G.T.K.
K III 999

N. IORGA

ISTORIA ROMÂNILOR

VOL. IX

UNIFICATORII

1834 — 1866

BUCUREȘTI
1938

1962
1430

Nu se împrumută acasă.

N. IORGA

ISTORIA ROMÂNILOR

VOL. IX

UNIFICATORII

BIBLIOTECA DOCUMENTARĂ ORAȘUL PIATRA NEAMȚ
1430

BUCUREȘTI
1938

K.III.999

UNIFICATORII

CARTEA I-a

PREGĂTIREA UNIRII PRINCIPATELOR

(I — VI)

CARTEA a II-a.

U N I R E A

(VII — XII)

CAPITOLUL I.

Spiritul nou în luptă cu protectoratul rusesc

Contra generației care pe basa Regulamentului Organic încercase a duce mai departe desvoltarea poporului românesc se va ridica, încetul pe încetul, și prin școlile de curând întemeiate, dar mai ales prin studiile neîndreptate și nesupraveghiate pe care le făcuse în străinătate, o alta.

Fără a excepta pe fiii lui Dumitrachi Bibescu, dintre cari cel mai în vrâstă era la Paris, făcând studii de drept pe care nu le-a isprăvit, la 1819[1], erau oameni formați întâiu în țară, și la Moldoveni și la Munteni, une ori supt grija părinților, exemplară la aceia, alte ori lăsați în sama preceptorilor străini, cari, în general, aveau pe această vreme ideile, mai potolite, ale epocii lui Ludovic-Filip. La Munteni, cu toată harnica activitate a lui Vaillant, devenit îndată profesor public și director de Colegiu, până ce atitudinea lui politică îl făcu să fie privit, cu sau fără dreptate, ca revoluționar, supus prigonirii, nu era însă pensionul pentru nobilime, pe care, de sigur cu mijloace mult inferioare, îl crease, la Iași, un Cuénim, cu asociații lui.

A găsi începuturile acestei generații, a-i urmări acțiunea până în momentul când ea încearcă a da însăși direcția vieții publice, e cea d'intâiu sarcină a cui urmărește desvoltarea societății românești.

Față de starea de lucruri creată de Regulamentul Organic elementul de prefacere, fie și prin conspirații și alte metode revoluționare, nu putea veni însă numai din mijlocul societății boierești mai tinere, ci ea se lăsa încă influențată și

[1] Iorga, *Documente Știrbei-Vodă*, II, p. 611, n-le I-II.

de agitatori străini, cari, ori voiau să introducă în ţările noastre un regim ca acela care fusese inaugurat în Franţa de revoluţia de la 1830, creatoare a „regalităţii Francesilor" pentru ducele de Orléans, devenit Ludovic-Filip, ori să răsbune asupra Ruşilor, stăpâni în Bucureşti şi în Iaşi, înfrângerea revoluţiei polone.

Agentul austriac, restabilit în 1832, nu putea să aibă nicio influenţă în Muntenia, fiind dat şi conflictul permanent în ce priveşte situaţia în Ţara-Românească a păstorilor ardeleni, cari întrau în duşmănie cu moşierii îngrijiţi de noile lor recolte. Amintirile emigraţiei în Ardeal nu erau cele mai bune, pe când Moldovenii păstrau legăturile cu Bucovina. Dar şi aceştia regretau lipsa de energie a politicei lui Metternich, prea mult preocupat de poliţia sa contra liberalismului apusean, în acestelalte regiuni. Un Roznovanu prevedea vremea când uneltirile ruseşti, după ce vor fi subminat terenul în Austria, vor răscula populaţiile slave şi româneşti care se află la graniţa răsăriteană [1].

Oprit numai la Bucureşti [2], Englesul Blutte, considerat ca un original, avuse o ciocnire cu Chiselev fără să poată căpăta o satisfacţie. El n'avea legături decât cu persoane răzleţe până prin anii, când anume interese europene creară frontul diplomatic nou al „Puterilor maritime" [3]. Cu totul altfel a fost când, la 1835, locul lui a fost luat de tânărul şi activul Colquhoun [4]. *In acelaşi timp apăreau în presa engleză articole despre posibilitatea independenţei româneşti* [5].

Şi supt ocupaţia rusească consulii francesi, un Lagan, întâiu la Iaşi, un Mimaut, urmaşul acestuia în Moldova, avuseră influenţă asupra afacerilor publice [6]. Interesându-se de starea spiritelor de la noi, primul constata, la 1828, că boierii munteni, supuşi unui aspru regim, şi-au pierdut simpatiile

[1] N. Hodoş, în Hurmuzaki, XVII, p. 332.

[2] Totuşi o călătorie la Iaşi în 1828; Iorga, în Hurmuzaki, X, p. 56, no. LXI; p. 57, no. LXII.

[3] Intervenţie a lui pentru comerţul engles; N. Hodoş, Hurmuzaki, XVII, p. 316, no. CDXCIV.

[4] *Ibid.*, p. 465, no. DLV.

[5] *Ibid.*, p. 492.

[6] *Ibid.*, p. 333. Şi alţi agenţi francesi, ca Hugot din Bucureşti şi Viollier de la Iaşi, apar în cursul războiului.

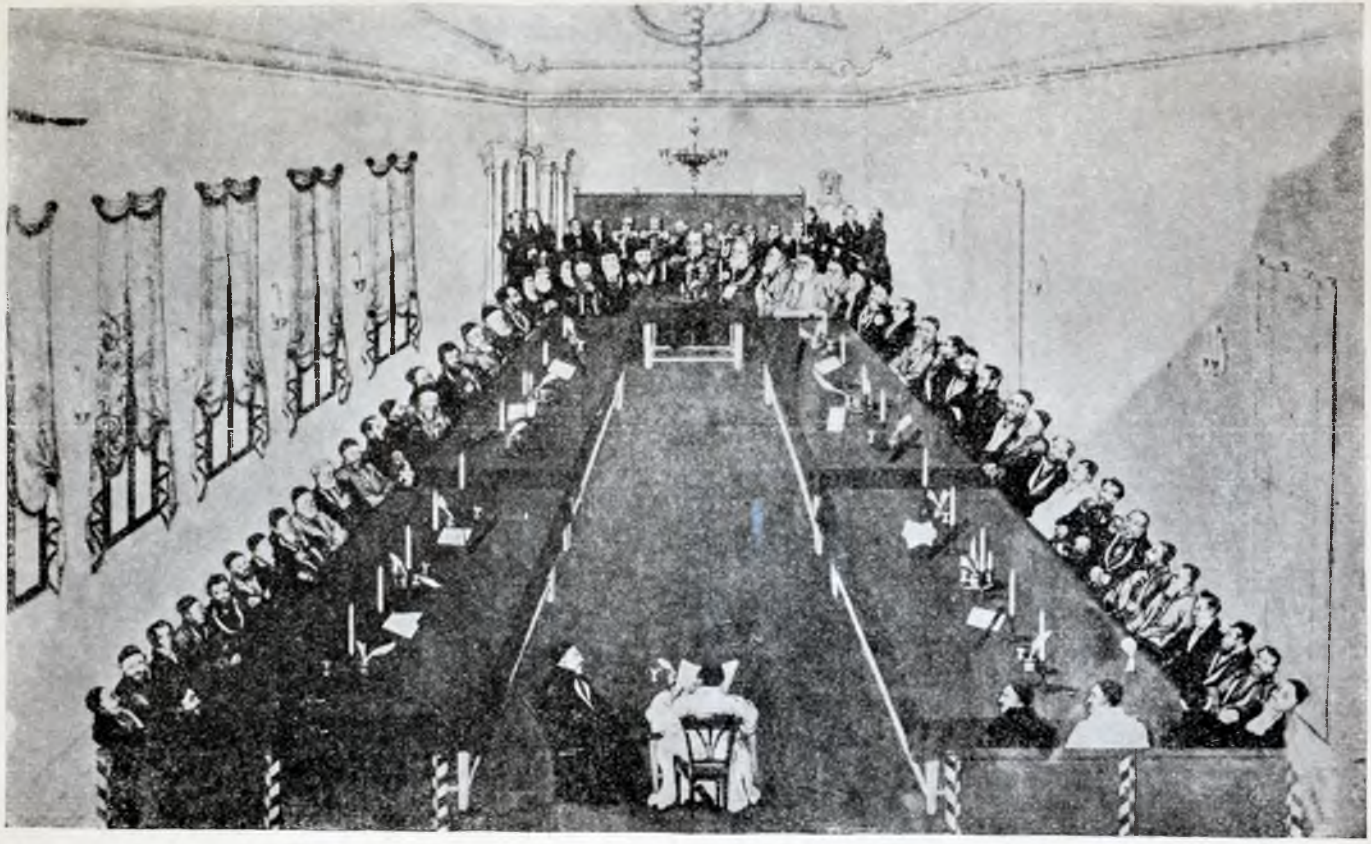

Adunarea munteană în 1831.

pentru Ruşi, şi el declara, încă de la începutul acestui regim, că unii din ei speră că „se va face din Moldova, Ţara-Românească, Serbia şi Bosnia o confederaţie a Dunării, supt garanţia Marilor Puteri“ [1].

La Iaşi el observă că şi femeile, „a căror influenţă e mare“, sânt împotriva unei cârmuiri brutale [2]. Când Wittgenstein aruncă în cursul aceluiaşi an cuvântul de „independenţă“, consulul frances semnala că unii Moldoveni se tem ca legătura cu Turcii să nu fie înlocuită cu o protecţie mult mai împovărătoare [3].

Toate abusurile generalilor ruşi în epoca mai rea a acestei stăpâniri străine sânt notate şi supuse unei critice indignate, până la organisarea pe pământ românesc a bandelor de aventurieri balcanici de către Liprandi [4] şi trimeterea de ţărani de-ai noştri pentru a cosi în Bulgaria [5]. Prin Lagan cunoaştem proclamaţia din 1829 în care, într'un stil umflat, se chiamă Români supt arme ca să sprijine oştile ruseşti [6]. După isprăvirea războiului, acelaşi agent arată ce ar putea găsi comerţul frances în aceste ţări bogate, reservând însemnătatea noilor porturi dunărene [7].

La 1833 consulul credea că ambiţia egipteană, cu tot ce ea putea produce în Orient, va întări aspiraţiile româneşti, şi el urma aşa: „Valahii speră, în adevăr, că situaţia lor geografică, însemnătatea lor politică, înlesnirile preţioase ce se pot trage de la toate elementele de prosperitate închise în aceste ţări întinse, în sfârşit mijloacele uriaşe pe care au trebuit să le dea totdeauna din bielşug Ruşilor ca să-i puie în stare să-şi înceapă campaniile şi, acum în urmă, să treacă Balcanii, vor atrage asupra lor atenţia Europei şi li vor câştiga deci o existenţă asigurată, după care suspină mai mult decât oricând“. Sprijinindu-se şi pe o Austrie rechemată la simţul intereselor ei, se aşteaptă ajutorul frances pentru „dorinţa de neatârnare, în necontenită creştere“ [8].

---

[1] *Ibid.*, p. 67, no. LXXVIII.
[2] *Ibid.*, p. 78, no. CIII.
[3] *Ibid.*, p. 123, no. CLXXXVIII.
[4] *Ibid.*, pp. 152-3, no. CCXXXV.
[5] *Ibid.*, p. 157. Biciuirea lumii pe stradă la Bucureşti, de Cazaci; *ibid.*, p. 214, no. CCCXXXVI.
[6] *Ibid.*, p. 172.
[7] *Ibid.*, p. 263 şi urm.
[8] *Ibid.*, p. 286, no. CDXXXVI.

Când amiralul Roussin lucra la Constantinopol contra impunerii ruseşti care dădu tratatul de la Hunchiar-Schelesi cu Sultanul Mahmud, atacat de Egipteni, unii boieri cerură sfat lui Lagan, arătând că Austriecii nu se mişcă pentru ei [1], şi din nou apăreau cererile de independenţă, cu răscumpărarea tributului [2]. Ei ar fi gata să ceară pentru aceasta sprijinul franco-engles la Constantinopol [3].

La 1834, când criza orientală nu mai era aşa de violentă, după ce se încheiase întâiul capitol al problemei egiptene, acelaşi baron de Bois-le-Comte, care avuse o misiune pe lângă Mehemed-Alì [4], fu însărcinat să raporteze asupra stării de lucruri în „Principate" şi asupra folosului ce l-ar putea trage de acolo Franţa. I se comunicară de toată lumea bogatele ştiri sigure din care s'a hrănit raportul lui [5]. Intre altele se vorbeşte de o agricultură crescută de curând cu o cincime, în care producţia e de zece la douăsprezece ori sămânţa, aducând un câştig de 25 la sută [6]. Ţările au cu o jumătate mai multe vite decât Franţa, de şi ultimul război a consumat „500.000 de capete" [7]. In domeniul militar i se vorbise, şi lui, de vitejia din vremea lui Mihai Viteazul [8].

La Iaşi, care-i pare mai vioiu decât Bucureştii, trimesul special găseşte o mare teamă de Ruşi, cari se gândesc la anexiunea unor teritorii în care ar putea pregăti 100.000 de oameni pentru un nou război contra Turcilor [9]. Ţara ar fi să aibă deci soarta Poloniei şi a Tatarilor, aşa încât Mihai Sturdza ar fi un fel de Şahim-Ghirai [10].

In ce priveşte scopurile Rusiei după aşezarea Domnilor, acelaşi aduce înainte cuvintele ce le-ar fi spus Chiselev lui Alexandru Ghica: „Crezi că te-am pus aici ca să domneşti în numele d-tale?" [11]. Cutare boier moldovean asigură că, dacă

[1] *Ibid.*, p. 292, no. CDXLVII. Cf. *ibid.*, p. 300, no. CDCXIX.
[2] *Ibid.*, p. 303, no. CDLXXIV.
[3] *Ibid.*, p. 306, no. CDLXXX.
[4] Iorga, *Gesch. des osm. Reiches*, V, p. 372.
[5] N. Hodoş, Hurmuzaki, XVII, p. 328 şi urm.
[6] *Ibid.*, p. 339.
[7] *Ibid.*, p. 340.
[8] *Ibid.*, p. 350.
[9] *Ibid.*, pp. 370-1.
[10] *Ibid.*, p. 370.
[11] *Ibid.*

ar fi biruit revoluţia polonă, cu ajutorul Franciei, toată ţara s'ar fi ridicat contra Rușilor[1]. Și se punea în perspectivă marele rol ce ar putea juca Franţa în acest Sud-Est european, în sfârșit liberat[2].

Unirea celor două ţări într'o Dacie, ca Mare Ducat, se impune, spune acest agent, prin tot ce și acuma le leagă. Atâtea căsătorii o pregătesc. Moldovenii au început a se considera numai ca Români, de origine „romano-dacă". Domnul așezat la București, mai departe de hotarul rusesc, ar sta o bucată de vreme și în Iași; s'ar putea alege însă o nouă Capitală la Focșani. Propunerea făcută supt Ruși de Catargiu, susţinută de Minciaky și de Chiselev, ar fi căzut numai pentru că s'a adaus ideia prinţului străin care să nu vie din cele trei ţări mari vecine. Răspinsă momentan, ideia nu murise[3]. Un Costachi Ghica, fiu de Domn, un Iordachi Filipescu o susţineau[4]. Nicolae Roznovanu, fiul lui Iordachi, arăta ce ar putea fi „regatul Daciei" sau „Confederaţia Dunăreană"[5], cu cei 200.000 de ostași, utili și Rusiei.

După plecarea consulului Cochelet, de la București, încă în 1836, Duclos, de la Iași, începu să laude simpatiile lui Sturdza faţă de Franţa[6]. Tot odată, la București, noul represintant al Franciei, de Chateaugiron, asculta prietenește de adiutantul domnesc Grammont: amintindu-și că a fost ofiţer în serviciul Franciei, acesta se temea ca Ţarul „să nu revie asupra tratatului de la Adrianopol"[7]. Era același moment în care, la Iași, Besack, un tot așa de sâcâitor pedagog pentru Domnul Moldovei ca și Rückmann, înlocuia pe Vaşcenco[8]. Cum o

---

[1] *Ibid.*, p. 392. Pentru răscumpărarea de tribut (s'ar jertfi și 50 de milioane de piastri; se doria și neutralisarea) *ibid.*, p. 393: așa Turcii și-ar câștiga o statornică prietenie contra dușmanilor ruși. Cererea de independenţă, și în memoriul de la 1826 al lui Nicolae Roznovanu; *ibid.*, p. 401.

[2] *Ibid.*

[3] *Ibid.*, p. 394.

[4] *Ibid.*, pp. 394-5. E și părerea lui Pera Opran, întrebuinţat ca agent al lui Miloș al Serbiei; *ibid.*, p. 398.

[5] *Ibid.*, p. 401.

[6] V., de ex., *ibid.*, p. 663, no. DCLVIII.

[7] *Ibid.*, p. 667. Altă conversaţie, *ibid.*, pp. 701-2.

[8] O comisiune de trei generali, între cari și Chiselev, ar fi fost să decidă la Petersburg asupra schimbării Regulamentului; *ibid.*, p. 695. Cf. *ibid.*, p. 700, no. DCLXXXVI.

afacere de cetățenie a d-rului Marsille se înfățișase, mergând până la ambasada din Constantinopol, noul consul avea cu Ghica o conversație ca „între doi amici" certați pentru moment[1]. Acum, în Moldova, ideia Unirii și a Regatului reapărea, dar nu cu Sturdza, ci contra lui[2].

Alături, lucrau Francesi cari n'aveau o situație oficială, dar cari prin legăturile lor puteau să exercite o puternică influență asupra spiritului public. Un Coulin, chemat de Iordachi Filipescu pentru creșterea copiilor săi[3], redacta la Brașov memoriile boierilor pribegi către Rusia; el fu însărcinat apoi să traducă Regulamentul[4]. Vaillant, adus și el în Țara-Românească, intră în învățământ, conducând și Internatul Colegiului bucureștean, iar soția sa deschidea un pensionat, un „pansion" de fete. La Colegiul din București figurează ca profesori Languyon și Gros[5]. Era și, la 1836, un ziar francez, *Le courrier de Bucarest*, al lui Alfred Poisonnier. La Iași, Cuénim avea, cum am spus, instituția cea mai cercetată de familiile boierești. Indată un Repey începe lecțiile sale la Iași înainte de a publica, pentru școlarii săi români, o „Istorie universală" în limba franceză.

Acolo însăși conducerea Academiei lui Mihai Sturdza, și cu cursuri de „filosofie", se încredințează unui Frances, Maisonnabe, lângă care găsim pe un St.-Andre, un Malgouverne. Am spus că însuși adiutantul lui Alexandru Ghica era colonelul Grammont[6], venit din serviciul Rusiei.

Un „partid frances" ajunse astfel a se forma[7]. In Moldova, consulul Franciei considera ca șef al lui pe Alexandru Mavrocordat, care se ținea de o parte, cu toate ofertele Domnului[8], și el era pentru deplina independență a țărilor româ-

[1] *Ibid.*, p. 686. Pentru afacere, și n-le următoare.
[2] *Ibid.*, p. 699.
[3] Iorga, *Contribuții la istoria învățământului*, p. 21. Cf. memoriul lui în N. Hodoș, Hurmuzaki, XVII, pp. 991 și urm., 1014, no. CMLIII.
[4] V. și *ibid.*, pp. 385, 397, 553.
[5] V. Iorga, *Ist. învățământului*, acest capitol.
[6] N. Hodoș, în Hurmuzaki, XVII, pp. 397-8. E tratat aspru de Cochelet; *ibid.*, p. 469.
[7] V. și *ibid.*, p. 432.
[8] *Ibid.*, pp. 435-6, no. DXXXIX.

neşti[1]. Alexandru Ghica el însuşi se plângea lui Mimaut că din causa Ruşilor e împiedecat de a face binele pe care-l doreşte, Ştirbei şi Bibescu fiind consideraţi ca nedespărţit legaţi de Franţa[2]. Şi Mihai Sturdza lăsa acum să se întrevadă aceleaşi sentimente pentru ţara unde-şi trimetea, dar nu în agitatul Paris, ci în liniştita veche reşedinţă lorenă de la Luneville, cei doi fii din prima căsătorie, Dimitrie şi Grigore, supt îngrijirea abatelui Lhomme şi a lui Lincourt[3]. Dar după scenele din Iulie 1835 el îi scoase de acolo, trimeţându-i la Berlin, şi consulului francez îi explica aceasta prin temerea ca nu cumva Franţa să cadă în anarhie.

Când, la 1835, căutându-se şi creşterea comerţului cu aceste ţări[4], se numi consul acel inteligent şi vioiu consul Cochelet, de la care avem şi o descriere a ţărilor noastre, el găsi, la Bucureşti o lume îngrijorată până la tristeţă[5], dar şi aplecarea spre independenţă[6]. La Iaşi, el crezu că trebuie să stângă entusiasmul pentru libertate al lui Mavrocordat, arătându-i „cadavrul Poloniei“[7]. De la început, el fu, în rapoartele sale, inspirându-se de la fraţii Ştirbei şi Bibescu, aspru cu persoana şi regimul lui Ghica[8], de şi acesta-i arăta greutăţile situaţiei sale[9]. Încă de atunci el prevedea că Rusia ţine în reservă faţă de orice gest de independenţă al Domnului măsura de destituire prevăzută în Regulament[10]. Nici Domnul Moldovei, lacom, înfeudat unui ministru impopular, Canta, nu i se părea la înălţimea misiunii lui[11]: consulul legase relaţii cu partidul lui Alexandru Mavrocordat, care era şi socrul lui Bibescu[12], partid în care socotia şi pe celalt Mavrocordat,

---

[1] *Ibid.*, p. 449, no. DXLIX.
[2] *Ibid.*, p. 442, no. DXLII.
[3] *Ibid.*, p. 449, no. DXLIX; cf. *ibid.*, p. 410.
[4] *Ibid.*, p. 506 şi urm.
[5] *Ibid.*, p. 447.
[6] *Ibid.*, p. 471. El recunoşte că Poarta cedase fără drept Bucovina şi Basarabia; *ibid.*, pp. 473-4.
[7] *Ibid.*, p. 449, no. DXLIX.
[8] *Ibid.*, p. 465 şi urm. Chiselev l-ar fi ales pentru că avea legături cu cumnata lui; *ibid.*, p. 528.
[9] *Ibid.*, pp. 492, 551-2, no. DXCII.
[10] *Ibid.*, pp. 469-70.
[11] *Ibid.*, p. 527 şi urm.
[12] *Ibid.*, p. 561.

Constantin, care vedea în Domn, ruda sa, „un guvernator rusesc“ [1], pe Constantin Balş, pe Alexandru Roset, pe Nicolae Dimachi, dar, pe alături, şi pe popularul candidat la Domnie Alecu Ghica, apoi pe Constantin Cantacuzino, pe Conachi şi Iordachi Catargiu, rămas partisan al „independenţei“ şi Unirii, supt protecţia Ruso-Turcilor şi a Austriecilor, dar şi a Puterilor maritime, plan oprit de Chiselev, care s'ar fi visat un nou Bernadotte [2]. Era vremea când Mihai Sturdza trebuia să ceară un firman pentru a influenţa opoziţia, exilând pe Constantin şi Alexandru Sturdza şi pe Gheorghe Ghica [3], apoi şi pe tânărul Roznovanu, la Secu. Urmă samavolnica excludere din Adunare a celor şase semnatari ai plângerilor către Ruşi [4]. Era vorba şi de o emigrare în Basarabia sau Bucovina [5]. Tot pe atunci Alexandru Ghica mustra Adunarea sa pentru „chestii pur personale şi lipsă de respect [6].

Dar, acuma, la consulatul Franciei era o vedere mai netedă şi mai îndrăzneaţă a posibilităţilor de viitor. Cochelet vorbia nu numai de cei 3.000.000 de locuitori din ţările libere, dar şi de *„populaţiile româneşti“*, — *el întrebuinţează şi cuvântul de „romanes“* —, *„stabilite în Basarabia, în Bucovina, în Transilvania, în Ungaria, în Bulgaria, care se socot a fi 2.400.000 de locuitori“, în care s'ar putea găsi un sprijin* [7]. De altfel încă de atunci i se spunea în Moldova că *intimii lui Mihai Sturdza văd în el un posibil „rege al Dacilor“* [8].

---

[1] Impăcare cu el; *ibid.*, p. 605, no. DCXXIX. Cf *ibid.*, pp. 623-4, no. DCXXXV.

[2] *Ibid.*, pp. 531-2. El se teme de anexare şi se plânge că Ruşii decid toate judecăţile. De cealaltă parte: Teodor şi Lupu Balş şi Conta, apoi Mitropolitul nou, şi Iordachi Roznovanu, Răducanu Roset; *ibid.*, p. 563. — Partidul de „opoziţie rusească“ se adună la d-na Bogdan; *ibid.*, p. 533. O plângere a lor; *ibid.*, p. 538 şi urm., n-le DLXXXIX-XC; pp. 554-6, no. DXCIII; pagina şi n-l următor; ca şi pp. 558-60, no. DXCV; pp. 569-79, n-le DCIII-IV; p. 580 şi urm., no. DCV; pp. 590-1, no. DCXVI; pp. 599-600, no. DCXXVII; pp. 603, 605-9, no. DCXXX; p. 631 şi urm.

[3] *Ibid.*, pp. 557-8, no. DXCIV; p. 563. La Munteni se exilase Grigore Ghica; *ibid.*, p. 564. D-na Balş e oprită de a reveni de la Munteni; *ibid.*, p. 581.

[4] *Ibid.*, pp. 391-2, no. DCXVII; p. 593, no. DCXIX.

[5] *Ibid.*, pp. 603-4.

[6] *Ibid.*, pp. 595-6, no. DCXXII.

[7] *Ibid.*, p. 474.

[8] Ar fi mărturisit-o; *ibid.*, p. 568.

Şi acelaşi consul, după ce arăta slăbiciunile unei guvernări atât de împiedecate, adăugia: „Sânt acolo, în acest vast şi bogat basin, între munţii Carpaţi, Dunăre şi Marea Neagră, trei milioane de oameni cari aşteaptă ce se va voi a se face cu ei şi pentru ei", şi se schiţează, în linii generale, un întreg program de viitor[1]. In vederea acestui viitor, *Sturdza credea că opoziţia moldovenească trimetea corespondenţe în Franţa,* şi el făcea să se publice rectificări[2].

Rapoartele lui Cochelet aveau răsunet la Paris, şi Thiers, vorbind la budget, declară că nu vrea ca Grecia să ajungă şi ea „ca Moldova sau Valahia"[3].

Atitudinea Rusiei era astfel faţă de nenorociţii Domni, încât Nesselrode putea să scrie în Iunie 1836 lui Buteniev, ambasadorul Ţarului la Constantinopol: „Binevoieşte să faci pe d. Vogoridi a înţelege că numai din consideraţie pentru chezăşia dată de d. de Ruckmann în ce priveşte supunerea cu care prinţul Sturdza s'a declarat gata să-şi repare greşelile, Impăratul a suspendat astăzi orice hotărîre riguroasă faţă de Hospodar, dar trebuie şi acela ca acesta să ştie bine că simple cuvinte şi făgăduieli zădarnice n'ajung Augustului nostru stăpân. Atenţia Maiestăţii Sale rămâne serios apăsată asupra purtării prinţului Sturdza. Dacă merge drept, protecţia legală a Impăratului îi e asigurată, *dar, la cea mai mică îndepărtare de la linia datoriei lui, la cel d'intâiu raport prin care consulul nostru ni va semnala noi vexaţii, noi călcări ale Regulamentului din partea Hospodarului, hotărîrea Impăratului e luată de mai nainte. Maiestatea Sa va urma atunci mersul tras expres prin tratatele cu Sublima Poartă, Va supune actele prinţului unei cercetări aspre şi va provoca destituirea lui, în cas de delict verificat*[4]". Răi sfetnici, greutăţi băneşti, „fals amor-propriu", „răceală şi răspingere" faţă de „sfaturile cele mai binevoitoare" ale consulului rus îl duc „de-a dreptul la peire": Aristarchi să i-o spuie. Şi pe acesta îl aşteaptă destituirea[5].

---

[1] *Ibid.*, p. 583.
[2] In *Le Temps* din 25 Decembre 1835; *ibid.*, p. 589, no. DCXIII.
[3] *Ibid.*, p. 628.
[4] *Ibid.*, pp. 626-7, no. DCXXXVII.
[5] *Ibid.*

Calea era deschisă protectoratului rusesc pentru orice încălcare de drept.

Tulburat și împiedecat de necontenitele intrigi ale unei boierimi care sconta putința unei demiteri a Domnului de către cele două Puteri în 1836, Alexandru Ghica se adresase Guvernului rusesc, arătând ce grea moștenire a primit, el care n'avea autoritatea regimului de ocupație. S'a găsit ca un simplu „funcționar" cu mâinile legate de Regulament, spectator al unor acțiuni pe care nu le putea conduce. A încercat să ocrotească populația și să înfrâneze zelul pentru reforme. N'a putut nici răsplăti, nici pedepsi, n'a putut schimba oamenii. Dacă a făcut ceva, e prin influența de fost boier. „M'am lăsat adăpat cu prisos de amărăciune și desgust." Intreg mecanismul, judecătoresc, administrativ, parlamentar nu funcționează. Departe de dânsul gândul de a-l schimba, dar nu poate să nu semnaleze ce superioară era situația Domnului față de vechile Adunări. Cu acestea de azi, „a menajat, și n'a guvernat de loc". Acuma problema se pune așa: Ori Domnul ori Adunarea trebuie să aibă putința de a cârmui[1]. Și în același timp Alexandru-Vodă venia seara la Consulatul francez ca să ceară, în desperarea sa, o părere care nu fu o aprobare. I se recomandă, într'o conversație de patru ceasuri, să se adreseze tineretului care a învățat la Paris[2].

La 23 Mart 1837 se încheia procesul-verbal, iscălit de acești membri ai comisiunii muntene, Ștefan Bălăceanu, Emanuil Băleanu, Alexandru Ghica, dar și Ioan Câmpineanu și Iancu Roset, prin care se arăta ca încheiată discuția articolelor revisuite din Regulament. Se admitea (art. 54) ca Adunarea să aducă la „înaltă cunoștință" plângerile contra Domnului. Se recunoștea articolul final, „trecut în Regulamentul cel prescris", cu observația: „după o într'adins deslegare a Inaltei Porți", în acest cuprins: „toate dispozițiile de amănunturi sau schimbări ce se vor fi făcut într'acest chip în curgerea ocupației provinciei de către oștirile Curții Rusiei *vor avea putere de pravilă* și se vor privi ca o parte din Regulamentul Organic de mai sus. In viitorime orice modificații ce ar voi să facă mai în urmă Domnul în Regulamentul Organic nu se vor putea înființa și a se pune în lucrare decât după o într'adins

[1] *Ibid.*, pp. 611-6.
[2] *Ibid.*, p. 619.

Adunarea munteană a Regulamentului Organic (1837), după Raffet.

deslegare a Inaltei Porți și cu primirea Curții Rusiei“ [1]. Se cerea doar ca modificația care se va aduce înaintea instanțelor străine să fie numai aceia privitoare la „basuri“, la base.

La 21 Iulie se va pune la vot răspunsul la „ofisul“ (mesagiul) domnesc, și el va fi primit cu douăzeci și patru de voturi contra a trei, abținându-se Iordachi și Costachi Filipescu, Ștefan Bălăceanu, Ioan Cocorescu, un Dădulescu [2].

Adunarea protesta de curățiа conștiinții, dar repeta argumentul că nu se poate admite, fie chiar pentru că ar veni de la Chiselev, articolul contrar privilegiilor țării. Se adăugiau dovezi trase și din regulamentul militar și se invocau însești asigurările date în 1828 prin manifestul lui Wittgenstein. Deci nu va putea fi vorba, contra unei Adunări „nevinovate“, de nicio călcare de drept, de nicio ilegalitate. Jignită e însă ea în iubirea pentru drepturile țării, de care trebuie să fie însuflețit și Domnul, „fiul ei cel mai mare“. El e liber să comunice aceasta cui crede [3].

Lupta contra generației Regulamentului Organic, care primise, în locul Constituției dorite, una înșeilată la Petersburg, discutată supt o influență rusească și întărită de Rusia și, formal, de Turci, gata, în înțelegere cu Domnii cari vor fi numiți, s'o calce, cum s'a și făcut, se începuse de cineva care nu făcuse studii în străinătate, ci era legat de boierimea de țară a trecutului, având în sângele său și ceva din al Cantemireștilor, prin femei: Ioan Câmpineanu [4].

Fiul lui Constantin Câmpineanu, fost Caimacam al Craiovei și apoi Spătar, el se înscrisese în noua miliție, ajungând până la această dată colonel sau, cum se zicea atunci, „polcovnic“, fără a se fi distins prin ceva. Nu se cunosc legături ale lui cu Eliad, care, însărcinat cu funcțiuni redacționale la Adunare, își simția tot mai mult aspirații politice, cu care se potrivia temperamentul său popular agresiv.

Pornindu-și acțiunea de împotrivire contra intențiilor rusești de călcare a autonomiei, acțiune ai cării întâi partisani

[1] Hurmuzaki, *Supl.* I[4], pp. 471-3, no. CCCXXII.

[2] *Ibid.*, pp. 476-7, no. CCCXXVIII. Cf. *An. Parl.*, VII, pp. 41-3.

[3] In limba francesă, și în Iorga, Hurmuzaki, X, pp. 483-5, no. DXCV.

[4] Alt Ioan Câmpineanu la 1792; Iorga, *Studii și doc.*, VIII, p. 25, no. 122; p. 161, no. 191.

nu sânt cunoscuți, el întra însă în înțelegere cu scriitorul de mare faimă care era Eliad. Aceasta începuse marea serie de traduceri, care de la Homer mergea, peste Molière și Voltaire, la Alfieri și la Chateaubriand și Lamartine, concentrând la dânsul și vânzarea cărților din Moldova, și adăusese la *Curierul Românesc* acea revistă, *Curierul de ambe sexe,* care se adresa femeilor, al căror rol social era tot mai mare[1].

Cum fusese schimbat cu Dimitrie Ralet în 1824, și rămăsese în opoziție, Câmpineanu avu noi legături cu același Eliad. Acesta arăta focosului tânăr boier că, în ediția scoasă de dânsul, — și, în loc să fie numai oficială, el îi dete un larg caracter popular —, din *Regulament,* nu se afla clausa interzicerii dreptului exclusiv de legislație al țărilor românești și trimeterea oricării schimbări în această constituție înaintea forurilor rusesc și otoman. El îi dovedi că această clausă a fost introdusă prin fraudă în locul alb lăsat înadins înaintea iscăliturilor. Puse deci chestiunea pe o bază care cuprindea o adâncă jignire pentru onestitatea represintanților Puterii protectoare, mult serbătoritul Chiselev el însuși trebuind să fie astfel atins.

De fapt, dacă nu pentru Eliad, care vedea mai totdeauna numai colțul îngust, anecdotic, al lucrurilor, pentru Câmpineanu și pentru cei cari ajunseră a-l urmă, *era vorba însă de altceva decât constatarea unui fals.* Se punea în chestiune, nu procedarea presupusă necinstită, ci însuși principiul *dacă țările noastre,* — Moldova n'a zis nimic în această privință, de și conștiința națională nu-i era, de sigur, mai puțin desvoltată —, *și-au înstrăinat autonomia,* dacă un grup de boieri câștigați prin folosuri personale sau influențați de puterea rusească, ori și fără conștiința actului lor, au dreptul s'o facă față de o tradiție seculară, care a și fost invocată, și însuși tratatul din Adrianopol și ultimele declarații turcești, ca aceia din firmanul de numire a Domnilor, au recunoscut această schimbare esențială.

Se începuse astfel, în ședința de la 10 Iulie st. v., prin plângerea lui Câmpineanu că el și alți opt, nouă membri ai Adunării sau numai cinci, au fost chemați deosebit de mitropolitul

[1] V. și Iorga, *Cei d'intâiu ani ai Brăilei,* p. 60, no. 71.

Neofit, fire cu totul şovăitoare, ca să li spuie că secretarul Sfatului, acuma Cantacuzino, s'a plâns de opoziţia lor la „unele adăogiri şi schimbări ce se cere a se face la unele părţi ale Regulamentului". El consideră aceasta ca o neîngăduită presiune oficială. De aceia se şi retrage din şedinţă. După care Cantacuzino aduse explicaţia că, în realitate, el a dorit numai pacea şi că n'a fost vorba, cum o va confirma Neofit, de convocarea unor anume persoane. Se trecu la ordinea de zi, adecă, în terminii de atunci, „Adunarea a rămas odihnită" [1].

La 15 ale lunii se răspingea însă acest articol, ca fiind contra sensului însuşi al Regulamentului (art. 52) şi al hatişerifului din 1834, care prevedea o deplină autonomie. Se releva şi faptul că articolul nu se află adaus în tipăritura Regulamentului [2].

La 17, Rückmann, recunoscând doar că sânt „schimbări numai de formă, hotărîte între Curtea Imperială şi Poarta Otomană şi care nu schimbă nici într'un chip dispositivul textului", se plângea, nu de o hotărîre în sens contrar, ci de caracterul discuţiei, care ar fi atentator la drepturile Curţilor suzerană şi protectoare", mergând până la asigurarea că aceste drepturi vor fi „menţinute în toată întregimea lor". Domnul era invitat să oprească orice discuţie, el, consulul, reservându-şi să aducă „această neplăcută împrejurare" la cunoştinţa Curţii Imperiale şi la a misiunii din Constantinopol [3].

Alexandru-Vodă, care ar fi vorbit şi oral deputaţilor despre obligaţiile ţării faţă de Rusia [4], nu ieşi din cuvântul aceluia care-l stăpânia, necruţându-i nicio jignire. El hotărî deci scoaterea de la ordinea zilei a discuţiei asupra articolului incriminat: „Poruncim Domnia Mea ca să se tragă înapoi şi, orice lucrare întru aceasta desfiinţându-se, să se înceteze îndată" [5].

El va merge până la a disolva Adunarea rebelă, şi peste puţin Rückmann se duse la Constantinopol *ca să facă a se impune de acolo denegarea autonomiei ţării.*

Peste puţin unele schimbări se produc în alcătuirea Adu-

[1] *An. Parl.*, VII, pp. 32-3.
[2] Hurmuzaki, *Supl.* I[4], pp. 474-5, no. CCCXXV.
[3] *Ibid.*, p. 467 şi urm.; Iorga, Hurmuzaki, X, pp. 482-3, no. DXCV.
[4] *Ibid.*, pp. 485-6, no. DXCVII.
[5] Hurmuzaki, *Supl.* I[4], pp. 475-6, no. CCCXXVI

nării, ale cării desbateri anuale nu le putem, din nenorocire, urmări, pentru că nu ni s'a păstrat decât ordinea de zi şi hotărîrile, fără măcar a se spune, afară de casul excepţional din 1837, cine a luat cuvântul, cu atât mai puţin a se da măcar un resumat din cuvântarea vorbitorului. Câmpineanu[1] venia de la oaste, şi, la 1839, tot un ofiţer superior, de origine modestă însă, maiorul Popescu, era membru al Adunării, alături de vechiul boierinaş C. Brătianu şi de un Clucer Zătreanu[2]. Un observator frances înfăţişează acest for politic, compus în mare parte din boieri în veşmântul larg al trecutului, ca în general liniştit, deputaţii, cari vorbiau aşezaţi, participând la „o conversaţie de salon", „fără declamaţie şi emfasă" şi miniştrii gata să primească fără supărare observaţiile ce li se fac[3].

Când însă în noua Adunare munteană, în Maiu 1838, Nicolae Mavros, care nu era membru al ei, ceti firmanul Sultanului în chestia Regulamentului şi dojana lui Rückmann către boierii protivnici, printr'o scrisoare către Domn[4], boierii „naţionali" veniră să se plângă formal lui Chateaugiron. Ei amintiau cu durere de starea lor înainte de Regulamentul pe care ei, de fapt, vreau să-l observe[5]. Rückmann el însuşi, care se gătia de căsătorie cu amanta sa românca, vorbi adversarilor, arătând că trebuie neapărat să se supuie, fiindcă aşa vrea Impăratul: regreta numai că anume „indivizi" produseseră o tulburare „supt administraţia sa"[6]. In faţa Domnului, Aristarchi ceti deci firmanul, apoi se ţinu o şedinţă publică a noii sesiuni, cu un mesagiu fără ameninţările din firman. O noapte întreagă, opoziţia, supt influenţa consulilor Franciei şi Angliei, discută asupra atitudinii ce va avea. Unii voiau să demisioneze. La urmă, se hotărî ca *supunerea să vie din ascultarea faţă de firman şi nimeni să nu iscălească decât biroul*[7].

Se adăugia pentru încălzirea spiritelor şi presenţa în acel an

[1] *An. Parl.*, IX. In 1840 el nu mai e secretar al Adunării; p. 81.
[2] *Ibid.*, pp. 4-5.
[3] N. Hodoş, în Hurmuzaki, XVII, p. 358. Cf. şi Iorga, *Ist. Românilor prin călători*, III.
[4] N. Hodoş, *l. c.*, p. 708, no. DCXCII.
[5] *Ibid.*, pp. 703-4, no. DCLXXXVIII.
[6] *Ibid.*, pp. 704-5, n-le DCLXXXIX-XC.
[7] *Ibid.*, pp. 705-8.

la București a unui agent al prințului Adam Czartoryski, șeful nobilimii polone în exil, Woronicz[1]. El se grăbise a întra în legături, dacă nu cu consulul frances, măcar cu Colson, și Colquhoun crezu că-l poate primi. De la cel d'intăiu află că idealul opositiei muntene e Unirea românească și de la consulatul frances ajunse să capete suggestia că această unire s'ar putea întinde și mai departe, la alți Români[2]. Ar fi o greșeală să se atribuie unei suggestii străine, în vederea scopurilor altei națiuni, ceia ce pleca de la o lungă desvoltare ideologică a Românilor înșii: atâta numai că „naționalii" munteni vedeau în Polonia restabilită cel mai sigur sprijin[3].

Profesorii ardeleni, ca Florian Aaron, trebuiau să represinte cu convingere adâncă acest nou ideal de unire românească[4]. Cu multă pază în manifestările lor, ei nu puteau să aibă alt suflet decât al generației care dăduse pe Lazăr.

Numai în stăpânita și atât de potolita Moldovă nu se simția, așteptându-se alt învietor, acțiunea unui Petru Câmpeanu, format la Pesta, care preda filosofia, și apoi și dreptul, în școala lui Mihai Sturdza. Până și atât de vioiul Bojincă, devenit păharnic al lui Mihai Sturdza, nu se manifestă prin nimic. Va fi altfel, numai cu acel Bănățean Eftimie Murgu, care, amestecat în comploturi după 1840, va fi urmărit și de poliția austriacă. Acesta formă elevi ca frații Scriban, — nume făcut, — Neofit și Filaret, dârji predicatori de crez național, puțintel și voltairieni la început, unul gustând și surgunul la mănăstirea

[1] Colson, *De l'état présent et de l'avenir des principautés de Moldavie et de Valachie,* Paris 1839; *Coup d'oeil sur l'état des populations chrétiennes de la Turquie d'Europe,* Paris 1839; *De la Pologne et des Slaves,* Paris 1839; Iorga, *Generațiile de la 1840 și 1848 față de concepția unității naționale,* în *Neamul Românesc,* XVII, 28 Maiu și 3 Iunie 1922; P. P. Panaitescu, *Planurile lui Ioan Câmpineanu pentru unitatea națională a Românilor, Legăturile lui cu emigrația polonă,* în *Anuarul Institutului de Istorie Națională,* 1924; Handelsman, *Czartoryski, Nicolas I-er et la question du Proche Proche Orient,* Paris 1934.

[2] Panaitescu, *o. c.,* pp. 27-8.

[3] *Ibid.* Un întreg plan de acțiune comună; *ibid.* Observațiile lui Woronicz; *ibid.,* p. 30. El arată că de două luni colaborează cu Colson. *Recunoaște ideia ca românească; ibid.,* pp. 33, 35.

[4] V. Woronicz, la Panaitescu, *o. c.,* pp. 8-9. Influența lor e recunoscută de agentul polon; *ibid.,* pp. 33-4.

Neamțului, pe când fratele lor Vasile era îndrumat, ca și Filaret de altfel, spre școala strict ortodoxă de la Chiev[1].

Dar găsim aceiași stare de spirit și la aceia dintre Ardeleni cari întraseră la Seminariile din Buzău, Chesarie însuși, Săcelean, și Gavril Munteanu, vărul lui Florian Aaron, — la 1838, publică *Meditațiile Religioase* ale lui, apoi revista *Vestitorul bisericesc:* va traduce și pe Tacit —, ori, ca Radu Tempea, la Râmnicul Vâlcii[2].

Un sincer sentiment național se pronunța, dar boierii munteni cari erau influențați de dânsul nu se rupseră dintr'odată de Domn. Incă în Februar 1837 Adunarea se ridicase spre dânsul, în numele „opiniei obștii", pentru a nu se lăsa veniturile mănăstirilor închinate să fie irosite, așa încât să fie „de multe ori răsturnate, sfărâmate și azvârlite în locurile cele mai uitate, amestecându-se țărâna lor ca pulberea ce le împresoară"[3].

Pentru moment însă nu putea fi vorba, ca acțiune, decât de lupta din București pentru autonomie.

La 1-iu Novembre 1838, programul, cerut și de agentul polon[4], cuteza să declare, pe basa „drepturilor țării", „în fața lumii" că Poarta și Rusia „au atacat... și calcă încă zilnic cele mai scumpe libertăți". Pe basa tratatelor și a legilor, oposanții vreau „să salveze suveranitatea valahă" și „să facă patria liberă". De altfel, — un pas mai departe —, Regulamentul a fost impus supt ocupație, de o Adunare ilegală, el cuprinde clause contra drepturilor țării. De un an „Adunarea nu există de fapt" din causa firmanului, și „o Putere străină" usurpă. Un ucaz al ei a impus o contribuție. Nu mai e dreptate. Domnul trebuia ales, deci Ghica nu e „legitim și național".

Să fie chemat, astfel, pe tron un Român „brcurându-se de încrederea publică" și să fie schimbate „instituțiile vicioase", care i-au făcut pe Români „tributari". Trebuie chiar un teritoriu mai larg, deci Unirea. Folosindu-se de dreptul de a lucra dincolo de legi într'o vreme de „apăsare străină

[1] Iorga, *Ist. lit. rom. în sec. al XIX-lea,* I, pp. 177-8.

[2] Și un Ioan Procopie și apoi viitorul episcop de Buzău, Dionisie Romano, din Săcele. Un Făgărășean trebuie să fie profesorul Zaharia Boerescu (Boeru). V. Iorga, *Ist. lit. rom. în sec. al XIX-lea,* I, p. 286 și urm.; *Ist. învățământului.*

[3] *An. Parl.,* XIV[1], pp. 1157-9.

[4] Panaitescu, *o. c.,* pp. 46-7.

şi anarhie", revoluţionarii declară chiar ruptă legătura cu Poarta, căreia i se va oferi „răscumpărarea tributului". Ei cer „un alt corp de legi politice şi civile", votat de naţiune. Noul ales va fi primit odată cu jurământul său[1].

O altă formă, care a fost prefăcută în ceia ce se înfăţişează mai sus, cuprindea chiar ideia naţională întreagă: era vorba, într'un Stat „independent", de „toţi membrii împrăştiaţi (epars) *ai naţiei noastre" şi se specifica speranţa că „Românii din* Moldova (les Valaques de la Moldavie), *şi ei supuşi tiraniei celor două Imperii mai despotice şi mai barbare", să ajute „pentru a nu mai face, cu noi, decât un singur popor, cârmuit de acelaşi şef şi având aceleaşi legi".* Se va comunica această declaraţie *„principalilor Români din toate ţările, mai ales din Moldova".* Se pare că, în altă parte adausă, se prevede jurământul de ascultare faţă de Domnul ales, în faţa unui „episcop" care nu poate fi decât Chesarie al Buzăului.

Nu e nicio dovadă că, mai târziu măcar, s'ar fi pus iscăliturile aşteptate pe actul care e astfel numai un proiect, redus apoi, pentru a putea să afle mai mulţi aderenţi.

In acest moment, se cunoştea intenţia lui Colson, amicul opoziţiei muntene, de a merge în Apus ca informator. Palmerston ar fi fost informat că se va propune în Apus Unirea, cu căderea lui Ghica. Atunci apare şi cartea lui David Urquhart, care predica, şi după informaţii de la noi, o adevărată confederaţie dunăreană, cu Sârbii şi chiar cu Bulgarii[2].

Intr'o scrisoare către Czartoryski, care —, cum se vede —, propusese un „tratat" între cele două popoare, — naţiile apăsate începeau să se caute şi să se sprijine —, Câmpineanu, în redacţiunea lui Colson, de sigur, resumă, în Decembre, programul care ajunsese a fi în adevăr al său: „scăparea Ţării-Româneşti de jugul Ruşilor, căpătarea de la Turcia a răscumpărării tributului cerut de la Principate, asigurarea puterii supreme contra întreprinderilor ambiţioşilor, introducerea principiului de ereditate, liberarea administraţiei interne

[1] N. Hodoş, Hurmuzaki, XVII, pp. 727-8, no. DCCXIII (anexă la memoriul din 20 Ianuar 1839). Forma mai largă, la Panaitescu, *o. c.*, pp. 25-6.

[2] *Ibid.*, pp. 724-5. Cf. Urquhart, *The spirit of the East illustrated in a journal of travels trough Roumelia during an eventful period*, London 1838.

de influenţele străine, *truda pentru adunarea tuturor Românilor supt acelaşi sceptru,* asigurarea bunei stări tuturor claselor fără osebire, a fi mândru de a fi Român sau a muri"[1]. El declară că aceste proiecte de libertate şi regenerare nu le hrănia numai el, ci „oameni curaţi şi încercaţi le împărtăşiau cu dânsul". In sfârşit, el pune în perspectivă, deplângând pierderea Basarabiei, „regatul Daciei"[2]. In Miloş al Serbiei vede un aliat sigur, lui revenindu-i rolul de a învia pe Ştefan Duşan[3].

Incă din Decembre, Domnul fiind în străinătate, Câmpineanu pregătia o călătorie care, prin Constantinopol, trebuia să-l ducă la Paris şi Londra sau, cum scrie el, „la Londra şi Paris". De fapt legăturile conspiratorilor erau în rândul întâiu cu Englesii, şi Woronicz considera pe Chateaugiron ca pe un infirm ridicul[4]. Colquhoun dădu şefului nemulţămiţilor munteni scrisori către ambasadorul engles la Constantinopol[5]. Câmpineanu avea, de altfel, legături şi cu George Bell, care, cum am văzut, voise, împreună cu un Anderson, să întemeieze o societate englesă de navigaţie cu aburi pe Dunăre: acesta introdusese chiar pe Woronicz, *ideia fiind înainte de toate englesă*[6]. La Paris, Câmpineanu putea găsi ca introducători, pe lângă Polonii asociaţi, pe Radu, fiul lui Dinu Golescu, care întrase în legături cu „regele" polon, presintându-i un memoriu[7], şi pe studentul în medicină Nicolae Creţulescu[8], ca şi pe Ioan, fiul lui Tache Ghica, ale cărui studii erau de inginerie[9]. De altfel, el va avea şi legături cu acel Mihai Czaykowski care va deveni Sadâc-Paşa. Colson însuşi alergase acolo[10].

Consulul frances de la Iaşi, Huber, putea să afirme înainte

[1] Panaitescu, *o. c.*, pp. 27-8.

[2] *Ibid.* Că însuşi Câmpineanu, şi nu totdeauna Colson, îngrijia corespondenţa cu Czartoryski o dovedesc „românisme" ca „le prince actuel de *(sic)* Valachie, qui tient pour les Russes" („ţine cu Ruşii").

[3] *Ibid.*, p. 29. Pentru legăturile lui Miloş cu Ghica, v. Hurmuzaki, XVII, pp. 390, 497, 550, 37, no. DCI.

[4] Panaitescu, *o. c.*, p. 35.

[5] *Ibid.*, p. 39, no. 8.

[6] V. *ibid.*, no. 9.

[7] *Ibid.*, pp. 24-5, n-le 2-3.

[8] *Ibid.*, p. 40, no. 10.

[9] *Ibid.*, p. 41, no. 13; pp. 43-4.

[10] *Ibid.*, pp. 41-2.

de plecarea lui Câmpineanu că el „n'a luat niciun angajament" precis față de Poloni[1], și în adevăr scrisoarea lui către Czartoryski nu cuprinde decât unele considerații de viitor. De altfel, agentul frances știa că Mihai Sturdza fusese întrebat de Colson, nu se poate bănui în numele cui, dacă, neizbutind Câmpineanu, ar primi Domnia munteană, și el credea că acesta nu numai că a acceptat, dar a început să lucreze la Constantinopol prin Vogoridi. De fapt, primind și pe consul și pe Colson, Sturdza se arătă adânc jignit și de amestecul rusesc și de anarhia boierească; trimețând pe Nicolae Suțu la București, el își dase sama că nu se poate păstra Alexandru Ghica; pentru moment, deci, este pentru Câmpineanu și e gata, în ipotesa, pe care o admite, a Unirii, să facă toate sacrificiile cu putință, *dar răspinge ca aventuroase planurile de cuprindere în noul Stat a Românilor de peste hotare și mai ales a celor din Basarabia, și nu e dispus să încheie, ceva cu Polonii*[2]. Din contra, Sturdza trebuia recomandat Rușilor ca rusofil. Domnul Moldovei se sprijinia pe pretinsul act de închinare către Turci și pe tratatul lui Dimitrie Cantemir cu Țarul[3]. Pentru moment el se gândia și la Domnia ereditară în Moldova[4].

Cu tot secretul recomandat[5], ceva se răspândi în lumea boierească, și iată că *ea ridică din nou ideia Domnului străin,* vorbindu-se de ducele de Nemours, fiul regelui Francesilor, și de ducele de Leuchtenberg, prinț rus, dar un Beauharnais[6].

Pe când Miloș al Serbiei era silit de Senatul său să abdice, refugiindu-se în Țara-Românească unde avea moșii[7], Ghica, întors prin Viena din Milano, urmăria călătoria lui Câmpi-

---

[1] Hodoș, Hurmuzaki, XVII, p. 729.

[2] *Ibid.*, pp. 732-4, no. DCCXVII. Prevedea candidaturile muntene ale rusofililor Iordachi Filipescu, Știrbei și Bibescu.

[3] *Ibid.*, p. 733.

[4] *Ibid.*, p. 738.

[5] V. și *ibid.*, p. 739, no. DCCXX.

[6] *Ibid.* Consulul din Iași avea de la Colson însuși textul programului lui Câmpineanu din scrisoarea către Czartoryski; *ibid.* Trecerea prin Iași a lui Rückmann, câștigat băneșteș de Sturdza; *ibid.* pp. 740, 742-3, n-le DCCXXIII-IV; p. 744, no. DCCXXV. La Iași era consul fiul vestitului Kotzebue.

[7] *Ibid.*, p. 743 și urm.

BIBLIOTECA
DOCUMENTARĂ
ORAȘUL PIATRA NEAMȚ

neanu. Nimic nu s'a păstrat despre acțiunea lui la Constantinopol. Lucruri de cea mai mare importanță se petrecură însă în acel moment: Egiptenii, în a doua campanie siriană, câștigaseră bătălia de la Nissib și demoralisatul Sultan reformator Mahmud închisese ochii (Iulie)[1].

Când Câmpineanu apăru la Paris, unde acum nu mai era războinicul Thiers, ci mareșalul Soult, problema egipteană se pusese și, pe când Franța se simția datoare să sprijine pe vechiul ei client Mehemed-Alì, Anglia lui Palmerston era gata să meargă și până la războiu ca să distrugă năvălitoarea ambiție a vicé-regelui învingător, care trebuia să-și piardă flota și să capituleze înaintea dreptului tânărului său suzeran, Abdul-Megid.

Noul consul rus Titov cunoștea toată acțiunea lui Câmpineanu și el mustra pentru aceasta pe Sturdza[2] în momentul când, la Paris, Câmpineanu, presintat de Poloni, nu găsia nicio ascultare pentru proiectele sale[3]. Colson rămânea să vădească toată combinația prin cărți, — și ca *Précis des droits moldo-valaques*[4] —, *care prin publicitatea lor arătaseră în de ajuns că totul revenise în domeniul ideologiei*[5]. In același timp, Chateaugiron, greu bolnav, pleca și în locul lui apărea un bizar diplomat improvisat, Billecocq, ale cărui capricii vor compromite adesea marea influență câștigată pe încetul de predecesorii săi[6].

Intors de la Paris fără niciun resultat, Câmpineanu, care

---

[1] Iorga, *Gesch. des osm. Reiches*, V, p. 388 și urm.

[2] N. Hodoș, în Hurmuzaki, XVII, p. 750, no. DCCXXXIII.

[3] Panaitescu, *o. c.*, pp. 40-1, n-le 11-2.

[4] V. și Iorga, *Hist. des relations entre la France et les Roumains.* Incă din 1838, Colson, *Précis des droits et devoirs mutuels des Valaques, des Turcs et des Russes, fondé sur le droit des gens et les traités.* In acel timp, Grammont publica nedibaciul omagiu către Chiselev din *De l'administration provisoire russe en Valachie et de ses résultats* (Paris 1840). Cf. N. Hodoș, Hurmuzaki, XVII, p. 770. Cf. și *ibid.*, pp. 785-6, despre Gustave Oelsner, *Quelques mots sur l'opportunité de l'accroissement des relations commerciales de la France avec les Principautés de Valachie et de Moldavie* (Paris 1840).

[5] Indignarea lui Ghica și supărarea pe Sturdza; N. Hodoș, Hurmuzaki, XVII, p. 753. Cf. *ibid.*, p. 769.

[6] Un Conty venia din Rusia la București ca să publice un ziar, *L'Echo du Danube; ibid.*, și p. 755, no. DCCXXXVII.

se plângea, la Londra, că entusiasmul lui Colson îl întrece şi-l împiedecă [1], va fi exilat în basa unui firman la Filipopol, şi, cu toate că o aflase la Viena, el avuse curajul să revie în ţară [2], unde fu închis la Mărgineni. Sturdza se grăbise să reia relaţiile cu vecinul său [3], cu atât mai mult, cu cât el ştie că Ţarul îl ameninţase că-l va ridica din Iaşi cu Cazacii şi-l va trimete în exil [4].

Intors după călătoria în străinătate pentru îngrijirea sănătăţii sale [5], Ghica observă Adunări că „nedumeriri au mijlocit întru această Adunare şi oblăduirea noastră asupra a câtorva pricini, în cele din urmă două sesii", şi adauge că ele „n'au putut rămânea necunoscute amândurora Curţilor": deci ca şi mai nainte el se recunoştea supus, şi de-o potrivă, acestora în toate rosturile interne ale unei ţări care tot mai mult voiă altceva. El se înfăţişează chiar ca ocrotit al lor faţă de „îndrăzneţele făliri ale unui puţin număr de oameni ce fără ruşine în străinătate s'au numit pe sineşi organe Valahiei" şi „au făcut destul sunet, pentru nenorocirea lor"; ele, „Curţile", au trebuit „să ia măsuri de a nu se mai întâmpla nişte asemenea nedomiriri". *Aceasta e basa Statului, tratatele, — nu desvoltarea istorică de-a lungul veacurilor—*, „cele mijlocite între amândouă Inaltele Curţi"; acesta e *„dreptul public" al ţării unit cu cel european.* „Folosurile şi bunătăţile netăgăduite" ce au ieşit de aici trebuie păstrate [6]. In alt mesagiu, el vorbeşte de „vinovata întreprindere ce a cercat împotriva liniştii obşteşti un număr de oameni din felul celor ce buna orânduială şi regulatele vremi nu-i pot mulţumi", dar nu „obştea Românilor" e vinovată, ci „nişte străini intriganţi", cari au putut „otrăvi" pe acel „prea puţin număr de oameni proşti de socotinţă şi rău năraviţi", cari sân' supuşi unei cercetări criminale.

---

[1] *Ibid.*, pp. 762-3.

[2] Filitti, *Mişcări*, pp. 4-5.

[3] N. Hodoş, Hurmuzaki, XVII, pp. 759-60, n-le DCCXLI-II.

[4] *Ibid.*, pp. 778-9, no. DCCVIII.

[5] Pentru cea din 1838 în Stiria; *ibid.*, pp. 716-7, no. DCCII. Se credea într'o căsătorie cu contesa de Suchtelen; *ibid.*, p. 721, no. DCCVI. Ghica merse apoi la 1839 în Italia; *ibid.*, p. 725, no. DCCIX. V. şi mai sus.

[6] *An. Parl.*, IX, pp. 87-8; X[1], p. 70

Răspunsul, la unison, al Adunării, în Ianuar 1841, nu cuprindea garanţii pentru viitor[1].

De altfel, în vara anului 1840 pornirea de război a Adunării, în marea ei majoritate, se îndreaptă şi contra lui Aristarchi, acusat de „necunoştinţa asupra legiuirilor ţării", aşa încât multe din cheltuielile cu el „s'ar fi urmat în trebuinţi folositoare şi neapărate ale prinţipatului şi, el stăruind în nereguli", se cere înlocuirea lui prin „altul, dintre Români"[2].

Apoi, Ghica intrând în conflict cu Colquhoun[3], din toate cele ce se întâmplaseră rămaseră doar între boieri cugetări melancolice asupra a ceia ce s'ar fi petrecut dacă armatele lui Napoleon ar fi întrat cândva pe teritoriul lor[4].

Dar anul 1840 nu se isprăvise fără ca Ghica să descopere un complot contra lui, în care crezu că recunoaşte şi amestecul lui Vaillant, de şi acesta era ocupat atunci cu tipărirea în româneşte a *Gramaticei* şi a *Vocabulariului* său, şi cunoscutul profesor, fără a-şi recunoaşte vre-o vină, trecu în Moldova, unde era foarte preţuit, în Novembre[5].

Cei implicaţi în această acţiune erau boierinaşi necunoscuţi, ca un Telegescu, fost în oaste, Serghiescu, Rădoşanu, Sotir, Baronescu, Molojescu, Cămărăşescu, Panevschi, şi unii boieri tineri abia întorşi din Franţa, ca Mitică Filipescu, ca Belu, care fusese oprit în momentul când revenia din Apus odată cu Câmpineanu însuşi, care se afla acum la Plumbuita, dar şi represintanţi de-ai noii intelectualităţi formate în ţară[6]. Asupra acestei intelectualităţi va trebui să se întoarcă îndată, privirea.

Procesul contra complotiştilor se termină cu condamnări la mai mulţi ani de ocnă ale acelora cari cei mai mulţi periră sau rămaseră bolnavi pe viaţă, sau la o poprire mai scurtă, la Snagov sau Mărgineni, — unde merse Nicolae Bălcescu, — o exilare, ca pentru Boliac, în mănăstirea paisiană de la Poiana Mărului[7].

---

[1] *Ibid.*, p. 72.
[2] *An. Parl.*, IX, p. 1047.
[3] N. Hodoş, Hurmuzaki, XVII, pp. 767-8, no. DCCXLVIII.
[4] *Ibid.*, p. 785.
[5] *Ibid.*, pp. 787-8, no. DCCLXIV; p. 790.
[6] Filitti, o. c., p. 124 şi urm.
[7] *Ibid.*, pp. 128-30; N. Hodoş, Hurmuzaki, XVII, p. 807, no. DCCLXXXI.

Lupta constituțională urmă însă.

Alegerea ca secretari ai Adunării, la începutul anului 1841, a colonelului Constantin Filipescu și a lui Manole Băleanu aduse protestări ale Domnului, care exilă, apoi rechemă pe cel de-al doilea [1]. Dar, acuma, opoziția forma un bloc, la care participau: rusofilul nou mitropolit Neofit, în numele căruia se trimeteau la Petersburg necontenite memorii de învinuire a regimului, Argeșeanul Ilarion, rămas omul de la 1821, și chiar Chesarie de Buzău, pe lângă Filipești, Iordachi și fiul, și Ioan Slătineanu. Se întrebuința și lauda lui Chiselev, proslăvit de Grammont [2], pentru a pune în umbră meritele, reale, ale lui Ghica [3]. Din ură față de acesta, se trecea de la lupta contra încălcărilor Rusiei la servilismul față de dânsa. Din parte-i, Bibescu căuta la Carlsbad pe fostul președinte plenipotențiar. In schimb se libera Câmpineanu, care recursese la grația acelui pe care căutase a-l înlocui [4].

Prin îndrăzneala de cuvânt a Mitropolitului, opoziția căpăta un caracter și mai puțin respectuos față de Domnul, care, subminat de Rusia și părăsit de Turci, îi putea sta împotrivă cu tot mai puțină energie. Intr'o adresă de la sfârșitul anului acestuia Neofit vorbește, în legătură cu ultima alegere a deputaților, de „cei vinovați să înșale și să amăgească cugetul Inălțimii Voastre", de „nerușinarea și puțina pătrundere" a unora din cei însărcinați cu supraveghiarea operației [5]. Iar Domnul, căruia nu i se dăduseră numele presupușilor vinovați, făcea să se observe prin Secretarul Statului Constantin Cantacuzino că astfel de „cuvinte duhovnicești" pe care le invocă harțăgosul prelat, „niciodată nu-și

---

[1] *Ibid.*, pp. 792 și urm.; Hurmuzaki, *Supl.* I[1], la aceste date; Filitti, *l. c.*, p. 121 și urm.

[2] El merge să întâlnească la Odesa pe Chiselev; N. Hodoș, Hurmuzaki, XVII, p. 826, no. DCCXCVIII.

[3] *Ibid.*, p. 803, no. DCCLXXVII; p. 805; Filitti, *o. c.*, p. 117.

[4] *Ibid.*, p. 804, no. DCCLXXVIII. Se credea în planul de a face din Chiselev Domnul Unirii; *ibid.*, p. 804, no. DCCLXXIX. După o corespondență în *Augsburger Zeitung*, el ar oferi tronul ducelui de Leuchtenberg; *ibid.*, p. 806, no. DCCLXXX. Se vorbia, iarăși, și de Sturdza; *ibid.*, pp. 809-10.

[5] *An. Parl.*, XI, pp. 83-5.

pot avea locul lor în împrejurare unde se vatămă o lucrare publică [1].

Adunarea, cea din urmă pe care era să o adune Ghica, nu cuprindea apoi decât menţiunea afacerii de la Brăila, în legătură cu „răzvrătirea din Bulgaria", cu „turburările de care au fost bântuită Bulgaria", lăudându-se energia cu care a lucrat garnisoana brăileană [2].

Această mişcare trebuie să fie acum înfăţişată.

In programul politicii lui Nicolae al II-lea, de şi părea îndreptat pe altă linie decât aceia a ortodoxiei şi a slavismului, nu lipsia, măcar în ce priveşte unele cercuri, tradiţia Ecaterinei a II-a. In cursul campaniei din 1828-9 se stabiliră astfel legături cu Bulgarii, cari, cum am văzut, se arătaseră gata să iea parte la mişcarea lui Ipsilanti şi colaborase ră, prin Hagi-Prodan şi Machedonschi, cu Tudor. La plecarea de pe teritoriul restituit Sultanului, armatele Ţarului luară cu ele un mare număr de Bulgari compromişi, pe cari-i colonisară, după sistemul urmat cândva cu Sârbii, în Basarabia-de-jos, cu întinse privilegii. Cum începuse represiunea din partea temutului Paşă de Scutari, Mohammed, mulţi dintre aceşti creştini ameninţaţi căutară apoi, în 1830, un adăpost pe malul stâng al Dunării, şi Turcii încercară în zădar să oprească această emigraţie în masă, întrebuinţând şi pe Patriarhul ecumenic, care trebuia să asigure şi pe Greci [3].

Chiselev favorisă această sporire a populaţiei slave în Ţara-Românească. Am văzut cum unii dintre orăşeni se aşezară în Brăila; acelaşi lucru s'a petrecut, de sigur, la Giurgiu şi la Turnu, precum la noul Severin se stabiliră familii sârbeşti. Un nou oraş fu făcut, pe numele Domnului, la Alexandria. Hrisovul de privilegii era menit să atragă locuitori din multe părţi: se adunară săteni liberi sau liberaţi de pe moşiile vecine, dar nici aici nu lipsiră elementele bulgăreşti. In sfârşit de la Silistra, cu toată paza sporită a Turcilor în acest punct de o aşa de mare importanţă militară, relevată în ultimul războiu, un număr de fruntaşi, Bulgari, Greci şi câte un Român, ca Ardeleanul Trifu, se rugau de Ghica,

[1] *Ibid.*, pp. 85-6.
[2] *Ibid.*, p. 86.
[3] Iorga, *Acte şi fragm.*, II, pp. 729-31.

la 6 Iunie st. v. 1836, „să se odihnească cu totul în mijlocul fraților lor creștini", dar „nesupărați și liberi de orice venit ce s'ar cuveni moșneanului *(sic)* sau domnului moșiei". Făgăduiau a face din orășelul abia înjghebat măcar un centru de comerț ca Brăila. Dar și pentru aceasta Ghica socoti că trebuie să ceară învoirea lui Rückmann, ținând samă că Turcii ar putea să protesteze pentru această pierdere de supuși [1]. De și autorisația trebui să fie refusată, e de crezut că totuși unii din acești orășeni spăimântați se vor fi mutat pe pământul românesc.

Peste cinci ani, la 1841, o pornire mistică se produse între Bulgari [2]. Se va vorbi din nou de un „Țar" al lor care s'ar putea ridica pentru a-i libera, și chipul lui se răspândia între dânșii.

Planul era să se treacă Dunărea prin mai multe puncte. Trebuiră să se ia măsuri la Zimnicea, după ce pornise o expediție de pedeapsă turcească, dându-se foc satelor. Dar vatra mișcării fu la Brăila, de sigur și cu ajutorul noilor orășeni de aceiași nație. Ca șef se pomenește „un Macedonean ce fusese profesor bulgar" acolo, apoi Albanesul Spiru și un neașteptat „profesor de la Malta". Se încerca o năvălire în Dobrogea supt steagul lui Hristos. In zădar încercă să-i oprească înlocuitorul atât de popularului Slătineanu, Rusescu, președintele „maghistratului", și polițaiul. Pe când Turcii din Măcin stăteau gata să-și aștepte cu armele dușmanii, miliția, supt ordinele lui Odobescu, sosi, cu ordinul de a se împiedeca revolta cu orice preț. Trebui să se tragă asupra celor cari se îmbulziau să se suie pe vas. Dar și în zilele următoare, cu toată presența trupei de vre-o 300 de oameni, era între negustorii speriați teama că rudele, îndârjite, ale morților și răniților vor da foc orașului [3]. Cum se va vedea, tulburările se repetară în 1843, supt alt Domn.

Unul dintre participanții la această acțiune pretinde că Ghica-Vodă, care se afla la Breaza, s'ar fi grăbit să alerge însuși, aprins de mânie contra „crăietului", a „vagabonzilor străini"

[1] *Studii și doc.*, XI, pp. 39-41.

[2] Vechile raporturi cu Chiselev; N. Hodoș, Hurmuzaki, XVII, p. 228, no. CCCLVI.

[3] Papazoglu, *Istoria Bucureștilor*, pp. 149-57; Iorga, în *Rev. fund. reg.*, II, pp. 14-5.

şi a „tâlharilor cu cuţitele în mână“, aşa că trebui să fie potolit şi oprit în cale de înţelepciunea episcopului de Buzău Chesarie, de care atârna Brăila[1].

De fapt, îndată ce află, la 14 Iulie st. v., „de ivirea unei cete ce ar voi să treacă peste Dunăre spre ajutorul celor ce să află în răsvrătire împotriva stăpânirii locale“, el, dându-şi sama de „datoria stăpânirii acestui prinţipat“, porunci lui Odobescu „să nu piardă vreme a îi supune“: *„la asemenea lucru“*, scrie el, *„şi un menut este scumpu, căci zăbava rătăceşte duhurile, părând slăbiciune sau voe vegheată“*. „De aceia cu tonos cere să să predea şi, la al treilea chemare, nevăzând supunere, aruncă focuri asupră-li şi prinde-i morţi sau vii“. De fapt, Domnul înaintă până spre Buzău, primind în cale raportul maiorului Manu, care comandase represiunea. Făgădui recompense ofiţerilor şi soldaţilor, dar nu-şi uită de datoriile omeniei: „Aşteptăm şi ştiinţă de starea răniţilor soldaţi, *pe lângă care veţi binevoi a îngriji cu toată doctoriceasca căutare şi pe Bulgarii răniţi“*. Se va face, de Odobescu, şi „cercetarea pricinilor, ca să dovedească ce înclinare au avut în acest complot, atât aici, cât şi la Servia şi Bulgaria“. Cei cercetaţi vor putea vorbi liber, căci „nu numai stăpânirii turceşti nu va fi predată taina, *nepriimit fiindu-ne să dăm săbiei şi robiei pe cei de cindea creştini*, ci încă, lămurind cu ştiinţă, ce li să cere pentru a oblăduirii noastre regulă şi linişte, vor scăpa şi însuşi de strâşnicia sub care urmează să fie supuşi“, dacă ascund lucrul. Altfel vor fi trataţi ca „nişte vrăşmaşi ai liniştii obşteşti într'acest pacinic pământ, unde fiind fost umbriţi şi miluiţi, să fac mai nevrednici de milostivirea omenească pentru nemulţumirea lor“.

Peste câteva zile el arăta că are conştiinţa de a fi făcut ce se cuvine, căci *„meseria noastră este guvernul“*, şi astfel puţin îi pasă de „proştii de minte“ cari „vor să fie viteji şi râvnitori creştinilor de după uşile lor“, fiind „şi lăcuitori sau dregători sau neguţători pacinici, şi întreprinzători sau sprijinitori de comploturi“. Domnul nu se împiedecă nici de vice-consulul rus, Simion Andreevici, la care se refugiaseră unii

[1] *Ibid.*

dintre conspiratori: „să le scoată din capul lor că, la asemenea împrejurare, și fiind tovarășii lor prinși cu armele în mână, nu îi poate apăra nicicum". E ridicul și protestul vice-consulului austriac pentru un soldat rănit [1]. O proclamație domnească amintia Bulgarilor că se află de o jumătate de veac pe pământul primitor al țării și se cuvine să n'o tulbure [2].

Intrigile continuară, împiedecând orice acțiune de guvern spornică în cursul acestui an 1811. Când Domnul aduse înaintea Adunării un proiect pentru a împiedeca abusurile față de țărani ale marii proprietăți, represintate prin moșieri și arendași, Adunarea se puse iarăși în stare de apărare. Arăta că și membrii ei au aceleași sentimente și că au și intervenit prin măsuri în același sens, cum însuși stăpânitorul a recunoscut-o. Deci ține să constate că „nu au rămas neîngrijire, și cu nepregetare s'au îndeletnicit în chibzuirea măsurilor ce au judecat că, puindu-se în lucrare, vor fi folositoare clăcașilor". Dar, după socotința ei, „urmează a se osebi obrazele, ca să nu fie supuși hulei proprietarii din pricina vre unor vremelnici închirietori, străini despre adevăratul folos al proprietății". Proprietarii înșii ar trebui să fie chemați la o cercetare serioasă a măsurilor. Iar, în ce privește critica aceluia care reține pe sătean, până la o înțelegere cu stăpânul, pe locul muncii sale, se afirmă că „adevăratele învoiri nu se pot cunoaște mijloc de împilare pentru clăcași și, prin urmare, nici ei strâmtorați, ca să se supuie la vre o năpăstuire" [3].

La aceasta Ghica-Vodă răspunse că i se pare necesar a se înlocui libera învoială, — în care, firește, țăranul era partea mai slabă —, prin „nescareva temeiuri obștești". El arăta că intervenția Adunării s'a mărginit la cererea ca sătenii să fie obligați la „îndeplinirea datoriilor către proprietari, ca să nu rămâie niciodată lăcașul nimic dator dintr'un an în altul". Se adauge că unele din măsurile propuse n'au

[1] Iorga, *Studii și doc.*, XI, pp. 248-51. Cf. Stoian Romanschi, în *Sbornicul* Academici din Sofia, III (1915) și (despre Gh. S. Racovschi sau Gheorghe Machedon), *ibid.*, XIV, 1920. Cf. studiul aceluiași din 1921 despre „Gheorghe Mamarciov și comanda lui de voluntari în 1828-9". Cf. Filitti, *Turburări revoluționare*, p. 27 și urm.

[2] *Ibid.*, pp. 28-32, 87-8. Cf. același, *Domniile române*, pp. 143-4,

[3] *An. Parl.*, X, pp. 381-7.

primit aprobarea domnească. S'a înlăturat doar numai abusul ce făceau arendaşii încheind ei înşişi învoielile, dar aceştia lucrează în numele proprietarilor. Dacă se prevede că săteanul poate aduce oricâte vite în islazul căpătat, nu e decât o consecinţă a dreptului pe care l-a câştigat acesta. Dacă nu se cunosc năpăstuirile, e vina Adunării înseşi, care trebuie să fie informată, iar Domnia, care, ea singură, primeşte „ofiţiale plângerile norodului", are dreptul de a fi crezută. Dacă e vorba de cercetarea propusă, ea se admite, dar „nu numai de lămurire, ci şi de despăgubirea năpăstuiţilor"; însă şi aici e de observat că nu se poate face deosebirea între legal, „pravilnic", şi nelegal, pe basa faptului dacă se presintă proprietarul sau arendaşul [1].

Revenind, Adunarea se presinta ca observatoare strictă a Regulamentului, admiţând abusurile numai din partea câtorva „arendaşi lacomi". Se răspinge, într'o formă respectuos ipocrită, şi asigurarea Domnului că „oblăduirea nu mai poate sta de acum în nelucrare d'inaintea necontenitelor plângeri ce priimeşte de la sătenii clăcaşi" [2].

Din nou Ghica opune acestor observaţii că abusurile constatate le comunică Adunării, ca să vadă cum s'au făcut „împilări" de unii funcţionari, şi aşa se va proceda şi de acum înainte, iar, dacă astfel de lucruri se pot petrece, apoi „trebuie să se cunoască aceasta o neapărată consecvenţă a moralităţii claselor de unde sânt ieşiţi aceşti slujbaşi", adăugind că apreciază totuşi „moralitatea" unora din ei. Şi iarăşi se releva neputinţa ţăranului de a refusa cererile proprietarului, „oricăruia s'ar numi îndurător proprietar". Într'un cuvânt, „cine va un sfârşit, voieşte şi mijloacele prin care l-ar putea dobândi". „Nu vom mai aştepta de la Obştească Adunare deslușirea ce am cerut", ci prin funcţionari „vom porunci despăgubirea cuvenită clăcaşilor năpăstuiţi îndată ce vom mai primi jalbi" [3]. Din parte-i Adunarea încheie, la 19 Iunie 1841, de-

[1] *Ibid.*, pp. 387-9.

[2] *Ibid.*, pp. 389-91.

[3] *Ibid.*, pp. 391-3. Urmează lista abusurilor constatate. Între numele vinovaţilor: Gheorghe Ştirbei, Prejbeanu, Otetelişanu, dar şi unul cu semnificativul nume de Ciupelniţeanu. Chiar şi „parucicul în stafcă Costache Roset, poliţaiul oraşului Piteştii, pentru neorânduieli şi sfe-

clarând că „nu poate a mai întra în nicio dezbatere", dar constată călcarea osebirii puterilor, apoi „că nu poate fi părintească îngrijire când nu va fi și de o potrivă împărțită", că se poate ajunge la „rezultaturi necuvenite și vătămătoare bunei îndatoriri", și cere a se trimete administrația la respectul legii consfințite de „amândouă Curțile" [1].

Nimic nu arată mai bine cât de jos se coborîse această viață politică robită consulatului rusesc decât acest mesagiu al Domnului, cu totul demoralisat de intrigi: „Preaosfinția Sa părintele Mitropolitul și dumnealui Banul Gheorghie Filipescu, aducând rugăciune către domnul Dașcov, gheneral-consul al Rosiei în Moldavia și Valahia, de a mijloci pentru certarea Logofătului Manolache Băleanu, făgăduind îndreptarea numitului, Noi, întru prilejul unei asemenea generoase aplecare din partea dumnealui Dașcov, dorind a mărturisi osebita considerație ce avem către persoana domniei sale, iertăm pe Logofătul Manoil Băleanu din mărginirea sa și tot de odată îi dăm voie a se întoarce în Capitală și a-și lua iarăși însușirile sale în Obștească Adunare" [2].

Iar, pe când se făceau alegerile pentru Adunarea din 1842, Bibescu culeza să vorbească Domnului de lipsa de iubire și de încredere în el, semnalându-i zvonul că Rusia vrea să-i substituie pe Mihai Sturdza [3]. Noua Adunare cuprindea boieri mari și mici, în mare parte dușmani hotărîți ai lui Ghica [4]. Mitropolitul însă demisionă de la început [5]. Aceasta nu împiedecă votarea, cu 38 de glasuri contra 2, a unei adrese ofensătoare [6].

Se înfățișează guvernarea lui de șapte ani ca o serie de

---

terisire de bani din împlinirile trecute de la feluri de locuri, îndatorindu-se a-i întoarce păgubașilor", și Costachi Filipescu, „pentru însușire de bani ai polcului 1-iu ce au comandat", și „rea comânduire a escadronului", apoi Manolache Băleanu, „pentru neorânduială în Obștească Adunare".

[1] *Ibid.*, p. 397.

[2] *Ibid.*, p. 233.

[3] N. Hodoș, în Hurmuzaki, XVII, p. 827, no. DCCXCIX. Cf. *ibid.*, n-l următor (apărarea lui Ghica, în *Augsburger Zeitung*).

[4] *Ibid.*, pp. 830-1, no. DCCCI.

[5] *Ibid.*, p. 837.

[6] *Ibid.*, p. 838, no. DCCCXIII. Îndreptățirea Domnului; *ibid.*, p. 870 și urm.

abusuri în creştere, apăsându-se asupra arbitrariului în sate, supt toate raporturile. Se insista, cu un scop demagogic, asupra despoierii ţăranului, dar plângându-se şi de jignirile aduse, în numele ţăranilor însişi, proprietarilor şi lăudând o nobilime pe care „străinul" Chiselev ştia s'o îndemne spre bine. Nu se cruţa nici judecata, nici finanţele, Consulul rus Daşcov îndemna şi pe bolnavul Arsachi să adauge ofensele lui [1].

In acest moment se produse a doua răscoală bulgărească la Brăila, menită să arăte lipsa de ordine în ţară [2]. Un „dascăl" bulgar, sprijinit de consulul Rusiei, provocă mişcarea răsbunătoare în care fură ucişi şi militari români. Trebui să se iea casa cu asalt [3].

In noua sesiune din 1842, luându-se în cercetare exodul sătenilor nemulţămiţi de pe moşiile lor se reîncepea lupta cu Domnul, Adunarea apărându-se că acţiunea ei, deosebită de a lui, ar veni „din vre un duh împotrivitor slobozeniei lăcuitorilor săteni, precum să consfinţeşte prin instituţiile şi pravilele ţării, căci una din cele mai călduroase dorinţi a Adunării au fost şi este de a să învrednici să vază acea slobozenie cu mult mai întinsă decât nu o iartă a fi acele prăvili şi cea de acum stare a locurilor". Dar ea se lupta contra „neorânduielilor care, dă vre-o câtăva vreme, s'au întrodus supt pricinuirea acei slobozenii, *ridicându-să cu cârdul lăcuitorii după unile moşii, cu felurimi dă amăgitoare mijloace şi strămutându-să pă altele, nu pentru vre-un folos al lor, dar mai totdeauna cu a lor dărăpănare şi numai pentru folosul unor proprietari, cari întru această uneltire găsesc mijloc a dobândi şi ajutorul amploiaţilor administraţiei*". Şi, la urmă: „Nu se poate socoti că Adunarea au păşit peste ale ei atribuţii încunoştiinţând Innălţimii Sale călcarea uneia din pravilele fondamentale, atât mai vârtos, când ea au cunoscut că, de nu să va aduce înfrânare, să amerinţă spărgăluirea satelor, smăcinarea lăcuitorilor săteni şi dărăpănarea unor proprietari numai în interesul altora" [4].

---

[1] *Ibid.*, pp. 848-9, no. DCCCXII,
[2] *Ibid.*, p. 838 şi urm.
[3] V. şi Papazoglu, *o. c.*; Iorga, în *Rev. fund. regale, l. c.*
[4] *An. Parl.*, XI, pp. 410-2. Cf. *ibid.*, p. 395 şi urm.

In Mart din acest an se credea că depunerea lui Alexandru Ghica nu mai poate zăbovi. La Iași se vedeau ca succesori posibili Mihai Sturdza sau... naturalisatul Chiselev [1], căruia i se trimesese tocmai atunci actul de indigenat [2]. In ultimul caz, consulul Franciei la Iași asigura că Sturdza, care izbutise a-și face o Adunare supusă, cu cele mai mari nume [3], așteptându-se ca și Moldova să cheme pe vechiul binefăcător, ar trece în Bucovina [4].

Un brutal cercetător rus, generalul Duhamel, apărea în Iunie la București și se punea în legătură cu oposiția. El impuse Domnului ca miniștri pe Știrbei, pe Fanariotul Costachi Suțu și pe Câmpineanu [5], despre care, acum, Czartoryski scria în batjocură, observând că l-a înșelat și la Paris și la Viena, ca despre „Măria Sa Hospodarul Câmpineanu" [6]. Indată Turcia tanzimatului, care se simția acum asigurată de Anglia și aliații ei în chestia Orientului, delega, la rândul ei, pe un fost ambasador la Londra, Șechib-Efendi [7]. Indoita intervenție făcea pe boierii frondei rusofile să-și dea samă de întinderea greșelii lor [8]. Dar Șechib aducea lui Ghica laude publice pentru atitudinea lui loaială în afacerea Bulgarilor [9].

Domnul, îngrozit de prezența controlului rusesc, ceru să nu se dea cetire actului, care-i fu numai înmânat cu solemnitate [10]. De altfel, un conflict între Duhamel și Titov adăugia la haos. Se ajunse totuși la cetirea scrisorii imperiale otomane [11]. Amestecul fățiș al lui Billecocq, întrebuințat de Ghica pentru legăturile cu Șechib, nu făcea decât să încurce și mai mult [12].

Cu toate acestea, în August Alexandru-Vodă putea crede că a câștigat partida. Șechib, care mergea spre Moldova, îi aproba

[1] N. Hodoș, în Hurmuzaki, XVII, p. 853.
[2] *Ibid.*, p. 857, no. DCCCXVII.
[3] *Ibid.*, pp. 858-9, no. DCCCCXXVII. El se gândia a merge în Germania, unde era Doamna.
[4] *Ibid.*, p. 858.
[5] *Ibid.*, p. 877.
[6] Panaitescu, *o. c.*, p. 42, no. 16.
[7] N. Hodoș, în Hurmuzaki, XVII, p. 878 și urm.
[8] *Ibid.*, p. 881, no. DCCCXXXIV.
[9] *Ibid.*, p. 883, no. DCCCXXXVI.
[10] *Ibid.*, n-l următor.
[11] *Ibid.*, pp. 885-7.
[12] *Ibid.*, p. 888 și urm.

purtarea şi-l asigura că va putea să facă o altă Adunare, exilând pe vechii duşmani, Vellarà şi Filipescu-Vulpe, şi pe cei noi, Ioan Filipescu, Bălcanu şi Bibescu: i se dădea îndemnul de a se împotrivi hotărîr poruncilor ruseşti [1]. Duhamel pleca, în Octombre, pentru a face raportul cel mai defavorabil Domnului [2].

Dar, de la Constantinopol, Billecocq primia înştiinţarea că, totuşi, soarta lui Alexandru Ghica e pecetluită [3]. *Rusia biruise acolo înainte de a sosi Şechib:* interpretul Divanului, Savfet-Efendi, venia cu firmanul maziliei „conform tratatelor" [4]. Daşcov luă însă asupră-şi sarcina de a preveni pe aducătorul actului de încheiere a unei Domnii începute cu atât de bune intenţii şi care rămăsese în adevăr populară. Ghica numi pe cei trei Caimacami şi, fără a voi să se supuie unei umilitoare ceremonii, luă drumul Braşovului [5].

Firmanul, care se ceti înaintea boierimii ruşinate de trista ei ispravă, arăta ca basă a măsurii luate, tocmai rapoartele lui Şechib: Domnul mazil era acusat şi de „rea credinţă" şi „malversaţie" în plata tributului. Era vorba în acest document, supt o formă barbar grosolană, de „fărădelegi" (*„méfaits"*) şi de „cutezanţă" (*audace*), ca şi de „judecata" ce s'ar fi cuvenit, dar pe care evidenţa faptelor o face inutilă. Se constată „perfectul acord" cu Curtea Rusiei [6].

Pentru locul vacant erau candidaturi de Fanarioţi, ca fraţii Suţu (şi Nicolae), de veterani ai boierimii, ca Iordachi Filipescu, de intelectuali, ca Văcărescu, refusat de Ruşi, de boieri

---

[1] *Ibid.*, p. 893, no. DCCCXLV. De recunoştinţă ar fi sărutat mâna lui Şechib; *ibid.*, p. 894. Se destituia consulul rus de la Brăila; *ibid.*, p. 897.

[2] *Ibid.*, p. 900.

[3] *Ibid.*, p. 901, n-le DCCCLIV-V.

[4] *Ibid.*, p. 902 şi urm. Ghica ar fi declarat lui Buleniev că e gata să abdice; raport austriac din Bucureşti, Filitti, *o. c.*, p. 171. Cf. Croze d'Alain, *De la situation de la Valachie sous l'administration d'Alexandre Ghica*, Bruxeles, 1842. V. *Une page d'histoire pour répondre au libelle d'un prétendant au trône de Valaquie* şi *Épisode de la question d'Orient, Russie, Valachie, Moldavie*, Paris 1832. Cf. Filitti, *o. c.*, p. 268.

[5] N. Hodoş, Hurmuzaki, XVII, pp. 903-5, n-le DCCCLVII-VIII. Cf. Filitti, *o. c.*, p. 171.

[6] N. Hodoş, Hurmuzaki, XVII, pp. 907-10, n-le DCCCLXII.

mai tineri, Ioan Filipescu, Ştefan Bălăceanu, fraţii Bibescu şi Ştirbei, ca si Manole Băleanu, fiu de Brâncoveancă [1], pe lângă fraţii Domnului depus [2], — Câmpineanu, pus la control, fiind socotit că nu e totuşi ministru, pentru a putea candida [3], — pe când în Moldova se credea că în posibilitatea alegerii lui Chiselev [4]. Din cei cinci candidaţi cari rămăseseră, Bibescu avu, în noaptea anului nou 1843, o sută treizeci şi unul de voturi, faţă de nouăzeci şi unul ale fratelui, candidatul oficial, rusesc, ceilalţi având simţitor mai puţin [5]. El declara Sfatului administrativ extraordinar, la 30 ale lunii, că datoreşte alegerea sa „glasului patriei şi bunăvoinţii înaltelor Curţi“ [6].

---

[1] *Ibid.*, pp. 913, 921, no. DCCCLXX.
[2] *Ibid.*, p. 918, no. DCCCLXVIII.
[3] *Ibid.*, p. 922, no. DCCCLXX.
[4] *Ibid.*, p. 915, no. DCCCLXV.
[5] *Ibid.*, p. 922, no. DCCCLXXI.
[6] In franţuzeşte; *ibid.*, pp. 929-30, no. DCCCLXXIX.

CAPITOLUL II.

Spiritul vremii în literatura nouă.

La începutul Domniei lui Alexandru Ghica literatura însăşi, în această atmosferă de optimism care era să fie curând înăbuşită de fumul înecăcios al intrigilor politice, păruse că ia un nou avânt.

Eliad începe a-şi tipări revista literară, *Curierul de ambe sexe*, de şi fără mulţi colaboratori. Pe când la Teatrul bucureştean se porniau şi represi it ţii de operă, la care apărea şi Domnul, în cocheta-i uniformă de tăietură rusească, o *Gazetă a Teatrului Naţional*, de la 1836, se ocupa serios de primele piese româneşti, traduceri făcute de tineri boieri, şi un ofiţer, Voinescu „II“, era în stare să înfăţişeze discuţii de idei originale, iar foarte tânărul pe atunci Barbu Catargiu, care numai foarte târziu îşi va arăta însuşirile mari de vorbitor, recomanda tragediile, care, ca ale lui Alfieri, formează şi înalţă o naţiune[1].

Încă la 1837, în plină crisă politică, Eliad dădea Teatrului refăcut aşa încât să poată primi şi trupe străine, în *Sărbătoarea românească*, scene de ţară oltene, cu menţiunea şi a noii Istorii a Ţării-Româneşti, de Florian Aaron (trei volume tipărite, cinci anunţate), care publica şi un Manual de aceiaşi materie pentru şcoli, lăudând pe Ghica-Vodă cel nou, întemeietor de şcoli săteşti[2] şi prieten al sătenilor, pe cari nu numai că-i apără, dar stă de vorbă cu ei, încă de când era Caimacam la Craiova.

---

[1] *Lucrările soţietăţii filarmonice*, 1835. V. Iorga, *Ist. lit. în sec. al XIX-lea*, I. p. 150.

[2] V. Urechiă, *Ist. şcoalelor*, şi Iorga, *Ist. învăţământului*.

Vasile Cârlova.

In curând însă patima politică pătrunde, cu alusiile și cu bănuielile, cu opreliștile ei. Se interzise astfel *Saul* al lui Alfieri, tradus de Aristia, fiindcă se presinta răsturnarea unui rege de păstorul lui Iehovah (1838), și cu atât mai mult republicanul *Brutus* al aceluiași. Apoi, din causa relațiilor traducătorului cu Rușii, ca și pentru tendințile ce păreau revoluționare conștiinților temătoare, *Britannicus* a lui Racine, în versiunea lui Văcărescu. Un *Ahasverus* al lui Schubart, tradus de Constantin Filipescu, nu ajunse pe scena unui teatru redus la spectacole străine.

Poesia lirică însă putea vorbi mai liber.

La 1836, Eliad dăduse o altă culegere de versuri, fără a dovedi o înaintare în ce privește noblețea fondului sau iscusința formei.

El publica numai în 1839 ceva din ce lăsase, murind la Craiova cu opt ani înainte, abia în vrâstă de douăzeci și doi de ani, Cârlova: frumosul marș al noii oștiri, în care, însemnându-se cu durere adânca umilință a naței:

Inaintea fieșcărui îndestul v'ați umilit,

dar

Vitejia și răbdarea aici însă moștenesc

și, urând tineretului să lapede „lenevirea rușinată", să fie „îndrăzneață, mândră, falnică, măreață", invoca pe strămoșii cari vor sări în ajutor:

...țărâna în mormânturi s'a mișcat
Și-umbrele în veci tăcute,
Stau cât colo, nevăzute,
Privind corbul înălțat [1].

Eliad însuși adaugă, în culegerea sa, duioase amintiri ale părinților, pierduți de curând, lăsându-l în sama cutărui unchiu, preot la Mitropolie, și a boierilor milostivi, ocrotitori și sprijinitori ai orfanului, între cari Văcărescu și chiar Câmpineanu. Dar versul în care se îmbracă idei de tinerețe și sentimente de pietate și de respect e unul de un larg zbor,

[1] V. I. Rațiu, *V. Cârlova*, Blaj 1905; Gh. Bogdan-Duică, în *Sămănătorul*, 1905. Operele lui Cârlova au fost retipărite în colecția „Minerva".

mergând până la cele mai îndrăznețe comparații și desfășurându-se, cu un ritm nou, de perfectă armonie, cu mijloacele unei limbi curate, care nu se învrăstează cu elemente străine și nu se împiedecă de nicio nesiguranță.

Alături, el cântă un alt Dumnezeu decât al litaniilor recitate mașinal în biserica de lângă umilul său adăpost de la început:

Ființă făr' de nume,
Ce păsării dai zbor,
Ce mărilor dai spume,
Ce omului dai lume
Și apelor izvor.

Dar, un an după ce se stânsese Cârlova, răsăria un alt poet al gândurilor noi și al speranțelor de viitor, hrănit, nu de Roma, care, dincoace de munți, se dădea puțintel în urmă, ci de atitudinea timpurilor eroice care vor aduce pe urmașul lui Ghica-Vodă, îmbrăcat și el în uniformă rusească, să se facă sfințit în dulama lui Mihai Viteazul.

Târgoviștean, Grigore Alexandrescu, fiul unui modest boierinaș, Mihail, creștea în umbra lui Eliad cel ivit în aceiași Târgoviște cântată și de Cârlova și păstrând în multele-i biserici, în mare parte goale, și în viața unei boierimi sărăcite, stingându-se în largile curți, caracterul de odinioară. In București e școlar al lui Vaillant, care creștе și pe un Bălăceanu, pe un Ion Ghica, pe un Grădișteanu, pe un Scarlat Filipescu, pe un Costachi, fiul lui Anton Rosetti. Învață acolo disciplina clasicismului strict. Intră și el în acea oaste care încălzise atâta inima lui Cârlova.

La 1832 tipăria la Eliad un mic volum de traduceri din Voltaire *(Alzire, Mérope)* și din Florian, care era aici și mai departe un model al visătorilor de pastorale. Dar încă de atunci spiritul romantic îl câștigă, nu numai prin Lamartine, dar și prin aruncătorul de trăsnete retorice, negatorul și revoluționarul Byron, a cărui apropiată faimă de martir al causei grecești era încă în toate spiritele. Și el cântă, cu melancolia împrumutată de la Volney, farmecul cuceritor al „ruinelor", cu zidurile sale târgoviștene în amintire, însă și cu apariția eroicelor chipuri:

Dar cine se aude şi ce este ăst sunet?
Ce oameni sau ce armii şi ce răpede pas?
Pământul îl clăteşte războinicescul tunet:
Ce oameni sau ce armii şi ce răpede pas?

Cu acela care, ca un André Chénier, pe care-l va fi cunoscut, se vede murind ca lebăda icoanelor clasice:

La moarte mă voiu duce ca lebăda, — cântând,

se năştea în adevăr o poesie românească, până la care nu fuseseră decât bune intenţii şi stângace sforţări.

Avem a face însă şi aici cu *fenomenul nou al micii boierimi provinciale care se ridică, în cadrul Regulamentului Organic, de şi nu se prevăzuse aceasta.* Boierimea cea mare nu putea să deie decât sporadicele zvâcniri obosite ale unui Văcărescu, luptător contra Ruşilor, dar răpede potolit, imitator al Grecilor, Italienilor şi Francesilor în acelaşi timp, fără a se adăugi măcar vlaga casei de ţară strămoşeşti, de la care nu s'a smuls niciodată. Nu se află unul singur din purtătorii neamurilor ilustre care să încerce a scrie istoria, aşa de pasionată, a unei vremi de prefacere totală. A încetat şi verva satirică, necruţătoare, a vechilor Goleşti, răpede coborîţi în mormântul lor. Toată energia rămasă se cheltuieşte acum în neîncetate şi zădarnice intrigi, care, cum vom vedea, se mântuie prin resultate care sperie, desgustă şi umplu de mustrări pe porniţii făptaşi inconştienţi. Urmaşii vechilor luptători îşi duc nemernicul războiu prin cancelariile consulatelor, şi cine se smulge de supt adormitoarea vrajă rusească mântuie, ca Ioan Câmpineanu, „arzând ce a adorat şi adorând ce a ars". Trebuie ca fabula acestui mic ofiţer de miliţie, aducând în literatură cântarea „gurii de Târgovişte", pe care, dar fără direcţie, o avea, ba într'un grad aşa de înalt, şi Eliad, să lovească, energic şi cinstit, în neajunsurile vremii.

La el se vede acea conrupţie contra căreia, mai mult din spirit de împotrivire, căci ei n'ar fi putut s'o oprească, se ridicau boierii din opoziţie, — ca bunul predicator contra hrăpirii în dauna „slabei nevinovăţii", care, la Curte, răspingând „slujbă, rang sau bani", cere totuşi „prinţului", zilnic defăimat şi de dânsul, „în loc de plată câţiva curcani". La el se întâlnesc în linguşire „măgarul răsfăţat" şi „căţelul de iatac". La el răsare bastardul, „nobilitat" prin decretele lui Vodă-

Ghica, al evghenistului, amestecat cu sângele plebeu, care începe a-şi cere dreptul: „domnul catâr", care, lăudându-şi mama, uită de „măgarul mare" din care descinde, — ca în casul fraţilor Bibescu-Ştirbei, cu mama Văcărească, iar tatăl, Dumitrachi Bibescu, mic boierinaş de Gorj, pentru care duşmanii vorbiau de „herghelegiul", de vânzătorul de cai, de la obârşie. Nu lipseşte nici alusia la judecătorul de cântări, păunul, „domn în acel loc", care critică urâta micuţă privighetoare, dar trebuie să recunoască tăcerea sa de frumoasă pasăre, ca şi papagalul care, „râzând prea bine de alţii", mărturiseşte că „de loc cântăreţ nu este".

Sigur de sine, poetul editat acuma luxos de Carcalechi, care se mutase în Bucureşti, îmbogăţeşte la 1838 prima sa inspiraţie. In garnisonă la Brăila, el se inspiră din luptele recente purtate acolo de „veteranii războinici" ai altei oştiri; paza la Milcov îl îndreaptă, pe acest Ovidiu între Sciţi şi Geţi, spre deplorarea osebirii neamului liber în două ţări desbinate,

Fraţi a căror neunire a avut sfârşit amar,

adăugindu-se gluma asupra vieţii de provincie, cu moşieri scoţând pe draci din casă prin molitfe şi cu „nimfe desculţe" şi în cojoace; amintirile de la Mitropolie îl fac să se îndrepte, în umbra tristeţei care, adese ori, în prima tinereţă, precede luptele vieţii, spre

religioasa a candelei lumină,
Aprinsă de credinţă, şi galbenă, şi lină,

şi un nou imn se ridică atunci spre dumnezeire:

A totului părinte, tu a cărui voinţă,
La lumi neînfiinţate ai dăruit fiinţă...

In bolniţile mănăstirilor el se înfioară de misterul morţii, pe apele lacului care poate fi Snagovul el se lasă cucerit de o blândă pace, o anecdotă trăită îl face să se înduioşeze de credinciosul câne mort pe groapa soldatului, dar e atras şi de farmecul, mângâietor o clipă, al iubitei sale, care-l smulge de la demoralisantele „meditaţii" asupra zădărniciilor oricării sforţări, la care totuşi se va întoarce. „Epistolele" îl arată recunoscător lui Văcărescu, glorificat ca poet, şi lui Câmpineanu.

Dar şi mai departe, la privighetoarea despreţuită de măgar, la represintantul clasei nemulţămite, care vrea pentru

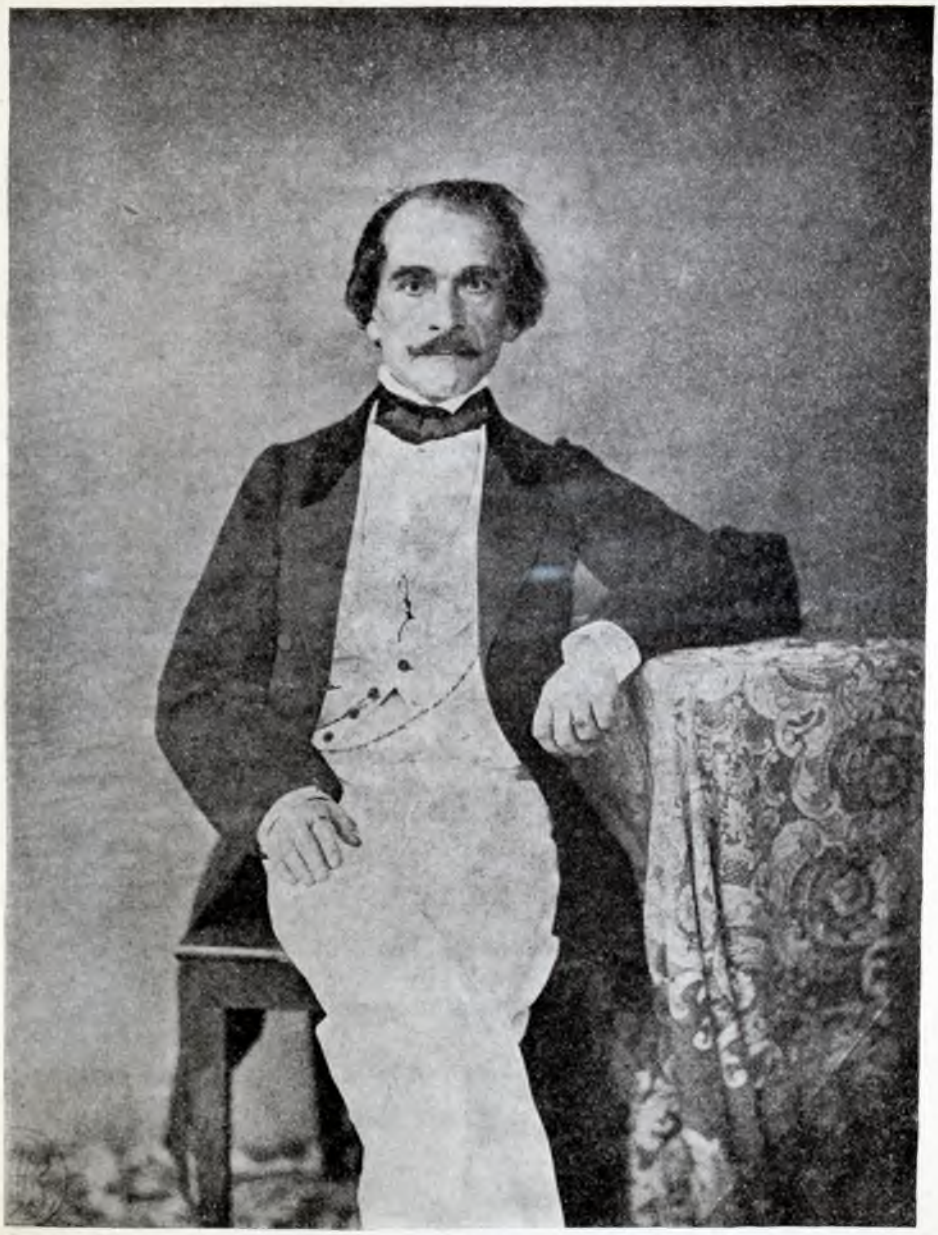

Grigore Alexandrescu.

inteligența și energia ei ce-i refusă protipendada — și de *acolo și ultimul refugiu al desgustului și al resemnării* —, satira-fabulă lovește. Și aici apar cele două mari păcate morale ale vremii: impertinența arogantă și târâtoarea lingușire. Este ciocoiul, îmbrăcat în blană de câne, la care, când e în favoare, toate neamurile de dobitoace se închină pentru ca apoi să se întoarcă asupră-i când e disgrațiat, este parvenitul în chip de bou, care poruncește a „se da pe scară" nepotul, „al doamnei vaci fiu".

Dar însăși situația țării, care nu putea fi înfățișată altfel, va fi redată în toată tragedia ei, atunci, după criza autonomiei din 1837, și în ajunul călătoriei lui Câmpineanu pentru Unire. Chir Pisicovici spune prin sufixul numelui său cării nații îi aparține când vrea să înghită pe „soarecele de neam", Raton, dar în toate formele unei călugării pravoslavnice. „Puii de corb nezburători" cari se îndreaptă spre depărtata „lebăda albă" a ultimelor speranțe, au în față teribila vulpe cu „ochii lucioși" de lăcomie. Privighetoarea care nu mai poate zbura, de mult ce a fost în cușcă, — și

O păsărică ce poate face
Decât la soarta-i supus'a fi? —,

vorbește mai elocvent decât orice discursuri îndrăznețe, retractate rușinos de a doua zi, într'o Adunare de veșnici uneltitori pentru vanitate și interes [1].

Și articolele din programul de opositie al lui Câmpineanu se întâlnesc în formă poetică la Alexandrescu, atunci când atacă „hoțiile tribunalelor", despoiarea de piele a împricinaților [2]. Iar în „anul 1840", care, cum se va vedea, apăru în foaia tinerilor din Moldova, el aruncă trăsnete asupra „despoților" și, ca saint-simonienii de la Paris, apără mulțimile obijduite, „biata turmă, în veci nenorocită".

Aceiași clasă dă însă în același timp și alți tineri rămași în țară, cari, neavând la îndemână Parlament, întruniri și ziare, întrebuințează ca mijloc de luptă, în deosebire de împăciuiții și adormiții Moldoveni, poesia lor.

Și aceștia avuseră a face cu noua miliție, în care ofițerii

[1] Ediții și în 1863, 1893 și, în editura „Minerva", de Em. Gârleanu. Cf. Gh. Bogdan Duică, în *Conv. Lit.*, 1900.

[2] V. și Filitti, *Domniile române*, pp. 258-60.

ruşi mai tineri introduseseră spiritul liberal, revoluţionar, de care, în partea întâiu a domniei Ţarului Nicolae, erau însufleţiţi ei înşii, mergând şi până la conspiraţii.

Astfel Cesar Boliac, fiul unui medic de îndoielnică reputaţie, venit din Italia sau din Levant, Bogliacco[1], şi, se pare, ul unei Românce. Inainte de treizeci de ani, şi acesta publică, la 1835, supt pretenţiosul titlu de *Opere*, câteva poesii de byroniană inspiraţie. Nu e însă aici aceiaşi demnitate şi sinceritate. E lauda lui Câmpineanu, dar şi a Regulamentului Organic, a lui Ghica Domnul şi a lui Mihai Ghica, închinându-se o bucată şi lui Grigore-Vodă, mort de curând, şi bisericii de la Colentina a familiei, apoi lauda Societăţii Filarmonice, dar şi a celei agricole, a lui Văcărescu, şi mai ales a lui Eliad, pentru tot ce a dat, literar şi cultural, ţării, înălţându-i-se opera poetică, aşa de nesigură. Boliac se apără de orice gând de a scrie „satire", „urâcioasă ramură de scris", şi declară că nu se gândeşte nici să moralizeze, nici, cu atât mai puţin, să schimbe lumea[2]. Pe atunci el, care celebra în versuri plutirea primului vas românesc, se gândia să publice un ziar al tinerilor în faţa aceluia, oficios, al lui Aaron Florian, *Museul naţional* (1836-8), şi a publicaţiei profesorului de geografie Iosif Genilie (1835), *Universul*[3]. Peste câţiva ani însă el va lua apărarea Ţiganilor robi, se va război cu mitropolitul cel nou al Moldovei, care l-ar fi excomunicat pentru nu ştim ce scriere a lui, şi va alcătui, cât timp Câmpineanu se afla la Mărgineni, o „Marsiliesă a Românilor", pentru ca mulţimea să caute a-l libera[4], şi de aceia gustă şi el surgunul la mănăstire[5].

Eliad se simţia depăşit. Atacă pe Grigore Alexandrescu, în care vede un ingrat, şi se porneşte cu toată verva lui satirică împotriva acelui tineret care e pentru dânsul o colecţie de „Sarsaili" şi de „Rodini" revoluţionari, al căror merit e numai în haine[6].

[1] V. Odobescu şi Tocilescu, III, tabla.
[2] Iorga, *Ist. lit. rom., în sec. al XIX-lea*, I, pp. 228-30.
[3] V. şi Filitti, *Domniile române*, p. 253 (după inedit).
[4] V. şi *ibid.*, pp. 124-5, 230.
[5] *Ibid.*, p. 130.
[6] Iorga. *Ist. lit. rom. în sec. al XIX-lea*, II, pp. 250-1.

El însuşi însă fu acusat de medicul aventurier şi intrigant Alcibiade Tavernier[1], cu care era legat prin adesiunea la francmasoni, că i-ar fi propus să participe la o mare mişcare de revoltă, în care ar fi fost amestecaţi şi Bulgarii. Oricum, la profesorul, scriitorul şi ziaristul popular încă de atunci se manifesta o mare ambiţie politică, în curând devenită fără margeni. In deosebire de ceilalţi scriitori, pasivi dincolo de tăgăduirea literară şi de aţâţarea retorico-poetică, el va visa de un Tudor înviat, nu în veşmânt de dascăl, ci în toga albă a unei Rome înoite.

Fără atingere cu politica e însă activitatea literară din Moldova. Acolo se pregătesc noile manuale, lipsite de orice tendinţă, ca „Istoria universală" a lui Săulescu din 1837, „Hroneloghia" lui, închinată şi Mitropolitului Veniamin. Bunul părinte e tot mai depărtat de lume în ultimii ani, mai credincios unei Domnii care, trecându-i o parte din atribuţii la noul Ministeriu pentru ceie bisericeşti, îl va face să plece în ultimul adăpost de la mănăstirea Slatina; i s'a atribuit, fără dreptate, şi gândul de a lega această Biserică a sa, ca pe vremea intrusului de până la 1812, de Sinodul rusesc. Cartea de istorie de care e vorba se fereşte de vremile noi revoluţionare, acoperindu-se chiar cu hârtie cutare cuvânt supărător, şi de Rusia nu se pomeneşte decât cu multă socoteală, căutându-se chiar legături cu Ruşii vechiului Sviatoslav, la periodisare. Dar în cutare studiu, din acelaşi an, despre o descoperire arheologică lângă Galaţi, Săulescu proclamă originea romană şi înlătură ideia unei coborîri din Slavi.

Volumul de poesie al lui Asachi din 1836 cuprinde traduceri şi imitaţii din toate capitolele literaturii universale, de la Homer şi Horaţiu, prin Petrarca, până la Grey. Elementul politic, în legătură cu falsul Ossian şi cu noua fasă din desvoltarea acelora pe cari-i numeşte „Moldo-Români", se află doar în „Privegherea ostaşului moldovean" din 1837, în care soldatul miliţiei începătoare e înfăţişat ca „tânărul puiu de vultur" care-şi deprinde zborul de la exemplul măreţ al „sumeţei sale maice", Roma, şi al „eroilor ce stătură în al stră-

[1] N. Hodoş. Hurmuzaki, XVII, tabla, la acest nume.

moşilor pământ", şi nu lipseşte critica „tinerelului boieriu" care vorbeşte „dialect străin". Aceasta pe lângă loviri cu cotul şi în alte domenii de străinătate, ca atunci când vorbeşte de

Jidovul de Podul-Vechi,
Imbrăcat ca irou grec,

sau face haz pe socoteala celor doi mazili cari

Se sfădiau pe la movilă,

şi-i despoaie „advocatul" înaintea „presidentului". Opera lui de predicaţie se făcea însă mai ales prin tablourile care, de la Ovidiu şi baba Dochia, mergeau până la luptele lui Alexandru-cel-Bun şi Ştefan-cel-Mare.

E şi autor al pieselor „Serbarea păstorilor moldoveni" şi „Dragoş", întâiul întemeietor al Moldovei, — drept cel de-al doilea având a se înţelege Mihai-Vodă cel nou[1] —, la care se adauge, pentru o serbare la ţară a lui Nicolae Canta, mult timp ministru al noului regim, în Horodnicenii Sucevei, cu biserica lui Măţieş Vistiernicul, „Piatra Teiului", cu un subiect de legendă. Ajutat de Ştefan Catargi şi chiar de unul dintre boierii Regulamentului, bătrânul Vasile Alecsandri, el întemeiază apoi „Conservatoriul filarmonic-dramatic", chemând profesori italieni, pe lângă cari veni peste puţin antreprenorul italian Castiglio. Teatrul adus la acest nou aşezământ trecu apoi, supt direcţia tineretului format în străinătate, la altceva decât traducerile din Kotzebue de acest nelipsit furnisor de literatură poetică, Asachi, şi ale altora, şi din Goldoni, din Francesul Duval, din Voltaire *(Alzira)*, dar Asachi însuşi, traducător iscusit şi al libretului *Normei*, amestecă şi bucăţi de altă origine şi tendinţă: un *Ştefan-cel-Mare*, un *Petru Rareş*. Se putu da aici şi *Saul* al lui Alfieri, care displăcea aceluiaşi Asachi, ca nefiind îndestul de clasic[2].

Din tineretul moldovean se ridică numai acel Costachi Negruţ (Negruzzi), care, la început, se îndeletnicise doar cu traduceri în versuri şi proză din literatura clasică franceză. Cu primul său rang de Căminar, el prelucrase „Treizeci de ani sau viaţa unui jucătoriu de cărţi" la 1835, traducere după o piesă franceză represintată de actorii francesi la Iaşi. O făcea din dorinţa de a ajuta prin repertoriul românesc la înoirea „vir-

[1] Iorga, *Ist. lit. rom. în sec. al XIX-lea*, I, pp. 190-1.
[2] *Ibid.*, pp. 193-6.

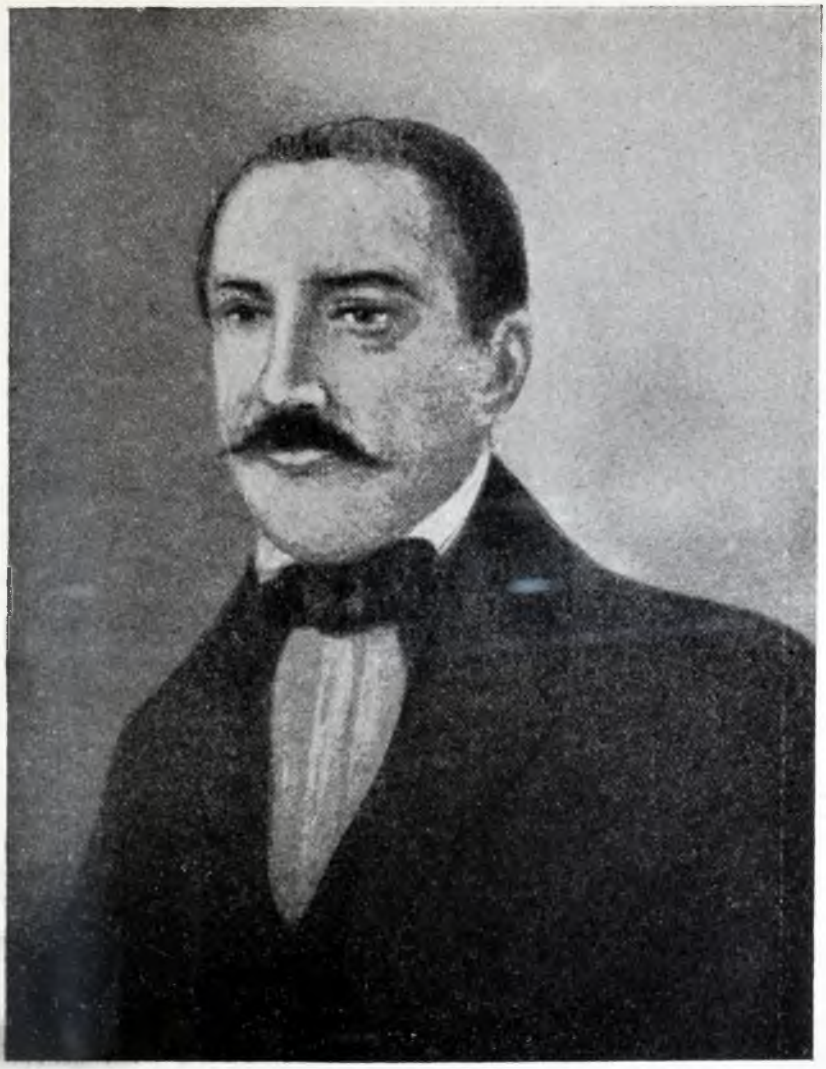

C. Negruzzi.

tuţilor şi eroiceştilor fapte a Ştefanilor şi a' Alexandrilor". Pentru teatrul muntean dădu el, introducând pe epicul Victor Hugo, răscolitor de energii, în lumea românească, versiunea *Mariei Tudor* a marelui romantic, şi această mică revoluţie literară capătă laudele, totuşi socotite, ale lui Eliad, ceia ce face ca tânărul Moldovean să-i închine traducerea altei drame a lui Hugo, acel *Angelo,* care, fiind în titlu chiar „tiranul Padovei", putea trezi unele supărări. Spiritul de epopeie, tinzând spre monstruos, al poetului frances care-l stăpâneşte, îl face să trezească exageratul chip al unui adevărat Sfarmă-piatră, care e „Uriaşul Daciei", căruia Istrul îi vine până la brâu şi Tyrasul până la genunchi. Inspirându-se, cum se va vedea, din Istoria Românilor, apărută în franţuzeşte la Berlin, a lui Mihail Kogălniceanu, el, care celise în manuscript pe Ureche, aşa încât nu se ţinea la ce dăduse Asachi în domeniul unei istorii poetisate, izbuteşte a da, ca fragment dintr'o epopeie a lui Ştefan-cel-Mare, splendida întrupare din *Aprodul Purice,* în care cu imitarea izbutită a comparaţiilor clasice se uneşte energia presimţărilor pitoreşti ale ostaşilor[1]. Acelaşi interes pentru vremile trecute face pe scriitorul cu atât de limpedea formă stăpânită, asemenea cu a unui Mérimée în Franţa, să presinte întâlnirea dintre Stanislav Leszczynski, regele Poloniei, şi Nicolae Mavrocordat, ori să mediteze asupra bolniţei mănăstirii Neamţului, prefăcută în nişte „catacombe" ca acelea de la Palermo. Nu lipsia din acest romantism nici dorinţa de a înfăţişa şi privelişti de călătorie măcar prin ţară[2].

Indată, pe când Negruzzi are curajul de a încerca redarea în româneşte a *Odelor şi baladelor,* interesul pentru „poesia nouă", în care nu mai trăiau amintirile blândelor elegii ale secolului al XVIII-lea, şi pentru un teatru de violenţe şi de stridenţe, cu aspre şi crunte figuri de trecut, trece la Eliad, care, la început, avuse reserve, de şi, entusiasmat de Byron, traduce *Marino Faliero* al acestuia, şi la Boliac, la care o astfel de inspiraţie se potrivia temperamentului de revolu-

[1] Ştefan îndemnând pe ai săi să meargă după „gugiumana" lui, e o copie a lui Henric al IV-lea la Ivry; Iorga, *Ist. lit. rom. în sec. al XIX-lea,* I, p. 237 şi urm.

[2] *Album* pe 1837, foileton.

ţionar născut. Astfel prin el se traduc în românește, fără a se tipări, încă odată *Angelo* și, în același timp, și *Lucreţia Borgia,* anunţându-se versiunea integrală și a dramelor și chiar a romanelor de istorie vehementă și de nemăsurată imaginaţie [1].

Dar poetul tânăr al Moldovei, a cărui viaţă de Căminar al Regulamentului și deputat ales al Adunării, foarte guvernamental, nu se potrivia cu avântul literar, cunoscuse prin legăturile cu Basarabia și un alt romantism, căutându-și subiectul și la Ţiganii noștri de acolo, apoi în sângeroasele amintiri ale anului 1821, ca și în legendele rusești: pe acela al lui Puşchin, așa de mult amestecat pe atunci, în trecătorul exil al pornirilor sale revoluţionare, între boierii, Grecii și cinovnicii Chișinăului, dar mai ales într'o lume de frumoase femei tinere. In această Basarabie desfăcută din ticnita ei viaţă orientală și îndepărtată de cultura pur bisericească a începuturilor, începea o interesantă viaţă nouă, din care nu lipsiau dramele legate de subitele schimbări de spirit. După ce traduse poemul, de inspiraţie românească, al marelui romantic rus, *Șalul Negru,* cu fatala iubire a Grecoaicei și sabia pedepsitoare sclipind în umbră, Negruzzi găsi același interes, legat de propriile sale amintiri, în prefacerea pe românește a legendarei istorii a quasi-haiducului Cârjaliu [2].

Dar el va povesti, în *Zoe,* și iubiri cu focuri de pistol, în aceiași învălmășită lume basarabeană, prinsă, și ea moravuri, în vârtejul imitaţiilor vieţii apusene: Chișinăul de la 1837, anul marii producţii a neobișnuitului debutant, apare acolo viu, cu amestecul mondirului rusesc între largile haine răsăritene, încă păstrate de boierime, cu tot solemnul răsfăţ al mândriei fanariote și, în faţă, capriciile unei lumi femeiești doritoare, ca și la Iași și București, de „soarele" și „baluri" și scăpată definitiv din retragerea ietacurilor orientale.

Părechea eroinei lui Negruzzi se găsește, pentru lumea ieșeană, în cutare poem al unui poet de aceiași vrâstă, Gheorghe Crupenschi, a cărui inspiraţie e mai veche. Dar tot așa de prins în pornirile romantice ale vremii, presintând sinucigași contemporani și eroi antici ca Hannibal, e alt poet

[1] *Curierul* pe 1837, p. 84 și urm.

[2] Cu prilejul comemorării seculare a lui Puschin s'au făcut studii de d-na Dvoicenco și d. Gh. Bezviconi.

al acestei generații, format în străinătate și cunoscător al lui Wieland, dar și al lui Schiller și Goethe și dând numelor proprii forme germane („Cartago"), Mihail Cuciureanu, frate al celui pe care l-am găsit la Pesta ajutând la *Biblioteca* românească a lui Carcalechi [1].

Pe atunci un Constantin Pogor, și el din neamurile noi care se ridicau, pe când umbra se lăsa asupra obositei boierimi istorice, se trudia să traducă *Henriada,* din care, cum am văzut, se inspirase Negruzzi înainte de a trece cu totul la romantismul lui Hugo și Pușchin; ofițerul Alexandru Hrisoverghi corespunde, ca soartă, murind foarte tânăr, de o chinuitoare boală, și ca iubitor al idilelor și suspinător pe ruine, care aici sânt ale Cetății Neamțului, Munteanului Cârlova, dar la acest fiu de Grec întrat în rangurile moldovenești nu e nimic din spiritul revoluționar, ci, din potrivă, cu complimente către un Bals, către Sturdzești, e și lauda devotată a șefului armatei de curând alcătuite, Domnul țării, începător de eră nouă [2].

Inaintea noii literaturi clasicul Asachi, fostul membru de „Academie" italiană, iubitorul Biancei Milesi, „Alviro" pentru confrații academici de la Roma, sonetistul și autorul de ode, rămânea neschimbat în seninătatea unei atitudini literare care avea urmări favorabile situației sale în lumea politică. Insă foiletonul „Albinei" se deschise nu odată pentru întâile lucrări ale lui Negruzzi, cu care bătrânul scriitor n'a rupt niciodată.

Dar noilor scriitori din Moldova li se părea, și din causa legăturilor lui Mihai Sturdza, candidat la tronul muntean și trimețându-și la București informatorii și spionii, contra lui Alexandru Ghica, dar și pentru *împingerea firească a tuturora către ideia Unirii,* că e mai potrivit să colaboreze la *Curierul de ambe-sexe* al lui Eliad.

Totuși el n'avea nimic simpatic în atitudinea-i față de ideile naționale ale timpului. Acela care era foarte „Român" și se simția strâmt închis în această Țară-Românească

---

[1] *Poetice cercări,* Iași 1839

[2] Iorga, *Ist. lit. rom. în sec. al XIX-lea,* I, pp. 252-4. Totuși el traduce drama romantică a lui Alexandru Dumas, *Antony.*

în care el, care fusese cândva, prin Ardeal, mai legat, cum observă un agent polon, de Munteni decât Moldova, nu s'a gândit niciodată să treacă Milcovul, la care s'a oprit şi curiositatea lui Alexandrescu ofiţer: rămăsese acelaşi francmason pentru care era un păcat al soartei că omenirea e împărţită în naţii, căci, mai la urmă, „oameni sântem toţi: eu nu văd nicio deosebire", fiind, astfel, nu Român în noul sens al cuvântului, nu „Moldovalah", ci „cosmopolit sau creştin întru toată desăvârşirea". Chiar „patriotismul" de care se vorbia acum pretutindeni îi e străin celui care vede înaintea sa lumea, în imensele ei proporţii, şi doreşte ca în ea „să fie odată o naţie", o limbă, o religie, o lege": „ce sânt aceste două Prinţipate pe lângă Europa întreagă şi celelalte continente: un pumn, o mână de pământ[1] !". Şi, totuşi, el afirmase în „Răpedea aruncătură de ochiu asupra limbii şi începutului Rumânilor" că „Rumânul este întreg Roman şi toate părţile trupului său, şi chiar sângele, îi sânt romane", căci ţesătura graiului, care se curăţă acum, e latină. Şi astfel, „Rumân" e oricine vorbeşte această limbă, întrând şi în legătura socială şi politică a băştinaşilor[2]. De şi laudă guvernele teocratice, Eliad nu admite, de altfel, în fond pentru religia însăşi decât preţuirea valorii ei sociale, şi, cum un cetitor „înaintat" găsia că n'are rost publicarea de dânsul a vechilor predice ale lui Ilie Miniat, el îi strigă, într'una din ieşirile vulgare care corespundeau temperamentului său: „Cine face pe clăcaşul d-tale să-ţi mai dea dijma şi claca în pământul lui Dumnezeu decât religia?"[3]. A rămas, de fapt, acelaşi scriitor de mare instinct popular, care izbuteşte numai când se trezesc în el, pe lângă amintiri ca acelea, mişcate, despre Grigore Ghica[4], impresiile copilăriei, ale primului mediu, cu acel simţ pentru concret, pitoresc, hazliu şi caricatural care-i domină tot spiritul, ca atunci când, vorbind de critică, pe care la el unii o credeau prea aspră, şi era de fapt totdeauna personală şi părtenitoare, el vorbeşte de „ploaia care prieşte holdelor, dar

[1] Idei din 1837-9, în *Curierul de ambe-sexe,* la N Iorga, *Ist. lit. rom. în sec. al XIX-lea,* I, p. 257, nota 1.

[2] V. *ibid.*, pp. 159-61.

[3] *Curierul de ambe-sexe* pe 1839, p. 273.

[4] Iorga, *Ist. lit. rom. în sec. al XIX-lea,* I, pp. 158 9.

strică adesea cuculeţul şi ibricelul de fluierat al olarului": e o adevărată comoară de folklore răspândită astfel în mijlocul unor idei generale nedeplin înţelese şi pierzându-se cu vremea într'un misticism fatidic, pe care istoricii literari îl pot descurca, dar fără un mare folos pentru istoria ideologiilor strămutate la noi şi încă mai puţin pentru faima unui scriitor totuşi atât de mândru de cugetarea sa[1].

Am vorbit de conflictul lui, — determinat şi de nu ştim ce seducţie săvârşită de tânărul poet, cu un talent mult mai mare, în casa primitoare —, cu Alexandrescu, care devine, în mania de porecle a acestui prigonitor, „Ghiţă Ariciulescul" denunţat şi ca „ateu". „Măscăraţi" şi „obraznici" sânt scriitorii nesupuşi, precum cei cu alte idei, de naţionalism luptător, de liberalism revoluţionar, sânt aici „Sarsaili" şi „Rodini".

Totuşi la Eliad, care, stricându-se cu noua generaţie muntеană (dar el dă ceva de un C. A. Rosetti, care începe atunci cu versuri plângătoare, şi de un Ştefan Stoica), era bucuros să afle colaboratori aiurea, tipăreşte cea mai mare parte din producţia sa până la 1840 Negruzzi, care ceru chiar să fie înscris la „Societatea filarmonică", căreia, de la început, în legătură cu introducerea la *Aprodul Purice,* îi striga: „Cântă, cântă, ciocârlie!". Dacă nu se învoieşte cu scriitorul muntean, acuma matur, în ce priveşte o limbă căreia acesta-i dădea continuu norme înţelepte ce vor fi urmate, recomandând formele participiale, tăind la neologismele franceze sufixul slav îngreuitor *-nic* („moralnic"), care a dispărut aproape total, aceasta dă prilej la prima discuţie despre formele noi ale graiului care să se fi deschis între Românii din provincii deosebite. Negruzzi atacase glumind unele propuneri ale lui Eliad, care în adevăr n'au biruit, şi ceruse ca *întâiul tesaur de unde e a se face împrumutul să fie cel latin şi apoi cel italian*[2].

Dar Eliad, care nu putea opune acestei înseilări spirituale decât glume groase şi idei răpede duse departe de punctul lui de plecare, se gândi şi mai departe la procesul deschis,

[1] V. Scraba, *Eliad Rădulescu,* şi D. Popovici, *Ideologia literară a lui I. Heliade Rădulescu* (ed. Institutului de istorie literară şi folclor).

[2] *Curierul rom.* pe 1838, no. 8.

şi el plănuia chiar o nouă ediţie, cu litere latine, ţinută în curent[1], a „gramaticei", prin care s'ar izgoni cu totul chirilicele în discuţie, pe care numai „ticăloşii" ar putea să mai voiască a le menţinea, cu încercări de a pune în loc forme latine, din care se desfac câteva care au şi fost impuse mai mult sau mai puţin trecător de dânsul, ca un *qu* în *care* (de la *qualis*) sau un *t* cu cedilă pentru *ţ*, un *di* pentru *z*, pe lângă duplificarea, ca în latineşte, a unor consoane. Voia şi un dicţionar franco-italo-hispano-român[2]. In ultima instanţă, el ajunse a propune, pentru unificarea limbii, nu Academia de odinioară, ci, cu ajutorul bursierilor trimeşi în lumea romanică, o înţelegere între şcolile înalte din ţările libere[3]. De fapt, la Bucureşti se alcătuise, pentru aceasta, în 1836, o adevărată Academie, fără a-i purta numele, având şi membri corespondenţi, şi în ea se întâlniau Poienaru, Aaron, Marcovici cu profesorii Ioan Pop şi Gheorghe Ioanid, care va redacta Dicţionariul grecesc[4]. Discuţiile, răpede degenerate în trivialităţi, şi cu unii Ardeleni, nu duseră la precisări mai depline şi mai statornice[5]. Dar Eliad avea dreptate când, puind basa în cărţile bisericeşti şi admiţând, ca şi Mumuleanu, ce trecuse din împrumuturi în graiul obştesc, nu în al lui „moş popa" sau „târcovnicul slavonisat", spunea, cu un avânt în adevăr de o superioară poesie, pe care n'o putea pune şi în versuri, că *hotărîrea „pravilei" se va afla „într'o condică ce stă în palatele timpului, unde fiecare foaie este o generaţie"*[6]. Ceia ce nu-l împiedecă de a urmări formarea unei „limbi întregi a rumânimii", a unui „dialect înţeles de fiecare", cuprinzând „ce este bun, frumos, sonor, regulat, norocit", la care apoi să se adauge împlinirea din latineşte: până şi graiul Românilor din Macedonia ar fi întrebuinţat pentru aceasta. Se pare deci că Eliad va fi avut cunoştinţă de pla-

[1] *Conv. Lit.*, XV, p. 349.
[2] *Ibid.*
[3] Locurile din *Curierul de ambe-sexe* sânt alese în Iorga, *Ist. lit. rom. în sec. al XIX-lea*, I, pp. 261-4.
[4] *Museul Naţional*, 1836, no. 34, de unde în *Foaia pentru minte, inimă şi învăţătură*, I.
[5] Iorga, *l. c.*, p. 263, nota 1.
[6] *Curierul de ambe-sexe*, 1840, p. 70.

nul asămănător, şi tot aşa de fantastic, al Grecilor moderni de a crea „dialectul comun“[1]. Şi acestei limbi i s'ar impune una şi aceiaşi ortografie[2]: deocamdată apărea acel veşmânt latinisant din care, de la 1838, el dădea o probă, sistemul fiind destinat din nenorocire, să se generaliseze în Ardeal, şi prin autoritatea lui[3].

Colaborarea moldovenească, *aşa de deasă şi de semnificativă, tocmai pe vremea ocupată politic de lupta contra „articolului adiţional“, de programul de unire românească al lui Câmpineanu şi al Franco-Englesilor,* colaborare care, contra cosmopolitismului francmasonic şi a prejudecăţilor muntenesti ale lui Eliad, *trebuia să ducă la programul de unire în noul stil şi în noua ortografie, neapărat latină*[4], pentru toată „rumânimea“[5], mângâia pe scriitorul bucureştean, prigonit şi de censură şi gata a-şi vinde Statului tipografia[6], de concurenţa puternică pe care i-o făceau, în chiar moşia lui culturală şi literară, profesorii de la gimnasiu şi un tineret care avea, în aşteptarea sosirii celor de la Paris, mai multe legături cu învăţătorii lor decât cu ucenicul lui Lazăr.

Acesta se manifesta prin noile publicaţii periodice.

De la început, Negruzzi căutase legătura cu Aristia, cum s'a spus, arătându-i că vrea să traducă *Gerusalemme liberata* a lui Tasso, fiind vorba şi de o colaboraţie cu acesta, la care s'ar adăugi Eliad, şi cu scriitorii cei mai tineri. El scria astfel şi lui Boliac[7]. Acesta, mânat de marea sa ambiţie, dar şi

[1] V. Xenopol, în *Conv. Lit.*, XV, p. 348 şi urm.

[2] *Curierul de ambe-sexe,* I, p. 246.

[3] *Ibid.*, p. 343 şi urm. Pentru întreaga corespondenţă, publicată de A. D. Xenopol, *Conv. Lit.*, XII, pp. 305-14; XIII, pp. 76-8; XIV, pp. 155-7; XV, pp. 348-52, observaţiile lui Xenopol; *ibid.*, VI, pp. 177-83. Eliad propunea să se publice scrisorile în *Gazeta Teatrului* şi-şi oferia tipografia pentru operele lui Negruzzi. Era natural să să între în conflict cu Săulescu, care avea pretenţii de filolog cu şcoală; v. şi *Conv. Lit.*, XIV, p. 156.

[4] Eliad se interesa pe lângă Negruzzi, în 1837, şi de oposiţia contra lui Mihai Sturdza; *ibid* ., XIII, p. 78.

[5] Plan de întâlnire la Focşani; *Conv. lit.*, XV, p. 351.

[6] *Ibid.*, XIV, p. 157.

[7] *Ibid.*, XIII, p. 77.

de convingerea că tineretul e preocupat de literatură, dă încă de la 1837 *Curierul,* în numele unei „societăți literare": Eliad putu să vadă, el care nu participa la mișcarea lui Câmpineanu, că fostul lui colaborator are sprijinul șefului mișcării naționale, al colonelului Constantin Filipescu, al lui Iancu Roset, al lui Grigore Grădișteanu și Voinescu II. Se încercă și câștigarea lui Negruzzi[1]. Era o publicație cu intenții politice: în scrisoarea către scriitorul moldovean se asigura că, acum, *„printre uscatele desnervate ghiare ale unei bătrâne tiranii crește carnea cea strivită a unei nații"*[2]. In legătură cu Câmpineanu, un Grigore Negrea traduce, și publică la Buzău, *Guillaume Tell* al lui Florian, nu fără subtitlul care, dat fiind patronagiul publicației, represinta un exemplu și îndemn: „Elveția slobodă" .

Foaia tinerilor nu ținu decât puține luni, dar în 1839 Boliac apăru cu o continuare a ei, mai săracă în colaboratori, *Pământeanul.* Grigore Alexandrescu, din parte-i, era la ziarul, frumos tipărit (din 1837), al profesorilor, care purta mândru un titlu ce putea fi al principatului singur căruia ajunse tot mai mult a i se zice *România,* dar și al întregii comunități naționale, legată, prin ortografiarea numelui din titlu, de romanitatea originilor. Era vremea când inginerul Alexandru Popovici, care lucra la zidirea Severinului, anunța o revistă, *Dacia veche și nouă*[4], pe când Trifu Maiorescu, ajuns profesor la Craiova, se unia cu vechiul colaborator Leca și dădea în capitala olteană un *Desfătător,* devenit *Mosaic,* care se ținea de tradițiile *Bibliotecii Românești,* la care amândoi colaboraseră[5].

Față de aceste legături care-l păgubiau, Asachi se ridică, în prosa lui tot mai împiedecată, ca să proteste contra discuțiilor zădarnice asupra limbii și ortografiei; el se ține la

---

[1] *Ibid.,* XV, pp. 74-5. Era vorba de opere de teatru, de o culegere de clasici, de o bibliotecă vândută pe prețul de cost.

[2] *Ibid.,* p. 76.

[3] Alte traduceri muntene; Iorga, *Ist. lit. rom. în sec. al XIX-lea,* I, pp. 273-5.

[4] V. *Albina* pe 1839, no. 31.

[5] V. și Iorga, *Ist. lit. rom. în sec. al XIX-lea,* I, pp. 268-73.

admirația operelor mari ale spiritului uman, care singure pot conduce, atunci când „mediocritatea" umblă prin cotloanele teoriilor. Dar și la dânsul se găsește ideia unei Adunări culturale normative, în care să figureze „gramaticii români ai Transilvaniei, ai Țării-Românești și ai Moldovei". Săulescu fu întrebuințat pentru a lovi nu numai în Eliad și în Aristia, dar și în Negruzzi, care nu pregetă să răspundă: atacurile ieșene contra „Curierului hermafrodit" urmară, nu spre folosul operei de apropiere care se începuse. *Alăuta românească,* noul suplement al foii lui Asachi, încerca să concureze „Curierul", dar consulatul rusesc crezu că descopere într'un nevinovat articol despre wiest, jocul de cărți la modă, o alusie la Puterea protectoare, și astfel revista fu răpede oprită. Trecând în foiletonul *Albinei* materialul literar, Asachi știu să câștige pe Negruzzi, adăugindu-se și câte un fruntaș al noii generații. *Icoana lumii,* foaie de știință, opusă lui *Osiris* a medicului ceh Cihak, se adause la programul cel nou al inițiatorului literar, care începu și publicarea unei Enciclopedii românești [1].

Iașul se închidea astfel moldovenește. El n'avea nici măcar legăturile Muntenilor cu Ardealul, cari, aceștia, de altfel, întrebuințau pentru propaganda în străinătate a luptelor lor politice foaia germană a provinciei.

Din partea lor, Ardelenii, după ce dăduseră primul rând de profesori, dintre cari lipsește, de și chemat un moment la București, acel Moise Nicoară sau Nicorescu, care apoi merse la Constantinopol și, însușindu-și extraordinar de multe cunoștinți, a lăsat un întins studiu original, dar confus, în limba franceză, despre foloasele Islamului [2], și acel Nicolae apoi Nifon Bălășescu, din Hașag, care încercă un Dicționariu latin și unul francez, extraordinar de apusean făcute, nu mai contribuie la acea cultură comună pregătitoare a unirii politice încă de acum înscrise, îndrăznet, în program [3]. Când M.

[1] *Ibid.,* pp. 279-82.

[2] Cornelia Bodea, *Les réflexions d'un Roumain sur l'époque du tanzimat en Turquie,* în *Revue hist. du Sud-Est européen,* XIV (1937), pp. 150-163, 307-333. Manuscriptele lui sânt la Bibl. Ac. Rom.

[3] Un latinist, David Almășeanu, la Vălenii-de-Munte.

Maller, acum Câmpeanu, trecu în Moldova, pentru a moşteni pe Murgu, el, traducător al unei Gramatici ungureşti, n'avu decât grija catedrei sale. Dimitrie Stoica şi Gheorghe-Gherasim Vida, Maramureşean, nu se amestecară nici în ideologia, nici în lupta politică a timpului.

Ardelenii strămutaţi se deprind greu cu atmosfera unei ţări care li se pare, mai ales în Muntenia, franţuzeşte frivolă. Aşa vor judeca, pe rând, Vasile Pop, Aaron şi, la urmă, cu violenţă şi făţiş, expunându-se prigonirilor, dării în judecată, primejdiei de a i se zdrobi cariera, Ioan Maiorescu. Supuşi unei îndoite operaţii de desnaţionalisare, aceşti boieri încrezuţi desgustă durele suflete de credinţă pe care nu le farmecă formele sociale strălucite şi luxul, ca pe interesatul Carcalechi, şi nu le mulţămeşte o literatură de suprafaţă, mai mult a tinerilor cât sânt încă tineri. Desculţii din bordeie, hrăniţi cu mămăligă, trezesc în aceşti fii de ţărani o nesfârşită compătimire; aceasta de şi nicio revoluţie nu se poate încerca de teamă de a se pierde şi „umbra de neatârnare". Lui Maiorescu îi desplace şi nivelul scăzut al vieţii de familie, cu multele divorţuri şi lipsa acelei însuşiri pe cari-i place a o numi roman: *dignitas humana*, şi-l doare înainte de toate de neajunsurile unei şcoli fără basă naţională pe care a ajuns s'o cunoască adânc [1].

Numai Moldovenii, dintre cari Florian Aaron, cunoaşte pe Kogălniceanu şi ca istoric, „înaintează tare şi sigur" [2]. Şi Maiorescu are şi el, la capătul aprinselor sale recriminaţii, ajunse, din nenorocire pentru dânsul, în tipar peste munţi, aceiaşi părere: „Moldovenii ne întrec şi ne-au întrecut. Sânt mai statornici, sânt mai serioşi. Simţul naţional nu este aşa tocit ca la noi. N'au, cu adevărat, atâtea titule zgomotoase, dar au minţi sănătoase şi asemenea porniri. Tinerii lor, cari învaţă în Germania, nu se întorc cu atâtea fumuri, cu atâtea idei sublime despre sine, ca ai noştri de la Paris, unde toate le-au învăţat, numai ce li trebuie, ca unor Români, nu" [3]. In

[1] Iorga, *Ist. lit. rom. în sec. al XIX-lea*, I, pp. 293-5; şi N. Bănescu, şi V. Mihăilescu, *Ioan Maiorescu, Scriere comemorativă*, Bucureşti 1912.

[2] După corespondenţa inedită a lui G. Bariţ, Iorga, *Ist. lit. rom. în sec. al XIX-lea*, I, pp. 291-3.

[3] *Ibid.*

protestările contra acestor păreri în primul rând apare, lângă Marcovici, care avea altă seriositate de spirit, Eliad[1].

Pentru profesorii şi scriitorii noi cari se formează în Ardeal, nu e însă unul singur care să nu aibă interes, peste aceste păreri, puţintel exagerate, şi din causa opoziţiei dintre spiritul german şi sub-germanic şi cel frances din vremea regelui Ludovic-Filip, pentru ce se petrece, deocamdată în domeniul cultural, dincoace de munţi. Aceasta în deosebire de vechii Ardeleni, cari preferă viaţa închisă din Blajul lui Bob, protopopii sărace, răţăciri pe la Orade, unde, în Decembre 1839, se stânge foarte bătrânul episcop Vulcan, ori o funcţie de miserie şi umilinţă la tipografia din Pesta, unei călătorii la Românii liberi, de al căror mândru trecut trebuiau totuşi în scrisele lor să se simtă legaţi, invocând chiar, contra străinilor, formele ridicate ale culturii şi vieţii de societate în Bucureşti şi Iaşi.

Timoteiu Cipariu, pomenit şi în *Biblioteca Românească*, avuse, de la început legături cu Eliad: el cere acestuia cărţile de curând apărute în Ţara-Românească şi în Moldova şi se furnisează de la Bucureşti cu slovele trebuitoare tipografiei care se reînfiinţa la Blaj. La 1836 el vede la Bucureşti o revistă a miliţiei noi înaintea lui Alexandru-Vodă Ghica şi caută să întâlnească nu numai pe vechiul său corespondent, Eliad, dar *şi pe Câmpineanu, care începea să apară ca marea speranţă a viitorului.* Pe acel timp, el se încerca în poesie şi dădea o frumoasă rugăciune alături cu pastorale de sat:

Atâţia feciori frumoşi au venit să te peţească,
Să-ţi facă curte domnească,
Şi tu, — numai taci şi coşi,

într'o notă ţărănească pe care, dincoace, o ştia prinde —, pe când la 1832 şi şcolarii din Blaj dădeau spectacole, — numai Eliad. Până târziu însă preotul, profesorul de filosofie, care începe şi o serie nouă de cărţi bisericeşti, în faţa celor îngrijite la Buzău, într'o aşa de largă măsură, de Chesarie, nu dă nimic la tipar, de şi ecloga lui, represintată la Blaj, arată deosebite însuşiri literare[2].

[1] Iorga, *Ist. lit. rom. în sec. al XIX-lea*, I, pp. 335-6.

[2] V. I. Raţiu, *Timotei Cipariu; Unirea* din Blaj, n-l jubilar; *Tribuna* din Arad, 1903, no. 1; Daianu, în foiletonul ziarului *Farul*, 1937.

Închis în gândurile sale de profet revoluționar al unor vremi de începeau a mijì, Simion Bărnuț, fiu de țărani din Bocșa Montană, școlar la Unguri, în Șimleu și Carei, de unde și la Blaj, întrebuințat apoi de noul episcop Lemeni în rosturi de cancelarie, ca să ajungă profesor de filosofie în românește la „liceul" reorganisat, — Cipariu preda în limba latină, — nu calcă pământul liber, unde venise, la 1839, ca să adune material pentru manualul său de geografie, *Icoana pământului,* un coleg, Ioan Russu, a cărui amintire a fost serbată de curând, dar se cere și el abonat la *Curierul* lui Eliad și vrea să aibă, în acel an chiar, și unele tipărituri de la București[1]. Și pe acesta-l închide în vechiul său culcuș Blajul.

Din aceiași lume a uniților, fiul de preot Gheorghe Pop, din Jucul-de-jos (Cojocna) (n. 1812), căruia i s'a spus la școală, de profesorii săi din același Blaj, Bariț iu[2], avea și ani de Universitate la Cluj, pentru ca să ajungă profesor de fisică în orășelul studiilor sale românești. De aici întovărășește pe Cipariu în călătoria, de nesterse amintiri, la București, tocmai în ajunul marii lupte[3]. Deocamdată, amestecat puțin și în poesia de ocasie, de ton popular, bine cunoscut și lui, el primi, cu toată deosebirea confesională, de la Brașoveni, cărora li se adresase printr'un luminos memoriu, chemarea ca profesor la noua lor școală[4].

In bogatul oraș de graniță, unde stătuseră atâta timp pribegii munteni, lăsând amintiri și mai bune și mai rele, negustorimea românească se osebise de a Grecilor, a căror Companie de comerț era de mult în plină decădere, și, recunoscând public că scopurile ce urmează pe aceleași căi economice sânt deosebite, își organisase un „gremiu" al ei, cerând, cu argumente puternice în sprijin, un privilegiu al guvernului[5].

---

[1] V. Gh. Bogdan-Duică, *Viața și ideile lui Simion Bărnuțiu,* ed. Ac. Rom., *Studii și cercetări,* VIII, București 1924.

[2] *Enciclopedia* lui Diaconovici, la acest nume.

[3] V. mai sus și N. Brânzeu, *Școalele din Blaj.*

[4] Andrei Bârseanu, *Istoria Școalelor centrale române gr. or. din Brașov,* Brașov 1912.

[5] D. Z. Furnică, *Din trecutul românesc al Brașovului. Documente comerciale, 1741-1860,* București 1937; cf. Iorga, *Contribuțiuni la istoria învățământului,* p. 17 și urm

Gheorghe Bariț.

Acolo, unde s'a organisat şi o „casină“ de lectură, sosiau publicaţiile muntene, dacă nu cele din Moldova. Dorinţa de a se creşte şi copiii în româneşte era firească, dar omul nu se afla la îndemână; neputându-se avea un ortodox, se căută măcar tot un Ardelean, şi unul cu studii bune. Cei cari iscăliră contractul cu tânărul Blăjean erau un Român de sânge, Ioan Jipa, şi fostul companist, amestecat în multele gâlcevi cu care se mântui îndelungata şi înfloritoarea asociaţie, Geanli (Dsanly).

Ce voiă Bariţ, o spune în cuvântarea ţinută la examenul din 1837 al şcolii sale. Acela care se recunoaşte ucenic sufletesc al lui Petru Maior, nu face, ca înaintaşii săi, o predică „română“, — va râde de „sânge de Romani“, „strămoşii noştri“ —, şi el nu se închină puterii supt aripile căreia erau strânşi atâţia Români. Şi politica de amintiri şi cea de înfeodare la Impărăţie crede el că trebuie părăsite, cu atât mai mult aceia care atârnă de confesiune în sensul îngust al cuvântului. Românii sânt un neam, şi ei trebuie să se sprijine pe dânşii singuri, dar pentru moment problema e mărginită la acei din Monarhie, de la Guvernul căreia trebuie să se ceară doar libertatea culturii proprii. Li lipseşte învăţătura pentru ca marele lor număr să se poată valorifica O nouă pedagogie în serviciul interesului naţional cu ajutorul părinţilor înşişi ar putea resolvi problema viitorului ce se aşteaptă. Şi se gândia, de şi, ca pentru Braşov, vorbeşte şi de o şcoală de comerţ, cu studii mai înalte, şi la şcoala întâielor învăţături.

Saşii cari stăpâniau oraşul îşi aveau însă pentru legăturile lor culturale între sine şi cu congenerii lor o mai veche foaie. Germanul Gött, venit din Frankfurt ca să întemeieze o nouă tipografie după aceia pe care o cunoaştem şi care lucrase şi pentru Români, se arătă gata, dacă i se acordă un patronagiu ca al bogatului Radu-Rudolf Orghidan, patron al cărţii înţelepte pentru poporul său, să lucreze şi o publicaţie periodică în româneşte[1]. Pentru lucrul de redacţie, Bariţ, care se dovedi un cetitor harnic şi un bun traducător, se putea răzima pe bătrânul translator, foarte

---

1 V. N. Iorga, *Scrisul şi valoarea „Gazetei Transilvaniei“*, în *Mem. Ac. Rom.* 1938.

popular, Barac[1], pe Vasile Pop, tânăr cu atâta interes pentru întreaga literatură și istorie a Românilor, pe care le cunoștea așa de bine, și pe autorul *Antropologhiei,* Pavel Vasiciu-Ungurean, acum medic la „contumața" Timișului. Se vor adăugi Andrei Mureșanu, Bistrițean (n. 1816), cu studii la Blaj, de unde vine ca profesor la Brașov, și fratele mai mare, Iacob (n. 1810), din care se va face un redactor permanent[2]. Alcătuindu-se, după răspânditul obiceiu german, în „soțietate de învățați", ei făceau să apară, *în momentul marelui conflict politic de la Munteni, „Foaia Dumineeii",* dar numai cu caracter de învățământ popular. Spiritul, anecdotic și călduț moralisator, fără idei și fără poesie, era însă al lui Barac[3].

Incă din 1838, când încep și represintații de teatru românesc, Bariț răsare ca redactor al *Foii literare,* devenită îndată *Foaia pentru minte, inimă și literatură,* la care se adauge una politică, purtând titlul, *provincial, nu național,* — dar el aruncă strigătul de „Deșteaptă-te și tu Române", care, culeș de Andrei Mureșanu, pentru strigătul de speranță din imnul de libertate care a fost „Deșteaptă-te Române", a ajuns apoi o lozincă de revoluție, — de *Gazeta Transilvaniei.*

Nu e exclus că vor fi venit, mai târziu, pentru noua publicație și îndemnuri de la Românii de peste granță, cărora li trebuia un astfel de organ în țară străină pentru a se publica lucruri care lor acasă trebuiau să li fie interzise. Și, cum Austria, în fața falimentului amenințător al politicii ruseșți în Principate, începea să hrănească noi speranțe de anexare, nu-i putea fi neplăcută tipărirea unor anume știri în „Gazeta" lui Bariț, în același timp când „Foaia", publicând și părți din scrisul românesc de peste munți, nu numai că le transmitea Ardelenilor ei, dar se îndrepta, nu fără conștiință, spre *rolul unei publicații central și general românești,* fiind ca o antologie și crestomatie periodică a nației.

[1] Gh. Bogdan Duică, *Ioan Barac,* în *Mem. Ac. Rom.,* ed. Ac. Rom., în *Studii și cercetări,* XXII.

[2] V. și I. Rațiu, *Viața și operele lui Andrei Mureșeanu,* Blaj 1900.— Pentru un plan de bibliotecă românească al lui Gavra din Banat, v. Iorga, *Ist. lit. rom. în sec. al XIX-lea,* I, p. 311, nota 1.

[3] V. și scrisori din corespondența lui Barițiu, publicate de Gh. Bogdan-Duică, în *Tribuna* din Arad, 1903, n-l 2.

In vara anului 1838, campania contra lui Alexandru Ghica se poartă în acelaşi timp în *Siebenbürger Wochenblatt* şi în *Foaie*[1]: comisiunea de cercetare găseşte că anume legături ale complotului din 1840 mergeau până în Ardealul lui Bariţ[2].

Interesul lui Bariţ, răpede pus la curent cu viaţa culturală a Românilor de pretutindeni, merge şi până în Basarabia, unde un urmaş al boierului moldovean Hâjdău, cu moşie la Cristineşti[3], Alexandru (n. 1811), spirit vioiu, arăta interes pentru istorie, pentru cântecul popular, legat de şcoala încă românească a Hotinului, căruia-i face şi daruri de cărţi[4]. El ajunge a cunoaşte şi a preţui pe fiecare din scriitorii timpului. Incepând prin a reproduce, Ardeleanul ajunge răpede să aibă colaboraţia directă a unora dintre tineri, mai ales din Moldova, ca Pogor, Vasile Scriban, care vorbeşte despre viaţa profesorului său de la Seminariu, Fabian-Bob, un Ioan Poni, pe care-l interesează istoria lui Ştefan-cel-Mare, şi însuşi conducătorul care răsare la orizont al acestei Moldove tinere, Mihail Kogălniceanu.

Cel care nu ţine samă de hotare în viaţa sufletească a unui singur neam, trece hotărît peste Ardealul său, în care caută, el cel d'intâiu, urme de trecut propriu românesc la Haţeg, la Dânsuş, la Iniedoară şi începe a face să se adune comorile poporului în toate ramurile, peste deosebirea confesională. Spirit „filosofic" şi laic, liberal, Bariţ nu se va lăsa oprit de hotarul pe care l-au tras „popii din Ţarigrad", — orice ar zice negustorii lui din Braşov, — „şi din Roma", — oricât ar protesta, de departe, profesorii şi canonicii din Blaj —: „pentru aceia Românii tot ar putea să trăiască unul cu altul frăţeşte, căutând numai atâta: că sânt Români".

Cultură practică şi atmosferă morală, iată ce-i trebuie; „liliecii" să fie izgoniţi şi raţiunea să stăpânească, sfânta cuge-

[1] Filitti, *Domniile* (după corespondenţa austriacă). Domnul cere intervenţia Agentului austriac. Cf. şi Göllner, în *Rev. Ist.*, 1934, pp. 111-3.

[2] Legături cu Eliad, colaborator ocasional; Iorga, *Ist. lit. rom. în sec. al XIX-lea*, II, pp. 250-1.

[3] V. Eufrosina Dvoicenco, *Alexandru Hasdeu;* v. *Rev. Ist.*, 1934, pp. 9-11; 1936, pp. 23-37.

[4] Ca masivul catalog al manuscriselor Muzeului Rumienţov, azi în Bibl. Institutului de Istorie Universală.

tare dreaptă, îmbrăcată în graiul înţeles de oricine, cu hotărîta răspingere a tuturor modelor: francesă ca şi germană, aceasta ca şi ungurească; să nu mai fie îngăduiţi la Românii liberi preceptorii de familii, „veneticii mişei". Politiceşte, *primejdia cea mai mare e în „rusomanie", care e „mai uricioasă şi netrebnică decât celelalte"* [1].

Originalitatea în materie de limbă, problema zilei, o aduce însă Cipariu, plănuitorul, la Blaj, al unei foi de Sâmbătă. „Nunciul" [2], acela ale cărui vederi încep încă de atunci a se precisa, şi Maiorescu se va adăugi la dânsul.

Toate basele discuţiilor de până atunci sânt distruse. Nu e o chestiune a limbii româneşti, care ar trebui curăţită, adăugită, unificată într'un „dialect" comun, de caracter artificial. Profesorul blăjean, care cetise Gramatica limbilor romanice a lui Diez, lucrare epocală, harnicul adunător de cărţi vechi rare şi de manuscripte preţioase, până la *Cazania* braşoveană de la sfârşitul secolului al XVI-lea [3], cugetătorul care, recurgând la comparaţii, şi-a dat samă de felurile în care, ca în Anglia cucerită de Normanzi, se formează o limbă, precum şi de greşelile de francomanie care au oprit în loc desvoltarea literaturii germane în vremea lui Frederic al II-lea, afirmă tare că *limba este,* gramatica având să-i studieze doar formele, că nu e o latină viţiată, ci un produs natural, că, e un tot organic, că într'însa nu se află dialect care să nu-şi aibă dreptul de a fi şi de a influenţa, că ea-şi urmează căile de firească desvoltare, că nu vrea şi nu poate să jertfească nimic din ce a cercetat, a ales şi a primit, că a-i răpi o parte din vistierul ei e a o sărăci şi „a face prea multe risipuri", că a-i impune împrumuturi e a grămădi „zdrenţe", care astfel vor şi rămânea, că orice alfabet, fie şi chirilica, desvoltată din vechea scriere elenică, o poate servi, merită să fie păstrat, că orice Academie, oricum alcătuită, nu poate face decât un joc copilăresc faţă de covârşitoarele porunci ale graiului însuşi, o alergare ca a copiilor cu pălăria după fluturi. In zădar se vor împotrivi latinisanţii din Ardeal şi va glumi Negruzzi,

[1] V., pe larg, Iorga, *Ist. lit. rom. în sec. al XIX-lea,* I, pp. 303-20.
[2] *Ibid.,* p. 320.
[3] Originalul s'a găsit de curând într'un manuscript de la Athos de către d. V. Grecu; v. *Mem. Ac. Rom.,* 1938.

al cărui scris nu era, de altfel, decât punerea în practică a acestei noi şi sănătoase teorii, asupra buchilor „cârligate şi ţapoşe".

Rămânea un lucru: ca aceiaşi teorie, a autonomiei naţionale pe temeiul vitalităţii organice, să se aplice şi în domeniul unei politice care până atunci, şi încă destulă vreme după aceasta, se sprijinia alternativ pe proptele străine cu aparenţa mai mult sau mai puţin solidă. Va fi opera acestei generaţii care intră în arenă după 1840.

CAPITOLUL III.

O încercare de romantism politic

Dar până atunci generația lui Câmpineanu va face o lungă și dureroasă sforțare spre resolvirea prin străini a marii probleme a românismului integral, care se impusese hotărît în această formă.

Noul Domn, ieșit dintr'o alegere frământată de intrigi personale și care nu represinta decât o așa de mică parte a nației, cei mai mulți păstrând cea mai bună amintire celui ce căzuse apărând în ultimul timp dreptul la o mai bună soartă a țăranilor, era un om încă foarte tânăr (născut la 1804), de o mare cultură clasică și aducând din frumoase studii la Paris concepții juridice și de Stat cu totul occidentale; romantismul la modă în acele locuri ale învățăturii sale mai înalte îl făcea sensibil la amintirile de vechi lupte ale poporului său, și el avu dorința de a vădi măcar în costumul ce-l purta la o miruire din care ar fi voit să facă o adevărată încoronare că se îndreaptă după eroul tot mai viu în sufletul românesc. Dacă tatăl său, întrat în marea boierie, n'avea nicio legătură cu mândrele ei tradiții, mama, Catinca, era născută Văcărescu. In acest mediu de familie, crescut și de preceptori străini, Gheorghe Bibescu fusese îndemnat, supt cea mai statornică și mai iubitoare supraveghere a părinților, pentru o viață de conștiință, de muncă și de demnitate. Moșteniri importante îi veniau din mai multe părți, între altele de la sora tatălui, Balașa Jianu, care-l numia: fiul ei, și un însemnat spor de avere se adause prin căsătoria cu Moldoveanca Zoița Mavrocordat, nepoată a ultimului din neamul lui Constantin-Vodă Brâncoveanu, care puse la cale, în 1842, această căsătorie a aceleia pe care el și soția lui, din Moldova, o priviau ca pe o fiică a lor, cu tânărul încă supt

douăzeci de ani, în acelaşi timp când se pregătia să înfieze pe alt fiu al lui Dumitrachi şi al Catincăi Bibescu, botezat Grigore[1]. S'a păstrat scrisoarea, în cel mai pur stil elenic, prin care marele boier, care era şi un învăţat de samă, ura tot binele unei familii formate supt auspicii atât de fericite, neprevăzând întunecarea ce era să se coboare asupra minţii atât de tinerei şi frumoasei soţii. Era vorba ca acela care era privit ca un „ginere" să fie cuprins în chiar casa Brâncoveanului[2]. Aceasta în vremea când Banul se afla încă în pribegie la Braşov[3]. Era vădit că puternicul şi bogatul boier, al cărui nume trezia atâtea amintiri, înţelegea să continue prin această familie aşa de strâns înrudită pe a lui însuşi, care trebuia în puţin timp să se stingă. Indemnul spre Domnie care se întâlneşte de atunci în casa, mai modestă, a Bibeştilor trebuie pus în legătură cu această concepţie pe care o împărtăşia societatea timpului.

Bibescu avea, afară de energia deosebită care se cerea pentru a stăpâni o aristocraţie desbinată şi a ajuta în ridicarea lui stratul ce se găsia supt dânsa, din ce în ce mai doritor de a se manifesta, toate mijloacele prin care se poate impune un om şi exercita o influenţă asupra societăţii încredinţate lui ca şef de Stat. Putea să se sprijine oarecum pe Ruşi, cari preferaseră însă pe Ştirbei, mai puţin pe Turci, cu cari, într'o carieră administrativă şi parlamentară aşa de scurtă, avuse puţin a face şi între cari nu aflase el prilejul de a cunoaşte pe nimeni[4]. Dar, de la început, el fu considerat ca suspect, dacă nu chiar duşman, de consulul Franciei, ţara de care era legat prin toată educaţia, toate lecturile şi simpatiile sale, care-l vor face să prefere Parisul ca adăpost al retragerii sale silite şi să dăruiască poporului frances, ca ofiţeri, pe fiii săi, Gheorghe şi, cu numele Ţarului ocrotitor, Nicolae.

---

[1] Şi nunta lui „Iorgu" Bibescu cu „Zoiţa" se face de Sf. Grigore; Iorga, *Studii şi doc.*, XI, p. 236.

[2] *Ibid.*, pp. 235-6.

[3] *Ibid.*, pp. 236-7.

[4] V. observaţiile lui Billecocq, N. Hodoş, Hurmuzaki, XVII, p. 931, şi adresa Adunării către Sultan, cu prilejul venirii lui Şechib; *ibid.*, pp. 944-5, no. DCCCXCV.

El nu încercă, din timiditate, să câştige din primul moment sentimentele unei lumi româneşti în care romantismul crease dorinţa de lucruri nouă, de înfăţişări strălucitoare. Foarte reservat, stătu la dânsul acasă până la sosirea firmanului care singur îl făcea în adevăr Domn: în acea casă unde făcuse un aşa de mare gol boala iremediabilă a aceleia care era acuma, fără a putea să-şi deie samă, Doamna ţării, Proclamaţia lui „Gheorghe Dimitrie Bibescu, prin mila lui Dumnezeu Domn şi stăpânitor a toată Ţara-Românească", după vechea titulatură, vorbia de restituirea dreptului de alegere cu ajutorul celor două Curţi, puse pe acelaşi plan, dar nu uita să asigure mai ales pe săteni că de acuma înainte ei vor fi administraţi de funcţionari cinstiţi, cari li vor alina suferinţile, el însuşi fiind gata să li asculte plângerile, dacă vor păstra ordinea şi cuvenita ascultare.

Primirea firmanului[1] nu se făcu, în Februar 1842, cu vre-o solemnitate deosebită[2]. Savfet-Efendi, interesat în pregătirea la Constantinopol a tanzimatului, se grăbi să plece cu convingerea că scrisoarea cancelarului Nesselrode către noul Domn înseamnă înregimentarea acestuia între uneltele politicii de penetraţie în Orient a Rusiei[3]. In schimb, de la Petersburg, unde noul Domn făcuse protestări de devotament, veniau asigurări de sprijin, măcar în aparenţă călduroase[4]. După ce cunoscuse abia atunci, în casa lui Ştirbei[5], pe consulul Franciei, Bibescu crezu că trebuie să răspundă audienţei acestuia printr'o visită la consulat. El păstrase ca adiutant pe Grammont, dar Billecocq, acoperind de injurii pe acest ofiţer, îl considera ca pe un duşman[6].

Se căuta şi o basă în legătură cu Moldova, soţia noului Gheorghe Voevod fiind din aceastălaltă ţară, şi trimesului moldovean cu felicitările, Beldiman, un cumnat, primit în audienţă

---

[1] Şi *ibid.*, pp. 938-9, no. DCCCLXXXIX.
[2] *Ibid.*, p. 932, no. DCCCLXXXI.
[3] *Ibid.*, p. 935, no. DCCCLXXXV.
[4] Şi *ibid.*, pp. 933-4, no. DCCCLXXXIII.
[5] *Ibid.*, p. 928.
[6] *Ibid.*, p. 935, no. DCCCLXXXV; p. 936, no. DCCCLXXXVI; pp. 937, 956.

Doamna Zoe Bibescu.

solemnă, i se vorbi de speranțele ce se leagă de bunele raporturi, atât de necesare, cu acest „frate al nostru“ [1]. Bătrânul Vellarà merse în schimb la Iași cu aceleași asigurări de frăție, dar în discursul solemn al acestuia nu e vorba decât de „vecinătatea“ celor două țări. In schimb, Sturdza, care se presintă ca vechiu cunoscut al „vecinului“, fără a se uita și colaborarea Domnului Moldovei la alcătuirea Regulamentului, vorbește de cele două popoare cu aceiași lege, cu aceleași legi și îndreptate firește unul către celalt [2]. Cu prilejul unei inspecții la Brăila, Bibescu merse să întâlnească, la Galați, a cărui prosperitate, cu 25.000 de locuitori, întrecuse pe a Brăilei, cu 14.000 [3], pe Sturdza [4], și se restitui pe pământul Țării-Românești visita, și Dașcov, pedagogul rus al celor doi Domni, fiind de față [5]. In această țară, unde abia demisionase mitropolitul Veniamin, boieri bătrâni, ca Lupu Balș, Mihai Pașcanu și Conachi, încercau o lovitură contra Domnului [6].

Dar, ca situație interioară, Nesselrode i-ar fi recomandat lui Bibescu să supravegheze de aproape pe studenții din Apus, aducători de periculoase idei liberale [7] —, și noul stăpânitor muntean arată hotărîrea de a se despărți de toți aceia, chiar și din rândurile ofițerilor superiori, cari serviseră pe Ghica [8]. In cuvântarea solemnă ținută cu prilejul învestiturii, întru toate asemenea cu a predecesorului [9], dar cu dulama lui Mihai peste mondirul rusesc și cu accentele de glorificare ale lui Aristia în *Prințul român,* imitând pe Lamartine pentru sfințirea lui Carol al X-lea, el puse „iubirea“ Românilor înaintea încrederii aceloraș două Curți. Dar se arăta un suflet plin de îndoieli înaintea greutății, pe care

[1] *Ibid.*, p. 936, no. DCCCLXXXVI.

[2] *Ibid.*, p. 960. Critica lui Vellarà, în raportul următor al lui Billecocq; *ibid.*, pp. 961-2, no. CMVIII.

[3] *Ibid.*, p. 967. Se zvonia de o căsătorie între un fiu al Domnului Moldovei cu o fiică a celui muntean. V. și *ibid.*, p. 969.

[4] *Ibid.*, pp. 950-1, no. DCCCXCVIII.

[5] El plecă de acolo ca să ieie, ca un inspector financiar, socotelile lui Sturdza; *ibid.*, pp. 971-2.

[6] *Ibid.*, p. 942, no. DCCCXIII.

[7] *Ibid.*, p. 937.

[8] Rapoartele francese citate.

[9] *Ibid.*, pp. 941, 947 și urm.

nu şi-o ascundea, a sarcinii sale, — şi faţă de Nesselrode va vorbi de aceleaşi piedeci, declarând că nu poate aduce decât ce are[1] —, şi nu uita să critice pe înaintaş, arătând ce jos coborîse acesta situaţia ţării, acum aşa de mult îmbunătăţită, şi cât de dăunătoare erau unele tradiţii rele. Cu făgăduielile ce se puteau aştepta, el îndemna la o unire a tuturora, pentru care nu dăduse şi nu era să dea, într'o guvernare de partid, însufleţită de un temperament pasionat, însuşi exemplul, dar declara că acesta e ultimul îndemn şi că de acum înainte va fi silit să lucreze contra celor cu necurate cugete[2]. Alexandru-Vodă nu-şi începuse Domnia cu un suflet înăcrit de amintiri ale duşmăniilor trecute. Iar oştirii, scusându-se că nu i-a putut aparţinea, cum i-ar fi fost voia, îi vorbia ca „un nou frate de arme", din dorinţa de a-i desface de fostul Spătar, pe care ei, ostaşii, nu-l vor putea uita pentru a trece la cine îmbrăca acum întâia oară uniforma şi căuta să se iniţieze la un fel de viaţă pe care nu-l cunoscuse[3].

Şi înaintea Adunării obişnuite, în Mart, Domnul crezu bine să amintească acţiunea sa de opoziţie contra celor cari nenorociau ţara şi s'o felicite pentru un an de cumplite lupte, a căror biruinţă era simbolisată de însăşi presenţa sa ca Domn în mijlocul vechilor asociaţi politici pe vremea de situaţie desastruoasă. El întăria credinţa sa că trecutul îi lasă cea mai rea moştenire şi nu lipsia să asigure că n'a părăsit nimic din vechiul său crez[4].

Urmă liberarea condamnaţilor complotului din 1840[5] şi, pentru a câştiga şi mai mult favoarea rusească, pe care şi-o credea câştigată, îndemnul către Adunare de a vota monumentul lui Chiselev; iar acesta, căruia-i scrisese Ghica, nu

---

[1] G. Bibescu, *o. c.*

[2] N. Hodoş, Hurmuzaki, XVII, pp. 939-40, no. DCCCXC.

[3] Şi *ibid.*, p. 940, no. DCCCXCI.

[4] Şi *ibid.*, pp. 945-6, no. DCCCXCVI. Consulul Franciei declară că i-ar fi spus cum că, dacă Ghica ar fi resistat, Bibescu ar fi mers cu „amicii săi" şi 600 de „devotaţi" pentru a-i impune abdicarea sau „a-l da pe fereastră"; *ibid.*, p. 958. Consulul Rusiei ar fi fost de faţă; *ibid.* Noul Domn ar fi intrat şi în conflict cu Ştirbei, pentru numirile de miniştri; *ibid.*, p. 959.

[5] *Ibid.*, p. 944, no. DCCCXCIV.

[6] *Ibid.*, p. 955, no. CMII.

lipsia să-i arăte acestuia că, fără a-i aproba administrația, nu împărtășește „învinuirile adversarilor lui în ce privește vederile și intențiile lor personale"; oricât ar fi fost de rău servit de oameni pe cari totuși i-a păstrat, vechiul ocrotit rămâne pentru loaialul general rus un om de onoare [1].

Dar o nouă opoziție se organisa. Bibescu avu înaintea lui, la proiectul contra inalienabilității zestrii, coaliția Ghiculeștilor cu Filipeștii, și nu izbuti a-l face să treacă, impunând acelora cari schimbaseră esențial punctul său de vedere strict juridic. Indată Billecocq, hotărît să urmeze acțiunea sa de acusator, înștiință la Paris că Domnul a amenințat în discursul de închidere a sesiunii pe aceia dintre deputați cari erau și funcționari [2].

Inainte de plecarea la Constantinopol, care, cum era invitat și Mihai Sturdza, se presinta, nu ca îndeplinirea din partea noului Domn muntean a unei ceremonii obligatorii, ci ca un act de omagiu față de tânărul Suzeran turc, o schimbare a Ministeriului cuprinse doi membri ai familiei Filipescu: Iordachi, ca președinte, și alt bătrân, Alexandru Vulpe, devenit Mare Ban, pe lângă un al treilea membru al aceleiași generații, pe care deci Bibescu înțelegea să se sprijine; Știrbei se așeza lângă fratele său, și pe lângă dânșii se înșira un al treilea Filipescu, Ioan, Manolachi Băleanu și Manole Florescu, alți doi dintre boierii de oarecare vrâstă [3]. Dintre tineri, doar Barbu Catargiu capătă un directorat [4]. Se încercă, prin cuvinte de laudă, să se câștige și sprijinul moral al atâta timp neținutului în samă Eliad [5].

Călătoria la Poartă, amânată din causa împrejurărilor din Serbia, care ridicară pe Alexandru Caragheorghevici, se făcu, și primirea nu fu mai bună decât a lui Ghica [6]. Ea se prelungi,

---

[1] *Ibid.*, p. 957, no. CMIV. Și Nesselrode i-ar fi scris în același sens; *ibid.*, p. 956.

[2] G. Bibescu, *o. c.*, II, p. 79 și urm.; N. Hodoș, Hurmuzaki, XVII, p. 958.

[3] *Ibid.*, pp. 963-4, no. CMX. Poliția din București era încredințată lui Ioan Manu, fost funcționar al lui Ghica; *ibid.*, p. 965, no. CMXI.

[4] Filitti, *Domniile române*, p. 296.

[5] N. Hodoș, în Hurmuzaki, XVII, p. 965, no. CMXI.

[6] Sărutarea papucului; *ibid.*, p. 980, no. CMXXII.

în speranţa că, prin acţiunea sa directă, Domnul va ajunge să ducă la capăt chestia, de atâta timp în suferinţă, a mănăstirilor închinate. Ea trebuia să fie hotărîtă prin Rusia, rămasă patroana ortodoxiei [1], averile având a fi administrate de un exarh grec şi numai de la 1852 putându-se arenda veniturile, în presenţa unui represintant al consulatului [2].

El putuse afla acuma ce se petrecuse la Brăila, unde din nou izbucnise o mişcare a Bulgarilor, care a fost pusă apoi în legătură, printr'un anume Deşu, de această naţie, şi printr'un Vâlcov, supus rusesc, care a lăsat memorii, publicate în româneşte, nu numai cu unii Sârbi, partisani ai Obrenovicilor răsturnaţi, dar şi cu Grecii, cari răsturnaseră pe regele Othon, şi chiar cu ambiţiosul şi neastâmpăratul Fanariot Costachi Suţu [3]. Ştirbei ştiu să stăpânească mişcarea, fără ca, data aceasta, să fie nevoie a se recurge la arme. Dar Deşu şi Vâlcov merseră la ocnă, de şi consulul engles Cunningham susţinea că e o înscenare a administraţiei , încercarea de a implica pe un mare boier cu nume domnesc, ca Suţu [5], neizbutind [6].

Intors, Domnul, care nu putuse isprăvi, cum sperase, cu călugării greci, aducea, ca dar al Sultanului, cinci tunuri pentru miliţia sa [7]. Se grăbia să visiteze pe Billecocq, care, în imensa-i vanitate, scria Ministeriului său că a bine-

---

[1] *Ibid.*, pp. 973-5, n-le CMXVI-VII.

[2] V. G. Bibescu, *o. c.*, I. Guizot însuşi se interesa de chestiune, văzând o nouă împietare a politicei ruseşti; *ibid.*, pp. 976-7, no. CMXIX. Răspunsul; *ibid.*, p. 980 şi urm., no. CMXXIII. Se zvonia la Bucureşti că Bibescu negociază la Constantinopol independenţa ţării în schimb pentru o despăgubire; *ibid.*, p. 975, no. CMXVIII.

[3] Filitti, *o. c.*, pp. 298-302. Cf N. Hodoş, în Hurmuzaki, XVII, p. 973. Consulul frances din Iaşi putea scrie că o treime din populaţia Brăilei e bulgărească; *ibid.*, p. 970.

[4] *Ibid.*, pp. 997-8, no. CMXXXVI; Filitti, *l. c.*

[5] Un magistrat strigase public că e opera Ţarului Nicolae; *ibid.*, p. 993, no. CMXXXI. V. şi *ibid.*, pp. 1024-5, no. CMLXII; pp. 1026-7, no. CMLXIV; pp. 1028-9, no. CMLXVI; p. 1030 şi urm., no. CMLXVIII. Decorarea lui Suţu de regele Greciei; *ibid.*, p. 1056, no. CMXCV.

[6] *Ibid.*, p. 984.

[7] *Ibid.*, pp. 986-7.

voit să acorde Domnului Țării-Românești audiența pe care i-o ceruse acesta. Iar boierimea, chemată să numească un număr de șase deputați, alegea pe Suțu, cel compromis în afacerea de la Brăila, și, pe lângă Ioan Bălăceanu și un Crețulescu, și ei dușmani personali ai lui Bibescu, doi Ghiculești, din tabăra învinsă în anul trecut, ca și pe Constantin Cantacuzino cel înlăturat de Duhamel; Filipeștii votaseră și ei în acest sens[1].

Atunci, când se răspinse și un proiect de lege pentru creșterea miliției, — și Domnul arătă cât e de necesar acest spor față de împrejurările de peste Dunăre, față de înmulțirea hoților, încercările de comploturi și nemulțămirile sătenilor, cari emigrează în Turcia[2], — se produse propunerea, acceptată de Guvern, fără a fi supusă Adunării[3], a unui Trandafilov, Rus mai mult în ce privește sufixul, de a face cercetări geologice, pentru ca apoi să aibă a lua în arendă mine în toată țara, prevăzându-se că, dacă „în optsprezece luni" nu se realisează înțelegerea cu proprietarul, se va acorda din oficiu, conform Regulamentului, o concesie pe doisprezece ani, cu o zecime din venit pentru proprietar și alta pentru Stat[4].

Indată porni opoziția parlamentară, la care se adause talentul de pamfletar al lui Eliad, care trecu îndată în fabulă afacerea „măcieșului" care se împinge țepos. La întrebarea făcută miniștrilor, ei declarară limpede că nu e vorba de un monopol, ci de o serie de contracte particulare, la voia fiecăruia. Șase deputați, între cari trei Ghiculești și toți cei de curând aleși de boierime, cerură totuși să se retragă autorisația, ceia ce ar fi trebuit să ducă la ruperea bunelor relații dintre Domn și atot puternicul Dașcov, de și ocupat pentru moment în Moldova,

---

[1] *Ibid.*, pp. 986, 993-4, no. CMXXXII. Nesselrode îi trimetea lui Bibescu, în acel moment, Ordinul Sf. Ana cu briliante; *ibid.*, p. 985, no. CMXXV.

[2] *An. Parl.*, XII; N. Hodoș, Hurmuzaki, XVII, p. 1001, no. CMXL. Răspunsul Adunării; *ibid.*, p. 1012. Cf și *ibid.*, n-l următor.

[3] V. *ibid.*, pp. 1002 și urm., 1056-61, no. CMXCVI.

[4] In Moldova un Spătar Iorgu Hartulari, propunea, la 1838, ca, „în nădejdea agiutoriului ceresc", „să deschidă baie în pământul acesta" și metaluri „pentru asemine săvârșire nu se pot găsi decât prin munții ce acopăr proprietățile mănăstirești"; *ibid.*, IX², p. 639. Se și admite pe doisprezece ani; *ibid.*, pp. 639-41.

unde se credea că Mihai Sturdza stă să cadă. Se fixau două principii: ca nimic să nu se facă până la acel soroc care se înțelegea, — cum însă nu era de fapt —, ca obligatoriu de la data autorisației, și ca o astfel de măsură să fie luată de Adunare, ceia ce nu era casul, căci regimul minier fusese stabilit prin articolul respectiv din Regulament[1].

Ca totdeauna gata să se supuie temperamentului său mândru și nervos, și hotărît să nu lase a se usa autoritatea sa, ca a predecesorului, Bibescu răspunse mânios la aceste observații, care nu îmbrăcaseră o formă jignitoare. El nu înțelegea să se desființeze un jurnal al Consiliului de miniștri purtând semnătura sa. Invinuia Adunarea, care votase observațiile, că și-a întrecut atribuțiile și că forma actului e nepotrivită cu datorita cuviință și cu cerințile respectului față de prestigiul domnesc. Având toată dreptatea în fond față de această ipocrită alarmă patriotică și legală, el se slăbia prin chiar escesul gestului său de răspingere. Exprimând „dreapta sa mâhnire", el punea în vedere Adunării că „viitorul ei este legat de ajutorul ce cu bună credință și cu inimă curată va aduce unei oblăduiri care, din momentul ce a luat cârma, n'a dat dovadă decât de cele mai curate cugetări și de cea mai neobosită strădanie pentru binele obștesc" (26 Februar st. n. 1844)[2]. Era o amenințare cu disolvarea. Și i se retrăgeau Adunării proiectele de legi, ca pedeapsă.

Firește că urmară ședințe zgomotoase, ale căror amănunte nu le cunoaștem. In fața explicațiilor date de Știrbei, susținut de Barbu Catargiu, rusofilii, de la episcopul de Argeș, Ilarion, până la poetul convertit Văcărescu, propuseră trecerea la ordinea de zi, dar propunerea contrară, a Ghiculeștilor, a lui Constantin Cantacuzino, împreună cu alți doi asociați, izbuti să capete voturile: data aceasta, Adunarea era aceia care-și arăta „mâhnirea", pentru felul cum fusese tratată[3]. La urmă, i se anunța că nimic nu va putea face ca Adunarea să renunțe la drepturile ei de a sprijini legile și de a da glas plângerilor, adăugindu-se că mai este o instanță la care, în cas

[1] *Ibid.*, XIII, p. 394 și urm.; N. Hodoș, Hurmuzaki, XVII, pp. 995-6, no. CMXXXIV. Cf. G. Bibescu, *o. c.*, II.

[2] Aceleași trei izvoare.

[3] *An. Parl.*, XIII[1], p. 21 și urm.

de nevoie, se va recurge, căci „ființa și locul ce înfățișează stau supt suzeranitatea și ocrotirea amândurora făcătoarelor de bine Inalte Puteri“ [1].

Și, din parte-i, Domnul, atingând, printr'o ciudată și deplorabilă scăpare din vedere, posibilitatea unei anexări, cerea, nu ambelor Puteri, ci Rusiei singure, o schimbare a Regulamentului care să-l puie la adăpost de astfel de împiedecări și ofense. Autoritatea lui Chiselev fu invocată, și sfaturile acestuia nu lipsiră să vie, repetându-se, cu observația, dublă, că „loviturile de Stat“ nu sânt niciodată bune și că trebuie să i se lase unuia ca Alexandru Ghica punerea supt ocrotirea lui Dumnezeu prin titlul de suveranitate ce ar putea să-și aroge Domnia [2].

Izbutind să câștige acest sprijin și propuind și amenințatului Sturdza să nu se lase nici el luat în picioare de o opoziție asemenea cu aceia care la București ar fi fost acum zdrobită, Bibescu preferă să iasă prin hotărîre de la Petersburg, în Maiu 1844, de supt controlul Adunării, ca să între în colaborație cu consulul împărătesc, nu însă fără a fi cerut un firman de aprobare al Porții, care, sosit în Iulie, nu fu cetit public decât mai târziu, în Novembre [3]. După acest act, care suspenda Adunarea și autorisa luarea unor măsuri de pedepsire, Domnul, mulțămit în mândria sa rănită, se crezu destul de tare pentru a oferi o pace sprijinită pe respectul drepturilor sale [4].

Dar până la sfârșitul anului 1846 nu se mai dădu prilej boierimii mari să lupte contra „tiranului“. Ghiculești, Fili-

[1] *Ibid.*, p. 28.

[2] Filitti, *Domniile române,* pp. 315-7.

[3] *Ibid.*, pp. 317-20. Pentru acțiunea, din nou intrigantă, a mitropolitului Neofit, Hurmuzaki, *Supl.* I[4], p. 535 și urm. Un articol în ziarul francez de la Constantinopol, înfierând opoziția Adunării, arată rolul de aţâțare pe care l-a avut, ieșind de sigur din atribuțiile sale, rusofilul veșnic agitat care era Mitropolitul; N. Hodoș, Hurmuzaki, XVII, pp. 1010-1, no. CMXLIX. El fusese lăudat public de Nesselrode în anul precedent; *ibid.*, p. 1018, no. CMLVI. Cf. *ibid.*, p. 1019.

[4] Pentru publicarea, în toamnă, a firmanului cu privire la această afacere, *ibid.*, pp. 1029-30, no. CMLXVII; p. 1031, no. CMLXIX; pp. 1032-3, n-le CMLXX-I; pp. 1034-5, no. CMLXXII (discursul Domnului către Adunare).

peşti, Cantacuzini, Suţeşti, ne mai fiind ascultaţi de acela pe care-l sprijinia însuşi Chiselev[1], trebuiră să accepte un regim de decrete-legi, pe care nu îndrăznise a-l cere Sturdza, rămas şi mai departe în luptă cu oligarhia lui[2]. Pe această cale, fără să se atace, cum în aceste împrejurări nici nu s'ar fi putut pune, probleme mari, se luară o sumă de măsuri potrivite pentru înzestrarea ţării cu noi aşezăminte sau pentru întregirea celor vechi[3].

Astfel se aşeză în Muntenia şi, într'o oarecare măsură, şi în Moldova, de fapt un regim de dualitate în cârmuire, Domnul fiind alături de Dascov, şi mai curând supt dânsul.

La Bucureşti acest regim fu suportat, dar la Iaşi[4] boierimea tânără şi o parte din cealaltă se uniră pentru ca să arăte consulului, venit din nou în cercetare, că, abţinându-se de a-l vedea, nu înţeleg să i se supuie[5]. La alegerea Mitropolitului trecu Meletie, pe care-l sprijinia Domnul, dar Veniamin Roset, fiu de boier mare, ucenic al celui retras la Slatina, birui, la Roman, pe un candidat rusofil de la mănăstirea Neamţului[6]. Motivele mai adânci vor trebui căutate în marea mişcare a spiritelor, dar, pentru moment, trebuie urmărită desfăşurarea ultimelor zvâcniri ale regimului consular până la prăbuşirea lui Bibescu.

El ajunsese la despărţirea de soţia sa bolnavă şi, luptând cu Mitropolitul, care, mai mult din spirit de opoziţie, nu voi să admită desfacerea căsătoriei iubitei lui Vodă, Maria Văcărescu, de soţul ei, Constantin Ghica, destituise pe acesta din sarcina de comandant al oştirii şi-şi găsise în vecinul său din Moldova, — el însuşi încurcat cu altă căsătorie sentimentală: a

[1] Hurmuzaki, *Supl.* I[4], pp. 540-1.

[2] Şi pe chestia liberării Ţiganilor mănăstireşti, după ce unii boieri liberaseră pe ai lor; *ibid.*, p. 1007. Adunarea ajunse a întinde măsura asupra acelor ai Statului. Din impositul ce vor plăti trebuia să se formeze fondul pentru răscumpărarea robilor boierimii.

[3] Filitti, *Domniile române*, p. 322 şi urm.

[4] Nouă întâlnire, la Focşani, între Domni, în Novembre 1844; N. Hodoş, Hurmuzaki, XVII, pp. 1035-6, no. CMLXXIII; p. 1037, no. CMLXXVI; p. 1040, no. CMLXXIX.

[5] *Ibid.*, p. 1008.

[6] *Ibid.*

fiului mai mare, Grigore, cu o Francesă divorţată care iscălia în literatură: contesa Dash [1] —, naşul pentru o căsătorie, care fu celebrată la Focşani —, cu scusa faţă de Bucureşteni că „i-ar fi greu" lui Sturdza să vie până la Bucureşti; Domnul scăpă astfel de piedecile puse de Neofit. Această a doua căsătorie a unui om având şapte copii cu o femeie care dăduse trei fete primului ei soţ ar fi putut să fie încheiată în cea mai strictă intimitate, dată fiind şi atmosfera tragică a vieţii de familie pe care de ani de zile o dusese Domnul, dar firea romantică a lui Bibescu îl făcu, din potrivă, să dea cea mai mare strălucire actului care în sfârşit consfinţia sentimentele de mult hrănite, şi astfel mireasa fu întâmpinată la Brăila de boierii Alexandru Filipescu Vulpe, cu al cărui fiu adoptat Bibescu căsătorise, fără voia ei, pe fiica sa mai mare, Elisa, după ce ea se prinsese de o ciudată pasiune pentru omul în vrâstă care era consulul Colquhoun, şi de Constantin Cornescu, precum şi de d-nele Florescu, tânărul Florescu fiind de curând soţul altei domniţe, şi Herescu; Ioan Bibescu şi soţia lui fură şi ei asociaţi la această solemnitate [2]. Vasul care o ducea pe Doamnă la Brăila trebuia să se oprească la toate porturile pentru o primire solemnă [3]. In cale, episcopul Chesarie fusese luat, pentru ca să fie şi o binecuvântare a Bisericii ţării înseşi [4].

In aceste împrejurări, în vara anului 1846, cei doi Domni fură primiţi la Rusciuc de Sultanul Abdul-Megid, venit şi în cercetarea hotarelor —, şi în Dobrogea un nou târg va lua numele de Megidie —, după vechiul ceremonial, trebuind să poarte fesul noului regim otoman [5]. Venirea la Vizirat a lui Reşid,

[1] *Ibid.*, pp. 1049 şi urm., 1067 şi urm. V. mai ales Hortensia Hâmbăşanu, în *Bulletin de la section historique de l'Académie Roumaine,* XIX, 1935, p. 139 şi urm.

[2] V. mai ales N. Hodoş, Hurmuzaki, XVII, pp. 1045 şi urm., 1070 şi urm. Că era necesară cea mai mare discreţie o observă şi Billecocq; *ibid.*, p. 1069, no. MVI. Viitoarea Doamnă venia din străinătate, prin Orşova.

[3] *Ibid.*, p. 1070 şi urm. — Pentru primirea anterioară a Domnului singur (August 1845), Iorga, *Brăila,* pp. 92-3, n-le 129-30. Primirea Doamnei; *ibid.*, pp. 94-5, no. 131.

[4] N. Hodoş, Hurmuzaki, XVII, p. 1072, no. MVIII. Consulul Rusiei şi Aristarchi încearcă împăcarea lui Neofit cu Domnul; *ibid.*, p. 1073, no. MIX.

[5] *Ibid.*, p. 1096.

începătorul tanzimatului occidentalisant, nu schimbase nimic la vechea etichetă. S'a observat că înaintea lor trecuseră „Pașii și miniștrii mai vechi“ [1]. Și totuși, când, după lichidarea unui incident cu consulatul francez, datând din vremea lui Billecocq, în momentul rechemării acestuia, noul represintant al lui Ludovic-Filip, Nion, voi să vorbească în discursul său de primire la Palat despre relațiile între Franța și Imperiul Otoman, el fu rugat să înlăture această formulă, care ar jigni sentimentul național [2]. Domnul protesta contra concepției care consistă în a-l privi ca pe un fel de Pașă guvernând în numele Sultanului un grup de raiale, atunci când cu Imperiul nu e altă legătură decât a tributului, cum s'a hotărît pe vremuri, cu păstrarea unei depline autonomii. Cerea să înceteze negarea din partea Franciei a dreptului la un tarif vamal deosebit și la înlăturarea jurisdicției consulare. Și el prevedea rolul ce l-ar putea avea nu numai Românii, dar creștinii dunăreni cu toții la ceasul, pe care cuteza să-l prevadă, al desfacerii Statului Sultanilor [3]. Și aducea înainte exemplul Serbiei, care tinde spre independență printr'un sistem în care „se vorbește puțin“, dar se lucrează mult [4]. Fericit în noua sa căsnicie, mulțămit de progresele materiale pe care le realisase supt regimul de autocrație țara sa, el putea să strige, în Octombre din acest an 1846, la capătul unei inspecții prin județe, că, „după încă zece ani de pace și de muncă, Țara-Românească își va putea hotărî însăși soarta“ [5].

In tot acest timp opositia cea mai stăruitoare și mai înveninată era a mitropolitului Neofit.

Câtă deosebire între atitudinea de veșnică opositie a acestuia și între demnitatea cu care Veniamin Costachi își părăsise locul în 1842! Un adânc și sincer examen de conștiință, „cunoscând că să apropie și ceasul sfârșitului său“, îl face pe Veniamin să ieă această hotărîre, puind la îndoială și condițiile alegerii sale de către „oameni“. „De la anul 1806, viermele

---

[1] *Ibid.*
[2] *Ibid.*, p. 1100.
[3] *Ibid.*, p. 1107.
[4] *Ibid.*, p. 1108, no. MXLI.
[5] *Ibid.*, p. 1109. Decorarea Doamnei cu *nișam-iftiharul* turcesc; *ibid.*, p. 1116, no. MXLVII.

acesta, adică cugetarea judecății, mă roade." Dar ascuțișul celui adânc desgustat nu lipsește, de și vorbește de „epoha înfloririi nației noastre supt înțeleapta Voastră oblăduire" (a Domnului), „La agerimea oamenilor de astăzi ar trebui, nu un prost Veniamin, ci un Hrisostom, un Grigorie Teologul, un Marele Vasile, ca și cu cuvinte de Duhul Sfânt însuflate să-i învețe și cu faptele lor cele lui Dumnezeu plăcute să-i înduplece ca să vieze dupre dumnezeiasca plecare".

El săvârșește însă enorma greșeală de a „paretisi" către „Prea-sfântul Patriarh și Sfințitul Sinod" [1]. Nici Domnul însă, nici Adunarea nu știură să arăte, cu acest trist prilej, ce mare figură pierdea astfel Biserica Moldovei.

In dispoziția de spirit, pe care am constatat-o, Bibescu chema, după îndemnurile stăruitoare ale „Curților", Adunarea obișnuită pentru sfârșitul aceluiași an 1846 [2]. Aceasta, de și vechii deputați pretindeau că, neavând cele cinci ședințe corespunzătoare celor cinci ani prevăzuți de Regulament, ei pot fi considerați ca fiind încă în funcțiune [3]. Se încercă, data aceasta, împiedecarea unui dublu vot, la București și în județe, al unei oligarhii pe care Domnul o uria din toată inima, prin aceia că alegerea celor două Colegii se va face într'una și aceiași zi [4]. El avu totuși și la Colegiul boieresc o oarecare majoritate. Boierimea măruntă dădu însă un resultat corespunzător dorinților Domnului *și noii aleși represintară necontenita creștere a conștiinței acestei clase*. Mesagiul cuprindea cele mai bune speranțe că se va putea lucra în bună înțelegere și se relevau cu mândrie resultatele căpătate, la Ruși ca și la Turci, pentru regimul vamal, fixat însă la 5% în locul vechiului 3%, rămas încă în discuție, și se adăugia *uniunea vamală cu Moldova* [5], precum s'ar fi dorit și o singură vânzare a sării pentru amândouă țările. Și se apăsa, în ce privește situația interioară, asupra seriei de măsuri luate ca să se asigure o mai bună situație țăranilor. Trecând apoi la toată grija cheltuită pentru

[1] *An. Parl.*, XI, pp. 877-8.
[2] *Ibid.*, XIII; N. Hodoș, Hurmuzaki, XVII, pp. 1110-1, no. MXLIII.
[3] *Ibid.*, p. 1113, no. MXLVI.
[4] *Ibid.*, p. 1114.
[5] V. și *ibid.*, XVIII, pp. 40-2, no. XXXII; pp. 45-6, no. XXXIV.

armată, se vorbia, în ce privește concursul dat de Rusia, numai de „Împăratul" fără altă designare. De altfel, la început se pomenise o „protecție" dublă de care se bucura țara, înlăturând și noțiunea „suzeranității" otomane[1].

Răspunsul fu nu se putea mai măgulitor, și se sublinia sinceritatea legăturilor cu Moldova[2]. Apoi, îndată, ambele Adunări votară regimul vamal comun.

Bibescu caută și în legislație un paralelism cu Moldova. Astfel în ce privește liberarea Țiganilor și împărțirea veniturilor clerului, de și ultimul proiect întâlni împotrivirea îndărătniciei ireconciliabilului Neofit, care se și retrase din ședință fără ca gestul lui să poată avea efectul moral al plecării lui Veniamin Costachi la Slatina[3].

Totuși Mitropolitul botezase abia pe fiica născută din ultima căsătorie a Domnului. Pe alături se încercă o îmbunătățire a unei justiții rămase conrupte și se introduse în organisarea învățământului inovația, jignitoare pentru sentimentul național, tot mai puternic și pe dreptate mai bănuitor, a francisării lecțiilor Colegiului pentru o mai bună pregătire, fie și pentru înlocuirea, dorită de Ruși, a studiilor ce se făceau în străinătate: era, de altfel, momentul când în Moldova formarea tineretului, în același sens frances, era încredințată lui Malgouverné, care fusese în legătură la Lunéville cu fiii Domnului, și era vorba de aducerea de noi profesori, recomandați de Guvernul frances[4]. La București se prevedea programul chiar al Universității din Paris și profesori chemați din Franța. Se avea în vedere și un pensionat corespunzător pentru fete. Pentru „liceul" de băieți din nou întemeiat era vorba de a se căpăta acel tânăr profesor Perrol, care trebuia să devie un ilustru archeolog, păstrând și în situațiile înalte atinse în țara sa un cald interes pentru țara noastră[5].

---

[1] Cf. *ibid.*, XVII, pp. 1115-8.

[2] *An. Parl.*, XIII; N. Hodoș, Hurmuzaki, XVII, pp. 1118-22. Cf. *ibid.*, pp. 1124-8, no. MLII. V. *ibid.*, n-le următoare.

[3] *Ibid.*, XVIII, p. 7 și urm.

[4] V. și *ibid.*, p. 26, no. XXI. Cf. *ibid.*, p. 28 și urm. Apoi Iorga, *Ist. învățământului.*

[5] N. Hodoș, Hurmuzaki, XVIII, p. 35, no. XXVIII; pp. 48-9, no. XXXVI.

Doamna Maria Bibescu.

E, de altfel, pe lângă chemarea de profesori francesi[1], vremea când pentru lucrări de inginerie se aducea din Rusia Francesul Barberot[2], pentru fântâni un Marsillon[3]. Stanislas Bellanger, care va publica supt titlul *Le* (sic) *Kéroutza* o vorbăreţă, dar pitorească descriere a ţării, venia în misiune oficială pentru şcoli[4]. In Moldova, Mihai Sturdza apăra contra doctorilor indigeni pe Rattier, acusat că otrăveşte lumea cu beladonă şi opiu[5].

In Februar 1848, Adunarea munteană mulţămia călduros Domnului pentru opera făcută împreună[6]. Dar în Moldova pornia încă de atunci o mişcare de tineret, pe care Sturdza o ştiu stăpâni, pe când învingătorul Bibescu îi va lăsa în samă ţara.

Deosebirea vine şi din faptul că, în acest timp, Moldova e preocupată în primul rând de problemele de învăţământ şi de cultură.

Se trimeseseră în Apus primii bursieri, Alexandru Costinescu, Constantin Zefirescu (la Schemnitz), Teodor Stamati şi Anton Velini, apoi Anastase Fătu şi Leon Filipescu (la Hohenheim). Dar, în deosebire de tinerii Munteni din epoca anterioară, ei erau îndreptaţi, pe lângă filosofie şi filologie, pe lângă matematicile pure şi fisică, pe lângă drept, spre economia politică şi economia rurală, spre mecanică, spre inginerie, spre hidraulică. Cu o mare sete de învăţătură ei se aruncară şi asupra specialităţilor vecine. Bine înţeles, se recomanda celor daţi în sama marelui bancher vienes, fiu

[1] Şi un Machizot, un Théot; *An. Parl.*, XI, p. 279. La „pensionatul de fete", Decomblou şi Bonnet; *ibid.*, p. 286. Un „Grobalot", „repetitor dă limba franţozască"; *ibid.*, p. 310. Se pomenesc „instrumentele lui Gavur"; *ibid.*, p. 292. Profesorul Dufour; *ibid.*, XIII, p. 227. Incă din 1840 fusese vorba de a se aduce, prin Casa Hagi Constantin Pop din Sibiiu, o tipografie de la Paris, de la însuşi Didot; *ibid.*, IX, p. 808; XI, p. 288. Hill era „inspectorul tipografiei"; *ibid.*, p. 290. In Moldova, Saint-André şi Jordan; *ibid.*, p. 857. Şi un Dimitrie Popovici e trimes la Lunéville; *ibid.*, p. 863.

[2] *Ibid.*, XVII, p. 1124, no. MLI; XVIII, p. 25.

[3] *Ibid.*, p. 1043, no. CMLXXXIII.

[4] *Ibid.*, p. 1052, no. MCXXVIII.

[5] *Ibid.*, pp. 1069, 1075-6.

[6] Pe lângă *An. Parl., ibid.*, XVIII, pp. 49-50, no. XXXVII.

de negustor român așezat în Ardeal, Zenobie Pop, să se ferească de orice molipsire a noului spirit revoluționar, aducător de nenorociri și în viața privată[1]. Elevi se trimet și la școlile militare prusiene[2].

Se căuta, cum se va arăta îndată o nouă direcție, care ar corecta și spiritul public, ce se părea prea mult aplecat spre ideile revoluționare.

Prusia începea să se intereseze de acest Sud-Est european, încercând să se substituie Austriei în ce privește marea expansiune economică a poporului german. De aceia e trimes în aceste părți, dar nu la București, ci la Iași, un consul de valoarea intelectuală a unui Neigebauer, care a lăsat una din cele mai serioase scrieri despre țările noastre[3]. De aici se vor lua pentru școli alte norme decât cele francese.

Protecția acordată în Moldova învățământului românesc reformat se vădește cu deosebire în cercetarea din 1843[4], Asachi fiind însărcinat cu facerea unui raport asupra desvoltării școlilor de la introducerea limbii românești în predarea studiilor superioare. Începând de departe, se arăta cum „Domnii străini făcuseră ca învățarea graiului țării să se adăpostească supt umbrirea Bisericii". In schimb la Trei Ierarhi școala înaltă „era redusă la un clas începătoriu în limba grecească", fondurile mergând la institutele din „Grecia", ori și la „școala numită domnească de aice, în care se paradosea un curs de literatură elenă". Românească ajunse deci „un dialect vulgar": „Moldovenii se împărțiau în două nații; acei ce osteniau, vorbiau limba patriei, cei ce se folosiau, vorbiau grecește". Se recunoaște meritul ce-și câștigase mitropolitul Veniamin cu Seminariul, căruia însă

---

[1] *An. Parl.*, XIII[2], p. 427; Iorga, în *Mem Ac. Rom.*, XXXIX, pp. 38 și urm., 52, 115, 277-8; *Studii și doc.*, V, pp. 111-3, n-le 154-6.

[2] *An. Parl.*, 1846[2], p. 356.

[3] Cf., și asupra lucrării lui, *Beschreibung der Moldau und Walachei*, Lipsca 1848; *Die Donaufürstenthümer*, Breslau 1854; *Die Moldau-Walachen oder Romanen und der russische Schutz* (în *Die Donaufürstenthümer*, tradus din „Albumul moldo-valah" al lui Billecocq; *Die staatlichen Verhältnisse der Moldau und Walachei (ibid.)*, Iorga, Hurmuzaki, X, p. LXII și urm., și *Ist. Rom. prin călători*.

[4] *An. Parl.*, XIII[2], p. 422 și urm. Cf. Al. Lapedatu, în *Conv. Lit.*, XLIII (1909), pp. 990-1000 și în *Rev. gen. a învățământului*, V (1909), pp. 493-504, 674-80, 758-61.

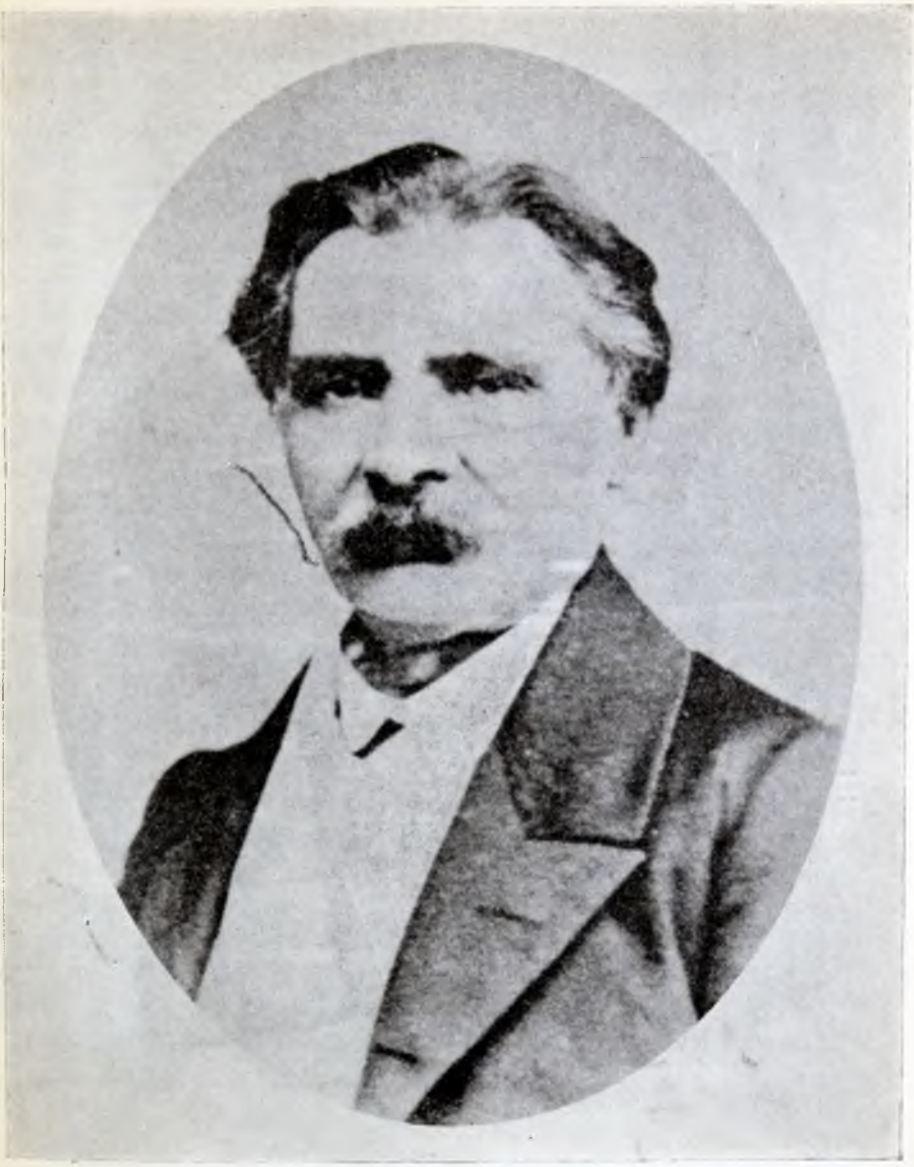

Ioan Heliade Rădulescu.

i-a lipsit „o direcție științifică, și n'a putut folosi". La 1813 se întemeiază cursul lui Asachi, care dă ingineri, ca Petru Asachi, Banul Mavrodin, Fotachi Țețu, Pastia. Se adaugă la Seminariu profesorii din Ardeal. Anul 1821 abia aduce hotărîtoarea schimbare politică, și se descopăr actele de la Vasile Lupu pentru înzestrarea școlilor. Opera va fi desăvârșită prin Regulamentul Organic. Începe atunci trimeterea bursierilor în străinătate. Școala de fete se deschide în Novembre 1831. Peste câteva luni, și într'o clădire nouă, se începe (16 Iulie 1835) „Academia Mihăileană", cu Facultățile de filosofie, drept și teologie, profesorii fiind Bojincă, Murgu și Câmpeanu, cei trei Ardeleni, și se înseamnă cu mândrie recunoașterea diplomelor moldovenești la Paris, Berlin, München, Viena, Dorpat și Atena. Cu bursierii întorși se pornesc apoi, la 1838-9, cursurile de fisică, inginerie și arhitectură, ca și cel de drept care, fiind pe patru ani, era o adevărată Facultate, „Zugravii pământeni pentru podoaba lăcașelor dumnezeiești și iconirea faptelor istorice a patriei" apar în același an, iar „clasul industrios", pentru a opri ca „toată industria și manufactura, spre vătămarea economiei politice a țării, să se afle la noi în mâni străine" se deschide ca „Școală de artă" în 1841. Dar „neplăcerea Moldovenilor pentru îndeletnicirea în manufactură a fost, mai ales la început, o mare piedecă pentru adunarea tinerilor la acea școală și mult au costisit până când s'au înduplecat Moldoveanul a prinde in mână ciocanul, ce i se pare a fi numai moștenirea Țiganilor". Urmează mențiunea școlilor de la Vasluiu, Piatra, Bacău, Folticeni, Tecuciu și Târgul-Frumos.

Se menționează și literatura ieșită din râvna profesorilor.

Dar la 1843-4 se încercă o reformă totală, de un realism crud și de o nemiloasă nimicire, dărâmându-se nu numai cursurile de geometrie practică, arhitectură și desemn, dar totul până la clasele de jos, celelalte având a fi reluate numai după ce douăzeci și patru tineri trimeși în străinătate s'ar întoarce capabili de a le reface.

Atunci, Asachi, însărcinat cu raportul, observă întreruperea pe un deceniu a studiilor, ce ar resulta din această măsură. Unii bursieri ar face ca Zefirescu, rămas în Moravia, la o usină metalurgică. El crede că, potrivit cu Regulamentul, ar fi de preferat la numirea în slujbă a celor cu studiile isprăvile. Apoi

se cere încetarea schimbărilor de sistem. S'ar putea face „şcoli reale“ la Iaşi, Botoşani şi Galaţi, gimnasiul devenind o şcoală de şase clase. Iar, în locul burselor, să se mai aducă şase profesori străini, predând în limbile franceză şi germană, timp de şase ani: „candidaţii“ formaţi de ei vor avea a li traduce cursurile în româneşte[1]. Dar hotărîrea se amână, Domnul adăugind la comisiune şi pe fiul său Grigore[2].

Şi în 1847 Adunarea Moldovei revine la neajunsurile învăţământului şi ea fixează principiul că „niciun aşezământ nu e folositor şi trainic decât numai atunci când se potriveşte cu starea de faţă a soţietăţii şi când ţinteşte a îndestula trebuinţa pe cât este vederată“, pe când sistemul de până atunci nu „a răspuns la trebuinţele sociale ale ţării“. Se cer şcoli centrale în anumite locuri pentru a prăgăti oamenii, cu caracter practic, de cari simte nevoie ţara. In ele să se înveţe „limbile străine“, aducându-se profesorii trebuitori pentru aceasta. Un întreg sistem nou se desfăşură apoi pe această basă. Se prevăd şcoli de fete cu un curs de trei ani, şcoli de meserii. Peste şcolile elementare, sânt cele care se numesc în proiect „de gradul al doilea“, în care se va preda latina, greaca, francesa, germana şi rusească. Normele ar avea să fie cele din Prusia. Iscălesc: Constantin Mavrocordat, Iordachi Balş, Gheorghe Suţu, Vasile Beldiman, Hatmanul Aslan şi Costachi Negruzzi[3].

Măsurile acestea arată o grijă deosebită nu numai de soarta învăţăturilor, ci şi de întreaga direcţie a tineretului, care ar fi de îndrumat pe alte căi. Dar el îşi găsia acuma în scriitorii cei noi şi altfel de sfătuitori.

---

[1] *Ibid.*, pp. 425-37.
[2] *Ibid.*, pp. 437-41.
[3] *Ibid.*, XIV[2], pp. 352-3.

CAPITOLUL IV.

Spiritul nou de la 1840

In acești ani de intrigi continue între bătrânii cu practice fanariote, o nouă generație se pregătise pentru a duce pe alte căi lupta începută de înaintașii ei.

Intre Moldovenii și Muntenii cari fac parte din această generație a anilor 1840 trebuie să se recunoască însă o deosebire esențială.

Fiii boierimii bucureștene erau obișnuiți de mult să iea drumul Parisului. Acolo se duceau de obiceiu singuri, fără nicio tutelă, și cădeau în mijlocul acelor tineri Francesi cari erau să aducă răsturnarea, pentru motive de ideologie revoluționară, a tronului lui Ludovic-Filip. De acasă veniau doar cu lecții primite de la dascăli privați și de la preceptori francesi aleși la întâmplare. Nu trebuie făcută o escepție nici pentru fiii lui Dumitrachi Bibescu, dintre cari cel mai mare era, cum s'a spus, student încă din anul 1819.

La Iași există însă ce lipsește Bucureștilor, cu toate silințile lui Vaillant, ajuns, îndată după sosirea sa, profesor de Stat, director de Colegiu, până ce veni vremea agitațiilor politice, în care fu amestecat, ceia ce-i aduse o lungă prigonire și sfărâmarea situației lui la noi. Se înființase în Capitala Moldovei, unde pregătirea tineretului era alta, pensionatul, *pansionul,* lui Lincourt, Chefneu și Bagarre, având ca urmaș pe un Cuénim [1], la care a învățat acela care trebuia să fie marele spirit creator și formator, Mihail Kogălniceanu (n. 6

[1] La ei a urmat, la început, și Grigore, fiul cel mai mare al lui Mihai Sturdza, când acesta nu era încă Domn. E probabil și pensionatul la care a urmat Manolachi Drăghici, istoricul.

Septembre 1817)[1], care a povestit în pagini pline de pitoresc şi de poesie viaţa sa de copil şi copilandru în pensionul dascălului său frances[2].

Trimeterea la Paris ajunsese a fi la Munteni, unde Alexandru Ghica mai îndrăznia să treacă peste indicaţiile atot puternicului consul al Rusiei, un obiceiu, pe când Mihai Sturdza, ascultând de direcţiile ce-i trimetea vărul de la Petersburg, Alexandru, feria pe copiii boierimii moldovene de atingerea cu elementele, rămase pe basa revoluţionară de la 1830, din Paris. N'avem, ca pentru epoca de'naintea Regulamentului Organic, mărturisiri sufleteşti de la aceşti tineri desţărăţi, dar putem bănui care li-au fost cetirile şi relaţiile în acest mediu străin, unde erau lăsaţi cu totul de capul lor.

Cu totul altfel pentru Moldoveni. La aceştia, părinţii se îngrijesc ca odrasla lor să fie călăuzită şi de aproape supraveghiată de câte un om de casă sigur şi credincios, cum a fost pentru beizadelele lui Mihai Sturdza Lincourt sau bunul abate loren Lhommé, care formase pe însuşi viitorul Domn, iar pentru fiul, menit unei atât de mari cariere literare, al lui Vasile Alecsandri, — nobil de cea mai nouă creaţiune, probabil dintre catolicii răsbotezaţi, de unde, în familie, la început numele de Botezatu, ei fiind dintre Ungurii de pe la Târgul Ocnei, iar mama, o Cozoni, purta un nume care se întâlneşte şi la Greci, dar poate fi apropiat de vecinul Scaun săcuiesc Kaszon —, un Furnarachi, nume care se pare a fi fost cunoscut, în vremea marelui prestigiu filologic al lui Corai, venit din Smirna, şi în cercurile literaţilor apuseni.

Scrisorile lui Kogălniceanu tânărul, la care se adaugă, de altfel, şi ale tatălui, aşa de cuminte şi aşa de patriarcal simplu, de o boierie provincială, din Botoşani, pe care am mai întâlnit-o în istoria ţării, lămuresc asupra uimirii iniţiale, dar şi asupra răpezii obişnuiri a unui tânăr extraordinar de înzestrat, înaintea lumii străine. Il vedem urmând răbdător ca să se ridice la nivel, după studii începute de sigur aşa de slab, asistăm la copilăreasca lui iniţiare şi într'o viaţă poli-

[1] V. mărturisirea lui în discursul de la Academia Română, *Desrobirea Ţiganilor, Ştergerea privilegiilor boiereşti, emanciparea ţăranilor*, 1891.

[2] *Ilusii pierdute, cel întâiu amor*, Iaşi 1841.

fică atât de deosebită de a lui de-acasă, recunoaștem progresele pe care le-a realisat. Adolescentul păstrează în această depărtare[1] cele mai bune sentimente de familie; adânc respectuos față de un tată depriins a-l ținea din scurt cu banii, el arată cele mai frumoase sentimente față de elegantele „duduci", surorile sale, pe care le-a lăsat acasă și care de sigur cu atâta bucurie l-ar fi întovărășit. Depărtatul zgomot al Parisului, care se pregătia de alte revoluții, îl seduce, și ce bucuros ar merge acolo acel care avea de la început fibra politică, pentru a se amesteca, fie și în societățile studențești în care pătrundea noul spirit de mistic socialism al saint-simonișmului, la această largă viață înfrigurată! Dar, Vodă-Sturdza își luă, după îndemnurile stăruitoare ale atot puternicului consul, fiii pentru a-i trimete la Berlinul, — unde mai fusese un Iancu Cananău, așezat la pastorul Hauchecorne[2] —, supt supravegherea vestitului Hufeland, cu care Domnul Moldovei era, prin vărul din Rusia, și înrudit, și întovărășitorul celor doi tineri prinți merse pentru a-și întregi cunoștințile în orașul, în mare și răpede creștere, al cărui spirit era dominat de acele idei, desfăcute din metafisica îndrăzneață a lui Hegel, care, tocmai atunci, vor fi manifestate cu o așa de mare strălucire de formă și cu atâta avânt al gândului, de istoricul Ranke. Această influență va rămânea statornică asupra tânărului Moldovean, hotărît a nu se lăsa sedus de viața de Carte, pe care, cum era și ofițer al miliției țării sale și purta pe umăr „acsîlbanturile" (*Achselband,* epoletă) de adiutant princiar, o împărtășia firește cu princiarii săi colegi.

Legăturile cu țara erau însă și în alt domeniu decât acela al înrudirilor. Pe o vreme când în Germania, care începea publicarea „Monumentelor Istorice" ale trecutului ei, și al celui mai depărtat medieval, prin generația, înoitoare, a lui Pertz,

[1] Acolo, după scrisorile lui Kogălniceanu (ed. P. V. Haneș), era și un fiu al lui Lupu Balș, cu un Vogoridi și cu Munteanul Plagino, pe lângă câțiva alții, mai mărunți. V. Iorga, *Ist. lit. rom. în sec. al XIX-lea*, II, p. 12 și urm.

[2] Iorga, *Acte și fragm.*, II, pp. 371-5. Kogălniceanu el însuși e tot la un pastor, și tot la unul de origine franceză, Souchet, apoi la un pastor german, Jonas, cu care, om aspru, dârzul june Moldovean avu și de lucru.

Waitz şi Dahlmann, când spiritul universal al lui Alexandru de Humboldt însuşi cerea ştiri despre Moldova, în oraşul de unde îi venise un astfel de îndemn şi lui Cantemir, tânărul student, care cunoştea totuşi Istoria, grecească şi, ca spirit, atât de inferioară, a lui Dionisie Fotinò şi pe cea, aşa de sigură, a lui Engel, nu însă şi expunerea, de o atât de înaltă valoare ideologică, a lui Filipide, ceru de acasă ceia ce i-ar trebui ca să scrie, atunci, între 1834 şi 1837, istoria neamului său. Căpătând pe Petru Maior pentru vremea veche, precum şi „Descrierea Moldovei" a lui Cantemir, condicile vechi şi noi, Regulamentul Organic, acte privitoare la situaţia ţăranilor, proclamaţii din 1821, date statistice şi cronicile, încă manuscripte, pe care el însuşi era să le deie apoi la tipar, apoi întrebuinţând tocmai modelele date de Germani, se şi puse la lucru, cu atâta spor, încât, peste câteva luni, lucrarea, redactată într'o foarte bună formă franceză[1], putea să şi apară, în prima parte, mergând până la 1792, cu sacrificii băneşti importante, într'o familie care preţuia banul aşa de mult, acolo, la Berlin.

Basa operei era concepţia pe care n'o avea încă, la Bucureşti, un Aaron Florian şi, la Iaşi, mai puţin învăţatul Albineţ: a *unităţii româneşti*. Toţi Românii laolaltă, în silinţile şi pătimirile lor. Ceia ce, şi supt influenţe străine, cum am văzut, era să afirme politic Câmpineanu, puţin după aceia, se găsia pe bază istorică la ocrotitul lui Mihai Sturdza, care avu mari îndoieli şi temeri în ce priveşte spiritul acestei neprevăzute şi uimitoare lucrări şi-şi luă toate măsurile pentru a evita încă unul din acele scandaluri la atot puternicul consulat, de care se temea aşa de mult. Oricum, se pare că opera n'a avut vre-o largă răspândire în Moldova şi în general la Români: făcută pentru străinătate, *ca un atestat de nobleţă şi o proclamaţie de drepturi*, ea rămase mai mult acolo, fără ca răspândirea ei, fie şi în aceste atât de largi cercuri intelectuale, să fi fost ajutată altfel decât prin legăturile editorului. Era de sigur o faptă, dar fără să poată înrâuri deocamdată pe ai noştri[2].

De altfel se înlăturase, cu gândul la supravegherea de a-

[1] *Histoire de la Valachie, de la Moldavie et des Valaques transdanubiens,* Berlin 1837.

[2] Cf. Iorga, *Ist. lit. rom. în sec. al XIX-lea,* II, p. 18 şi urm.

proape a Domnului, al cărui num îl purta autorul și supt a cărui protecție trăia, orice element de romantism sentimental, dar e vorba de „Români" pentru Români, după obiceiul ardelenesc, și, nu numai că se subliniază absoluta unitate a neamului, dar, înlăturându-se, tot pentru cetitorii străini, posibilitatea unei confundări în Austria, se arată părerea de rău că nu s'a putut face cândva o „Dacie", cum, asigură el, probabil după comunicații verbale, voise cândva s'o facă ministrul frances al lui Carol al X-lea, Martignac [1].

Și, tot pentru această lume în care se găsia încă așa de tânărul maior, Kogălniceanu dădea și alte studii de tinereță, despre Țiganii pe cari noile reforme moldovenești îi puseseră la ordinea zilei [2], ca și despre mișcarea culturală de la noi [3].

Cu această zestre de muncă se întorcea la Iași în momentul când Mihai Sturdza, împăcat oarecum cu boierii săi, se putea crede asigurat pe viață, dar când bietul tron de dublă vasalitate al lui Alexandru Ghica stătea să se răstoarne, fiul, occidentalisat în sensul cel mai deplin și mai nobil, al Vornicului Ilie Kogălniceanu.

Dar caracterul însuși al acestei occidentalisări trebuie fixat. Tânărul revenit la părinți, la surori, la prietenii copilăriei, *nu aducea formele civilisației apusene pe care și-o asimilase* [4]. Își îmbogățise numai sufletul la aceste civilisații atât de superioare. Il scăpase de înstrăinare, de maimuțărire însăși acești strămoși în mijlocul cărora prin studiile sale istorice el trăise.

---

[1] P. 185.

[2] Cartea cuprinde și o pledoarie pentru totala emancipare a robilor.

[3] Lucrarea despre limba și literatura Românilor e primită, prin legături pe care nu le cunoaștem, în *Magazin für die Literatur des Auslandes* (retipărire de d. V. M. Kogălniceanu). Se vorbește și de o culegere juridică a boierului Costachi Sturdza, altfel necunoscută. Kogălniceanu nu cunoaște însă numele măcar al lui Șincai, despre care știe doar că stă să fie tipărit de Gheorghe-Gherasim Vida, călugărul maramurășean de la care a învățat Alecsandri. Se întrebuințează și călătorul german, încă necercetat, Schneidewind, din 1832.

[4] Il interesa în străinătate toată literatura timpului, și până la naivele produse versificate ale poeților din Ardeal; v. Iorga, *l. c.*, p. 15.

Fiind și după lungii ani de studii tot așa un drept Moldovean, capabil să se simtă și un adevărat și deplin Român, Kogălniceanu era, de altfel, pe linia acelor Moldoveni ai vremii sale pe cari i-am văzut preocupați de adaptarea la nevoile și la mijloacele lor sufletești a tuturor împrumuturilor din străinătate și refusând cu o curagioasă hotărîre tot ce nu putea să fie un element de sinteză. Se gândia, de altfel, ca, întors acasă, să renunțe la o carieră ostășească sau politică și, pe vremea când Costinescu practica ingineria și Zefirescu, după studii de tehnică, întra într'o usină germană, să se ocupe cu agricultura și ramurile ei, până la creșterea oilor merinos, fără să uite, ca și, cu ani înainte, Petrache Poenaru, aplicațiile aburilor.

Față de cei rămași acasă, ca și față de alții deștărati pe câțiva ani, cari nu avuseră nici mijloacele de cultivare, nici puterea lui de inteligență, el trebuia să fie un călăuz. Și între aceștia cel ceva mai tânăr decât dânsul care, trimes de-a dreptul la Paris și numai acolo, unde trebuia să facă studii de medicină, după dorința părintelui[1], dar trecând la drept, se lăsă furat de farmecul, prins drept de la izvor, al ritmurilor lui Victor Hugo, și se alese numai, încă de la primele sale încercări, foarte izbutite, în limba franceză, ca *Zounarilla* și *La Cosaque* ori răspunsul, tradus de Asachi, în *Spicuitorul* lui, la oda lui Lamartine către „o tânără Moldoveancă", bucăți, care ar trebui reproduse și chiar traduse în colecția operelor lui complecte: un adevărat și nobil poet, Vasile Alecsandri.

Cei doi prieteni de copilărie se întâlniră deocamdată, nu și cu Negruzzi, vechiu deputat al Adunării și om cu trecere, în domeniul unor agitații politice de care Kogălniceanu era ținut la o parte prin uniforma chiar ce o purta, iar Alecsandri prin lipsa de chemare pentru o astfel de activitate, ci pe un teren foarte modest și de ordin oarecum practic: reforma teatrului din Moldova, ajuns a da în ultimul timp numai ușoare spectacole franceze, cu prilejul cărora se întâmplau și unele scandaluri, ca atunci când trupa străină fu luată la bătaie, pentru nu știm ce motive, de câțiva ofițeri

[1] V. descrierea în caietul său de chimie din 1837, la N. Iorga, în *Mem. Ac. Rom.*, 1938.

АРХІВА
РОМЪНЕАСКЪ.
ФОАІЕ
РЕТРОСПЕКТІВЪ ІІІІ ТРІМЕСТРІАЛЪ.

СѸБТ РЕДАКЦІА

лѹї

M. Kogâlnicean.

Tom I.

ІАШІЇ.

Ла Кантора Дачіеї літтераре.

1840.

«Arhiva Românească» a lui M. Kogălniceanu.

tineri, sau înjghebări de-ale Munteanului actor, altfel om viu și spiritual, Costachi Caragiale[1].

Cu gândul la o mare reformă[2], Kogălniceanu[3], care traduce și prelucrează bucăți pe care firește nu înțelegea să le vadă cuprinse în operele sale complecte, — și același lucru îl fac și ceilalți doi asociați[4] —, de și în aceste „travestiri" moldovenești de piese străine din repertoriul curent este multă coloare locală și, eventual, și destul haz de oameni tineri, mai ales la cei doi abia întorși de la studii, suprimă cu totul pe Caragiale, lăsând în loc trupa franceză a lui Foureaux, pe care avuse prilejul de a o vedea și în peregrinațiile ei prin Franța, dar e silit să accepte pe mai vechiul furnisor de bucăți românești, ba chiar să conlucreze cu dânsul în noile programe. Până la o mai mare desăvârșire a artei scenice lumea din Iași ținea în adevăr, adăugindu-se probabil, într'o societate care asista și la discuțiile din Adunare, și unele elemente din burghesia mai modestă, care nu cunoștea limbi străine, să aibă represintații „moldovenești".

In curând Cârmuirea dădu teatrul ieșean în sama unei simple antreprenoare, d-na Frisch, supt care nu mai lucrează vechii „contraccii" literari, a căror activitate, în afară de o viață socială bogată, se îndreaptă spre alte terenuri[5]. Rămăsese din planurile, ilasiile și interesele celor din 1840-1 numai farsa satirică a lui Alecsandri, ca, pe un schelet împrumutat de la teatrul francez curent, *Farmazonul de la Hârlău*[6]. Marele talent al fiului de boier evadat în teatru Matei Millo era încă în formație[7].

De acum înainte, până foarte târziu, rolul național al teatrului din Iași —, ca și al celui din București, de altfel —, încetează. Colaborația unor boieri, cari-și pun numele, ca un Dimitrie Miclescu, sau și-l ascund, nu izbutește a-i da acel sens românesc, pe care, de altfel, trebuie s'o recunoaștem,

---

1 Cf. și scrisoarea lui Negruzzi către Asachi, în Codrescu, *o. c.*, VIII, pp. 218-25; Burada, *o. c.*, I, pp. 201-4.

2 *Ibid.*, p. 214 și urm.

3 Guvernul adăugise și pe profesorul Câmpeanu.

4 V. titlurile acestor lucrări de ocasie, în Iorga, *l. c.*, p. 63 și urm.

5 V. și Burada, *o. c.*

6 Cf. și Drouhet, în *Viața Românească*, 1913-14.

7 Și Luchian se pregătește pe atunci.

nu se gândiseră a i-l atribui nici tinerii de la 1840-1. Astfel acest instrument de educație a unui popor în plină luptă e cu mult în urmă față de ceia ce se făcuse prin tinerii boieri din anii 1830 și prin entusiastul visător Aristia, la București.

Kogălniceanu, care e, necontenit, marele inițiator și care, potrivit cu acele planuri de creație economică, industrială pe care le adusese din Prusia, își întemeiase o tipografie, de concurență cu a lui Asachi, al cărui colaborator, supt pseudonim, fusese, cu scene din viața vremii sale, introducând, alături de Alecsandri, din Paris tipul „provincialului“ (a se vedea și seria de „Cucoane Chirițe“, destul de grosolan ridicule, ale poetului) caută aiurea, în literatură și în presintarea trecutului, mijloace de a înrâuri asupra societății în care se întorsese cu hotărîrea de a o face să înainteze, dar nu pe alte drumuri decât ale tradiției necontenit răscolite de dânsul.

De aici, încă din acei ani 1840-1, când el era ocupat și de contractul teatrului, publicația, în această îngrijită tipografie, a unei reviste, și pentru studii, dar mai ales pentru materialul istoric. Potrivit cu ideile de la Berlin, el o intitulează, „dacic“, „Archiva Românească“[1]. Criticând vremile de scădere și neîncredere în viitor, el îndreaptă pe contemporani, cari-i păreau moleșiți, către „suvenirurile“, către „slava“ trecutului, pe care nu numai că-l cunoștea și-l înțelegea, dar îl încunjura și de o caldă iubire fiască. Păstrând credința în folosul noii civilisații europene, sprijinită pe rațiune, „dreapta cugetare“, el arată ca sprijin de căpetenie, nu cine știe ce măruntă istorie a Moldovei, ci acea istorie „românească“ —, neapărat nu: „rumânească“, așa cum continuau să scrie ai lui Eliad, dacă nu și Aaron Florian, la București, — pe care o cuprinsese larg cu privirea în opera sa francesă.

Începând aceste fascicule în care se află, culeș, din deosebite părți, un prețios material, foarte variat, care e redat cu cea mai mare îngrijire, editorul lor anunță, de altfel, încă de atunci ediția completă a cronicilor: a celor moldovenești, cu care era deprins, dar și a celor din Țara-Românească, pe care preferă s'o numească: „Valahia“. Pe lângă

[1] V. Iorga, *l. c.*, p. 21 și urm.

aceasta, el are în vedere pentru mai târziu să aducă la lumină ce ascund movilele şi ce se poartă în cântece şi dăinuieşte în tradiţie, ce cuprind ca artă clădirile Domnilor de odinioară, la care se gândia şi Mihai Sturdza, când, prefăcând Frumoasa Ghiculeştilor în necropolă sturdzească, îi dădea o nouă îmbrăcăminte de pictură care e cea mai bogată şi mai potrivită cu datina din ce înfăţişează o epocă de adâncă decădere în acest domeniu.

Nu lipsiau nici tendinţe în legătură cu crezul de o viaţă întreagă al lui Kogălniceanu. De aceia, pe lângă traducerea din Istoria francesă a capitolului despre lupta de la Războieni, actele privitoare la desrobirea în ambele ţări a clasei rurale şi panegiricul lui Ştefan-cel-Mare

Se căutase colaboraţii şi în cealaltă Românie. Astfel, în Bucovina, şi a unuia din fraţii Hurmuzachi, înrudiţi cu Sturdzeştii şi oaspeţi obişnuiţi şi iubiţi la Elisa Sturdza de la Dulceşti, în ţinutul Romanului: Costachi, care se va muta mai târziu, ca jurist, la Iaşi şi va juca un rol în opera Unirii moldoveneşti, şi Eudoxiu, Doxachi, care, format în Austria sa, introdus în cercurile Curţii vienese, prinzând din astfel de relaţii gustul pentru istorie, va ajunge apoi să strângă în Archivele vienese cea d'intâiu mare colecţie de acte şi ştiri privitoare la toate ţările noastre, lăsând o colecţie de o aşa de mare bogăţie, şi care avu ambiţia de a redacta în limba germană pentru învăţătura străinilor, ca şi, odinioară, în limba franceză, Kogălniceanu, istoria amănunţită, an de an şi document de document, a Românilor din toate părţile[1].

Cu Bariţ sau Cipariu Kogălniceanu n'avea nicio legătură atunci, şi din partea lor nu se semnală cea d'intâiu din marile întreprinderi ieşene pentru toţi Românii. Dar cu Ardealul acesta învăţatul Moldovean ajunge a se înţelege prin August Treboniu Laurian, „Transilvanul" de aspră structură dacică, de un latinism intransigent, însă, după publicarea în latineşte a unui *Tentamen criticum* despre limba românească, înţelegător, ca şi Cipariu, pentru rostul organic al unei limbi pe care n'o poate sili nimeni, cum încercau „bieţii noştri de gramatici" să o prefacă după ideile şi planurile lor[2].

[1] V. *Fragmentele,* tipărite în mai multe volume germane (se începuse şi o traducere românească, de I. Slavici), de Academia Română.

[2] *Archiva,* I, p. 226.

Laurian, influențat poate de coprovincialul său Aaron Florian, se hotărî să dea, din parte-i, cu N. Bălcescu, corpul de cronici corespunzător celui pregătit pentru Moldova de Kogălniceanu.

Colecția lui, care va începe numai supt noul Domn Bibescu, în legătură cu o mai puternică trezire a simțului pentru trecut, care s'a învederat și prin faptul, cu timbru istoric, al „încoronării" de la mănastirea Dealului, lângă mormântul martirului erou, în biserica reparată cu o îngrijire, din nenorocire cu totul neînțelegătoare, nu e însă decât o imitare a gestului învietor pe care-l făcuse Moldoveanul de aceiași vrâstă, care suflase cel d'intâiu praful gros de pe „letopisițile" necontinuate și de pe hrisoavele de la care nu se mai inspira vremea cea nouă, îndreptată altfel. Cele șapte peceți de pe mormântul vechii glorii fuseseră rupte întâiu de mânile nerăbdătoare ale urmașului smeriților boierinași botoșăneni.

Să-l urmărim întâiu pe dânsul în ctitoriile lui necontenit adause până în momentul când îi va răspunde acel glas de dincolo de Milcov care nu va fi numai al Ardeleanului de mândră siguranță, ci și al unui fiu al acelor plaiuri care auzise în prima lui tinereță accentele vibrante ale lui Cârlova și Alexandrescu, cântăreții glorioaselor morminte și trezitorii de sfinte umbre.

Odată cu acea „Arhivă" care era, cum o spune titlul, pentru toți Românii, urmând apoi tendințele de viitor ale unei Dacii din nou unite, Kogălniceanu, care avea lângă dânsul ca profesor, dar de matematică, pe unul dintre cei mai caracteristici represintanți, dar cu totul fără romantism, ai noii generații muntene, Ion Ghica, fost l student la Paris pe vremea călătoriei lui Câmpineanu, dă și revista *Dacia literară*.

Felul cum se anunța revista putea să-i creeze însă dușmani. Căci, în avântul tinereței sale, Kogălniceanu nu pregetă să spuie ce neajunsuri împiedecă alte organe literare în a îndeplini acest rost pan-românesc. Astfel *Albina*, de care el se rupe deci pentru câtăva vreme, are un caracter „moldovenesc" prea pronunțat, *Curierul* nu dă destulă atenție la ceia ce se face în Moldova,— ceia ce putea fi adevărat numai pentru ultimul timp, *după* strânsa legătură cu Negruzzi —, iar

Foaia din Braşov nu are putinţa de a se informa asupra celor ce se lucrează în ţările libere. Afară de faptul, hotărîtor, că ele au şi alte rosturi, care n'au a face cu literatura. Noua publicaţie nu va avea alte scopuri: ea se va ocupa până şi de Bănăţeni, pe cari Kogălniceanu-i putuse cunoaşte la Iaşi prin Bojincă şi Murgu. Natural că se vor esclude luptele, mai ales cele personale, şi nu se va căuta nici impunerea unei formule, nici triumful unei regiuni. Se vor admite şi traduceri, dar nu literatura de inspiraţie şi factură străină. Fiindcă acela care venia dintr'o ţară de energică afirmare naţională pe basa averilor ei sufleteşti, înţelege ca o răspicată originalitate să nu plece decât de la natura, viaţa actuală şi amintirile de tot felul ale poporului românesc însuşi, a cărui literatură, ajunsă printre ale Europei, cum o recomandase el însuşi, se poate hrăni acuma, după atâtea traduceri şi imitaţii, din propriul ei fond.

Numai cât în socotelile sale adiutantul domnesc nu socotise şi cu paza cârmuirii faţă de orice putea să atingă temeiurile, socotite ca imutabile, ale unei societăţi de privilegiaţi. Se putea tipări de sigur orice lucru cu folos şi instructiv, dar, dacă la Munteni, măcar supt Vodă-Ghica, se putuse lovi cu toată puterea şi cruzimea chiar acea clasă dominantă în plină decădere, contra căreia se ridicase primul Domn al Regulamentului Organic şi va trebui să continue lupta acela care-l răsturnase, nu era acelaşi lucru în Moldova, unde Mihai Sturdza, întrebuinţând interesele şi ambiţiile divergente ale boierilor ţării sale, nu înţelegea ca ei, cari-i făceau numai individual sau pe grupe năcazuri, să fie atinşi în clasa lor, chiar de biciul satirei, şi nu putea să-i placă a fi considerat ca un nou Alexandru Lăpuşneanul pornit spre distrugerea unei oligarhii ajunse nesuferite. Sfaturi date discret împiedecară pe Kogălniceanu de a-şi continua acţiunea de un aşa de frumos program. Ea se opri astfel după trei numere bogate, în acelaşi an, fără să fi întâmpinat aiurea decât de la Asachi, cu care se începuse o necruţătoare luptă, pornită de bătrânul scriitor [1], împotrivirea acelora pe cari-i concura sau era dispusă să-i atace.

Se criticase curagios şi o viaţă socială fără intelectualitate şi

[1] Iorga, *o. c.*, pp. 37-8.

îngenunchiarea față de străini, Kogălniceanu atingând, ca și Majorescu, moda franceză, copleșitoare, și el mergea, supt influența Berlinului și în ciuda amintirilor de la Lunéville, până la înjosirea literaturii franceze ca atare. In anume producții contemporane ale ei vede un mijloc de conrupție și de rătăcire politică a spiritelor, în vremea când îndreptarea spre Germania, sprijinită de Domn, era tot mai puternică. Aceasta atunci când la București, dar, cum s'a văzut, și la Iași, era aplecarea de a se condamna insuficiența învățământului în românește, căruia ar fi să i se substituie, după socotința tot mai cosmopolitului Eliad, care sprijinia astfel planurile lui Bibescu, un altul, cu profesori străini predând fiecare în limba sa, ba chiar anume materii de științi și drept, având să întrebuințeze permanent limbi străine, și italiana, ba chiar greaca, pentru literatura ei, ca mijloc de comunicare[1].

Din publicația pentru toți Românii a lui Kogălniceanu ieșia întărit sentimentul de unitate al nației și în același timp se afirmau tendințile către o nouă viață internă la care ar lua parte și elementele care până atunci n'avuseră nicio împărtășire la viața de la suprafață a nației, acea țărănime închisă pe teritoriul fixat de Regulamentul Organic ca o simplă concesie făcută către dâns , din pământ străin, și îngăduită să se miște numai după împlinirea unor forme pe care ea însăși n'avea căderea și putința de a le supraveghia. De și C. Negruzzi era fără îndoială un membru împăcat și supus al acestei oligarhii, el lăsa, în presintarea sângeroasei lupte a lui Alexandru Lăpușneanu cu boierii, să se întrevadă aceste tendințe, poate chiar în credința că, astfel, ar măguli pe Mihai Sturdza, prins continuu în lupte cu boierii cărora, cum am spus, nu li putea aplica același sistem ca al sângerosului Voevod. De acum înainte nu va fi nicio manifestare a grupului ce s'a format în jurul lui Kogălniceanu fără să poarte această pecete politică și socială.

Astfel în Moldova este *o luptă,* una al cării caracter e incomparabil mai înalt și având resultate nesfârșit mai importante decât atacurile pătimașe, determinate la Munteni numai de motive personale sau de grup familiar, ca în tim-

[1] *Curierul de ambe sexe,* III, la început; mai larg. în Iorga, *Ist. lit. în sec. al XIX-lea,* II, pp. 35-7.

DACIA
LITTERARA

SUBT REDACTIA

lui

Michail Kogălnicean.

TOM I.

(Ianuarie—Iunie 1840.)

Iaşii.

La Cantora Journalului.

1840.

BIBLIOTECA ACADEMIEI ROMÂNE

« Dacia Literară » a lui M. Kogălniceanu.

purile fanariote. Acolo, însăşi verva satirică a lui Grigore Alexandrescu slăbeşte, a aceluia care pe vremea lui Câmpineanu susţinuse prin şfichiuirile fabulei sale această acţiune naţională, nu fără să adauge nota personală a desprețului şi chiar a revoltei, dacă nu contra unei vechi boierimi, în care n'a lovit niciodată, contra parveniţilor cari se ridicau acum prin micile ranguri şi ameninţau să tragă puterea la dânşii. In noua culegere a scriitorului care fusese într'un moment un poet aşa de mare nu se mai atacă decât neajunsurile omeneşti comune[1], aşa cum o face, într'un domeniu mult inferior, un Constantin Bălăcescu, de altfel în genul popular al lui Eliad, înainte ca acesta să se ridice în sferele solemnei imitaţii străine, cu falsificări de limbă[2], ori cum, ca să facă haz pe socoteala doamnelor cu spoială francesă, o încercase, în *Franţuzitele,* boierul Facà[3].

La lupta moldovenească se adauge, într'u câtva, de la un timp, dar cu multă fereală, un Basarabean, ca Stamati, unul de veche origine moldovenească, Alecu Donici, foarte legat personal de Negruzzi. Imitând pe fabulistul rus, cu tendinţe liberale, Crâlov, el dă un număr de apologuri, de un stil curgător, în cea mai bună limbă de la dânsul de acasă, în care, ici şi colo, sânt alusii la scăderile şi ridiculele vremii. Dar acest om de o cultură mediocră, care n'a ieşit niciodată din provincia sa ori din adăpostul ieşean, în care n'a fost vre-odată chemat să joace un rol, n'are orizont, precum n'are puterea ce vine dintr'o adevărată şi tare convingere. E, cu mai multă demnitate, un Bălăcescu al acesteilalte ţări.

Peste o literatură de traducători, care continuă să fie bogată, folosind şi la formarea limbii, şi în care se încearcă şi femei, făcând alegeri fericite, ca Elena, fiica lui Iordachi Drăghici, care s'a oprit la *Adolphe* al lui Benjamin Constant, lăsând şi alte traduceri, care s'au pierdut, peste înjghebări pentru teatru, în care Alecsandri, trecând peste întâiul spirit, francisant, al poesiei sale, ridiculisează, în *Iorgu de la Sadagura,* pe studentul întors de la Paris cu o supţire poleială de formă şi care cade într'un mediu de seriositate

[1] Iorga, *o. c.*
[2] *Ibid.*
[3] *Ibid.*

patriarcală pe care nu-l înțelege și care, el, îl răspinge, se trece la realisări mai înalte, de un caracter în adevăr european, în care, pe lângă frumusețea formei, se caută a se servi aceleași tendințe de înoire, dar, potrivit cu spiritul moldovenesc, nu în chiar nepotrivitele forme de împrumut.

Inainte de a căuta în câteva dintre dânsele această notă a vremii, tot mai sigură și mai îndrăzneață, trebuie să se înfățișeze a doua încercare de a generalisa, cu puteri unite, asupra întregului neam sforțările de înțeleaptă înoire.

Ion Ghica (n. 1816) adusese Moldovei tocmai ce se cerea în acest moment de aplicații practice, de transpunere în realități. Inginerul de la Paris, care, supt pseudonimul unui „de M. O.*“, „agent diplomatic“ (1838), căutase, încă fiind la studii, să arăte de ce folos pot fi în noile împrejurări din Sud-Estul european țările românești, privite în totalitatea lor, căuta să îndrepte acum pe elevii săi moldoveni spre ocupațiile remuneratoare în care aveau să înlocuiască pe străini[1]. Acel care se dorise inginer la minele de pucioasă din Sicilia, hotărît deci să se expatrieze, preda acum tinerilor Moldoveni matematicile, dar și geologia, în vederea acelor exploatări de mine care erau în programul de îndepliniri al vremii sale.

Printr'un impuls, care era și al său, dar pornia de la o întreagă societate din care făcea parte, cu viitorii revoluționari, Mavrocordați, Moruzești, un Alexandru Balș, zis Lungul, dar și boieri mai în vrâstă chiar, precum erau bătrânul Iorgu Ghica și Nicolae Suțu, și anume tineri abia întorși de la Paris, ca Nicolae Docan, ca și femei pe atât de inteligente, pe cât de entusiaste pentru ideile noi, se ajunse la planul unei noi publicații de grup, dar cu un caracter enciclopedic, cuprinzând și știința, cum n'o putuse realisa, în tovărășie cu un Frances, Gallice, Asachi, în al său *Spicuitor*, publicat și franțuzește, ca *Le glaneur moldo-valaque*, — pentru întâia oară la Asachi acest caracter general românesc. Fusese vorba, la început, de un „Album științific și literar“, care se va tipări alături de continuarea „Archivei“, dar de la această ideie se trecu la a foii, mai ambițioase, care trebuia să trateze

[1] *Ibid.*, pp. 99-10.

şi subiecte în legătură cu interesele materiale la ordinea zilei. Şi, pentru aceasta, erau posibilităţi de colaborare, ca aceia a unui Ioan Ionescu, fiu de preot din ţinutul Romanului, care se pregătise, cu o bursă de guvern, fiind condus de Maisonnabe, după plecarea lui, la şcoala de agricultură modernă de la Roville, condusă de un Dombasle; întors în ţară, fusese întrebuinţat de Mihai Sturdza pe moşiile lui şi tipărise cu ajutorul lui Kogălniceanu excelenta carte de economie rurală care e „Calendarul pentru bunul gospodar", apărută întâiu în „Foaia sătească", — şi aceasta o dovadă a grijii ce o avea acest guvern al creatorului de poduri şi de şosele, pentru buna stare generală. Şi în acţiuneă de scriitor tehnician a acestuia erau aceleaşi intenţii de adâncă prefacere a unei societăţi încă aşa de înapoiate în ce priveşte clasa fundamentală; în adevăr se deplânge soarta clăcaşului —, asămănată, firește, cu a ţăranului loren, pe care-l cunoscuse Ionescu, — a celui supt în acelaşi timp de exploatarea evreiască, ajutată de băutură[1], şi, în noua publicaţie periodică, un străin aşezat mai de curând în ţară, Vincler, va presinta, cu şi mai multă asprime şi indignare, aceleaşi critice, desvăluind tragedia cametei la satele incapabile de a se apăra; el denunţă şi pacostea arendaşilor, a „posesorilor", cum li se zicea în Moldova, unde nu era măcar, pentru a-i conduce şi informa, acele instrucţii obligatorii la orice arendă de moşie mănăstirească în Muntenia. Era vremea când, şi în Moldova, după exemplul mai vechiului doctor Piscupescu, care-şi cerea acuma, ca medic de coloare, dar şi ca scriitor, drepturile la pensie, un Constantin Vârnav, abia întors de la Paris,— şi-i vom arăta rolul în societatea studenţilor de acolo —, dă cea d'intâiu carte de medicină populară, „Povăţuitorul sănătăţii şi al economiei"[2].

In *Propăşirea*[3], al cării titlu fu amputat de censură, poate fără ştiinţa Domnului, găsindu-se că însăşi ideia unui progres sprijinit pe muncă şi libertate, pe educaţie publică poate

[1] *Ibid.*, pp. 108-10.

[2] Pentru alte lucrări privitoare la domeniul agriculturii şi vieţii practice, v. *ibid.*, p. 112

[3] Pentru colaborarea şi a bătrânului Văcărescu, care-şi publică atunci o alegere de poesii, v. Iorga, *l. c.*, pp. 168-9.

trezi şi întreţinea nemulţămirile, Kogălniceanu însuşi, într'o foarte bogată, neîntreruptă colaboraţie, va da cele mai frumoase pagini, din nenorocire nereproduse pe urmă, din tot scrisul său despre trecut: e acolo o deplină cunoştinţă a lucrurilor la acela care pregătia ediţia cronicilor şi un talent de povestire, am zice chiar de nuvelă, care nu e inferior ca putere de evocaţie aceluia al lui Negruzzi, care mergea răpede spre o potolire, îndată complectă, a marelui său avânt de la început. Dar în alegerea subiectelor se vede oricând urmărirea scopului politic şi social: astfel când se presintă jertfa, în mare parte închipuită, pentru ţară a lui Grigore-Vodă Ghica şi mai ales căderea supt barda călăului a capetelor lui Manolachi Bogdan şi Cuza, cu pomenirea acelei represintări permanente a ţării prin Divanul domnesc, — adăugindu-se că „înaintea ei însişi Domnii se supuneau“ —, care era Divanul de odinioară.

Dar ofensiva oamenilor pregătirii viitorului nu se opria la asemenea schiţe într'o revistă care, îndată, fu oprită de cârmuirea îngrijorată, căreia nu-i trebuiau nici astfel de amintiri, nici astfel de îndemnuri: ea încercă şi mai mult, supt influenţa lucrurilor care se făceau la Paris, pe vremea cursurilor publice, frecventate de mii de oameni din cea mai aleasă societate şi din tineretul cel mai entusiast, ale purtătorilor de cuvânt ai crezului mistic pentru vremile noi.

Aproape în acelaşi timp, în Novembre 1843, trecuţi oficial ca profesori ai începutului de Universitate care se desvoltase din şcoala lui Mihai Sturdza, şi nu ca începători toleraţi ai unui simplu curs public, ţineau şi Kogălniceanu şi Ghica lecţiile lor la această înaltă şcoală.

Începând cu profesorul muntean, care, nefiind menţinut, va părăsi Moldova şi, urmând vechea sa linie neted revoluţionară, care scotea pe Eliad la luptă contra „Sarsaililor“, se va deda, în societatea secretă „Unire şi frăţie“, la agitaţii, Ghica vorbia, nu numai de formidabilul avânt al noii tehnice, ajungând şi la realisările cele mai cutezătoare, dar, în izbânda acestor descoperitori şi fericiţi realisatori, din legiunea acelora cari vor da tăierea Istmului de Suez şi vor încerca să clădească noua Franţă a inginerilor reformatori de instituţii şi creatori ai altei scări a meritelor, un triumf al libertăţii

Mihail Kogălniceanu tânăr.

altfel înțelese decât de visătorii de la 1789. Ce n'a putut face „războiul și barbaria" vor face acești clădítori ai fabricilor.

Și, trecând cu dibăcie la presentul și viitorul țărilor noastre, al căror rost economic, afirmă el, li-a asigurat, între atâtea pericole, și dăinuirea, el le vede, ca și viitoarea Germanie, „unite așa cum trebuie să fie un neam de oameni cari vorbesc aceiași limbă și au aceiași origine".

Aceleași idei, într'o formă retorică foarte avântată, în care s'au descoperit și unele împrumuturi din marele istoric rus Caramzin, cunoscut, ca și alți scriitori ruși[1], în această Moldovă a protectoratului unde se și încerca o îndreptare în acest sens, se întâlnesc și în marele discurs al aceluia care avu atunci întâiași dată, când încă nu se dovedise ca un avocat mare prin logica argumentelor și puterea de a zgudui și de a emoționa, prilejul de a-și dovedi puternicul talent oratoric.

Kogălniceanu era un credincios, *un om cu crez,* dar nu un fanatic. Firea lui moldovenească, de veche obârșie, originea lui provincială, creșterea într'o casă de mare socoteală, moștenirea însușirilor unui tată așa de cumpănit, educația la Lunéville, în pașnicul oraș creat de bunul rege Stanislas, șederea în Berlinul spiritului critic aplicat la istorie îl împiedecau de a se deda practicei acelor frase pe care, cu scopuri comerciale bine chibzuite, le vântura un Carcalechi. Humorul de care dăduse dovadă în schițele sale este și aici când își râde de Romanul *pur sang* care-și strigă nobila obârșie și nu face nimic pentru a o îndreptăți. El atacă fățiș acest vocabulariu ajuns obositor. Și din Ginghiz-Han dacă ne-am trage, și isprava pe care am face-o ne-ar mântui. Și, ca și Alecsandri în schița caricaturală a lui *Iorgu de la Sadagura,* el se declară pentru un trecut din care nu lipsiau însușiri prea ușor ignorate.

Pentru a putea să înaintăm în adevăr se cere, după dânsul, cunoștința vieții generale a neamului în toate locurile și în toate timpurile. Din trecut se vor culege și probe de cel mai autentic eroism, care poate reîmprospăta sufletele unor noi generații. Acolo se vor găsi și exemple de îndeplinire care se pot reface, ca acela al „chipului măreț, ca al lui Ahil, al lui Mihai Viteazul, singurul Voevod ce ajunge a uni părțile Da-

[1] Asachi a tradus și o mediocră Istorie a Rusiei, de Caidanov.

ciei vechi şi a se putea intitula: Mihail, cu mila lui Dumnezeu Domn Valahiei, Moldaviei şi Transilvaniei". Se va face atunci la loc, prin bună înţelegere, prin „duhul de unire mai de aproape între toate ramurile neamului românesc", altceva decât ce este astăzi, căci Românii formează „o singură şi aceiaşi naţie". Toţi, chiar acei pe cari vremea i-a adus să nu mai facă parte din Statul naţional. „Privesc" spune el, „ca patria mea toată acea întindere de loc unde se vorbeşte româneşte şi ca istorie naţională *istoria Moldaviei întregi înainte de sfâşierea ei, a Valahiei şi a fraţilor din Transilvania*": nu se putea vorbi mai limpede şi mai curagios decât atâta.

Şi totuşi vorbitorul îşi luase măsurile. El lăudase pe Petru-cel-Mare şi *în presintarea aceluia care purta numele lui Mihai Domn peste toţi Românii era ceva care, cu gândul la ce i se oferise de curând lui Mihai Sturdza, putea fi raportat ca o măgulire şi o prevestire pentru acesta.*

Cursul nu fu oprit imediat: l-am găsit în budget după această dată, dar, pornit astfel, el nu se putea continua pe vremea când poruncia la Iaşi consulul rusesc şi, a doua zi după ce se văzuse ce uşor, cu învoirea Turciei supuse, a putut fi răsturnat Alexandru-Vodă Ghica. El fu înlăturat şi se pare că tot odată şi cursul lui Ion Ghica.

Dar Kogălniceanu încă nu se dădu bătut. El îşi publică lecţia de deschidere în *Propăşirea*, adăugind şi o notă străvezie asupra „deosebitelor împrejurări care l-au silit să-l întrerupă": *„Domnul ştie când ele nu vor mai fi, pentru ca să poată urma o materie atât de importantă, mai ales în vremile de faţă"*.

Indată după aceasta şi revista trebui să înceteze. Desgustat, Kogălniceanu, lipsit prin plecarea lui Ion Ghica de un preţios sprijin, se hotărî să părăsească pentru o bucată de vreme ţara în care un suflet liber putea trăi aşa de greu ca odinioară un Alfieri în Piemontul său de minţi înguste şi de mucede prejudecăţi. Păstrând doar tipografia, părăsi locul său în oştire, şi, cu prilejul întovărăşirii unei surori bolnave, plecă în Apus, ţintind la Parisul interzis tinereţelor lui. Fu însă oprit la Viena şi întors înapoi. Nu fu lăsat în pace nici acasă, ci, întocmai ca boierii bătrâni uneltitori contra lui

Vodă, fu încredințat spre pază egumenului de la Neamț. Era acolo în toamna acestui an 1844[1].

Când scăpă, — Negruzzi el însuși fu silit să rămâie la moșia lui pentru un păcat literar mult mai ușor —, el nu se opri de la o luptă care pentru dânsul era una cu viața. Acela care și mai înainte întrebuințase forma Calendarelor sale bine alcătuite și publicate pentru răspândirea ideilor la care ținea proclamă într'o nouă tipăritură de acest caracter credința sa în „izbândirea drepturilor omului ca cetățean" și stăruie ca aceste „drepturi" să se întindă cât de mult asupra celor până atunci lipsiți de dânsele, ba chiar ca „toți oamenii să vie să ieie loc în marea obștime socială", pe basă de egalitate.

Ce nu se putea rosti însă prin lecții și prin reviste era să-și găsească expresia în noua poesie, ca al cării maestru în Moldova, pe vremea când scădea puterea creatoare, ca și idealul de viață și luptă, a lui Grigore Alexandrescu, se impuse îndată Vasile Alecsandri.

El începuse a da în Calendarele și în revista lui Kogălniceanu cântece de-ale poporului, culese prin părțile de spre munte pe care avuse prilejul să le cerceteze. Nu i se poate atribui lui o inițiativă în acest sens. Hrănit cu literatură franceză contemporană, el nu putuse găsi acolo, pe o vreme când admirația mergea către sunetele de trâmbiță ale lui Victor Hugo, îndemnul către adunarea acestor produse, de o naturaleță așa de fermecătoare, ale geniului popular. Nimic nu se găsește asemănător în poesia de caracter exclusiv parisian, fără vre-o inspirație provincială, a anilor 1840. Insă în Germania apăruse *Des Knaben Wunderhorn,* „Cornul minunat al copilului" de Arnim și Brentano, tot acolo frații Grimm adunaseră poveștile deosebitelor ținuturi, și se străngeau și obiceiurile de drept păstrate de-a lungul veacurilor, căutând a se face pe aceste base sintesa națională a rasei. Dar Alecsandri n'avea ideie de ce se găsia și se publica într'o lume care, supt toate raporturile, i-a rămas, până la capăt, cu desăvârșire străină, și chiar antipatică. Trebuie să se admită deci și aici, oricât poetul s'ar fi ferit s'o recunoască,

[1] V. și N. Cartojan, în *Conv. Lit.* pe 1907; Gh. Ungureanu, *Avocatura în Moldova*, Iași 1938, la numele lui (cu multe detalii; și rugăminți ale bătrânului tată; și opriri de a pleda).

atât de puternica înrâurire a lui Kogălniceanu, cucerit sufletește de această Germanie în plină rodire.

O întreagă lume femeiască, în saloanele luminate cu spermanțetă, din strălucitoarele policandre, se lăsă răpede fermecată de această viață rurală pe care Alecsandri o va presinta și în nuvele de o sentimentalitate naivă, ca *Toader și Marinda,* fără a putea prinde ceia ce forma însăși vlaga acestei vieți, care se cerea numai desmorțită. Era vremea când desemnatorii francesi, ca Raffet și Doussault, în călătoria pe la noi a prințului rus francisat Demidov și în *Album moldo-valaque,* dar și alții[1], se lăsau cuceriți în pasiunea lor pentru frumosul romantic de această nouă formă a pitorescului și, când, poate și supt impresia unor astfel de schițe, Doamna lui Bibescu cel înfășurat de hlamida lui Mihai Viteazul se făcea zugrăvită în portul, împodobit cu bogată salbă, al femeilor din Argeș și Muscel.

Dar tocmai pentru cetitoare și cetitori din această lume Alecsandri crezu că trebuie să lustruiască, să taie une ori, alte ori să adauge, poemul, prins de bună samă nu de-a dreptul de la săteni și sătence, cari nu se lasă aduși să-și spuie taina dorului lor sau al altora la cel d'intâiu îndemn al „boierului" doritor s'o descopere; culegerea se va fi făcut deci mai adese ori din gura lăutarilor, pentru ca, îndată, această operă de șlifuire, stricând de obiceiu nu numai energia, dar și delicatețea poesiei autentice, să și înceapă.

Supt această influență, crezând că poate prinde o așa de fluidă inspirație, poetul se apucă apoi să „imite" poporul, făcând „doine" de-ale sale, care se bucurară curând de cea mai largă și călduroasă popularitate, dar, după cât se pare, mai ales în lumea, osebită de cea din București, agitată de pasiuni politice, a saloanelor moldovene. Aplecat spre diminutive care-i dădeau o rimă gata făcută, încântat de floricelele ușor țesute cu mătasă pe inul cel mai supțire care înlocuiau groasa urzeală solidă a cântecului adevărat, el își alintă și răzgâie însușirile de la început.

In scrisul lui Alecsandri tânăr sânt, vădit, mai multe influențe: una e aceia a literaturii grecești, ascultată sau cetită în copilărie, alta a vechii literaturi francese din secolul al XVIII-lea, pe care nu i-o putuse înlătura din minte influența,

[1] V. G. Oprescu. *Țările române văzute de artiști francesi (s. XVIII și XIX),* București 1926.

așa de puternică la început, a lui Hugo: de acolo tendința spre acele diminutive, spre acele podoabe superflue care strică așa de mult puterea de suggestie a acestei poesii în care nu e convingerea și puternicul dar de expresie, în forme cu adevărat noi, a lui Alexandrescu din vremile bune. Dar noul mediu creat de Kogălniceanu ajunge a se impune acestei firi așa de receptive, gata să se supuie influenței, hotărîtoare, a unei inteligențe care-l întrece. Atunci se îndreaptă el, și din acest motiv, spre subiectele țărănești, prin a căror iubitoare urmărire el pare a înțelege să ajute aceiași causă a mulților frați mici neîndreptățiți și nedreptățiți, pentru cari, supt conducerea marelui lui prieten, pornise în luptă o întreagă generație. Grija aceasta lipsește cu totul lui Alexandrescu, pentru care țăranul, cu apăsarea și înjosirea lui, e neexistent, și aceasta într'o vreme când, de două ori în șir, de la Domnia însăși, care-și trezia astfel o neîmpăcată și neiertătoare ură, pornia sincera dorință de a veni în ajutor clasei fundamentale. Deci și căutarea subiectelor unui trecut pe care Alecsandri nu l-a cunoscut prin el însuși niciodată, — *Despot-Vodă* al lui, operă de maturitate, vine întreg de la *Lăpușneanul* lui Costachi Negruzzi. Dar în curând pasiunea pentru sora prietenului său Costachi Negri, și el un poet, și în același sens al luptei pentru libertate, va îndepărta pe scriitorul prea mult înzestrat, ca formă, de la fire ca să se ostenească a-și căuta alt fond de idei și noi mijloace de expresie și va să-l aducă a se cufunda în bucuriile iubirii împărtășite și în suferințile aceleia care va fi „pierdută în neagra veșnicie". El nu se va mai ține de aceia ce, cântând liberarea Țiganilor, socotise și el ca o datorie a poesiei sale.

Un timp, de pe urma prigonirii sistematice a unui guvern mai mult influențat de consulul Rusiei decât în adevăr îngrijorat, activitatea aceasta literară, care e condusă și de un alt spirit decât acela al dorinții de a realisa în altă formă frumosul, se mută în principatul vecin, care nu mai era însă în mintea acestor luptători decât o altă formă, cu totul trecătoare, a aceleiași unice vieți a neamului.

Supt influența a tot puternicelor idei și nevoi ale epocei și urmând exemplul, atât de îndemnător, al lui Kogălniceanu, se începe acolo, supt binevoitoarea ocrotire a romanticului Bibescu, acea publicare și a cronicilor muntene.

Era vorba însă, lucru care trebuie să se însemne pentru a înțelege fericita stare de spirit a acelor oameni cari într'o astfel de epocă nu se puteau gândi a face „știință pură", nu de singurele cronici ale *unei* țări românești, ci de darea la lumină a tuturor celor, și din Moldova, care li cădeau în mâni. Editorii nu stăteau astfel în calea lui Kogălniceanu, care, oprit de la alte manifestări, se putea consacra unei opere inspirate de marea colecție de izvoare germană, ci se folosiau de dreptul oricărui Român de a tipări orice izvoare care privesc trecutul neamului întreg.

De altfel se și spune aceasta în titlul acestuialt „tesaur" de trecut pe care-l dădeau doi asociați a căror legătură, dată fiind deosebirea lor de pregătire, de chemare și de temperament s'ar fi putut prevedea așa de greu: Munteanul de rasă boierească, dar tot din micii boieri de provincie, a căror ascensiune, așa de grăbită, am văzut-o, Nicolae Bălcescu, și Ardeleanu, abia așezat ca profesor în țară, Laurian. Unul, un om de aspră disciplină, deprins a se supune, afară doar de o mare clipă revoluționară, la orice ordine de Stat, fie ea și străină, de și el a evitat să-și consacre cunoștințile, așa de frumoase, celor neliberi de acasă, și, de cealaltă parte, tinerelul conspirator care se amestecase în acțiunea, nelămurită pe deplin, a lui Telegescu contra lui Alexandru-Vodă Ghica și, trimes la închisoare, și încă pe viață, făcuse cunoștință, în ciuda cruțării unui fiu de boier, cu asprimile regimului penitenciar de atunci, scăpând numai târziu, și adânc zguduit în trupul său, prin miloase intervenții. Acest titlu e *Magazin istoric pentru Dacia,* precum pentru Dacia viitorului, care se cerea înfăptuită, fusese și publicația ieșeană a lui Kogălniceanu.

Cuvintele de introducere sânt fără îndoială ale lui Bălcescu, căci el avea manuscriptele de publicat, între altele și istoria despre și pentru toți Românii a Stolnicului Cantacuzino. Pe un ton potolit, evitând orice ar putea să pară o critică a regimului celui nou, care era încă la începuturile sale pline de greutăți, se însemnă ce folos s'ar putea trage pentru îndemnarea nației, pe care o îndușmănește încă „duhul de partidă și de ambiție mârșavă", din cunoașterea de-a dreptul —, și nu prin prelucrări ca a lui Florian Aaron, la care nu recurse Laurian, ca la un alt om al aceluiași Ardeal —, a trecutului

N. Bălcescu.

așa cum a fost. Și, fiindcă e vorba de Aaron Florian, probabil că pe dânsul îl privesc rândurile, de o așa de frumoasă expresie literară, în care, făcându-se osebirea între simpla prelucrare rece, amorfă, și între adevărata istorie, trăită de acela care o presintă ca și de aceia de cari se vorbește, se declară, într'un cadru tot așa de larg ca al lui Kogălniceanu odinioară, că istoria „nu trebuie să fie numai ca un șir de oarecare întâmplări politice sau militare uscate, fără nicio coloare, fără niciun adevăr local; nu trebuie să se ocupe numai de oarecare persoane privilegiate, dar să ni arăte *poporul român*", — însă nu al „României" înguste, cum prindeau să numească, la București, fără ca lumea oficială moldovenească să consimtă a primi această nouă denominație, principatul lui Vodă-Bibescu —, „cu instituțiile, ideile, sentimentele și obiceiurile lui în deosebite veacuri". Putea să fie, nu numai o lecție de patriotism, un mijloc de *înmândrire*, am zice, în vremile de apăsare a puternicului călcâiu rusesc, dar și o lecție de limbă, pe vremea când Eliad, care totuși cânta, și, pe alocuri, când își uita teoria de italianisare a limbii, în accente vrednice de eroul a cărui umbră tot mai mult se amesteca în toate, mustrătoare și plină de un magic îndemn, pe însuși Mihai Viteazul, abia invocat, în așa de calde cuvinte, la Iași, de Kogălniceanu.

Se va recurge, cum o recomanda, cu un veac și jumătate înainte, Stolnicul, la poemele populare, la tradiții, la datine, ca și la condicile oficiale, la „inscripții și monumente", la mărturiile despre viața privată. Se insista, într'un spirit cu totul modern, data aceasta însă, nu supt influența germană, ci supt a noii școli de istorie franceză, de și e vorba și de frații Greceanu alături de profetul nou al libertății mistice, Michelet, asupra fiecăreia din aceste categorii.

Era și aceasta o faptă politică. Cu dibăcie se atingea istoria contemporană. Astfel, când se alege, din Miron Costin, nu altceva, ci scena trimeterii înapoi la Constantinopol a lui Alexandru-Vodă Iliaș din Moldova, cu întreaga reproducere a scenelor de aprigă răscoală populară. De alminterea, în ce privește orientarea, e de uimit ce largă și sigură orientare dovedește Bălcescu în ce privește izvoarele, unele astăzi pierdute, ale istoriei Românilor.

Insemnătatea publicației, care se continuă, în cinci volume, până la 1847, stă în această tendință a fostului întemnițat politic, care visa încă de atunci, în plină maturitate de spirit, de o nouă viață românească, și anume peste formulele, desprețuite, ale Regulamentului Organic, o viață sprijinită pe însăși puterea, organisată militar, ca pe vremea lui Mihai-Vodă însuși, a poporului românesc. Ce pot fi alături de aceste gânduri onestele însemnări savante ale lui Laurian despre începuturile romane ale neamului, pe care crezul cel nou, așa cum îl definise, zimbind ironic, Kogălniceanu, în discursul său, le lăsa, față de imperioasa nevoie a unei acțiuni pe basă neted contemporană, puțin în umbră!

Bălcescu atinge însă, în al doilea an din *Magazin,* și acea chestie rurală care, de o bucată de vreme, fusese din nou pusă în discuție. In același timp când își manifesta părerile despre necesitatea unei forțe militare, singura care poate sprijini viitorul, considerând-o, deocamdată, în Moldova[1], el tratează chestia țăranilor, nu în margenile înguste ale Domniei muntene, ci la toți Românii liberi, prin studiul „despre starea soțială a muncitorilor plugari în principatele române în deosebite timpuri", lucrare care un putea decât să servească scopurile urmărite cu statornicie de noul Domn[2].

Și aceasta este o lucrare revoluționară, firea însăși a tânărului istoric fiind îndreptată spre revoluție, precum o arată și printr'un motto din Mirabeau: „privilegiile se vor sfârși, dar poporul rămâne veșnic". Pe o largă basă de istorie universală, trecând și de margenile Europei și întrebuințând un sistem de raportare la mediu care se va întâlni apoi la un Buckle, căruia i-a făcut faima, și la un Draper[3], Bălcescu arată pe vechii Români *adăpostiți în munți pentru libertate și coborându-se de acolo tot ca oameni fundamental și deplin liberi.* El se ridică împotriva părerii că Domniile au fost întemeiate prin cucerire, așa încât ar fi dintru început o rasă de domni și o rasă de supuși, precum o afirmase, tot pentru a sprijini critice și lupte politice, pentru Franța, un Augustin Thierry, influențat, de altfel, el însuși de

---

[1] II, p. 86 și urm.
[2] *Ibid.*, p. 229 și urm.
[3] Se citează Gibbon în englezește.

exemplul englez studiat în amănunte de dânsul. Deci Statul n'a fost la început stăpânitorul de brazde pe care le-a împărțit apoi din mila sa și-și va fi păstrat astfel și dreptul de a lucra și mai departe în acest sens. Prin mențiunea documentelor ungurești se arată că e falsă ideia țării pustii care ar fi să se facă din nou. Îi convin lui Bălcescu și știrile de la Cantemir despre așa-zisele vechi republici și e bucuros că a găsit teoria vechii locuiri înainte de Domnie și în actul din 1817 al Adunării moldovenești. Aceasta până ce se va scrie o istorie completă, în pregătire, „un tratat cronologic ce lucrăm asupra Domniilor". Nici vorbă, deci, de o „feudalitate" ca aiurea. Moșnenii se păstrează și acuma mai ales în partea muntelui, urmași ai vechii proprietăți, perfect libere. La câmpie numai, era un *ager publicus* de împărțit, dar și aici rămăsese așa de puțin loc gol, încât Domnii, pentru a mai face danii, au trebuit să cumpere și ei de la moșnenii din jos. Urmă o colonisare, la Munteni, și cu fugarii de peste Dunăre. Mai târziu numai, slăbiciunea țăranului se coborî și până la înjosirea clăcii. Nici partea glorioasă a țăranilor în apărarea țării, îndată amenințată, nu li-a putut scăpa libertatea; „sila" se adause la o vânzare care nici aceia nu era de bună voie. Așa se ajungea la „acea monstruositate socială ca o țară întreagă să robească la vr'o câțiva particulari". *Și se creă, nu o adevărată nobilime, pe care Bălcescu o contestă,* de sigur spre marele scandal al acelora cari, părăsind vechea numire de „boierime", începeau să întrebuințeze terminul, nou, de „nobleță", ci numai „o aristocrație de bani sau de stare", adecă de rang, — ca a cinovnicilor Regulamentului Organic. „Robia gloatelor" îi era basa economică.

Istoricul, plin de admirație, al lui Mihai Viteazul nu lipsește să arate că putința strămutărilor țăranului, rămas fără pământ a fost oprită de marele luptător printr'un act care e calificat de „barbar", dar boierimea e aceia care l-a silit, — ceia ce e adevărat și pentru cât era „boier" în Mihai însuși.

Resultatele se arată cu o hotărîre impresionantă, pe care regimul lui Bibescu-Vodă o îngădui numai pentru că acestea erau și vederile noului Domn: *„Țara se împărți în două tabere vrăjmașe, având interese împotrivite. De atunci poporul se făcu nesimțitor la glasul Domnului și al boierilor, nu*

mai vru a se jertfi pentru o patrie unde nu i s'au lăsat drepturi şi pentru o libertate de care el nu se putea bucura, şi ţara, în loc de a se realţa" —, se vede influenţa jargonului nou al lui Eliad —, *„merse cu grăbire spre scădenie"* [1].

Actul de eliberare din 1746, care se şi reproduce, nu e aici al lui Constantin Mavrocordat, cum a fost în adevăr, ci misticul romantic vede în el pe „Dumnezeu care vorbi în inimile celor puternici ai ţării".

Dacă nu s'a mai mers pe această cale, e că de acolo înainte Divanurile n'au mai fost adevărate Adunări ale ţării. Astfel nu se făcu, ca în Ungaria actuală, o răscumpărare de pământ sau un regim de embatic, ci un regulament de muncă a pământului, prin „ponturile" ce cunoaştem. Se semnalează aici, — şi numai aici, — îndoitul fapt că nu i se mai dădură ţăranului măcar uneltele de lucru şi că, acesta, deprins cu o supunere desăvârşită la orice poruncă, urmă şi mai departe cu această desnădăjduită ascultare, adăugindu-se acum şi povara birului personal. „Niciodată ei nu erau siguri de munca lor, niciodată ei nu ştiau de vor mânca pânea ce au semănat." De aici inerţia economică sau fuga peste hotare; de aici haiducia în massă.

„Imprejurări fatale" împiedecară răscoala ţăranilor supt Tudor de a-şi atinge scopul, care ar fi fost numai social. Ce se câştigă atunci folosi numai „claselor înalte". Se trece discret asupra muceniciei ţăranilor supt ocupaţia rusească, în vremea ultimului războiu. Declarând că are la îndemână corespondenţa dintre „Guvernul trecut şi Obştească Adunare", Bălcescu îşi interzice deocamdată s'o publice, dar va veni vremea să se judece fiecare după faptele sale. El doreşte ca apăsătorii înşii să se convingă. *„Căci vai de acele naţii unde un mic număr de cetăţeni îşi întemeiază puterea şi fericirea lor pe robirea gloatelor!"* Exemplul vechiu şi cel recent al Poloniei pot da, în această privinţă, o învăţătură [2].

Până la 1847, când încetă frumoasă publicaţie, acuma întrebuinţând literele latine, într'o ortografie moderată, pe care o stabilit-o Laurian, Bălcescu nu revine asupra acestei chestiuni, cum făgăduise: tovarăşul ardelean poartă aproape singur, cu

[1] P. 238.

[2] P. 246. Se adauge un întreg dosar de documente.

MAGAZINU ISTORIKU

ПЕНТРȢ

DACIA

Sȣбт Редакціа

а ȣї

А. ТРЕБ. ЛАȢРІАНȢ

Проф. de Філософіе ен Колеціȣл Націонаа,

ші

ЛІКОЛ. БЪЛЧЕSКȢ.

Tomȣ I.

БȢКȢРЕЩІ.

Кȣ тіпаріȣл Колеціȣлȣї Націонаа

1845.

BIBLIOTECA ACADEMIEI ROMÂNE

« Magazinul Istoric » al lui Laurian și Bălcescu.

preocupaţiile sale romane şi transilvane, sarcina redactării[1]. Trebuie să se observe că în acest timp Bibescu, introducând întâiu regimul decretelor, iar pe urmă împăcându-se cu boierii, nu mai avea nevoie să fie ajutat în opera de mai mare libertate a claselor ţărăneşti pe care o încercase, lăsând-o neisprivită la capătul acelor puţini ani în cari se resumă Domnia-i pe viaţă.

Aici, în Muntenia, după încetarea, din motive pe care nu le cunoaştem, a „Magazinului", care nu căută niciodată să cuprindă mai mult decât făgăduia titlul său, *Asociaţia literară,* formată încă din 1845, cu Văcărescu, Constantin Filipescu al lui Iordachi, tânăr cu studii în Paris, cu Ştefan Golescu, format la Geneva lui Rodolphe Töpffer, cu Ioan Voinescu II şi cu Alexandrescu chiar, — care-şi regăsise avântul, ca să cânte, în 1846, revista militară în cinstea lui Mihai Sturdza, apărut la Bucureşti, şi care dădu noii publicaţii halucinanta vrăjire de crimă fatală din „Ucigaşul fără voie", întrecând ea singură toată producţia lui Alecsandri de până atunci —, ajunse a realisa de mult făgăduitul *Album ştiinţific şi literar,* din care apărură doar două numere, cu colaboraţia şi a lui Alecsandri lângă a lui Ion Ghica, dar Guvernul, care se arătase aşa de larg faţă de Bălcescu, interveni, în acest an de bună pace cu boierimea răzvrătită, pentru a opri noua publicaţie „dacică" din care nu se ştia ce poată să iasă[2].

Această interzicere era provocată de tonul neted şi violent revoluţionar al revistei, care poate fi socotită ca un prodrom de revoluţie, *tineretul despărţindu-se acum hotărît de acţiunea, ajunsă la o amorţire de oportunism, a lui Bibescu.*

Nehotărîtul, neformatul Boliac de până atunci apare în *Propăşirea* ca un vehement poet social. El reiea în versurile sale de imprecaţie contra celor de sus lupta pe care o începuse, în studiul său despre situaţia ţăranilor, Bălcescu. După ce, în culegerea sa din 1843-4, prin două broşuri, atacate de

---

[1] Ca idei politice, el îndreaptă pe Românii de peste munţi doar la mila Impăratului; v. şi Iorga, *l. c.*, p. 133.

[2] *Ibid.*, p. 159. Pentru bogata, dar inofensiva operă de editură a „Societăţii", *ibid.*, p. 160. Pentru noile traduceri, *ibid.*, pp. 167-8.

Eliad, totuşi şi el, cândva, un conspirator, el lăudase pe Domnul pe care „generaţia ce vine“ îl va „serba“, acuma, — şi în volumul nou pe care-l va da după 1850 —, el vorbeşte în numele ţăranilor cari au atâta: braţul, dar îl pot şi refusa:

Noi nu putem să-l spargem în veci în lucrul vostru:
Să mai scădeţi ceva!

Poetul revoluţionar ar vrea să vadă pe acest sătean hotărîndu-şi soarta într'o altfel de Adunare decât aceia a privilegiaţilor. „Opiincile de muncitor“ îi par mai vrednice de stimă decât titlurile moştenite de la Fanar, decât cele nouă ale parveniţilor, către care întind mânile şi „profesorii ce virtutea tâlcuiesc“, decât „cordonurile“ şi „crucile plântate 'n piept“, care sânt firească ale Ruşilor, — bucata n'a putut să apară decât în 1848, după răsturnarea momentană a regimului Regulamentului Organic, — decât acei „ciocoi“, ce, pentru un rang, cât de mic, ar fi gata a-şi „pune muma 'n streang“, şi el se ridică, în condamnarea sa, şi până la cine e gata a „vinde de mii de ori pe-un tron“ Patria. Pe acest ţăran, din care Alecsandri făcea pe „l'homme des champs“ al lui Delille, cu moravuri simple şi pure, trăind fericit în mijlocul minunii care e natura lui Dumnezeu, Boliac, care avea în sângele său apriga pornire a altei rase, îl vede, ce e drept, în mijlocul patriarcalelor datini, cu femeile care torc din „caiere stufoase“, cu copiii de pe prispe

... cu plete aurite
Cu grase picioruşe, cu ochii scânteind,

cu flăcăi şi fete cari, la ceasul

Când soarele apune pe văi şi pe colnice,
Când satul tot se împle de vaci şi de junice,
Când sare viţelușul şi ugerul e plin,

se întâlnesc în cale şi

Işi râd cu dinţi de lapte, se trag de mâni în cale,
Işi spun câte o glumă, îşi ieau un măr din sin.

—, o întreagă lume din care el înţelege fiecare semn până la fâlfâitul în vechiul stejar al mierlei care trece. Apare la el voinicul gospodar care

Abia 'nvârtia prin curte cu carul lui cel mare,

Dimitrie Bolintineanu.

dar e în prada logofătului boieresc, care „măsoară pogoanele“ clăcașului fără apărare, a împlinitorului nemilos al birului, a judecătorului strâmb, — e una din marile plângeri ale vremii, între Domn și Adunare —, capabil de a trimete un nevinovat în ocna unde muncesc

Locuitorii nopții cu fețele pălite,
Clipind la lumânare și mestecând tutunul.

Fost ostaș, Boliac găsește în amintirile sale icoana unui prieten mort; călător pe Dunăre, cu trei dintre Golești și cu d-rul Nicolae Crețulescu, abia întors de la studii, el culege cu luare aminte știri despre Românii din Bulgaria. E un spirit serios, un suflet cald și anunță o viață de curagioasă luptă care de la o bucată de vreme nu și-a ținut făgăduielile.

Un poet de mijloace mult mai puține, aducând strămoșești reminiscențe fanariote, ca în poemele lui Anastase Cristopol, încă viu și rămas în mijlocul societății românești, care-l îmbrățișase, îl căftănise și-l admirase, Rosetti, „Rosetachi“, cum i se zicea familiar, un viitor om politic de hotărîtoare însemnătate și de nobilă conduită, se aluneca une ori la declarații de iubire pentru poporul, comoară de poesie, dar nu și obiect de răsplătire socială[1]. In *Foaia* lui Bariț însă, el se plângea că, pentru invinuirea că „bârfește“, polițaiul bucureștean, căpitanul Costache, îl pusese cândva la răcoare[2].

Aceasta pe o vreme când, tot la *Propășirea*, Dimitrie Bolintineanu, fiu de arendaș macedonean, format în țară, din câteva cetiri întâmplătoare și, de la început, cucerit de cunoștințile de trecut, de trecut românesc fără deosebire de țări, nu făcea, și în volumul pe care-l publică la 1847, încercând a da Românilor balada, decât o defilare, în scene artificiale, de figuri palide. Poesie rămasă totdeauna a unui adolescent, dar pe care, mai mult decât pe oricare alta, a răspândit-o în toate cercurile farmecul unei alintătoare melopei ca a lui Lamartine din „Méditations“. Astfel, fără să se contribuie câtuși de puțin la opera de desrobire, gata să iea armele și să se coboare, hotărîtă la orice, din cercu-

[1] *Ibid.*, pp. 194-8.

[2] An. 1843, pp. 281-2. Contra robiei Țiganilor, Boliac, în aceiași „Foaie“; 1843, pp. 119-20. Cf., *ibid.*, pe 1842, p. 313 și urm.

riile noilor conspiratori, în stradă, el familiarisă multă lume uşoară cu această istorie a Românilor de care nu se despărţi, după multă vreme, decât ca să cânte, câştigat, acuma, de Hugo, priveliştile exotice ale lumii orientale de care Bolintineanu se simţia legat prin înseşi originile sale [1].

Curentul politic, mânând spre o revoluţie pe care Bibescu n'o presimţi şi nu putu, ca vecinul său din Moldova, s'o oprească, era însă aşa de puternic încât influenţă şi pe atât de precautul bătrân Asachi, care, într'o visiune a întregului neam românesc, cânta pe acest timp, într'una din odele sale întâmplătoare, pe

... Românul de pe Istru şi-al Carpaţilor muntean,
Cel ce bea 'n Siretiu, în Nistru şi 'n a Murăşului unde [2].

Dar, supt influenţa tânguirilor lui Lamennais, în „Ieremia" moldovean se deştăinuia, — ca, apoi, în cadenţa admirabilei prose din *Cântarea României,* publicată mai târziu de Alecsandri, — în „Suspinele unei matroane", cu un subiect întru toate analog şi într'o armonie pe care nu putea s'o deie alt scriitor: „Strig dintru adâncul inimii ca zimbrul mângâiat de fierul vânătorului, ca şerbul supt biciul domnului său, ca dreptul supt sabia impilătorului, ca poporul coborît de despotism şi tiranie, ca martirii pe roata caznelor" —, bucată de mare avânt pe care o dă „Foaia" din Braşov la 1847 [3]. Lăudându-se Domnul Moldovei, „părinte" al ţării, se loveşte în Rusia, „iazma infernală şi afurisită", în Ţar, „procletul epitrop care a făcut mai multe târguieli cu pretendenţii ţării pentru a o ruină". Avem a face de sigur şi aici cu acel Alecu Donici, care, după studii în Elveţia, îşi zice —, de altfel, ca şi năcăjitul tată, ducându-şi agonia prin străini [4] —

[1] Cf. Iorga, *l. c.*, pp. 186-94. Pentru mediocrii poeţi tineri, Constantin Aricescu, Ioan Catina, Gheorghe Creţeanu, cu cari trebuie să se mulţămească Eliad în foaia sa, *ibid.*, pp. 203-6. Cei de la „Universul" lui Genilie; *ibid.*, pp. 207-8. Eliad însuşi dă şi mai departe schiţe, de sigur hazlii; v. *ibid.*, p. 209. Foaia, întreruptă în 1846, fu reluată, cu schimbări de formă. Pentru micii poeţi moldoveni, *ibid.*, pp. 216 şi urm., 252 şi urm.

[2] *Albina* pe 1845, pp. 189-90. Şi o *Archivă a Albinei,* cu Săulescu împreună.

[3] P. 261 şi urm.

[4] Ungureanu, *o. c.*, la acest nume (şi despre scriitor).

Russo, în legătură cu vechiul boier Rusul, şi vom întâlni şi aiurea în desvoltarea ideilor timpului pe acest spirit vioiu şi pitoresc, dar şi drept, care descrisese, fără a tipări, Iaşul de la 1840[1].

Pe când, cum am văzut, Laurian nu ieşia cu gândul, de şi trăind între Românii liberi, din concepţia Monarhiei austriece, milenară, binefăcătoare faţă de Români, în Braşovul său Bariţ, căruia atâţia dintre scriitori moldoveni, dar mai ales munteni, îi dădeau bucuros o colaborare, de altfel nesemnificativă, ajungea şi el pe încetul la acelaşi nivel al schimbării de condiţii, de fapt revoluţionară, pentru Românimea întreagă, căreia ajunsese a-i da singurul organ central bine întemeiat şi condus cu străduinţă şi siguranţă.

Faţă de o vădită decădere, şi în Banat, în organismele şcolare mai vechi, Blajul singur suferind o deplină schimbare în spirit, şi faţă de noile legi într'o Transilvanie pe care Viena o lăsa, după 1830, tot mai mult în sama Maghiarilor, ajungându-se până la impunerea limbii ungureşti în registrele de stare civilă ale birnicilor, el, recunoscând progresele acelor compatrioţi în domeniul culturii, înţelege ca şi Românilor să li se îngăduie o deplină libertate şi putinţă de manifestare, căci „naţiile sânt fisionomiile mai mult din lăuntru ale omenirii, împărţite după climă şi după alte împrejurări“, dar fiecare din ele unitară în alcătuirea ei intimă. Un popor de „opt milioane“ trebuie să-şi clădească, nu pe osebiri confesionale, pe forme învechite, ci prin şcoală, în legătură însă cu clerul, pe unitatea sa culturală, viitorul osebit, cum o cere un „drept mai luminos decât soarele şi mai sfânt decât tăria cerului“. Acest neam, care începe a fi prigonit de o ideie naţională străină ajungând a vorbi de un „panvalahism“, neamul pe care Bariţ, sprijinit pe „împrumuturi frăţeşti“, fiind „în comunicaţie strânsă, genetică, sfântă, pecetluită şi întărită prin puterea multor sute de ani“, nu înţelege a-l repudia, e un membru al „familiei mari europene“, „întemeiat pe legea naturii“, dar şi „pe mărturia neamurilor şi pe documente istorice“; în Ardeal, el a fost găsit de Unguri la sosirea lor. Acuma, până la ridicarea nivelului politic pe care

[1] Ediţie definitivă în P. V. Haneş, *Al. Russo*, p. 55 şi urm. Cf. *Columna lui Traian*, V, no. 1; *Floarea darurilor*, II.

o pot aştepta, Românii ardeleni se sprijină sigur pe „partea naţiei ce trăieşte şi stăpâneşte în pământul moldo-românesc", pe cei cari „sânt rânduiţi prin sfatul puterilor de sus a forma o putere destul de tare pentru ca să apere sloboda comunicaţie a Europei, pe Dunăre, cu Asia"; dar pentru aceasta se cere mai multă mândrie naţională, părăsindu-se o franţuzomanie devenită periculoasă, — şi i se va răspunde, din ţară, că Bibescu-Vodă ceteşte tot ce se publică în limba sa de naştere.

In acest timp, la Blaj, Cipariu, făcând să apară o nouă publicaţie periodică, intitulată, *Organul luminării, gazetă beserecească, politică şi literară,* discută încă odată asupra caracterului organic, manifestat şi printr'o întreagă literatură mai veche, răbdător studiată de dânsul, dar, în acelaşi timp, *transmite cetitorilor săi paginile lui Lamartine despre revoluţia franceză:* dacă le-ar fi văzut, Bobb s'ar fi întors în mormânt[1]!.

Dar misiunea lui Bariţ însuşi mergea mai departe. Inainte ca valurile revoluţionare să răstoarne tronuri şi să înghită vechi regimuri care nu vor putea reveni cum fuseseră, el făcea să apară în foaia sa această prevestire: *„Acum sânt numărate toate minutele anticului blestem; el trage de moarte; iată-l că moare".*

Ceasul suna cu adevărat în cele mai înalte din clopotniţile lumii.

---

[1] Trimeterile la *Foaie,* în Iorga, *l. c.,* p. 230 şi urm. In acelaşi timp, *Foaia* dădea de la Bălcescu o dare de samă în care se întâlneşte această sentinţă: „Regii nu vor mai putea să facă pe popoare a se întoarce în calea lor; ei nu vor putea opri istoria de a se împlini"; an. 1846, p. 30 şi urm.

CAPITOLUL V.

Încercarea revoluționară din 1848

In Februar 1848 se termina la Paris, din nedibăcia doctrinară a ministrului Guizot, înșelat de ispititoare asămănări istorice, regimul de prosperă activitate economică și de respect al drepturilor cetățenești, în margenile unui sistem rămas burghes, censitar, al lui Ludovic-Filip, regele Francesilor, care părăsia țara sa în condiții mai umilitoare decât predecesorul, Carol al X-lea. Din confusia anarhiei care se lăsase asupra Parisului și din obișnuința provinciei, adevărata Franță, de a se supune la hotărîrile revoluționare ale Capitalei a ieșit o republică pe care numai marele talent oratoric și curajul civic al lui Lamartine au împiedecat-o de a fi, de la început, robită pasiunilor populare.

In entusiasmul ilusionist al succesului se proclama întinderea acestui sistem de libertate asupra tuturor națiunilor, dintre care unele ar trebui scoase de supt jugul străin, iar altele de supt o stăpânire națională cu caracter absolutist. Un întreg tineret se arăta gata pretutindeni să urmeze semnalul care se dăduse la Paris.

Dintre Români, cei d'intâiu cari crezură că pot porni la luptă pentru o altă viață politică și socială fură Moldovenii, cărora Domnia lui Mihai Sturdza li dăduse șosele largi, mijloace de schimb comercial, o organisare școlară superioară, dar cari nu vedeau în aceste realisări materiale nimic din acea înaltă ideologie, care se desfăcea de la sine din crezul ce se îmbrăcase în forme literare așa de suggestive.

Ar fi o greșeală să se pue în legătură evenimentele ieșene din Mart, cu care vom începe presintarea revoluționară în toate provinciile românești, cu zgomotoasele nemulțămiri și

demonstrațiile de stradă ale breslelor și altei lumi, care împiedecară o simplă orânduire fiscală, în Ianuar 1846[1]. De și s'a vorbit de ele și în presa străină, nu e niciun raport între acest vulgar fenomen popular și ce trebuia să vie după doi ani din mijlocul represintanților celei mai alese intelectualități, care, fără să urmărească revoluția pentru ea însăși, cu elementele inferioare, dar răpede dominante, cum era să se întâmple la Paris în Iunie, elemente necesare pentru luptă, presintau numai, în forme potrivite cu inteligența și cultura lor și cu acel instinct al ordinii care e în fundul temperamentului moldovenesc, un program de reforme radicale unui Domn pe care nu căutau, dându-și samă și de vecinătatea Rusiei, să-l înlăture.

E adevărat că iubirea de bani, pe care înțelegea s'o satisfacă *per fas et nefas*, a lui Mihai-Vodă trezise de mult nemulțămirea oposanților din sistem, pe cari nimic nu-i putea satisface, dar ea se prefăcuse într'o stare permanentă de spirit mai a tuturora contra lui, uitându-i atât de marile calități și opera vrednică de admirație pe care, între atâtea greutăți și urmărit de bănuială, lovit chiar de insulta rusească, o putuse îndeplini. Unele pamflete, de alminterea grosolan redactate[2], dădeau expresie acestei îndreptățite revolte morale. Dar, afară de proiectul, absurd, al unui Leonte Radu, om fără nicio însemnătate, cum nici „conspirația" lui n'avea nimic serios, — era vorba de o totală prefacere politică administrativă[3], — nu se mai observă, ca planuri, nimic în această Moldovă a tinerilor, cari voiau altceva decât asemenea potriviri mecanice: un alt spirit și o altă atmosferă în ce privește moravurile.

La 12 Mart st. v. 1848 „ofisul" domnesc către o Adunare care se deprinsese a asculta, putea să înșire multe îndepliniri de folos și să anunțe câteva reforme de amănunte cu privire la „adevăratele" nevoi ale țării. Nu lipsia din această expunere-program nici mențiunea legăturilor economice tot mai

[1] *Anul 1848*, I, pp. 13-6. Și țărani din Bacău și Putna ar fi venit cu plângeri la Domn. Nu era însă decât vechiul obiceiu. Cf. Colescu-Vartic, *Zile revoluționare*, București 1898.

[2] *Anul 1848*, I, pp. 142-5.. Se arăta credința că miliția nu se va împotrivi la o mișcare de caracter revoluționar.

[3] V. Iorga, Hurmuzaki, X, pp. LXXIX-LXXXI: Domn ales, Consiliu de Stat, Senat, *Seim* al nobilimii, unire federală și cu Serbia.

strânse cu țara vecină, „slobodele relații între amândouă Principatele, care, în existența lor politică, sânt unite de aproape cu aceleași legături“ [1]. Din parte-i, Adunarea asigura pe Domn că este stăpânită, în momentul când Țarul arunca proclamația sa contra-revoluționară, de „duhul de rânduială, de liniște și de bună armonie“ [2].

Dar revoluția izbucnise și la Viena. Se vedea că programul ei internațional se aduce răpede la îndeplinire. In Ungaria ca și în Italia, în Berlin chiar, unde regele trebui să salute sicriele celor căzuți și să poarte noile colori imperiale, se vor produce mișcările de răsturnare. Consulul Franciei, simplu funcționar, care nu avu niciun amestec în fierberea spiritelor într'un tineret cuprinzând, pe lângă Kogălniceanu, pe lângă un tânăr boier abia întors de la studii parisiene, făcute cu „nonșalanță“, Alecu Cuza, pe represintanții marilor familii domnitoare, Mavrocordații, ai căror înaintași fuseseră atât de hotărît francofili la începutul acestor Domnii, un Moruzi, care va fi apoi soțul atât de înzestratei fiice a lui Asachi, Hermiona, acest consul prieten putea să anunțe că e vorba de a se presinta Domnului, din mijlocul unui grup nerepresintat într'o Adunare compusă în parte și de cinovnicii Guvernului, o altfel de „adresă“ decât aceia, atât de plecat credincioasă, a Regulamentului Organic [3].

Ce se petrecea în Bucovina însăși, unde căderea subită, fără cea mai mică încercare de împotrivire, a lui Metternich adusese libertatea deplină a scrisului și frații Hurmuzachi începură imediat tipărirea acelei foi, *Bucovina*, care trebuia să fie un organ al întregii revoluții românești, trebuia să încurajeze și mai mult pe aceia cari credeau că o temeinică schimbare e cu putință fără a se aduce vre-o atingere formelor constituționale.

Cum un sentiment de neliniște cuprinsese pretutindeni pe cei cari aveau încă răspunderile, mulți demnitari și membri ai Adunării grăbindu-se a demisiona [4], între alții Alecu Sturdza

---

[1] *Anul 1848*. I, p. 146 și urm.
[2] *Ibid.*, p. 162 și urm.
[3] *Ibid.*, p. 167.
[4] *Ibid.*, p. 221.

și Nicolae Suțu, cari trecură la reformiști[1], consulul Guéroult făcu pe lângă Domn, față de care acești agenți își puteau permite, cu toată firea mândră a lui Sturdza, asemenea gesturi, o intervenție în sensul unor concesii reformiste, și la dânsul, ba și în numele colegului austriac, bolnav, se adăugi urmașul lui Neugebaur la consulatul prusian. Răspunsul Domnului, adânc jignit, fu un refus absolut: mai bine-și părăsește înaltul loc[2]. De față fusese și consulul Rusiei, dar acestuia i se scrisese de la Petersburg că Țarul e hotărît să-și exercite „în chip eficace" dreptul de protectorat, ceia ce însemna amenințarea cu intervenția militară, de care, de alminterea, se și vorbise[3].

Indreptându-se către Adunarea sa, Sturdza vorbi deci, în termini iritați, de cei ce „n'au ochi" să vadă „isprăvile pipăite", de „ispitele" ce umblă, de „interesuri personale" și „zădărnicii" și, într'o frumoasă formulă a acestui om de un puternic suflet, se făcea comparație între „pomul bine sădit ce sloboade în vreme frunza, floarea și doritul rod" și „pomul a cărui înflorire acea pripită, lovindu-se de agerimea brumelor, s'ar veșteji și, picând, s'ar preface în netrebnicie"[4].

Peste câteva zile, pe când umblau zvonuri și despre o revoluție la Petersburg, tinerii boieri erau la moșie pentru începutul lucrului agricol, și consulul Franciei, cam pripit, regreta că nu s'a întrebuințat momentul, pentru ca, în ciuda Rușilor, *„să se proclame independența tuturor țărilor românești"*[5]. Doar dacă se mai răspândiau în taină obișnuitele pamflete[6].

Dar, de și se credea pe deplin asigurat, Domnul făcu să se întrebe, după sfatul consulului Rusiei[7], prin noul ministru de

[1] *Ibid.*, p. 354. O corespondență a „Gazetei" din Brașov numără între demisionați pe ministrul de Justiție, pe cel de Externe, pe președintele Divanului domnesc, pe al Divanului apelativ, precum și „mulți judecători și deputați", — lucru de mare însemnătate; *ibid.*, p. 387.

[2] *Ibid.*, pp. 166-8.

[3] Cf. *ibid.*, pp. 168-9.

[4] *Ibid.*, p. 170, no. 39.

[5] *Ibid.*, p. 171. „Ofisul" pentru închiderea Adunării e sec și gol; *ibid.*, p. 172, no. 41.

[6] *Ibid.*, pp. 171-2.

[7] Afirmare a lui Guéroult; *ibid.*, pp. 184-5.

Interne, Ştefan Catargiu, care ar fi dorinţile reformiştilor. Aceştia, între cari Alecsandri, C. Rolla, Lascar Rosetti, Manolachi Costachi, Panaite Casimir şi Nicolae Ghica[1], alergară îndată, printr'o mişcare dibace, vădit adevăratele lor intenţii, la ideia, făţiş revoluţionară, de a aduna, la 28 Mart st. v., nu numai o „numeroasă obşte, alcătuită de toate stările din ţară", dar şi „străini de toate naţiile ce locuiesc în Moldova", ceia ce putea fi practic, dat fiind caracterul, în cea mai mare parte străin, al burghesiei ieşene, dar nu se potrivia cu caracterul naţional pe care şi-l atribuia această opoziţie, de un caracter cu totul nou.

Incepu deci la *Petersburschi Tractir*, „Otelul de Petersburg", o serie de tumultoase adunări populare, de zi şi de noapte, la care avea voie să vie şi vorbească, despre ce voia, oricine: „şi droşcarii" — evrei —, „şi cărătorii de apă; sacagiii lăsa' trăsurile în uliţă şi se suia' în salonul Concordiei ca să facă parte în Adunarea Naţională şi să deie voturi, aplaudând pe oratorii boieri ce, în lipsa de tribună, se suia' pe o masă în mijlocul odăii şi spunea' „cuvinte entusiastice norodului". Intre vorbitori era şi acel Vincler ale cărui păreri despre reformele necesare le-am văzut[2]. Aga şi poliţia lui, trimeasă ca să împrăştie acest Parlament improvisat al unor elemente fără direcţie şi fără răspundere şi să aresteze pe agitatori, se dovedi fără putere. Numai numeroşii Evrei se lăsară intimidaţi de presenţa ofiţerului poliţienesc. Dar ceia ce de la o vreme încetă la otel fu reluat la case particulare, ca a lui Costachi Sturdza[3]. Un Racleş, un Alecu Cuza strigau că sânt gata a muri pentru libertate[4]. Astfel se ajunse, supt iscălitura lui Iorgu Sturdza, prietenul de odinioară a lui Ion Ghica, acuma pregătitor, cum se va vedea, la Paris, între studenţi, al revoluţiei bucureştene, supt aceia a cneazului basarabean Constantin Gheorghe Cantacuzino, urmaş, şi ca direcţie politică, al acelui din 1821, a lui Alexandru Mavrocordat, a lui Alecsandri, a rudei vechiului organ al aspiraţiilor „ciocoimii" răsvrătite, Iorgu Sion,

[1] *Ibid.*, pp. 388, 417.

[2] *Ibid.*, p. 334. Cf. şi descrierea lui C. Sion, în Gh. Ungureanu, *Familia Sion;* resumat în *Rev. Ist.*, 1936, p. 311 şi urm. V. şi Göllner, *ibid.*, p. 105 şi urm. (după ziare săseşti). O descriere şi în V. Alecsandri, *Prosă.*

[3] Drăghici, *o. c.*, pp. 208-10.

[4] *Anul 1848*, I, p. 225.

a unui Manolachi Costachi, om nou, și a doctorului Constantin Vârnav, fost membru al societății naționaliste a tinerilor din Paris și redactor, timp de doi ani, al *Povățuitorului sănătății,* la un întreg decalog radical, iscălit la întâmplare de 600 de oameni[1], decalog care fu presintat nu ministrului, ci „fraților", cuprinzând următoarele puncte:

De sigur observarea Regulamentului, dar „fără nicio răstălmăcire", înlăturarea prin măsuri de lege a conrupției, „siguranța personală, excluzând exilurile la moșie sau la mănăstiri, ajutarea sătenilor, — dar fără a se atinge dreptul de proprietate —, doar prin suprimarea „beilicurilor", cruțarea breslelor fiscale, o revisie a catagrafiei pentru aceiași, unele precisări după Regulament pentru numirea funcționarilor, apropierea școlilor, rămase „naționale", — contra noului plan de reforme —, de popor. Și, mai departe, în acest haos fără nicio rânduială, fiecare venind cu punctul său, responsabilitatea ministerială lângă suprimarea „poșlinei", noi măsuri pentru Galați, — ca și cum l-ar iubi cineva mai mult decât creatorul acestui port —, lângă „ridicarea morală și rațională a clerului", bănci de scont și o mai bună aprovisionare a pieței, o reformă a poliției lângă amnistie, asigurarea și mai marea plată a funcționarilor, acum și ei responsabili însă, cari trebuiau câștigați, ca și pensionarii, în desfacerea voită a vechiului Stat. Era vorba și de o Bancă de Stat, de schimbarea codurilor, de încetarea censurii, de publicitatea desbaterilor judecătorești, ca și, mai ales a acelor ale Adunării, atribuțiile acesteia având să fie lărgite, dar fără a se schimba ceva în ce privește compunerea ei, — și se adăugia, ca în Franța de la 1789, dreptul cetățenilor de a presinta petiții acestui Parlament din care nu mai puteau face parte cinovnicii, în care nu se vor mai face răsplătiri și care ar avea dreptul de propuneri către Domn.

Astfel de cereri nu puteau fi susținute decât cu desființarea unei gărzi de Arnăuți, — un fel de Svițeri, cum se vor dori, aduși chiar din Elveția, în Muntenia de după 1848 —, pe care gardă se pare că în adevăr o alcătuise Sturdza, după sfatul acelui fiu al său, Grigore, căruia, nu de mult, Adunarea-i adusese cele mai mari laude pentru capacitatea în organisarea

[1] După Gheorghe Sion, într'o scrisoare contemporană, 2.000; *ibid.* p. 229. Intre ei, Mitropolitul; *ibid.,* p. 228.

miliției [1], și acela al actualului „gheneral-inspector", fratele lui, Dimitrie [2]. Pentru a câștiga acuma pe soldați, se prevedea pentru dânșii înlăturarea bătăii, „pedepselor trupești înjositoare caracterului de miliție națională", îmbunătățirea hranei, înaintarea după merit, scutirea de sarcini fiscale a celor cari-și vor fi câștigat merite. Dar, după modelul celor trei revoluții francese, *se prevedea crearea unei gărzi naționale,* la care ar participa și *străinii, dacă au o proprietate,* — deci și Evreii, pe cari se contase și la Iași —: „informarea grabnică a unei garde cetățenești prin toate târgurile țării, alcătuită atât de Români", — nu Moldoveni, — „cât și de străini proprietari" [3].

Patru boieri, din comitetul de redactare, compus din șaisprezece membri [4], aduseră și Domnului aceste dorințî și, așteptând răspunsul cu ceasornicul în mână [5], li s'ar fi răspuns că unele din ele întrec, după situația țării, îndreptățirea lui [6], — mai ales disolvarea Adunării și formarea gardei naționale [7].

Era natural ca de aici să iasă mișcări populare, care în Iașul fără orășenime românească nu puteau fi decât tumulturi. De sigur că și aici, ca și la Berlin, erau amestecați agenți străini, mai ales din Polonia vecină [8]. In zădar din casa de la Copou a lui Alexandru, fiul lui Costachi Mavrocordat, se ținură discursuri înflăcărate unei mulțimi care nu înțelegea și n'avea curaj. Nu cu Evreii vorbind dialectul lor și cu ceva Nemți se puteau săvârși proiectele revoluției, după ce Domnul, care se făcuse a negocia, opuse cel mai dârz refus la propunerea ca Statul să se prefacă, fie dintr'un salon boieresc, fie din vuietul surd ori din urletele nearticulate ale străzii.

---

[1] *An. Parl.* pe 1848

[2] Grigore Sturdza discuta, totuși, cu consulul Franciei un proiect de reforme pentru „complecta emancipare a țării; *Anul 1848.* I. p. 185.

[3] *Ibid.*, pp. 176-9.

[4] *Ibid.,* p. 334. C. Sion numește pe Grigore Cuza, Rola și Kogălniceanu; *l. c.*, p. 53.

[5] *Anul 1848,* I, p. 228.

[6] Drăghici, *o. c.,* p. 210.

[7] *Anul 1848,* I, p. 224. C. Sion pretinde că s'ar fi primit treizeci și două de puncte și numai trei nu; *l. c.*, p. 53.

[8] Unul e numit în dosarul oficial al mișcării, publicat de noi în *Mem. Ac. Rom.,* 1938.

Era vorba de pornirea la Curte, cu Mitropolitul în frunte[1]. Se trecu la baricade, „răsturnându-se droştele", în momentul obişnuitei primblări la Copou, în faţa casei Mavrocordat (28 Mart st. v.). Unii aruncau cu pietre. Anunţându-se că Domnul, care, însă, de fapt, mersese la casărmi, ordonând represiunea, fuge, se închiseră prăvăliile[2].

Acum, sila, condusă de şeful princiar al miliţiei, în care uneltirile ideologilor nu avuseră niciun răsunet, avu cuvântul, şi el fu scurt şi aspru, brutal, potrivit cu moravurile timpului, fără cruţare nici faţă de numele mari, nici faţă de valoarea intelectuală. Se cercetă casa lui Costachi Sturdza şi se forţă întrarea aceleia a lui Mavrocordat, apărată cu pieptul de bătrânul ei stăpân, de unde uneltitorii, după ce încercară a se apăra cu pistoalele, la care se răspunse cu salve în vânt, scăpaseră[3]. Şi, când Domnul învingător se adresă, el, nu „fraţilor", ci „iubiţilor noştri orăşeni de toate treptele din Capitală", hotărîtul Voevod vorbi de „neliniştea" trecută, de autorii ei, câţiva netrebnici cu cugetări tulbure, dintre boieri, de falimentul măsurilor de „blândeţă" cu care crezuse că trebuie să înceapă, dar a întâlnit „obrăznicire" şi „necazurile îngrozirii". Astfel, armata intervenind, s'a isprăvit, trecându-se la înlăturarea făptaşilor, prin „sfărâmarea cu totul a complotului urzit cu viclene închipuiri şi ademeniri"[4].

Prin ofiţerul rus, comandant de Galaţi, colonelul Mişcenco, fură trimeşi, astfel, aianului de la Măcin: Alecu Moruzi, Alecu Cuza, Nicu Catargiu, Vasile Cantacuzino, Grigore Romalo şi un Dimitrie Filipescu, zis şi „Alhaz"[5]. Li se adause apoi Manolachi Costachi, Ioan Cuza, Sandu Miclescu, dintr'o familie câştigată cu totul ideilor noi, şi un Zaharia Moldovanu, cu totul necunoscut[6]. In taină erau adauşi, fără a se comunica aceasta lui Cozoni, rudă a lui Alecsandri, care trebuia să aducă la îndeplinire trecerea în Turcia, fraţii Rosetti Ră-

[1] *Anul 1848*, I, pp. 189-90.

[2] Drăghici, *o. c.*, p. 211; C. Sion, *l. c.* Pentru o Elena Harnav care poartă „steagul libertăţilor Moldovei"; Hodoroabă, *Monografia parohiei Sf. Atanase şi Chiril din Iaşi*, Iaşi 1934, p. 114.

[3] Drăghici, *o. c.*, p. 212.

[4] *Anul 1848*, I, pp. 180-1.

[5] *Ibid.*, p. 181, no. 50. Cf. memoriul citat. Altfel, la C. Sion, *l. c.*

[6] *Anul 1848*, I, p. 183, no. 54.

ducanu, „Răducăneștii": Răducanu însuși, Lascar și Mitică[1]. Se vorbia și de arestarea unor membri ai familiilor Balș, Casimir, Docan[2]. Erau, apoi, opriți de a veni în țară Scarlat Vârnav, sprijinitorul cultural, Teodor Râșcanu, ruda celui de la 1821, și acel Malinovschi, devenit Mălinescu, ale cărui sentimente veniau de la tatăl, cred, atît de simțitor la suferințile țăranilor[3], în sfârșit și Costachi Negri, un Negruț și Alecu Dimitriu, nepotul Mitropolitului[4], ba chiar Dimitrie, fiul lui Asachi. Se pronunțau destituiri în provincie, ca a lui Alexandru Sihleanu la Focșani[5]. Scăpaseră doar un Vasile Ghica, părît că s'a baricadat în casă cu slugile[6], și fratele său, Nicu[7]. Și, cum era teamă ca nu cumva Costachi Moruzi, de la Pechea lângă Galați, să încerce, cu „Greci și alți vagabonzi", liberarea fratelui, Mișcenco avea ordin să-l prindă viu sau mort[8]. Se luaseră în cercetare și câțiva din lumea mai modestă, ca un Ioan Poni, actor, probabil acel Poni Zimbeșteanu care se întâlnește între mărunții scriitori ai timpului[9], și un Polon, Vișinețchi, care denunță pe alți Poloni și pe un Rus, cari-l chemaseră să sprijine pe boieri, cu făgăduială ca, dacă reușește mișcarea, „rămânem slobozi, facem pradă în Jidani, pe carele câștig să-l împărțim frățește".

Se încercă o resistență, cu plăieși înarmați, numai la Bălțătești și Hangu, din partea „cnejilor" Cantacuzini, între cari Leon, uniți cu membri ai familiilor Moruzi și Catargiu[10]. Un Balș făcuse a se suna clopotele la Bozieni[11]. Se zvonise, alături, de o mișcare organisată în Tutova de temuții Costachi Moruzi și Vasile Ghica, la cari s'ar fi adaus Teodor Sion și acel Iorgu Radu, care gătise cândva Constituția liberală nouă-nouță a

---

[1] *Ibid.* La urmă, Cozoni, fiind socotit ca legat de „Răducănești" și Moruzești, fu înlăturat; *ibid.*, pp. 186-7, no. 58.
[2] *Ibid.*, p. 227, no. 87.
[3] *Ibid.*, p. 182, no. 51.
[4] *Ibid.*, p. 247.
[5] *Ibid.*, p. 186, no. 57; p. 201, no. 69; p. 219, no. 78.
[6] *Ibid.*, p. 184, no. 55.
[7] *Ibid.*, p. 187, no. 59; p. 188, no. 60; pp. 200-1.
[8] *Ibid.*, pp. 189-91, 237.
[9] *Ibid.*, pp. 191-2.
[10] *Ibid.*, pp. 202-3, 235.
[11] *Ibid.*, p. 233, no. 92.

țării sale[1]. Dar intervenția fiului consulului Kotzebue, care merse anume acolo, făcu să dispară și această ultimă împotrivire[2]. Se trimeseră la moșiile lor tânărul Alexandru Mavrocordat și Iordachi Ghica Deleanu[3]. Și Costachi Sturdza cu fiii fu reținut la moșie[4]. Mitropolitul trebui să-și retragă iscălitura[5]. Dar frații Casimir fură lăsați să treacă pentru studii la Berlin[6].

De fapt, cu toate măsurile luate, furtuna, și poate nu numai ea, mână bărcile spre Brăila, scăpând imediat de supt pază Moruzi, Cuza, Manolachi Costachi, Canta, Lascar Rosetti și acel ajutător al lor, Zaharia Moldovanu[7]. Ei fură primiți la consulul engles, care, firește, după ce încercase pe Dunăre o liberare cu sila, refusă să-i predea, și colonelul păzitor nu găsi niciun sprijin la prefectul județului, Iacobson, supt cuvânt că „nici la dânșii nu-i liniște". In zădar interveni pentru predare și ministrul de Interne al lui Bibescu[8]. Și consulul austriac se declară pentru exilați și el dădu pașapoarte pentru Viena[9]. Șapte alții dintre prisonieri fură însă trecuți la Măcin. Indată, Costachi Moruzi, prins în sfârșit, putu să fie expulsat, cu soția, în Basarabia[10]: el ar fi declarat că Mitropolitul a fost silit, că Nicolae Roznovanu voia Domnia și că totul plecase de la tinerii abia sosiți din Paris, între cari acești Casimirești cărora li se dădea acum cale liberă în Apus și însiși fiii ministrului de Interne, rămas încă în funcție, Ștefan Catargiu[11]. Grigore Balș și Sion se putuseră oploși în Focșanii munteni[12]. Se luară măsuri pentru ca să nu poată

[1] *Ibid.*, p. 237, no. 98; pp. 238-9, 304-5, 316-7. Pentru Zaharia Moldovanu, *ibid.*, p. 325, no. 199.

[2] *Ibid.*, p. 216, no. 74; pp. 219-20, no. 79.

[3] *Ibid.*, pp. 231-2.

[4] *Ibid.*, p. 242, no. 102.

[5] *Ibid.*, p. 244, no. 105. Cf. *ibid.*, p. 266.

[6] *Ibid.*, pp. 233-4, n-le 93-4. Cf. C. Sion, *l. c.* (cu unele știri divergente și alte liste de arestați), și Iorga, Memoriul citat.

[7] *Anul 1848*, I, p. 240: raport al lui Mișcenco, mustrat de Domn· Iorga, Memoriul citat. Ordin către el; *Anul 1848*, I, pp. 258-9. V. și n-l următor și pp. 268-70.

[8] *Ibid.*, p. 257, no. 122. Cf. *ibid.*, pp. 261-2.

[9] *Ibid.*, p. 244, no. 106.

[10] *Ibid.*, pp. 248, 250, 253-5, 260, no. 127; pp. 265-6.

[11] *Ibid.*, p. 266.

[12] *Ibid.*, p. 272, no. 139; pp. 273-4, 310, no. 177.

intra în țară studentul Nicolae Ionescu, fratele agronomului care era să joace îndată un rol la București [1]. Nu fără surprindere se găsește între cei „periorisiți" la moșiile lor, alături de acel Iancu Poni, și „d-mnealui Lascăr Catargiu", din care va ieși un neclintit apărător al ordinii, ca șef al partidului conservator [2].

Totuși potolirea desăvârșită a mișcării revoluționare se așteptă în zadar, cu toată straşnica întărire a pazei pretutindeni în provincie. Se răspândiau și mai departe pamflete cuprinzând punctele „constituției" din Mart, cu această întrebare finală: „Cine sânt prietenii obștii? Cine este dușmanul țării? Judece lumea!" [3]. Protopopul de Bârlad, care fu arestat, ținuse o predică îndreptată de fapt contra Domnului [4]. Din Bucovina, unde erau și Alecu și Costachi Moruzi, Alecsandri chema lumea „în numele Moldovei, al omenirii și al lui Dumnezeu", restabilind faptele din Mart și explicând punctele propuse [5]. Și Sturdza putu să afle cu temere că Sadic-Pașa chema la Constantinopol pentru a-și presinta plângerile pe boierii de la Măcin [6].

Kogălniceanu nu avuse aproape nicio parte în mișcarea moldovenească isprăvită prin exiluri și prigoniri. Se vedea la marele creator cultural, la cel mai cult și mai în stare de inițiative din tineretul românesc incapacitatea și a decisiunii și a organisării. De aici caracterul naiv, împrăștiat și menit unei răpezi căderi a lui „1848" în Moldova. Alte împrejurări vor trebui să ridice din nou la suprafață pe acela care gândia așa de mult pentru întreaga sa generație.

Fără Kogălniceanu deci —, de și s'ar recunoaște felul său, istoric și literar, de a se exprima, în cumpănita și plina de cuprins broșură, de un mare avânt retoric: *întâmplările din Moldova în luna lui Martie 1848* [7], în care caută a se dovedi

---

[1] *Ibid.*, pp. 350-1. Cf. și Iorga, Memoriul citat.

[2] *Ibid.*

[3] *Anul 1848*, I, p. 332.

[4] *Ibid.*, p. 409 și urm.

[5] *Ibid.*, p. 414 și urm. Urmează un alt rechisitoriu contra lui „Mihail-cel-Bătrân". Cf. și C. Sion, *l. c.*

[6] *Ibid.* Acolo merseră, ca delegați, Răducanu și Dimitrie Roset, Ioan Cuza, Miclescu, Romalo; C. Sion, *l. c.* Cf. *Anul 1848*, I, pp. 392-3.

[7] *Ibid.*, p. 467 și urm. (12 pagini). A se compara broșura în care

deosebirea între mişcările apusene contra formei de Stat şi aceia, care ar fi de caracter strict legal, din Iaşi[1], — se alcătuieşte proclamaţia, şi către săteni, dar nu şi către „boierii cari au parte la tote bunătăţile“ şi cărora li se cântă în urechi din trâmbiţa revoluţiei generale, neapărate, iscălind exilaţii de la Măcin şi de la Brăila, pe lângă cari se mai adaugă câţiva, între cari acel student Nicolae Ionescu, om cu însuşiri oratorice, şi profesorul Curius, singurul din toată dăscălimea vremii care se lăsă prins de curent[2].

Dar, în momentul când se putea constata această deficienţă de conducere şi când, la Bucureşti, cu toate silinţile consulului Kotzebue, care veni în anchetă şi la Iaşi, şi ale unui trimes extraordinar rusesc, generalul Duhamel, apărut pe rând în ambele Capitale, nu se petrecea încă nimic, un nou fenomen revoluţionar românesc se producea la Ardeleni.

Intelectualii Ardealului, căci numai de ei poate fi vorba la început, urmând ca masele să se ridice pe urmă pentru durerile lor adânci, străine de orice ideologie, care n'ar fi putut să fie înţeleasă nici măcar în principiul ei, se împărţiau în trei categorii foarte neted osebite.

In ce priveşte, întâiu, pe cei trecuţi ca profesori în ţările libere, ei nu arătară în Moldova, unde Asachi privi nepăsător la scenele din Mart şi le condamnă în foaia sa, niciun interes pentru *revendicaţii care, nu trebuie scăpat din vedere, cu participarea unui Vineler, a agenţilor poloni pe cari i-a descoperit poliţia lui Mihai Sturdza şi cu îmbulzirea Evreilor, aveau caracter liberal, şi nu naţional.* Cel puţin n'avem nicio dovadă scrisă că acei câţiva dascăli de peste munţi s'ar fi amestecat, în orice calitate şi în orice măsură.

La Bucureşti, Florian Aaron, care nu dăduse un caracter „dacic“ operei sale istorice, era tot aşa de străin faţă de orice

se încearcă a se face din bietul „meseriaş“ moldovean *un tiers état* care „nu e încă nimic şi trebuie să fie“, ca în pamfletul lui Siéyès, „tot“; *ibid.*, p. 460 şi urm.

[1] „Revoluţionară ar fi fost mişcarea atunci când ar fi fost pentru sau împotriva Prinţului sau împotriva instituţiilor ţării.“ Lucrul de căpetenie ce se cerea a fost păzirea „Reglementului“. — Intre actele de represiune e şi acela, pomenit şi mai sus, de la Săbăuani, în ţinutul Romanului.

[2] *Ibid.*, pp. 457-9.

manifestare politică. Mai târziu numai, un larg orizont istoric i se va deschide și trecutul neamului său i se va presinta în toată întinderea și în toată adâncimea lui [1]. De la Laurian avem un șir de scrisori în care el arată, ca și un alt Ardelean, anonim, sentimente de neîncredere față de un regim capabil de toate nedreptățile [2]. El socoate fără rost Adunarea bucureșteană, care a ajuns doar un „contoar", adecă un birou de înregistrare pentru Doma [3]. Pomenind zvonurile că Rușii sânt gata să intervie pentru a opri orice pornire revoluționară, el resumă situația în aceste teribile cuvinte de amărît dispreț: „patriotism ca în palmă, inteligență bornată" — curioasă influență franceză la amicul lui Ioan Maiorescu! —, „inimă putredă" [4].

Un alt centru de gândire reformistă, dacă nu revoluționară, era la Brașov, în jurul *Gazetei Transilvaniei* și al lui Bariț. Pe acesta-l vedem în legătură cu însuși Telegescu, pe care Vodă-Bibescu-l scosese de la ocnă unde era pentru vechiul său păcat revoluționar: redactorul brașovean a lăudat pe acest nepocăit pentru că „a avut curagiul de a luat biciul în mână, cu care biciuiește pe robii întunerecului și ai patimilor de tot felul", și i se semnalează de el crima unui nedreptățit: „cancelaria departamentului Dreptății astăzi este văpsită de sângele nedreptății ce o locuia", spune acest om enigmatic, care dovedește o deosebită putere de a se exprima [5].

Atent și la ce făceau studenții „moldo-valahi" la Paris [6], Bariț se interesează mai ales de împrejurările din Moldova, necontenit urmărite cu simpatie pentru revoluționari. „Răutatea zilelor vine ea de sine", profeția el în Apus [7]. Știrile ce se dau despre scenele din Iași sânt însă cu socoteală [8], dar se îngăduie o rectificare în dauna potolitorilor prin violență

[1] V. felul cum expune istoria tuturor Românilor, în cursul său; *Rev. Ist.*, XIII, p. 265 și urm.
[2] *Anul 1848*, I, pp. 171-2; p 135, no. 24.
[3] *Ibid.*, p. 181, no. 49.
[4] *Ibid.*
[5] *Ibid.*, p. 323, no. 195.
[6] *Ibid.*, pp. 135-6. Stătea la Telega, la Câmpina, la București.
[7] *Ibid.*, pp. 140-1.
[8] *Ibid.*, p. 258, no. 123. Cf. ce spun foile săsești, în articolul citat, al d-lui Göllner; *Rev. Ist.*, 1936, pp. 105-11.

ai mișcării, și se adauge în dânsa această observație: „Nu numai tinerimea, ci întreaga Moldovă a dorit și dorește a-și scăpa patria de sistemul despotismului, *care la noi ca și la dumneavoastră*“, — revoluția din Statele împărătești dăduse aici, ca și în Bucovina, libertatea de tipar —, „prinsese rădăcini adânci, și a-i prepara un viitor de care să se bucure urmașii noștri“. Așa, spune corespondentul, „s'a făcut batjocura cu floarea Moldovei“ [1]. Pe larg, din adăpostul său muntean, proscrisul Sion povestește cum s'au întâmplat lucrurile [2]. Un alt corespondent, bucureștean, deplânge căderea, de pe urma intrigilor rusești, a Marelui Vizir Reșid, „omenosul Turc“, care voia răscumpărarea țărilor românești, devenite astfel independente, ceia ce Rușii ar fi primit, dar cu un ajutor bănesc al lor, care li-ar permite o nouă ocupație ca sechestru. „Noi trăim aici“, spune el, „o viață foarte ticăloasă în Moldavo-România.“ Plângerea că de la primele manifestații românești peste munți, salutate cu entusiasm, sânt prigoniți, la București, Ardelenii, ca și unele cuvinte, arată care e originea scriitorului [3]. Și poate același, arătând ce zvonuri umblă la București, încheie astfel: „Românimea nu se mai sperie de nimeni și de nimic, pentru aceasta cutezăm a chezăși“ [4].

Și, cu cât trece vremea, linii de program tot mai îndrăznețe se schițează. „Moldavo-România“ ar fi să se constituie, măcar ca o „confederație danubiană“, în afară de orice influență rusească, mulțămindu-se protectorilor pentru ce ajutor s'a dat în trecut. Noua țară, neutră, ar avea paza Dunării și chiar a țermului Mării Negre. I s'ar restitui de Ruși, cari și-ar retrage consulul, Basarabia, „care s'au luat de la noi cu călcarea dreptului neamurilor“, lămurindu-se această chestie așa cum o făcuse Colson în cartea sa de proiecte panromânești. Numai având „parte formală națională din corăbierie pe Marea Neagră“, Românii „ar putea fi tari și sănătoși“.

Pe când viitorul era privit astfel în sensul general românesc modern, cel de-al treilea centru ardelean, *Blajul mai noilor profesori, păstra crezul roman curat, așa cum îl moștenise de la Petru Maior*. Biserica unită, revenind la tra-

[1] *Anul 1848*, I. pp. 386-9. V. și *ibid.*, pp. 401-2.
[2] *Ibid.*, p. 223 și urm.
[3] *Ibid.*, pp. 377-8.
[4] *Ibid.*, pp. 413-4.

diţiile lui Inochentie Micu, lua asupră-şi misiunea de a afirma, în faţa şi împotriva Ungurilor, cari, încurajaţi de întinderea revoluţiilor, cereau cu zgomot la Cluj „unirea (cu Ungaria revoluţionară) sau moartea", şi a Saşilor, între cari doar mintea superioară a pastorului, format în Elveţia lui Pestalozzi, Ştefan Ludovic Roth [1] înţelegea că a început să vie vremea neamului, până atunci aşa de adânc despreţuit, al Românilor, *dreptul, reclamat în zădar de un veac şi jumătate, de a constitui o naţie. Dar acest drept nu era să fie acordat de puterea împărătească, dovedită, peste puţin, ca neputincioasă împotriva revoluţiei maghiare a lui Kossuth, ci afirmat şi impus, în Adunarea lui Naţională, de poporul românesc însuşi.*

Supt conducerea unui Ioan Bran de Lemeny, în fruntea unei deputaţii de puternici negustori, uniţi în „gremiul" lor, Braşovenii, altfel de loc dispuşi la o manifestare în adevăr revoluţionară, porniră, în Mart, cei d'intăiu. Ei cereau egala îndreptăţire pentru preoţi la „porţia canonică" a lor, pentru meseriaşi la exerciţiul profesiunii lor, ceia ce li se interzisese în cetate, cu cea mai mare îndărătnicie, în secolul al XVIII-lea [2], şi, apoi, pentru intelectualii cari se formau la şcoala de drept din Sibiiu, de caracter austriac, dar şi la „liceul" din Cluj, dreptul la magistraturi, cum, de altfel, aiurea, ca în Secuime, unii dintre dânşii şi întraseră în ordinea judecătorească [3].

Mişcarea s'ar fi oprit la revendicări legale de caracter material şi practic, dacă, pe lângă un cler, de ambele confesiuni, — la Blaj timidul Ioan Lemeni, la Sibiiu, ca vicariu, arhimandritul, de origine macedoneană, legat de familia Grabovschi, dar format la şcoală teologică sârbească în Banat Andrei Şaguna (Siaguna), — n'ar fi fost, prin acele studii făcute în scolile mai înalte săseşti şi ungureşti, la Sibiiu şi la Cluj, un tineret de studenţi care prinsese contagiunea revoluţionară ce era pretutindeni în aier.

La „Academia de drepturi" sibiiană, Bărnuţ, care el însuşi abia-şi isprăvia studiile, avea lângă dânsul pe Ioan Puşcariu,

[1] Operele lui s'au tipărit, în ultimii ani, de d. Folberth. Dări de samă şi în *Rev. Ist.*, 1928, pp. 86, 357; 1931, p. 62; 1933, p. 204.

[2] Hermann, *Das alte und neue Kronstadt*, Sibiiu 1883-4.

[3] Papiu Ilarian, *Istoria Românilor din Dacia superioară*, ed. a 2-a, Viena 1852, II, pp. 113-4, 272-4.

pe un Gheorghe Roman și un Nichifor sau, după moda timpului, „Nicefor", din Cacova. In momentul când fierbeau Ungurii pentru „unirea" lor și unii Români, știind că n'o pot împiedeca, așteptau de la dânsa posibilitatea de a fi împreună Ardeleni, Bănățeni, Crișeni, Maramurășeni, Bărnuț se înțelese cu Pușcariu pentru redactarea unei proclamații care punea o chestiune de drept: *pentru a vota și ei Unirea, Românii trebuiau să fie o națiune constituită și recunoscută*, acea veche dorință de la care, cum am mai spus, porniră toate acțiunile următoare.

Se cerea deocamdată să se adune protopopii, doi preoți și doi delegați mireni de fiecare cerc bisericesc[1].

Așa ceva nu se putea tipări. Ca și în Moldova se luă calea copiilor manuscrise pentru a face ca îndemnul către „congresul" românesc, firește fără deosebire de confesiune, să pătrundă și până în fundul Secuimii, unde, la Vașarheiu, foarte tânărul cancelist Pop, care-și va zice Papiu Ilarian, partisan al Unirii Ungurilor, ca unul care era încunjurat de colegi din acest neam, avu același punct de vedere: că trebuie plecat de la voința poporului, a poporului țărănesc, căci, afară de popi, profesori și câțiva negustori, atâta avea, ca element de luptă, națiа.

Supt această formă convocarea adunării pe ziua de Dumineca Tomei fu interzisă[2]. Guvernul, încă austriac, avea nevoie, fără îndoială, de ceva care să se poată opune ungurimii, pretutindeni în cea mai mare fierbere, și el recomanda chiar acordarea egalității politice pentru Români[3], dar, cum nu se uitaseră scenele sângeroase ale răscoalei din Munții Apuseni, unde și acuma starea de spirit, influențată de suferința socială, era tot rea, trebuia o garanție.

Pe aceasta o dădură, după exemplul, care nici acesta nu se șterse, din 1791, ambele Biserici, care se înțeleseră pentru a trece în fruntea manifestării naționale ce se cerea. Deci lumii care se adunase la data arătată de tineri i se arătă că poate, că trebuie să se întoarcă la 3/15 Maiu, când administrația permite manifestația populară.

[1] V. *ibid.*, p. 275 și urm.
[2] *Ibid.*, p. 274 și urm.
[3] *Ibid.*, p. 277, no. VII.

August Treboniu Laurian.

Se cerea de la Blaj să vie numai protopopii „și cu unii bărbați pricepuți, adecă: cari au zel spre națiia sa și cunoștința țării și a drepturilor omenești și politice din protopopiatul unde s'ar afla“ [1].

Până atunci, atmosfera politică era cu totul alta. Două elemente se adauseră care trebuiau să încurajeze masele țărănești și să contribuie la orientarea studenților, în cea mai mare parte peste măsură de tineri și lipsiți de orice experiență.

De o parte se făcu o concentrare ardeleană, și anume la Sibiiu, unde, cum observă Pușcariu, cu cârmuirea săsească autonomă, se putea lucra în mare libertate. In mijlocul anului școlar, în condiții care nu se văd bine, părăsiră catedrele de la București ca să vie la sfat și Florian Aaron și Laurian, iar, pe lângă dânșii, un Petru Suciu care fu profesorul de drept roman de la Iași în epoca următoare [2], și acel Axente Sever care fusese la București, uneltind între partisanii reformelor, și la care s'a făcut și una din reuniunile care porniră mișcarea revoluționară și acolo.

De alta, *revoluționarii moldoveni, plecați din Brăila cu pașapoarte austriece pentru Viena, erau acuma tot la Sibiiu:* Alecsandri, Negri, Lascar Rosetti, Gheorghe Sion, Ioan Ionescu, A. Russo, Carius, Cuza. Ei erau însă pentru „libertate“, fie și supt steagul Ungariei revoluționare [3].

Apariția lui Șaguna, impunătoare figură princiară, din a cărui întreagă ființă se desfăcea autoritatea, dar păstrând totuși prietenia glumeață a unui spirit larg și liber, dădu prilej la mari manifestații, înainte cu un întreg convoiu de pelerini al libertății supt scutul Impăratului respectat, deci fără nicio intenție de a se crea o altă ordine de lucruri, să se îndrepte spre Blaj. Aici, cei doi capi de Biserică, în ciuda atâtor lucruri, sociale și culturale chiar, care-i despărțiau, fraternisară, ca înaintașii din vremea vechii cereri de drepturi, înaintea catedralei unite. Apoi în „Câmpul Li-

[1] V. circulara lui Lemeni către protopopi; *ibid.*, pp. 277-8. Alături a lui Șaguna, fără această restricție.

[2] El însoțiră și familia Ghica din Comănești într'o călătorie pentru studii în Germania. V. Ionașcu, *Material documentar privitor la istoria Seminariului din Buzău, 1836-1936*, Buzău 1937, și *Rev. Ist.*, April-Iunie 1938.

[3] V. Papiu Ilarian, *l. c.*, p. 97.

bertății" se adună o imensă mulțime de țărani, *încredințată că i se va aduce o veste a desrobirii mult așteptate*. Se desfășurase un steag albastru, alb, roșu, ca al Franciei revoluționare, pe care stătea scrisă lozinca de la 1789: „libertate, egalitate și frățietate". De la Roma strămoșilor se aluneca astfel la Parisul marii Revoluții.

Adunarea de pregătire, la 2 Maiu, a fost de fapt cea hotărîtoare. Toată lumea luă parte la dânsa, hotărînd prin strigătele ei, de altfel nu fără cuviința îndătinată a neamului, direcțiile. Acolo Vlădicii se rostiră cu pază, Șaguna apăsând asupra devotamentului către „bunul tată Ferdinand"[1]. Un singur discurs fu încriminat, arestându-se vorbitorul, Avram Micheș[2].

Dar, în cuvântarea pe care o rosti Bărnuț, căruia i se dăduse această sarcină, ca fiind cel cu studii constituționale îndeplinite, ideia romană învinse, într'o largă expunere teoretică, din care acele mii țărănești prinseră numai atâta: că ei au un drept la pământul pe care-l lucrau pentru „domnii de străin", urgisiți, și atunci se ridică acolo, pe malul leneșei Târnave, un formidabil strigăt de aprobare, cuprinzând în el asigurarea că pentru acea brazdă eliberată în sfârșit se va merge și până la moarte, contra oricui[3].

Protocolul Adunării arată că ziua a început cu un serviciu religios la care luară parte membrii amânduror confesiunilor. Deschiderea se făcu oficial, în fața celor doi comisari ai Guvernului, Unguri amândoi, Ludovic Szabó și Nicolae Bánffy, cetindu-se de Șaguna condițiile de credință dinastică și ordine care fuseseră puse de la început. Pe lângă episcopi, președinți pe aceiași treaptă, se alesără ca vice-președinți: Bărnuț, începătorul, și raliatul care era Bariț, între secretari fiind Cipariu, protopopul Popazu, cumnatul lui Ioan Maiorescu, care lipsi, Laurian, Ioan Bran de la Brașov și apoi tineri încă necunoscuți: un Dumitru Boeru, un Iacob Bologa, un Pavel Duca, un Gheorghe Anghel, un Iacob Bob, un Petru Maniu, cu toții represintanții în general recunoscuți ai popo-

[1] Cf. Iorga, *Ist. Românilor din Ardeal și Ungaria*, II, pp. 155-6.
[2] Papiu Ilarian, *l. c.*, p. 294.
[3] Inainte de toate, I. Pușcariu, *Notițe despre întâmplările contemporane*, Sibiiu 1913, p. 14 și urm.; Papiu Ilarian, *o. c.*, p. 94 și urm. (actele oficiale ungurești, p. 279 și urm.).

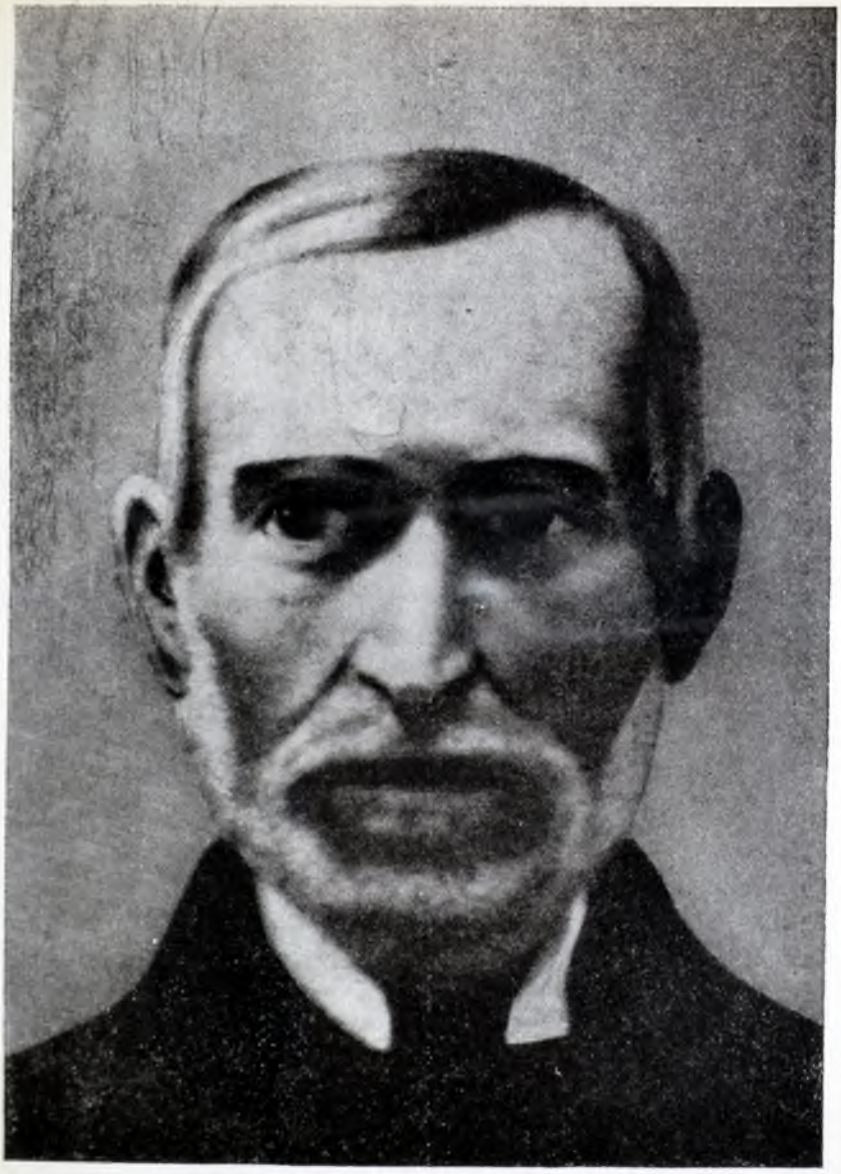

Simion Bărnuțiu.

rului de amândouă confesiunile. Fu invitat să asiste și generalul Schuster la jurământul pentru Impăratul, salutat cu salve de tun, și el fu rugat să mărturisească la Viena despre spiritul de care era însufletită Adunarea.

Se începu cu declarația, presintată tot de juristul Adunării, Bărnuț, că *libertatea și egalitatea națională românească sînt întemeiate* și de aceia se va și numi după „libertate" locul unde se îndeplinise voința nestrămutată a nației. Și anume acea „libertate" e în cadrele Monarhiei habsburgice, ale Impărăției ca atare, căreia-i e supus Marele Principat al Ardealului. Această „națiie" „de sine stătătoare" face jurământul de credință „către Impăratul, către Patrie și către Națiunea Română". In acest jurământ se cuprind și cererile de căpetenie, pe care Șaguna, cu o delegație, trebuia să le ducă lui Ferdinand I-iu, care însă va fugi la Innsbruck și va lăsa pe Români în sama Ministeriului unguresc al lui Batthyanyi: „desființarea iobăției, emanciparea industriei și a comerțului", — acest punct venia fără îndoială de la Brașov.

Ele fură complectate în ziua următoare, când Lemeni arătă *că poporul „nu voiește uniunea Transilvaniei cu Ungaria"*, așa încât se interzise orice discuție în această privință, ca fiind reservată deputaților români ce ar fi să se primească în dieta ardeleană, potrivit cu numărul locuitorilor. Se ceru egala îndreptățire în toate rosturile oficiale. Se admise înlăturarea oricărui alt nume decât acela de „Români". Biserica să revie la vechea organisație metropolitană, absolut liberă, și la sinoadele de pe vremuri, în ambele jumătăți ale ei, cu dreptul de a se alege episcopii, cari vor fi represintanți în dietă ca și ceilalți capi religioși ai țării. *Iobăgia să se desființeze fără despăgubire, și tot așa și dijma.* Când Bărnuț adause că pentru moment datoriile impuse de lege trebuie observate, poporul, care, până la capăt, înțelegea, în conștiința străvechilor sale drepturi, să aibă cuvântul, observă: *„Că bine, numai să fie cât mai curând!"*. Pentru meșteșugari, cari nu lipsiau, se prevede, potrivit cu cererile de la Brașov, primite de Universitatea săsească, deplina libertate de muncă, cerându-se, cu amintirea înțelegerii dintre Moldova și Muntenia, o legătură cu „țările vecine" și „desființarea vămilor la graniță". Scutindu-se păstorii cari trec munții de taxa de

curând introdusă, să se observe, cu datina din aceste țări, și tratatele cu Turcia. Să aibă voie a lucra minele lor proprietarii români. In domeniul agriculturii, să se facă o revisie a tuturor pricinilor pendinte, și aici se înfățișează deplin și curagios vechiul proces de usurpare a moșiilor românești din „pământul regesc", cerându-se restituirea terenurilor luate abusiv și o împărțire după numărul familiilor a celor alocate bisericilor săsești. Clerul românesc să fie utilisat de o potrivă cu al celorlalte confesiuni. O largă creațiune de școli, în „toate satele și orașele", va merge, cu „gimnasii, institute militare și tehnice și seminarii preoțești", și până la o „Universitate Română dotată din casa Statului în proporțiunea poporului contribuent". In materie de finanțe, națiia e gata a plăti, dar desființându-se privilegiile.

Alături cu această adevărată enciclopedie de cereri, care corespund, în mai bogat și în mai orânduit, la ce se presintase cu două luni în urmă lui Mihai Sturdza, — ceia ce arată seriositatea oamenilor, în mare parte protopopi, preoți, negustori, cum vom vedea, cari, încunjurați de miile țărănești, scoseseră după o înțeleaptă chibzuire acest program —, sânt, firește, și punctele de pură ideologie liberală: libertatea tiparului, fără cauțiune, libertatea personală și a întrunirilor, jurați cu deliberare verbală, armată cu ofițeri și români și gardă națională românească, în care să între și grănicerii, câte unul de familie, și ale căror moșii să fie revisuite. In sfârșit se arată încă odată, la capătul acestui lung șir de revendicații și înoiri, că nicio hotărîre luată de o adunare în care națiia n'ar fi represintată nu poate să aibă valoare pentru dânsa. Tot potrivit cu obiceiurile liberalismului revoluționar se prevedea formarea unui comitet permanent, residând la Sibiiu, care să aștepte resultatul intervenției hotărîte pe lângă dieta din Cluj și pe lângă Impăratul, căruia i se trimesese, ca mai obișnuit în această lume a concelariilor, tânărul locțiitor de episcop Șaguna.

Pentru a se face loc tuturor valorilor, care apar uimitor de bogate cu acest prilej, se decide că numărul deputaților pentru Viena va fi de măcar treizeci, al celor cari sânt să fie primiți în dietă de o sută, al membrilor comitetului permanent de măcar doisprezece. *Printr'un sentiment de drep-*

tate și frăție națională, de înțelegere pentru rolul țăranilor și de iubire adevărată față de dânșii, în loc de a reținea acțiunea, ca la Iași, numai în rândurile intelectualilor, se hotărăște că membrii acestor represintanți vor fi luați din toate clasele: „preoți, literați, nobili, militari, negutători și țărani".

Bariț voise mai mult însă: întrebuințarea limbii românești în comitatele cu majoritate de Români, introducerea ei în școlile de sat, ca și în cele mai înalte, cea maghiară fiind numai ajutătoare și, ca pe vremea vechilor Impărați, publicarea în românește a legilor și ordonanțelor[1].

Iată acum personalitățile cărora li se încredințează acest rol: dintr'o lume de înalți funcționari, și de origine nobilă, Vasile Negrea, fost șpan de Iniedoara, apoi canonicii Vasile Rațiu, Cipariu, Alexandru Sterca Șuluțiu, care va fi apoi episcop și mitropolit al Bisericii unite, protopopi, dintre cari cei mai cunoscuți sânt Moise Fulea și Popazu, apoi, în al treilea rând, ca represintanți ai intelectualilor: Laurian, Bariț, Vasile Maiorescu, un șir de avocați, între cari acel Ioan Bran de la Brașov, Ioan Bardoși, Constantin Secăreanu și doi alți juriști. La Iași, armata nu se amestecase pentru a sprijini mișcarea, de și s'a observat în corespondențe că ofițerii *au fost ținuți la o parte, nefiind siguri în opera de represiune, condusă numai de fiii Domnului;* aici, într'o lume amestecată, peste deosebirile de clasă și de ocupație, prin fenomenul revoluționar, se întâlnește o întreagă listă de conducători ai armatei împărătești: un maior, căpitani, locotenenți. Negustorii brașoveni sânt larg represintați: Iuga, Orghidan, Dima, Botea, Jipa, lângă protopopul Verzea și lângă Vasile Pop. Aceștia în deputația la Impăratul, pentru dietă fiind aleși o sumă de alți oameni, vădit fruntași cu experiență și cu valoare socială: protopopi, profesori, ca pomenitul Petru Suciu, avocați, ca Petru Dobra, preți bătrâni și tineri, ca acel Neagoe Popia (Popea), care va fi ajutătorul lui Șaguna și apoi episcopul Nicolae al Caransebeșului, scriitor istoric din garda marelui Mitropolit. Nu lipsesc personagii cărora, ca lui Dominic Iordan, li se zice: „preanobil", membri ai familiei Lemeni, negustori din Brașov, ca Radu Leca, Barbu Cepescu, adunător și de documente istorice,

[1] Papiu Ilarian, *l. c.*, p. 169. Interpretarea din *Organul Luminării* a dorinților de la Blaj, și *ibid.*, p. 175.

și viitori conducători spirituali, atunci încă foarte tineri, ca Iosif Șuluțiu. In sfârșit, un senator Balomir, lângă Iosif Micheș, cel arestat pentru moment de pe urma îndrăznelii discursului său de la 2 Maiu. Dintre funcționari, cancelistul Vasile Buteanu, al cărui frate Ioan, întors din Croația, unde asistase la osebirea națională prin energia Banului Jellacich, va fi amestecat tragic în luptele sângeroase care vor urma, ca și alt cancelist, Vasile Dragoș. Ei vor trebui să ceară dietei, imperios, ca situația de acuma înainte a Românilor să fie cercetată în primul rând.

In comitetul permanent din Sibiiu, care trebuia să fie presidat de șeful Bisericii ortodoxe, intră protopopi și conțipiști, alți canceliști, ca acela care va scrie istoria acestei mari manifestări românești, Papiu Ilarian, ca Aron sau, cum își zicea încă de atunci, pe temeiul greșelii de a crede că schimbările fonetice pot supraviețui vremii lor, „Arune", Pumnul, care va trezi și organisa, cu boierimea, dar și dincolo de margenile ei, pe Bucovineni, „juristul" Ioan Pușcașu, care-și va zice Pușcariu, profesorul Nicolae Bălășescu, Bănățean, la început de cultură maghiară[1], trecut apoi în Muntenia, unde va fi autorul unui admirabil dicționariu latin — și al unuia francez —, din care s'au tipărit numai câteva fascicule, profesorul Constantin Roman[2] și, alături, neprevăzând de ce cruntă faimă li va fi încunjurat numele, când va fi vorba de alte metode, acești doi: avocatul Ioan Buteanu, avocatul Avram Iancu.

După o a treia ședință, presidată de episcopii Lemeny, care iscălește, modest, numai „episcop Făgărașului", iar, după dânsul Șaguna: „episcop", se redacta o proclamație către „Români", în care se subliniau resultatele atinse, „acea lucrare de trei ori sfântă, celebrată supt flamura împărătească și romană". „De când e Ardealul", spuneau membrii comitetului permanent, „nu s'a pus jurământ mai sfânt decât acesta", adăugindu-se, cu privire la un trecut care trebuia să moară și să fie uitat cu totul: „jurământul celor trei națiuni nu poate sta față cu acest jurământ român... Jurământul celor trei națiuni e jurământul nesuferinței (intoleranței), al Românilor

[1] V. *Rev. Ist.*, April-Iunie 1938, Notițe.
[2] Cf. Silviu Dragomir, în *Mem. Ac. Rom.*, 1936.

jurământul toleranței cei mai deplinite, jurământ de dreptate, de frățietate".

Incă din acest moment însă se strecurau unele îndoieli pentru viitor. Se va putea păstra această hotărîre, *de către toți?* Va merge Biserica și mai departe pe drumul pe care nu-l alesese ea însăși, în cele două forme ale ei, ci care, vădit, îi fusese impus?

Indoieli se strecoară în chiar proclamația, răspândită și ea de la om la om, pe care am analisat-o mai sus. Intr'un întreg pasagiu, în care e vorba și de o „înarmare", se face un nou apel către cler, *către acel cler care până atunci reprezintase el națiia, cu toate separațiile confesionale aduse de vreme, și în fața căruia se ridica acum pentru întâia oară o putere mireană care nu mai cunoștea aceste hotare și care aduna oameni din toate clasele.* „Pe sufletele protopopilor și a tot clerul zace o răspundere grea, ca să nu se lapede de poporul român" — unul singur, — „de frică au pentru interes", — și se aduc înainte casurile trecute când el s'a lăsat atras sau târît de puternicii confesiunilor rivale: „cum s'au lăpădat mulți pe timpul protestantismului, când au ținut cu Ungurii calvini și cu unitarii. Câtă jăle și supărare au trebuit să fie atunci în popoarele române părăsite de părinții lor a spus și va spune istoria totdeauna". Rolul preoțimii în aceste ceasuri de mare prefacere și primejdie e altul: „Preoții au datoria să-i mângâie, să-i inimeze pe cei ce scad cu inima, și pe ei să nu-i abată nicio întâmplare rea de la apărarea și învățătura popoarelor lor"[1].

Fericită mâna care a scris aceste rânduri, dar și profetică aprehensiunea față de un viitor apropiat! In adevăr Șaguna avea, și data aceasta, o încredere oarbă în binefăcătorul Impărat: asigura pe păstoriții săi că vor avea tot ce așteaptă în domeniul național, politic și social de la „toți mai marii lor și domnii pământești", plini de sentimente părintești pentru țăranii ca și pentru clerul stăpânit de mari speranțe, care nu erau să se adeverească; „sărăcimea" va fi neapărat ajutată, spune el, de „diregătorii ei mirenești", dacă numai vor asculta și mai departe de dânșii, căci aceia „vreau binele lor"... Din parte-i, Lemeni, văzând că iobagii încep a se mișca revo-

[1] Toate protocoalele, în Papiu Ilarian, *l. c.*, p. 291 și urm.

luționar, ca la Mihalț, regretă, pe la mijlocul lui Iunie chiar, ceia ce făcuse, declarând că însăși „adunarea s'a făcut nu după cum a rânduit, precum a scris" credincioșilor săi. El nu uită să observe că Biserica sa n'a înțeles să se amestece cu cealaltă: „ca de acii înainte în treaba religiei tot una să fie"; e numai unirea ca nație, fiind frați și împărtășirea de aceleași „drepturi". Numai cât, dacă neuniții vor să rămâie tot așa, atunci liberi să fie: nu va fi față de dânșii nicio „neprietenie". *Dar, odată ce la Cluj s'a hotărît unirea Ardealului cu Ungaria și Împăratul a consacrat acest act constituțional, care va aduce și egalitatea juridică față de Maghiari, deveniți de fapt stăpânii cu voie deplină ai țării, nația nu e „numai suferită" și „slujbele domnești" s'au înlăturat, așa încât „frăția" trebuie să se întindă, cu păstrarea „legii și limbii", și în această parte.*

Tot așa judecară și Bănățenii, crezând că această „frăție", în noua Ungarie liberală, îi va scoate de supt apăsătoarea hegemonie sârbească, și aceiași era și părerea Crișenilor[1]. Un mic comitet, care se adună la Pesta, luă deci, chiar în Maiu, o hotărîre în acest sens, fără a se fi căutat nicio atingere cu Ardelenii. Nevoile și năcazurile locale biruiseră. După o sfătuire la Lugoj, în ziua de 3 Maiu, ajungându-se la refusul de a merge Românii la Adunarea sârbească de la Carlovăț, ca străină fiind de dânșii[2], la 3 Iunie se redacta în acest sens adresa către Împăratul gata să sacrifice, în interesul situației sale periclitate, națiile supuse celor orgolioase și cu mâna pe armă. Se cerea crearea unui vicariu mitropolitan român, și cu un ajutor laic pe lângă cel bisericesc, și mai ales cedarea către Români a unei părți din vechile și bogatele mănăstiri. Dar toate cu „dragoste" față de „frații unguri" și „către întâiul neatârnător Ministeriu unguresc simpatie și încrezământ"[3]. In schimb, Murgu, întors din a doua

[1] Pentru atmosfera de acolo bogatele știri noi din G. Bogdan-Duică, *Eftimie Murgu*. Ac. Rom., *Studii și cercetări*, XXI, 1938.

[2] Papiu Ilarian, *l. c.*, pp. 141-2. Pentru a doua Adunare, la 27 iunie: v. și *ibid.*, p. 156 și urm. Manifestări și la Timișoara: *ibid.*, pp 166-7. O petiție comună, la 21 Maiu: *ibid.*, pp. 167-9. Și Români din Moldova, pribegi, se abăteau pe la Adunarea din Iulie, la Lugoj: *ibid.* pp. 173-4.

[3] Păcățianu, *Cartea de aur*, I.

temniță, unde stase trei ani pentru agitații împotriva clasei stăpânitoare[1], cu aceiași nestăpânită pornire către metodele revoluționare, oriunde-l ducea neastâmpărul său, chema, în aceste ținuturi, acum desfăcute de Ardeal, la luptă contra Sârbilor considerați ca rebeli. Numind vicari episcopali la Timișoara și la Vârșeț, adunarea din Lugoj, supt influența acestei personalități de comunicativ entusiasm, luă, după cea din Arad și Orade, la 27 Iunie, o hotărîre în această direcție. *In ce privește pe Unguri, ei declaraseră încă de la 10 ale lunii, înainte de a se aduna, în Iulie, dieta Ungariei unite, al cării membru a fost și Murgu*[2], *că, după schimbarea întâmplată, Românii nu mai au nimic de cerut.*

Împăratul primise în ziua de 30 Maiu la Innsbruck delegația Ardelenilor, compusă din Laurian, Cipariu, protopopul Popazu, cumnatul lui Ioan Maiorescu, și Bran din Brașov. Ei aduceau un memoriu în care, și supt iscălitura episcopului unit și a lui Bariț, se cuprindeau cele mai îndrăznețe cereri naționale: pe lângă unirea într'o Mitropolie, una singură, cu sinoade anuale în care ar fi întrat și mirenii, și cu episcopi aleși, recunoașterea nației, ca adunarea și comitetul ei diriguitor, și, firește, și desființarea tuturor vechilor legături în viața satelor, a breslelor, în organisarea învățământului și a clerului; asupra unirii cu Ungaria să nu se ieà o hotărîre cât timp această nație nu se va fi constituit. Răspunsul către acești „supuși de origine română" fu aprobarea actului dietei ardelene. I se arătă Curții, doar, printr'un act elocvent, presintat, pe urmă, de Șaguna, că nimic din nedreptățile suferite de Români nu fusese înlăturat prin actul de Unire[3]. Numai o altă dietă pe noile base, nu pe cele medievale, ar putea să ieie o hotărîre pe care ei ar primi-o[4]. Și din nou se declară acestor „supuși români din Ardealul unit cu Ungaria" că se vor lua pentru a-i satisface și unele măsuri de amănunte, în Școală,

[1] Papiu Ilarian, *o. c.*, p. 123 și urm.

[2] G. Bogdan-Duică, *o. c.*, pp. 177-8. La Orade, episcopul care era Vasile Erdélyi binecuvântase frăția cu Ungurii; Teodor Neș, *Oameni din Bihor, 1848-1918*, Oradea 1937, p. 22. Pentru Adunările arădană și orădană, *ibid.*, pp. 20-1.

[3] Popea, *Arhiepiscopul și Mitropolitul Andreiu Baron de Șaguna*, Sibiiu 1879, p. 133 și urm.

[4] *Ibid.*, p. 136 și urm.

în Biserică, în funcţii [1]. La Pesta, Şaguna, care zăbovi prea mult pentru nerăbdarea alor săi, nu primi, în Iulie, nimic din partea unei diete în care nu răsuna ceva din credinţile lui [2]. Se alesera însă în comisia pentru săvârşirea lucrării Cipariu, Bran şi câiţva alţii, cari nu putură smulge mai mult. Din nou fără resultat se presintară cererile privitoare la Mitropolit, la congresul bisericesc, la respectarea limbii, şi în oaste.

Un alt capitol din mişcarea Românilor de peste munţi se va deschide odată cu contra-revoluţia pentru Impărat.

Acuma însă centrul luptei româneşti pentru o altă situaţie politică şi naţională se mutase la Bucureşti.

S'a crezut că originea acestor agitaţii revoluţionare, care izbucniră în Iunie, trebuie căutată aiurea, şi s'au adus înainte observaţiile respectuoase pe care i le aducea lui Alexandru-Vodă Ghica tânărul Alexandru Golescu, fiul meritosului Iordachi [3]. S'a văzut un alt prodrom al unei mişcări pripite şi rău organisate, împărţită în do ıă, în trei, încă de la început, în manifestaţii culturale ca aceia a asociaţiei, cuprinzând lângă poeţii ţării, de la Văcărescu la Alexandrescu, la Boliac, la Rosetti, la Ion Ghica, pe lângă istoricii Aaron Florian şi Laurian, boieri de toate vrâstele, doritori să se publice cărţi, în a căror alegere n'au fost cu desăvârşire fericiţi, introducându-se şi interese personale. In ea găsim, la 1846, supt patronagiul Domnului însuşi, — la care se adaose şi al Moldovei, — pe Petru Poenaru şi pe Brăiloiu, cu colegul său de la drept Ferechidi, pe doi Filipeşti tineri, fiul lui Iordachi şi fiul lui Vulpe, pe alţi doi membri ai familiei, pe cei doi militari intelectuali Voineştii, pe un al treilea ofiţer, Ioan Emanuel Florescu, pe un Negulici, traducătorul lui Aimé Martin şi el însuşi plănuitorul unei biblioteci literare, pe tânărul E. Predescu, pe Constantin, fratele istoricului Bălcescu [3]. Din Moldova se asociau Negruzzi, Alecsandri şi Negri, din Ardeal Bariţ, Cipariu şi Vasici.

In schimb, Societatea de la Paris a studenţilor români, întemeiată la 1846, a fost privită de la început, nu fără drep-

[1] *Ibid.*, pp. 138-9.

[2] Lupaş, *Mitropolitul Andreiu Şaguna*, Sibiiu 1909, p. 66.

[3] *Anal 1848*, I, la această dată

[4] Trimeterile la *Foaie*, în Iorga, *l. c.*, p. 230 şi urm. V., pentru astfel de întreprinderi, şi *ibid.*, p. 225 şi urm.

tate, cu neîncredere. Consulul Franciei din București se ocupa de scopurile ei, pe care le socotia supuse bănuielilor. Ea trebuia să cuprindă, nu numai pe acești tineri desțărați pentru moment, ci și persoane din țară, invitate să se înscrie pentru urmărirea unor foloase culturale și mai ales aducerea, susținerea, de bursieri. Într'o formă înflăcărată, dar lipsită de gust literar, se arăta ce mare rol are să îndeplinească „România", care „se sculă, scutură de pe dânsa pulberea mormântului", așa încât „pântecele-i binecuvântate de ceruri vor începe iar a rodi fii de glorie și de lumină". Nu se uită însă nici „femeile mume", menționându-se anume ca patroane Doamna Maria și Doamna Smaranda. Cu sprijinitori în al doilea rând se aleg de acești tineri, de sigur fără gânduri rele, la Munteni soția moldoveancă a lui Barb Știrbei și boierii Ioan Bibescu, fratele Domnului, și Ioan Bălăceanu, iar la Moldoveni Ruxanda, soția lui Nicolae Roznovanu, Alexandru Sturza Miclăușeanul și Nicolae Ghica din Comănești, tânăr format în Germania. Nu se uită nici Bariț, pentru strângerea de subscripții în Ardeal.

Inițiatorii spuneau însă prin numele și trecutul lor ce nu se cuprinde în statute, cu caracter modest administrativ. Președintele era Ion Ghica, trecut acuma, după venirea în Franța, la metoda revoluționară. Secretarul, C. A. Rosetti, avea o credință mistică în folosul unei organisări democratice a poporului românesc. Se ceruse, pentru marea lui faimă literară, dar și pentru steagul revoluționar pe care-l represinta față de monarhia burghesă a lui Ludovic-Filip, protecția lui Lamartine.

Dar, de la început, se putu vedea o deosebire de tendințe și mai ales de metode între Munteni, tineri liberali cu toții, și între Moldoveni, cari represintau mai mult un naționalism cultural. Casierul era Scarlat Vârnav, a cărui acțiune în acest domeniu a mai fost pomenită, și care-și făcea o mândrie să se așeze în rând cu țăranii, intitulându-se „birnic". Și el, procedând la alcătuirea unei biblioteci, fixa anume principii care nu erau politice. Era vorba de a se păstra legăturile cu lumea de acasă, cu mediul tradițional, de a împiedeca acea „uimire" de care erau cuprinși în general cei întorși între ai lor. Uitarea limbii înseși se întâmpină, spune el, une ori. Se recomanda cultivarea literaturii româ-

nești, cerându-se și daruri din partea scriitorilor și tipografilor [1].

O tendință politică înaintează se vădi îndată și prin omagiul adus, la începutul anului următor, lui Edgar Quinet, al cărui curs de la Collège de France fusese tocmai întrerupt de Guvernul Guizot. In numele societății vorbi Dimitrie Brătianu, al cărui frate mai mic, Ion, fusese reprimit de curând în miliție, unde avea gradul de „praporcic" [2]. Se vorbia marelui propagandist al dreptului neamurilor, pe care era apoi să-l apropie de Români căsătoria cu Hermiona Asachi, văduva unui Moruzi, despre lunga și dureroasa istorie a unui popor al cărui nume nu-l rostise Quinet până atunci în cursurile-i așa de aplaudate. Se amintia glorioasa origine și se punea în legătură acvila imperială cu corbul muntean devenit un vultur. In frase împrumutate lui Lamennais se cerea pentru Români dreptul de a trăi. Și i se răspundea tânărului vorbitor prin asigurarea că, fiecare „om public din Franța având datoria de a merge înaintea popoarelor care vreau să renască", — dar Quinet nu cunoștea încă, de sigur, adevărata situație de drept a țărilor românești —, el se va gândi și la „învierea populațiilor" și — nu națiunii —, „moldo-valahe". In foarte frumoase cuvinte marele publicist își arăta credința că, de și încunjurați de pofte străine, sufletul lor însuși va ținea în viață pe Români. Ba chiar el mergea până acolo, încât vorbia de „alianța Francesilor și a Moldo-Valahilor îndeplinită în spirite". Vestea acestei ceremonii fu comunicată publicului frances prin acel Paul Bataillard care era să urmărească în toată viața sa desvoltarea poporului de care i se prinsese inima [3].

Intre cele două societăți se stabiliră îndată legături. In adevăr, cea de la București cuprindea, dintre studenții parisieni, pe Ion Ghica, pe D. Brătianu și pe Rosetti, pe Nicolae Bălcescu, care putuse pleca și el la Paris, pe Alexandru Golescu, vechiul nemulțămit cu starea de lucruri din țara sa. Ba chiar, nu numai Bălcescu singur, destul de strâmtorat băneste, dar cu el și Kogălniceanu însuși [4] se îndatoria să colabo-

[1] *Anul 1848*, I, p. 16 și urm. V. Iorga, scrisorile lui Alexandru Kogălniceanu, în revista *Floarea darurilor*, I.

[2] *Anul 1848*, I, pp. 12-3.

[3] *Ibid.*, p. 37 și urm. O altă cuvântare, de o retorică înflăcărată a lui Brătianu, *ibid.*, p. 62 și urm.

[4] *Ibid.*, p. 53.

reze la compilațiile avute în vedere, dând pentru suma de 400 de galbeni, în două tomuri, „un dicționariu biografic „cu biografia celor mai însemnați Români din toate părțile și din toate veacurile", o Istorie universală fiind încredințată lui Voinescu II. Rosetti, care cumpăra de la un German o tipografie, în asociație cu prietenul său, și politic, Winterhalder, o punea la dispoziția Societății de editură [1]. Un mare număr de femei din aristocrația ambelor țări sprijinia această pașnică întreprindere, ceia ce n'ar fi făcut dacă i s'ar fi atribuit acesteia și ținte politice.

Adăugită în ce privește membrii comitetului de conducere, Societatea continuă, fără mari isprăvi în domeniul creațiunii literare [2].

Până la sfârșitul acestui liniștit an 1848 era cea mai deplină înțelegere, în acest domeniu, între Românii, mai bătrâni și mai tineri, din țară și din străinătate, până într'atâta încât Dimitrie Brătianu, scriind fratelui, care însă era să fie în curând scos din oaste pentru lipsa din țară [3], își arăta bucuria că în sfârșit s'a aruncat și Bibescu în tabăra „nebunilor" [4].

In acest spirit, cu lozinca: „o limbă literară este o nație", se făcu, la sfârșitul anului, darea de samă a societății din Paris. Vârnav constata că prin cei întorși în țară se înlăturaseră bănuielile pentru scopurile politice. In lista sprijinitorilor, cari nu sânt, deci, numai de la Paris, se întâlnesc persoanele cele mai de vază din societatea românească, între ele și pictorii Lapati și Aman, dintre cari cel d'intâiu înfățișă un furtunos Mihai Viteazul plecat la asalt [5]. Dar nu e fără semnificație pentru sentimentele acestui tineret că el se adresă și către poetul revoluționar Béranger, care răspunde asigurând că „le brave peuple rouman" „își va relua un loc mai ridicat în lume" [6]. E adevărat că și un istoric și un spirit potolit ca Montalembert, autorul studiului asupra „călugărilor din Apus", se învrednicia de aceiași cinste [7].

1 *Ibid.*
2 V. Iorga, *l. c.*
3 *Anul 1848*, I, p. 341, no. 209.
4 *Ibid.*, p. 61, no. 13.
5 *Ibid.*, p. 73 și urm.
6 *Ibid.*, pp. 132-3.
7 *Ibid.*, pp. 136-7.

Se adăugia în acest avânt cultural, care nu putea face să se prevadă tulburări apropiate, care, cum am văzut, nu fură provocate decât de evenimentele din Paris, şi un îndemn către Dimitrie Ghica, fiul lui Grigore Ghica, pentru a primi să fie „patronul" Teatrului Naţional, care ar fi luat o altă direcţie. Iscălesc Ion Ghica şi vechiul său prieten Grigore Alexandrescu, Ioan Voinescu II, Rosetti, care, deci, şi pentru rosturile tipografiei şi librăriei sale, se întorsese în ţară, şi chiar acel ofiţer superior, Nicolae Golescu, pe care-l aştepta un rol de prima linie în schimbările ce stăteau să se îndeplinească [1].

Dar încă din Mart 1848 consulul Franciei semnala apariţia de „placarde reclamând înlăturarea privilegiilor boierimii, formarea unei gărzi civice şi libertatea presei", ca şi presintarea către Bibescu a unor petiţii şi cererea unor audienţe pentru a recomanda schimbări ce păreau neapărate. Domnul ar fi declarat însă că nu vede în aceşti sfătuitori improvisaţi pe „mandatarii legali ai poporului" [2]. Apoi lucrurile părură că se potolesc. *Neizbânda din Moldova putea fi socotită ca o lecţie. Isprava, fie şi numai formală şi momentană, din Ardeal trebuia să fie însă, încă din Mai'u, un îndemn.*

La sfârşitul lui Mart, Nesselrode înştiinţase şi la Bucureşti că „irevocabila" hotărîre a Ţarului e să nu îngăduie nicio schimbare dăunătoare „protecţiei" în ţările româneşti [3]. Dar, pe la mijlocul lui April, consulul Franciei credea şi el că întâmplările din Ardeal ar putea să încurajeze elemente nemulţămite din principatul muntean [4]. Din parte-i, Bibescu admitea că situaţia e destul de ameninţată, în ajunul venirii lui Duhamel, trimesul special al „protectorului", aşa încât trebuie să cheme pe *„boierii de întâiul rang şi alte persoane de deosebite clasuri"* [5], măsură revoluţionară ca însăşi, cum nu se mai luase vre-odată, ca să li arăte că e sigur de a putea presinta visitatorului, pe care-l aştepta cu neplăcere, o situaţie de „linişte, bună petrecere şi unire între oblăduire şi între toate clasele societăţii noastre". El ştia însă şi de „vremelnica fierbere a unor duhuri", dar a lăsat-o să treacă, „făcând partea şi a lipsei

[1] *Ibid.*, p. 88, no. 16. — Dimitrie Ghica se cerea ofiţer rus şi va lua o Polonă din Rusia; inedit în Bibl. Ac. Rom.
[2] *Anul 1848*, I, p. 161.
[3] *Ibid.*, pp. 193-4.
[4] *Ibid.*, pp. 319-20.
[5] *Ibid.*, pp. 341-2, no. 210.

de experiență și a vrâstei și a patimilor", dar e hotărît să nu dea impresia că „indulgența" lui e „slăbiciune". „Cu inimă de Român", — și el se simția astfel, cu adâncă sinceritate —, el poftește pe toți membrii acestei neobișnuite Adunări ca, „în numele patriei", să se ferească de orice tulburări [1].

Pe atunci Chiselev îi scria, arătând că se teme și de revoluționarii unguri și de „comuniștii" din Bulgaria, că se impun unele măsuri de ușurare pentru săteni, dar și asigurarea de spre miliție, — mărturisindu-și încrederea în loialitatea unui colonel Solomon; totuși măsuri, ca arestarea și exilul elementelor de agitație, care ar făţări numai o atitudine de supunere, sânt de recomandat [2]. Tot odată, sosirea unui trimes turc, ca să afirme, față de misionarul rusesc, drepturile Sultanului, trebuia să deie adversarilor protectoratului impresia că ei vor avea să se sprijine, nu numai pe o acțiune a Parisului încă dominat de Lamartine, dar și pe o înțelegere binevoitoare din partea Porții [3].

Indată se produse deci o înțelegere între toate elementele care voiau răsturnarea, nu atâta a Domnului, cât a regimului proconsular. Astfel Eliad, *căruia i se suprimase „Curierul"* [4], se uni cu „Sarsailii" combătuți până atunci de dânsul, și în tovărășie cu căpeteniile reformiștilor, ca Goleștii: Nicolae, Radu, Ștefan și Alexandru, cu cei doi Bălcești, reveniți de curând în țară, cu amândoi Brătienii, cari și ei vor fi avut o misiune de la comitetele republicii parisiene, — în acest moment Nion era rechemat, așa că de la consulatul Franciei nu mai putea veni niciun sfat și funcționa vre-un frâu [5] —, cu Boliac și cu Rosetti se întâlnește și vechiul conducător Câmpineanu și acel Dimitrie Ghica, format prin călătorii în străinătate, în care tineretul acesta credea că ar putea să vadă pe unul din conducătorii bogați și de nume mare ai mișcării. Sprijinindu-se pe rivalitatea care trebuia să se producă între îmbulzirea rusească și între noul spirit de independență și demnitate al oamenilor tanzimatului, se trimese

---

1 *Ibid.*
2 *Ibid.*, pp. 344-6, no. 214.
3 *Ibid.*, pp. 395-6.
4 *Ibid.*, p. 405.
5 N. Hodoș, *l. c.*

în secret Ion Ghica la Constantinopol ca să afirme că simpatiile Românilor, în ce ar fi s'i se întâmple, merg spre Puterea suzerană, nu spre cealaltă. „Credincioşii" şi „bunii" Valahi treziau amintirea aşa-ziselor capitulaţii, dincolo de care nu mai văd şi nu mai vor nimic, reservându-şi, firește, vechea autonomie, care nu va ajunge în conflict cu „prerogativele şi supremaţia Sublimei Porţi". Orice amestec consular rusesc e „nedrept şi protivnic *intereselor comune ale Sublimei Porţi şi ale ţării*", — de Moldova nu se vorbia nimic, părăsindu-se de aceşti liberali basa unionistă de odinioară a lui Câmpineanu (29 Maiu) [1].

In acelaşi timp se arunca, precum am văzut, lozinca meseriaşului-*tiers état*, care nu e nimic şi poate fi totul, ideie în care se simte preocupaţia intereselor materiale, ce deosebeşte pe Ion Ghica [2]. Se adăugia, pe lângă schimbarea Ministeriului, pe lângă revisuirea Regulamentului, un întreg program ca acela din Moldova, cu desfiinţarea „rangurilor şi privileghiurilor", cu impositul proporţional, cu alegerea unei Adunări mai largi, de o sută de deputaţi de la douăzeci şi cinci de ani în sus, având dreptul de a vota impositul, şi cu desbateri publice, Adunare ieşită prin votul proprietarilor de averi imobile, al patentarilor şi al profesiunilor libere, între cari şi „literaţi şi artişti". Se cerea emanciparea ţăranilor, dar numai cu atribuirea unui teren vândut pe bani, măcar de cinci pogoane, înlăturându-se legarea de pământ a muncitorilor, „pentru că omul este o fiinţă mai presus decât plantele şi el nu are tălpile picioarelor înfipte în pământ", dreptul de petiţionare şi de tipar, responsabilitatea ministerială, desfiinţarea mânii moarte, „neatârnarea maghistraţilor", adecă a Consiliilor comunale, juriul, inamovibilitatea judecătorilor, răspunzători pentru hotărîrile lor, şi suprimarea taxelor de judecată, apoi măsuri economice, sprijinite şi pe cadastru, pe banca naţională. Şi aici erau şi punctele generale din orice decalog liberal: inviolabilitatea domiciliului şi garda naţională, şi, pentru a se câştiga miliţia, se prevedea tragerea la sorţi, în locul recrutării silnice, şi „asigurarea soartei soldatului la întoarcerea în sat", ceia ce arată cetirea revendicaţiilor de la Iaşi [3].

[1] *Anul 1848*, I, pp. 398-400.
[2] *Ibid.*, p. 460 şi urm.
[3] *Ibid.*, p. 460 şi urm.

De odată, la 1/13 Iunie, un „ofis" domnesc înştiinţa că, Doamna trebuind să meargă la Câmpulung pentru schimbarea aierului, Domnul însuşi o va întovărăşi, rămâind acolo până la 6 ale lunii [1].

Se părea, astfel, că Bibescu se retrage înaintea unei mişcări pe care-şi dădea sama, şi din repetatele convorbiri cu tinerii [2], că n'o poate stăpâni. In adevăr, miliţia la care-l îndrepta Chiselev era alcătuită din elemente ofiţereşti aparţinând de sigur şi marilor familii (ca un Grigore Mavrocordat) şi Ruşilor (Engel, Strelicovschi, Banov, Garbaschi), dar în cea mai mare parte clasei micilor boieri, mai ales a celor cari abia se ridicaseră de prin provincii. Solomon şi Odobescu, între coloneli, puteau fi priviţi ca siguri, întru cât amândoi erau formaţi în oastea rusească [3]. Dar Bibescu nu era, ca Alexandru Ghica, un fost comandant de oaste, cu toată frumoasa uniformă de tăietură muscălească pe care o purta. El nu se va gândi, ca Mihai Sturdza, să caute în mijlocul soldaţilor un sprijin contra conspiraţiei care, în condiţii care ni vor rămânea totdeauna puţin sigure, se organisa, făcând totuşi, ca şi la Iaşi, întâiul pas către dânsul ca Domn naţional şi căpetenie firească a poporului.

Un îndemn frances către deslănţuirea acţiunii, într'un moment când încă guvernul revoluţionar din Paris n'avea să înfrunte mânia populară suită pe baricade şi care trebui zdrobită cu tunurile armatei din Africa, străină de orice „democraţie", nu poate fi tăgăduit: el înlocui înteţirea complotistă a Polonilor în zilele moldoveneşti din Mart. Un doctor Louis Mandl era încă de la sfârşitul lui Maiu la Bucureşti, de unde am spus că de Nion, rechemat, plecase, şi el trebuia „să facă o dare de samă exactă a situaţiei politice în Muntenia". In legătură cu tinerii şi aliaţii lor, el era în stare să raporteze despre misiunea lui Ion Ghica, în locul căruia el ştia că fusese vorba întâiu să meargă Ştefan Golescu, şi agentul dădea o recomandaţie către ambasadorul frances la Constantinopol, generalul Aupick, tatăl vitreg al poetului Baudelaire [4].

[1] *Ibid.*, p. 467, no. 277.

[2] I. Ghica, *Amintiri din pribegie*, pp. 835-6.

[3] Pentru ofiţeri de atunci v. Buletinul Oficial pe 1848, p. 83. In April se înaintează colonelii Nicolae Bibescu şi Ioan Florescu; *ibid* Şi *ibid.*, p. 84.

[4] *Anal 1848*, I, pp. 479-80.

In acelaşi timp Pariţ primia din Bucureşti ştirea că Duhamel a convins pe Domn să deschidă în şedinţă extraordinară Adunările, care ar avea să pregătească ocupaţia rusească, procedând la răscumpărarea vasalităţii către Turci cu ajutorul unei sume împrumutate de la Ruşi [1]. Şi, ca dovadă că nu lipsia întetirea Ardealului liberat, foaia din Braşov asigura că, în casul apariţiei Ruşilor la Bucureşti, armatele austriece ar trece şi ele hotarul şi că, *„la orice încercare de ocupaţie a principatelor române din partea oricui, nu numai regimentele graniţei române, ci şi toată naţiunea română de dincoace va alerga peste munţi spre a se înfrunta cu moartea, oriunde ar întâlni-o"*, şi se însemnau care erau regimentele, de o încercată vitejie în războaiele napoleoniene, care, de şi „credincioase monarhului şi patriei, însă şi naţiunii", *„nicăiri nu s'ar oşti cu foc mai mare ca tocmai spre scăparea Principatelor"*: cel din Caransebeş, cel din Orlat, lângă Sibiiu, cel din Năsăud, toate de grăniceri, şi apoi două regimente de linie şi husarii. Chiar fără un război european, *„voim independenţa perfectă, şi o vom avea"*. Acei Români ai Impăratului ar lupta apoi alături cu miliţia munteană şi pandurii despre cari se spune că vrea să-i învie Bibescu, cu garda naţională ce s'ar înfiinţa. „Ascultă, domnule Duhamel: „independenţă moldavo-română, Dunăre liberă sau moarte" este devisa *tuturor Românilor*". „Lăsaţii în pace pe Români! [2]."

La 7 Iunie, încă, Bibescu ştia doar că „nişte oameni pierduţi" umblă prin sate cu ispite şi credea că ajunge, pentru a-i împiedeca, un îndemn către ţărănime [3]. Şi ministrul de Interne specifica de ce e vorba: Telegescu apăruse în Prahova sa, cu vestea că Guvernul vrea să supuie din nou pe ţăranii moşneni, — el însuşi fiind dintre dânşii, — mănăstirii Mărgineni [4].

Mişcarea porni din două locuri, altele, rău pregătite, nedând ce se aştepta de la dânsele [5]. „Conservatorul" cu mistice por-

---

[1] *Ibid.*, pp. 480-2.
[2] *Ibid.*, pp. 481-2.
[3] *Ibid.*, p. 485, no. 283; pp. 503-4.
[4] *Ibid.*, pp. 486-7.
[5] Mai târziu, Eliad a pretins că, înţeles cu Tell, el, care aflase că s'a făcut o comisiune de trei, cu Ghica în frunte, pentru mişcări

niri francmasonice Eliad mergând alături cu maiorul Cristian Tell, cu Ștefan Golescu, cu Nicolae Pleșoianu, ruda profesorului din Craiova, și asociindu-și pentru a influența satele pe preotul Șapcă. Steagul se ridică la Islaz, în fața Dunării, dincolo de care Eliad, pe basa vechilor sale legături, credea poate că s'ar găsi ajutători, între „comuniștii" bulgari de cari vorbise Chiselev.

Proclamația, foarte întinsă și într'o limbă care nu putea fi înțeleasă de țărani, cărora li se făgăduia însă de la început, prin graiul preotului, încetarea clăcii și a „iobăgiei", necunoscută strămoșilor, a fost atribuită lui Nicolae Bălcescu, Eliad primind-o numai, ceia ce nu stătea în obiceiurile lui de mândră inițiativă. Invocarea credinții la fiecare pas s'ar potrivi mai mult cu ideologia bătrânului dascăl și scriitor. Sprijinindu-se ca pe o dogmă pe buna înțelegere frățească între clase, care merge până la Domnul însuși, căruia i se adresa o chemare de poesie patetică, nu fără a-l înștiința pe cel cu „guvernarea problematică" de clausa că „popolul" face pe Domni, și anume pe cinci ani, ca să se poată împărtăși cât mai mulți pe rând[1], se cereau punctele cuprinse în broșura premergătoare pe care am analisat-o mai sus. Se asigură însă, mai întâiu, că țăranii, deveniți liberi pe „părticica răscumpărată de atâtea veacuri cu sudoarea lor", vor plăti pentru dânsa proprietarului, ca să se adauge apoi, cu mărinimie, că „Vistieria va despăgubi pe toți". Un preot și trei țărani vor veni din fiecare sat cu plângerile lor Potrivit cu statornicele idei

„teroriste", în legătură și cu Telegescu, în vederea liberării întemnițaților de la Telega și de la Ocnele Mari, și, la Islaz, Ștefan Golescu și Tell trebuind să deslănțuiască o acțiune violentă, pe când la București s'ar omorî Bîbescu (și cu contribuirea lui Rosetti), s'a asigurat întâiu de starostii de bresle, între cari Moșoiu, și de tabaci; de aceia merse în Oltenia pentru a pune mișcarea pe altă linie; Eliad, *Scrisori din exil*, București 1891, p. 273 și urm. El acusă pe Tell și că a vrut să spargă lada cu bani a administrației și să lege, cu Pleșoianu, pe Magheru. E susținut de Hariton Racotă, și el legalist, și de Zadic, *ibid.*, p. 275. Tot el ar fi fost împotriva unui decret contra clăcii și l-ar fi oprit; *ibid.*, p. 276.

[1] I se adauge argumentul că nu trebuie ca fiii lui, trimeși la Paris, „să se rușineze în sinul Franței de tatăl lor". Partea privitoare la titlurile domnești și boierești vădește pe Eliad.

tot ale lui Eliad se declară că învățământul, cu totul gratuit, va rămânea pe de-a 'ntregul național, alcătuindu-se Universități nu numai în București, ci și în Craiova, cu o Școală Politehnică, precum o putea dori Ion Ghica, apoi câte un liceu și un pensionat de fiecare județ, ba chiar o școală normală de plasă și una începătoare de fiecare sat, introducându-se în toate ramurile literele latine, cu care scria acuma întreg tineretul învățat în străinătate. „Precum nu se poate lăsa niciun creștin a se naște și a muri nebotezat, asemenea niciun fiu de cetățean din câți se află azi în vrâstă de doisprezece ani și câți se vor naște de acum înainte să nu rămâie neîmpărtășit de învățătură." Și glasul lui Bălcescu, care proclama și libertatea Țiganilor, se simte în formula: „tot Românul e liber, tot Românul e nobil, tot Românul e un Domn". La înșiruirea punctelor se prevede apoi „emancipația mănăstirilor închinate", făgăduind oricât „untdelemn, tămâie, făclii și însuși bani spre ținerea de școale de preoți, spre lauda lui Dumnezeu" la Locurile Sfinte, „emancipația Israeliților", — din crezul lui Eliad —, și se cerea să se înarmeze pentru sprijinirea noii ordini de lucruri și străinii, „Greci, Sârbi, Bulgari, Germani, Armeni, Israeliți", — tot după „umanitatea" lui Eliad: „aceleași drepturi vom avea toți" —, îmbunătățirea criminalilor, cu suprimarea, și legală, a pedepsei cu moartea, de mult fără efect, și înlăturarea bătăii din armată, în care soldatul va putea ajunge ofițer. „Adunanța generală extraordinară", chemată imediat, va avea să deie apoi Constituția pe basele odată proclamate de „popol", dar cu o revisie la fiecare cinsprezece ani, adăugindu-se naiva explicație că astfel nu va mai fi nevoie de încă o revoluție.

Se asigura că este o înțelegere cu Turcii pe basa respectului vechilor tratate, — de și Talaat schimba la Iași cu Mihai Sturdza cuvântări de condamnare a revoluției[1] —, iar, dacă ar invada Rușii, li se vor opune „preoții noștri, bătrânii noștri, mumele noastre, pruncii noștri, cari, însoțiți de îngerul Domnului, ce păzește pe cei ce se scoală în numele lui, vor țipa și se va auzi până în margenile pământului" dreptul țării... Și apoi se vor presinta îndreptățirile mișcării, nu numai la

[1] *Anul 1848*, I, pp. 515-6. Memoriul presintat de mitropolitul Meletie contra lui; *ibid.*, p. 525 și urm.

Frații Golești.

Poartă, ci și „la Franța, Germania și Englitera". Despre idealul românesc integral, așa cum îl proclamaseră Ardelenii prin „Gazeta" de la Brașov, nu se vorbește decât acolo unde se arată că orice atac va găsi înaintea lui o națiie de opt milioane[1]. In același timp Bibescu era înștiințat, supt aceleași iscălituri, că puterile i-au încetat, rămâind a-i fi restituite după ce, cu participarea lui, se va vota Constituția și el va jura pe dânsa.

Deocamdată însă trei tineri traseră la Șosea asupra Domnului care se primbla în trăsură, și un glonte de pistol i se înfipse în epoletă. Proclamația, de altfel, ca însăși, stabilind un „guvern provisoriu" al inițiatorilor, de la maior și profesor până la student și la bunul preot de sat, anunța încetarea puterilor domnești[2].

Bibescu nu cedă dintr'o dată, prin una din acele subite slăbiri sufletești care se potrivesc cu un temperament romantic ca al lui. Se ordona, în aceiași zi cu atentatul, arestarea, în această ordine, a celor presintați că ar fi voit să treacă granița în Ardeal: Nicolae, Ștefan și Alexandru Golescu, frați, Eliad, Grigore Grădișteanu, Alecu Paleologu, Grigore Pereț, cel cu glontele, Mitică Crețulescu, arătându-se la cei în funcții sau cu titluri onorifice și rangul lor[3]. Se arestaseră câțiva dintre șefii bucureșteni și Aaron, aprobând, credea că e vorba de Golești, de Voinescu II, de Grigore Grădișteanu și de tinerii Florești[4]. Alecu Paleologu și Mitică Crețulescu erau opriți în munte[5].

Imitând fapta lui Tudor Vladimirescu, care plecase însă din alte adâncimi ale neamului și în altă atmosferă, de și nu era la el această precisiune ideologică și acest prestigiu cultural, o mică oaste, cu ofițeri inferiori, ca un Zadic, rudă cu Eliad prin femei, un Racotă, mergea spre București prin

---

[1] Și *ibid.*, pp. 490-501.

[2] După *Mémoires* ale lui Eliad, *ibid.*, pp. 501-2. Atentatorii ar fi fost Pereț, Crețulescu și Teologu; I. Ghica, *Amintiri din pribegie*, p. 791. Domnul denunță la 10/22 atentatul printr'o foaie volantă; Eliad, *o. c.*, pp. 50-3.

[3] *Anul 1848*, I, pp. 504-5.

[4] *Ibid.*, pp. 506-7.

[5] *Ibid.*, p. 540, no. 317.

Caracăl, ai cărui „cetăţeni" erau măguliţi cu originea imperială a oraşului lor[1].

In drum ei primiră însă ştirea că Domnul, în faţa unei mulţimi confuse, din care se pare că n'au lipsit ţărani anume aduşi, nici negustori din Lipscani, şi a declaraţiei soldaţilor la cari recursese în ultimul moment, că nu vor trage, ridicându-se şi un steag tricolor[2], primise, în sunetul clopotelor, basele constituţionale[3]. In acea zi de 11/23 Iunie tânărul Nicolae Bălcescu devenia astfel dintr'o dată Secretar al Statului, cea mai plină de răspundere dintre demnităţi[4]. Noul Ministeriu era format din Nicolae Golescu la Interne, Gheorghe Magheru, raliat la mişcare, ca Vistier, Eliad la Culte, Ştefan Golescu la Justiţie, Constantin Creţulescu fiind preşedinte al Sfatului administrativ. Poliţia o luase Rosetti şi, spre uimirea tuturora, de pe urma cine ştie căror influenţe francmasonice, sau cu gândul, suggerat poate şi de Domn, că astfel se păstrează măcar o garanţie de ordine. Odobescu cu lua conducerea oştirii[5]. Odată cu vestirea faptului, puţin plăcut pentru iniţiatorii, cu atâta risc, de la Islaz, că revoluţia a reuşit, nu prin „armata" lor, ci supt presiunea populaţiei bucureştene, se dădea, în numele lui Odobescu, lui Tell, ordinul de a se opri în loc înaintarea[6].

De la început se fixau astfel două tabere. Până la sosirea lui Eliad, care se privia ca şef, cu al lui, erau puşi la departamentele atribuite acelora Alexandru Golescu şi studentul, fostul „praporcic" Ioan Brătianu[7]. Constantin Creţulescu va primi presidenţia Consiliului comunal din Bucureşti. Bălcescu, care va anunţa consulatelor schimbarea, iscălind ministru al Afacerilor Străine, primia şi adesiunea marelui

---

1 *Ibid.*, pp. 505-6.

2 *Ibid.*, p. 542.

3 Căpitanul Mavrocordat aduse hârtia de acceptare; *ibid.*, p. 645, no. 420. Agitaseră câţiva tineri şi iuncărul Magheru.

4 *Ibid.*, pp. 512-3, no. 301. El dădea ordine în acest sens; *ibid.*, pp. 524-5. Cf. Iorga, *Istoria Bucureştilor* (amănunte şi după *Ist. Buc.* a lui Papazoglu).

5 *Anul 1848*, I, pp. 513-4.

6 *Ibid.*, p. 514, no. 304.

7 *Ibid.*, pp. 556-7.

Capii tineri ai mișcării revoluționare bucureștene din 1848.

boier Constantin Cantacuzino, candidat de Domn[1], și în numele fiilor lui, Ioan și Grigore, — putându-și plăti astfel vechi socoteli cu Bibescu[2]. Dimitrie Ghica se făcea a fi cu nebunii, dar fratele său Grigore îl înștiința de apropiata venire a Rușilor, și amândoi erau furioși de abdicarea lui Bibescu[3]. Dintre dascăli, întâiu Florian Aaron va trece entusiasmat la noul regim[4]. Ca organ revoluționar, o nouă foaie oficială, *Pruncul Român* al lui Rosetti, se va substitui *Curierului* lui Eliad, încă absent.

La 13/25 Iunie Kotzebue declara că, față de călcarea Regulamentului Organic, consulatul Rusiei își încetează funcțiunile. Duhamel va trece Prutul în Basarabia, iar, a doua zi chiar, Bibescu declara că nu-l ajută puterile să domine o astfel de situație și, nevrând să primejduiască însăși țara, se întoarce în viața privată. El pleca la Brașov cu pașaport și cocarda tricoloră pe piept[5]. Se formă atunci, cu ambițiosul dar puțin sigurul Mitropolit, un *Guvern Provisoriu*. Se ordona, în același timp, arestarea miniștrilor celor mai impopulari, Vellarà, Iancu Manu și Mihail Cornescu[6].

Încă înainte de acest act decisiv, se cerea prin presa liberă, dacă nu altfel, ca și Moldovenii să-și răstoarne tiranul[7].

Dar noul regim nu se putea organisa. Dacă Ploeștenii salutau noua eră, la Giurgiu orășenii atacau și armata, când încercă să-i împiedece de a se arunca asupra foștilor miniștri urgisiți[8]. Dacă se găsiră prefecți de județ în stare să asigure ordinea, graba celor ușor ajunși la o biruință, totuși așa de puțin asigurată, era așa de mare, încât se uită promisiunea de la Islaz a Constituției, ce va fi, și se chemase, la 15, lumea, ca în Parisul de la 1790 în Champ de Mars, ca la Blaj în Câmpia Libertății,

[1] *Ibid.*, p. 573, no. 362.
[2] *Ibid.*, pp. 523-4.
[3] *Ibid.*, pp. 622-3.
[4] *Ibid.*, p. 540 și urm.
[5] *Ibid.*, p. 544, no. 319, p. 556, no. 331; p. 611, no. 384; VI, p. 67 și urm.; N. Hodoș, *l. c.*, p. 61, no. XLII.
[6] *Anul 1848*, I, pp. 552-3. Și oprire de a veni la București pentru colonelul Cretulescu, care, cum am văzut, fusese numit comandant al gărzii naționale; *ibid.*, p. 562, no. 345. Ei putură pleca. V. și *ibid.*, pp. 612-3.
[7] *Anul 1848*, I, pp. 547-8.
[8] *Ibid.*, pp. 554-5.

în Câmpul bucureștean numit după fântâna mitropolitului Filaret, pentru ceia ce ministrul de Interne numia „primirea Constituției“ [1]. Și Voinescu II explica mulțimii că totuși Constituanta se va aduna [2]...

Intervenția celor de la Islaz, acum la Craiova, care se intitulase „tabăra renașterii României“ [3], schimbă, după câteva zile, situația. Guvernul Provisoriu *cel de-al doilea* se alcătui deci din Mitropolit [4], Eliad, Ștefan Golescu, Tell, un negustor, Scurti, și, pentru că făcea parte din gruptul oltean, Magheru. *Ca „secretari“, dar numai cu glas deliberativ, se așezau tineri cari până atunci avuseră toată situația:* Rosetti, N. Bălcescu, Alexandru Gh. Golescu și I. Brătianu. Nicolae Golescu rămânea la Interne, Eliad la Culte și Odobescu la Război, dar Eliad impuse la Justiție pe Câmpineanu și înlocui la Externe pe Bălcescu cu Voinescu II [5]. Acesta se adresa către consulul Franciei, arătându-i că, dacă intervin Rușii, cum acest Guvern nu are cu ce să se apere, s'ar pune, astfel, în primejdie însăși existența Imperiului Otoman, ba chiar și a Monarhiei austriece [6]! In lipsă de alte forțe decât a unei miliții încă bănuite, colonelul Scarlat Crețulescu fusese însărcinat să organiseze o gardă națională [7].

Cu toate apelurile către Turci, pe lângă cari era acreditat oficial Ion Ghica, uimit de graba izbucnirii unei mișcări la a cării pregătire, în alte condiții, lucrase și el [8], aceștia nu dădeau niciun răspuns [9]. Tot așa de puțin generalul Aupick [10], cu toată primirea prietenească a lui Ion Ghica, complect nein-

[1] *Ibid.*, pp. 557-8. Se împarte traducerea „Cuvintelor unui credincios“, de Lamennais; Ac. Rom., *Creșterea colecțiilor*, 1915, XXVI, facsimile.

[2] *Ibid.*, pp. 590-1.

[3] *Ibid.*, II, p. 80.

[4] Cf. miserabila lui îndreptățire că a fost silit; *ibid.*, V, p. 733 și urm.

[5] *Ibid.*, I, p. 565, no. 351.

[6] *Ibid.*, p. 566.

[7] *Ibid.*, p. 568, no. 356. Colonelul Vlădoianu din Craiova vorbia încă la 14/26 Iunie de „rebeli“; *ibid.*, pp. 571-2. El își ținea în mână ofițerii, între cari Macedonschi, fiul celui de la 1821.

[8] *Ibid.*, II, p. 44.

[9] N. Hodoș, *l. c.*, pp. 61-2.

[10] V. *Anul 1848*, I, pp. 593-4, 667. Sosirea filoromânului Ubicini, bun cunoscător al lucrurilor din Turcia; *ibid.*, p. 539, no. 367. Cf. povestirea lui în *Univers pittoresque, Provinces danubiennes*. Plecarea profesorului Théot; *Anul 1848*, I, p. 598, no. 378.

format de ce era să se întâmple și la Islaz și la București [1]. Se conta în zădar pe un sprijin din Polonia, recomandat de Ion Ghica, și pe putința unirii supt suzeranitatea turcească a Românilor din Austria [2].

O intervenție directă către Guvernul din Paris nu putu să aibă urmări [3]. Consulii refusau să între în legături cu un astfel de guvern [4]. Numai Colquhoun continua personal legăturile cu Ion Ghica [5]. Kotzebue, așezat la Focșani, sfătuia pe Mitropolit să nu se încerce întrebuințarea țăranilor și a revoluționarilor unguri, ci să se recheme Bibescu ori să se facă o Căimăcămie conform cu prevederile Regulamentului [6].

In ce privește situația din lăuntru, țăranii nu arătau nicio înțelegere pentru marea veste ce li se dăduse. Prin orașe, ca la Brăila, armata, rămasă legată de jurământul ei, refusa cocarda, și nobilul visător care era Dimitrie Golescu, un mistic care va rămânea apoi în Belgia, ocupându-se cu lucrări religioase, atrăgea, îngrijorat, atenția asupra elementului străin care, cum am văzut, dovedise de două ori de ce este în stare [7]. La Craiova, fratele Domnului, colonelul Bibescu, după ordinul altui frate, Iancu, trăsese salve în vânt, pentru ca apoi să fie silit a se preda [8]. La Pitești lumea voia să-și impuie ea cârmuitorii. Nu cu câțiva profesori, — la București se numise administrator pașnicul și acuma îmbătrânitul Florian Aaron, — se putea așeza o nouă ordine de lucruri. Dintr'unele județe, ca Gorjul, nu venia nicio știre [9].

Guvernul Provisoriu însuși își schimbă, îndată, înfățișarea. La 16/28 Iunie, iscălîau laolaltă Neofit, Scurti, I. Brătianu, Rosetti și Alexandru Gh. Golescu [10]. Peste o zi, Rosetti și

[1] *Ibid.*, p. 601 și urm.
[2] *Ibid.*, pp. 645-6.
[3] *Ibid.*, p. 678 și urm.
[4] *Ibid.*, p. 597.
[5] *Ibid.*, p. 655, no. 435. Cf. *ibid.*, pp. 681-3.
[6] *Ibid.*, pp. 655-7.
[7] *Ibid.*, p. 613, no. 388. V. articolul d-lui G. Maxim-Burdujanu, în *Mélanges* ale Școlii Române din Franța 1930 (cu scrisori inedite)
[8] *Anul 1848*, I, pp. 640-1. Pentru Buzău, *ibid.*, p. 649, no. 425; pp. 654-5; *Rev. Ist.*, XV, p. 344 și urm. Pentru Călărași, *Anul 1848*, I, p. 689, no. 469. Pentru Turnu-Măgurele, *ibid.*, II, pp. 102-4.
[9] *Ibid.*, I, p. 634, no. 411.
[10] *Ibid.*, p. 635.

Brătianu demisionau, cu o îndreptățire vagă și nesinceră [1]. Îndată însă sosiau de la Craiova Eliad, Tell și Magheru [2].

Dar mai ales nu se lucra după programul de radicale reforme ce se anunțase. Odată cu știrea despre formarea noului Guvern se dădeau instrucții prin județe pentru lucrul la câmp al țăranului, „atât la ale sale, cât și la ale proprietarului moșiei, de va fi clăcaș", ca să nu se piardă recolta [3]. Se cerură trei zile de îngăduință sătenilor, cărora li se iertase, după făgăduință, lucrul de beilic, podvezile la drumuri și cele „sase zile de lucru", așteptând terminul când va înceta „claca și iobăgia" și ei „vor fi cu toții moșneni pe un petec de pământ, fără plată". Ba vor fi chemați la Adunarea cea nouă, unde-și vor putea aduce plângerile, însă, în spiritul conservator al lui Eliad, — de altfel, *și tinerii erau oameni cu moșii și-i gonise de la Paris comunismul* —, sânt asigurați că „vrăjmașii lor nu erau și nu sânt boierii, ci pravilele cele rele și greșelile Domnilor". „Nu iartă Dumnezeu să faceți voi pagube proprietarului și arendașilor." Se făgăduiește plată pentru această muncă patriotică [4].

Pe de altă parte, li se spunea proprietarilor, potrivit cu aceiași doctrină de solidaritate socială: „nimeni n'a putut avea în gând a vă răpi moșiile": amintindu-li ce au fost strămoșii lor la 1746, li se cerea doar ca, prin hotărîrea Constituantei ce se va aduna „să declare pe țăran *proprietar pe mica părticică de pământ trebuincioasă pentru hrana lui*" [5]. O proclamație deosebită era adresată către moșneni [6].

Armata însă continua să îngrijoreze pe aceia cari aveau așa de puține legături cu dânsa. Vlădoianu și Paznanschi [7] veniau de la Mehedinți într'o atitudine ciudată [8]. Se ivi astfel ideia de a se crea „trupe neregulate de dorobanți și panduri" [9], care s'ar uni cu garda națională supt conducerea

---

[1] *Ibid.*, p. 616, n-le următoare.
[2] *Ibid.*, p. 659, no. 438.
[3] *Ibid.*, p. 614, no. 389.
[4] *Ibid.*, pp. 615-6.
[5] *Ibid.*, pp. 619-20.
[6] *Ibid.*, pp. 627-9.
[7] V. și *ibid.*, II, p. 40.
[8] *Ibid.*, I, pp. 633-4.
[9] *Ibid.*, II, p. 153 și urm.

lui Magheru, creat „căpitan general" al celor d'intâiu și „inspector general" al celei de a doua[1], Tell fiind înaintat colonel[2].

Ceia ce nu împiedecă alcătuirea, la „Redută", a unui complot al moșierilor, conduși de Lapati și de boierii Crețeni, de Pera Opran, ginerele lui Solomon, dar totuși un prieten al țăranilor[3], pentru schimbarea Guvernului. El fu arestat un moment, când se produse „visita" lor la Palat și conflictul „poporului", condus de Tell, cu colonelii Solomon și Odobescu, ajutați și de maiorul Lăcusteanu[4], cari, căutând a prinde pe Tell și Magheru, făcură să se tragă asupra mulțimii, un număr de morți și de răniți rămâind în stradă[5]. Dar, de și Solomon se retrăsese cu tunurile, miliția se supuse.

Urmă înmormântarea solemnă a morților, ca în Berlinul din

---

[1] *Ibid.*, I, p. 651, no. 428; pp. 661-2; II, p. 13, no. 185.

[2] *Ibid.*, I, p. 687, no. 464. Înaintarea lui Pleșoianu și Zadic, cu alți ofițeri; *ibid.*, p. 688.

[3] *Ibid.*, p. 700. Nu fără legătură cu Câmpineanu; *ibid.*, p. 702.

[4] V. notele lui în *Rev. Fundațiilor Regale*, 1936; Iorga, *Ist. Bucureștilor*.

[5] *Anul 1848*, I, pp. 659-60, 664-5, 666-7, 668, no. 450; 674 și urm. Comunicația către consuli; *ibid.*, pp. 689-90. V. larga descriere din „Gazetă", *ibid.*, p. 700 și urm., și interogatoriile din vol. II, pp. 87 și urm., 109 și urm. Odobescu dă o întreagă istorie, amănunțită, dar confusă, a mișcarii. V. și *ibid.*, p. 31 și urm. E evident că era o înțelegere între Odobescu și Câmpineanu, cei ieșiți din Guvern; *ibid.*, p. 87 și urm. Așa bănuia și A. G. Golescu; *ibid.*, p. 95. Odobescu se îngrijește însă a nu mai fi arestat, *ibid.*, VI, p. 8, no. 9. V. și articolul, de bogată informație din *Poporul Suveran*: *ibid.*, II, p. 96 și urm. — Solomon ceruse lui Odobescu încă înainte de venirea de la Olt a lui Pleșoianu arestarea lui Eliad, Tell și Magheru; el însuși socotia pe Boliac de „om rău"; *ibid.*, pp. 115-6. *Arestarea era cerută de delegații proprietarilor*. Ea nu părea unită cu o dușmănie față de Guvernul provisoriu însuși, ci determinată de neîncrederea șefului oștirii într'o acțiune militară necunoscută lui (v. mai ales, *ibid.*, p. 117). Odobescu recunoaște apoi că el însuși a arestat pe Eliad și Tell; *ibid.*, p. 118. Dar se retrage imediat din complot, și atunci, în zăpăceala obștească, Eliad anunță „poporului" întrarea în Guvern a colonelului și a lui Câmpineanu; *ibid.*, p. 119. Din parte-i, Solomon dădea toată vina pe Odobescu, superiorul său; *ibid.*, p. 122 și urm. Neînsemnate declarațiile lui Lăcusteanu; *ibid.*, p. 128 și urm. V. și *ibid.*, p. 156 și urm.

primăvară [1]. Ministeriul de Război trecu asupra lui Tell, acum general [2].

Se prevăzuse, de altfel, posibilitatea ca, „din o nenorocire neprevăzută, vrăjmaşii ar izbuti a răsturna Guvernul“ [3]. Indată, pe când şefii militari, arestaţi, îşi aşteptau judecata, Scurti, Lipscan precaut, care iscăleşte în limba franceză, arăta că afacerile lui îl împiedecă de a participa la cârmuire [4]. Trebui să se asigure din nou proprietarii că până la adunarea Constituantei nu se va lua hotărîrea în chestia rurală [5].

In acest moment, Laurian, însărcinat cu misiunea la bietul Impărat austriac, nevolnic şi fugar, părăsit mai de toţi, visa de „un congres general dintre toţi Românii“ [6]. De altfel, profesorul ardelean, ca şi colegul său Vasile Maiorescu, se gătia să revie în ţară [7].

Dar la 21 Iunie st. v. Ruşii erau acum dincoace de Prut, la Stânca, locul măcelului eteriştilor în 1821 [8]. La 28 întrau în Iaşi 4.000 de soldaţi de infanterie, cu ceva Cazaci şi o baterie [9], dar generalul Luders, designat ca să aibă comanda, era încă în Basarabia [10]. Atunci, socotindu-se numai ca „president nominal al unui guvern care nu are decât vremea de a face rău“, Neofit ceru acestor liberatori să se grăbească, pentru ca lucrurile să revie în ordine [11]. In acest timp revoluţionarii, cari făceau pe lunecosul Mitropolit să iscălească o nouă

---

[1] *Ibid.*, I, p. 677. Adoptarea fiilor celor căzuţi, pensii soţiilor; *ibid.*, p. 686, no. 464. Discursul lui Eliad, *ibid.*, pp. 695-7. Al lui Creţeanu, care scotea ziarul *Poporul Suveran; ibid.*, p. 698 şi urm.

[2] *Ibid.*, p. 687, no. 466.

[3] *Ibid.*, p. 660, no. 439.

[4] *Ibid.*, p. 663, n-le 443-4.

[5] *Ibid.*, p. 673, no. 454. Nou îndemn spre linişte către săteni; *ibid.*, II, p. 17.

[6] *Ibid.*, I, p. 695, no. 472. Se vorbia în Apus de posibilitatea aşezării vre unuia din fiii Ţarului, Constantin sau Mihai, ca „rege“ dac, care ar fi avut, pe lângă ambele Principate, şi Basarabia şi provinciile de supt Austria, ba încă şi Serbia; *ibid.*, II, p. 21, no. 501.

[7] *Ibid.*, p. 16, no. 489.

[8] *Ibid.*, p. 23, no. 500.

[9] *Ibid.*, pp. 149-50, no. 595.

[10] *Ibid.*, p. 150, no. 596.

[11] *Ibid.*, pp. 42-3.

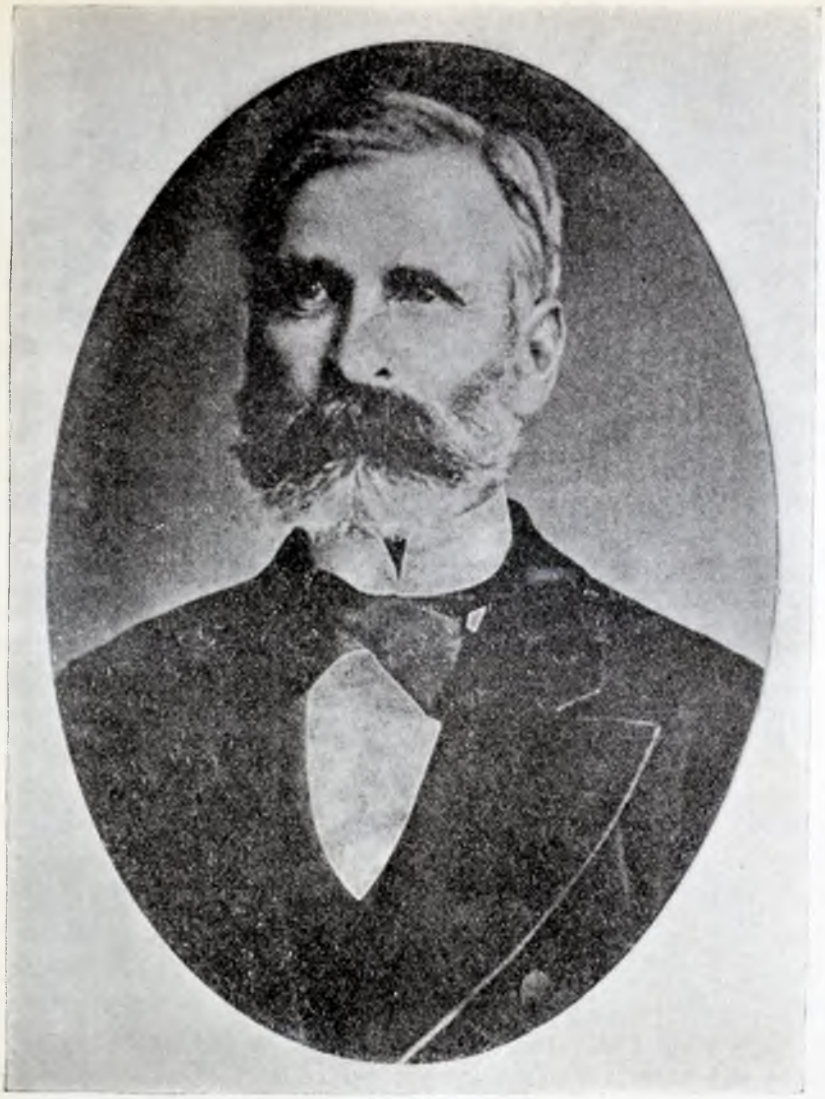

Generalul Cristian Tell.

îndreptățire a revoluției [1], credeau că se pot adresa Țarului însuși, ca să arăte, fără nimic din formele obișnuite față de dânsul, „protectorul", că mișcarea s'a făcut în cea mai desăvârșită ordine, potrivit cu vechiul drept de autonomie al țării, recunoscut solemn prin tratate, că este în curs o reformă cu caracter legal și că, prin ce s'a îndeplinit, „nu se aduce cea mai mică vătămare drepturilor oricăreia Puteri" [2]. Era vorba de o deputație care să ducă memoriul, în același timp când Kotzebue, care rămăsese tot la Focșani, așteptând evenimentele, se adresa public către Mitropolit pentru a-i cere concursul în „restabilirea vechii ordini de lucruri" [3]. El anunța înaintarea, de fapt oprită pentru moment, din causa negocierilor cu Puterea suzerană, a trupelor rusești, către granița țării în revoluție [4]. Și, întors de la Focșani, unde mersese în misiune oficială, Nicolae Bălcescu aducea știrea, menită să arunce tulburarea în sufletele așa de puțin sigure de sine cu toată înfățișarea eroic liberală a acțiunii lor, că nu numai Rușii vor apărea ca potolitori, dar va fi, în locul visitei, în care se puneau așa de mari speranțe, a lui Talaat, o intervenție militară turcească [5].

Pentru a opri invasia rusească, revoluționarii se gândiră a-și trimete ministrul de Interne la Constantinopol, cu o misiune pe lângă ambasadorii Austriei, Angliei și Prusiei [6]: era vorba de a se face recunoscută acea „Constituție" de care se vorbia necontenit, cu toate că nu se adunase Constituanta, despre care se credea că va fi compusă din o sută de boieri, tot atâția țărani, câte patruzeci de negustori și de breslași, adăugindu-se douăzeci de intelectuali [7]. Dar Ion Ghica înștiința că trimesul, sau cei doi trimeși, vor desaproba revoluția și vor cere ca o deputație de douăzeci să vie la Constantinopol pentru a cere doar unele reforme [8].

---

[1] *Ibid.*, pp. 66-8.
[2] *Ibid.*, pp. 58-9.
[3] *Ibid.*, pp. 64-5.
[4] *Ibid.*
[5] *Ibid.*, p. 65, no. 544; pp. 92-4. V. și scrisoarea lui Bălcescu, publicată de mine în *Revista Nouă*, III.
[6] *Anul 1848*, II, pp. 81-2. V. și *ibid.*, p. 83, no. 558.
[7] *Ibid.*, p. 77.
[8] *Ibid.*, p. 100.

In ce privește atitudinea Puterilor liberale față de o mișcare ce se adăugia la greutățile lor, răspunsul lui Palmerston era plin de înțelegere pentru ce făcuse „poporul valah", pe care Anglia e gata să-l ajute cu tot ce „ar putea să contribuie la prosperitatea lui", dar nicio mediație nu s'ar încerca fără învoirea Porții, de care atârnă țara[1].

Se știa la începutul lui Iulie st. n. că, misiunea lui Talaat, primul comisar otoman, fiind considerată ca ajunsă la sfârșitul ei, un nou trimes, Soliman-Pașa, va veni la București în cercetare[2]. Se încercă totuși o adresă, — nu vechile arzuri!, — către Sultan, intitulat „Sire", în care se manifesta fericirea de a fi tributari, tributul fiind socotit „ca o datorie de recunoștință pentru binefacerile ce primim de la grija-ți părintească", și cererea de sprijin era făcută, peste hotarul dintre cele două țări, din partea a patru milioane de brațe libere[3].

Dar primejdia cea mare era însă în starea de spirit a guvernanților înșii. Alexandru Golescu o spunea limpede, destăinuindu-se lui Bălcescu: „Unirea în sinul Guvernului provisoriu este mai mult de necesitate decât în natura caracterului: prepusul pretutindeni, iar încrederea nicăiri"[4]. Indată ce se află cu siguranță că trupele Țarului se află în Moldova, se luă hotărîrea de a părăsi fără resistență Bucureștii, retrăgându-se la munte. Magheru anunțase în zădar din balconul Palatului că Guvernul rămâne. Indată afișe făceau cunoscută plecarea, la vreme de noapte, supt escortă[5]. Se înștiința lumea că se va executa ce se vestise, de altfel, în proclamația de la Islaz: nicio încercare de resistență armată[6]. Dacă năvălitorii „trec peste cruce și Evanghelie", Dumnezeu va apăra, ca în trecut, țara[7]. Totuși s'a cerut ajutorul unor anume Puteri, și trupelor trimese de ele li se va putea alipi acolo, în munte, și ce s'ar putea strânge ca element militar româ-

[1] *Ibid.*, p. 91, no. 568.
[2] *Ibid.*, p. 92, no. 569. Apelul lui I. Brătianu și Rosetti către Edgar Quinet; *ibid.*, p. 131 și urm.
[3] *Ibid.*, pp. 146-7.
[4] *Ibid.*, pp. 95-6.
[5] *Ibid.*, p. 167, no. 610; pp. 180-1.
[6] *Ibid.*, pp. 171-2.
[7] *Ibid.*, pp. 173-4.

nesc. Iar Neofit dădea, din parte-i, „buna vestire" că, după fuga „rebeliștilor", Puterea suzerană și cea protectoare își trimet oștile, ca „izbăvitoare" [1].

Era însăși ziua în care se afla de apropiata convocare a Constituantei [2]. Ca locțiitori domnești, Caimacami, peste ce fusese la mijloc, se așezase Banul Teodor Văcărescu și cercetătorul de odinioară al trecutului Românilor, Manolachi Băleanu [3], pe când Kotzebue însărcina, cu de la sine putere, cu aceleași atribuții pe Banul Iordachi Filipescu [4]. Mitropolitul înștiința pe consuli și pe Talaat. Cei doi coloneli dați în judecată și condamnați erau însărcinați de dânsul cu paza ordinii [5].

Dar, încă de a doua zi, Guvernul fără prestigiu care fugise [6], se declara „reînființat după voința poporului" [7]. Și nevrednicul Mitropolit retracta, adăugindu-și pe Câmpineanu, tot ceia ce declarase în proclamația sa, — Căimăcămia improvisată dispărând astfel fără urmă [8]. Reprimiți, cei doi coloneli adăugiau la caracterul tragi-comic al unui spectacol fără pereche în istoria lumii [9]. Ceia ce nu împiedeca pe adversarul lor, Tell, să facă știut din parte-i că, numit de popor, demnitatea nu-i permite să-și părăsească locul [10], și cei doi autori ai încercării contra-revoluționare trebuiră, în fața mulțimii aţâțate, să plece. Se pretexta, pentru a da explicația acestui ne mai pomenit imbroglios, rechemarea, — *care nu putea să însemne un sprijin militar, ca acela de care era nevoie* —, din partea

---

1 *Ibid.*, pp. 174-5.

2 N-l următor.

3 *Ibid.*, p. 175, no. 691.

4 *Ibid.*, p. 232, no. 665. Consulul Franciei adauge la Caimacamii lui Neofit și pe Herescu; *ibid.*, p. 250, no. 689.

5 *Ibid.*, p. 177, no. 623. Pentru anarhia din provincie, *ibid.*, pp. 252-5. Măsurile reacționare în București; *ibid.*, pp. 324-5. Impotrivirea lui I. Brătianu; *ibid.*

6 Eliad pretinde că Odobescu ar fi refusat „să concentreze oștirea" contra Rușilor, pe cari i-a servit, nevroind, în același timp, să demisioneze; *Scrisori din exil*, p. 540.

7 *Anul 1848*, II, pp. 184-5.

8 *Ibid.*, pp. 185-6.

9 *Ibid.*, pp. 189-90. Se ceruse și plecarea lui Magheru; *ibid.*, pp. 234-5.

10 *Ibid.*, p. 242, no. 681.

locuitorilor Capitalei, cu negustorii în frunte[1], cari atacaseră palatul metropolitan[2].

In noua alcătuire impusă de împrejurări, supt presidenţia, acum în adevăr pur nominală, a lui Neofit, erau Câmpineanu, Constantin Creţulescu, negustorul Nicolae Mincu şi I. Brătianu[3].

Kotzebue, întrând totuşi în raport cu un Guvern nerecunoscut, ceruse Mitropolitului, dar *acestuia singur,* să ia măsuri pentru aprovisionarea armatei ruseşti, şi el fu îndreptat spre Talaat, pe care chestia îl poate privi[4], şi se credea că ambasadorii Puterilor apusene au smuls Turcilor recunoaşterea Constituţiei, doar fără gardă naţională[5].

Asiguraţi acum din partea Puterilor opuse înaintării ruseşti că oştile Ţarului nu vor pătrunde pe teritoriul revoluţionar, membrii guvernului restabilit păreră a începe atunci, prin comisari trimeşi prin judeţe, între cari Ardeleni, ca Ioan Puşcariu, o oarecare operă de consolidare. Dar Talaat, care nu consimţi a vorbi singur, li comunică prin dragomanul său armean că dubla ocupaţie militară e în pregătire, nicio protestare neputând s'o oprească[6]. Turcii şi debarcaseră la Galaţi.

In tot acest timp nu se aflase nicio basă în lăuntru sau în afară pentru noua stare de lucruri. Ţăranii nu lucrau pe alocuri, provocând necontenite îndemnuri, foarte conservatoare, ale Guvernului, dar, în nesiguranţa generală nu se punea chestia lor, ea fiind amânată pentru o Constituantă pe care

[1] *Ibid.*, p. 234, no. 688.

[2] *Ibid.*, p. 243, no. 682.

[3] *Ibid.*, p. 307, no. 739. Neofit continua corespondenţa lui antirevoluţionară cu consulul rus; *ibid.*, pp. 335-6. Era desperat de plecarea Ruşilor din Iaşi; *ibid.*, pp. 382-4. Legăturile de afaceri cu Turcii de peste Dunăre; *ibid.*, pp. 317-8, n'au nicio importanţă politică. — Raporturi între Bălcescu, tot în Guvern, şi d-rul Mandl, agentul francez; *ibid.*, pp. 320-2.

[4] *Ibid.*, p. 322, no. 746; corespondenţa din Bucureşti a *Gazetei Transilvaniei,* 6 Iulie st. v.; pp. 328-9, alta către *Allgemeine Zeitung,* aceiaşi dată. Consulul francez nu da crezare; *ibid.*, p. 349, no. 771. Rectificări către *Gazetă* ale lui Voinescu II; *ibid.*, pp. 330-2.

[5] *Ibid.*, p. 241 şi urm.

[6] *Ibid.*, pp. 314-6.

nimeni nu se gândise s'o convoace, *Guvernul provisoriu părând că i se substituie* [1].

De fapt se petrecuse o singură schimbare, și ea era foarte importantă, îngăduind lucrul real, care, până atunci, afară de serioasele cercetări ale lui Constantin Filipescu, format la Paris, fusese cu totul părăsit. Talaat anunța că, fiind liniște, se vor retrage trupele turcești, iar ale Țarului, supt presiunile ce se făcuseră, — consulatul Austriei și al Franciei nu mai funcționau la Iași, — au revenit pe linia Prutului [2]. Kotzebue, așezat acum la Galați, scria lui Bibescu că „Maiestatea Sa lasă Porții sarcina de a restabili ordinea în Muntenia [3]". *Primejdia intervenției militare străine era astfel pentru o bucată de vreme înlăturată.* Se așteptau cu încredere Talaat și Soliman [4], gătindu-se arcul de triumf și represintația festivă [5]. Inainte de sfârșitul lui Iulie Soliman era la Rusciuc [6] și primia pe Voinescu, dar fără eșarfă și ca simplu particular.

Atunci se chemă o comisiune mixtă de țărani și de proprietari pentru a stabili noul echilibru economic și social [7]. Totuși, pe lângă aceasta, la 12/24 Iulie, Guvernul anunța Constituanta [8].

Dar Soliman vorbia în sfârșit, cu toată schimbarea ministerială din Constantinopol, care, înlăturând pe Rifaat de la conducerea afacerilor, restabilia pe Reșid și Ali. El proclama, potrivit cu principiile tanzimatului, că „Valahia e parte integrantă a Imperiului Otoman", că „Valahii", nerecunoscători pentru binefaceri, și-au permis acuma în urmă să comită acte ilegale, care „au fost foarte rău văzute de Sublima Poartă"; ele ar fi datorite „unui oarecare număr de indivizi cari-și dau numele de Valahi" (alusie la titlul general

[1] *Ibid.*, pp. 345-6.

[2] *Ibid.*, p. 344.

[3] *Ibid.*, pp. 348-9. In aceasta Mihai Sturdza vedea o pedeapsă; *ibid.*, p. 479.

[4] *Ibid.*, pp. 362-4. D. Golescu din Brăila era acum la Galați, în legătură cu dânsul; *ibid.*, p. 384, no. 806. Cf. Maxim-Burdujanu, *o. c.*, p. 52 și urm.

[5] *Anul 1848*, II, p. 494, no. 880.

[6] *Ibid.*, pp. 516-7. Primul contact al lui Voinescu cu dânsul; pp. 575-7; p. 585, no. 970.

[7] *Ibid.*, pp. 359-60. Noi asigurări proprietarilor; *ibid.*, pp. 408-13.

[8] *Ibid.*, p. 435, no. 841; pp. 495 și urm. 599 și urm.

de: Români). „Condiții inadmisibile" sânt punctele proclamației de la Islaz. „Indivizii" „au avut îndrăzneala de a crea o nouă administrație ilegală supt numele de Guvern Provisoriu", în locul celui legal, numit de Sultan. E o inovație care calcă drepturile acestuia și un izvor de „neorânduieli interne". Nu s'a așteptat nici resultatul misiunii lui Talaat. Va trebui deci să se revie la ordine, fără care se va trece la mijloace de represiune. Un Caimacam se va așeza, care va desființa tot ce s'a hotărît abusiv. Numai după aceia se va putea începe cercetarea în liniște a „abusurilor" și luarea în considerație a îndreptărilor. Până atunci, o „forță armată"-i stă la dispoziție, și el e gata a se folosi de dânsa[1]. Se așteaptă în scris prealabilul act de „supunere" întreagă și desăvârșită.

Și, din partea rusească, se făcea cunoscut Cabinetelor că Țarul înțelege a nu interveni unde sânt țări de sine stătătoare, oricare ar fi regimul ce și-ar fi dat, dar altceva este când e vorba de „pure și simple provincii, formând parte integrantă dintr'un Imperiu, tributare ale Suveranului acestui Imperiu, guvernate vremelnic de prinți a căror alegere trebuie sancționată și care, în ce privește Rusia, n'au politicește o ființă decât în virtutea tratatelor încheiate între Poarta Otomană și noi, tratate care ele însele nu au nimic comun cu totalitatea transacțiilor pe basa cărora e așezat dreptul public al Europei". S'a călcat, prin „revoltă", dreptul de protecție al Rusiei, ca și datoriile față de Poartă, și *„s'a făcut apel la alte Puteri"*. Sprijinindu-se pe o neîngăduită „suveranitate a poporului", *se urmărește, de fapt, „pe o bază istorică care n'a existat niciodată", crearea unui „regat daco-român", independent, cuprinzând și Bucovina, Ardealul, Basarabia*, invocându-se dreptul *„unei pretinse naționalități, a cării origine se pierde în noaptea timpurilor"*. Se va ajunge astfel ca și Bulgaria, Rumelia, „toate rasele de limbă deosebită din care se compune Imperiul Otoman", să ceară o situație analogă. Acești „nebuni, ale căror idei de Guvern nu sânt decât un plagiat împrumutat propagandei democratice și socialiste", nu sânt, de altfel, „adevăratul popor valah", — care,

[1] *Ibid.*, pp. 606-8.

deci, există. Un Stat „anarhic și prea slab ca să se poată menținea prin propriile sale forțe", căutându-l în noi legături cu străinătatea, amenință stăpânirea rusească în Basarabia și legitimează „intervenția", care se anunță astfel. Se va întra deci din nou în Moldova, în deplină înțelegere cu Guvernul Sultanului, și nu se va ieși de acolo decât îndată ce buna rânduială se va fi restabilit[1].

In acest timp Alexandru Gh. Golescu, desgustat de Ungurii revoluționari pe cari contase întâiu, se gândia să înroleze Ardeleni și aștepta sprijin de la cei 10.000 de ostași gata ai lui Murgu, cari vor întra în Oltenia îndată ce Rușii vor fi trecut Prutul, cu „tunuri și vr'o trei mii călăreți armați cu sulițe, puști și pistoale"[2], și, Magheru, acuma și el general, credea că poate ridica în picioare vechea patrie mică a lui Tudor[3]. Iar la București trăsnitoarea declarație a bunului arhanghel Soliman era doar obiectul unei protestări comunicate și consulatelor, de o potrivă de neputincioase față de amenințătoarea trecere armată a comisarului căruia i se refusase demiterea Guvernului și actul de „supunere", absolută și necondiționată, a țării. Ce valoare practică putea să aibă amintirea vechilor privilegii pe care noul regim turc le putea crede înlăturate prin noile base impuse de Rusia și primite recunoscător de clasa dominantă a boierimii[4]! Intr'o adunare în Câmpul Libertății „poporul" era pus să declare că, dacă nu se recunoaște Constituția, legăturile cu Imperiul Otoman sânt rupte și orice s'ar hotărî de străini nu poate să aibă nicio valoare legală, iar Românii cari ar lucra în acest sens sânt puși în afară din lege[5].

Se cerea desperat imposibila intervenție franceză[6]. *Pentru ca asemenea mândre hotărîri să aibă un înțeles, trebuia sau o armată gata să lupte sau devotamentul absolut și general al unei întregi nații conștiente, hotărîtă să se sacrifice. Și una și alta lipsiau. Singur Nicolae Bălcescu, credincios*

---

[1] *Ibid.*, p. 609 și urm.
[2] *Ibid.*, pp. 368 și urm., 614 și urm.
[3] *Ibid.*, p. 622, no. 995.
[4] *Ibid.*, pp. 640-1.
[5] *Ibid.*, pp. 642-3.
[6] *Ibid.*, p. 650.

convingerilor sale, propuse rezistența armată, și până la capăt [1].

Deocamdată secretarul creștin al lui Soliman venia pentru a vorbi Mitropolitului, și acesta fu silit a primi ca tovarăș și pe Eliad, întorcându-se apoi cu asigurări zădarnice, în stare a înșela o lume adânc îngrijorată (20 Iulie st. v.) [2]. Scrisoarea lui Soliman fu cetită, cu explicația că „nu mai sânt boieri", înaintea a șaizeci de fruntași din acești *ci-devant* și a o sută de „burghesi". Secretarul, Anton Tinghiroglu, primit cu steaguri și muzică, fu foarte aplaudat de mulțimea pe care o conducea marele agitator ce se dovedise a fi Brătianu, când cu un gest de ipocrită mărinimie orientală sărută cele trei colori ale revoluției [3]. Bălcescu și Tell apărură singuri în balcon pentru a participa la naiva bucurie generală. „Niciodată", spune un informator, „nu fu așa vesel poporul ca acuma [4]." Era vorba ca zilnic deputații să se presinte comisarului pentru a-l încredința de sentimentele cu care era încunjurată revoluția [5]. Și se înștiința lumea că Turcul se lasă convins [6].

Totuși Guvernul provisoriu demisionă la 23 Iulie [7]. Prin secretarul său, Soliman punea acuma un termin [8]. „Douăzeci de mii" *(sic)* de iscălituri mărturisiau însă Sultanului și credința față de revoluția și devotamentul față de tronul imperial din partea „credincioșilor vasali, prosternați umil la picioarele acestuia" [9].

Se ajunse, atunci, la o transacție. Același Guvern, — *el, fără Constituția de basă*, — fu recunoscut ca „locotenență domnească", *deci o Căimăcămie, cu înghițirea ideii republicane, ca și a suveranității poporului*. Erau, cu mici schimbări, aceiași

---

[1] *Ibid.*
[2] *Ibid.*, pp. 651-2.
[3] *Ibid.*, pp. 673-4. Cf. *ibid.*, pp. 675-6.
[4] *Ibid.*, p. 653.
[5] *Ibid.*, p. 654. no. 1022.
[6] *Ibid.*, pp. 655-6. Scrisoarea secretarului către Neofit; *ibid.*, pp. 662-3. Cf. *ibid.*, p. 672, no. 1044.
[7] *Ibid.*, pp. 670-1.
[8] *Ibid.*, p. 689. no. 1053.
[9] *Ibid.*, pp. 695-7, 699-700.

oameni: Neofit, Eliad, Ștefan Golescu, Tell, care cerea lui Magheru să-i facă o oaste de „cavalerie puțină și infanterie multă“ [1], Mincu, și națiа încrezătoare putea crede că este și același regim [2].

De și Soliman primia, în numele, nu al boierilor, ci al poporului întreg, o istorie complectă a celor „patruzeci de zile“ [3] și căuta să i se arăte că nu există acea Constituție de care totuși se vorbise în fiecare moment, cerându-se recunoașterea ei, ci numai unele „principii“ premergătoare, el răspunse că, a cerut un singur Caimacam, că nu poate primi „o simplă schimbare de nume“ și că ar putea admite doar o Caimăcămie de trei, aleși dintre „miniștrii actuali“, pe cari, în această calitate, îi admitea [4]. Se instalară astfel numai Nicolae Golescu, Eliad și Tell. Dar, pe când Dimitrie Ghica manifesta public, printr'o scrisoare către ziare, că el e pentru un progres încet și socotit [5], *radicalii, înlăturați de la guvernare, invinuiau pe cei șase că au trădat causa „poporului“* [6]. Se invoca exemplul oștilor lui Mihai Viteazul, apărute în fața Adrianopolului, eroismul femeilor care goniseră, nu știm când, o oaste cu cobilițile lor și îndemnul lui Boliac de a scoate în luptă numai trei sute de sate, pe care el le va întovărăși [7]. „Pruncul Român“ era pentru resistență, fie și contra armatei turcești, a cării presență o considera ca un atentat [8]. Rosetti vorbia chiar de posibilitatea ce ar fi fost de a da în judecată pe cei cari au părăsit Constituția [9], și Magheru, N. Bălcescu, căruia i se încredință propaganda prin *Învățătorul satelor* [10], scriau în același sens [11].

---

[1] *Ibid.*, III, p. 11.
[2] *Ibid.*, II, pp. 704-5.
[3] *Ibid.*, p. 711 și urm.
[4] *Ibid.*, III, pp. 12-3.
[5] *Ibid.*, pp. 13-7. Cf. *ibid.*, pp. 202-3.
[6] *Ibid.*, pp. 38-9.
[7] *Ibid.*, pp. 38-42. V. rolul ce s'a atribuit unei d-ne Ipătescu; *Rev. Ist.*, I, pp. 26-31.
[8] *Anul 1848*, III, pp. 50-1, 96-7. Ministrul de Externe al acestui nou Guvern scrie, în ce privește tributul, aceluia al Sultanului; *ibid.*, pp. 57-8.
[9] *Ibid.*, pp. 70-1. Cf. și *Rev. Ist.*, II, pp. 181-6.
[10] *Anul 1848*, III, pp. 159-60. Florian Aaron era trimes prefect la Dolj; *ibid.*, p. 200.
[11] *Ibid.*, p. 227.

Era vorba acum de o misiune, a lui Dimitrie Brătianu şi Nicolae Creţulescu, la Constantinopol [1], cu Ubicini, în timp ce, deocamdată, Nicolae Golescu, primit peste Dunăre în bubuit de tunuri, negocia cu Soliman pentru anume schimbări în noul statut naţional, introducându-se şi un comisar permanent al Porţii la Bucureşti [2]; secretarul lui Soliman, care îndrepta o proclamaţie către ţară [3], mergea până acolo, încât oferia ajutorul soldaţilor turci contra „reacţionarilor" [4]. Bălcescu se punea să redacteze o expunere a baselor istorice pentru relaţiile ţării cu Imperiul Otoman [5], şi Sultanului i se scria ca „umbrei lui Dumnezeu pe pământ", arătând ce oligarhic e regimul care se credea pentru totdeauna desfiinţat şi ce rea era supt el situaţia ţăranului, adăugindu-se, fără rost şi fără folos, învinuirile cele mai grele contra administraţiei lui Bibescu, care nu era acum măcar o primejdie pentru viitor [6]. Aceasta pe când Eliad transmitea suzeranului un proiect de Constituţie, cu Domn şi Adunare aleasă de ştiutorii de carte, care era în sensul ideologiei lui permanente şi al proclamaţiei de la Islaz [7]. Cum se credea că lucrurile se îndreaptă spre numirea ca Domn a lui Nicolae Golescu [8], Eliad avu prilej să strige la întâlnirea cu Paşa: „Să trăiască Sultanul Abdul-Megid" [9], şi o întreagă lume, şi de copii, ieşi înaintea oaspetelui care se credea că aduce cu el siguranţa, aruncându-i-se de la feresti flori şi ghirlande de grâu [10]. Spiritul lui Reşid şi Aali îl făcuse pe acesta amabil, dar el căută să se adreseze numai Mitropolitului [11].

De sigur nu pentru aceasta se făcuse o revoluţie.

---

[1] *Ibid.*, p. 76, no. 1177; pp. 92-3, 94-5, 186, no. 1258.
[2] *Ibid.*, p. 94. Se cerea de Soliman şi amnistia; *ibid.*, pp. 144-5.
[3] *Ibid.*, pp. 220-1.
[4] *Ibid.*, p. 167, no. 1247.
[5] *Ibid.*, p. 175 şi urm.
[6] *Ibid.*, pp. 217-9.
[7] *Ibid.*, pp. 186-92. Felicitări ale lui Colquhoun pentru situaţia câştigată; *ibid.*, pp. 199-200; pp. 223-4, n-le 1290-1.
[8] *Ibid.*, p. 247, no. 1319. Boierii conservatori către Soliman; *ibid.*, pp. 368-70.
[9] *Ibid.*, p. 282, no. 1354; p. 314 şi urm.
[10] *Ibid.*, pp. 290-1.
[11] *Ibid.*, p. 316, no. 1381. Cuvântarea lui, îndemnând la frăţie; *ibid.*, pp. 318-9. Răspunsul Adunării improvisate; *ibid.*, pp. 319-20.

Deocamdată se putu începe lucrul la Comisia Proprietății, supt presidența lui Alecu Racoviță, având ca secretar pe Moldoveanul Ioan Ionescu, un călduros prieten al țăranilor, capabil de a da o direcție reală, practică, desbaterilor care urmau să se desfășure în cea d'intăiu jumătate a lui August, într'un larg plan, ca și cum Locotenența Domnească ar fi fost cu totul sigură de viitor[1]. Eliad însuși vorbi, după Roselti, care, întors în administrație, era acum directorul Ministeriului de Interne: acesta aduse înaintea proprietarilor jertfele ce a făcut în Ungaria clasa care corespunde țăranilor de aici[2].

De la început se făcu loc unui sătean și unui preot în comisiunea de validare[3]. Preotul Neagu și moșneanul Radu Ceaușescu stăteau, astfel, în fața unui Leș, unui Lahovari. Se văzu îndată că partea cea mai vie era a celor cari suferiseră și cari voiau să-și răscumpere cinstit persoana și drepturile la pământ. Se vorbi fățiș, cu un frumos curaj, care arăta cât de mult clasa obijduită avea conștiința că a ei este mai ales țara, despre valoarea muncii, care vine din singurele lor brațe, despre lăcomia în a cumpăra pământ a unei clase care se bucura acum de libertatea deplină a comerțului, despre „aurul și argintul" ce se adună în lăzi. Oamenii sânt gata să dea moșierilor o „zeciuială", și atât. Ei vor rămânea, după adevărata dreptate și frăție, „numai lucrătorii liberi ai pământului": „el ne-a făcut, și toate câte avem, de la el este; noi sântem ai lui și el este făcătorul nostru". Nici măcar apărători ai țării n'ar fi fost boierii, ei singuri. „Dar noi oare unde vom fi fost? Nu vom fi fost cu dumneata? Ba încă mi se pare și alta: oare de când l-ai luat cu sabia, păzitu-l-ai cu sabia ca să nu calce picior străin pe dânsul?". De altfel, țăranii, spunea tot acest preot Neagu, de o așa de mișcătoare elocvență firească, nu însă și fără unele „cuvinte înveninate", sânt gata a munci, dar pe bani, acolo unde și până atunci s'a cheltuit munca lor[4].

Plângerile țintiau mai mult exploatarea fără putință de

---

1 *Ibid.*, pp. 243-4.
2 *Ibid.*, pp. 293-4.
3 *Ibid.*, p. 321 și urm.
4 *Ibid.*, pp. 323-5.

apel, munca fără răsplată, sila, înfierată de Boliac[1]. E vorba, înainte de toate, de aceste sălbatece împliniri, de „arendaşii, cu gonacii" lor, de prinderea şi închiderea „prin beciuri şi coşare..., pe vreme de iarnă, fără niciun foc..., aruncând şi apă pe noi, ca să degerăm..., nesocotind că sânt şi aceia omenire şi zidirea lui Dumnezeu"[2]. Să se învie „oaia cea mâncată de vulturi şi de lei şi de urşi"[3]. „Să ni dea un petec de pământ" răsuna în sala discuţiilor[4]. Şi se auzi strigătul bucuros: „Să trăiască Dumnezeu pe cei ce au jurat pe Sfânta Constituţie"[5]. Incolo, se oferia răsplătirea în bani[6], observând că toată bogăţia ţării vine de la braţele ţărăneşti, „izvor de aur şi de argint"[7]. Dar, când Ionescu căută să fixeze că e vorba de zece pogoane de om şi de dijma din cinci una, se ivirá protestări[8].

O parte dintre proprietari se ţinură însă în reservă: să se observe legile care sânt, până ce Constituţia, singura în drept, ar vota altele! In unele judeţe, ca în Vâlcea, clasa stăpânitoare nici nu voise să-şi aleagă represintantul[9]. Lenş stăruia în părerea, combătută de Bălcescu, că „Negru-Vodă" împărţise boierilor săi locuri pustii[10]. Iar Lahovari nu stătea pe gânduri să afirme că până la „Nicolae Mavrocordat" şi reforma memorabilă a acestui Domn ţăranii, de la „Mircea-Vodă", au fost chiar robi[11]. Şi, în schimb, prins de o mistică pornire, un mic proprietar din Ialomiţa striga: „Şi eu v'am robit, fraţilor, v'am bătut, v'am desbrăcat! De treizeci şi şase de ani de când mă blestemaţi. Iertaţi-mă, vă rog, fraţilor

---

1 *Ibid.*, pp. 341, 364-5 şi urm.
2 *Ibid.*, p. 392.
3 *Ibid.*, p. 515.
4 *Ibid.*, p. 392.
5 *Ibid.* V. şi C. D. Aricescu, *Chestiunea proprietăţii, desbătută de proprietari şi plugari la 1848*, Bucureşti 1862.
6 *Anul 1848*, III, p. 137 şi urm.
7 *Ibid.*, p. 494.
8 *Ibid.*, pp. 495-6. Şi plata pentru păscutul vitelor.
9 *Ibid.*, p. 342.
10 *Ibid.*, pp. 343-4.
11 *Ibid.*, p. 396.

săteni! Luați-vă înapoi ceia ce v'am răpit! Iată-mă vă dau părticica de pământ!“ [1].

Ionescu puse limpede chestia drepturilor muncii, care fiind călcate prin Regulamentul Organic, acesta se și înlătură pentru o asemenea nedreptate. Dar nicio palmă de pământ să nu se dea fără plată, pentru a nu crea o altă categorie de „săraci“. Dar și un Leș recunoștea îndoita sfințenie: și a proprietății, ca și a muncii, pe când Lahovari se plângea de posibilitatea exproprierii, „lucru, pociu zice, nepomenit în istoria neamurilor civilisate [2]“.

Din nenorocire conducătorul moldovean nu putu să deie și linia înfăptuirii reformelor necesare. El avea încredercea că revoluția va dura și-și va produce efectele, dar era lăsat singur, fără nicio îndrumare, pe propria sa răspundere. *Pentru această hotărîtoare chestiune Guvernul nici nu exista.* Ceia ce însemna că, în lipsa de orice basă, noul regim având a fi stabilit cu Constantinopolul și nimic nefiind prevăzut, necum pregătit, pentru nicio categorie, rămânea numai forfotirea unui entusiasm ieften pentru formule și cocarde, fără măcar, pentru mulțimile la care se făcea necontenit apel, dându-li-se veșnic tot același lucru, să fie devotamentul față de un om în adevăr capabil să stăpânească vremile.

De fapt, revoluția era moartă de când îngenunchiase înaintea omului trimes de „umbra lui Dumnezeu pe pământ“. Plutia numai nesigură o ilusie, pe care cea d'intâiu suflare brutală ajungea s'o sufle în neant [3].

Astfel, pe când, de multe ori cu uimitor de frumoase izbucniri de durere din partea celor apăsați, se trecea de la voturi prin ridicarea în picioare la discuții asupra dijmei, pe când se perindau înaintea lui Soliman delegațiuni, și de țărani, pentru a se aduce Sultanului o închinare cum nu mai avuse niciodată până atunci vre-un stăpânitor al

---

[1] *Ibid.*, p. 391. El adăugia însă: „iertați-mi numai cheltuielile și venitul!“; p. 398. Și căuta să fixeze cât dă de fapt; *ibid.*, p. 468. Ultimele discuții, care nu mișcau de loc; *ibid.*, pp. 491 și urm., 511 și urm. Cf. *ibid.*, IV, p. 249 și urm.

[2] *Ibid.*, III, p. 362.

[3] Așa credea și N. Bălcescu, care arată pe Eliad speriat și pe Goleștі dispuși la orice concesii; *ibid.*, VI, pp. 23-4.

Împărăției turcești, pe când se încerca prin Olienia a se înjgheba o putere armată, dar zilnic se urma cu mângâierea proclamațiilor din partea unui Guvern de care se desfăcuseră definitiv adevărații revoluționari, diplomația rusească pregătia acea înțelegere cu Vizirul Reșid pentru a face să înceteze ceia ce la Petersburg se privia ca o insolență și ca un scandal.

Soliman, câștigat prin măgulirile revoluționare[1], trebuia să fie desavuat. In locul lui se numia, pentru a reveni asupra concesiilor făcute cu atâta ușurătate de dânsul, al treilea dintre conducătorii tanzimatului, Turcul de modă nouă, vorbind frumos franțuzește și făcând versurele romantice, Fuad-Efendi, căruia i se atribuia un mai mare tact în aceste împrejurări încurcate decât fostului ambasador al Sultanului la Paris[2].

Nu se va ajunge astfel la întrunirea, fixată pentru 18 Septembre, a Constituantei de 250 de membri[3]. La Constantinopol, deputația nu putu să capete o audiență[4]. Ion Ghica nici nu fusese înștiințat de numirea lui Fuad, pe care o află numai prin *Journal de Constantinople*[5].

Pe când Guvernul, foarte puțin preocupat de ce făcea Ioan Ionescu în Comisia Proprietății, vota o statuie lui Gheorghe Lazăr[6] și comisarii pentru propagandă trimeteau cele mai optimiste știri din țară, unde lucrul la câmp, în aceste con-

---

[1] V. și raportul consulului frances Hory; *ibid.*, III, p. 122 și urm.

[2] V. *ibid.*, p. 376.

[3] *Ibid.*, p. 383, no. 1433.

[4] *Ibid.*, p. 410. Totuși o întrevedere, puțin mulțămitoare, cu Aali-Pașa; *ibid.*, p. 522, no. 1526. Cf. *ibid.*, p. 531.

[5] *Ibid.*, pp. 425-6.

[6] *Ibid.*, pp. 450-1. — Se prelungia bursa la Berlin a lui Ioan Zalomit (= de peste Lom; ca origine Bulgar grecisat); *ibid.*, pp. 489-90. Și se trimeteau la studii Grigore Pereț, atentatorul contra lui Bibescu, și Gheorghe Crețeanu; *ibid.*, p. 564, no. 1554. — La București, I. Brătianu opria fumatul pe stradă din causa „uscăciunii"; *ibid.*, p. 574, no. 1567. O proclamație a lui, arătând că nu există oameni cu „stilete" reacționare; *ibid.*, pp. 603-4. Se credea că va fi o intervenție a unor Arnăuți plătiți; v. și *ibid.*, p. 661. Se dădea drumul din oaste ofițerilor „aristocrați": Grigore Brâncoveanu, Alexandru Macedonschi, Gheorghe Bibescu și Gheorghe Știrbei, cu câțiva alții suspecți; *ibid.*, p. 671, no. 1637. Dar și I. Brătianu căpăta o misiune în Franța, „pen-

diții, de așa de nesigură legalitate, se urma, din fericire[1]. Poarta răspundea, la 19 August st. v., ambasadorului rusesc că *s'a dat ordin lui Soliman-Pașa să se anuleze toate măsurile luate de un Guvern ilegal, cu întoarcerea, fără nicio schimbare, la legea fundamentală, care e Regulamentul Organic. Aceasta se va proclama, fără încunjur, în mijlocul trupelor turcești, la Giurgiu. Dacă nu se întâmpină supunerea desăvârșită, se va păși la represiune, de și se va face tot ce se poate pentru a evita vărsarea de sânge.* Se vor rechema apoi exilații și se va cerceta gestiunea financiară. Nu se va cere șefilor Guvernului să părăsească funcțiile lor, ci ei vor fi „demiși", și se va așeza un singur Caimacam, om moral și distins, care nu va fi avut niciun amestec în ultimele evenimente. Delegații la Poartă vor fi trimeși acasă, pentru că „Sublima Poartă nu agreiază ce sânt însărcinați ei să expuie"[2]. Va fi oprită orice foaie afară de Monitoriu, se va interzice orice discurs, vor fi pedepsiți purtătorii de arme. Doar dacă se cruță, neconsiderându-i ca „rebeli și rău făcători", revoluționarii și se făgăduiește o oarecare revisuire, împreună cu Rusia, a Regulamentului. A comunica aceste lucruri lui Soliman, care nu va fi desaprobat, era misiunea lui Fuad, și ambii comisari vor trebui să lucreze împreună cu Duhamel[3].

Se produsese deci catastrofa care de mult putea să se prevadă de oameni mai deprinși cu afacerile publice.

Rușii, cari reveniseră în Moldova, își pregătiau acțiunea militară[4], pe când Magheru arăta lui Tell că a putut înfățișa ofițerilor francesi trimeși pentru informații, Dessaint și Sabatier, doar „un număr de voinici ce treceau peste

---

tru a stabili relații diplomatice între cele două țări"; *ibid.*, IV, p. 148, no. 1748; pp. 311-2. Acțiunea lui Al. Golescu, ajutat de Bataillard. Desprez și poetul ieșean Corradini (care a publicat *Chants du Danube*); *ibid.*, p. 197 și urm.

[1] Nou îndemn al Guvernului, *ibid.*, III, pp. 476-7. Dar maiorul Vlădoianu, cu profesorii francesi Dufour și Duvry, se pregătia de o visită în numele „reacționarilor", la Soliman-Pașa; *ibid.*, p. 521, no. 1523.

[2] Protestarea lor; *ibid.*, p. 556 și urm.

[3] *Ibid.*, pp. 547-51.

[4] *Ibid.*, pp. 551-2.

mie“ [1], şi Tel, din parte-i, chema pe voluntarii tineretului supt arme. In zădar observaţii turceşti încercară să oprească invasia, care trebuia să fie acum definitivă [2].

Guvernul făcuse să se închidă Comisia Proprietăţii [3], singurul lucru viu în această revoluţie de discursuri, proclamaţii, deputaţii şi necontenite sfăşieri interne.

Incă din ultima zi a lui August st. v., Dimitrie Golescu, administratorul Brăilei, protesta înaintea lui Rifaat-Paşa pentru presenţa unor elemente militare turceşti venind de la Galaţi [4]. La 1/13 Septembre Guvernul observa lui Fuad că ţara este în deplină linişte, că nu s'au atins drepturile Sultanului, când s'a făcut uz de o autonomie istorică [5], şi se întrebuinţa din nou, pentru a întări manifestarea, procedarea iscăliturilor populare. Se încercase şi o îndreptăţire târzie faţă de nota lui Nesselrode: se repetau aceleaşi argumente, adăugindu-se că se va repudia protectoratul rusesc numai „întru cât acest protectorat e contrar drepturilor *sau intereselor* Ţării-Româneşti“ [6].

Dar singur Magheru, cu ce elemente avea la îndemână, era de părerea hotărîtă că, „numai făcând o împotrivire desperată, am putea scăpa onoarea revoluţiei noastre şi viitorul poporului român“ [7]. In cluburile din Bucureşti se făcea însă de tineret un „apel la popor“ [8]; o mare demonstraţie paşnică, rugătoare, — acelaşi sistem de înjosire —, avea să întâmpine la Dunăre pe Fuad [9]; era vorba de un grup impunător de „4.000“ de oameni [10]. Se va arde, comemorând Revoluţia, în forme ca ale Bisericii, Regulamentul Organic, şi nedemnul Mitropolit, care aştepta, de fapt, cu nerăbdare pe Ruşi, consim-

---

[1] *Ibid.*, pp. 586-7, no. 1573; IV, p. 35, no. 1742. Cf. şi *ibid.*, p. 152, no. 1756.

[2] *Ibid.*, III, pp. 613-4. Raport, *ibid.*, pp. 678-9.

[3] Cf. şi *ibid.*, pp. 703-4. Indemn a face sămănăturile de toamnă; *ibid.*, IV, p. 172, no. 1769; cf. *ibid.*, pp. 216-7.

[4] *Ibid.*, pp. 1, 185, no. 1780; pp. 194-6. — Mai ales Maxim-Burdujanu, *l. c.*, p. 65 şi urm.

[5] *Anul 1848*, IV, pp. 153-4.

[6] *Ibid.*, p. 158 şi urm.

[7] *Ibid.*, p. 174, no. 1772.

[8] *Ibid.*, pp. 187-8.

[9] *Ibid.*, p. 194 şi urm.

[10] *Ibid.*, p. 205.

fia să iscălească proclamația în care se arăta că Regulamentul, și în forma manuscriptă, ca și „Arhondologhia", au fost date, cu blăstăm, flăcărilor [1]; se distrugea și monumentul lui Chiselev [2].

La 10 ale lunii însă, Fuad înștiința că a sosit ceasul capitulării, că Bucureștii, înaintea căruia sosește, e pus supt paza oștilor Sultanului, că „tulburătorii ordinii publice" vor fi pedepsiți. El se adresa numai către Mitropolit, ignorând orice altă autoritate decât a poliției, care era făcută responsabilă pentru orice desordine [3]. Soliman fusese rechemat la Constantinopol [4]. „Sânteți așteptat cu nerăbdare" fu răspunsul arhiereului care atâta vreme jucase cu nerușinare un rol de trădătoare uneltire contra acelora cărora li dăduse fără nicio reservă semnătura sa [5]. Iar Locotenenței „bolnavul în pat" îi comunica adresa lui Fuad, ca unui „guvern legitim și recunoscut în numele Măriei Sale Sultanului de către trimisul său, Suleiman-Pașa" [6]. Și ministrul de Externe Voinescu declarase, la rândul său, că numai la această Locotenență este autoritatea de Stat [7].

Fuad refusă să primească o delegație, cu Mitropolitul scos din casă, în numele a „60.000" de oameni [8]. El chema la dânsul, în ziua de 13, pe Neofit, cu „principalii boieri, notabilitățile orașului, capii breslelor și celelalte persoane pe care rangul sau situația lor le desemnează ca să asiste la comunicația" ce stă să li-o facă [9]. Și el arăta „locuitorilor Valahiei" că orice urmă a celor petrecute trebuie să dispară. Constantin Cantacuzino, recunoscut ca ministru al Dreptății supt Bibescu, e așezat ca locțiitor domnesc, „Caimacam", și el primește, cu toată opunerea fiului, Ioan. Ministeriul, ce

[1] *Ibid.*, pp. 220-1.
[2] *Ibid.*, pp. 239-40. V. și *ibid.*, p. 245 și urm.
[3] *Ibid.*, pp. 285-6.
[4] *Ibid.*, pp. 288-9. Pentru acusațiile aduse de Bibescu, care se afla în Ardeal, v. *ibid.*, p. 298.
[5] *Ibid.*, pp. 290-1. Semna: „al Escelenței Voastre prea-umilul și ascultătorul servitor".
[6] *Ibid.*, p. 291, no. 1864.
[7] *Ibid.*, p. 292, no. 1865.
[8] *Ibid.*, pp. 317-8.
[9] *Ibid.*, p. 319, no. 1892.

va numi acesta se va indica de Fuad şi de Duhamel „Guvernator ostăşesc al oraşului Bucureşti" se va aşeza fostul subofiţer croat trecut la Islam şi ajuns la o mare vază, Omer-Paşa, care-şi va lua o soţie săsoaică din Ardeal. Lui i se vor supune şi miliţia ţării şi politica. „Boieri, preoţi, neguţători, meseriaşi şi săteni" erau chemaţi să revie la îndeletnicirile lor obişnuite [1].

Bruscând grupele de ţărani fără arme care li se opuneau, trupele turceşti întrau în oraş [2]. Delegaţia Guvernului era reţinută în lagăr şi rămase astfel până la intervenţia consulilor [3]. O întâlnire întâmplătoare cu o miliţie care, de şi amestecată în toate ceremoniile unei revoluţii, păstrase conştiinţa demnităţii sale şi cu corpul pompierilor provocă o învălmăşeală, care se isprăvi cu o bătălie în toată forma, militarii români, dintre cari, alăturea de câţiva Turci răpuşi, căzură câţiva, răpezindu-se la tunurile protivnicilor [4]. Atâta sânge curse, nimeni dintre conducătorii politici negrăbindu-se a se pune în primejdie. Ei aşteptau, resemnaţi, de la Fuad hotărîrea asupra soartei lor.

O proclamaţie a lui Magheru rămase fără resultat [5]. Contra lui trebuiau să plece Turci de-ai lui Omer-Paşa şi de la Vidin [6]. Dar la 28 Septembre st. v. el declara lui Fuad că „se lapădă de puterea ce i-a încredinţat-o naţia, ca să nu tragă asupra ei urmările cele rele ale unui războiu nepotrivit", sperând că Poarta, căreia Românii îi oferă şi sprijinul armelor lor, va ţinea samă de drepturile acestei naţii [7]. Cu

---

[1] *Ibid.*, pp. 319-21. Proclamaţia lui Omer; *ibid.*, n-l următor. A Caimacamului; *ibid.*, pp. 321-2. Protestarea guvernului; *ibid.*, pp. 323-5.

[2] *Ibid.*, p. 322, no. 1896.

[3] *Ibid.*, p. 411. Era vorba de a-i trece în Ardeal; *ibid.*, p. 421, no. 1995. Omer-Paşa garantă pentru nevătămarea lor; *ibid.*, p 425, no. 1973.

[4] *Ibid.*, p. 328 şi urm. Turcii arestaseră la poarta casărmii pe colonelul Radu Golescu şi pe unii ofiţeri, temându-se de o resistenţă; *ibid.*, p. 342. Căpitanul Deivos, care continuase să resiste, afirmă că şi Golescu şi Papazoglu au fugit; *ibid.*, p. 376. *Se recunoaşte însă de toţi marturii frumoasa purtare a căpitanului Zăgănescu.*

[5] *Ibid.*, p. 354 şi urm.

[6] *Ibid.*, pp. 574-5.

[7] *Ibid.*

ofițerii săi, el trecu în Ardeal [1]. Colquhoun intervenise pentru această soluție [2]. De altfel, Ismail-Pașa, venind din București, era acum la Slatina [3]. Războiul de guerillas pe care-l anunțase șeful revoluționar nu se produse deci. Voluntarii lui se vor împrăștia fără a se fi tras măcar un foc de pușcă. De la acest nou conducător până la căzuții de la Drăgășani pentru o causă străină era un drum, dar el nu mersese tot mai sus.

Decât acest resultat ar fi fost poate mai bine o înțelegere cu Bibescu, în favoarea căruia lucra fratele său Iancu [4], pentru întoarcerea lui....

In același timp cu ocupația turcească, generalul Lüders anunța pe aceia a armatelor Țarului contra „acestui guvern închipuit" [5]. Cu tinerii revoluționari în frunte, mai multe mii de Români crezură că se mai pot sprijini pe autoritatea Sultanului ca să protesteze împotriva acestei năvăliri, ca și împotriva felului cum intraseră înșeși trupele otomane. Fuad însuși, fără a protesta formal, privia cu nemulțămire această tovărășie militară cu soldații Țarului [6]. Se dăduse drumul lui Dimitrie Ghica, statornic dușman al mișcării, care totuși va presinta un proiect de reforme [7].

Dintre păstrătorii de până atunci ai puterii, se îngădui lui Eliad și lui Tell să treacă în Ardeal, lui Nicolae Golescu să meargă la Constantinopol [8], dar și cei d'intâiu vor fi siliți a lua acest drum, având a fi internați la Brusa.

O întreagă mulțime de toate treptele fusese reținută la Cotroceni. Rămaseră pentru a fi trimeși pe Dunăre, în „ghimii",

---

[1] *Ibid.*, n-l precedent. V. și n-le următoare și p. 592 și urm.

[2] *Ibid.*, p. 583.

[3] *Ibid.*, p. 596, no. 2134. Cf. raportul lui, *ibid.*, p. 598, no. 2136. Magheru către Fuad; *ibid.*, p. 599, no. 2137. Pentru trecerea Turcilor de la Vidin, *ibid.*, V, pp. 1-2. O adresă de mulțămire către Ismail-Pașa; *ibid.*, pp. 24-7.

[4] *Ibid.*, IV, p. 360.

[5] *Ibid.*, p. 369. Adresa lui Duhamel către Caimacam; *ibid.*, pp. 392-3.

[6] *Ibid.*, pp. 400-1. Cf. *ibid.*, pp. 427-8.

[7] *Ibid.*, p. 659 și urm.

[8] *Ibid.*, p. 448. Urmează cererea pe care fostul comandant o îndreptă către Sultan și cele către Omer-Pașa și către consuli, către Fuad; *ibid.*, pp. 425-7. V. scrisoarea lui din „Câmpul lui Traian" către Caimacami; *ibid.*, p. 384 și urm. Omer îl somează să treacă granița; *ibid.*, p. 411.

luntri închise, ceilalți trei Golești, Rosetti și I. Brătianu, Nicolae Bălcescu și fratele Barbu, Cesar Boliac, Grigore Grădișteanu, Bolintineanu, Aristia, negustorul Mărgărit Moșoiu, Ardelean, Ioan Ionescu, mai tinerii Pereț, Zane, Vernescu și alți câțiva [1]. Li se dădu drumul numai pe teritoriul austriac, la Orșova.

Un Ministeriu de boieri bătrâni, dar și cu Câmpineanu, despărțit încă odată de causa națională, fu impus Caimacamului, care, de altfel, căută să-și aleagă oamenii săi. Generalul Lüders fu primit în biserica Sărindarului ca un monarh de către aceia cari pe această cale, a unei îndoite siluiri și umilinți, ajunseseră a fi învingători [2]. Se creă o comisiune de anchetă [3]. O adresă din Craiova saluta pe generalul rus Hasford [4].

Dar pe alocurea, ca în Teleorman, sătenii nu înțelegeau să se întoarcă la situația Regulamentului Organic, și vedem înjosirea Guvernului nou, care semnalează faptul lui Fuad, firește cu gândul de a provoca o intervenție a soldaților lui Omer-Pașa [5]. Indată Mohammed-Pașa din Craiova era însărcinat să procedeze cu cavaleria sa la împlinirea țăranilor nesupuși: „sfârșitul acestei expediții va fi de a supune locuitorii țărani la munca pământului". Un ofițer român era pus să întovărășească pe cel turcesc. Sute de oameni ieșiseră cu ciomege în calea celor d'intâiu plutoane românești trimese pentru a-i supune [6]. Casul se repetă la Mărgineni, în Prahova [7]. In Teleorman apăruseră și Cazaci ai împlinirii silnice, dar țăranii din mai multe sate declarau vitejește că „ei au jurat și sânt datori să stăruiască până la cea din urmă picătură de sânge [8]".

---

1 *Ibid.*, p. 448.
2 *Ibid.*, pp. 560-1.
3 *Ibid.*, p. 658 și urm.
4 *Ibid.*, V, p. 48, no. 2257. Și altele, de aiurea; n-le următoare.
5 *Ibid.*, p. 55, no. 2264.
6 *Ibid.*, p. 58, no. 2268. Pentru aceste „coloane mobile", și *ibid.*, p. 86, no. 2299. Soldați români fuseseră desarmați la Craiova; *ibid.*, p. 87, no. 2301.
7 *Ibid.*, p. 96.
8 *Ibid.*, pp. 97-8.

In Dolj sătenii strigau chiar că nu recunosc altă stăpânire decât „pe Guvern și Magheru“ [1]. Din fericire, nu se merse mai departe decât „pilduirea cu bătaia“ [2]. Trebui însă ca Ministeriul de Interne să observe Caimacamilor că „o asemenea urmare de a impune locuitorilor țării îndatoriri prin execuție de ostași otomani după d'a dreptul voință a arendașilor și mai nainte de a fi reclamațiile lor cercetate de dregătoriile locale, și constatate, aduce o înlesnire însemnătoare la săvârșirea de abusuri“, împiedecând pacificația [3].

Impotrivire se întâlni și în satul mehedințean Vânju, unde o parte a aceloraşi săteni va plăti cu viața un nou strigăt spre libertate [4]. La Craiova, Pașa proceda și la arestarea elementelor care mai resistau încă [5]. Unii proprietari, ca Emanuil Florescu, arătau cu numele pe sătenii cari îndrăzniseră a li sta în față și cereau pedepsirea lor [6]. Radu Ceaușescu, devenit polițaiu la Călărași, era oprit și el [7], ca și preotul Șapcă [8]. Se căutau și prin munți „Lehii“, epave ale revoluției polone cari căutaseră un adăpost la noi [9]. Șapte din ei căzură la Vintilă-Vodă [10]. Firește că fiul lui Magheru, redevenit, din general comandant de armată revoluționară, ceia ce fusese, — dar la Sibiiu fusese primit de comandant îngă-

[1] *Ibid.*, pp. 127-8. In Gorj; *ibid.*, pp. 172-3.

[2] *Ibid.*, p. 98, no. 2314. Cf. *ibid.*, pp. 128-30 și, mai ales, pentru desordini, pp. 188-9, 297 (cincizeci de toiege).

[3] *Ibid.*, pp. 131-2. Iscălește Iancu Filipescu. — Se interveni și contra arendașului de la Vânju, care cu de la sine putere chemase Turci; *ibid.*, pp. 157-8, 241, no. 2470, pp. 370-1.

[4] *Ibid.*, pp. 131-2; *ibid.*, pp. 155-6. — Pentru Argeș, *ibid.*, pp. 205-6, 227-8.

[5] *Ibid.*, p. 63, no. 2275.

[6] *Ibid.*, p. 64.

[7] *Ibid.*, pp. 65-6, 126, no. 2345. Și oprirea fraților Melic, dintre cari unul va publica o interesantă carte franceză asupra situației în Sud-Estul european. V. *ibid.*, pp. 66-7, și Iorga, în *Rev. Ist.*, V, p. 232 și urm.; VIII, p. 92 și urm. Mulțămiri, *Anul 1848*, V, p. 331, no. 2568.

[8] *Ibid.*, p. 211, no. 2433; p. 257, no. 3187; pp. 403-405, no. 2642; p. 406, no. 2644. Cf. *ibid.*, pp. 545-6.

[9] *Ibid.*, p. 66, no. 2279. Angajarea unui ofițer polon recomandat de Czartoryski; *ibid.*, VI, p. 13. Cf. *ibid.*, p. 71.

[10] *Ibid.*, p. 84. Cf. pentru acești Poloni Iorga, în *Revue Historique*, 1935. Comandantul lor era Carol Todlich. Ei scapă în Moldova; Anul *1848*, XI, pp. 104-5.

duindu-i uniforma[1] —, era scos din oastea ce se căuta a fi reorganisată şi, împreună cu dânsul, câţiva alţi comandanţi fără însemnătate[2]. Se rupea contractul cu Montv şi ceilalţi profesori francesi[3], şi firește fură loviţi Ardelenii I. Maiorescu şi fratele, Almăşanu, Piso, Fortunatu, Urzescu, Codru Drăguşianu, Puianu, Filimon, Grozescu, Aaron, Laurian, adăugându-li-se C. Leca[4]. Se rechemau bursierii Zalomit, C. Cornescu, Gh. Costaforu, Alexe Marin, C. Bozianu, Gh. Creţeanu[5].

Dar boierimea veche nu se credea încă asigurată prin toate aceste măsuri. „Başboierul" Iordachi Filipescu se presintă la Fuad, care-i recunoscu acest titlu, cerând să se dea o şi mai mare chezăşie[6], ceia ce fu desaprobat de Caimacam[7].

Numai atunci se întoarseră din Braşov Scarlat Ghica[8], unul dintre cei mai îndărătnici luptători contra noii stări de lucruri, un Ioan Golescu, un Slătineanu, un Obedeanu, doctorul militar Mayer şi chiar Moldoveanul Nicolae Suţu, care se stricase definitiv cu Mihai Sturza: Manolachi Băleanu îi precedase[9].

După intervenţia anglo-francesă din Novembre se începu însă a se lucra la o lărgire a basei Regulamentului, şi se vorbi îndată de restrângerea la şapte ani a terminului de Domnie numită[10]. Dar Ştirbei, socotit ca viitor Domn, vorbia despre Unire, şi se vântura candidatura ducelui de Leuchtenberg[11]. De fapt se ajunse la convenţia ruso-turcă de la

---

[1] *Ibid.*, p. 90, no. 2304.

[2] *Ibid.*, p. 74, no. 2289, biografia lui. Era un om de patruzeci şi trei-patruzeci şi patru de ani, fost căpitan de panduri, însurat şi cu copii; *ibid.*, pp. 177-8. Ajutase pe Ruşi la 1828.

[3] *Ibid.*, p. 133, no. 2354; p. 110.

[4] *Ibid.*, pp. 158-9. La Buzău, Suciu, Murăşanu; *ibid.*, p. 170, no. 2395. Se înlătură chiar Petre Poenaru; *ibid.*, p. 264. Cf. şi *ibid.*, p. 14. Profesorul C. Roman, *ibid.*, p. 79, no. 52.

[5] *Ibid.*, p. 221, no. 2446.

[6] *Ibid.*, pp. 92-3.

[7] *Ibid.*, pp. 98-9.

[8] Asupra lui, *ibid.*, V, p. 510.

[9] *Ibid.*, pp. 111-2.

[10] *Ibid.*, p. 604.

[11] *Ibid.*, pp. 696-8. Consulul francez vorbia şi de Basarabia.

Barbu Dimitrie Știrbei.

Balta-Liman, care va pune capăt și Domniei lui Mihai Sturdza: *Domnia pe viață era desființată prin acest act ieșit dintr'o naivă revoluție.*

Cele două Puteri numiră în Țara-Românească, — în ciuda speranțelor Caimacamului[1], — pe Știrbei și în Moldova pe fiul, de mult în conflict cu părintele său, al lui Alecu Ghica, frumosul, romanticul Grigore, care fusese însurat întâiu cu tot așa de frumoasa Elena, fiică a lui Ioan Sandu Sturdza.

Un „Divan legiuitor", cu douăzeci de membri, și funcționari, înlocuia Adunările, socotite ca periculoase[2] (1-iu Maiu 1849). Ocupația îndoită rămânea, cu toate protestările englese și asigurările date de Palmerston în Parlament[3].

In acest timp, Mihai Sturdza, care, atacat de Kogălniceanu prin noua sa publicație *Dorințile partidei naționale în Moldova,* cu explicarea desideratelor din Mart, și prin caricaturarea, care se putea socoti ca impie, a formelor acatistului într'o broșură de blăstăm[4], supunea Adunării sale o contra-Constituție, care nu era decât adunarea unui număr oarecare de precisări, nici măcar întregiri, ale cuprinsului acelui Regulament, care nu fusese atacat esențial nici de adversarii săi, și pe care el se credea îndatorit să-l apere[5]. Se admitea și întoarcerea câte unuia din exilați, ca Mitică Filipescu. Moartea, bănuită ca provocată de otravă, a Mitropolitului devenit popular, îl servi. El înlătură și pe episcopul Veniamin Roset[5]. Scăpase de încă un dușman. O pază strictă împiedeca pătrunderea elementelor ungurești revoluționare[6]. In legăturile cu Rușii, pe cari de sigur că nu-i dorise, — și el fu bucuros că ei își mutară la Bucureștii, încă bănuiți, centrul de acțiune —, Mihai-Vodă observă oarecare demnitate, pe când boierimea bucureșteană își serba prin strălucite baluri biruința[7].

---

[1] Scrisoarea altui candidat; *ibid.,* VI, p. 285.

[2] V. și memoriul, *ibid.,* p. 287 și urm.

[3] V. convenția, în D. A. și D. C. Sturdza, *o. c.,* I, la această dată.

[4] Și *Anul 1848,* IV, p. 89 și urm.

[5] V. și *ibid.,* IV, p. 313, no. 1886.

[6] *Ibid.,* V, pp. 113-4, 360, n-le 2597-8, p. 611. Nesselrode nu încuraja pe Bibescu; *ibid.,* pp. 657-8.

[7] Servilismul în Muntenia mergea așa de departe, încât cei din Alexandria declarau că orașul lor a fost numit după Marele Duce Alexandru; *ibid.,* p. 414, no. 2653. Armatei i se vorbia, ca șefi, de

Contra Domnului Moldovei lucrau însă în Bucovina, prin foaia Hurmuzăcheştilor, refugiaţii cari, combătând false broşuri ca aceia iscălită de Kogălniceanu şi luminatul tânăr Nicolae Istrati, refusau orice înţelegere cu „tiranul": Kogălniceanu, Negri, Ioan, fratele lui Vasile Alecsandri, P. Casimir, Vasile Canta, Sion şi Alexandru Cuza[1]. De alminterea beizadeaua Hatman Dimitrie întindea, în Novembre, lista completă a proscrişilor, mari şi mici, pe cari îi cunoaştem[2].

Omer şi Duhamel; *ibid.*, pp. 516-7. In biserici se pomenia Împăratul Nicolae; *ibid.*, VI, p. 141, no. 84.

[1] *Ibid.*, V, pp. 356-8, 389, no. 2628.

[2] *Ibid.*, p. 406, no. 2643.

CAPITOLUL VI

Revoluția românească în Ardeal.

In zbuciumul ce urmă, în mijlocul divergențelor adânci și definitive, ale luptei între tineri și bătrâni, între cei de la Brusa și cei de la Paris, cu neputința de a se face același front, cuprinzând și pe Moldoveni, cari însă-și avură în curând, supt Grigore-Vodă Ghica, intimul prieten al lui Kogălniceanu, putința nu numai de a se întoarce în țară, dar și de a colabora cu Domnul, în Ardeal se petreceau acele lucruri pe care ideologia internațional-revoluționară a lui Nicolae Bălcescu le-ar fi vrut cu totul altfel, dar care, *fără a fi fost prețuite după cuviință de emigrați,* arătară la această parte de atâta timp exclusă de la viața politică a nației un minunat curaj țărănesc, gata să steie fățiș în luptă, cu adevărat până la moarte, contra oricui. O revoluție ieșită din adâncul unor lungi suferințe și pe care intelectualii, nu mai hotărîți, în genere, decât cei din Moldova și Țara-Românească, nu izbutiră s'o încurce cu teoriile și acțiunile diplomatice ale lor.

De mai mult timp, grănicerii, cari însă n'aveau numai ofițeri români, erau în agitație. Sfătuiți să conlucreze cu Ungurii supt comanda arhiducelui Ștefan, ei, considerându-se ca același vechiu corp militar, orice s'ar hotărî în orice dietă, cereau administrația averilor lor, o organisație bisericească, școlară și chiar politică. Când atitudinea de dușmănie a Ungurilor, de și legați încă de dinastia Habsburgilor, se pronunță și Laurian, socotit ca „trădător" față de noua Ungarie, fu arestat, ceia ce produse oarecare emoție, măcar în unele cercuri revoluționare din București, grănicerii din Orlat aleargă să-l libereze; populația săsească din Sibiiu e speriată de această intervenție și stăruie și ea în acest sens.

Incă din Ianuar 1849, guvernul din Ardeal se plângea Ministeriului din Viena de acțiunea violentă a satelor românești, de sforțările Ungurilor de a se apăra singuri, de proclamația care chema pe Secui la o adunare deosebită a lor. Se semnala arderea Albei-Iulii, nimicirea minelor de la Zlatna —, se dădu foc și Aiudului [1], — pe când Imperialii întrau cu forța, în Novembre, la Cluj. O luptă formală începea între administrația civilă și comandantul militar, Püchner, în calitate de comisar, nerecunoscut, al Impăratului, cea d'intăiu fiind amenințată a fi privită ca rebelă. Dregătorii clujeni presintau pe vicariul Simion Crainic, așezat în locul lui Lemenyi, suspendat, ca pe un instrument al războiului civil. Se trimetea de-a dreptul la Impărat contele Mikó [2]. Se va constata în curând că administrația nu mai există [3]. Incercarea de împăciuire a lui Kossuth, prin Ioan Dragoș, nu putea izbuti.

Noul regim unguresc în Ardeal, socotindu-se asigurat, procedă, cum era și firesc față de noua doctrină de Stat, la recrutări și între Români. Unii dintre aceștia se împotriviră, și atunci se trase asupra lor, fiind omorîți douăzeci dintre dânșii. Se ținuseră, față de primejdia ce se desemna, două noi adunări în Blaj, considerat, în amintirea scenelor din Maiu, ca o adevărată Capitală a Românimii eliberate, și aceasta cu toată atitudinea episcopului, care înțelegea să unească devotamentul față de „patrie", de noua patrie, cu credința, datorită Impăratului, încă menținut. In acest timp i se dădea Bisericii ortodoxe, de către rebelii unguri, un vicariu al lor, în contra lui Șaguna, care căuta și sprijinul episcopului bucovinean, Eugeniu Hacman, ca să se desfacă de Sârbi [4], și, dacă Hacman era pentru acceptarea hegemoniei Patriarhului din Carlovăț, Românul episcop de Arad Gherasim Raț se opunea cu toată hotărîrea [5].

Atunci, la 13 și 21 Septembre, se rosti îndemnul la înar-

[1] V. *Trei rapoarte ale acelor prefecți de legiuni românești cari în anul 1848-1849 au susținut luptele cu insurgenții unguri*, Sibiiu 1884.

[2] Mihail Popescu, *Documente inedite privitoare la istoria Transilvaniei între 1848-1859*, București 1929, p. 6 și urm.

[3] Ilarion Pușcariu, *Metropolia Românilor ortodocși din Ungaria și Transilvania*, Sibiiu 1900, p. 37.

[4] *Ibid.*, p. 40 și urm.

[5] *Ibid.*, p. 18 și urm. (aceasta cu prilejul proclamației noului Impărat).

mare, poate și după învățătura miserabilului sfârșit al revoluției bucureștene, pornită cu planuri atât de îndrăznețe, dar care, cu toate silințile câtorva spirite realiste, nu se știuse pregăti militar. O gardă națională trebuia să se înjghebe; unii puneau în vedere, tot după exemplul din București, și alegerea unui „Guvern provisoriu" al nației, până ce monarhul își va face datoria față de Români[1].

Ceia ce grăbi lucrurile, puind în mâna miilor de țărani români ce armă găsiră la îndemână — și, cu organisarea din vremea austriacă, a satelor, nu era așa de greu să se găsească o pușcă —, au fost încrezutele greșeli ale revoluționarilor unguri, cari, în orbirea lor, nu-și vedeau nicio piedecă înainte, atunci când, pe de o parte, Slavii din Monarhie, treziți la conștiința chemării lor, se organisau și, în Croația, potrivit cu privilegiile ei, Banul Jellacich, un militar cu totul devotat Impăratului, avea un adevărat rost de prinț, dispunând de o armată națională, iar, de altă parte, Rușii lui Lüders, instalați în Principate, nu așteptau decât un semn ca să treacă munții pentru a restabili ceia ce era pentru Țar „ordinea legală", oriunde. Ideile de cuminte organisare economică, de sigură propășire culturală ale mai bătrânului Szecsényi fuseseră înlăturate răpede de apriga pornire romantică a avocatului Ludovic Kossuth, de starea de spirit, devotată revoluției ca atare, care se întrupă în poetul Petőffy, — lucru ciudat: amândoi având sângele slav[2]. Cu sau fără motiv, cu strălucitorul ideal al independenței naționale, al vechii situații istorice, cu neapărata confundare a celorlalte națiii în cea maghiară,— toată lumea, după votul dietei din Cluj, fiind acuma de o potrivă Unguri —, Budapesta se ridică pe baricade și ministrul de războiu Lamberg, un Austriac, în care revoluționarii noștri, rău primiți de dânsul, vedeau doar un „Odobescu" reacționar, fu omorît de mulțime. Dictator al republicii ungurești, Kossuth ajunse idolul unui popor care se visa întors la timpurile gloriei de odinioară.

---

[1] *Ibid.*, pp. 64-9. V. explicația mai departe. Cum data e Dobrițin, 26 April, atunci când negociațiile cu N. Bălcescu sânt din Iunie, trebuie să se admită aici o *antedatare*.

[2] Petőffy e Petrovici, Sârb. Pentru Kossuth a se compara numele românesc Coșotă (cf. Balotă, Calotă, etc.).

Răspunsul Imperialilor, „Kaiserlichii" lui Bălcescu, nu se făcu aşteptat. Cum republica era represintată în Ardeal de acel comisariu al Guvernului budapestan, Vay, care trata cu cea mai mare sălbătăcie elementul „valah", socotit *a priori* ca trădător, trebuia ca, — în ciuda intelectualilor din Sibiiu, cari recomandau prudenţa, şi a lui Şaguna însuşi, care, ca ortodox, format la Slavi, vedea în Ruşi ocrotitorii fireşti ai Bisericii sale, ceia ce-l făcea să-i considere şi ca pe mântuitorii obligaţi ai credincioşilor săi călcaţi în picioare, — ţărănimea, care trecuse aşa de răpede de la speranţele din Maiu la noi şi cumplite suferinţi, să se ridice pentru a sprijini în nevoia lui pe Impăratul, închipuit ca represintantul tuturor dreptăţilor. Aceasta a fost deci hotărîrea care s'a comunicat generalului comandant în Ardeal, Puchner.

In faţă, având ca singur scop, dar fără părăsirea programului ideologic, împăcarea, cărturarii se organisau deosebit într'un comitet a cărui metodă de lucru se vede din însuşi titlul ce şi-a dat: „Comitet de pacificare". In el se întâlnesc tot oameni, de ambele confesiuni, cari se înfrăţiseră în entusiasmul iniţial din Câmpul Libertăţii. Deci, în lipsa lui Laurian şi Ioan Maiorescu, plecaţi în misiunea lor pentru o altă revoluţie, care tocmai atunci îşi dăduse sfârşitul, Bărnuţ, devenit un simbol, Cipariu, Nicolae Bălăşescu, mai târziu şi Bariţ, iar ca elemente mai potrivite pentru acţiune Bran şi Micheş.

Ţăranii, porniţi pe luptă şi răsbunare a morţilor lor, a bisericilor profanate, a insultelor primite, nu puteau să caute măcar o înţelegere cu aceste spirite, îndrăzneţe numai în margenile teoriilor. Un alt şef li se impuse, unul singur, de şi lângă el se întâlnesc şi alte valori tinere, ca Buteanu şi Axente Sever: avocatul Avram Iancu, Moţ din Munţii Apuseni, unde stăruia crunta amintire a lui Horea. Incă de la începutul lui Octombre, nu şi fără unele legături cu Şaguna, lupta deschisă cu cetele revoluţionare ungureşti începe, în forme nobile romane, cu prefecţi şi tribuni, printr'o regiune puţin cunoscută duşmanului creditar.

Un program fixat până în amănunte nu putea să se înjghebe, repetându-se lipsa de adevărată cohesiune de pe vremea revoluţionarilor de la 1784. Ceia ce slăbia încă şansele de izbândă politică la capătul nenumăratelor mici succese milj-

Andrei Şaguna.

tare, trecute în frumoasa legendă care dăinuiește și până acum, era faptul că din partea Imperialilor nu venise nicio ofertă cu privire la viitorul românesc. Nimenea n'a avut curajul de a trata cu acești „Valahi". Puchner instalase doar, mai ales ca organ de conlucrare cu Rușii, o „comisiune militară", în care luptătorii români n'aveau niciun delegat. Și totuși câțiva dintre intelectualii cari ni apărură în lagărul nației lor alcătuiră, în mijlocul războiului civil, un nou memoriu către noul Impărat, adolescentul curat și simpatic care înlocuise într'un noroc pe bolnavul Ferdinand. Ei voiau ca, din „națiile necompromise" —, deci și Sașii, din mijlocul cărora se desfăcu un deplin înțelegător al rosturilor românești, care plăti cu viața manifestarea unei porniri de inimoasă luptă, parohul Ludwig Stephan Roth[1] —, să se aleagă doar, pentru ca să ajute administrativ pe dictatorialul Puchner, un Consiliu internațional.

Șaguna luă parte, în Decembre, la desbaterile din Sibiiu în jurul acestei formule[2]. Erau de față, aducând vechile cereri, Bariț, protopopii Arbănaș și Hanea, Iacob Bologa și Pavel Dunca[3]. Vlădica nu era însă în cuvântările sale, din care nu lipsește osebirea între liberalism și naționalism, pe care Bălcescu urma încă să le confunde, represintantul ideii, necesare, *a osebirii Românilor*, de a căror hegemonie în acele împrejurări n'ar fi putut să fie vorba, ci numai al unei reorganisări, supt absolutismul habsburgic restaurat, a unor națiuni „transilvane", menite să colaboreze frățește dincolo de scopurile strict naționale. Dar acest Ardeal să redevie ce a fost: *țară de sine stătătoare, supt stăpânirea împărătească*[4]. Pentru a se ajunge la stabilirea definitivă a lucrurilor, dar și după aceia, urmând exemplul Croaților, Românii, reclamă

---

[1] V. operele sale tipărite mai de curând, în mai multe volume, de d. Folberth.

[2] V. Mihail Popescu, *o. c.*, p. 214 și urm.

[3] *Ibid.*

[4] *Ibid.*, p. 31 și urm. Răspunsul imperial, din Februar; *ibid.*, p. 38 și urm. A doua petiție, din 1849, a lui Șaguna; *ibid.*, p. 43 și urm. A treia, din același an; *ibid.*, pp. 46-7. Cea din 25 Februar, cu iscăliturile lui Laurian, a protopopului, a celor trei Mocioni, a lui Ioan Dobran și a câtorva altora; *ibid.*, pp. 89-9. V. și raportul lui Bach în numele obștii ortodoxe; *ibid.*, pp. 107-11. V. hotărîrea

dreptul unei Adunări representative şi vor să-şi aibă un „şef". Aceasta în ajunul călătoriei la Bucureşti, unde nu mai era nici urmă a revoluţiei, care nu interesase de loc pe Şaguna, a acestuia şi a represintantului Saşilor, cari, în numele lui Puchner, cereau imediat intervenţia Cazacilor.

Dar în acest moment ceva se petrecu în sufletul aceluia care se simţia chemat a fi, şi supt veşmântul său de cleric, un domnesc conducător de oameni. In multul ce s'a scris cu privire la acest adevărat „Andrei-Vodă" al celei mai mari părţi din românimea Ardealului şi celorlalte părţi de acolo[1], nu se află nimic cu privire la legăturile personale care au putut influenţa un spirit, puternic, cu autoritate şi prestigiu, dar încet ca desvoltare ideologică. El văzuse însă acuma, în Capitala supusă a Munteniei, unde şi un Ştirbei ajungea să viseze de unirea celor două Domnii, — e curios că şi Ioan Maiorescu vorbeşte de posibilitatea de a se face din ducele de Leuchtenberg sau dintr'un fiu al Ţarului „regele României"[2] — o viaţă românească oricum totuşi liberă, şi trebuia să râvnească o astfel de libertate şi pentru cei de supt oblăduirea lui pastorală. De aici *surprinderea unui nou program în numele Românilor din toate provinciile habsburgice, cari, prin Cernăuţul Hurmuzăcheştilor, refugiu şi al emigraţiei moldoveneşti, şi cercetat de arhiereul ardelean, ajunseseră, în astfel de vremi, la o legătură cu acesta.* Căci în greul drum de iarnă la Olmütz, unde resida, în restriştea sa momentană, tânărul Francisc-Iosif I-iu, Şaguna aducea *o în-*

---

imperială; *ibid.*, pp. 125-6. Cererea din Viena a lui Şaguna; *ibid.*, pp. 136-41. Şi n-l următor. Aici iscălesc şi Constantin Pomuţ şi tânărul jurist Vicenţiu Babeş. — Românii cerând şi un semn al lor în stema noului Ardeal; n-l urm.

[1] Pe lângă ce se cuprinde în Popea, *o. c.*, în marea colecţie a lui Ilarion Puşcariu, *Metropolia Românilor ortodocşi din Ungaria şi Transilvania,* Sibiiu 1900, şi în I. Lupaş, *Mitropolitul Andrei Şaguna,* ed. a 2-a, Sibiiu 1911, Şt. Meteş, în *Patria* din Cluj, V, 1923 (raporturi cu ţările libere). Cf. Şaguna, *Memorii din anii 1846-1871,* Sibiiu 1923; Iosif Sterca Şuluţiu, *O lacrimă fierbinte,* Braşov 1877-80. Acum în urmă şi Gh. Tulbure, *Mitropolitul Şaguna,* Sibiiu 1938.

[2] *Transilvania* pe 1877, pp. 173-4.

treagă manifestare de românism ortodox, dar numai ortodox, în care intrau Bănățeni din altă tabără decât a lui Murgu, rămas neînduplecat în legătura sa, forțală, cu Ungurii revoluționari: nobili de aceiași origine macedoneană cu dânsul, Ioan și Lucian Mocioni, crescuți totuși ungurește și scriindu-și numele cu ortografie maghiară, funcționari ca Macedonfi, dintr'un vechiu neam de nemeși, „de Macedonia“ [1], alți aristocrați „valahi“, din părțile Crișurilor, Ioan, care-și zicea „de Stoica“, și Vasile Ciupe, dar și, alături de un Mihail Botnar (de unde Bodnărești, de fapt „butnari“), de la dieta provincială din Cernăuți, și viitorul istoric în nemțește al neamului întreg, Eudoxiu de Hurmuzaki, alt nobil, mândru de originea sa, care însă, prin bunul boier de modă veche, foarte „Moldovean“, Doxachi, era coborîtorul unei mlădițe, complect și adânc romanisate prin boierie, a Fanarului mavrocordătesc.

Din toți acești Români, — poate și din cei de peste munți, — ceilalți căutau să se facă *un singur organism sub „Marele Duce al Românilor“, Cesarul, din Austria restaurată, și pentru această restaurare a Austriei.* Pentru ei, același șef, aceiași represintanță, un „Senat“, potrivit cu ideia romană în mișcare, un singur Mitropolit, un adevărat „ambasador“ în administrația Impărăției. *Nu fără o atingere și cu exilații causei moldovenești, programul bucovinean biruise timidele încercări ale Ardelenilor singuri,* cari însă, în această nouă concepție, fiind totuși considerați ca un singur grup, n'aveau legătura, firească și neapărată, între cele două confesiuni odată înfrățite.

Se făgădui de Impăratul „recunoscător“, căruia vechea prudență a cancelariilor îi pusese pe buze aceste cuvinte, că, pentru „jertfele grele“, pe care le aduseseră însă acăia cari *nu dăduseră lui Șaguna niciun mandat,* — Avram Iancu era un credincios al Bisericii unite, — o „chibzuire amănunțită“ și fără

[1] V. Mihail Popescu, *o. c.*, pp. 29-30. Iscălesc petiția către Impărat egumenul Patrichie Popescu, „administrator al diecesei de Vârșeț“, protopopul Drăghiciu, judele comitatului Timiș, Vasile Stroia, și trei Mocionești:: Andrei, Petru și Lucian. Cereau o deputație la Impăratul. Românii din Caransebeș pentru desfacerea de Voevodina Sârbilor, aceasta cu celelalte două fronturi create prin noua împărțire și cu Ardealul propriu-zis (multe iscălituri); *ibid.*, pp. 123-5.

zăbavă, evitându-se şi numele acelor protivnici unguri cu cari „regele munţilor“ era încleştat în lupta pe viaţă şi pe moarte.

La 4 Mart se crea, printr'o proclamaţie imperială, Statul austriac al naţiunilor egal îndreptăţite, şi Francisc-Iosif întra în concepţia politică, pe care o păstrează în toate manifestaţiile ulterioare, a „popoarelor sale“.

Nemulţămiţi, Românii nu lucrară nici atunci solidar. Cererile vin, fiecare colorată altfel, din toate părţile. Mocioneştii, cu câţiva coborîtori ai vechilor „chinezi“ din Banat, presintă un memoriu, care tindea mai ales să se capete o asigurare faţă de Sârbi, cari, mai bine conduşi şi cu sacrificii care-şi ştiau cere răsplătirile, căpătaseră o „Voivodină“, după dorinţa lor mai veche, alături de Banatul autonom al fraţilor lor catolici, Croaţii. Se ajunse şi la o înţelegere, încă în April, între Români şi, dacă nu Sârbii înşii, între ceilalţi membri ai Slavilor în Monarhie, Croaţii şi Slovacii, pentru a se cere ca nu cumva să se revie la ideia, primejdioasă pentru toţi, a acelei Ungarii care taxa pe luptătorii din Munţii Apuseni de „ucigaşi, hoţi, aventurieri cari-şi zic tribuni, prefecţi sau centurioni“ şi pe Românii în genere de „nenorociţi Valahi“, foşti robi ai Romanilor, pe cari numai Ungurii s'au miluit a-i face oameni[1]. In zădar se străduia Nicolae Bălcescu să ajungă la o înţelegere cu Batthyányi şi cu Kossuth; aceştia putură făgădui o înălţare spre situaţia de drept a acestui popor despreţuit[2], dar aceasta era în Iulie, şi, în August, Görgey, unul din comandanţii armatei revoluţionare maghiare, era să depuie armele înaintea lui Lüders, la Şiria, pe Mureş. Incercarea lui Bem, comandantul polon acceptat de revoluţie (de fapt un German boem: Böhm), de a răscula Moldova, sprijinindu-se pe Ceangăii de pe valea Trotuşului, nu izbutise; ba încă, de pe la sfârşitul anului precedent, Românii din Secuime se ridicau împotriva privilegiilor secuieşti şi Guvernul moldovenesc trebuise să ieie măsuri în acele părţi de către munte ale ţinutului Bacău. Pe când Şaguna, în sfârşit convins de isprava făcută de Iancu, intitulat „conducător distins“, înţelegea să se încredinţeze acestuia un rol în supunerea totală a rebelilor, dar supt con-

[1] Păcăţianu, *Cartea de aur*, II.

[2] Ion Ghica, *Amintiri din pribegie, passim*. V. şi aici, mai departe.

ducerea unui căpitan de oaste împărătească regulată, Împăratul rostia încă din Iunie hotărîrea sa definitivă în ce privește soarta viitoare a Românilor: *„constituțiuni organice potrivite cu trebuințile adevărate ale acestui popor, și în consonanță cu unitatea Monarhiei"*. Pentru esența propunerilor făcute prin Șaguna era un hotărît refus [1]. Desgustat, îmbolnăvit, încunjurat de negurile rătăcirii minților, Avram Iancu, umbră rătăcitoare a jertfei fără izbândă, a credinții fără răsplată, nu se va mai înfățișa măcar, supremă manifestație a unei mândrii pe care n'o aveau rugătorii desprețuiți pentru a striga tare dreptatea neamului său [2].

Acesta pornia acuma pe alte căi, trecând pe alături de cumplita tragedie care se încheiase, fără să producă măcar cele mai modeste din recompense decât simțitor mai târziu.

Toată speranța de viitor era în propaganda ce o vor face învinșii mișcării revoluționare din „Principate".

Inainte de a o urmări și mai departe în silințile și isprăvile ei trebuie observat și un alt prilej de întâlnire și de conlucrare între Românii de o parte și de alta a munților.

In Mart 1849, când primejdia din partea Ungurilor revoluționari era mai mare, Secuii arzând Hărmanul săsesc și Bem făcându-și întrarea în Ardeal, cei compromiși cu Împăratul trecură granița în Muntenia. Intre ei și Sași, cu acel Schuller care căpătă la București înțelegere și gust pentru literatura românească, pe lângă interesul pentru cântecele poporului și datinile lui, cu care se familiarisase încă din Ardealul său [3]. Dintre Românii cari lucraseră în învățământul muntean, reveniau astfel, fără a li se fi acordat amnistia, Almășanu, Codru Drăgușanu și câțiva alții, cari și fură arestați, pe lângă Ioan Pușcariu, care-și schimbă numele. Oaspeții germani mai ales fură bine primiți de boierime, lăsându-li-se și uniformele de gardă cetățenească. Mai puțin favorisați, pentru bănuiala că au legături secrete cu foștii revoluționari, unii dintre Ardeleni, ca Bărnuț și Boer, trecură pe la

[1] Alte cereri, Pușcariu, *o. c.*, pp. 24-5.

[2] V. prețuirea lui de Imperiali, într'un nr. din August 1938, al foii sibiene *Süd-Ost;* resumat în ziarul *Porunca Vremii,* la 28.

[3] V. bibliografia lucrărilor sale despre noi, în *Rev. Ist.,* 1938, Ianuar-Mart.

Giurgiu spre Constantinopol şi de acolo, stăpâniţi tot de ideia romană, se îmbarcară pentru Trieste ca să înceapă apoi studii nouă de drept la Padova, unde se întâlniră cu Papiu Ilarian şi cu unul din conducătorii luptei în munţi, Iosif Hodoş[1].

Şi, în acest timp, Hurmuzăcheştii continuă acţiunea lor panromânească, şi nu numai prin ziarul lor, *Bucovina,* care va trebui apoi să fie oprit de cârmuirea absolutistă. Astfel vedem pe Constantin Hurmuzachi stăruind pe lângă harnicul egumen de Neamţ, Neonil, patron cultural, să trimeată în Ardeal, din bogata lui mănăstire, cărţi şi odăjdii „nefericiţilor fraţi din Ardeal". Hurmuzachi, care fusese însuşi la mănăstire, căuta şi la particulari ce trebuie pentru noua înzestrare a lăcaşurilor prădate din această ţară[2]. Pentru urmaşul lui Paisie, Ardelenii ortodocşi erau nişte „fraţi", ca şi pentru boierul bucovinean, şi el vorbia lui Şaguna, „drept slăvitorul episcop al Sibiiului şi al Marelui Prinţipat al Ardealului", de „răuvoitorii şi neîndurătorii rebeli", cari i-au jăfuit[3]. Mulţămind călduros la întoarcerea din misiunea vienesă, „la Prea-înnălţatul şi Prea-înduratul nostru Monarh", „cu bărbaţii neamului, lucrând pentru înnaintarea binelui naţional şi bisericesc" —, cel d'intâiu pomenit în frunte —, episcopul cere un întreg şir de cărţi tipărite în Moldova, pe care nu le avuse până atunci, şi el se simte îndemnat a-şi face însuşi o tipografie ca acea nemţeană, şi pentru folosul şcolilor[4]. Şi, interesant amănunt, vedem pe Şaguna trimeţând prin stareţul de la Neamţ lui Gheorghieş Sturdza, cumnatul lui Hurmuzachi, „portretul prefectului Iancu"[5]. Şi, continuând corespondenţa, ierarhul sibiian arăta arhimandritului că, „în decursul celor doi ani sângeroşi din urmă, ni s'au ars patruzeci de biserici, trei sute cincisprezece s'au jăfuit şi una s'au dărâmat până la pământ"[6]. Şi între

[1] V. Al. Marcu, *Simion Bărnuţiu, Al. Papiu-Ilarian şi Iosif Hodoş la studii în Italia,* Ac. Rom., *Memorii literare,* seria III, t. XII; cf. Puşcariu, *o. c.,* p. 23.

[2] N. Bănescu, *Un capitol din istoria mănăstirii Neamţului, Stareţul Neonil. Corespondenţa sa cu C. Hurmuzachi şi Andrei Şaguna,* Vălenii-de-Munte 1920, p. 61 şi urm. Şi Lüders fusese la mănăstire.

[3] *Ibid.,* p. 67, no. v.

[4] *Ibid.,* pp. 69-72. El iscăleşte „drept-credinciosul episcop al Ardealului". Un şir întreg de cărţi e trimes apoi; *ibid.,* p. 75 şi urm. Se oferiau şi două teascuri de lemn, tipografia având acum altele de „fier"; *ibid.*

[5] *Ibid.,* p. 83.

[6] *Ibid.,* p. 85.

binefăcătorii acestei Biserici atât de încercate se înseamnă cei „patru bărbați cu simțeminte nobile, cari și-au adus aminte de noi, cei de toată lumea uitați: Prea Cuviosia Sa părintele episcop al Romanului, Logofăt Grigori Sturza" (de fapt Gheorghe) „și d. Constantin Hurmuzaki"[1]. El putea scrie cu dreptate, în 1850: „de și sântem depărtați unii de alții, totuși Prea Cuviosia Ta cu fapta te-ai arătat a fi mai aproape de noi decât chiar aceia cu cari ne-au rânduit soartea să lăcuim într'o patrie"[2]. Era vorba chiar ca acela care pe încetul devenia conducătorul întregului neam de acolo în urmărirea țintelor lui politice să vie la mănăstirea binefăcătoare[3].

Și această legătură între deosebitele țări românești, pe care deci n'o puteau rupe nici piedecile străinilor, nici planurile de organisare locală ale căpeteniilor neamului, se învedera și prin aceia că, la 1852, fostul profesor Nicolae Bălășescu, învățatul latinist, cunoscătorul adânc al limbii franceze, revoluționarul și misionarul politic, era acuma acolo, la Neamț, supt rasa de șaiac moldovenesc, „părintele Nifon Bălășescu, monahul Soborului acestuia și tot odată și profesorul nostru", circulând însă până la Sibiiu, înainte ca altele din multele schimbări ale vieții sale să-l facă din nou, trecând prin seminariul din Huși, profesor la București și autorul unor lucrări școlare de cea mai înaltă importanță, — icoană însăși a interdependenței firești între ostenelile Românilor de pretutindeni[4].

Neonil († 1853), însuși fost duhovnic al lui Ioan-Vodă Sturdza și candidat la Mitropolia Moldovei, după Veniamin, venise la Neamț din glorioasa, odinioară, Suceavă[5]. Ioan Maiorescu fusese, de altminterea, și profesor la Seminariul din Iași, după ce se văzuse silit, la 1842, să plece din Muntenia, și i se oferise, cu stăruință, catedra de „istorie universală, a patriei și a literaturii elene și latine la Facul-

[1] *Ibid.* Se cereau și slove de la topitoria nemțeană. Ele se luară, însă din Buda.
[2] *Ibid.*, pp. 92-3.
[3] *Ibid.*, p. 93 și urm.
[4] *Ibid.*, p. 96.
[5] *Ibid.*, p. 13.

tatea filosofică" a Academiei, pe care o şi ocupă el câtva timp[1]. Şi, întors din Viena, la 1849, el străbate ţinutul cumplitelor lupte ale Moţilor pentru lucrarea sa *Die Romaenen der oesterreichischen Monarchie,* înainte de a trece în serviciul Austriei pentru lucrări de jurist la Ministeriu[2]. Şi el avea strânse legături cu Hurmuzachi, ba chiar cu Ştirbei, acuma Domn în Bucureşti[3].

---

[1] N. Bănescu şi V. Mihăilescu, *Ioan Maiorescu*, pp. 19-54.
[2] *Ibid.*, pp. 67-8, 279 şi urm.
[3] *Ibid.*, p. 74 şi nota 2.

CAPITOLUL VII

Propaganda românească prin emigrați

Cei siliți a părăsi Bucureștii deveniră, ceia ce nu prevăzuseră prigonitorii lor, elementele cele mai convinse și mai pasionate, iar, prin trecutul și rolul lor, și cele mai pline de autoritate pentru causa, oricât de rău servită, pentru care luptaseră. Procesul care până atunci se purtase prin revoluție se strămuta acuma pe calea unei neîncetate și din ce în ce mai ascultate protestări către opinia publică a popoarelor libere.

Intăiu, grupul conservator, care se osebise îndată de „roșii" cu cari fusese constrâns a colabora o bucată de vreme, oamenii de la Islaz, începătorii și aceia în mânile cărora încetul pe încetul ajunsese mișcarea, dădură semnalul plângerilor prin adresa către Sultan a lui Eliad și Tell, acesta din urmă fiind cu totul la îndemâna celui d'intăiu. Ei ridicau glasul ca „membri ai unui Guvern legitim, în numele M. Tale Imperiale și a poporului român". Ei cereau să fie înlocuit Fuad cu un adevărat „Musulman", care să cerceteze suferințile, de sigur reale și adânci, care se abătuseră asupra unei țări ce nu se împotrivise; se va vedea că politica bună fusese a lui Soliman-Pașa. Cei doi semnatari, aflători acuma în Apus, neputând transmite actul la Constantinopol, îl publicau, în calitate de „capi ai nației", în presa francesă. Eliad mai vorbia de cei „optsprezece ani" în cari se străduise a lega viitorul poporului său de interesele înseși ale Imperiului Otoman[1]. Acest grup represintă un prim succes prin votarea, de către două sute de emigrați aflători la Brașov, — alții erau

[1] *Anul 1848*, V. pp. 326-31.

la Sibiiu —, a unui comitet de conducere, de *Munteni şi Moldoveni laolaltă,* având, pe lângă grija întreţinerii materiale a învinşilor, misiunea de a trimete Puterilor presupuse favorabile „delegaţi“ [1]. La început, se crezuse că alegerea s'ar face mai liber la Trieste sau la Viena [2]. Tell se arăta nemulţămit că-l uită cei „cu cari şi-a mâncat amarul trei luni de zile“, în momentul când acum sosiseră Boliac, Zane, Deivos, Ipătescu [3].

Din partea lui, Maiorescu, încântat de câte ori putea face pe vre unul dintre deputaţii, un Förster, un Schulz, ai dietei revoluţionare germane, de fapt discreditată prin anarhia ei, apoi şi izgonită din Frankfurtul vechilor Impăraţi în Germania-de-Sud, unde o aşteptau, până la disolvare, ciocniri şi chiar vărsări de sânge cu o muncitorime căutându-şi o altă cale, să ridice glasul, şi în numele intereselor economice germane la Dunăre, pentru causa Românilor oprimaţi de Ruşi, — încolo, el era informat târziu şi rău de ce se petrecea în Bucureşti, — se presintă, ca *împuternicit al naţiei sale şi „punea amândouă principatele române, Moldavia şi România, supt protecţiunea Germaniei“* [4]. El visa, în convorbirile cu Germanii cari n'aveau simpatii pentru Maghiari, de un „Imperiu romanic“, cu Bucovina şi Basarabia, alunecându-se şi la ideia unei Dacii mai mari [5]. Se trudia, în lungi memorii fără efect, să facă pe Germani a înţelege că nu e nimic panslavist [6] în mişcarea ardeleană din luna lui Maiu [7].

Pentru a se da un răspuns, se consultară de arhiducele Ioan, administrator revoluţionar al Imperiului, şi fostul consul de la Iaşi, Richthofen, şi chiar istoricul Trapezuntului şi al Greciei medievale, Fallmerayer, foarte bine văzut de Turci [8].

Intru acestea, Maiorescu aştepta cu încredere acţiunea acelei ambasade a dietei la Constantinopol, de care cu atâta opti-

---

[1] *Ibid.*, p. 157.
[2] I. Ghica, *Amintiri din pribegie*, p. 156.
[3] *Anul 1848*, V, p. 415, no. 2656.
[4] I. Ghica, *o. c.*, pp. 331-2.
[5] *Ibid.*, p. 217.
[6] Pentru zvonul, ieşit din Fanar, al planului de Stat româno-slav: *ibid.*, p. 30.
[7] *Anul 1848*, V, p. 361 şi urm.
[8] *Ibid.*, p. 162.

mism, se vorbia. Germania „ca arbitră“ ar mijloci Unirea Principatelor într'un „Stat singur, neatârnat, supt protecţiunea Germaniei (firește și cu celelalte Puteri“), iar, în cas de războiu, ea ar deveni „protectoare“ [1].

Lângă el, Alexandru Gh. Golescu căpătase pentru cercurile englese scrisori de recomandaţie așa de prețioase ca a ministrului de Externe german von Schmerling și a fratelui președintelui dietei, von Gagern [2]. Urmă și mai departe acţiunea lui Golescu [3], care-și pierduse tatăl, pe meritosul Vornic Iordachi [4], și, în Novembre, Edgar Quinet îi cerea să se adreseze noii Adunări Naţionale francese, care, după zdrobirea revoltei muncitorești din Iunie, avea un caracter neted conservator [5]. Michelet va publica mult mai târziu (după moartea lui N. Bălcescu) frumoasa înfățișare a presentului și trecutului Românilor, glorificând eroismul soţiei englese a lui Rosetti [6]. Neajungând acolo la nimic, și Golescu și Dimitrie Brătianu, abia sosit, se hotărîră să încerce la Londra, rămasă continuu favorabilă [7]. Ei puteau fi încurajaţi în această direcţie prin declaraţia făcută la 23 Novembre de Stratford Canning ambasadorului rus Titov contra ocupaţiei militare, a sarcinilor aduse asupra ţării, a împiedecării administraţiei, a tratamentului aplicat „indivizilor cari au introdus sau susţinut ultimul Guvern provisoriu“; el vorbia și în numele Franciei, de o potrivă de îngrijorată, cerând schimbări la Regulament [8]. Incepeau

---

[1] *Ibid.*, pp. 380-1. Cf. *ibid.*, p. 613 și urm.; VI, p. 86 și urm.

[2] *Ibid.*, p. 663, no. 2897. V. și scrisoarea, următoare, a lui Ștefan Golescu. Neîncrederea lui Vodă-Bibescu în planul Statului românesc unit (Iulie 1848); N. Bănescu și V. Mihăilescu, *o. c.*, pp. 301-3. Inalta ideie a lui Maiorescu despre dânsul și despre Știrbei; *ibid.*, p. 327.

[3] Delegaţia lui; *Anul 1848*, VI, pp. 7-8. Și *ibid.*, p. 763 și urm. „Trei luni în Valahia“ ale lui Ubicini; *ibid.*, p. 787 și urm., e de pe vremea Divanului *ad-hoc*. Legătura cu Drouyn; *ibid.*, VI, p. 76, no. 49.

[4] *Ibid.*, p. 27, no. 27.

[5] *Ibid.*, V, p. 344, no. 2580.

[6] V. și *ibid.*, p. 533 și urm. Memoriul lui, împreună cu Maiorescu, către Guvernul francez; *ibid.*, p. 540 și urm. Relaţii cu agentul polon Voronicz; *ibid.*, p. 547, no. 2790. V. și n-l urm. și p. 551 și urm. (către Adunare).

[7] *Ibid.*, p. 373, no. 2513.

[8] *Ibid.*, pp. 385-8.

astfel să apară şi primele articole în presa engleză[1]. Golescu, retras la Fontenay-aux-Roses, ajunse să regrete că *Românii nu dau probe de vitalitate, care ar sta în lupta din Ardeal, alături de Iancu. De ce n'au rămas în Munţii Apuseni cei ce erau acolo*[2]?

Din parte-i, Dimitrie Golescu vorbia, în August 1848 încă, el singur între revoluţionari, despre ce frumoasă ţară s'ar face dacă Moldovenii ar vrea Unirea şi s'ar adăugi toate celelalte ţări româneşti, şi el adăugia profetic: *„dar vor fi lupte grozave până ce acest principiu să se poată preface în fapt în toată Europa"*[3].

In Paris, se întâlniră, pe lângă bătrânii cu clanul lor, Goleştii, Voinescu II, Rosetti, Brătienii, C. Bălcescu, Creţulescu, aflându-se lângă Vasile Alecsandri, care-şi aştepta fratele, şi alţi expulsaţi[4]. Toţi şefii emigraţiei se înţelegeau în această lună Decembre pentru o protestare, trimeasă şi în Anglia, Austria şi Prusia[5].

Din Constantinopol, Ion Ghica, acusat că lucrează pentru a face din atât de compromisul Câmpineanu un Domn[6], recomanda lui Nicolae Golescu unitatea de conducere, *supt Alexandru Ghica*, sau supt generalul revoluţionar[7].

In acest timp în Decembre, din Belgrad, Bălcescu, plin de ură contra vechiului regim şi în forma „Schwarzgelbilor" austrieci, rămânea în Ardeal[8], de unde fu expulsat, un observator simpatic al acţiunii ungureşti, de şi, la 16 Decembre, el putea spune că, „atât în Banat, cât şi în Transilvania, Românii în gloată s'au sculat asupra Ungurilor şi i-au stins cu totul şi pentru totdeauna din acele ţări", ei fiind „ciocoii"

---

[1] *Ibid.*, p. 565 şi urm. Cf. şi *ibid.*, p. 710 şi urm.

[2] I. Ghica, *Amintiri din pribegie*, p. 270 şi urm.

[3] Capitala ar fi Iaşi sau Roman, apoi ar urma „înfrăţirea popoarelor".

[4] *Anul 1848*, V, p. 658 şi urm.

[5] *Ibid.*, p. 761 şi urm.

[6] Ion Ghica, *o. c.*, p. 221.

[7] *Ibid.*, pp. 51-2. Rosetti-i scrie că, mai bine organisaţi, am fi putut răpi Ungurilor gloria de a salva Viena revoluţionară; *ibid.*, p. 65. Era vorba şi de viitorul Domn al Moldovei, Grigore Ghica; *ibid.*, p. 340.

[8] Corespondenţa lui cu I. Ghica, de acolo; *ibid.*, p. 238 şi urm.

populației românești, așa încât ajunseră a sprijini „reacțiunea împărătească", care însă li-ar fi făgăduit (în Ianuar 1849) un „Voevod"[1], — ceia ce-l făcea pe acest liberal și revoluționar să adauge: *„Pentru mine chestia naționalității o pun mai presus de libertate. Până când un popor nu va exista ca nație, n'are ce face cu libertatea. Libertatea se poate lesne redobândi, când se va pierde, iar naționalitatea, nu"*[2] și începea să se teamă ca prietenii de la Paris să nu gândească altfel.

Totuși el oferia un „batalion român" lui Bem, care, neavând autorisație de la guvernul unguresc, șovăia[3], apoi lui Batthyányi[4]. Kossuth era mai larg, și Bălcescu se și gândia să cheme pe Tell și pe Magheru pentru legiune, regretând însă că Iancu luptă de cealaltă parte[5]. Se fixă și o basă de înțelegere, admițându-se drepturile limbii românești, dar nu ca „limbă diplomatică"[6]. Istoricul român ajungea, în orbirea sa momentană, a da asigurarea că, „în loc de a despărți pe Transilvania de Ungaria, noi am vrut încă mai mult a o uni, și încă a face mai mult pentru Ungaria", căci „ideia de regatul Daciei este născocită de Ruși spre a băga neunirea și vrajba între noi și Unguri"[7]. Aceasta, — când Ungurii spânzurau prin trădare pe Buteanu, ceia ce nu-i era ascuns ideologului român.

El încerca totuși o mediație și se bucura că de la acești admirabili luptători venia un memoriu care admitea „integritatea regatului și limba ungurească de diplomație"[8]. Și el credea că la Pesta prin majoritatea slavo-română se va câștiga mai mult. Ba socotia că Ungurii și ai lui Iancu ar

[1] *Ibid.*, p. 246.

[2] *Ibid.* Acolo, în scrisoarea din Belgrad, și legăturile Sârbilor cu emisari ruși; *ibid.*, p. 217. Acela care avea interes și pentru Macedoneni, *ibid.*, p. 417, se interesează, fiind pe la Negotin, de elementul românesc de pe valea Timocului. Cu el era și Italianul Monti. „Bulgaria proprie este o țară românească", scrie el; *ibid.*, pp. 356-7.

[3] *Ibid.*, pp. 267 și urm.

[4] *Ibid.*, p. 291.

[5] *Ibid.*, pp. 272-3.

[6] *Ibid.*, pp. 273-4.

[7] *Ibid.*, pp. 274-5.

[8] *Ibid.*, p. 277.

putea să cadă asupra Rușilor în Moldova[1]. Visa, pe alături, să facă o oaste de 30.000 în Ardeal.

Un larg proiect al lui prevedea recunoașterea „neutralității", întrebuințarea numelui de Român, crearea de școli bilingve, dar și cu științile în românește, catedre de românește la Universități, limba românească în discuțiile comitatelor, cu protocol româno-maghiar, petiții în românește, tipărirea legilor și ordinelor în românește, în care limbă vor lucra și jurații, administrația românească unde sânt Români în majoritate, proporția la funcționari, liberarea Bănățenilor de supt Biserica sârbească și sinod anual, despărțire românească la Ministeriul de Culte, desfacerea Bisericii unite de Strigoniu[2]. Și Batthyányi opunea: unitatea și integritatea Statului supt hegemonia Ungurilor, în calitate de cuceritori „cu armele în mână", limba maghiară în legislație, în administrație, justiție, învățământul superior, chiar în matricule, și „inspecția supremă a Statului" și în Biserica însăși[3]. Bălcescu, din parte-i, credea că așa nu se poate[4], și un contra-memoriu repeta cererile prime, cu drepturi pentru cler, cu un Patriarh în frunte și amnistia[5]. Dar Batthyányi vorbia în schimb de o „amalgamare"[6]. Concesiile smulse guvernului unguresc în agonie nu mai aveau, astfel, nicio valoare[7].

Totuși ele cuprindeau limba românească în comune și, facultativ, în comitatele cu majoritate românească, dar corespunzând ungurește cu guvernul, limba românească în școli, în judecată, în petiții, în garda națională, prevederi pentru cler

---

[1] *Ibid.*, p. 278. „A rămânea lângă Unguri, chiar într'o poziție puțin mai jos"; *ibid.*, p. 287.

[2] *Ibid.*, pp. 293-5.

[3] *Ibid.*, pp. 295-8.

[4] *Ibid.*, p. 317.

[5] *Ibid.*, pp. 319-21.

[6] *Ibid.*, p. 323. Bălcescu reproduce admirabila scrisoare a lui Buteanu către Unguri, *ibid.*, p. 25, cărora li aruncă în față uciderile și profanările: „Ne vom bate până la moarte, ca să nu cadă pe noi blăstămul nepoților noștri". El știe că planul unguresc e „să topiți celelalte neamuri în elementul maghiar". „Libertatea voastră e lingușitură, amăgitură și vorbă seacă". Și Murgu-și pierduse ilusiile; *ibid.*, pp. 345-6. Bălcescu recomanda totuși *in extremis* lui Iancu „regele codrilor", neutralitatea; *ibid.*, pp. 349-56.

[7] *Ibid.*, pp. 362 și urm., 371 și urm.

și învățământ, amnistie, jurând pe „independența Ungariei", liberarea țăranului. Se admitea și legiunea română [1].

La urmă, crezând că Bem a biruit în Ardeal, la Bistrița, Bălcescu avea un naiv avânt de bucurie, și el se vedea adunând 8.000 de Români spre liberarea țării sale, „descălecând dintru Ungaria" [2].

Acum, el ar fi dorit ca, în loc să urmeze pe Austrieci și să aștepte pe Ruși, Românii să se fi reunit într'o nouă Adunare pentru a separa causa lor și credea că așa s'ar fi urmat dacă de la comanda imperială nu s'ar fi admis două congrese, după confesiune; el sfătuia pe Bănățeni să vie în Ardeal. Dar desaproba caracterul „barbar" al luptei și ajungea, ca liberal, să esclame: „O, câte nenorociri simțimântul de naționalitate a adus într'aceste locuri!". Credea însă că *ambele provincii astfel liberate „s'au apropiat mult de unire cu noi"*. In acest timp, cum se vedea acusat de rusofilie din partea „vestiților locotenenți", el își râdea de invinuire: ar fi mers, în loc de Paris, la Constantinopol pentru a găsi pe Ghica, rămas acolo [3]. *Era vremea când i se cerea lui Fuad să îngăduie ca miliția românească să alerge în ajutorul fraților ardeleni* [4].

De altfel, și Nicolae Crețulescu, care se întâlnise la Pesta cu Murgu, era de părere că s'ar putea face cu Ungurii o înțelegere, mergând până la confederație chiar [5].

Nicolae Golescu, care, îndreptat întâiu spre Brașov, se învoise a merge la Constantinopol, fusese considerat la trecerea Dunării ca arestat [6], și tot așa Voinescu II, care și-a descris această călătorie silită [7]. Ei fură suiți însă pe ghimia care ducea pe ceilalți prisonieri politici.

Dintre Moldoveni, Kogălniceanu n'avea nicio acțiune: de-

[1] Ion Ghica se înțelegea cu Czayka pentru a se câștiga și ofițeri poloni; *ibid.*, p. 403. Odiseia ulterioară a lui Bălcescu, ca Moț vânzător de doniți; *ibid.*, p. 407 și urm. Cu Rușii era Bălășescu și un „Popescu"; *ibid.*, p. 409.

[2] *Ibid.*, p. 366.

[3] *Anul 1848*, V, pp. 652-3.

[4] *Ibid.*, p. 694. Cf. și *ibid.*, pp. 699-701: „Transilvania se face cu totul țară românească". Voia să scrie în iarnă o lucrare, *Ideile revoluției române*. Cf. și *ibid.*, VI, pp. 74-6.

[5] *Ibid.*, pp. 24-5.

[6] *Ibid.*, pp. 44-5.

[7] *Ibid.*, în același volum.

clarându-se fără mijloace, el refusa să ajute cu banul său călătoriile diplomatice ale lui Eliad[1].

O presă românească revoluționară se organisă în străinătate. Ea începu odată, în Mart 1849, în Ardeal prin trecătoarea publicație *Espatriatul*[2], a lui Boliac, legat de Bem[3], căruia Bălcescu-i suggera că i s'ar putea promite de formă a-l face „domn sau rege al Românilor"[4]. Foaie general revoluționară, care trebuia să câștige simpatii „arcangelului libertății", bătrânului general polon în serviciul Ungurilor, așteptând să poată învia patria românească însăși. „Eroii frați maghiari", „generoșii frați maghiari", creatori de „adevărată libertate" în Ardeal, sânt astfel acoperiți de toate laudele[5].

Deosebit de spornică se arătă la Paris acțiunea lui Dumitru Brătianu, care, cum am spus, încă din 1840 fusese în capitala Franciei și legase relații folositoare acolo, având, ca și fratele său Ion și ca și alt student în drept, Gheorghe Crețeanu, prietenii între francmasoni, cărora li era afiliat[6]. Stătuse și în raport cu cercurile polone la Dijon[7]. De și atât de tânăr, trezise interesul lui Michelet[8]. Făcând parte din societatea studenților din Paris, el, care era foarte aproape de Ion Ghica, ajunse a cunoaște și pe Mihail Kogălniceanu[9]. Printr'însul vertitul Montalembert capătă cartea lui Vaillant, cele trei volume, pline de istorie închipuită, dar și de frumoase descrieri și de legende, *la Romanie*[10]. Îl vedem vorbind înaintea lui Lamartine

[1] I. Ghica, *o. c.*, pp. 226, 301.

[2] Articole și de arhimandritul Ioasaf Snagoveanu, și în *Anul 1848*, VI.

[3] I. Ghica, *o. c.*, pp. 281-2. Bălcescu încerca o foaie, *Democrația; ibid.*, pp. 301-2, 358, 419.

[4] *Ibid.*, p. 343.

[5] Iese doar douăsprezece numere până la catastrofa maghiară. V. și Iorga, *Ist. lit. rom. în sec. al XIX-lea*, III, pp. 62-3. Cf. și I. Ghica, *o. c.*, p. 629 (se publică în 1.500 de exemplare). — Pentru o publicație eliadistă, centigrafiată, după cât se pare, *Carul-iute*, I. Ghica, *o. c.*, pp. 640-1, 719-20.

[6] Al. Cretzianu, *Din Arhiva lui Dumitru Brătianu*, I, București 1933, p. 45, nota 3. Între ei și Bataillard.

[7] *Ibid.*, pp. 116-7.

[8] *Ibid.*, pp. 118-22, 122 și urm.

[9] *Ibid.*, p. 123.

[10] *Ibid.*, pp. 126-8.

și câștigând simpatiile marelui poet și strălucitului agitator, pentru causa românească.

In Decembre 1848, e primit de Palmerston, căruia sinceritatea și vioicimea lui îi fac impresie[1]. Vorbindu-i și de avantagiile unui tratat de comerț cu țările românești libere, el cerea ca Anglia să sprijine unirea lor, într'o conferință care ar fi chemată de ea anume pentru aceasta.

Memoriul pe care-l redactează singur e cea mai însemnată manifestare națională din această tabără a emigraților: întreaga politică a Rusiei e denunțată, amintindu-se și încercarea de a pune în legătură Bisericile românești cu Sfântul Sinod rusesc. I se pune în samă, ceia ce e nedrept, și încercarea de a înlătura limba românească din învățământul superior. Dimitrie Brătianu pretinde că prin influența lui Duhamel au fost oprite adunările cuprinzând mai mult de cinci persoane și că trimesul Țarului ar fi provocat încă înainte de izbucnirea revoltei cererea unor boieri pentru trimiterea de trupe rusești. Se ataca și indiferența Turcilor față de aceste încălcări, ceia ce a fost privit de grupul din jurul lui Eliad ca o greșeală, date fiind sentimentele Englesilor față de Imperiul Otoman. Dar el observa cu dreptate că schimbări așa de adânci interveniseră în Turcia însăși prin actul de la Ghiulhanè, încât Românii se puteau crede autorisați și ei a-și revisui statutul politic. Se protestă contra invinuirii de comunism *și chiar contra celei de a fi voit să se introducă republica.* Se face o osebire, totuși necruțând nici pe Turci, între purtarea trupelor lor și aceia a trupelor rusești. Nu se găsesc îndestulătoare nici protestările lui Colquhoun. Se adăugia că, în starea actuală, puterea rusească e o ilusie. In sfârșit, se punea în vedere, potrivit cu trecutul engles mai recent, posibilitatea de a crea din cele două țări unite, ajunse independente, o Belgie de la Dunăre, ca *mijlocitoare între Apus și Răsărit*[2].

Se câștigă pentru causa românească și lord Dudley Stuart, care cunoscuse pe Câmpineanu[3]. Se provoacă astfel o desbatere vie în Parlamentul engles, prin interpelarea din Mart

[1] *Ibid.*, p. 35, no. XXI.
[2] *Ibid.*, p. 136 și urm.
[3] *Ibid.*, p. 37 și urm.

a acestuia. Dar Disraeli, viitorul lord Beaconsfield şi premier engles, ia apărarea Rusiei, pe care şi Palmerston se fereşte a o jigni[1].

In schimb, în Franţa, care şi-a dat în noul preşedinte al unei şubrede Republici un stăpân, nu se capătă decât posibilitatea de a se presinta Adunării, prin Edgar Quinet, o protestare contra convenţiei de la Balta-Liman: Ledru-Rollin, pe care se conta pentru o interpelare răsunătoare, refusă[2].

Dar memoriul lui Dimitrie Brătianu nu e numai de cea mai mare însemnătate prin însuşi cuprinsul său şi prin influenţa ce a avut în Anglia, ci şi prin lămurirea ce a produs-o în rândurile chiar ale emigraţilor. Eliad era într'o stare de spirit care se explică numai prin catastrofa unei situaţii politice în care el ajunsese a se considera ca un adevărat şef de Stat, şi în curând acela care era, de fapt, fiul unui Ilie, deci „Iliescu", după moda timpului, îşi va adăugi, cu gândul la Radu Negru, întemeietorul Domniei, numele de Rădulescu. Pe lângă ce fusese, pe lângă ce va căuta, prin toate mijloacele, să fie din nou, pe lângă calitatea de represintant legal, împreună cu Tell singur, apoi şi fără dânsul, al României revoluţionare, ce putea să însemne acest tineret, ca şi, de alminterea, oricari alţii de vrâsta şi de categoria lui, şi cum îşi putea el îngădui să intervie fără niciun mandat, fără nicio îndrumare şi fără niciun control, oricare i-ar fi nelămurita misiune ce i s'ar fi dat, fără multă chibzuire, într'un anume moment? Cu morga despreţuitoare pe care-o va păstra de acum înainte faţă de alţi Români, consideraţi ca intriganţi şi chiar ca trădători, îndată ce erau dincolo de îndrumările lui, el califică un nobil act politic numai de „necuviinţă copilărească"[3].

In schimb, C. A. Rosetti se ridică întru apărarea lui Dimitrie Brătianu, cu care, ca şi cu fratele Ion, era aşa de strâns legat şi de multă vreme, de când, în ţară, el se forma romantic şi sentimental, mergând şi până la un misticism bolnăvicios,

[1] *Ibid.*, p. 39.
[2] *Ibid.*, p. 40.
[3] I. Eliade. *Epistole şi acte ale oamenilor mişcării române din 1848*, Paris, p. 22.

aşa cum apare în Jurnalul său intim [1], fiind adânc influenţat de *Paroles d'un croyant* a lui Lamennais şi de *Manfred* al lui Byron, de *Faust* al lui Goethe [2]. Acela care, crescut în boierime, după ce fusese în legături, la 1846, cu un Mihail Ghica şi un Iancu Bibescu, cu un Iancu Filipescu, în acelaşi timp când cerceta pe Murgu în temniţa din Pesta, ba chiar cu Vodă-Bibescu, pe care-l credea în stare de lucruri mari dacă i s'ar „linguşi ambiţiile", avuse apoi rolul pe care l-a arătat în revoluţie, — pentru care avem aceleaşi note zilnice [3]. — Prin Dimitrie Brătianu, spune el, Românii au ajuns să fie „cunoscuţi într'o ţară unde chiar existenţa lor era problematică" [4]. De fapt, cu Dudley Stuart se începu, de altfel, o corespondenţă care dură câtăva vreme [5], şi se adăugi cunoştinţa lordului Beaumont, a lui Harry Verney, membru al Parlamentului [6].

In Februar Eliad şi Tell se presintau înaintea unei adunări a emigraţilor, în calitate de „trimeşi plenipotenţi din partea emigraţilor din Transilvania şi recunoscuţi locotenenţi spre a lucra în causa română d'impreună cu colegul d-lor, d. N. Golescu", care era absent [7]. Se aflau acolo aproape numai tineri: trei dintre Goleşti, Voinescu II, Grigore Grădişteanu, Nicolae Creţulescu, Rosetti, Creţeanu, tânărul Magheru, tână-

[1] Vintilă C. A. Rosetti, *Pagini din trecut, Note intime, 1844-1859, scrise zilnic de C. A. Rosetti,* Bucureşti 1903. Îl vedem, la 1844-6, în strânse relaţii cu Câmpineanu. E legat şi de Nicolae Bălcescu; *ibid.*, pp. 13, 16, 21, 34. Avuse un frate, care suferia de o „boală morală"; *ibid.*, p. 18. La şaisprezece ani în oaste; *ibid.*, pp. 59, 135. Se credea „un mare poet"; *ibid.*, p. 65.

[2] Intrarea în loja masonică; *ibid.*, p. 52. Era bolnav de piept. Cunoaşte şi admiră pe Hermiona Asachi; *ibid.*, pp. 106-7, 123. Cf. *ibid.*, pp. 153, 162. Relaţii cu Văcărescu şi Ferechide; *ibid.*, p. 151. Cu Heresca; *ibid.*, p. 156. Cu femei din boierime; *ibid.*, p. 158. Cf. şi pp. 142; 144-5, 147. Şi chiar cu familia lui Daşcov; *ibid.*, p. 146. Dar: „bărbaţi ce simţiţi, nu vă însuraţi cu o cocoană română!"; *ibid.*, p. 149.

[3] Cf. şi volumul II şi cel de *Corespondenţă,* Bucureşti 1902.

[4] C. A. Rosetti, *Scrieri din junime şi exil,* II, Bucureşti 1885, p. 45.

[5] Cretzianu, *l. c.*, p. 172 şi urm.

[6] *Ibid.*, pp. 173-4, 181, no. XXXIV.

[7] *Ibid.*, pp. 178-9. Intervenţie pe lângă Palmerston pentru arestaţii din Bucureşti; *ibid.*, pp. 175-6.

rul Ioan, fiul lui Ioan Filipescu, Pleşoianu şi alţi câţiva. Ştefan Golescu propuse să nu se recunoască triumvirii drept „şefi cârmuitori ai emigraţiei şi ai causei române", pe când pentru mai moderatul Golescu ei puteau fi admişi ca atari numai pentru că represintau o mai largă parte dintre emigraţi, mandatul rămâind a fi însă numai provisoriu, până la înţelegerea cu cei din Ardeal. I se părea mai preferabil ca un singur conducător să fie ajutat doar de un Sfat de patru, cinci alte persoane. Propunerea fu votată, dar autoritatea conferită lui Eliad şi asociaţilor săi era, cum se vede, cu totul mărginită[1]. Totuşi, cerând socoteală emisarului din Anglia, delegaţii îşi fixau programele pe această linie, pe care Eliad o va menţinea până la capăt contra elementului radical: „a reînoi vechile noastre legături cu Inalta Poartă şi a o convinge, în toate lucrările ce vom face, despre a noastră sinceritate şi credinţă"[2]. Primind de la ei instrucţii care sunau ca un ordin, Dimitrie Brătianu observa: „De m'aţi fi cunoscut mai bine, negreşit aţi fi socotit de prisos să-mi aduceţi aminte că sânt răspunzător de actele mele înaintea Românilor"[3]. Urmă apoi aşa de frumosul lui apel către Parlamentul engles, adresat acuma ca represintantul oficial al „Locotenenţei Princiare din Valahia"[4] şi discuţia de care a fost vorba mai sus[5]. Dar tonul celei de-a doua scrisori de mustrare din partea lui Eliad, iscălită şi de Nicolae Golescu, era şi mai aspru poruncitor. Iar el se credea în drept să observe că are drept la manifestaţii cărora, dacă e de nevoie, n'are decât să li se opuie critica. Desavuat şi înlocuit chiar, el îşi va continua opera[6]. Plecând la Constantinopol după o apariţie la Londra, Eliad crezu că trebuie să se rostească altfel, admiţând că

---

[1] *Ibid.*, pp. 178-9.
[2] *Ibid.*, pp. 179-80.
[3] *Ibid.*, pp. 181-2.
[4] *Ibid.*, p. 182 şi urm. Şi o desaprobare din partea lui Creţulescu pentru că a jignit pe Turci; *ibid.*, pp. 184-5. Brătianu revenia printr'o scrisoare la „Morning Herald", arătând că nu i-a fost aceasta intenţia; *ibid.*, pp. 185-6.
[5] *Ibid.*, pp. 201-2.
[6] *Ibid.*, pp. 203-4.

și el însuși poate greși: la Paris lăsa, în aceiași calitate de delegat, pe Ștefan Golescu, un moderat [1].

In curând Dimitrie Brătianu, înainte încă de a veni la Paris, încerca o altă formă a propagandei față de extrema stângă franceză [2]. O cerere de audiență fu făcută la 28 Februar 1849 președintelui Republicii pentru a presinta un memoriu contra ocupației: ca poartă numai iscălitările lui Nicolae, Ștefan și A. G. Golescu, a Brătienilor și a lui Rosetti [3]. Dar aici, afară de răsunete în presă, situația, dominată de reacțiunea burghesă, era socotită mai puțin prielnică [4]. Inainte de a părăsi Londra, cel d'intăiu luptător în Anglia pentru drepturile Românilor era recomandat călduros de Dudley Stuart și lui lord Normanby [5].

Oricum, D. Brătianu considera asigurările, de și strict cumpănite, ale lui Palmerston ca un folos mare pentru causa românească și-i arăta în numele mandatarilor săi recunoștință. Adăugind frumosul *Album moldo-valaque,* tipărit în *l'Illustration* de prietenii francesi, el își arăta dorința ca intervenția lui Stratford Canning să împiedece impunerea în țară a unei legislații sociale înjositoare pentru țărani [6].

Dar în același timp se ventila și ideia, venind de la Ion Ghica, a unui dictator revoluționar care ar fi frumosul Moldovean Costachi Negri, amicul lui Alecsandri [7]. Se vorbia și de o „legiune românească" în Ardeal , cu Magheru.

---

[1] *Ibid.,* p. 205.

[2] *Ibid.,* p. 193 și urm. Către Ledru-Rollin, *ibid.,* pp. 212-3. Pentru Thiers, I. Ghica, *o. c.,* p. 102.

[3] Hodoș, *l. c.,* pp. 124-5. V. și *ibid.,* pp. 123-4.

[4] Scrisoare din April a lui Ștefan Golescu; Cretzianu, *l. c.,* pp. 207-9.

[5] *Ibid.,* pp. 209-10.

[6] *Ibid.,* pp. 206-7.

[7] Scrisoarea lui Rosetti, din 20 April, vorbește și de o formație Ion Ghica, Nicolae Bălcescu și Negri; se înfățișează A. G. Golescu ca „sluga lui Eliad"; I. Ghica, *o. c.,* pp. 67-8. El admitea și alți Moldoveni, între cari I. Ionescu, Mălinescu; *ibid.,* p. 74 și urm. Negri-i părea însă că n'are *la foi du révolutionnaire; ibid.,* p. 70 și urm. Ar fi vre unul din Brătieni; *ibid.,* p. 72. — Nicolae Golescu se înjosia să ceară ca o „milă" bani de întreținere lui Soliman-Pașa: *ibid.,* pp. 203-4. Se gândia și la Alexandru-Vodă Ghica; *ibid.,* pp. 205-7.

[8] *Ibid.,* p. 207 și urm.

Atmosfera între emigraţi era în general favorabilă unei înţelegeri *in extremis* cu mişcarea ungurească în agonie; ca şi Bălcescu judeca şi Golescu, iar Ion Brătianu, supt numele de „I. Mariosse Boghos", cerea de la Dudley Stuart o recomandaţie ca să poată lupta în Ardeal supt Bem contra Austro-Ruşilor[1]. Şi grav bolnavul Rosetti, care apăru în vară la Plymouth, era gata să alerge în „Ungaria" pentru ca să ajute pe ostaşii democraţiei[2].

Era vorba de un congres al emigraţiei, dar el nu se adună[3]. Numai către toamnă unele lucruri noi erau să se petreacă în această lume a pribegilor.

Acum, Dimitrie Brătianu-şi isprăvise rostul, pe când la Brusa se afla Ion Ghica, puţin amestecat în discuţiile de până atunci: se credea că el ar fi candidatul de tron al Englesilor. Lângă dânsul se aflau Alecu Golescu Albul, Radu Golescu colonelul, Zane, Alecu Manu, Serghiad, fraţii Costachi şi Dimitrie Florescu, Joranu, Niţă Magheru, Negulici, Scarlat Filipescu, Zosima şi un Pădeanu[4].

Intre cele două tabere vor începe apoi, la capătul aceluiaşi an, tristele discuţii asupra întrebuinţării fondurilor.

Impărţită între mai multe tabere, care ajunseseră, astfel, a se urî[5], născocindu-se în jurul lui Eliad cele mai urîte calomnii, aceşti izgoniţi pe meleagurile străine păcătuiau şi prin aceia că rămâneau închişi, fără legătura, pe care n'o puteau avea, cu ţara, închişi în singurul lor cerc, neavând, după plecarea lui Bălcescu, nicio legătură măcar cu Ardealul în luptă de moarte

---

[1] Cretzianu, *o. c.*, I, pp. 211-3, 215-6.

[2] *Ibid.*, pp. 213-4. Din Bucureşti, Grant, secretarul lui Colquhoun, stăruia desperat pentru Unguri.

[3] *Ibid.*, pp. 218-9.

[4] I. Ghica, *o. c.*, pp. 192-3.

[5] V. şi Cretzianu, *l. c.*, p. 219 şi urm. Acolo, p. 223 şi urm., încercarea de a se uni emigraţii din Brusa cu noua „Asociaţie" din Paris. Cei d'intâiu delegau pe Ştefan şi Dimitrie Golescu, pe D. Brătianu sau Bolintineanu; *ibid.*, p. 226 şi urm. Se refusă ideia unui cap. D. Brătianu scrie o admirabilă scrisoare lui Michelet; *ibid.*, p. 234 şi urm. E cea mai frumoasă presintare a poporului românesc. Brătianu se gândia să revie la Londra; *ibid.*, p. 261, no. LXVIII.

cu aceia chiar pe cari ar fi voit să-i vadă învingători emigrații, nici cu opera de refacere, tăcută, înceată, dar solidă, pe care o începu, neadmițând pe revoluționarii de ieri, rămași cu întregimea unor credințe, îndată exaltate, Știrbei, și, cu concursul oricăruia se oferia dintre reformiștii din Mart 1848, Grigore Ghica.

Oricât de interesantă ar fi ideologia înstrăinaților, oricâte succese de opinie ar fi repurtat, în Germania, — și chiar în Austria —, în Franța și Anglia, neîntrerupta propagandă a lor și a liberalilor apuseni, pe cari au știut să-i câștige și să-i reție, ceia ce se săvârșia în teribilele condiții ale unei îndoite ocupații acasă merită să oprească atenția încă de la cele d'întâiu măsuri ale unei atât de necesare refaceri.

Și nu e vorba numai de săvârșirile, oricât de însemnate și de rodnice, ale unei birocrații de stil rusesc, ci și de o concepție care era în fond aceiași ca și a oamenilor de la '48. Am văzut pe Știrbei gândindu-se la unirea Țării-Românești cu Moldova supt un stăpânitor de origine străină, oferind mai multe garanții de durată și bucurându-se de un mai mare prestigiu. Dar până și comandantul turc al armatei de ocupație, Omer-Pașa, era de părere că și pentru Turci ar fi mai bine dacă s'ar crea, în anume condiții, o *Belgie* dunăreană, aliată firească a Imperiului Otoman în apărarea lui contra obraznicei îmbulziri a Rusiei lui Nicolae I-iu.

Greutatea cea mare pe care o întâlniau sforțările de îndreptare ale celor doi Domni, dintre cari, Ghica fiind mai mult un visător romantic, influențat și de o stare de nervi care-l făcu, un timp, să se retragă la țară, Barbu Știrbei era un administrator de talia lui Mihai Sturdza, fără brutala lăcomie a acestuia, era prezența celor două oștiri străine. Purtarea Turcilor fu, cu toate neajunsurile de educație ale lui Mehmed-Pașa, comandant al Bucureștilor, de aproape supraveghiată și de Omer, care, personal, își îngăduia une ori gesturi insolente, și de manieratul Fuad, pe când Rușii lui Lüders, lui Hasford, lui Dannenberg și lui Komar, tot Germani de origine, de și cel d'întâiu se lăuda că nu mai cunoaște limba înaintașilor săi, se dedau la nesfârșite abusuri. Vistieria fu sărăcită, întreținerea ostașilor Țarului cerând, de și Tesaurul imperial plătia lefile ca în timp de garnisonă acasă, în

curs de un an cu sacrificiul a şapte milioane, adăugindu-se daruri benevole şi hrănirea trupelor care fură chemate să lucreze în Ardeal. Din fericire Duhamel plecă înainte de sfârşitul primului an de Domnie, şi Polonul Halcinschi [1], care înlocui la Consulat pe agitatul Kotzebue, îngădui relaţii mai suportabile; Fuad nu mai era la Bucureşti în April 1850 [2].

Nu era vorba însă numai de cheltuielile aşa de mari pentru ambele ţări. Domnii erau trataţi însă, în ciuda onorurilor, mai ales de la instalarea aceluia al Moldovei [3], ca nişte funcţionari turci subordonaţi celor doi comandanţi, cari nu lipsiau să-i facă a simţi neputinţa lor de a se apăra, de a răspunde la jignirile atât de dese. Aceasta se simţi mai ales de Ştirbei, privit ca un delegat civil al Sultanului, ca un sub-prefect, cum o spunea, cu mojicie, unul din generalii ruşi. La 25 Iunie, când se ceru firmanul de numire a noului Domn, asistară firește cei doi comisari, consulul rus şi chiar Omer-Paşa, dar nu şi generalii ruşi [4]. Totuşi nu se înlătură nimic din solemnitatea vechilor sfinţiri, a alaiurilor de pe vremuri, şi, dacă Lüders, gata a trece la biserică înaintea Domnului, nu apăru acolo [5], el şi Fuad participară la ceremonia cetirii discursului domnesc.

Barbu Dimitrie-Vodă mergând la Constantinopol pentru învestitură, această ceremonie pare a nu fi avut niciun prestigiu; la întors ginerele domnesc, Vellarà, care se coborîse din vas, se înecă [6]. In aceste condiţii nici sosirea la Bucureşti nu se

---

[1] Iorga, *Documentele Ştirbei-Vodă*, I, pp. 381-2.

[2] *Ibid.*, p. 471, no. III.

[3] Drăghici, *o. c.*, II, p. 222 şi urm. Fuad nu amână ceremonia până la venirea lui Duhamel; *ibid.*, p. 224. Cei 4.000 de Turci sosiţi după aşezarea Domnului defilară înaintea lui.

[4] Iorga, *o. c.*, II, pp. 4-5 = Hodoş, *l. c.*, p. 167, no. CLXVII. Consulul Franciei constată receala Românilor de faţă, cari ar fi preferat pe Constantin Cantacuzino.

[5] Iorga, *o. c.*, II, p. 5 no. IV = Hodoş, *l. c.*, p. 169, no. CLXVIII. Aşa crede şi noul consul Poujade; Iorga, *o. c.*, II, p. 7 = Hodoş, *l. c.*, p. 174. — Iorga, *o. c.*, II, p. 39 = Hodoş, *l. c.*, p. 206, no. CCIII.

[6] Iorga, *o. c.*, II, p. 6, no. VIII şi n-l urm. = Hodoş, *l. c.*, p. 184, no. CLXXXV şi n-l urm.

făcu după datină, nefiind nicio pregătire, şi Mavros, ginerele lui Constantin Cantacuzino[1], impuind carantina. Dreptul de a se mirui nu fu recunoscut niciunuia din Domni[2].

Lipsit de ce era mai ales între intelectualii noii generaţii, Ştirbei trebui, şi supt influenţa ruso-turcească, să-şi facă întâiul Ministeriu din elemente inferioare sau compromise, mai mult boieri bătrâni, cunoscuţi la Constantinopol. Constantin Cantacuzino, fostul Caimacam, figura în el alături de acel Costachi Suţu, zis Suţachi, care, împreună cu Vellarà şi Arsachi, poate fi privit ca una din ultimele icoane ale Fanarului dispărut, de Iancu Filipescu, de un membru al familiei Ghiculeştilor şi de rudele Domnului: fratele, Iancu Bibescu, ginerele, Plaginò. In Comisiunea Proprietăţii, care înlocui pe cea de supt Căimăcămie, găsim pe acelaşi fost Caimacam, pe Filipescu Vulpe, pe acelaşi Alexandru Ghica, pe Arsachi, lângă un Oteteleşanu, şi pe Constantin Ghica. Noul Ministeriu din 1850 aduse pe Iancu Manu, pe Grecul neîmpământenit şi refusând cetăţenia românească Arghiropulo, pe reacţionarul Manolachi Băleanu, pe Iordachi Filipescu, pe Constantin Herescu, al cărui frate va juca un rol în alcătuirea miliţiei celei noi, şi, iarăşi, de nevoie şi pentru a avea un sprijin efectiv, în orice împrejurări, pe Iancu Bibescu şi pe Plaginò[3].

---

[1] Iorga, *o. c.*, II, p. 54 şi urm. = Hodoş, *l. c.*, p. 234 şi urm.; cf. *ibid.*, p. 252 şi urm. Ceremonia se făcu la Bucureşti în Decembre abia.

[2] Atenţii turceşti pentru acesta, făcut baş-boier şi răsplătit cu bani din Vistierie; Iorga, *o. c.*, II, p. 47, no. XXXI = Hodoş, *l. c.*, p. 213, no. CCIX. — Bibescu revenia de la Constantinopol, unde fusese covârşit de favoruri, dăruindu-i-se şi un palat acolo; Iorga, *o. c.*, II, p. 68 = Hodoş, *l. c.*, p. 239. El revenise în ţară. V. şi Iorga, *o. c.*, II, p. 99, no. LIII = Hodoş, *l. c.*, p. 260, no. CCXLII. Ruşii îi refusă o pensie; Iorga, *o. c.*, II, p. 136, no. LXXII = Hodoş, *l. c.*, pp. 288-9. Invitat a se aşeza la Odesa, alege Parisul. — Trebui să fie invitat a pleca la Viena; Iorga, *o. c.*, II, p. 161, no. LXXXVIII = Hodoş, *l. c.*, p. 312, no. CCCLXXXI. — Pentru o datorie a lui, Iorga, *o. c.*, II, p. 170 = Hodoş, *l. c.*, p. 318, no. CCLXXXV. Cf. I. Ghica, *o. c.*, p. 340.

[3] Ştirbei făcu din başboierul Iordachi Filipescu preşedintele Divanului. El reluă în serviciu pe colonelul Gramont, adiutantul lui Alexandru Ghica; Iorga, *o. c.*, II, pp. 19-20 = Hodoş, *l. c.*, pp. 191-2.

Cu totul altfel se presintă, în ce privește pe ajutători, noua Domnie moldovenească. Dintre vechii boieri Ghica alese numai pe Alexandru Sturdza, ca ministru de Interne. Intre noii numiți era Petrachi Roset-Bălănescu, Teodor Balș cel tânăr, Iorgu Suțu, Alecu, fiul lui Costachi Sturdza, Nicu Ghica din Comănești și viitorul rânduitor al Finanțelor țării unite, Petrachi Mavrogheni[1]. Vrând să arăte că nu aduce nicio dușmănie față de nimeni, Ghica-Vodă ceru Mitropolitului ca în rugăciunile ce se rostiră la numirea lui să nu se vorbească de „biruința asupra protivnicilor pe care ar avea să i-o acorde Dumnezeu“[2].

Din fericire era la București, pentru a înlocui toate aceste insuficiențe, acțiunea de fiecare clipă a unui om de mare hărnicie, de pricepere superioară și de o inițiativă biruitoare.

Acusat că e omul Rușilor, Barbu Știrbei va trimete în Rusia, pentru a grăbi evacuarea, la 1850, pe fiul său Gheorghe, tânăr precoce, de o deosebită inteligență, doctor în drept de la Paris, unde fusese unsprezece ani[3]. El trebuia să cerceteze împrejurările de la Petersburg, unde stătu opt luni. Și tânărului i se va mărturisi supărarea că tatăl său s'a îndatorit, într'o scrisoare către Reșid-Pașa, a înlătura orice „ingerință străină“.

O legătură strânsă fu stabilită de la început, nu numai cu Domnul Moldovei, socotit ca un bun prieten personal, cu care mai târziu se vor schimba considerații asupra unei situații înrăite și de dușmănii interne, Știrbei represintând față de melancolicul Ghica încrederea bărbătească în misiunea de îndeplinit, dar și cu prințul sârb Alexandru Caragheorghe-

---

Printr'o măsură iscălită în același timp de Fuad și de Caimacam, trimesul turc în prima linie, se anulase liberarea Țiganilor de proprietate particulară; Hodoș, *l. c.*, p. 92, no. LXXX; cf. *ibid.*, p. 347, no. CCCX = Iorga, *o. c.*, II, pp. 207-8. — Rușii se plânseseră că Fuad „dă decrete“ fără a consulta pe Duhamel; *ibid.*, p. 99, no. XC.

[1] Drăghici, *o. c.*, II, p. 225.

[2] Iorga, *o. c.*, II, p. 6, no. VII = Hodoș, *l. c.*, p. 173, no. CLXXV. Moldovenii putură să asiste la lupta provocată de invasia lui Bem pe la Poiana Sărată și Grozești; Hodoș, *l. c.*, pp. 196-7. V. și n-l următor și no. CLXXXI. Un Filipescu, Muntean, servia în armata austriacă; *ibid.*, p. 189, no. CLXXXII; p. 182, no. CLXXXIV.

[3] G. B. Știrbei, *Feuilles d'automne et feuilles d'hiver*, I, Paris 1916, pp. 265-74.

vici[1]. Dar el mărturisia, în August 1849, vecinului român greutățile resultând din deficitul de 14.000.000 și din covârșitorul „budget extraordinar“[2]. Știrbei avea, de la început, neplăcerea de a recurge la mijlocul exilului pentru a sfărâma o opoziție imediat răsărită în calea sa[3], înainte chiar de „instalația“ și „măsluirea“ din București, care avu loc numai la 4 Decembre st. v.[4].

Orice încercare de a apropia în Muntenia cele două tabere, aceia a „ordinii“ restabilite și aceia a revoluției convinse că îndeplinește o funcțiune națională, nu putea să fie decât zădarnică[5]. Totuși în 1849-50 nu se întâlnește în corespondența așa de larg păstrată a emigraților nicio pornire de ură contra lui Știrbei, pe care cei mai mulți dintre aceștia îl cunoșteau, de mult, și chiar supt un raport favorabil, ca unul care în timpul mișcării se ferise de a juca vre-un rol, dar și de a înteți contra lor. El însă vorbia cu mânie, în Iunie 1850, de „indivizii incorigibili, încremeniți *(endurcis)*, a căror hotărîre nestrămutată, ca și interesul personal, e de a sufla asupra țării focul discordiei și al patimilor rele pentru a distruge ordinea stabilită, și el cita pe Bălcescu, socotit ca aflător la Londra, pe Eliad și pe Tell, cu Goleștii și Rosetti, la Paris, pe Al. Gh. Golescu, care ar mai fi încă la Viena, pe Constantin Filipescu, plecat din Turcia la Trieste,

---

[1] Iorga, *Documente Știrbei-Vodă*, I. p. 17 și urm., 36 și urm. Un plan de a-și da fata după Mihail, fiul detronatului Miloș; Iorga, *o. c.*, II, p. 141 = Hodoș, *l. c.*, p. 293.

[2] Iorga, *l. c.*, p. 21.

[3] *Ibid.*, pp. 22-3.

[4] *Ibid.*, p. 23, no. VII; p. 105, no. III.

[5] V. mai ales veninoasa adresă a lui Eliad și Tell, cari-și adaugă pe N. Pleșoianu, contra lui N. Bălcescu, învinuit că și-a însușit banii încredințați; I. Ghica, *o. c.*, pp. 661-6. V. și alte elucubrații; *ibid.*, p. 674 și urm. (Decembre 1849). — Totuși Eliad iscălise, cu ai săi, în Mart, actul prin care se dădea un singur șef îndoitei emigrații, muntene și moldovenești; *ibid.*, p. 709 și urm. Acolo și un Teodor Rășcanu, un Catargiu, un D. Gherghel și I. Ionescu. Pe această basă, după plecarea lui Eliad, se alese Negri; *ibid.*, pp. 710-3. Insemnate iscăliturî. V. și *ibid.*, p. 722 și urm. Rosetti acusa pe bătrânul tribun că n'a fost pentru unirea cu Moldova, propusă de generația lui; *ibid.*, p. 838.

unde va veni şi Magheru[1], pe Ghica şi „ai săi", rămaşi la Constantinopol şi la Brusa. Se plângea că Magheru a fost tolerat, la Sibiiu şi Nicolae Golescu, împreună cu acelaşi Filipescu, la Mehadia[2]. Se dădea lista celor cari n'ar trebui răbdaţi la hotare[3]. Lüders cerea măsuri şi contra grupului, fără însemnătate, în care şi profesorul Boerescu, de la Giurgiu şi Rusciuc[4]. Duhamel însuşi anunţa apariţia la Brăila a lui Zalic[5]. Se urmărise cu atenţie şi trecerea pe teritoriul turcesc a învinşilor revoluţiei ungureşti, Dembinski, Mészáros, Perczel, Kossuth însuşi[6]. Rusii se temeau nu cumva să apară în Principate şi scriitorul şi omul politic italian, Niccolò Tommaseo, amestecat în revoluţia veneţiană[7]. Vom vedea că, la sfârşitul anului 1851, Domnul părea aplecat la rechemarea pribegilor.

Până la sfârşitul anului 1850, lucrându-se la o evacuare, dorită şi de Turci, dar refusată pentru mai mult timp de ofiţerii Ţarului, se lucrase serios şi în chestia rurală. Boierii vechi menţinură principiul lor de proprietate deplină asupra moşiilor, dar Ştirbei interveni personal, şi cu energie, pentru mai multă mărinimie în ce priveşte pământul de lucru şi dijma, mai ales locul de păşune, care fu îndoit, dându-se putinţa de strămutare la care ţineau sătenii aşa de mult, dar numai la cinci ani; se căută ca proprietarii să ieà asupra lor jumătate din datoria faţă de Stat pentru po-

---

[1] Iorga, *o. c.*, I, pp. 109-11. Cf. *ibid.*, pp. 251-2. V. şi Ion Ghica, *Amintiri din pribegie*, p. 151 şi urm. In Ardeal fusese şi Aristia; *ibid.*, p. 151.

[2] Iorga, *o. c.*, I, pp. 106-8.

[3] *Ibid.*, p. 52.

[4] *Ibid.*, pp. 370-1. Domnul îi apără, arătând că Boliac nu e acolo. Acesta fusese în armata lui Bem şi „director al imprimeriei"; Hodoş, *l. c.*, p. 176. Cu el un Bălăceanu, un Costescu, un Caracaş. Boliac e trimes la Brusa; Iorga, *o. c.*, II, p. 51, no. XXXIV = Hodoş, *l. c.*, p. 221, no. CCXVIII.

[5] Iorga, *Documente Ştirbei-Vodă*, I, p. 389, no. XXII. Turcii refusă întoarcerea lui Marin Serghiescu; *ibid.*, p. 477, no. XI. Ştirbei observă că acesta fusese şi la ocnă, pentru amestecul în conspiraţia lui Mitică Filipescu; *ibid.*, pp. 478-9. Mai târziu revine chestiunea; *ibid.*, p. 482, no. XVI.

[6] *Ibid.*, I, pp. 18-9.

[7] *Ibid.*, p. 369, no. IV.

duri și șosele[1]. In același memoriu către ambasadorul rus pe lângă Poartă, Titov, se arăta că *învățământul va redeveni național și se va adapta la adevăratele nevoi ale societății, apropiindu-se mai mult de clasele sărace;* se recunoaște organisatorul priceput de la începuturile erei regulamentare. In Colegii se va face un larg loc limbii latine, francesa și greaca rămâind mărgenite la cei din urmă trei ani. De acolo se va pleca la seminarii, la școala militară, care dădu îndată absolvenți cari vor fi apoi generalii lui Cuza-Vodă și ai lui Carol I-iu, la „școala de agronomie și economie agricolă", la cea „de arte și meserii", la „școala de științi exacte", cu secții pentru topografie, inginerie de poduri și șosele și arhitectură, în sfârșit și la „școala de drept"[2]. Un internat superior, ca la Paris, Berlin, Odesa, ar suplini costul periculoasei trimeteri în străinătate[3].

El putea spune că a îndeplinit ceva din frumoasele făgăduieli făcute la miruirea lui, când amintise în nobile cuvinte de Domnia fratelui său, așa de răpede întreruptă, și trecuse cu discreție asupra regimului revoluționar[4].

Dar mai semnificative sânt observațiile făcute de Domnul Țării-Românești la plecarea lui Duhamel. Pornind de la evenimentele din 1848, el cercetează care pot fi clasele stabile ale societății și nu le găsește. Răspinge și garanția dublei ocupații, care poate sărăci și „demoralisa" țara[5]. Amintește

---

[1] *Ibid.*, pp. 378, 382-3. V. memoriul unui tânăr boier conservator, cu studii de drept la Paris, în Iorga, *o. c.*, II, p. 58 și urm. = Hodoș, *l. c.*, p. 233 și urm. Raportul din 1850 al comisiunii; Iorga, *o. c.*, II, p. 125 și urm. = Hodoș, *l. c.*, p. 281 și urm. Se prevăd douăzeci de zile de lucru pe an și se definește ce înseamnă ziua de lucru. Se adăugia și un Consiliu comunal pentru sate. Și se presintă și programul pentru alte reforme, între altele și pentru constituirea corpului electoral pentru Divanul Administrativ. Proprietarii căpătară și numirea agenților administrativi; Iorga, *o. c.*, II, pp. 206-7. = Hodoș, *l. c.*, p. 345, no. CCCVIII.

[2] *Ibid.*, p. 378, 384-5.

[3] *Ibid.*, p. 380. Planul amănunțit, în Iorga, *o. c.*, II, p. 74 și urm.= Hodoș, *l. c.*, p. 244 și urm. Cf. Iorga, *l. c*, pp. 84-5 = Hodoș, *l. c.*, p. 251, no. CCXXXIV.

[4] Iorga, *o. c.*, II, p. 92 și urm. = Hodoș, *l. c.*, p. 255 și urm.

[5] Aceiași părere de la început; Iorga, *o. c.*, II, p. 21, no. XVII = Hodoș, *l. c.*, p. 192.

că legăturile cu Poarta consistau odinioară doar în numirea Domnului și chemarea lui pentru învestitură la Constantinopol; se adăugise și însemnarea, ștearsă apoi, că Mihai Sturdza, Ghica și Bibescu „n'au adresat zece depeși Porții în cei șaisprezece ani ai administrației lor", pe când acuma e un amestec și în amănunte, nepotrivite, de altfel, cu spiritul tanzimatului: un singur Imperiu și provincii, unele dintre dânsele fiind doar privilegiate. Se încercase de consulate a se introduce regimul capitulațiilor. Și impunerea principiului schimbării Domnului e o scădere pentru autoritate. Știrbei mărturisește că, de și a creat o miliție, supt Spătarul Constantin Ghica, Voinescu I și Rusul Paznanschi [1], pe care n'o mai dă pentru serviciul carantinelor, încredințat satelor de margene, s'a gândit a tocmi, pe doi, trei ani, 500 de militari străini, fie chiar Sviței, cari ar fi rămas în garnisonă la București [2].

Grigore Ghica nu se crezu dator să presinte și el Rușilor o listă a realisărilor din primii doi ani de Domnie. Atitudinea lui și a societății moldovenești față de dânșii era simțitor deosebită. Pe când în Muntenia se putea vorbi de o comisiune de ofițeri imperiali pentru a pregăti căsătorii ruso-românești cu moștenitoare bogate și astfel de legături se și făcură [3], Moldovenii se țineau la o parte de această lume militară a ocupației. Consulul Franciei în Principate, Poujade, care el însuși luă în căsătorie o Ghica, putea să scrie, în Maiu 1850: „La Iași Rușii sânt abia primiți în societate. Niciun ofițer rus n'a putut să se însoare în Moldova și, chiar pe vremea când era acolo generalul Moller, guvernul n'a suferit niciodată amestecul Rușilor în afaceri". Ghica luptă cu Duhamel, care ocrotia fățiș pe Mihai Sturdza și opria cercetarea gestiunii acestuia, și el ar fi mers până la denunțarea unui sprijin pe care-l credea cumpărat cu bani [4]. Aceasta, pe când la București generalul Hasford impunea miliției coiful rusesc

[1] Și *ibid.*, I, p. 469.

[2] *Ibid.*, pp. 399-403. Tunuri de la Turci; *ibid.*, pp. 470-1 și urm. Pentru muniții, Țarul trimetea tot la ei; *ibid.*, p. 397, no. XXXIV.

[3] Hodoș, *l. c.*, p. 307. V. și n-l următor și Iorga, *o. c.*, II, p. 309 și urm. Cf. Hodoș, *l. c.*, p. 331, no. CCXCVIII.

[4] *Ibid.*, p. 310.

și amenința cu Siberia pe redactorul ziarului frances, Keun, supus imperial, pentru că n'a pus în coloanele lui descrierea unei serbări dinastice rusești[1]. Știrbei n'avea măcar putința să aleagă liber, după moartea Spătarului Constantin Ghica, pe noul șef al miliției[2].

Că se putea face altfel o dovedia Domnul Moldovei, pe care noul comisar turc, Ahmed-Efendi, care se înțelegea greu cu Domnul muntean, îl critica pentru legăturile lui cu Nicolae Suțu și familia lui, priviți ca rusofili, adăugând insolent că „Poarta nu poate primi pe niciun Suțu ca funcționar otoman"[3]. Totuși cu prilejul visitei la Iași se putu convinge că Turcii erau preferați Rușilor[4], Hasford și Danenberg fiind, cu câtva timp înainte, foarte rău primiți acolo,— și *consulul frances credea că e și amintirea răpirii Basarabiei.*

Dar și Ghica și Știrbei trebuiră să renunțe la ideia unei Bănci cu capital german, propusă de consulul Prusiei[5]. Duhamel credea că poate să capete în Muntenia garanția averilor mănăstirilor închinate, pentru un împrumut de 14.000.000 de lei[6]. Până și alegerea noului Mitropolit Nifon se făcu prin lupta între Duhamel și Ahmed[7].

Din vara anului 1850 relațiile lui Știrbei cu Poujade, influențat de profesorii francesi, acum fără catedre, și de familia Ghica, se stricară[8]. Consulul Franciei lua oarecum ocrotirea pribegilor, acuma prin Ardeal, la Mehadia, Brașov, Sighișoara, și chiar la București, ca Filipescu[9]. El credea că Rușii pregătesc căderea aceluia care totuși se arătase destul de plecat în fața voinții lor și, enervat, Știrbei lua măsuri de apărare contra unor intrigi cu caracter revoluționar[10]; astfel se formă

[1] Iorga, *o. c.*, II, pp. 160-1 = Hodoș, p. 312, no. CCCLXXXI.

[2] *Ibid.*, p. 154 = Hodoș, *l. c.*, p. 403. Cf. Iorga, *o. c.*, II, p. 199 și urm = Hodoș, *l. c.*, p. 340 și urm.

[3] Iorga, *o. c.*, II, pp. 162-3 = Hodoș, *l. c.*, p. 313, no. CCLXXXII.

[4] Hodoș, *l. c.*, p. 332 și urm.

[5] Iorga, *o. c.*, II, pp. 198-9 = Hodoș, *l. c.*, pp. 339-40.

[6] Iorga, *o. c.*, II, p. 265, no. XC. = Hodoș, *l. c.*, pp. 314-5.

[7] Iorga, *o. c.*, II, pp. 188-9 = Hodoș, *l. c.*, pp. 330-1.

[8] Iorga, *o. c.*, II, p. 369 și urm. = Hodoș, *l. c.*, p. 318 și urm. Căsătoria cu o Ghica, în Iulie.

[9] Iorga, *o. c.*, II, p. 172, no. XCIV și urm. = Hodoș, *l. c.*, p. 320, no. CCLXXXVII și urm.

[10] Iorga, *o. c.*, II, p. 183 = Hodoș, *l. c.*, p. 326, no. CCXCIII.

noul Ministeriu de care a fost vorba mai sus, înlocuindu-se fostul Caimacam, Alexandru Ghica şi I. Filipescu, iar Suţu chiar prin decret de destituire[1]. Cu ajutorul lui Poujade se căpătau la Paris lucrări prin care era atacat regimul de la Balta-Liman, ca un memoriu al lui Ion Ghica[2].

Anii între 1851, data evacuării, sub presiunea anglo-franceză, a Principatelor, şi 1853, începutul crisei orientale, care ridică Franţa şi Anglia împotriva tendinţilor ruseşti de tiranică hegemonie în Orient, sânt puţin bogaţi în ce priveşte propaganda pentru causa românească în Apus.

Neînţelegerile dintre căpetenii ajunseseră chiar a o anula. Nimic nu ieşi din lucrurile care fuseseră pregătite şi anunţate. Totuşi Bălcescu lucra acum şi cu Polonii şi trimetea un memoriu contra ocupaţiei şi contra lui Ştirbei, — care făcea tot posibilul pentru a o înlătura —, prin emigraţia polonă condusă de Zamoyski[3]: se cerea tot odată amnistia şi o mare „Adunare naţională", cu represintarea tuturor claselor, pentru elaborarea noului statut constituţional. O scurtă visită la Londra, unde, căutând pe Palmerston, găsi ajutorul lui Dudley Stuart, n'avuse resultate; Bălcescu nu izbuti să câştige şi pe popularul Cobden, care făcu ideologie „genială" în jurul problemei[4]. El ştia că fiul de Domn român care era ambasadorul Turciei la Paris, Callimachi, întrebat de Aalî-Paşa asupra chestiei româneşti, era şi dânsul de părere a se face la Dunăre o nouă Belgie independentă[5]. O convorbire a lui Bălcescu, răpede bine informat asupra partidelor şi curentelor din Anglia, putea să deie şi ea unele speranţe[6]. Istoricul român credea că va dăinui comitetul internaţional, ce alcătui şi acolo cu vechiii săi amici, Ungurii, fiind prieten cu generalul Klapka, care se arăta gata a primi o „dietă federală" cu discuţie în limbile germană şi franceză (!), — Bălcescu propu-

[1] Iorga, *o. c.*, II, p. 185 şi urm. = Hodoş, *l. c.*, p. 328 şi urm.
[2] Iorga, *o. c.*, I, p. 202 şi urm. = Hodoş, *l. c.*, p. 342 şi urm. Şi n-le urm.
[3] I. Ghica, *o. c.*, p. 438 şi urm.
[4] *Ibid.*, pp. 451-3. Relaţii cu ambasadorul Turciei şi cu Louis Blanc, cu un scriitor „Henigsen"; *ibid.*, pp. 454-5, 458.
[5] *Ibid.*, pp. 449, 461.
[6] *Ibid.*, pp. 456-8. Un articol al lui *Daily News; ibid.*, p. 458.

noa latina[1], — apoi cu cei noi, Polonii, pe cari Eliad îi acusa că recunosc făţiş intenţia de a-şi anexa Principatele la ţara lor înviată, în fine cu Slavii-de-Sud şi chiar cu Cehii, Turcii şi Ruşii (!)[2].

Un mai înalt comitet ar cuprinde, după el, pe Mazzini, care nu odată s'a exprimat contra egoismului unguresc[3], şi pe fostul dictator veneţian, Manin[4]. Şi el visa, ca şi un Canini, mai târziu, Veneţian revoluţionar[5], de „Statele-Unite ale Dunării", în care ar întra Ungaria, păstrând părţile româneşti, Basarabia, ca şi Serbia[6]. Părăsind ideia unei reviste, el se gândia acuma din nou la marea lui operă de căpetenie: „voiu să sfârşesc o scriere asupra lui Mihai Viteazul şi să puiu piatra de temelie a unităţii naţionale"[7].

Se mângâia cu ideia că „Românii din Austria" *sânt gata* să ceară unirea tuturor Românilor[8]. El părăsise, acum, Londra, înaintea altor două interpelări fără resultat[9]. Pregătia, pe lângă revista sa, şi frumosul studiu frances asupra chestiei proprietăţii la Români[10], care se ceruse de la Petersburg[11].

---

[1] Li recomandă să primească a fi vasalii Turcilor; *ibid.*, pp. 463-4.

[2] *Ibid.*, pp. 459-61.

[3] Bălcescu se gândia să se aşeze în Spania; *ibid.*, pp. 511-2, sau în Turcia; *ibid.*, p. 534; în Dobrogea, unde Ion Ionescu lucra pentru Turci; *ibid.*, pp. 347, 537. In Bulgaria; *ibid.*, p. 538.

[4] *Ibid.*, pp. 491-2.

[5] Marc' Antonio, *Dix années d'exil*, şi Iorga, în Buletinul frances al Academiei Române, 1938.

[6] Pentru aceasta şi negociaţii cu Zamoyski, ca mediator, în numele prinţului Czartoryski, faţă de Unguri; *ibid.*, p. 515 şi urm. Pentru neînţelegerile lui Kossuth, v. Kossuth, *Schriften. Bălcescu singur arată o perfectă cunoaştere a trecutului Românilor ardeleni în una din cele mai frumoase scrieri ale lui.* Cf. Eliad, *Souvenirs et impressions d'un proscrit; Le protectorat du Czar ou la Roumanie et la Russie* (1856); *Mémoires sur l'histoire de la régénération roumaine et la Russie.* E istoria evenimentelor între 1828 şi 1848-9.

[7] I. Ghica, *o. c.*, pp. 463, 466.

[8] *Ibid.*, pp. 470-1.

[9] *Ibid.*, p. 466.

[10] Cf. I. Ghica, *o. c.*, pp. 498-9, 506-7. E vorba şi de un articol al lui I. Ghica, în *La Concorde; ibid.*, pp. 502-3, 508, 510-1, Un articol, iscălit Carpentier, în *Tribune des peuples, ibid.*, pp. 513-4 Atunci şi studiul lui Desprez, în *Revue des deux mondes.*

[11] *Ibid.*, p. 510. Plan de a se trimete în ţară; *ibid.*, p. 511

In acest timp Eliad își publica în deosebite broșuri *Memoriile* în limba franceză[1], denunțând pe toți reformiștii ca simpli agenți ai dorinții Rașilor de a tulbura apele, ca petrecători acum, prin cafenele și cârciumi, ca agitatori[2]. El era pornit, în duelul cu Țarul, în visările lui mistice, pe o linie care trebuia să-l facă nefolositor causei naționale. In această atitudine a unui om de mult talent, de o neobosită muncă și de un glorios trecut era fără îndoială efectul, fatal, al provenienței lui sociale. Și Bălcescu avea deplină dreptate când scria în Mart 1850: „Revoluția noastră nu e sfârșită ca să fie judecată... Cea mai mare parte din actori nu s'au făcut cunoscuți destul. N'au zis ultimul lor cuvânt. Prin comunicarea intimă a părerilor se poate doar pregăti această istorie". Deci e mai bună o abținere din lipsa unei cunoștinți depline, decât a scrie o istorie ipotetică și falsă[3].

Și gânditorul cel mai serios la Munteni, iar, față de Kogălniceanu, superior prin continua preocupație de principiile sale pe care le întăria activitatea sa de cercetător al trecutului, căuta să explice lui Al. G. Golescu că revoluția n'a fost „inventată, nici fabricată" de nimeni, ci iese dintr'o lungă înlănțuire al cărui ultim inel e anul 1821. Ni mai rămâneau două alte revoluții de făcut: o revoluție de *unitate națională* și, mai târziu —, deci *mai târziu, — independența națională,* pentru a face să reîntre astfel „națiа în plenitudinea drepturilor ei naturale".

Lucrurile nu se opriră însă aici. Apăru în 1850 revista pe care o anunța Bălcescu, *România viitoare*[4]. Nu mai

---

[1] V. *ibid.*, p. 530: „Ungaria nu poate să intre ca Stat maghiar în ligă fără să sufere o prefacere interioară".

[2] *Ibid.*, p. 473.

[3] *Ibid.*, p. 474 și urm. Cu acest prilej el dă istoria participării sale la revoluție și presintă pe Eliad ca dușman al împroprietăririi țărănești; *ibid.*, pp. 484-5. Acesta ar fi vrut ca în Constituantă să fie câte o sută din cele trei clase: boieri, negustori și țărani. Bălcescu apare ca sprijinitorul foii *Poporul Suveran*. I s'a propus să intre în Locotenență; *ibid.*, p. 486. El vede bine că prin cedarea față de Soliman-Pașa revoluția isprăvise; *ibid.*, p. 487. Recomanda resistența armată și pe Magheru ca dictator; *ibid.*, pp. 487-8.

[4] *Ibid.*, p. 551.

avem a face nici cu încercări tinerești ca acelea din București în vremea revoluției, un singur spirit original formându-se, al lui Vasile Boerescu, pe care-l vom întâlni lucrând serios la Paris, iar, pe lângă dânsul, Barbu Gănescu, care va juca apoi un rol în politica franceză. Nu mai e sentimentalitatea unui Gheorghe Vernescu, care va fi apoi unul dintre miniștrii lui Carol I-iu, unui poet Ioan Catina[1], totuși nu lipsit de însușiri literare. *Pruncul Român,* radical, *Poporul Suveran,* întreținut de frații lui D. Bolintineanu, moderatul, nu fără participarea lui Bălcescu și Boliac, ba chiar a lui Grigore Alexandrescu, conservatorul, *Constituționalul,* care, cu *Propaganda,* trebuia să deie un nou ziar, *România,* unde se manifestă întâiu poetul Gh. Baronzi, din Brăila, scriitor romantic de formă nouă, rămân mult în urmă, cu prosa lor nesigură și versurile inferioare. Dar și în revista din 1850, publicată în numele întregului grup de la Paris, chiar și al lui Maghera, al Moldoveanului Mălinescu, nota declamatoare e represintată de Rosetti, căci numai lui i se poate atribui articolul de direcție: de la Alecsandri e doar o bucată contra „ciocoiului". Studiul lui Bălcescu se ridică foarte sus peste aceste strigăte de pasiune obosită[2]. El trece peste luptele de persoane contra lui Știrbei sau lui Mihai Sturdza, peste antagonismul de clase și campania contra „boierului", pe care-l desface netcd de „ciocoiu"; el răspinge ideia „moderată" a unui nou „Sfat negustoresc sau orășenesc", cu străinii, și pune ca singură mare problema *restituirea la libertate a țăranului,* pentru „a întineri și împuternici Statul". Prin unirea națională singură se vor da condițiile pentru aceasta. Dar ea nu va ieși din mila Puterilor, ci din jertfa proprie, și spre ea trebuie să îndemne cărturarii în suferințile ce au de îndurat. O Casă de credit, un împrumut ar da fondurile marii reforme[3].

Dar el însuși se gândia, în locul luptei în Ardeal, dorită odinioară, ori a misiunilor în Apus, la așezarea în vre-un „ciflic" dobrogean alături de bunul gospodar moldovean Ioan

---

[1] *Poesiile* lui apăruseră la 1843

[2] V. și Iorga, *Ist. lit. rom. în sec. al XIX-lea,* III, pp. 63-4.

[3] *Ibid.,* pp. 81-4.

Ionescu[1]. Ajunse să nu mai aştepte mântuirea de la cabinete, ci de la „revoluţia generală"; nu înţelegea nici acţiunea comună cu comitetul internaţional de la Londra, necăutând a cunoaşte pe Mazzini[2].

Numai Ion Brătianu merse în Ardeal, unde i se lăsa libera propaganda, încercând, în acest timp de viaţă grea şi de pierdere a speranţelor, o acţiune positivă. Asupra legăturilor lui între Românii întrebuinţaţi şi în funcţii de Austria dictaturii n'avem însă nicio informaţie.

Intors la Paris, el va colabora, în 1851-2, cu C. A. Rosetti la foiţa, în formă de broşură, pentru o mai uşoară răspândire, care, căutând să fixeze că în noua Românie nu poate fi vorba de o formă a monarhiei, se chiamă *Republica Română*. Apărură, nu în Franţa, acum reacţionară şi cu o poliţie vigilentă, ci la Bruxelles, două singure numere. Boliac era unul din colaboratori, cu un studiu de istoria dreptului român, iar poesia o dă Creţeanu, iscălind „L. F. Fabian". Contribuţia lui Rosetti cu un larg studiu, bine informat şi socotit, despre Rusia Ţarilor, e, data aceasta, în adevăr remarcabilă[3].

E vremea când Dimitrie Brătianu, prins într'o polemică, de altfel plină de curtenie, cu Ungurul Daniel Iranyi, în care vede un posibil tovarăş al luptei pentru libertate, face să apară frumoasa broşură *Lettres hongro-roumaines:* basa ideologică e întemeiarea unei Românii unite.

El adresa lui Michelet un imn al ţării, care, în stilul acestuia, poate fi pus alături de „Cântarea României" însăşi[6], şi marele scriitor frances, pentru totdeauna câştigat, recomanda lui Ledru-Rollin pe acela care, la sfârşitul anului 1850, se gândia să reieie opera sa de propagandă la Londra[7].

[1] *Ibid.*

[2] I. Ghica, *o. c.*, pp. 556-7.

[3] *Ibid.*, p. 559.

[4] V. Iorga, *Ist. lit. rom. în sec. al XIX-lea*, III, pp. 64-5; D. Simonescu, *Din istoria presei româneşti, „Republica română"*, Bucureşti 1931.

[5] Iorga, *o. c.*, pp. 75-6.

[6] Cretzianu, *o. c.*, I, pp. 234-60.

[7] *Ibid.*, pp. 261-2. Ledru-Rollin scrie: „Votre nom ne vous servait-il pas de passeport"?; *ibid.*, p. 263, no. LXX$_4$.

Prin Quinet D. Brătianu căuta să cunoască pe Mazzini, gata a-l primi, acolo, la Londra, în April din anul următor[1].

In înțelegere cu Dumitru Florescu, același căuta să răspândească un nou ziar al emigraților din Paris, *Junimea Română*, pe care-l comunică și lui Mazzini ca primă „lecție de românește". Se raliase la „Comitetul Democratic European" și relațiile cu grupul mazzinian rămaseră cele mai strânse[2], ajungându-se la frumoasa adresă către Români a Comitetului[3]. Se căpătă și o înțelegere cu Ungurii, chestia Românilor din Ungaria având a fi hotărîtă în legătură cu o manifestare de sufragiu universal și cu alcătuirea „Congresului democratic european". Se credea că s'ar putea căpăta de la Turci independența[4].

In Italia însăși lucra, la Turin, cu Constantin Racoviță, nepot al Goleștilor, și un Alexandru Manu, și era vorba ca ei să uneltească în regimentele românești de acolo[5]. Germania era străbătută, în același an, de Ștefan Golescu. In Viena era acum, pe lângă Maiorescu și Laurian, Papiu Ilarian, un Opran și Magheru[6].

Dintre străini, vechiul prieten Vaillant dă o culegere de traduceri din toată literatura poetică mai nouă în ambele țări libere, în *Poésies de la langue d'or* (1851)[7].

Mișcarea se afla acum pe linia complotului democratic contra tuturor dinastiilor. Afară de dânsa era numai așteptarea prudentă a lui Ion Ghica și politica, acum total falimentară, a conservatorilor din Turcia, Eliad fiind, pe un an de zile, la Chios, alții la Constantinopol, Brusa și Smirna, iar Ion Ionescu, cum s'a văzut, în Dobrogea, îngrijindu-se de pământurile Marelui Vizir și puind pecete românească pe întâile realisări științifice în agricultură; N. Golescu stătea, în 1852, la Atena[8].

---

[1] *Ibid.*, p. 262, no. LXX.
[2] *Ibid.*, p. 266 și urm.
[3] Al. Marcu, *Conspiratori și conspirații*, p. 44.
[4] Cretzianu, *o. c.*, I, pp. 268-9.
[5] *Ibid.*, p. 270, nota 2.
[6] *Ibid.* Lucrau și ei cu soldați. Proclamația către ei, pp. 283-9.
[7] *Ibid.*, pp. 79-80. O parte în propagandă o are credinciosul Armand Lévy.
[8] *Ibid.*, pp. 277-8.

In acest timp însă, Bălcescu, covârșit de truda alcătuirii epopeii lui Mihai Viteazul, agonisa. Trecuse pentru sănătate la Marsilia, în Insulele Hyères, și de acolo la Palermo, unde-l va prinde moartea, în Novembre 1852, pierzându-se cu el unul din cele mai frumoase suflete și mai ales din cele mai mari inteligențe ale unei nobile generații de visători [1].

Și în această fasă a propagandei nu mai era nicio putință de înțelegere cu acela pe care cei din Paris îl numiau doar „Monsieur Stirbey" și cu celalt, care era pentru Eliad un „Ghiga". Bălcescu păruse aplecat să se întoarcă, Eliad însuși, de altfel, tânguindu-se de o excepție de la amnistie, excepție care l-ar privi doar pe dânsul. Nu odată istoricul lui Mihai Viteazul s'a gândit să găsească mijlocul de a-și revedea țara iubită. Ar fi căutat un adăpost în Moldova mai liberă, și odată el a venit cu un vas pe Dunăre fără a i se îngădui să se coboare. Dar nici publicații ca *Republica Română,* nici proclamația din Londra, Septembre 1852 [2], nu mai îngăduiau apropierea.

In aceasta din urmă, cel mai bun produs al minții lui Dimitrie Brătianu, se scria astfel despre oamenii de ispravă, cari încercau să scape cât de puțin țara lor din îndoita strângere a unei ocupații provocate, de sigur, prin neexperiența guvernului improvisat al unei revoluții cu totul nepregătite: „De Domnul Țării-Românești și de Domnul Moldovei nu vă vorbim, căci ei nu sânt decât niște unelte împărătești, ca și ceilalți călăi de guvernatori austriaci și muscali în Banat, Transilvania, Bucovina și Basarabia". Măsurile luate pentru ocrotirea țăranului, fie și, pentru Muntenia, pe basa unui principiu greșit, nedrept, erau înfățișate ca o înrăire a situației clăcașului [3]. De altfel, pe lângă tonul romantic declamator, această proclamație are și neajunsul că deslipește causa românească din însuși tărâmul mișcei sale și o preface într'un simplu capitol al unei revoluții generale, care se anunță ca apropiată și care, cu toate luptele și

[1] Cf. *ibid.*, p. 277, no. LXXXV (v. plângerea lui D. Brătianu, *ibid.*, pp. 316-7), și Iorga, în *Mem. Ac. Rom.*, seria a III-a, VII (1927), p. 353 și urm.

[2] Cretzianu, *l. c.*, p. 361.

[3] V. Iorga, *l. c.*, p. 361.

convulsiile sale, n'a putut ajunge la capăt nicăiri. Lovitura de Stat a lui Ludovic-Napoleon, care aducea măcar un nume şi un program, contra anarhiei democratice parlamentare, care cu greu ar fi putut resista maselor muncitoreşti mitraliate în Iunie 1848, e înfierată ca un act „tâlhăresc", cum, din punctul de vedere constituţional şi legal, a fost de sigur, şi preşedintele învingător prin voinţa oştirii e înfăţişat ca un „prinţ" care, în calitatea sa de prinţ, nu putea să facă altfel. Între aliaţii luptei care trebuie continuată cu vitejia „pompierilor români cari, la 1848, în număr de 260, au spart o armată de 12.000 de Turci", se enumeră atâtea popoare, dar, din prudenţă, se lasă la o parte, din acest îndemn, adresat şi către Ardeleni, Ungurii, de şi apelul, citat, al Comitetului din Londra făcea din Români „una din verigile de unire menite a lega activitatea ei (a gintei latine) cu aceia a gintelor slave şi maghiare". Rosetti era asigurat prin cumnatul său Grant că Ştirbei e părăsit şi de Ruşi [1].

Pentru că în Serbia era tot un „prinţ", Ştefan Golescu nu era dispus să se înţeleagă cu ministrul sârb Garaşanin, care, călătorind spre Turin, unde alt „prinţ", Victor-Emanuel, nu putea fi luat în consideraţie din causa acestui caracter al său, fusese pus în legătură cu Dimitrie Brătianu [2].

Nu e de mirare că Eliad, ajuns la o aşa de înaltă conştiinţă de sine, adresa lui Ştirbei o lungă scrisoare, în care-şi satisfăcea şi pasiunea contra acelora dintre revoluţionari cari aveau alte concepţii şi alegeau alte metode decât ale lui [3].

[1] Cretzianu, *l. c.*, pp. 311-2. Grant va fi, cu Ştefan Golescu, la Dresda; *ibid.*, p. 313. Retras într'un sat, Rosetti arată resemnat; *ibid.*, p. 317 şi urm.

[2] *Ibid.*, pp. 301-2, 360-2. Golescu iea în râs pe amicul său care şi-a câştigat un rost în mişcarea italiană.

[3] V. Ion Heliade Rădulescu, *Scrisori din exil*, cu note de I. B. Locusteanu, Bucureşti 1891, p. 114 şi urm. — Cf. G. Oprescu, în *Daco-Romania, buletinul „Muzeului limbii române"*, III (1922-23), Cluj, p. 1 şi urm., şi *ibid.*, IV (1924-26), p. 1 şi urm. — Bălcescu indignat de titlul de „malfaiteurs" dat revoluţionarilor de Ştirbei, într'un „ofis"; I. Ghica, *o. c.*, p. 592. — *Pentru întâlnirea la Paris, în vremea Expoziţiei, cu alţi Români,* din ocalaltă tabără: Iancu Bibescu, Ioan Florescu, Doamna lui Ştirbei-Vodă, Constantin Cantacuzino, care, de năcaz faţă de Domn, se face frate cu revoluţionarii, *ibid.*, p. 594. — Cf. *ibid.*, p. 595: *„Parisul e plin de reacţionari români; dar toţi spun că sânt revoluţionari"* (vorbeşte tot Bălcescu).

Lipsia deci, afară de unele visite de „reacționari" la Paris, contactul cu cei din țară. Alecsandri, care-și pierdu, în rătăcirea prin lume, care-l duse în Maroc, la Veneția, la Constantinopol, iubita, soră despărțită a lui C. Negri, nu juca niciun rol în mișcare, Kogălniceanu era în țară, Negri făcu o sporadică visită parisiană, pentru distracție[1]. Afară de Mălinescu, Moldovenii lipsesc în propagandă.

Apoi, cu toată inițiativa lui I. Brătianu în rosturile Ardelenilor, aceștia lucrau de sine. După lungul șir de petiții, cu așa de puține resultate, la Viena, îi vedem mergând din nou, și cu Avram Iancu, îndată arestat, cu Balint, cu I. Maiorescu, Florian și Babeș, cu un Mocioni, cu Cipariu, la aceleași „prea-înalte praguri", pentru a cere, în sensul lui Șaguna, dar fără dânsul, unitatea administrativă a nației credincioase și jertfitoare, acum însângerată și sărăcită, care e dată pe mâna minorității săsești și chiar ungurești, cu atât mai mult a Sârbilor: poate fi tratată astfel nația cea mai numeroasă și mai veche, — fără a se uita impunerea, până jos, a limbii germane, pe când, supt Puchner, își aveau și limba și dregătorii? Iar Șaguna și Șuluț, noul episcop unit, se plângeau în 1852 că în Senatul pe națiuni partea Românilor e prea mică, că une ori numele lor chiar e trecut supt tăcere; iscăliau și Laurian, Bărnuț, Cipariu și chiar Avram Iancu[2]. Totul fără folos. *Nici aici nu e o acțiune solidară, antagonismul confesional, în creștere, adăugind la dificultățile luptei*[3]. In ce privește dispozițiile austriece, guvernatorul Wohlgemuth trăgea la răspundere pe Șaguna de ce-și zice „episcop român al Bisericii răsăritene în Ardeal"[4].

Asupra omului de atâta autoritate și credință se exercita de

---

[1] *Ibid.*, p. 595.

[2] Scrisoare din 31 Decembre 1832. Ciocnirile între uniți și neuniți, erau în spor.

[3] Actele sânt date, românește, în colecția arhimandritului Pușcariu. V. și Silviu Dragomir, *Avram Iancu*, 1924.

[4] Pușcariu, *o. c.*, p. 55 și urm. — Răspunsul generalului e un atac la dreptul național.

Guvern o continuă supraveghere bănuitoare. Pe când *el căuta să adune națiia în jurul său* și chema un mare sinod diocesan, se cerca să i se impuie *ca mirenii, pe cari el îi voia alături de clerici,* să fie numiți de dânsul, nu aleși, și ca orice discuție să se ție în singurul domeniu religios și școlar[1]. I se trimese un comisar al Adunării în persoana Armeanului maghiarisat apoi austrificat Johann von Karabetz, care ținu garnisoana Sibiiului supt arme[2]. Arătând că, în vederea adunării de episcopi ortodocși la Viena, un astfel de sinod era o necesitate, Șaguna, a cărui cuvântare a fost un strigăt de indignare, o expunere de drepturi ale suferinții unui întreg popor, cerea cu toată hotărîrea recunoașterea caracterului românesc al Bisericii sale, în legătură cu petiția din Februar 1849 pentru recunoașterea nației înseși, refacerea Mitropoliei[3], cu un Sinod și de mireni și cu o organisare școlară; celelalte dorinți, de ordine materială, veniau numai pe urmă[4]. Fusese de față și Avram Iancu. Și punctul național-religios apare și în memoriul, așa de amănunțit, privitor la congresul episcopal[5].

Totuși de la Viena i se dădea episcopului, oricând gata de sfaturi neascultate, titlul de baron și apoi acela de consilier intim (1850-1). La urmașul lui Wohlgemuth, Carol Schwarzenberg, se va găsi cu totul altă atitudine față de Români[6]. Cum, la *Gazeta* din Brașov fusese înlăturat Bariț în 1852, Șaguna începea foaia sa bisericească, pe care o intitula *Telegraful Român.*

Dar Ludovic-Napoleon nu fu răsturnat cum sperau emigrații români, și până la atentatul lui Orsini, care peri pe eșafod, pentru a ispăși moartea sămănată de fanatica sa ideo-

---

[1] *Ibid.,* p. 58 și urm.

[2] *Ibid.,* pp. 64-5.

[3] V. *ibid.,* p. 88 și urm.

[4] *Ibid.,* pp. 65-8. Actele sinodului s'au publicat.

[5] *Ibid.,* p. 73 și urm. — El merge la Carlovăț, pentru alegerea, după moartea lui Raț, a episcopilor bănățeni; p. 166 și urm., dar Patriarhul, sprijinit pe privilegiile Bisericii sârbești, nu-l admite; *ibid.,* p. 102 și urm. Pentru politica lui Wolhgemuth, Lupaș, *Șaguna,* p. 90, nota 6. Cf. și *ibid.,* p. 91 și urm., și *Conv. lit.,* 1899, p. 703 și urm.

[6] Joseph Grimm, *Carl Fürst zu Schwarzenberg, Gouverneur von Siebenbürgen,* Viena 1861.

logie, şi în curând antagonismul, aşa de vechiu, şi în necontenită creştere, al Angliei liberale, interesată la soarta Imperiului Otoman, se uni cu dorinţa noului Impărat Napoleon al III-lea, care se afirmase ca protector al catolicismului în acest Orient turcesc, cu iubirea sa de glorie şi tendinţa de a răsplăti lovitura suferită în 1812 de gloriosul său unchiu, ca să aducă la o acţiune militară contra planurilor, din ce în ce mai îndrăzneţe, ale lui Nicolae I-iu. Deci nu revoluţia mondială, care nu se producea, putea să ajute pe Români în realisarea programului lor, ci acea diplomaţie, socotită neînţelegătoare şi înceată, acei „prinţi" de la cari se spunea că nimic nu e de aşteptat. Şi astfel *întreg edificiul ridicat de radicalii emigraţiei cădea la pământ* şi trebuia să se clădească prin schimbări de sistem un altul cu totul nou, prin aceiaşi oameni, ajunşi la visiunea realităţilor, sau prin alţii cari nu rătăciseră.

Ar fi însă cu totul nedrept să se uite tot ceia ce aceşti oameni, în dureroasele lor sforţări, câştigaseră pentru causa românească, ajunsă acum aproape tot aşa de cunoscută ca acea ungurească sau polonă, în cercurile cele mai înalte ca intelectualitate şi talent din societatea europeană a timpului, fără a mai socoti, lucru, şi acesta, de cea mai mare importanţă, tot ce câştigaseră ei înşişi, ca informaţie, orizont, disciplină de cugetare, obişnuinţă de muncă şi ţinută, prin contactul cu oameni ca aceştia.

Punctul de întoarcere în politica emigraţiei se produse tocmai în momentul când pentru netăgăduitele, dar nu, cum s'a crezut, şi criminalele sale legături cu conspiratorii republicani din Paris, Ion Brătianu, întors la Paris din Ardeal[1], era întemniţat pe mult timp, aşteptând graţia Impăratului urgisit[2]. Dimitrie, mai muncitorul şi mai bine orientatul lui frate mai mare, îşi asociase acum pe N. Golescu, alergat din Orient, şi urma în Anglia, mergând din oraş în oraş, exem-

[1] Era vorba ca şi Al. G. Golescu să meargă acolo; I. Ghica, *o. c.*, p. 559. Cf. şi *ibid.*, pp. 563, 577. Bălcescu credea că numai prin Ardeleni ar putea fi reluată mişcarea; *ibid.*, p. 568. Lui Brătianu Ungurii îi ziceau în derâdere „dacicul ambasador"; *ibid.*, p. 634.

[2] Smochină, în *Mélanges* ale Şcolii Române în Franţa. XI (1933), p. 155 şi urm.

plul lui Kossuth, pentru o folositoare propagandă, aşteptând ca Magheru să „încingă sabia“ [1].

Până la crisa europeană din 1853 cei doi Domni români, scăpaţi de presenţa trupelor ruso-turceşti, putură lucra mai liber pentru scopurile lor, care, cu alte metode şi în cu totul alte împrejurări, erau aceleaşi ca şi ale altor grupări în care soarta sfărâmase avântul de înaintare al unui popor în plină manifestare a unei vitalităţi prea multă vreme comprimate.

Agitaţiile boierimii contra Domnilor cari puteau fi înlocuiţi şi al căror termin de stăpânire era mărginit prin Convenţie continuară şi în anii 1851-3. Ele fură mai vioaie în Moldova, cu toate atât de bunele intenţii ale sufletului sentimental şi „frăţesc“ care era frumosul Domn al Moldovei, cu tot concursul unei mari părţi din tineretul odată „revoluţionar“, cu tot farmecul unei Curţi de caracter apusean în care strălucia frumuseţa doamnei Aglaia şi a doamnelor din generaţia ei şi intelectualitatea franceză era reprezintată de amicul lui Alecsandri, în sfârşit întors acasă, romanticul poet Édouard Grenier, reţinut la Iaşi, şi de sentimentele sale, şi nu numai faţă de Domn, dar şi de încântătoarea lui fiică; lipsia numai Doamna, înlocuită cu o favorită franceză, de origine modestă, de care va vorbi cu o brutală cruzime Vaillant, într'un poem satiric de mai târziu, după ce d-na Leroy devenise soţia fostului stăpânitor, acum în exil [2]; alţi Francesi, doctorul Bassereau, consulul Tastu, cancelarul lui, erau în cele mai strânse legături cu cercul din jurul Domnului, ca şi tânărul Ioan Cantacuzino, format, cu Goleştii, în Geneva lui Töpffer. Dar nu lipsiau aspiraţiile la tron ale unui Teodor Balş şi, din tabăra, rămasă strâns unită, a oamenilor de la 1848, a lui Costachi Negri [3]. Însurat cu fiica bogatului Conachi, Nicolae Vogoridi, care-şi va adăugi şi numele acestuia, figura şi el printre aceşti doritori de Domnie şi, pentru a se

[1] Cretzeanu, *o. c.*, pp. 348-9. Cf. şi *ibid.*, p. 351 şi urm. Legătura cu Mazzini continuă; *ibid.*, p. 358, no. CXXII. — O scrisoare către ţărani; *ibid.*, p. 361.

[2] V. Barbu Sluşanschi, în *Mémoires* ale Şcolii Române în Franţa, XI (1933), p. 49 şi urm.; Iorga, în *Mem. Ac. Rom.*, seria a III-a, XVI (1934-5), p. 331 şi urm.

[3] Iorga, *Doc. Ştirbei*, I, p. 71.

semnala Turcilor, purta fesul de care nu s'a despărţit niciodată [1].

Incă din 1852 trebui să se recurgă la măsura de a se trimete la moşie doi dintre boierii mai recalcitranţi, şi soţia unuia din ei mergea prin Bucureşti la Constantinopol ca să pârască pe Domnul prigonitor [2]. De pe urma acestor neplăceri Grigore-Vodă se îmbolnăvi şi trebui să se retragă la ţară, lăsând grija afacerilor pe sama Sfatului Administrativ [3]; şi îndată se încercă la Constantinopol înlocuirea lui, pe care o împiedecară şi observaţiile ruseşti. De la Hărpăşeşti, locul de retragere şi întremare, el adresa vecinului muntean rânduri de adâncă melancolie, arătând că suferinţa-i venia din „ostenelile peste măsură, amestecate cu amare păreri de rău că silinţi şi jertfe ne mai auzite nu izbutesc să unească toate spiritele spre un scop comun, buna-starea ţării, şi nu ajung să stingă patimile care, în veşnică agitaţie, caută să paralisieze vederile şi acţiunea Guvernului... Unii din compatrioţii miei se îndărătnicesc să nu voiască a recunoaşte abnegaţia ce o dovedesc şi vederile părinteşti şi împăciuitoare care mă conduc". Refăcut, în Mart 1853, el se declara gata a-şi relua, în ciuda nerecunoştinţii, sarcina care, un moment, îl pusese la pământ [4].

Intr'un admirabil răspuns, ieşit din creşterea adânc morală şi din cetirile alese de care se împărtăşise, Ştirbei sfătuia pe acela care i se spovedise cu atâta încredere să privească tot ce întâmpină neînţelegător şi duşmănos ca „lucruri inherente situaţiei noastre şi nedespărţite de misiunea de a guverna pe oameni cu toate patimile care-i zbuciumă... Alteţa Voastră va găsi în curăţenia conştiinţii Sale şi în stăruinţa ce cheltuieşte ca să atingă nobilul scop ce-şi propune motive potrivite ca să se înalţe peste aceste miserii, care din nenorocire nu se pot înlătura." Sfătuieşte pe cel adânc rănit „să nu dea la iveală amărăciunea ce trebuie să resimtă, să se mărgenească a se folosi de ceia ce împrejurările i-au desvăluit

---

[1] *Ibid.*, p. 75.

[2] *Ibid.*, p. 70, no. LV. Candidaţii munteni, în Iorga, *Viaţa şi Domnia lui B. Ştirbei*, p. 136 şi urm.

[3] Iorga, *Doc. Ştirbei*, I, p. 77 şi urm.

[4] Drăghici, *l. c.*

și să aibă părerea sa hotărîtă asupra oamenilor pentru a ști să se îndrepte cu încetineală și prudență“ [1].

Încă din 1851 se începuse de Domnul muntean grațiarea unora din emigrați, și Constantin Filipescu, socotit că s'a pocăit, se și întorsese în țară [2]. Dar prilejul de a lua astfel de măsuri nu se mai oferi. Emigrația întreagă stătea contra „hospodarului“ care înlocuise republica în care se spera încă [3]. Știrbei regreta că evenimentele din Franța n'au convins pe emigrați de zădărnicia speranțelor lor, și el se plângea că prin consulatul engles se poartă corespondența cu ei [4]. Cunoștea perfect acțiunea celor din Paris și-i căzuseră în mâni broșurile lor pe hârtie supțire, ba chiar scrisoarea prin care Eliad anunța, în 1852, că în patru luni revine „încunjurat de glorie și mai puternic decât oricând“ [5]. Se arăta, într'o scrisoare grecească a Domnului către capuchehaiaua Aristarchi, teama că la Tulcea se adună revoluționari din Constantinopol și Brusa, în același timp când se permitea întoarcerea lui Nicolae Ipătescu și a soției, din care se făcuse o eroină a revoluției, și se semnala apariția la Sibiiu a lui Magheru [6]. Se redacta o listă de suspecți, și cu un Ferechide și cu Orăscu arhitectul [7]. Se primiau știri din Paris despre „Eugeniu“ și Dimitrie Brătianu, „intrigantul mediocru“, despre Boliac, despre Vârnav și un Paladi [8]. Se afla astfel că Al. Golescu era sigur, în 1851, că ajunge revoluția la București [9].

In schimb, Ghica făcea să vie la Iași însuși revoluționarul Laurian, care, biruind tendințile „moldovenești“ ale lui N. Suțu, apărător și al limbii grecești și al vechiului stil, creă

---

[1] *Ibid.*, pp. 79-80. Mulțămirile lui Ghica (April); *ibid.*, pp. 80-1. Pentru boala de ochi a lui Știrbei (1851), pp. 132-3.

[2] *Ibid.*, p. 131.

[3] Cererea lui Marin Serghiescu; *ibid.*, pp. 477-9, 481-2.

[4] *Ibid.*, p. 479, no. XIII.

[5] *Ibid.*, pp. 480-1.

[6] *Ibid.*, II, pp. 323-4. Prietena lui Bălcescu, Alexandrina Florescu, era în București și corespundea cu emigrații; *ibid.*, p. 334, no. X.

[7] *Ibid.*, pp. 322-3.

[8] *Ibid.*, pp. 325-7. Scrisori prinse ale lui Rosetti; *ibid.*, p. 327 și urm.

[9] *Ibid.*, pp. 334-5. El găzduiește pe Alexandru-Vodă; *ibid.*, p. 137.

un învățământ „român" și „latin". Se încearcă primele școli de fete și în provincie, se desparte gimnasiul de șapte clase, cu internat, de cursurile universitare în pregătire și se aruncă ideia școlilor reale[1].

In ciuda frumoaselor sentimente ale Doamnei muntene Elisabeta, o Cantacuzină din Moldova, care se îngrijia și de învățământul fetelor[2], nu se putea forma și la București, ajutând la aceasta și discreția rece a lui Știrbei, un cerc de tinerească prietenie și încredere ca la Iași. Legat de familii străine și căutând și noi legături de acest fel, Domnul asupra căruia exercita influență ruda sa, d-na de Uxküll, măritată cu un Suedes, își dădea, în 1851, una din fiice după contele austriac Leon de Larisch[3], pe când fetele lui Ghica erau soțiile unui Mavrocordat, unui Rosetti, unui Balș[4]. El căuta, în ciuda atitudinii puțin pretențioase a consulului von Laurin, cele mai bune legături cu Austria și ceru de la Turci, cari binevoiră, pe basa precedentelor, să i-o îngăduie, voia de a saluta în numele Divanului Administrativ pe Francisc-Iosif, venit în Ardeal, unde Avram Iancu a refusat să i se înfățișeze; ba chiar Sultanul, prin Marele Vizir Aali, îi făcea marea favoare de a-l însărcina să transmită celuilalt Impărat felicitările sale: în această scrisoare Domnul era intitulat: „unul din primii printre personagiile eminente ale Imperiului nostru". Fu deci primit, după recomandațiile lui Schwarzenberg, amicul lui Șaguna, la Sibiiu de puternicul vecin și-i ceti o cuvântare cuprinzând numai mențiunea Sultanului, răspunsul ținându-se firește în același ton, ca la granița celor două Impărății, fără nicio mențiune a vre unei țări intermediare[5]. I se permitea purtătorului de scrisoare să poarte decorația austriacă primită[6]. Era în momentul când cel privit cu o deosebită încredere de Aali-Pașa trimetea la Constantinopol pe inteli-

---

[1] Iorga, *Ist. învățământului;* Lapedatu, în *Conv. lit., l. c.*

[2] Iorga, *Ist. învățământului; Viața și Domnia lui B. Știrbei,* p. 69. Cercetări pentru Maiorescu și Laurian; *ibid.,* pp. 258-9.

[3] Iorga, *Doc. Știrbei,* I, p. 134 și urm.; II, p. 697, no. 1.

[4] Slușanschi, *o. c.,* pp. 61-2.

[5] Iorga, *Doc. Știrbei,* I, p. 136 și urm.

[6] *Ibid.,* pp. 139-41.

gentul său fiu Gheorghe, viitor șef al miliției, care era primit în audiență de Sultan[1].

Dar Știrbei trebuia să constate peste câteva luni că în conflictul pentru Locurile Sfinte, și pentru dreptul ce-și atribuia Rusia de a ocroti pe toți ortodocșii din Imperiul Otoman, Impăratul Austriei, de și declarase atunci, la Sibiiu, că, în zilele lui grele, numai Sultanul i-a fost un sprijin, se dă de partea adversarilor acestuia. Era vremea când, pentru răscoala din Bosnia, de care Austriecii nu erau străini, prințul de Leiningen mergea la Constantinopol ca să ceară imperios neapăratele reforme[2].

O supraveghere de aproape n'a lipsit Domniei muntene, șeful Statului el însuși mergând din loc în loc cu pedepse și răsplătiri, îngrozind une ori prin hotărîrea măsurilor sale pe călcătorii legilor și ai moralei. Nu mai admite, spunea el, „a se împărți țara în două: în apăsători și apăsați“[3].

In tot acest timp literatura românească din țară cuprinde mai mult cărți de școală, lucrate, mai ales la Munteni, cu o deosebită râvnă[4]. Se numi la București o comisiune pentru alcătuirea lor, în care întră profesorii cunoscuți, plus filosoful Zalomit și Orăscu[5]. Gramatici și dicționare bine făcute văd lumina, „Facultățile“ funcționau, și, la Drept, Gheorghe Costaforu înlocuia pe Moroiu[6]. După Simion Marcovici, și alături de Poenaru, mai tânărul Constantin Bozianu ajungea în fruntea învățământului. Doctorul Polizu începea la Spitalul Filantropia cu absolvenți ai școalelor primare un curs de chirurgie[7], și un foarte tânăr străin, Carol Davila, primit ca medic militar, era să deie viață acestei modeste școli de „felceri“, necesari ca medici de plasă, nouă creațiune care nu se întâlnește în Moldova[8].

[1] *Ibid.*, pp. 141-2.

[2] Iorga, *Politica Austriei față de Unire*, în *Mem. Ac. Rom.*, seria a II-a, XXXIV.

[3] *Bukarester deutsche Zeitung*, 1850, no. 44, și știrile din această foaie și din *Vestitorul românesc*, în Iorga, *Viața și Domnia lui B. Știrbei*, pp. 133-5.

[4] *Ibid.*, p. 79 și urm.

[5] *Ibid.*, p. 80.

[6] *Ibid.*, p. 85.

[7] *Ibid.*, p. 88.

[8] *Ibid.*, pp. 88-9. Cf. Gomoiu, *Ist. medicinei*, și Elena Perticari-Davila, *Dr. Davila*, București 1936.

Alături, — în deosebire de mitropolitul Moldovei, Sofronie —, noul şef al Bisericii muntene, Nifon, întemeia, încă din 1851, Seminarul care-i poartă numele şi o tipografie menită să rivalizeze cu cea din mănăstirea Neamţului şi cu noua fundaţie a lui Şaguna la Sibiiu [1]. Incepu a se tipări foaia *Ecoul eclesiastic*.

In ajunul începerii marii lupte din Orient, atâta vreme zăbovită, nu numai pribegii, în opoziţie cu cancelariile, afară de raporturile ce avuseră un moment cu conducătorii politici englesi, dar nici cei mai amestecaţi în afacerile politice dintre boierii cari încunjurau pe Domn nu puteau să ştie că se pregăteşte ceva care va sfărma toate măruntele socoteli de până atunci. Informaţia curentă pe care o dădeau ziarele de la Bucureşti, *Vestitorul românesc* al lui Carcalechi, un *Culegător român* sporadic, cele două foi în limbi străine, *Journal de Bucarest*, al lui Auguste Gruson, şi *Bukarester deutsche Zeitung*, de un caracter cultural mai înalt, erau nule pentru lucrurile din străinătate [2]. Ceva mai vioiu se arăta, la Iaşi, lângă publicaţia lui Asachi, *Zimbrul* lui Teodor Codrescu, fost şcolar al Academiei, acum din nou „vasiliene", apoi profesor de franceză acolo şi autor al unui Dicţionariu franceso-român pentru şcolarii săi, şi acolo ieşiau une ori informaţii care făceau sânge rău la Bucureşti.

---

[1] Iorga, *Viaţa şi Domnia lui B. Ştirbei*, p. 102.
[2] *Ibid.*, pp. 146-8.

CAPITOLUL VIII.

Problema românească adusă înaintea Europei.

Dar Domnii, mai ales Ştirbei, care-şi avea la Viena un agent iniţiat în tainele Cabinetului de acolo, Philippsborn, au trebuit să afle de negociaţiile începute în primăvara acestui an 1853 pentru ca să împiedece ciocnirea ameninţătoare între Ruşi şi Turci. Misiunea generalului Gyulay, trimes la Petersburg supt forma unei participări la manevrele armatei ruseşti[1], n'a putut să scape atenţiei Domnului muntean. I se va fi comunicat şi ce sforţări se făceau acolo la Viena pentru a se aduce la îndeplinire planul ambasadorului Franciei, Bourqueney, plan care îngăduia după plecarea din Constantinopol a insolentului trimes al Ţarului, prinţul Mencicov, reluarea relaţiilor Ruşilor cu Poarta printr'un trimes special al Sultanului la Petersburg ca înaintea convenţiei de la Acherman[2].

Dar Nicolae I-iu credea că-şi poate permite, într'o Europă cu totul schimbată, gestul pedepsitor pe care-l făcuse, la 1828, şi acţiunea neconcertată cu nimeni din 1848. Nu contra unor tulburători de la noi, cari ar fi pus în primejdie pacea Europei, ci contra resistenţei Sultanului la cereri pe care el le credea perfect îndreptăţite, Ţarul ordonă să se ieie, ca garanţie că se va reveni la sentimente mai bune, Principatele abia evacuate şi pe care declarase, în Ianuar 1853, ambasado-

[1] Forcade, *Histoire des causes de la guerre d'Orient d'après des documents français et anglais;* Bamberg, *Geschichte der orientalischen Angelegenheit im Zeitraume des pariser und berliner Friedens,* Berlin 1892; Adolf Beer, *Die orientalische Politik Oesterreichs seit 1774,* Praga-Lipsca, 1883. Cf. Iorga, în *Mem. Ac. Rom.*, seria a 2-a, XXXIV, p. 1 şi urm.

[2] *Ibid.*

rului engles că le privește ca *„un Stat independent supt protecția sa“, cum și trebuie să rămâie*[1].

Grigore Ghica, informat oficial despre aceasta[2], încercă să întrebe ce are de așteptat. O deputație de boieri merse la Sculeni, dar fu oprită acolo[3], Știrbei încercă în zădar o legătură cu vecinul din Moldova, prin misiunea colonelului Nicolae Bibescu la Iași; consulul Halcinschi, care merse în Basarabia să pregătească invasia, se opuse[4]. Proclamația din Iunie a generalului Gorceacov, care trimetea înainte pe Dannenberg, o mai veche cunoștință, ignora pe Domnii funcționari otomani și se adresa de-a dreptul „locuitorilor“ celor două țări. Li dădea asigurarea că nu e vorba de o cucerire, de schimbarea statutului politic al patriei lor, de înlăturarea așezămintelor de care ei se bucură, ci numai, în această ocupație „provisorie“, de un act de ocrotire în situația pe care a creat-o refusul de la Constantinopol. Se așteaptă doar o schimbare de atitudine, și trupele întrate se vor întoarce înapoi. „Locuitorii“ să-și caute de lucrul lor; nimic nu se va lua fără plată[5].

Comandantul general înștiința osebit, la 29 Iunie, din Chișinău pe ambii Domni, cărora li se vorbise și de consulii Rusiei, despre „motivele“ acestei noi încălcări, cu aceleași asigurări de respect al instituțiilor și de cruțare a populației[6].

La jumătatea lui Iulie Nicolae I-iu declara că primește planul frances de la Viena[7], și în adevăr din Constantinopol venia o altă formă a notei cu privire la Locurile Sfinte. Și ministrul de căpetenie al lui Francisc-Iosif, care izbutise a face din Viena locul de adunare a unei conferinți de ambasadori, cercând a o influența în sensul rusesc, căpăta și o scrisoare a Impăratului său către Sultan (August)[8]. Stăruințile puterni-

[1] D. A. și D. C. Sturdza, *o. c.*, II, p. 33.
[2] *Ibid.*, pp. 146-7; p. 155, no. 148.
[3] Drăghici, *o. c.*, II, pp. 235-6.
[4] D. A. și D. C. Sturdza, *o. c.*, II, p. 684; Iorga, *Doc. Știrbei*, II, p. 304. Pentru această misiune și tot ce a premers ocupația, v. raportul din 1855 al anchetei turcești; *ibid.*, p. 681 și urm. — S'ar fi înșelat lumea printr'o primblare călare a Domnului și prin musicile militare în piețe; *ibid.*, p. 684.
[5] Franțuzește, *ibid.*, I, p. 417.
[6] *Ibid.*, pp. 445-6.
[7] Beer, *o. c.*, p. 442 și urm.
[8] Cf. *Memoiren des Baron Bruck*, Lipsca 1877.

cului ambasador engles la Constantinopol, Stratford Redcliffe, erau să anuleze intenţiile împăciuitoare ale Franciei înseşi.

Domnii români, cari guvernaseră doi ani supt îndoita ocupaţie străină, crezură că pot să rămâie în noua stare de lucruri produsă prin ocupaţie. Ghica, foarte rece faţă de Turci şi gata „să asculte de alte ordine care pot fi în opositie cu acelea“ [1], merse chiar până acolo, încât primi oficial pe Gorceacov, venit îndată la Iaşi. El trimese, pentru a-l întâmpina, pe şetul miliţiei sale, Nicolae Mavrocordat, cu membri de-ai Sfatului administrativ şi cu un delegat civil din partea sa [2]. De la început, consulul rus Halcinschi transmitea, în numele lui Nesselrode, celui pe care-l considera ca pe un funcţionar *„instrucţiile* cele mai precise asupra purtării ce *trebuie* să urmeze, din causa ocupaţiei Principatelor de trupele împărăteşti, faţă de Poarta Otomană“, oprind, — ceia ce nu se potrivia cu sensul anunţat al ocupaţiei, — tributul faţă de Poartă [3].

Pe când regimentele ruseşti urmau să treacă Prutul, îndreptându-se spre Dunăre, asprul general, care nu se arăta dispus să ţie samă de Domn, îşi lua reşedinţa temporară în Capitala Moldovei ca într'o ţară cucerită, pentru ca apoi să pregătească aceiaşi situaţie şi principatului vecin. Domnii români aveau sarcina de a pune la îndemâna Ruşilor toate cele trebuitoare. In curând 80.000 de ostaşi ai Ţarului căderă din nou asupra nenorocitelor ţări care abia scăpaseră de stoarcerea oştilor ruso-turce. Ghica-şi îngădui doar să comunice Porţii „instrucţiile“ ruseşti [4].

La Bucureşti, Ruşii întrau în ziua de 15 Iulie st. v., binecuvântaţi de mitropolitul Nifon [5]. Austriecii făceau între acestea cele mai mari sforţări. Nicolae I-iu fu invitat pentru sfârşitul lui Septembre la manevrele din Olmütz şi, în pre-

---

[1] D. A. şi D. C. Sturdza, *o. c.*, II, p. 156, no. 148.

[2] Drăghici, *o. c.*, II, p. 236.

[3] *Ibid.*, p. 160, no. 150.

[4] D. A. şi D. C. Sturdza, *o. c.*, pp. 160-1.

[5] V. şi raportul anchetei turceşti; *ibid.*, I, p. 685. Ştirbei e acusat că a chemat pe Ruşi la Brăila ca să nu între Turcii; *ibid.*, p. 684. El ar fi declarat consulului frances că „va face ce-i dictează onoarea“; *ibid.*

senţa lui Buol şi a lui Nesselrode, se luă îndatorirea de a nu se trece Dunărea[1]. Viena merse până acolo, încât încercă să amestece şi Puterile apusene în atât de dibacele şi prin aceasta chiar inutilele încercări de a schimba interpretarea unor acte diplomatice, de vădit antagonism, care nu se mai puteau retrage.

Urmă întâlnirea la Varşovia, în cele d'intâiu zile ale lui Octombre, între cei doi Suverani încă strâns legaţi prin amintirea anului 1848, dar şi cu participarea regelui Prusiei, a cărui politică, şi ea îndreptată spre Dunăre, pentru susţinerea intereselor economice germane, se deosebise tot mai mult de a Austriei[2].

Toate aceste silinţi ale timidităţii sau ale calculului nu duseră însă decât la o oarecare întârziere aceia ce neapărat trebuia să se producă după câtă stofă de duşmănie se îngrămădise de atâţia ani de zile. După îndelungate tergiversări se ajunsese şi în Anglia la o oarecare unitate a punctului de vedere şi, pe de altă parte, o hotărîre franceză ajunse a se forma supt apăsarea, îndoită, a intereselor catolicismului şi a revanşei napoleoniene. Turcii tanzimatului nu mai erau, în sfârşit, aceia cărora orice brutalitate îndărătnică putea să li impuie orice concesii. Menţinându-şi punctul de vedere în ce priveşte punctele în discuţie, ei declarară, la 26 Septembre, războiu acelor cari li încălcaseră teritoriul, dar, în acelaşi timp, ca să împiedece trecerea la sângeroase îndepliniri, se punea în vedere lui Gorceacov să-şi retragă în termin de o lună trupele din Principate.

In acest timp, îndată ce Fuad fu înlocuit prin Reşid, *Domnii români primiră „ordinul" de a ieşi din ţările invadate, unde nu puteau fi uneltele usurpatorilor* (25 Iulie). Motivarea era că Ruşii au cerut să nu se trimeată tributul „Puterii proprietare". Altfel, „Sublima Poartă, liberă din partea ei, va lua măsurile ce le va crede potrivite cu înseşi afacerile şi interesele ei"[3]. Guvernul trebuia să treacă în sama Divanurilor Administrative.

---

[1] Jasmund, *Aktenstücke,* la această dată.
[2] V. memoriul meu citat din *Mem. Ac. Rom.*
[3] D. A. şi D. C. Sturdza, *o. c.,* II, p. 184, no. 161.

Dar, data aceasta, o voință a țării se manifestă pentru aceia cari de patru ani îi jertfiau ostenelile lor. Ea se întâlnește și la Iași și la București. La 6/18 August Ghica scria vecinului său că din toate părțile i-au venit adrese călduroase, cerând intervenirea la Poartă pentru ca să i se îngăduie a rămânea [1]. El știa că Știrbei-Vodă, care se gândise a trece la băile de la Borsec [2], chemând Sfatul, îi adusese la cunoștință dorințile, în același sens, de prelungire a cârmuirii sale, pe care i le arătaseră un număr de „notabili" și că, în toate formele, după o întreită cetire, ele fuseseră adoptate de membrii acestui quasi-Parlament al convenției de la Balta-Liman [3]. *Se puse la cale deci o înțelegere permanentă între cei doi Domni,* și fiul mai mare al lui Ghica merse în misiune la București [4].

Inainte de sfârșitul acestei luni o nouă telegramă a lui Reșid-Pașa, prin care se denega Divanurilor, în a căror cădere este numai „expediția afacerilor curente și ordinare ale provinciei", dreptul de a se amesteca în afaceri politice, îngăduia totuși „Voevozilor" rechemați să-și păstreze funcțiunile, dacă Rușii nu-i împiedecă de a se ține în legătură cu Poarta și de a-și îndeplini datoriile [5].

Dar ce permiteau acuma Turcii nu mai corespundea intențiilor rusești. La 28 Septembre st. v., apărea la Iași generalul Urusov ca să iea în primire administrația Moldovei, și Ghica se retrăgea imediat în Austria (14 Octombre) [6]. Știrbei [7], care se îndreptăți prin neputința de a trimete tributul, luă aceiași hotărîre, arătând că va merge pe Dunăre să gă-

---

[1] Iorga, *Doc. Știrbei,* I, pp. 82-3.

[2] *Ibid.*, p. 152, no. XLIII. Cf. Eliad, *Scrisorile din exil,* p. 236.

[3] Iorga, *Doc. Știrbei,* I, pp. 152-3, 154 și nota 2.

[4] *Ibid.*, p. 83, no. LXIX. Știrbei se declara gata de „o bună și loaială înțelegere asupra tuturor chestiunilor de un interes comun"; *ibid.*, p. 84, no. LXX.

[5] D. A. și D. C. Sturdza, *o. c.,* II, pp. 213-4; Iorga, *Doc. Știrbei,* I, p. 83, no. LXIX; II, pp. 304-5.

[6] Drăghici, *o. c.,* II, pp. 237-8; D. A. și D. C. Sturdza, *o. c.,* II. pp. 252-3, 271-2.

[7] Pentru ultimele relații ale lui Știrbei cu Rușii, v. raportul anchetei turcești, *ibid.*, pp. 686-7. Se laudă măsurile de tot felul pe care le-a luat acest om cu bune intenții.

seacă pe Doamna la Paris[1]. Amândoi trebuiră să facă declaraţii publice pentru părăsirea puterilor[2]. Se prevenise astfel cu câteva zile ordinul lui Reşid ca aceşti „funcţionari numiţi de Poartă" să nu mai rămâie pe teritoriul ocupat de „partea adversă"[3].

Până la sfârşitul anului, un nou „Navarino" se producea: flota turcească era distrusă în golful de Sinope. Dar Viena-şi urma sforţările de pace, de şi i se oferia de la Petersburg drum deschis prin Serbia în Bosnia. Se propuneau, pe basa protocolului din 5 Decembre 1853[4], o nouă serie de negocieri, începând cu un schimb de vederi la Bucureşti[5], pentru a se ajunge la conferinţa vienesă, dorită de Buol, care ar îndupleca pe Ţar să-şi retragă armatele. Dar Nicolae I-iu ceru, pe lângă pretenţiile de până atunci, retragerea vaselor anglo-francese care apăruseră în Bosfor, şi, în schimb, de la Paris şi Londra venia îndoita somaţie, de la sfârşitul lui Februar şi din Mart 1854, pentru evacuarea până în April a Principatelor. Şi la această somaţie se adăugiră în cursul aceluiaşi an la stăruinţile Anglo-Francesilor adesiunea, nu numai a Austriei, ci şi a Prusiei, totuşi atât de strâns legată de Romanovi[6].

La început, Ruşii întrebuinţau în cârmuirea ţărilor româneşti Sfatul Administrativ, fără a-i adăugi elemente de ale lor, ba, mai mult încă, se folosiau în Moldova şi de ofiţerii miliţiei locale[7]. Dar încă din Februar 1854, după ce se începe la Dunăre, — unde Turcii ocupaseră Calafatul ca şi alte puncte pe malul stâng, ca Oltenita, unde se dădu o luptă în dauna Ruşilor, pe care o pune pe pânză noul pictor muntean Teodor Aman, expunând la Paris tabloul, şi nu putuseră fi

---

[1] *Ibid.*, p. 264, no. 202. Declaraţia Sfatului că preia puterile; *ibid.*, pp. 268-70.

[2] Divanul muntean reunia pe bătrânii Iordachi Filipescu şi Herescu, pe Iancu Filipescu, pe Ioan Manu şi Ioan Bibescu, pe Ioan Otetelişanu şi Ioanid.

[3] *Ibid.*, p. 272, no. 207 (31 Octombre). Plecarea lui Ştirbei la 28; *ibid.*, p. 689. Renunţa la lista civilă.

[4] Iorga, *Gesch. des osm. Reiches,* V.

[5] Beer, *o. c.*, p. 459.

[6] Memoriul mieu citat, pp. 9-10.

[7] Cf. şi Alfons von Wimpffen, *Erinnerungen aus der Walachei*

scoşi de acolo —, ostilităţile, apărea „noul Chiselev", generalul Budberg, înviind instituţia „preşedintelui plenipotenţiar al Divanului"[1]. El se aşează la Iaşi cu o cuvântare care, într'o atmosferă vădit defavorabilă „protectorilor", interzicea Românilor, dacă voiesc să fie cruţaţi, orice amestec într'o politică peste puterile lor. Un Osten-Sacken, un Giers stăpâniră deci Moldova şi acelaşi amestec se produse şi în Ţara-Românească. Budberg primia demisiile membrilor Sfatului şi făcea el numiri[2]. Supt aceşti guvernatori, Teodor Balş, bătrânul Ştefan Catargiu, Petru Mavrogheni, Costachi Sturdza, N. Suţu, cu titlurile obişnuite de miniştri, îndepliniau funcţiunile administrative în Moldova şi primiau decoraţiile, pe când la Bucureşti favoarea rusească se revărsa asupra acestor boieri[3].

Cârmuirea militară rusească întrebuinţa miliţia munteană şi îndrepta spre Brăila artileria „valahă" pentru că găsia că e acolo mai bine decât la Bucureşti[4], cu explicaţia că n'o poate ţinea la cartierul său general, *unde n'are destule trupe* pentru a o supraveghia.

Dar, pe când Ruşii, şi cu Gorceacov, apoi cu Lüders, cu însuşi bătrânul Paşchevici, făceau silinţi desperate ca să iea

während der Besetzung durch die österreichischen Truppen in den Jahren 1854-1856. Viena 1878 (din *Oesterreichische Revue*, 1864-7), resumat în Iorga, *Mem. Ac. Rom.*, seria a 3-a, XIX, p. 250 şi urm.

[1] D. A. şi D. C. Sturdza, *o. c.*, II, p. 286, no. 216; pp. 301, 305-6. Halcinschi devenia vice-president al Sfatului administrativ muntean. Motivarea numirii lui Budberg e aceasta: „asupra comunicaţiei că Hospodarii Ştirbei şi Ghica arătaseră, după manifestul de războiu al Turciei către Rusia şi deschiderea ostilităţilor de Turci pe Dunăre, dorinţa de a se retrage de la guvernarea principatelor Moldova şi Muntenia, şi nevoind să ne opunem la această dorinţă, am crezut de cuviinţă, printr'o deosebită îngrijire pentru păstrarea ordinii şi a bunei stări a ţărilor încredinţate protecţiei noastre, potrivit cu precedentele", etc.; *ibid.*, pp. 305-6. Budberg vorbia Sfaturilor de „demisia oferită de Hospodari"; *ibid.*, p. 307. Pentru purtarea lui Urusov; *ibid.*, p. 306, no. 231.

[2] *Ibid.*, p. 332, no. 252. El dă rang de Ban lui Manolachi Băleanu şi lui C. Cantacuzino; *ibid.*, p. 465, no. 317; p. 466, no. 318.

[3] Drăghici, *o. c.*, II, p. 238 şi urm.

[4] D. A. şi D. C. Sturdza, *o. c.*, II, p. 306, no. 232; p. 321, no. 245. Pentru serbarea, cu participarea miliţiei moldoveneşti, a zilei Ţarului la Iaşi; *ibid.*, p. 318 şi urm. — Bal la care asistă 700 de boieri, supt patronagiul cnejilor Grigore şi Leon Cantacuzino.

Silistra, care, ca şi în 1828, îşi îndeplinia rostul de apărare fiind acuma supt conducerea tehnică a ofiţerilor aliaţilor Porţii, Austria îşi pregătia lovitura pentru a se interpune între cele două Puteri în luptă, cu speranţa de a putea să păstreze ţările asupra cărora de un veac şi jumătate se întindea lăcomia ei, ascunsă numai, din timp în timp, din causa împrejurărilor. Ea, care ţinea la Viena pe Mihai Obrenovici, văzuse cum consulul rus Tumanschi, apoi urmaşul lui, Fonton, caută să deschidă şi în aceste părţi de Apus drumul în Balcani [1], cum se creiază o Uniune slavă, care, de altfel, intră în legătură şi cu pribegii unguri şi poloni.

Pe când, în Ianuar 1854, Liprandi, veche cunoştinţă a ţărilor noastre, nu reuşia într'un atac la Cetate, se concentrau în Banat puternice elemente militare austriece, a căror destinaţie nu se desluşi de la început. Prinţul sârb, Alexandru Caragheorghevici, crezu că trebuie să visiteze pe comandantul lor, Italianul Coronini. Turcii, îngrijoraţi, se grăbiau a face concesii acelor cari s'ar fi putut, supt o presiune sau alta, să se aşeze lângă duşmanii lor sau lângă falşii lor prieteni; nu se ştia că Poarta e hotărîtă să se opuie cu armele unei străbateri austriece în Serbia asemenea cu a Ruşilor în Principatele româneşti. Prinţul însuşi, chemând şi sfătuitori tehnici din Apus, şi un Frances, se arăta gata de împotrivire [2], alcătuindu-şi, după o tradiţie pe care, din nenorocire, Moldovenii şi Muntenii, nu îndrăzniseră să o urmeze, o puternică armată şi vorbind cu mândrie în numele „naţiei" [3]. Din partea lui, Gorceacov, întărindu-se în Oltenia, părea gata să iasă înaintea Austriecilor, dincolo de Dunăre, la Sârbi. Şi, legând relaţii nu numai cu Muntenegrul, dar şi cu bandele greceşti din Tesalia, unind Greci şi Slavi într'o nouă „cruciată" de *stavrofori*, aţiţând, mai aproape, pe Bulgari, diplomaţia secretă a Ruşilor, mai de ispravă decât armatele lor, pregătia desfacerea Imperiului Otoman [4].

---

[1] După Wimpffen, Iorga, în *Mem. Ac. Rom., l. c.*, p. 2.

[2] Plângerea lui către Poartă; D. A. şi D. C. Sturdza, *o. c.*, I, pp. 425-6.

[3] *Ibid.*, II, p. 225 şi urm. Totuşi el trebui să ceară scuse, la Semlin, arhiducelui Albrecht.

[4] Wimpffen, resumat în *Mem. Ac. Rom., l. c.*, pp. 3-4.

Grecii fură însă opriți de intervenția flotei anglo-francese, iar Austriecii se arătau gata să între ei în Muntenegru și Albania, pe Mare, ținînd la Cattaro[1].

Deocamdată, cum Turcii, nizami și basbuzuci, nu puteau înainta mai departe decât banda de-a lungul Dunării, Rușii, dându-și sama de lipsa de folos a unor sforțări care împiedecaseră doar întrarea Turcilor și prin Dobrogea, unde trecură unele detașamente contra lor, luară, după visita lui Paschievici, hotărîrea de a se retrage.

Plecară trupele din Oltenia, desarmând miliția organisată de Știrbei, desființând carantina, tăind podurile, luând cu ei și administrația din Craiova (April), ai cării locuitori se împrăștiară în cea mai mare parte. Lumea rămânea părăsită, neputându-se pune la loc în grabă o altă administrație. Halim-Ahmed și Ismail-Pașa întrau peste câteva săptămâni în capitala olteană. Din nou, ca pe vremea Cârjaliilor, Pașa de Vidin, Samî, Egiptean, cerea pentru dânsul, potrivit cu noua concepție că Imperiul e nu numai o unitate politică, dar poate ajunge și una administrativă, administrația județelor oltene.

Pentru aceasta el credea că se poate sprijini și pe elementele românești ale emigrației, precum Poloni, unii trecuți la Islam, și Unguri erau, în acest punct, contra Rusiei și contra Austriei, în jurul comandanților turci[2].

In tot anul 1853 Eliad fusese la Chios, neavând nicio informație, măcar în ce privește pe Tell și pe Magheru. Până la sfârșitul anului primia însă știri exacte din ziarul grecesc guvernamental de la Smirna, *Amalthea*[3]. Și el avea, printr'una din surprinzătoarele învieri ale inteligenței sale, o visiune perfectă a lucrurilor; ieșind din obișnuitele reverii[4], el scria: „Frumos plan mi se pare să stea în defensivă oștirile de la Dunăre, căci, după întăririle ce s'au făcut pe toată linia Dunării, Rușii nu pot trece fără să piarză întreită oștire; al doilea, că planul rusesc de a scula popoarele din Rumelia se dejoacă, căci

[1] *Ibid.*

[2] *Ibid.*, pp. 4-5.

[3] Eliad, *Scrisorile din exil*, pp. 237-8.

[4] Dar îl pasionează și acolo ideile de „falanster" ale lui Fourier; *ibid.*, p. 239 și urm.

prezența armatelor lui Omer poate ține ordinea și pacea. Armata rusească din Principate rămâne mai cu gura căscată, iară Turcii, în Asia, aflându-se între popoare simpatice, ca Armenii, Circasienii, etc., în clima lor, în proviantele lor, pot face multă treabă... Niciodată Turcii n'au arătat nici atâta energie, nici atâta curaj, nici dorință de războiu, nici atâta strategie, nici atâta putere reunită de baionete disciplinate[1]".

Dar, pe lângă vestea cutărui emisar polon de la Brătieni către Ion Ghica, — el ar fi fost spânzurat ca spion rus —, Eliad putea să afle de sosirea la Constantinopol, unde veni, din Chios, și Tell, a lui Nicolae și Alecu Golescu (Negru), pe când Magheru s'ar afla la Dunăre, având a îndeplini un rol în cunoscutele și iubitele sale părți oltene[2]. Șeful conservatorilor se temea însă iarăși de nu știu ce isprăvi ale „nebunilor"[3]. Se gândia să nu fie rău venit dacă i s'ar da drumul și socotia că Turcii ar fugi de oricare din oamenii de la 1848[4]. Chemat în sfârșit la Constantinopol, atunci străbătut de clericii și studenții cari cereau neapărat războiul, el nu găsia niciun grup românesc solidar. Ar fi vrut ca Magheru însuși să înlocuiască pe Deivos *în fruntea voluntarilor români, cari și trecusera Dunărea cu Turcii*[5]. Încă din Decembre fostul șef al Guvernului revoluționar, internatul de la Chios, era trimes, oficial, la armata lui Omer-Pașa, și el lua între puținii săi credincioși și pe asociatul de la Islaz, popa Șapcă.

Omer ceru însă lui Eliad împăcarea cu Tell, care până atunci nu va fi lăsat a trece în Oltenia[6]. Dar și acuma bătrânul fost dictator nu suferia tovărășie; el pretindea ca generalul să rupă, nu numai cu Goleștii, fără osebire, dar și cu Ion Ghica, așa de bine privit la Turci. De o parte și de alta se manifesta fățiș o ură care trebuia să împiedece orice acțiune. Anume scene de ipocrisie ca să împiedece temuta „cămăcămie" a lui Ghica nu puteau să înlocuiască o înțelegere

[1] *Ibid.*, p. 238.
[2] *Ibid.*, p. 245.
[3] *Ibid.*, p. 246.
[4] *Ibid.*, p. 249.
[5] *Ibid.*, p. 251. Aceleași bănuieli în ce privește, nu numai pe Unguri, dar și pe voluntarii greci din oastea turcească; *ibid.*.
[6] *Ibid.*, pp. 252-7.

francă, onestă și durabilă; se mai vorbia între cei doi și de șansele de Domnie ale unuia și altuia.

Tell rămase, astfel, la Șumla, unde între în conflict cu Deivos și cu Crețulescu, care era în legătură cu Polonii lui Sadâc-Pașa (Czayka) [1], pe când Eliad chema în lagărul comandantului suprem turc pe Grigore Grădișteanu și pe Magheru [2]. El se temea încă de atunci că intervenția austriacă va restabili pe Știrbei [3]. Credea sincer că Principatele au fost oferite în scris lui Francisc-Iosif, nu numai de Domnul muntean, care prin Trieste stătea să vie la Constantinopol, dar și de Bibescu, de Alexandru Ghica, de Mihai Sturdza [4]. Și el auzise de existența „cruciaților", pe cari-i socotia la 2.000, și credea că poate ști și numele tuturor persoanelor, de altfel de mică însemnătate, care-i finanțează [5].

De fapt, la Vidin veniseră Filipescu și chiar Magheru și Tell, în vederea unei legiuni românești luptând pentru Turci [6]. Un izvor austriac semnalează și prezența Goleștilor și a lui Pleșoianu [7]. Dar și acuma erau trei tabere: cei rămași la Paris, sperând totul de la o mare schimbare europeană, cei de la Șumla, cu Omer-Pașa, cei de la Dunărea olteană, cu șefii trupelor turcești de acolo. *Fusese vorba de un firman al autonomiei, căruia i s'ar fi dat drumul în același moment cu actul care, cum am văzut, se acordase Serbiei pentru a o reține credincioasă* [8], *dar nimic nu intervenise pentru a înlocui o stare de lucruri care, după deschiderea războiului, nu mai putea să fie aceia a Convenției de la Balta-Liman.* Iar, pe de altă parte, cum o observa cu dreptate Eliad, în mijlocul amintirilor sale înăcrite de miserie și nenorocire, *Austria, pe care Turcii și-o socotiau încă folositoare și de care, în orice cas, nu se puteau rupe, privia cu destulă temere prezența în oastea turcească de la Apus a revoluționarilor unguri și a celor polonezi, asociații celor d'intâiu în*

[1] *Ibid.*, p. 259 și urm.
[2] *Ibid.*, p. 261 și urm.
[3] *Ibid.*, pp. 264-5
[4] *Ibid.*, pp. 266-7.
[5] *Ibid.*, p. 269.
[6] *Ibid.*, pp. 268-9.
[7] Wimpffen, *o. c.*, p. 65 și urm.
[8] Eliad *o. c.*, pp. 279-80.

1848, pentru ca să poată admite fără protestare o întoarcere a oamenilor revoluției din București[1]. Pentru căpetenia conservatorilor, de altfel, prețuiți numai de micul grup de oameni cu totul neînsemnați cari se aflau în jurul lui, la București nu mai erau decât doar „patru farisei de episcopi, cu Mitropolitul lor, și vre-o zece familii de Româno-Fanarioți"[2]. Ii scăpa din vedere și tot ce se formase în spirite la cei din Paris, în atingere de sigur cu ce era mai exaltat în cercurile revoluționare mazziniene și radicale, dar și cu o civilisație disciplinată, și tot ce dăduse ca alt tineret învățământul național. Despre ce era în Moldova și influența care începea să pornească de acolo, ca și despre starea de lucruri din Ardeal, acest deștărat și desrădăcinat n'avea nici cea mai mică ideie.

Austriecii, concentrați în Banat, păreau că pregătesc despăgubirea pentru usurpația rusească în Principate printr'o ocupație în partea apuseană a Balcanilor. Dar în curând frontul lor se întinse în Răsăritul Ardealului, mergând până în Bucovina. Cum se învedera că Rușii nu pot face ispravă și că vor trebui să renunțe la ideia de la început a războiului la Dunăre, cei din Viena se gândiau acum la prada, mai ușoară, a celor două țări românești. Incă din Maiu se luase hotărîrea ocupației lor, dar se aștepta evacuarea rusească, așa că numai în Iunie se puteau lua măsurile pentru luarea în stăpânire a Olteniei și a părților de peste Olt. Până atunci o ultimă ciocnire între ostașii Țarului și ai Sultanului avuse loc la Brâncoveni[3].

Dar, ca să se ajungă la ocupația austriacă, diplomația cea mai precaută din Europa voia anume asigurări din toate părțile. Ca să nu se rupă cu Rușii, li se puse în vedere ce pagube sufăr interesele austriece, și în ce privește navigația pe Dunăre, de pe urma prelungirii unei stări de război fără resultat în perspectivă. Se arăta că Austria a trebuit să se alăture Puterilor apusene, acuma în război cu Țarul, și îi se recomanda mutarea aiurea a câmpului de luptă pentru

[1] *Ibid.*, p. 280.
[2] *Ibid.*, p. 282.
[3] Wimpffen, *o. c.*, pp. 64-7.

a se evita o ciocnire cu aceşti prieteni cari fuseseră aduşi a întra în cealaltă tabără. Altfel, se afirma că Impăratul Austriei are „datoria imperioasă de a avisa el însuşi la mijloacele potrivite pentru a apăra interesele pe care situaţia actuală le compromite aşa de greu“ [1]. Şi se adăugiau ameninţările, tot aşa de netede, ale Prusiei, care se credea chemată să apere şi ea interesele Dunării germane [2], cu tot ceia ce se putea face, deocamdată economic şi cultural, pentru sporul german, în aceste regiuni.

O asemenea asigurare trebuia luată şi de la Turci, de şi comandanţii dunăreni fremătau de mânie la ideia că o altă armată va veni să se aşeze pe teritoriul „Impăratului“ lor. Cum Austriecii ţineau cu orice preţ ca războiul pe care-l aveau gata Anglo-Francesii, războiul liberalilor, al prietenilor revoluţiei, să nu înceapă la Dunăre în mijlocul unor societăţi naţionale abia ieşite din tulburări revoluţionare, cum ei prevedeau cu groază apariţia în mijlocul trupelor lui Napoleon al III-lea şi ale reginei Victoria a emigraţilor de la Paris şi de la Londra, ei grăbiră încheiarea cu Sultanul a convenţiei de la Boiagì-chioiu [3].

Prin această înţelegere se prevedea menţinerea presenţei unei armate „străine“ dincoace de Carpaţi. Aceasta se va face, la nevoie, şi cu sila. *Se va lucra pentru aceasta împreună cu Omer-Paşa, dar fiecare din cele două armate va funcţiona deosebìt, cu totul independent, fără coordonare, fără subordonare, nicăiri şi în nimic. Se va întrebuinţa, pentru administraţia civilă, aceia care, în numele Sultanului, fusese până atunci.* administraţia căreia, ca să nu i se zică: românească, moldovenească, „valahă“, se întrebuinţa terminul de: locală, întocmai cum mai târziu limba sârbească în Bosnia şi Herţegovina ocupată se va numi, exclusiv şi permanent, „limba ţării“, *Landessprache*. Se va deschide astfel o periodă, peste măsură de grea, a rivalităţii de fiecare clipă între două armate, din care cea otomană, mândră de biruinţile ei şi pătrunsă de cel mai bun spirit, se simţia continuu jignită că pe însuşi teritoriul stăpânului ei se află o alta, al cării rost nu se putea

[1] D. A. şi D. C. Sturdza, *o. c.*, II, pp. 452-3.
[2] *Ibid.*, pp. 456-7; Iorga, memoriul citat, pp. 11-2.
[3] D. A. şi D. C. Sturdza, *o. c.*, II, p. 459 şi urm.

îndreptăți de vreme ce trupele lui Omer-Pașa erau capabile, cu prisos, să întroneze și să conserve acea „ordine legală" de care se vorbia în Convenție. Aceasta fără a mai ține în samă că marele comandant al Turcilor era un fost subofițer al armatei austriece, desertor și renegat, care nu putea să nu aducă toate amintirile și toate dușmăniile sale, având să întâmpine la comandanții din cealaltă parte sentimente ca acelea care se cuvin unei asemenea cariere. In sfârșit, cum nimic nu lega pe Românî de această armată austriacă, venită cu promisiuni, dar izbutind prin protecțiile ei să se facă de la început impopulară, — se evitase orice contact între Românii din trupele împărătești și cei din țara ocupată, chiar dacă ocupația s'a început cu elemente militare „valahe" —, Omer-Pașa se putea sprijini pe simpatiile populației, dar, iarăși, în măsura pe care li-o îngăduia așteptarea înfrigurată a apariției steagului francez, de care, de atâta vreme, erau legate speranțele unei națiuni vii și pline de încredere în viitorul ei.

Deocamdată Austriecii scoaseră înainte, pentru a grăbi înaintarea lor, privită de Turci cu atâta dușmănie, încât Pașa de Vidin amenința că bateriile sale din Ada-Calè și Cladova vor trage asupra vaselor de transport [1], starea de absolută nesiguranță pe care o crea retragerea Rușilor din Oltenia. Un Grec al lui Samî-Pașa lua măsuri samavolnice pe teritoriul evacuat, și o miliție românească, pe care o recomandau șefii ruși, nu se putu organisa spontaneu. Bande de hoți începeau să tie drumurile. Dintre oamenii de la 1848, apăreau Romanescu, Marghiloman pentru a încerca o mișcare națională [2]. *Astfel intrarea Imperialilor ar fi devenit pentru țara însăși singurul mijloc de apărare*.

In acest timp planul legiunii românești pe care s'o organiseze emigrații — și Rosetti alergă de la Paris [4], apoi D. Bră-

[1] Wimpffen, *o. c.*, p. 73.

[2] *Ibid.*, p. 68 și urm.

[3] V. acum și tot ce a scos nou I. Nistor din Corespondența lui Coronini, București 1938.

[4] V. scrisoarea lui din Belgrad, 30 Ianuar 1854, în *C. A. Rosetti (1816-1916), la o sută de ani de la nașterea lui,* București 1916, pp. 409-10. V. și no. v și n-le următoare. El trece la Constantinopol; acolo și, no. III, scrisoarea lui Al. Gh. Golescu, despre buna pri-

tianu, gata să înarmeze pe Olteni, „fie şi cu ciomege“ [1], — nu putu să fie realisat, de şi, supt alte forme, el va mai apărea în cursul războiului. Nicio organisaţie a radicalilor nu fu cu putinţă, cum şi nicio înţelegere a celor câteva elemente militare. La Şumla, purtând fesul pe cap ca orice Vogoridi, Eliad se lăsa recomandat ca „Heliad-beiu, Român trimis de Inalta Poartă lângă Omer-Paşa ca represintant al naţiei române şi consilier al mareşalului în ce se atinge despre Români“ [2].

Pe la jumătatea lui Iulie, comandantul austriac Coronini, Italian de naştere, arunca proclamaţia sa către „locuitori“. „Se pun“, scria Eliad, „ţepeni şi ţanţoşi ca nişte conchistatori şi suverani ai ţării.“

Ocupaţia austriacă se făcea însă greu şi prin mari încurcături, fără să poată da o rânduială solidă ţărilor, din fericire rămase supt îngrijirea Divanului singur, după retragerea din Bucureşti, la 31 Iulie, a lui Gorceacov, care trecu puterile asupra fostului Caimacam Constantin Cantacuzino [3].

Divisia Paar, întrând pe la Vârciorova, fu îndată rechemată în Ardeal, în momentul când Budberg mai asigura pe mitropolitul Nifon şi pe boieri că armata Ţarului nu va pleca şi se opria evacuarea Giurgiului. „Stavroforii“ apăreau, gata de luptă, la Piteşti. Totuşi măsuri se luau pentru ca şi miliţia munteană, amestecată şi până acum cu cea rusească, să fie atrasă în mişcarea de retragere [4]. Cum cea din Moldova, de şi participase la serbările ruseşti, nu se arăta dispusă a trece Prutul, ea fu încunjurată de Ruşi şi desarmată, unul din şefii recalcitranţi, căpitanul Filipescu, fiind dus ca prisonier în

---

mire, de Omer-Paşa la Şumla (şi despre rolul lui Tell şi Eliad acolo). Şi Ştefan Golescu apăruse în lagăr (scrisoarea lui către Omer; *ibid.*, no. IV); asprul răspuns al acestuia; *ibid.*, no. V. Despre fratele lui Omer, care fuse douăzeci de ani în Moldova; *ibid.*, p. 430. In Oltenia 400 de grăniceri se oferă Turcilor, cari nu-i primesc.

[1] *Ibid.*, no. X. Scrisoare de la Severin, 6 Maiu. Era la Vidin, în Maiu; *ibid.*, no. XII. Era un plan de acţiune comună cu Polonii; *ibid.*, p. 452.

[2] Eliad, *o. c.*, pp. 30-1.

[3] D. A. şi D. C. Sturdza, *o. c.*, II, pp. 479-80. Se prevedea însă că o parte din teritoriu va rămânea supt comandamentul rusesc.

[4] Wimpffen, *o. c.*, p. 68 şi urm. Cf. Nistor, *o. c.*

Rusia, iar Hatmanul N. Mavrocordat înlocuit cu Balş[1]. Comisarul pentru aprovisionare, Manole Florescu, fu şi el reţinut, pentru întovărăşire.

Dar acum măsurile austriece fuseseră luate pentru ca, la nevoie, Ruşii să fie încunjuraţi din toate părţile, şi pe la Tulgheş, şi pe la Bicaz, şi pe la Cârlibaba.

Divanul muntean, având să aleagă între Turci şi Austrieci, păru că se orientează către aceştia din urmă, un trimes al până atunci atât de rusofilului Constantin Cantacuzino mergând până la Bistriţa ardeleană cu o scrisoare către arhiducele Albrecht, în care se cerea a se primi o deputaţie a ţării care e gata să se închine acestuialt Impărat creştin[2]. Dar, acum, Omer-Paşa alerga să se substituie noilor usurpatori.

Incă de la începutul lui Iulie Turcii erau în Giurgiu, şi la 8 August st. n. Halim-Paşa întra în Bucureşti cu o avangardă otomană, condusă de Sadâc-Paşa Polonul, şi înştiinţa pe locuitori că a luat în stăpânire oraşul în numele „atot puternicului Suveran", căruia trebuie să-i arăte cuvenita „supunere"[3].

Indată, emigraţii alergară la Omer-Paşa. Acesta primi la Giurgiu pe doi Filipeşti, pe Văcărescu. O amnistie fusese proclamată pentru amicii Ruşilor[4], dar fără a se spune, şi una faţă de alţii: cea d'intăiu, supt Ştirbei întors, va trebui apoi retrasă. In Capitala munteană, unde se aştepta şi Eliad, care veni mai târziu numai, pentru afaceri, şi pe foarte scurt timp, fără a încerca vre-o manifestaţie politică, se vedeau Nicolae Golescu, lângă Mitică Creţulescu, de care a fost vorba şi mai înainte, şi se pomeneşte şi trecerea lui C. A. Rosetti[5]. Am văzut că, de un an şi mai bine, la Palermo, unde agonisa în miserie, N. Bălcescu închisese ochii arşi de lungul dor al ţării, lăsându-i comoara sufletului său închisă în „Istoria lui Mihai Viteazul", îndemn şi învăţătură pentru viitor.

Dar spiritele erau necontenit urmărite de fantoma revolu-

[1] Pe larg, în Nistor, *o. c.*
[2] Wimpffen, *o. c.*, p. 91. Cf. Drăghici, *o. c.*, II, pp. 244-5.
[3] Wimpffen, *o. c.*, pp. 93-4.
[4] D. A. şi D. C. Sturdza, *o. c.*, p. 488.
[5] Wimpffen, *o. c.*, p. 94.

ţiei. După informaţii mai târzii, „nepotul" lui Magheru ar fi fost dus, în sunetul clopotelor, de preoţi, de ţărani dintr'un sat aproape de Calafat la biserică, unde parohul scoase de supt piatra altarului proclamaţia din 1848 şi i s'ar fi spus că Gheorghe Magheru e aşteptat şi, dacă se va ivi, şi femeile şi copiii vor lupta pentru Constituţie [1].

Erau numai ilusii, ca şi în ce priveşte posibilitatea unui alt regim, Halim se grăbise să înştiinţeze că nu e vorba de nicio schimbare în guvernul care este. „Până când (Suveranului nostru)", spunea el Bucureştenilor, „îi va plăcea să preschimbe soarta voastră, nimeni să nu îndrăznească a lua iniţiativa şi a cere cu zgomot vr.-o prefacere, căci *nişte asemenea turburători vor fi pedepsiţi de către noi cu asprime*" [2].

Dar numai la 15 August, Omer, căruia generalul Popovici îi anunţase răpedea înaintare austriacă, întra în Bucureşti cu nizami şi trupe de cavalerie, ferindu-se a lua cu dânsul şi başbuzuci, numeroşi într'o armată cu elemente populare fanatice, şi cu Egipteni. Se făceau lagăre şi la Cotroceni şi la Colintina, pe când Englesul Lakeman, devenit Mazar-Paşa, care se va aşeza apoi statornic aici, alerga cu ceva călăreţi să întâlnească spre Buzău coada Ruşilor cari se retrăgeau [3]. Derviş-Paşa lua locul de comisar pe care-l avuseră, pe rând, Fuad şi Ahmed-Vefâc.

Firește că nu mai putea fi vorba de acea închinare către Austrieci la care, cu atâta uşurătate de spirit, se gândiseră aceia cari primiseră bine pe Ruşi, de şi nu atât de mult ca în Moldova, unde se uitaseră orice tradiţii de luptă şi se părăsise chiar cea mai elementară bună cuviinţă naţională. Delegaţia care trebuia să meargă în Ardeal nu mai fu deci aleasă. Dar şi fără acest interesant omagiu Imperialii trecură, şi pe la Turnul Roşu şi pe la Predeal, înaintând prin locuri care

---

[1] Iorga, *Cor. Ştirbei*, I, p. 190. Un fiu al generalului, Ioan, era la Constantinopol; *ibid.*

[2] D. A. şi D. C. Sturdza, *o. c.*, II, pp. 480-1. Se punea în perspectivă, fiind vorba de îngrijirea ce se va da răniţilor ruşi, că, poate, cele „două Impărăţii ce astăzi se războiesc, mâne se pot împăciui"; *ibid.*

[3] Iorga, *Cor. Ştirbei*, I, p. 108 şi urm.

prin miserie și boală, prin pustiire arătau pătrunderea recentă a Rușilor; colonelul Voinescu I, care fusese prefectul de poliție al lui Știrbei, îndeplini pe lângă aceștialalți năvălitori, între cari și Italieni, funcțiunile care fuseseră încredințate pentru venirea Rușilor lui Florescu; apoi se trimese, în altă parte, pentru același scop, și bătrânul rusofil Solomon[1].

Intrarea Imperialilor în București se făcu la 6 Septembre. Dar, când fu vorba de o proclamație către aceiași „locuitori", anonimi pentru toată această lume străină și stăpână, Omer, care se intitula „guvernator general al provinciilor reocupate", și Derviș nu voiau s'o îngăduie, și Solomon, care trecu peste aceste instrucții, fu, un moment, arestat.

Proclamația, răspândită liber la Iași, care nu primise încă pe Turci în ceia ce bătrânul istoric Manolachi Drăghici numește: „pământul făgăduinții, din care acum izvoriau numai lacrimi de durere", de noul comandant al pieții, venit din Bucovina, generalul Blumenkron, cuprindea mențiunea convenției încheiate cu Turcii și asigurarea că nu e vorba decât de o nouă și sigură chezășie a păcii printr'o armată de o perfectă disciplină, „fără nicio atingere a privilegiilor ce sânt asigurate de Sublima Poartă". Nu lipsia însă, cu gândul la revoluționarii de mai multe nații, cari se strecuraseră odată cu soldații turci, adausul că *„se va păzi cu toată asprimea legii către (sic) orișice încercare de răsculare sau de amenințare a ordinii publice"*[2].

Turcii nu lipsiră să puie în față, supt iscălitura lui Derviș-Pașa, ale cărui instrucții erau să fie prietenos cu Austriecii, o altă proclamație, care, aceasta, nu se îndrepta către simplii „locuitori" ai celor două țări, ci către „Valahi", către „Români", *a căror „națiune" era deci recunoscută.* Comisarul imperial, care-și destăinuia această calitate, vestia că vor veni trupe austriece, a căror presență nu trebuie să neliniștească pe nimeni, ele aparținând „uneia din Puterile amice și aliate ale Sublimei Porți". El asigura că după plecarea Rușilor „starea de mai înainte a țării trebuie să fie restabilită". Se spunea limpede, după învățătura de la Constantinopol și în concordanță cu dorințile emigraților, ca și după presiuni anglo-

[1] Nistor, *o. c.*

[2] D. A. și D. C. Sturdza, *o. c.*, II, pp. 492-3.

Grigore Alexandru Ghica.

francese, că, păstrându-se „vechile privilegii și imunități", „veți vedea încă prin aceasta că *păstrarea acestor privilegii nu e datorită de loc tratatelor care acum sânt anulate*, ci grijii binevoitoare și părintești a Maiestății Sale Imperiale Sultanul". Era deci ruperea cu era *Regulamentului Organic*, împreună cu negarea că Rusia ar fi impus schimbările în situația mai veche a țărilor românești. „O mai fericită desvoltare" a acestor așezăminte era pusă în legătură cu împrejurările ce se pot produce[1].

Ca singurul în drept, împreună cu Omer-Pașa, a da orânduiri în țară Sultanului, Derviș numia un Consiliu Administrativ, având însă în frunte tot pe Constantin Cantacuzino, și ca membri tot pe aceia cari funcționaseră supt Ruși, doar cu adausul, ca provisoriu, la Justiție, a tânărului Ioan Cantacuzino. Pentru orice ar fi să se schimbe, să se aștepte „ordinul" Porții [2].

De altfel rechemarea lui Știrbei era de mult hotărîtă. Dar ea întâmpina greutăți, Omer-Pașa fiind contra aceluia pe care-l socotia prea mult legat de Austria. Colquhoun, care se pare că în adevăr prefera numirea lui Ion Ghica, făcea tot ce putea ca s'o împiedece și, ca și dânsul, Poujade, legat, prin căsătoria sa, cu familia Ghica[3].

Pentru a preveni pe Austrieci, cunoscuți ca ocrotitori ai lui Știrbei, adăpostit câtva timp la dânșii, același comisar, înlăturând orice inițiativă politică a lui Coronini, înștiința Sfatul că, potrivit unei hotărîri a Sultanului și fără a trece cu vederea convenția de la Boiagi-chioiu cu Austriecii, o să readucă pe represintanții stării legale în Principate, Domnii îndepărtați în 1853[4]. Ei *„au primit poruncă"* să revie la locurile lor. 1853

Dar nici Coronini nu se lăsa. La aceeiași dată de 13 Septembre el făcea să se afișeze proclamația sa, care se rostia astfel: „atât Curtea imperială a Austriei, cât și Inalta Poartă au socotit de trebuință..., să recheme pe prinții legitimi ai numitelor țări și să dea din nou în mânile lor cârma adminis-

[1] *Ibid.*, pp. 498-9.
[2] *Ibid.*, pp. 500-1.
[3] Wimpffen, *o. c.*, p. 128.
[4] Iorga, *Cor. Știrbei*, I, p. 505, no. 342.

traţiei“ [1]. Deci şi el, ca şi Derviş, după ordinele primite şi de unul şi de altul, au invitat pe Domnii restatorniciţi să iea asupra lor misiunea din nou încredinţată priceperii lor. Nu se uita a se spune în proclamaţia pentru Munteni că Ştirbei se află la Viena [2].

Intrând la Bucureşti în ziua de 6 Septembre, cei 12.000 de Austrieci, între cari şi Croaţi, Unguri, Poloni, fură primiţi de Constantin Cantacuzino şi de un grup de boieri potrivit cu situaţia lor, dar un martur frances asigură că „nicăiri n'a văzut cel mai mic semn de entusiasm, măcar de bunăvoinţă reală“ [3].

Intrarea Austriecilor în Moldova se făcu supt conducerea supremă a generalului Hess, care comunica deschis lui Buol că lucrurile nu se vor îndrepta în Principate până nu „va fi izgonit din ele, pentru totdeauna, şi ultimul Turc“, reprezintant al „barbarelor horde“ şi al „asiaticei guvernări storcătoare“, puindu-se în loc, deci formal, în numele Europei [4], o „protecţie“ austriacă asemenea cu o durabilă ocupaţie, sprijinită pe binefaceri economice, culturale, şi chiar sociale, contra egoismului boieresc [5]. Imperialii pătrundeau în acelaşi timp prin mai multe trecători. Începută la 18 Septembre st. n., înaintarea a ţinut douăzeci de zile, Iaşul primind o garnisonă de 10.000 de oameni [6]. Primirea din partea populaţiei fu şi aici ca şi la Bucureşti, unde adăugim că o deputaţie alcătuită din episcopul de Argeş, din Iancu Filipescu şi din Scarlat, fiul lui Grigore-Vodă Ghica, mersese

---

[1] Şi în Nistor, *o. c.*

[2] Iorga, *Cor. Ştirbei*, I, pp. 506-7.

[3] Jouve, *Voyage à la suite des armées alliées en Turquie, en Valachie et en Crimée*, II, Paris 1855, pp. 194-7. El apasă asupra caracterului strivitor al rechisiţiilor; *ibid.*, p. 184.

[4] „Die Ausübung des Protectorates dieser Länder von dem gesammten Europa Oesterreich allein übertragen.“ Se păstrau însă, ca ocrotiţi, „Hospodarii“.

[5] După Beer, *o. c.*, p. 823 şi urm., Iorga, în *Mem. Ac. Rom., l. c.*, p. 854 şi urm. Se arată ce puncte ar trebui întărite, la Galaţi, lângă Focşani şi pe Prut, apoi ce ar trebui făcut la Dunăre (dar şi linie ferată Cernavodă-Chiustenge) şi pe Marea Neagră. Turcii sânt arătaţi ca sprijinitori în aceste părţi ai spiritului revoluţionar.

[6] Wimpffen, *o. c.*, p. 149 şi urm.; Drăghici, *o. c.*, II, pp. 216-7.

C. A. Rosetti ca ofițer.

să întâmpine pe Coronini[1], relativ bună. Feldmareşalul locotenent Paar, care fu cel d'intâiu în capitala Moldovei, venind de la Oneşti, găsi acolo o administraţie în fruntea căreia Gorceacov, plecat numai la 16 ale lunii, pusese pe Constantin Sturdza[2]. Derviş-Paşa crezu însă necesar să apară şi el la Iaşi, ca să „explice" ocupaţia[3].

Incepu din acest moment o luptă surdă, trecând însă une ori şi la acte făţişe, între şefii celor două armate care, nefiind mărginite dintru început la o anume misiune pe un teritoriu determinat, căutau firește să-şi întindă fiecare cât mai mult cercul de activitate.

Austriecii ar fi vrut să ocupe Galaţii şi Brăila, de unde Ruşii luaseră cele şapte canoniere supt steag muntean, dar, de şi se aşezaseră în acest din urmă port, ei trebuiră, după ordine de la Viena, să-l cedeze Turcilor[4]. Această atitudine fu urmată şi mai departe. Cum trupe turceşti nu erau în Moldova, Omer va propune o acţiune peste Prut care ar fi adus şi aici amestecul său[5].

Inainte de întoarcerea Domnilor[6], la începutul lui Octombre se căută, după stăruinţa necontenită a Austriecilor, cari nu pierdeau din ochi elementele revoluţionare, curăţirea de emigraţi a celor două Capitale româneşti. „Cluburile" bucureştene, cu atitudinea lor turcofilă, enervau pe Coronini, ai cărui ofiţeri nu găsiau prietenia aşteptată la aceia cărora li garantau „ordinea". Poloni, ca Zamoyski, se puteau vedea pretutindeni atunci când Sadâc-Paşa juca un rol important în armata de ocupaţie[7]. Se căpătă deci încă din primele zile ale lui Septembre o primă purificare, odată cu plecarea lui Ismail-Paşa, trimes în Asia. Eliad nu fu cruţat în aceste bă-

[1] Wimpffen, *o. c.*, p. 108.
[2] *Ibid.*, p. 148.
[3] Drăghici, *l. c.*
[4] Wimpffen, *o. c.*, pp. 133-4, 136. Cf. *ibid.*, p. 115.
[5] *Ibid.*, pp. 151-7.
[6] Ştirbei stătuse, bolnav, la Baden, lângă Viena; Iorga, *Cor. Ştirbei*, II, p. 245, no. VI. De acolo anunţă Sfatului apropiata revenire; D. A. şi D. C. Sturdza, *o. c.*, I, pp. 513-4.
[7] Pentru rolul lui mai târziu; *ibid.*, pp. 506-7, 522-3, 533-5. La plecare el adresase o proclamaţie către „Moldoveni şi Valahi"; *ibid.*, pp. 562-3. Cf. Eliad, *o. c.*, p. 338.

nuieli[1]. Mazar-Paşa fu, în sfârşit înlăturat, şi Sadâc însuşi trebui să părăsească Bucureştii[2].

Instalarea Domnilor, voită de Austrieci, fu privită tocmai de aceia cu duşmănie de Turci. Cei cari, în loc să se ducă la Constantinopol, preferaseră o şedere la Viena sau oriunde aiurea în Apus, nu puteau fi nişte credincioşi „funcţionari" ai Sultanului, care în acel timp spera de la alianţa sa cu Anglo-Francesii cele mai mari resultate, până la reanexarea Crimeii, spre care, campania din Dobrogea neizbutind din causa condiţiilor de sănătate, se îndreptau impunătoarele flote ale Apusului[3]. Omer plecă la Călăraşi ca să nu fie de faţă; ofiţerilor austrieci li se ceru să se abţie de la solemnitate; Mazar-Paşa îndemna în afişe tipărite şi populaţia să nu iasă înaintea unui Domn care fusese totuşi bun, drept şi harnic; miliţiei i se „porunci" să nu primească solemn pe acela care o refăcuse. Steagurile la fereşti fură oprite[4].

Dar la Giurgiu, în ziua de 4 Octombre st. n., cel rechemat în Scaunul său primia onoruri militare turceşti de „muşir", pe când un delegat al lui Coronini aducea salutările acestuia, şi se găsiră boieri cari, împreună cu episcopul de Buzău, să-i ureze bună venire. In Bucureşti lumea se arătă mişcată şi, cu toată intervenţia lui Omer-Paşa, soldaţii lui Francisc-

---

[1] Raportul lui cu Derviş-Paşa, care-i impută revoluţia de la 1848, izvor al relelor; *ibid.*, pp. 301-7. De ce au proclamat *România Mare?; ibid.*, p. 302. El iar pune ideia în sarcina radicalilor şi mai ales a lui Ion Ghica; *ibid.*, pp. 303, 305. Dar, în cursul convorbirii, aruncă, la întrebarea Turcului: „ia spune-mi cine a ieşit cu România Mare", această mândră sentinţă: *„Ea nu e ieşită; ea există până unde se vorbeşte limba română, cum există şi Germania şi Italia, şi asta nu e nici virtutea, nici crima nimului"; ibid.*, pp. 304-5. Voià un ducat vasal Turcilor; *ibid.*, p. 338. Dar vedea şi perspectiva *regatului complect, cu prinţ străin; ibid.*; cf. p. 378. Duşmănia lui cu Czartoryski, Zamoyski şi Sadâc-Paşa; *ibid.*, pp. 308-10. — Fură retrimeşi la Şumla şi Ştefan Golescu, arestat la Vidin, care rămânea legat de „România Mare", şi Tell; *ibid.*, p. 313 şi urm. Eliad îşi aminteşte şi de primirea lui la Braşov; *ibid.*, p. 323.

[2] Wimpffen, *o. c.*, pp. 117-9, 125

[3] V. şi scrisoarea prin care Ştirbei anunţă primirea invitaţiei prin Derviş-Paşa; Iorga, *Doc. Ştirbei*, I, p. 167.

[4] Wimpffen, *o. c.*, pp. 139-40.

Iosif, înşiruiţi pe străzi, dădură onorurile. La Palat erau, lângă Mitropolit şi funcţionarii români, Coronini şi ofiţerii statului-major al său (5 Octombre)[1]. Domnul se adresa în cuvinte iubitoare către supuşii săi[2].

Grigore Ghica, după a cărui rechemare Derviş-Paşa se crezuse îndreptăţit a numi el miniştrii[3], veni mai târziu (la 14) pe Dunăre la Galaţi, şi, pentru a-l instala, merseră la Iaşi şi Coronini şi Derviş-Paşa[4].

Intre sfătuitorii Domnilor restabiliţi nu se făcură schimbări însemnate. Rămaseră, la Bucureşti, cei doi Filipescu şi Otetelişanu, dar, înlăturându-se Slătineanu şi tânărul Ioan Cantacuzino, se puseră în loc Nicolae Băleanu şi ruda domnească Alexandru Plagino. Ba chiar Câmpineanu întră în Sfatul administrativ. Ştirbei trebui să explice noului Mare Vizir Aalì că a căutat să-şi sacrifice rudele, care se retrăseseră totuşi supt Ruşi, Ioan Manu şi Iancu Bibescu[5]. Ghica aduce lângă dânsul pe fiul şi ginerele său, chiamă pe Ştefan Catargiu pentru experienţa lui, şi introduce ca elemente noi pe Boldur-Lăţescu şi pe „progresistul" Ralet, om cult şi de spirit, prieten al revoluţionarilor de la 1848, ţinuţi încă de-o parte[6].

Cum amestecul turcesc era peste măsură de supărător, Sadâc cerând înscrierea amicilor Rusiei pe o adevărată, şi nu nemeritată, listă de proscripţie — în Muntenia, Emanoil Florescu, care fusese totuşi delegat oficial pe lângă Ruşi[7], Solomon, care se grăbi să treacă în Ardeal[8], iar, în Moldova,

---

[1] *Ibid.;* Iorga, *Doc. Ştirbei*, I, p. 155.

[2] *Buletinul,* Septembre 1854.

[3] C. şi A. Sturdza, Şt. Catargiu, Teodor Balş şi P. Mavrogheni; D. A. şi D. C. Sturdza, *o. c.,* I, p. 519-20. Tot acolo primele acte ale lui Grigore-Vodă.

[4] V. Slusanschi, *l. c.,* pp. 78-9.

[5] D. A. şi D. C. Sturdza, *o. c.,* I, pp. 512-3. Lămuriri pentru Băleanu, Câmpineanu şi Plagino, Oteteleşanu, I. Filipescu, Vlădoianu, N. Creţulescu; *ibid.,* pp. 513-4.

[6] Wimpffen, *o. c.,* pp. 142, 150-1; Iorga, *l. ult. c.,* pp. 156-7.

[7] *Ibid.,* pp. 496-7. Ştirbei înlocui pe colonelul Paznanschi cu Vlădoianu; *ibid.,* p. 497, no. XXXVI.

[8] Energicul protest al lui Coronini; *ibid.,* pp. 492-3. El cerea imediata rechemare a lui Solomon; *ibid.,* p. 500, no. XXXIX. I se dădu explicaţia că *el devastase şi însângerase,* până la aruncarea în

fraţii Moruzi, Constantin şi Panaioti, colonelul Singurov [1] —, ajungându-se la arestări şi silind pe Moruzeşti să treacă Prutul, cum miliţia, jandarmii munteni erau întrebuinţaţi după bunul plac turcesc, o înţelegere între Domni era mai necesară decât oricând. Lascar Rosetti, trimes de Ghica la Bucureşti pentru a trata schimbări în ce priveşte vămile, va fi avut şi alte însărcinări (Decembre) [2]. Se răspunse prin misiunea la Iaşi a lui Plagino [3]. Indată se căută şi legătura liniilor telegrafice instalate de Austrieci. Era vorba, în primăvară, şi de o întâlnire între cei doi vecini, şi pentru a vorbi asupra „chestiunilor politice" comunicate şi lui Coronini [4]. Se ajunse la fixarea pentru aceasta a zilei de 11 April, dar atitudinea presei moldoveneşti faţă de Ştirbei sili pe acesta să se plângă făţiş de nedreptatea ce i se face cu îngăduinţa Guvernului moldovenesc, mai ales „ţinând samă de solidaritatea poziţiilor noastre şi de identitatea de interese [5]".

Dar Turcii trebuiseră să evacueze Muntenia. Omer se duse în Crimeia pe Mare, lăsând comanda trupelor de la Dunăre lui Ismail-Paşa şi lui Mahmud-Paşa, cari şi ei plecară după căderea lui Reşid în Decembre [6], rămâind numai, pentru scurtă vreme, trupe de pază faţă de apariţia sporadică a Ruşilor în Dobrogea [7].

In această stare a lucrurilor, Ştirbei trebui să caute tot mai mult singurul sprijin probabil, al Austriecilor. El li se plânge lor de purtările lui Colquhoun, acelaşi vechiu duşman,

---

foc a copiilor, *şi cu Cazaci, având două tunuri, satele oltene Salcea, Pristol şi Cuşmir, ameninţând şi Maglavitul,* ca aflătoare în stare de turburare; *ibid.*, pp. 500-1. Cf. şi o acusaţie din partea lui Derviş; *ibid.*, pp. 503-4. V. şi Eliad, *o. c.*, p. 321, confirmând faptele (proprietari treierând desculţi pe mărăcini. *ibid.*, p. 321).

[1] Lista celor numiţi de Ruşi, D. A. şi D. C. Sturdza, *o. c.*, I, p. 791.

[2] Iorga, *Doc. Ştirbei*, I, pp. 84-6.

[3] *Ibid.*, pp. 85-7, 87-9.

[4] *Ibid.*, pp. 88-9.

[5] *Ibid.*, pp. 90-2. Răspunsul (12 Maiu st. v.), *ibid.*, pp. 92-3.

[6] Legături ale lui Ştirbei cu ei; *ibid.*, pp. 521-2, 537, 542.

[7] *Ibid.*, p. 167. Ştirbei întreba ce să se facă faţă de numirile datorite Ruşilor; *ibid.*, pp. 491-2.

care publica în *Zimbrul* din Iaşi, foaia cu atacurile contra lui, cutare scrisoare a lui lord Clarendon, care, favorisând pe progresişti pentru o demonstraţie anglofilă, îi dădea dreptate consulului contra Domnului muntean, şi el acusa făţiş pe Ghica pentru ocrotirea acestei campanii [1]. Domnul muntean se arăta adânc jignit de purtarea lui Stratford Redcliffe, pe când Thouvenel, ambasadorul frances, îi părea că l-ar putea sprijini, mai ales dacă vine la Constantinopol noul trimes al Austriei, Prokesch-Osten [2]. Primise în ţară pe Maiorescu, pe care Ghica-l privia cu bănuială, şi trimetea prin el Impărătesei Austriei un costum „oriental" [3].

Dar Austriecii nu erau mulţămiţi cu administraţia din Oltenia, unde sute de oameni acusau în stradă pe soldaţii lor pentru un omor [4], de toleranţa faţă de agitatorii maghiari, poloni şi italieni, cari ar lucra între trupe, aşa că trebui un ordin de zi, în April, contra lor şi starea de asediu [5]. Cum Ştirbei voia să mărească miliţia ţării, Coronini-l anunţă că, neaşteptându-se la o astfel de măsură, va anunţa guvernul său [6]. Dar el întrebuinţa pe Domn ca să împiedece plângerile provocate de Turci contra purtării soldatului austriac [7]. Şi el luă apărarea celor prigoniţi şi arestaţi de Turcii în retragere, conform cu hotărîrea unei conferinţe anume chemată pentru aceasta de Buol [8]. In acelaşi timp se legau de Ştirbei relaţii cu Schwarzenberg şi se presintau omagii, în Ardeal, arhiducelui Albrecht [9]. Numai purtarea noului consul Mihanovich putu să tulbure aceste raporturi [10].

Odată ce armata austriacă singură rămăsese şi Ştirbei, dar nu şi vecinul său din Moldova, privit cu duşmănie de ocupanţi [11], era silit să-şi caute în ei basa politică, — la Cons-

[1] *Ibid.*, pp. 169-70 (către Coronini).
[2] *Ibid.*
[3] *Ibid.*, pp. 91-2, 159-60.
[4] V. şi Iorga, *l. c.*, p. 185, no. XIV.
[5] Wimpffen, *o. c.*, pp. 175-6, 179-81.
[6] Iorga, *Doc. Ştirbei*, I, pp. 170-2.
[7] *Ibid.*, p. 172.
[8] *Ibid.*, pp. 175-6.
[9] *Ibid.*, pp. 177-8.
[10] *Ibid.*, p. 194 şi urm. In Iulie el fu înlocuit cu Weckbecker; *ibid.*, p. 196, no. XXV.
[11] Wimpffen, *o. c.*, pp. 172-3.

tantinopol intrigile contra lui reuşind[1] —, nu mai putea fi vorba de o realisare şi în folosul oamenilor de la 1848 a amnistiei anunţate, de la Şumla, de Omer-Paşa. Cum Ioan Bălăceanu şi Pleşoianu reveniseră în Oltenia, Domnul muntean, care admisese întoarcerea preotului Şapcă[2], nu voi cu niciun preţ să admită pe cel de-al doilea, ofiţer care se alipise la Islaz steagului revoluţionar şi condusese la Bucureşti pe Eliad, păstrând şi acuma titlul de colonel, dat de revoluţie[3]. Se luau măsuri contra unei broşuri anti-austriece a lui Aricescu[4]. Ştirbei afla de la Coronini că s'a trimes de Kossuth un emisar sârb cu o proclamaţie a lui către Românii din Muntenia, având a merge apoi în Moldova şi în Basarabia; Eliad şi Cantacuzinii de la Hangu ar fi indicaţi ca aceia la cari, pe lângă un număr de Unguri şi Germani liberali din Bucureşti, s'ar putea adresa[5].

Nu lipsiră însă, prin fiul Gheorghe, care făcea studii militare în Franţa, şi primi apoi conducerea miliţiei muntene[6], legături ale Domnului cu Guvernul francez, de la care se cereau ofiţeri pentru miliţia munteană şi căruia i se oferia aprovisionarea. Ştirbei se plângea de activitatea duşmănoasă a consulului Poujade, legat de familia Ghica[7], şi se bucura că un alt represintant al Impăratului Francesilor se aşează la Bucureşti[8].

Dar Domnul care era adus a prigoni, şi contra căruia continua să se îndrepte o ură pe care n'o merita, se ocupa şi de situaţia internaţională a ţării sale, culegea argumente pentru calitatea ei de „Stat suveran", recunoscută şi de un Mar-

[1] Iorga, *Cor. lui Ştirbei*, I, p. 188.

[2] *Ibid.*, p. 495, no. XXXIII.

[3] *Ibid.*, pp. 183-5, 525-6, 530, no. LXXVI; p. 543, no. XCIV; p. 549. Dar şi măsuri contra lui C. A. Suţu; *ibid.*, pp. 526-7; II, p. 238, no. II; pp. 239-40.

[4] *Ibid.*, p. 203.

[5] *Ibid.*, pp. 189-90. E vorba şi de un Iordachi Cămărăşul, care din Silistra spunea că ar trebui să se taie câteva capete de boieri; *ibid.*

[6] *Ibid.*, pp. 531-2. Coronini-i dă o masă; *ibid.*, p. 246, no. VII.

[7] Cf. *ibid.*, II, pp. 238-9, 240-2. Pentru timpul cât Poujade, părăsind, supt Ruşi, funcţiunile sale, fusese acreditat pe lângă armata lui Omer-Paşa; *ibid.*, I, pp. 494-5. Conflict cu consulul prusian Meusebach; *ibid.*, p. 357 şi urm.

[8] *Ibid.*, p. 337 şi urm.

tens, el pleda, contra boierilor conrupți, umblând numai după slujbe, pentru Domnia ereditară [1], potrivită și cu interesul Porții, pentru scutirea de costisitoarea visită a învestiturii la Constantinopol, pentru admiterea la funcții a oamenilor de merit, și dacă nu sânt boieri, pentru un impozit care să nu apese numai asupra săracilor, ci *să atingă pământul, în orice mână ar fi,* ceia ce ar crea venituri mari apoi, pentru o schimbare a Adunării Obștești, de și nu în sensul „făcătorilor de Constituții", pentru liberarea tuturor Țiganilor, pentru introducerea, în favoarea și a țăranilor, a „unui sistem de colonisație mai întinsă" și pentru înlăturarea capitaliștilor [2]. Și, în planurile de viitor, omul de gândire și de experiență pleacă, nu de la principii abstracte și de la considerații generale, ci de la constatarea claselor care se ridică și pe care de acum înainte Statul s'ar putea sprijini. Astfel numai se va ajunge la formulele prin care *„s'ar împăca ideile epocii cu situația țării și cu nevoile practice ale poporului"* [3]. „Progresul", afirmă Știrbei cu dreptate, „nu e ideia, ci numai împăcarea ideii cu nevoile vieții intelectuale și materiale a nației, cu tradițiile, obiceiurile, convingerile și credința lui religioasă". „E o sarcină obositoare până la moarte *(mortelle)* aceia de a traduce teoriile de școală în realități politice, de a preface fantasii, patimi ale unei caste într'o instituție de ordine și de securitate" [4]. Și o întreagă Constituție se schițează, cu Domnia ereditară, cu un „Consiliu de Stat permanent", de cinsprezece membri numiți de Domn pe trei ani, din toate clasele, după meritele lor, cu

[1] Candidați contra lui Știrbei se credeau a fi Alexandru Ghica, Ion Ghica, C. Suțu, Băleanu, Vistierul Alexandru Ghica; *ibid.*, II, pp. 240-1. Fostul Domn era învinuit că a plătit mișcarea din 1848, împrumutând 15-20,000 de galbeni, din vânzarea către Miloș a moșiilor sale Berca și Negoiu, lui N. Golescu; *ibid.*, p. 242, no. III. Derviș ar fi făcut o anchetă pentru gestiunea lui Știrbei; *ibid.*, p. 241 și urm. Arestarea lui Alecu Manu pentru intrigi contra Domnului; *ibid.*, pp. 244-5. Raportul anchetei turcești contra lui, acusat formal de „înaltă trădare", neascultare față de Suzeran, favorisare a Rușilor. D. A. și D. C. Sturdza, *o. c.*, I, p. 681 și urm.

[2] Iorga, *o. c.*, II, p. 286 și urm. Cf. *ibid.*, pp. 297 și urm., 303 și urm. Supt formă de articol în presa străină; *ibid.*, p. 235 și urm.

[3] *Ibid.*, p. 304.

[4] *Ibid.*

trei secţii: legislaţie, administraţie, contencios, iniţiativa legilor fiind însă a guvernului şi presidenţia a stăpânului însuşi [1]. Cum se va vedea, o altă formă, cu Consiliu de Stat şi Adunare Obştească, se va elabora în 1857 [2], de când e, de sigur, şi memoriul despre unirea, care, *atunci,* ajunsese a fi socotită necesară, a celor două ţări [3].

Dar, în Mart 1855, Nicolae I-iu închisese ochii, lăsând fiului său, Alexandru al II-lea, sarcina de a pregăti prin ultime dovezi de eroism sarcina unei păci onorabile, care ar permite Imperiului să revie, cu toate îngustările momentane, destul de iute, la situaţia pe care o pierduse în Orient. Şi la Viena se deschideau conferinţile care, între Ruşi şi aliaţi, în rândul cărora întrase, ca să afirme ideia naţională italiană, şi Piemontul, începeau discuţiile cu privire la noul statut al Europei Orientale, scoasă de sub tiranica hegemonie a Rusiei.

---

[1] *Ibid.,* p. 306 şi urm.
[2] *Ibid.* şi urm.
[3] *Ibid.,* pp. 321-3. Cf. şi Iorga, *Barbu Ştirbei ca educator,* în *Mem. Ac. Rom.,* seria a 2-a, XXXV, p. 175 şi urm.

CAPITOLUL IX.

Chestia românească și Puterile europene.

In acea lună a lui Mart încă 1858, la acele conferinți pe care mândria austriacă le știuse reserva în Capitala lui Francisc-Iosif, nu fără speranță că s'ar putea păstra măcar o rămășiță din marele plan de întindere, într'o formă sau în alta, peste Carpați, dibăcia rusească, represintată prin Gorceacov, devenit acuma conducător al diplomației imperiale, în ce privește, *părăsirea „protecției exclusive"*, prinzându-se de ideile pe care le emisese în numele Cabinetului său Prokesch-Osten, inițiat în rosturile răsăritene[1], se așeza pe basa „îmbunătățirilor" *(améliorations)* „situației acestor țări românești, a întăririi privilegiilor actuale și adăugirii lor în margenile posibilității, spre a crește „buna stare" *(bien-être)* a lor". Și se specifica de ce e vorba: totala libertate a comerțului, cu înlăturarea oricăror piedeci și abusuri, Domni, „Hospodari", aleși de Divanuri, tribut unic, carantină și miliție pentru paza ei, înlăturarea stăpânirii otomane pe malul stâng al Dunării și a oricărui amestec turcesc, cu o revisuire a Regulamentului, dar cu vremea și prudent, toate ca puncte introduse în „dreptul public european"; se poate admite pentru acea schimbare a orânduirii lăuntrice în cele două principate consultarea „dorinților țării" înșeși[2]. Vorbindu-se, în explicații, de o „administrație independentă și națională", *Rusia trecea deci pentru întâia oară, contra doctrinei lui Nesselrode, pe planul națiunii românești*, cum făcea și pentru Sârbi, a căror situație

[1] V. și T. W. Riker, *The making of Roumania*, Oxford 1931, p. 29 și urm.

[2] D. A. și D. C. Sturdza, *o. c.*, I, pp. 623-4.

politică întra şi ea în discuţie. Un „hatişerif constitutiv“ era să consfinţească pentru „cele trei Principate“ noua situaţie de drept[1].

Turcii răspunseră că au ei înşii în lucru un proiect cu privire la aceste ţări, pe care, cu învoirea aliaţilor lor, de altfel, le priviau ca nişte provincii ale lor, dar li se răspunse că aceasta nu poate să împiedece discuţia asupra celor presintate. *Pentru întâia oară Bourqueney, represintantul Franciei învingătoare, supt anume suggestii venite de la Impăratul însuşi, stercura o propunere care ar fi îngăduit a se introduce în discuţie şi chestia Unirii*[2], revenind asupra acestui proiect şi la 26[3]. Răspunsul engles fu imediat: iniţiativa în tot ce priveşte aceste ţări trebuie să fie a Turciei, şi, cum şi represintantul otoman interveni în acest sens, se socoti incidentul ca „vidat“. Faptul că în expunerea lui Bourqueney era vorba de prinţul străin face a se crede că *Napoleon avea o părere asupra acestuia*[4].

De şi ministrul de Externe al Angliei, Clarendon, arăta, încă de pe atunci, şi cu toată hotărîrea, că, preocupat mai ales de viitorul Turciei, el nu admite nici măcar un Domn indigen ereditar pentru ambele ţări[5], *şi la Constantinopol Franţa făcuse intervenţii în acest sens*[6].

Cum lucrul de căpetenie era însă altul: statutul dunărean, nu se mai vorbi până în Maiu de aceste schimbări, faţă de care Rusia ştiuse a se arăta, incontestabil, pe atât de înţeleaptă în fond, pe cât de generoasă în formă. Dar fusese vorba de a se trimete, cu învoirea, firească, a Porţii, informatori români la Viena. Cum apoi, conferinţile fură suspendate, Marele-Vizir înştiinţa, în aceiaşi lună, pe Ştirbei că nu mai e casul a se trimete asemenea delegaţi, cari şi fuseseră desemnaţi[7]. Pentru Muntenia erau să plece chiar trei aseme-

---

[1] *Ibid.*, pp. 625-8.

[2] *Ibid.*, p. 626; Riker, *o. c.*, p. 30. Suggestii ale lui Titov şi în ce priveşte întocmirea miliţiei; Riker, *l. c.* Asupra unor iniţiative englese pentru Unire v. mai departe.

[3] D. A. şi D. C. Sturdza, *o. c.*, II, pp. 638-9. Riker, *o. c.*, p. 36.

[4] *Ibid.*, p. 31.

[5] *Ibid.* Anglia era şi contra garanţiei colective, a Puterilor; *ibid.*, p. 30, nota 7.

[6] *Ibid.*, pp. 30-1.

[7] Iorga, *Cor. lui Ştirbei*, I, p. 545, no. XLVII.

nea „informatori", între cari un Fălcoianu[1], iar din Moldova, al cării Domn se întâlnise cu vecinul la Focşani, în April, Costachi Negri[2].

Totuşi, încă din toamna lui 1854, Colquhoun era pus de guvernul său să cerceteze ce formă de cârmuire ar voi Românii, iar, în cas de o vor representativă, cum să se alcătuiască Adunările, ce oaste naţională ar fi să se formeze şi mai ales, fără a se uita chestia, secundară, a mănăstirilor închinate Locurilor Sfinte, „dacă populaţiile acestor două Principate pot prospera mai bine prin unirea celor două ţări supt acelaşi guvern şi supt aceleaşi instituţii"[3].

Aceasta era situaţia când, în legăturile cu planurile la care nu renunţase Austria, Francisc-Iosif apăru la Cernăuţi (Iunie), unde merse să-l salute Ghica, socotit ca fiind legat mai mult de Francesi, cum îi era Curtea, şi, din partea lui Ştirbei, care n'avuse vreme să întrebe pe Turci, Gheorghe, fiul mai mare al Domnului muntean[4]. Ca o urmare a visitei împărăteşti, se scăzu numărul ostaşilor ocupaţiei[5].

Ştirbei era în relaţii rele însă şi cu Coronini, care, în urma deselor conflicte cu locuitorii a soldaţilor săi, ciomăgiţi prin mahalale pentru excesele ce-şi permiteau, supunea legii marţiale pe oricine le-ar ataca, şi mai ales cu Turcii, cari-i imputau că măsura s'a luat cu voia lui. Cum fusese o sesiune a Adunării muntene[6], se sprijiniau de la Constantinopol oposanţii; Domnul trebuia să se îndreptăţească pentru că, în grija de a acoperi datoria, care, din causa întreitei ocupaţii, se ridicase până la 26.000.000 de piaştri, se adresase şi la veniturile mănăstirilor închinate. Cum Fuad-Paşa era acuma la cârmă, acesta aducea cu dânsul simpatiile şi antipatiile din anul 1848[7]. El era pentru reprimirea în ţară a

[1] *Ibid.*, p. 160, no. LII. Wimpffen, p. 189, descrie pe cei designaţi la început.

[2] *Ibid.* Dar Vistierul Balş merge el la Viena, să pârască pe Domn; *ibid.*

[3] Eliad, *o. c.*, pp. 310-1.

[4] Iorga, *Cor. Ştirbei*, I, p. 552, no. CVIII; p. 562, no. CXX.

[5] D. A. şi D. C. Sturdza, *o. c.*, II, p. 899 şi urm.

[6] Wimpffen, *o. c.*, p. 194.

[7] *Ibid.*, pp. 553 şi urm., 562, no. CXIX. Ordine ale lui; *ibid.*, p. 575, no. CXXXIX.

lui Marin Serghiescu, zis „Naţionalul", lui Grigore Pereţ, bănuit că a tras cu pistolul asupra lui Vodă-Bibescu, şi lui Bolintineanu, care dădea la Paris o ediţie franceză a „Orientalilor" lui: tustrei se adresaseră direct Turcilor[1]. Domnul, arătând că primul a fost şi la ocnă, fiind amestecat în acţiunea lui Mitică Filipescu, şi că al doilea era învinuit de atentat contra persoanei stăpânitorului de atunci, dădea asupra poetului uşoarelor, armonioaselor, dar netrainicelor „Flori ale Bosforului" şi „Caiccelaneelor" aceste lămuriri: „d. Bolintineanu e dintre puţinii cari s'au distins prin părerile demagogice cele mai înaintate şi prin activitatea ce a cheltuit-o ca să le răspândească în timpul mişcării de la 1848"[2]. Era atunci, obosit, în retragerea din mănăstirea Bistriţa[3]. Se îngăduia totuşi în cercurile turceşti ca o campanie contra lui să fie dusă prin oficiosul francez *La Presse d'Orient*[4].

Dar Sevastopolul, care ceruse atâtea jertfe de sânge, cădea în sfârşit în toamnă, şi pentru Domnii români, dintre cari Ştirbei orândui manifestaţii de trei zile spre a celebra mult aşteptata biruinţă, aceasta însemna o nouă schimbare a situaţiei, de care atârna soarta ţărilor lor.

La Bucureşti, tineretul entusiast pentru biruinţa aliaţilor demonstra pe străzi, de şi i se refusase musica militară[5]. Incercarea de a scoate *„Patria,* jurnal politic, literar şi industrial" *(sic),* cu Creţenii, cu Baronzi, cu studiosul de istorie P. Teulescu, cu Nenovici,— cel aşa de urât presintat ca trădător al „causei" „roşilor" de Eliad în scrisorile lui, din nou înveninate, de pe acea vreme —, colaborând Boliac şi Adrian, nu reuşi prea mult , dar foaia nu se deosebeşte de *Timpul* lui Bossueceanu *(sic),* ferindu-se de tot ce ar putea să fie politica zilei. *Albumul Litterariu* al acestuia, în 1855[7], cu colaboratorii

---

[1] *Ibid.,* p. 561, no. CXVIII. Colonelul Ioan Gigârtu, care plecase cu Rușii, întrebuinţa calea Vienei pentru a fi primit; *ibid.,* pp. 567-8

[2] *Ibid.,* pp. 565-6, 569, 578-9.

[3] *Ibid.,* pp. 566-7.

[4] *Ibid.,* p. 567, no. CXXVII.

[5] *Ibid.,* I; Wimpffen, *o. c.,* pp. 195-6.

[6] Cretzianu, *o. c.,* II, p. 3.

[7] V. Iorga, *Ist. lit. rom. în sec. al XIX-lea,* III, pp. 249-50

mărunţi, *Secolul,* care urmează *Patriei,* nu îndeplinesc rostul unei prese de luptă[1].

Dar nicio acţiune nu putea să plece, în vederea celor ce erau să se desfăşure, de la acest grup de liberali bănuiţi. Prietenii de la Paris, complect descurajaţi după nereuşita legiunii, care ar fi fost cel mai potrivit mijloc de manifestare a aderenţilor causei naţionale, şi după măsurile luate de Turci contra celor cari răsăriseră ca să-şi caute norocul la Dunărea olteană, nu mai puteau urmă pe linia revoluţiei generale a republicanilor mazzinieni. Am văzut că, după descoperirea unei prese clandestine în odaia lui Ion Brătianu, el fu arestat, achitat, apoi totuşi condamnat ca tăinuitor şi stătu oprit până ce graţia noului Impărat îl restitui cercului de luptători pentru ţara cea nouă[2].

Fratele lui, Dumitru, ascuns în ţară, trecu apoi la Londra şi rămase acolo. Il vedem în legătură cu tânărul Peel, căruia-i aminteşte intenţia acestuia de a crea un Stat independent la Dunărea-de-jos, cu „5-6.000.000 de oameni"[3]. Starea de lucruri din ţară era comunicată lordului Ellenborough, care anunţase o interpelare în Parlament[4]. Austriecii, spunea el, sânt mai răi şi decât Rusii, pe cari, de alminterea, îi servesc de fapt mai mult decât pe aliaţi; de ce n'ar fi ei înlocuiţi printr'„un corp de armată românesc", care ar lupta bucuros contra tiranilor de ieri. Singura soluţie bună, faţă de neajunsul celei de la Viena, ar fi întemeiarea Statului neutru după exemplul Belgiei, supt garanţia dreptului public european, cu tribut către Turci sau cu o răscumpărare a lui; i s'ar putea adăugi şi Basarabia[5]. Cum Layard, marele explorator al monumentelor asiriene, arătase şi el, într'un meeting din Maiu, şi într'un articol din *Quarterly Reviev,* sentimente bune faţă de Români, i se presinta, amintindu-i-se atitudinea avută cu doi ani în urmă, aceiaşi formulă. Lordului Clarendon[6] i se

---

1 Totuşi scrisori ale lui Mazzini către D. Brătianu; Cretzianu, *o. c.,* II, pp. 21-2, 23-4.

2 Smochină, *l. c., passim.*

3 Cretzianu, *o. c.,* II, pp. 5-7.

4 *Ibid.,* p. 8.

5 *Ibid.*

6 V. şi *ibid.,* pp. 42-4.

arăta că protecția în patru a Principatelor se va reduce la vechiul control ruso-turc, cum se vede și din clausa care prevede paza contra „agitațiilor periculoase pentru liniștea țării; măcar de s'ar fi chemat un singur represintant al nației cu privire la care se luau hotărîrile!" *De la Românii înșii trebuie să plece impulsul pentru schimbarea situației lor*[1]. Orice acțiune serioasă a aripii stângi extreme încetase: bănuită, supraveghiată, ea nu putea să mai aibă vre-o legătură folositoare[2]. Se ajunse așa de departe, încât Palmerston, din nou interesat în chestia românească, ceru un memoriu, și i se vorbia serios de cei 100.000 de Români gata să se ridice pentru a forma oastea liberării lor: rechemându-se pribegii, s'ar avea ca șefi Tell, Magheru și alți ofițeri. S'ar putea păstra și Domnii, iar, dacă nu, *un singur locțiitor s'ar numi pentru ambele țări, pregătind Unirea;* se propunea N. Golescu, acum la Paris. S'ar putea căpăta astfel tot Balcanul contra Rușilor[3].

In cercurile oficiale franceze pătrundeau acuma articole contra Rusiei, dar ele se credeau inspirate de Ghiculești[4]. Primejdia cea mare venia însă de spre partea Austriei. Pentru a lupta contra ei, Ioan Brătianu publica, în acest an 1855, înțeleapta sa expunere asupra „Imperiului Austriei în chestia Orientului" *(Mémoire sur l'Empire d'Autriche dans la question d'Orient)*[5]. Arătând cum Austrieci și Unguri se împăcaseră peste amintirile din 1848, el ridica în fața pornirilor de anexare ale unora, de desnaționalisare a celorlalți, pe Români, „în număr egal cu Maghiarii" în Ungaria „și cari, cu celelalte șase milioane ale Principatelor și *ale malului drept al Dunării,* fac o masă de *mai mult de zece milioane,* în strânsă frăție de rasă, de sânge, de spirit și de tradiție cu toată rasa latină, care se află în capul civilisației". Ei sânt necesari pentru a opri o străbatere economică a germanismului, care se co-

[1] *Ibid.*, pp. 15-9. Cf. și *ibid.*, pp. 25-6. Se încerca și publicarea de articole în *Daily News; ibid.*, p. 20, no. CXXXIV.

[2] Voinescu II, bolnav de piept, — și el va muri în curând —, mergea să se caute; *ibid.*, p. 23, no. CXXXVIII. Legături cu Otway; *ibid.*, p. 27, no. CXLII.

[3] *Ibid.*, pp. 27-37. Și către Colquhoun; *ibid.*, pp. 37-42.

[4] *Ibid.*, p. 22, no. CXXXVII.

[5] Reprodusă în D. A. și D. C. Sturdza, *o. c.*, II, p. 856 și urm.

boară pe linia Dunării și se anunță propunerea, făcută la București, de a se da pământ la 60 000 de familii germane. Afirmații care se întăresc prin observații ca ale martorului austriac al ocupației, ofițerul Wimpffen. In strălucite pagini de istorie se semnalează o politică de dibăcie care țintește la hegemonia în Orient, chiar și cu concursul Rusiei rivale. O Românie națională unită ar fi o piedecă opusă periculoasei germanisări lente, dar sigure.

In același timp însă Moldova lui Grigore Ghica intra în acțiune prin oamenii de la 1848.

Kogălniceanu era în fruntea lor. Incepu prin tipărirea ziarului unionist, primit cu bucurie la Paris [1], *Steaua Dunării,* la care lucra și o parte a tineretului, care, până atunci, cu un Dăscălescu de la Focșani, cu un Dimitrie Gusti, cu un Sion, cu un Gheorghe Tăutu și Gheorghe Melidon, scriitor de schițe de drum ca și de istorie, de pedagogie, se întâlnește în noua publicație *Foiletonul Zimbrului.*

Dar Alecsandri însuși se adună, în acest an 1855, cu prietenul C. Negri, cu Ioan Ionescu și Ralet, întors din Orient, cu Alecu Russo, care dă duioasa „Cântare a României", cu Alecu Cantacuzino, care încearcă un roman din viața covurluiană, într'o revistă care se intitulează *„România literară", proclamând astfel ideia Unirii,* pe lângă unii dintre bătrâni, ca Negruzzi, căutându-se și scormonirea literaturii istorice.

Foaia avea și colaborația lui Stamati și Ioan Sârbu din Basarabia, lui C. Hurmuzachi, scriind despre emanciparea țăranului, apoi a Muntenilor, ca Grigore Alexandrescu [2], și chiar a expatriaților, priviți cu atâta dușmănie la București, Bolintineanu, Crețeanu [3]. Tendința e hotărît anti-rusească, dar ideile politice apar numai foarte prudent, censura intervenind pentru a chema la ordine, cum a făcut când a oprit din scrisul lui Kogălniceanu asupra boierescului, asupra robiei, pe care Grigore-Vodă Ghica o desființă totuși [4].

Domnul însuși nu împiedecă prea mult, de și Kogălniceanu

---

[1] De Rosetti, de Dimitrie Brătianu; Cretzianu, *o. c.,* II, p. 45 și urm.
[2] Se dă și din *Istoria lui Mihai Viteazul* de Bălcescu.
[3] Iorga, *Ist. lit. rom. în sec. al XIX-lea,* III, pp. 187-8.
[4] *Ibid.,* pp. 171-207.

s'a crezut dușmănit de dânsul, aceste manifestări, care întreceau cu mult ce putea face în situația sa acela căruia Brătianu cel mare îi doria să proclame nevoia Unirii supt un rege străin care ar putea să fie indicat, fie și numai de formă, în persoana ducelui de Cambridge[1]. El se ajuta tot cu oameni vechi, ca Ștefan Catargiu, ministrul din 1848 contra revoluției, Iordachi Costachi, Ioan Cantacuzino, pe lângă Petru Mavrogheni și Anastase Panu, singurul care putea fi privit ca fiind câștigat de mișcarea națională[2]. Dar, în acest cerc chiar, Mavrogheni, un Boldur Costachi și fiul francofilului Constantin Mavrocordat, Alexandru, unul din oamenii de la 1848, declarau că *nu numai Moldovenii, ci „națiia moldo-română"* „s'a electrisat" la vestea luării Sevastopolului, că lumea din Iași s'a unit pentru a o serbători cu colonia francesă și se făcea o însemnată subscripție pentru răniții franco-englesi[3].

In acest timp însă negocierile pentru pace înaintau, fără a se cere lămuriri de la delegații țărilor noastre, cari totuși fuseseră trimeși: Arsachi pentru Muntenia, și, cum am spus, pentru Moldova Negri[4]. Austria-și spunea și ea cuvântul. Voia înlăturarea protectoratului Rusiei; Poarta singură, dar cu sfatul aliaților ei, va da „o organisație interioară uniformă cu nevoile și dorințile populațiilor", armata lor va trece supt firma de „sistem defensiv permanent, reclamat de situația geografică"(!), în vederea „răspingerii oricării agresiuni străine", ceia ce era totuși ceva. Dar, la 1854, urmând un vechiu plan, aprobat și în cercurile oficiale francese[5], care ar fi mutat către Nistru cingătoarea de apărare a Austriei înseși, se cerea noului Țar învins cedarea, dar nu către Moldova, ci către „Turcia europeană", a unui teritoriu „plecând din împrejurimile Hotinului și urmând linia de munți care se întinde în direcția Sud-Est

[1] Cretzianu, *o. c.*, II, p. 49.
[2] V. și D. A. și D. C. Sturdza, *o. c.*, II, p. 839.
[3] *Ibid.*, p. 849, no. 459. Răspunsul; *ibid.*, pp. 959-60.
[4] W. G. East, *The union of Moldavia and Walachia,* Cambridge 1929; Riker, *o. c.*, p. 26 și urm.
[5] V. *La révision de la carte d'Europe,* Paris 1854 (și în D. A. și D. C. Sturdza, *o. c.*, II, p. 852 și urm.). *Țările românești alipite Austriei ar plăti liberarea Italiei* (vom mai regăsi ideia). Broșura a fost atribuită Impăratului Francesilor.

și ar ajunge la locul Salsic"; „teritoriul concedat s'ar întoarce la Principate supt suzeranitatea Porții", ceia ce însemna, cu amintirea răpirii, adăugirea nu la singură Moldova, ci *la teritoriul românesc concept acuma ca o unitate de aceia chiar cari erau mai hotărîți contra oricării idei de unire politică*[1]. Din partea ei, prin de Thouvenel, ambasadorul Impăratului la Constantinopol, diplomația francesă nu ridica în calea soluțiilor în mers din partea cealaltă decât întrebări, între care era și aceia a Unirii și a prințului străin, dar, firește, dată fiind legătura cu Poarta, nu și a independenței. Se pune și problema dacă reformele ce ar fi să se introducă se vor face de o „comisiune moldo-valahă" lucrând la Constantinopol sau, mai tărziu, de însuși noul regim[2].

O revelație recentă arată că așa-zisa „ideie francesă" nu era numai a lui Napoleon. Incă din Februar 1855, înainte de moartea Țarului, Palmerston era de părere că, de oare ce protecției rusești nu i se poate substitui, cum se propusese, aceia a celor cinci Puteri, ar trebui o Constituție, aprobată de Puteri, cu unul ori doi Domni, fie și Fanarioți, chiar și fără stăpânire pe viață, și două Adunări. In Octombre însă, în preajma conferințelor, ministrul de Externe, Clarendon, *evident de pe urma reîntreruptei propagande a lui D. Brătianu*, gândia altfel și scria așa: „*Independența Principatelor unite și un rege străin ar fi cea mai potrivită orânduire pentru un popor care arde de dorința să fie scăpat de ocupația unuia sau celuilalt dintre puternicii și brutalii lor vecini și nu s'ar supune ușor la mai puține privilegii față de cârmuirea turcească decât se bucură acum*". Cum însă e și chestia interesului pentru ele al Puterilor și aceia a Dunării, „*poate cel mai bun plan ar fi o unire a amândurora supt un prinț străin ereditar, dar privind totuși pe Sultan ca suzeran*", ca în Egipt. Față de această ideie, ministrul de Externe frances Walewski spunea lui Cowley, ambasadorul engles la Paris, că „*nu aprobă ideia Unirii Principatelor supt un prinț străin*". *Fu câștigat însă Impăratul* (30 Octombre), care, legând ideia de planurile sale italiene, ar fi așezat la Dunăre pe ducele de Parma ori pe

[1] D. A. și D. C. Sturdza, *o. c.*, pp. 844-5. Cf. textul Nesselrode în fața textului Buol; *ibid.*, p. 888.

[2] *Ibid.*, p. 892.

cel de Modena. Clarendon mergea și *până la independență, cu capitalisarea tributului,* de și vedea piedecile. In calea acestei propuneri se va ridica însă atot puternicul Stratford Redcliffe. Din parte-i, Clarendon va declara apoi că „e ignorant ca oricare altul în ce privește starea de lucruri în Principate“ [1].

Dar, cu o opinie publică încă nepregătită la Paris, cu una care abia începea să se formeze la Londra [2], — unde se trezia interesul lui Gladstone —, *îi fu ușor Austriei să introducă spiritul ei în hotărîrile de la 1-iu Februar 1856 ale conferinții deschise la Paris. Textul lui Buol, peste propunerea lui Nesselrode-Gorceacov, era acceptat pe de-a'ntregul* [3]. Se sacrificaseră doar îndrăzneţele pretenții ale unei Turcii pe care o biruință care-i fusese câștigată de alții o făceau să treacă dincolo de margenile oricăror posibilități, pretenții ca: mărirea tributului, reocuparea cetăților de pe malul stâng, numirea Domnilor, și nu numai dintre indigeni, și decretarea la Constantinopol, după consultarea unor delegați români, a noii așezări a Principatelor. Stratford recunoștea că Românii, cugetând național, vreau Unirea, dar adăugia că aceasta ar atrage corolarul independenței și ar deschide Poarta amestecului austro-rus [4]. Din parte-i, Anglia, tot așa de rău informată și neavând niciun adevărat interes pentru chestia românească în ea însăși, nu mai scotea măcar înainte ideia unui protectorat austro-rus [5].

Se ajunse, în sfârșit, pe basa cererii turcești, sprijinite de Anglia, la ideia unei conferinți la Constantinopol, ceia ce însemna readucerea înaintea Porții suzerane, considerată chiar ca proprietară și suverană, a acelei chestii românești, pe care representanții noștri, pe basa principiilor Marii Revoluții, o voiau hotărîtă de Românii înșii, putând fi încredințată cel mult unui arbitragiu al Puterilor apusene, pe care și le socotiau favora-

[1] Temperly, în *Rev. hist. du S.-E. eur.*, 1837, n-le 7-9.

[2] In instrucțiile date lui lord John Russell, trimes la Viena, se tăgăduia nevoia reformelor, dar se admitea creșterea tributului și dreptul Sultanului de a ține garnisone ca în Serbia (!); East, *o. c.*, pp. 30-1. Cf. Riker, *o. c.*, p. 26 și urm.

[3] D. A. și D. C. Sturdza, *o. c.*, pp. 908-9.

[4] Riker, *o. c.*, p. 33.

[5] *Ibid.*, p. 32.

bile. Anglia, bănuind pe Austrieci, cari, de altfel, se lăudau cu aceasta, că voiesc să despoaie Imperiul Otoman, avuse de gând să nu-i invite pe aceștia, ceia ce nu putu să fie evitat, Împăratul Francesilor având în vedere, înainte de orice, acel „concert al Puterilor" pe care spera să-l poată presida permanent, asigurând dorita pace unei Europe de sistem francez[1].

Deci *acolo la Constantinopol era să se discute, într'o atmosferă turcească, soarta poporului românesc*. Se putea crede că Domnii aflători în Scaun vor fi îngăduiți să-și arăte părerile, și din Moldova veniseră Negri și chiar Vogoridi.

Părerea lui Grigore-Vodă Ghica, influențat de încunjurimea sa tinerească și francesă, era hotărît pentru Unire, renunțând deci la orice viitor al lui personal. Dar, când Alison, poate istoricul, secretar al lui Stratford, fu însărcinat[2] să cerceteze starea de spirite la București, Știrbei se arătă de aceiași părere, de și nu și pentru prințul străin[3]. Insă nici noul conducător al politicii francese, Walewski, nu mai ținea, ca să nu se încurce lucrurile, la Unirea cu prinț străin ca punct de hotărît atuncea[4].

Dar, pe când Nicolae Roznovanu mergea la Viena în numele boierilor[5], partidul național din Moldova, care se poate socoti ca fiind acum constituit, mergea mai departe decât Domnul însuși, care înțelegea să servească aceiași causă, dar în formele constituționale existente, împreună cu Divanul său[6].

I se părea acestui partid că „Domnia și-a făcut timpul și că mântuirea Principatului este a veni de la altă formă de guvern", care aceasta ar fi să facă Unirea, altfel nerealisabilă. Aceasta pe vremea când se arăta lui Rosetti, în această hotărîtoare lună Ianuar 1856, că, încă din Decembre, s'a făcut de către „boieri" o adresă și către Poartă și către ambasadorii reuniți la Constantinopol[7].

Jan 1856

[1] *Ibid.*, p. 34.

[2] V. și Cretzianu, *o. c.*, II, p. 65, no. CLV; Eliad, *o. c.*, pp. 450-1, 459, 463.

[3] Riker, *o. c.*, p. 34.

[4] *Ibid.*, nota 7.

[5] Wimpffen, *o. c.*, pp. 218-9.

[6] V. și Cretzianu, *o. c.*, II, pp. 61-2. Și la București se deschisese sesiunea ordinară a Divanului; Iorga, *Cor. Știrbei*, II, p. 596, no. CLXIII.

[7] Cretzianu, *o. c.*, p. 51, no. CXLVIII.

Acuma, înaintea Domnului Moldovei însuși, care-și chemase miniștrii pentru a redacta un apel la congres, se presintă o delegație compusă din boierii Ioan Cantacuzino, Alecu Catargiu și Lascăr Catargiu, din tinerii Kogălniceanu, Rola, Nicolae Istrati, Dimitrie Cornea și Nicolae Millo, ca să ceară, afirmând nevoia Unirii, o deslușire[1], care se mântui cu asigurarea lui Ghica-Vodă că-„și va face datoria de Român". Actul care resultă și fu adus înaintea unei „mari Adunări din toate clasele", adevărată Adunare Națională, fu hotărît și curagios[2].

Se analisă punct cu punct decisiile care atingeau dreptul de autonomie al unei țări care s'ar putea și desface din vechea legătură feudală și se atingea și primejdia invasiei evreiești.

Se adause acestui act, trimes la 9 Februar, o petiție cu trei sute de iscălituri, refusând doar a iscăli candidații la Domnie, Teodor Balș și Costin Catargiu. O delegație de trei trebuia să plece la Paris[3]. Aceasta aduse însă un violent răspuns al Domnului — „vre-o câtorva turburători cunoscuți prin antecedentele lor până și Guvernului" —, și desaprobarea Porți[4].

In față, la străini, proiectul lui Prokesch-Osten arată un adânc cunoscător al lucrurilor din aceste părți. Sânt cercetate originile regimului actual. Se asigură „respectul" de către Poartă, care va impune și altora „respect", pentru noul statut, corespunzând cu actul din 1802, și se enumeră ca datorii pentru viitor un nou sistem proporțional de impesit asupra pământului, fără capitație și fără scutiri, o „ușurare a țăranilor". Se opria fortificarea liniei Dunării. Acesta pe lângă privilegiile în vi-

[1] D. A. și D. C. Sturdza, *o. c.*, III, p. 427 și urm.

[2] *Ibid.*, p. 965 și urm. Wimpffen îl crede redactat de Kogălniceanu și Alecsandri; pp. 218-9. — V. și Slușanschi. *o. c.*, p. 109 și urm. (dar Grenier se declară autorul: el cetește actul în Adunare). Răspunsul lui Thouvenel la protestele Domnilor; D. A. și D. C. Sturdza, *o. c.*, II, pp. 1102-4; III, p. 106 și urm.; V. p. 888 și urm. V. și *ibid.*, II, p. 994; III, p. 427; V, p. 892. Cf. observațiile lui Eliad, *o. c.*, p. 503 și urm. El amestecă pe Alecsandri, Negri, Ralet, I. Ghica, cari l-ar fi pregătit la Constantinopol.

[3] Cretzianu, *o. c.*, II, pp. 61-5; D. A. și D. C. Sturdza, *o. c.* II, p. 966 și urm.; Eliad, *o. c.*, p. 472 și urm.

[4] D. A. și D. C. Sturdza, *o. c.*, I, pp. 954-6

goare. Se suprimă, cu îndreptățiri în sprijin, boieria celor cari nu sînt funcționari și moștenirea acestei calități. Se refusă țărilor orice drept de a negocia în afară. Domnii pot fi depuși „pentru felonie constatată de suzeran și recunoscută de Puterile garante". Va fi, cu optsprezece și doisprezece membri, aleși de Senat, un principal Consiliu, și legislativ, cu alți membri, pe viață, dintre marii demnitari, numiți de Sultan. Se păstrează și Divanul Administrativ. Vor fi comitete județene alese. Se supune orice măsură legislativă primirii de suzeran [1].

Proiectul turcesc reunia însă țările românești și Serbia în același tipar, cu Domni pe viață, putând fi depuși, cu Divan administrativ și Divan general [2]. Din parte-i, Stratford, considerând pe cele d'intăiu ca „parte integrantă", a Imperiului, adăugia libertatea de cult, despăgubirea pentru exproprieri, liberarea țăranilor prin răscumpărare, independența puterii legislative, unitatea administrativă [3]. El se sprijinia pe proiectul lui Thouvenel, care mai prevedea dispariția Bisericii titulare și dădea altă formație Senatului [4]. Din parte-i ambasadorul francez refusase cererea engleză de amnistie pentru revoluționari [5].

In sfârșit, conferința încheiè protocolul, redactat de Thouvenel și de Prokesch, prin care se hotăra că Regulamentul Organic, ca și tot ce resulta din tratatele dintre Ruși și Turci, se va desființa, urmând ca asupra alegerii Domnului și constituirii unui Senat în locul Adunării Obștești, — ideia era franceză, — să se discute cu comisia „moldo-valahă" la Constantinopol, apoi că Poarta va numi Domni separați pe o listă de trei descendenți ai marilor familii [6], că va fi un nou regim fiscal, că străinii vor putea cumpăra moșii [7]. Lăsându-se la o parte

[1] *Ibid.*, pp. 925-38.
[2] *Ibid.*, pp. 942-5.
[3] *Ibid.*, pp. 945-8.
[4] *Ibid.*, pp. 939-42.
[5] *Ibid.*, p. 949; *ibid.*, pp. 950-1. El vorbia și de refusul Porții cu privire la ideia Unirii. Ar fi fost pentru prelungirea pe un an a Domnilor, pe cari-i apără.
[6] V. și *ibid.*, III, p. 991; IV, p. 423; V, pp. 892, 888 și urm.
[7] Eliad credea că putea fi intenția de a alege Fanarioți: un Callimachi, un Vogoridi; *o. c.*, p. 170.

şi garanţia Puterilor, se punea în vedere instituirea unei Căimăcămii pentru vremea când se va proceda la o consultare, fie şi în această formă, a ţărilor, măsură care, deci, nu fusese înlăturată, fiind admisă şi de Clarendon: un comisar otoman va rămânea în ţară până la desăvârşirea noului regim.

Incălcarea mergea aşa de departe, încât *orice tratat de comerţ, orice convenţie cu Poarta vor fi obligatorii pentru „provinciile Moldova şi Muntenia, care fac parte integrantă din Imperiul Otoman"*, — din care nici Franţa nu înţelegea să le desfacă, să le clatine măcar din legătura lor. Ştirbei însuşi protestă, observând că prin confundarea Principatelor în Turcia şi strângerea legăturilor cu ea se face jocul Rusiei [1].

Cu această prefaţă, puţin încurajătoare, se va deschide Congresul pe care, făcând toate concesiile şi în ce priveşte pe Români şi gata a mai face şi altele pentru succesul lui, Napoleon ştiuse să-l atragă la Parisul său, Capitala prevăzută a noului sistem european (25 Februar). 1856

Inaintea acestui resultat, naţionalii moldoveni, indignaţi [2], cerură intervenţia directă a lui Grigore Ghica în numele unei autonomii tradiţionale, consacrată întru câtva şi prin felul redactării Regulamentului Organic însuşi. Actul de protestare se făcu, dar, firește, fără nicio ispravă [3]. Astfel de chestiuni nu erau doar de un interes european... Iar Ştirbei, care văzuse înlăturată ideia unirii, preocupându-se de propria soartă a sa, îşi trimetea fiul Gheorghe şi la Viena şi la Paris într'o misiune al cării scop, neexprimat, se înţelege uşor [4].

Dar, pe când Domnul muntean, se lupta acasă cu noile pâri ale familiei Ghiculeştilor, sprijinite de Turci, cari-l socotiau cu un instrument austriac, până într'atâta, încât oficiosul *La Presse d'Orient* tipări o pâră făţişă a beizadelei Costachi Ghica împotriva administraţiei usurpatorului în dauna familiei sale, faptul că decisiunea definitivă asupra viitorului românesc era să se ieie la Paris *punea din nou chestiunea în sama celor de acolo, a emigraţilor munteni*, cărora nu li se îngăduise întoarcerea în ţară şi prin aceasta putinţa unei

[1] D. A. şi D. C. Sturdza, *o. c.*, II, pp. 963-4.
[2] Cretzianu, *o. c.*, pp. 60-1.
[3] Riker, *o. c.*, p. 36.
[4] Iorga, *Cor. Ştirbei*, I, pp. 598 şi urm., 606 şi urm.

colaborări cu un Domn având în fond, cu alt fel de a cugeta, acelaşi ultim scop.

Ei începură însă cu pâra, privind şi pe Ghica însuşi, că singura adevărata represintanţă românească e a lor, cu Nicolae Golescu în frunte, ca mandatar general, pe când Domnii continuă a fi doar nişte instrumente ruseşti [1]. Ei se cereau acasă, prin îngăduirea Porţii, care numai silită ar fi admis desţărarea lor [2]. Şi, osebit, Dimitrie Brătianu revenia pe lângă Clarendon, — a cărui atitudine de perfectă indiferenţă, a doua zi după deplina victorie asupra Rusilor, faţă de dorinţile româneşti, care, în alte împrejurări, îl interesaseră totuşi odată —, cu cererea, atât de îndepărtată de interesele ministrului de Externe engles, a unui regat independent ca al Belgiei, sau măcar unirea celor două ţări, pentru a servi Europei în apărarea graniţei ei răsăritene. Pe basa, nu a tratatelor dintre Rusia şi Turcia, ci a pretinselor vechi capitulaţii, să se stabilească raporturile cu Puterea suzerană, mărginită la tribut şi la învestitură numai, fără acele „firmane şi hatişerifuri" care au deschis pofta de amestec şi Rusilor. Dreptul de perfectă autonomie să fie întărit României unite [3]. Rosetti, iniţiat în această intervenţie, aştepta o cerere analoagă din partea Moldovenilor, cari însă zăboviau, fiind în luptă cu Ghica-Vodă. Era în pregătire şi o petiţie către Napoleon, ca şi către Victor Emanuel şi chiar către regina Sardiniei, o visită la Bruxelles [4], unde Nicolae Ionescu va tipări forma francesă, foarte bine redactată, a „Stelei Dunării". Dar Muntenii consimţiau, într'o astfel de vreme, să servească şi în *Daily News* pasiunile naţionalilor din Moldova contra Domnului lor, care ar fi trebuit să li fie un prieten şi un asociat [5]. De fapt Dimitrie Brătianu putu fi primit, în Mart, de Clarendon şi de Walewski [6].

Era însă, de sigur, prea târziu. Şi mai ales era, în toate

[1] Cretzianu, *o. c.*, II, p. 51 şi urm.; Corivan, *Din activitatea emigranţilor români din Apus (1853-1857)*, Bucureşti 1931, pp. 89-91 (2 Februar).

[2] *Ibid.*

[3] Cretzianu, *o. c.*, pp. 55-7.

[4] *Ibid.*, pp. 59-60.

[5] *Ibid.*, p. 60.

[6] *Ibid.*, p. 65 şi urm.

aceste sforțări, prea puțină unitate. Se lucra nu numai separat, dar și dușmănește, între Munteni și Moldoveni, între cei din București, cei din Paris și cei din Constantinopol, — cari erau contra Unirii și pentru noile cetăți turcești[1] —, între Ghica și Kogălniceanu, care trimetea necontenit lui Rosetti material pentru a dovedi pe Domn că a dorit pe Ruși în 1853 și că s'a furat supt dânsul[2]. Broșuri ca a lui N. Russo, apărută la Bruxelles, în sensul lui Eliad, ca aceia, foarte însemnată din punctul de vedere al dreptului public, a lui Vasile Boerescu[3], nu puteau fi cetite într'un moment când Napoleon era așa de grăbit încât tratatul se va încheia, evitând chestii gingașe ca a Italiei, pentru care se agita Cavour, — el întrebuința chestia națională românească drept mijloc pentru a trezi pe a unității italiene —, la 30 Mart, lăsând pentru discuții care țînură până la sfârșitul lui April o sumă de chestiuni pendinte. Articolele prin ziare nu se legau între ele, ba une ori represintau ciocnirea între interese inconciliabile.

Astfel, în teribila grabă[4] la care mână Walewski, înlăturând protocolul din Constantinopol, causa românească se bucură numai de o singură mare ședință, aceia din 8 Mart, în care se desfășură o ipocrită paradă de discursuri: de o parte, unioniștii, la cari se făcea a se rali Rusia[5] și nu se arăta acum protivnic nici Clarendon, influențat de ambasadorul britanic la Paris, Cowley, și ambii atârnau de Palmerston, iar acesta, cu urechea la opinia publică, aproba, dar ca să se dezică îndată ce se va ieși din această atmosferă internațională, și el va fi față în față cu o Franță gata de orice pentru păstrarea legăturii englese, dar și deschisă pentru o nouă prietenie cu viclean-îmbietoarea Rusie. De alta, Austria, dușmană până la „epilepsie", și cu amenințările de apoplexie ale lui Buol, care credea încă în putința de a rămânea peste Carpați, iar Prokesch-Osten mărturisia că *se teme pentru supușii români ai Austriei, cari s'ar lăsa seduși de ideia „Statului indepen-*

[1] Eliad, *o. c.*, pp. 469-70.

[2] Cretzianu, *o. c.*, II, 68 și urm.

[3] V. și Eliad, *o. c.*, p. 477.

[4] Opinia publică în Anglia era pentru continuarea războiului; East, *o. c.*, p. 61, nota 6 (după Kingsley Martin, *The triumph of lord Palmerston*).

[5] Eliad credea că Țarul s'ar fi înțeles cu Napoleon pentru alegerea ducelui de Leuchtenberg; *o. c.*, p. 479.

dent, cuprinzând Bucovina, Ardealul, Banatul şi având nevoie de lanţul Balcanilor ca hotar[1], şi Turcia, care ştia că nimic nu se va hotărî, prin voinţa de fier engleză, contra ei.

Astfel hotărîrile ce se luară în sensul discuţiilor anterioare nu clădiau nimic sigur şi amănunţit pe ruinele protectoratului rusesc; se reservau pentru mai târziu toate chestiile gingaşe. Iar, când se reluară discuţiile, în April, ele se învârtiră cu tot aşa de puţin resultat definit în jurul chestiunilor de evacuare, Austria făcând să i se acorde, pentru retragerea unor trupe pe care căuta să le menţie în vederea şi a conflictului iminent cu Franţa pentru resolvirea chestiei italiene, un termin de „şase luni de zile“[2].

La 8 April se dădeau *instrucţiile pentru „comisiunea specială chemată să adune elementele şi să prepare basele viitoarei organisaţii a provinciilor danubiene“*, titlu care ar fi cuprins şi Serbia, dacă pentru dânsa ar fi fost vorba de o asemenea operă de reforme. După dorinţi care se găcesc uşor, numele naţional, sau măcar cel politic, al ţărilor noastre fusese evitat. Trimeşii Puterilor vor merge la Constantinopol după ce va fi înaintat evacuarea; ei vor trece pe la Bucureşti fără prejudecăţi şi fără a lăsa să li se găcească sentimentele. Se vor cerceta toate domeniile vieţii publice, fără a părăsi basa tratatului însuşi. Când se vor alcătui apoi Divanurile ad hoc, se vor primi şi cere părerile acestora[3].

Dar oamenii cari cunoşteau bine împrejurările, ca Thouvenel, căruia i se promisese şi sprijinul prusian, prevedeau în acest moment şi opoziţia, de nezguduit, a Turcilor, cu toată părerea, din 1854, a lui Reşid-Paşa că s'ar putea face un Stat român până la Marea Neagră, chiar cu independenţa răscumpărată[4] şi opoziţia dârză a lui Stratford şi obiecţiile lui Prokesch-Osten contra „Elveţiei“ „Românilor“, firește de a doua zi iredentişti, şi ei socoteau că, oricum, chestia Unirii nu e pregătită diplomatic[5].

---

[1] D. A. şi D. C. Sturdza, *o. c.*, II, pp. 1101-2.

[2] Actele *ibid.*; analisa lor, nu totdeauna cu totul clară, în East şi Riker, *oo. cc.*

[3] D. A. şi D. C. Sturdza, *o. c.*, pp. 1067-70.

[4] Thouvenel, *Trois années de la question d'Orient, 1856-1859*, Paris 1897.

[5] *Ibid.*, pp. 1 şi urm., 4, nota 1. Walewski credea că la Curtea engleză se vrea, ca şi de către Napoleon, Unirea; *ibid.*, p. 8.

CAPITOLUL X.

Unirea ţărilor libere prin Români.

Coronini anunţa lui Ştirbei încă din April 1856 că a primit ordinul de „evacuare succesivă“ [1], aproape în acelaşi timp când i se comunica de la Constantinopol că măsuri se vor lua contra „sforţărilor neputincioase“ ale „unor spirite rătăcite“ [2].

Era vorba de mişcarea Ghiculeştilor, totuşi sprijinită de Turci, candidatura la tron a lui Alexandru-Vodă impunându-se tot mai mult la Constantinopol. Dar actele comandanţilor austrieci, cari ataţau pe ţărani, întrebându-i de ce se păstrează iobăgia desfinţată, la ei, de Impăratul lor [3], nu se potriviau de loc cu pregătirile de plecare şi se ajungea la ciocnire între soldaţii împărăteşti şi miliţia muntenă [4]. E vremea când, după ce Divanul Administrativ admisese negocieri pentru o cale ferată, de la Viena venia propunerea unui traseu de la Predeal prin Ploeşti în legătură şi cu minele de la Slănic, şi se credea chiar că linia s'ar putea prelungi şi până la Brăila, intenţia fiind de a merge apoi până la ţermul Mării [5]. Domnul se declara pentru acest proiect, cerând Turcilor să-l primească; şi Camera de comerţ din Braşov se amestecă, şi un inginer austriac veni pentru studiile preparatoare. Concesia cu o firmă din Viena şi cu Maximilian von Huber din Carlsruhe, concepută întâiu prin Orşova şi Craiova, cu drept de

---

[1] Iorga, *Cor. Ştirbei*, I, p. 609, no. CLXXXII. Amănunte pentru evacuarea şi creşterea miliţiei indigene, în Wimpffen, *o. c.*, pp. 222-5. Acolo ordinul de zi imperial pentru aceasta (20 Maiu); p. 225. Cf. şi Nistor, *o. c.*

[2] Iorga, *Cor. lui Ştirbei*, I, p. 610, no. CLXXXIII; pp. 611-2. Noi asigurări turceşti; p. 613, no. CLXXXVIII.

[3] Cretzianu, *o. c.*, II, p. 83.

[4] Iorga, *Cor. lui Ştirbei*, I, pp. 616-7.

[5] *Ibid.*, pp. 614-5; Wimpffen, *o. c.*

folosire a minelor ce s'ar găsi, se acordă pentru direcțiile Brăila și Giurgiu, cu participarea țării printr'o garanție de 5% (2 Februar, 24 Mart)[1], dar se zăbovi hotărîrea până în Septembre. In același timp, în Moldova se presintase o Bancă de Stat, Banca Națională din Dessau; concesia se și dădu acestor Germani, cari, în rivalitatea, tot mai ascuțită, cu Austriecii, îi bătură (Maiu)[2]. De altfel, și Știrbei negocia cu acești capitaliști, pe aceiași basă a înțelegerii cu marea proprietate, garantând cu moșiile ei: avem statutele „Băncii Naționale muntene", care, nu s'a înfăptuit din causa plecării Domnului.

Ghica, ocupat cu noi reforme, privitoare la presă, la închisori, la jurați, primise aceiași înștiințare de evacuare, cu îndemnul de a-și crește miliția[3], ceia ce s'ar ajuta de Coronini. Dar legătura dintre cei doi Domni se rupse pentru totdeauna; Știrbei se plângea că țara-i e năpădită de ziare moldovenești care atâtă contra lui, cu voia lui Ghica însuși[4].

Pe atunci Dimitrie Brătianu era primit și mai departe de miniștrii englesi, cari, ca legaliști constituționali, nu admiteau să se voteze de cetățenii unei țări supt ocupație străină și cereau evacuarea[5], iar Palmerston îl asigura că Adunările, cărora li se dăduse numele de „Divanuri ad hoc", vor fi alese de țară[6]. Brătianu cerea deci să i se trimeată din ambele Capitale românești „acte de mulțămire" pentru Clarendon[7].

[1] Wimpffen, *o. c.*

[2] *Ibid.* Cf., pentru condițiile unei concesii de bancă, având participarea tuturor marilor boieri, la 1847, D. A. și D. C. Sturdza, *o. c.*, III, pp. 477-8; Iorga, *Doc. Știrbei*, II, pp. 361 și urm., 401 și urm. Știrbei și Casa din Dessau; *ibid.*, p. 363 și urm. Capital de 3.000.000 de florini în 20.000 de acțiuni. Se prevede patronagiul consulului Prusiei. Scutire de orice împrumut de Stat. Adunarea generală pe rând la București și la Lipsca, pe vremea bâlciului. Planul de contract cu Domnul; *ibid.*, p. 396 și urm. Cf. și protestul austriac contra proiectului Magnan; D. A. și D. C. Sturdza, *o. c.*, III, pp. 684-5, 717 și urm., 779, no. 653; pp. 780-1, 787, 816 și 822, 837-8, 841 și urm., 879. V. și Cretzianu, *o. c.*, II, p. 96 și urm.: scrisoare a lui Kogălniceanu.

[3] Cretzianu, *o. c.*, pp. 69-70.

[4] Iorga, *Cor. lui Știrbei*, I, pp. 239 și urm., 618-9.

[5] Cretzianu, *o. c.*, II, p. 80.

[6] *Ibid.*, p. 79.

[7] *Ibid.*

Şi Nicolae Golescu, din parte-i, era primit de Impăratul Francesilor, care se înfăţişa, precum o făcuse faţă de Clarendon [1], ca prieten al Unirii, din care putea face un precedent pentru a Italiei [2], cu care se simţia dator, şi el îndemna la activitate pe „Moldo-Români", cu a căror ideie se deprinsese; cerea să i se arăte care sânt intenţiile emigraţilor, pe cari-i iertase pentru păcatele lor revoluţionare, în ce priveşte acea „împroprietărire a ţăranilor", de care vorbise N. Bălcescu [3] şi Voinescu II, dispărut şi el acuma dintre cei vii, şi care interesa pe un Suveran social cum era Napoleon; dar el era de părere că rechemarea pribegilor nu se poate face din afară [4].

In sfârşit Kogălniceanu credea, în starea sa de spirit deprimată, că nu va veni „comisia de organisaţie" sau, cum ajunse a li se spune curent, „comisarii" [5]. Grija cea mare la toţi unioniştii, şi cei din ţară şi aceştialalţi din străinătate, era felul cum ei vor trebui să fie informaţi în ce priveşte cererile Românilor [6]. Câte unul dintre cei cari ajunseseră a se strecura la Bucureşti, şi pentru a întemeia un nou jurnal, se ocupa mai mult de lupta contra lui Ştirbei, *a cărui atitudine unionistă, şi prin declaraţii la congres, n'o puteau tăgădui* [7].

In Septembre membrii comisiunii, a cării sarcină însemna recunoaşterea indirectă a existenţei unei naţiuni, de şi Anglia, se învoise la dânsa şi *pe basa propriilor ei principii constituţionale*, se aflau la Constantinopol. Făceau parte din ea pentru Franţa baronul de Talleyrand-Périgord, cu care emigraţii avuseră legături, pentru Anglia Sir Henry Bulwer, apoi de Basily, pentru Rusia, un „musteşar" al Marelui Vizir pentru Turcia, Koller, Liehmann de Palmerode pentru Austria, von Richthofen, care tratase, la 1847, afacerea de Bancă a

[1] East, *o. c.*, p. 47.

[2] Argumentele d-lui East contra acestei concepţii, *o. c.*, p. 54 şi urm., nu conving.

[3] Prin Élias Régnault, autorul unei lucrări despre istoria Principatelor (*Histoire politique et sociale des Principautés Danubiennes*, Paris 1855), lucrarea lui Bălcescu (*Despre starea socială a muncitorilor plugari în Principatele Române în deosebite timpuri*, în *Magazin istoric pentru Dacia*, I-II (1846), pp. 229-46), cunoscută şi de Karl Marx, cum a arătat-o d. Zane (*Economia de schimb în Principatele române*, Bucureşti 1930).

[4] *Ibid.*, p. 80.

[5] *Ibid.*, p. 78.

[6] *Ibid.*, pp. 80-1.

[7] *Ibid.*, p. 81 şi urm.

Moldovei cu capital prusian, pentru Prusia, și Benzi pentru Sardinia.

Până la apariția lor în cele două Capitale, unde erau așteptați cu cele mai nerăbdătoare speranțe, trebuia ca Domnii să părăsească puterea, al cării termin septenal sosise și ca Austriecii să-și retragă măcar cea mai mare parte din trupe, așa cum se hotărîse la Paris.

Încă de la începutul lui Iunie, supt cuvânt că pornește într'o nouă inspecție, Știrbei părăsise București[1]. Îndată se produse „demisia" Domnului Moldovei, de mult hotărît la aceasta[2], care fu primită de Poartă la 26 Iunie, numindu-se Caimacam vechiul adversar și candidat la Domnie Toderiță Balș[3]. Ghica plecase într'o călătorie prin provincie, mergând la Târgul Ocnei și la Galați și fiind primit pretutindeni ca solul Unirii[4]. Întors la Iași, el află plecarea lui Știrbei după invitația Marelui Vizir[5]. Într'o frumoasă proclamație, după ce lăsase puterea, până la venirea Caimacamilor, Consiliului de miniștri, cu experientul Ștefan Catargiu în frunte, el se despărți de țara pe care o iubia adânc și o servise, în dauna sănătății sale, acum pierdute, cu un devotament fără margeni (15-23 Iulie)[6]. Pleca prin Galați spre Paris, de unde nu era să se întoarcă niciodată, isprăvind, supt miserabile calomnii, prin sinuciderea din castelul de lângă Melun[7].

La 25 Iunie, din parte-i, Știrbei anunțase din Pitești că i s'a mântuit o trudă de șapte ani care n'a fost decât „o singură lungă crisă"[8]. Peste câteva zile sosia firmanul, redactat în termini onorabili pentru cel desărcinat, prin care el era invitat a trece puterile lui Alexandru Ghica[9]. Redactând ceia ce privia

[1] Wimpffen, *o. c.*

[2] Slușanschi, *o. c.*, pp. 108-9. Demisia în Maiu; *ibid.*, p. 118 și urm. Grenier e trimes la Constantinopol ca să cerceteze terenul; *ibid.* Cf. Cretzianu, *o. c.*, II, p. 111 și urm.: scrisoare a lui Kogălniceanu.

[3] Drăghici, *o. c.*

[4] D. A. și D. C. Sturdza, *o. c.*, III, pp. 365, 597.

[5] *Ibid.*, pp. 928-9.

[6] *Ibid.*, pp. 654, 656, 672.

[7] *Ibid.*, IX, p. 401.

[8] Iorga, *Viața și Domnia lui B. Știrbei*, p. 187.

[9] După ziarele muntene, *ibid.*, pp. 187-8. Cf. și Wimpffen, *o. c.* În Maiu, refus al Porții; D. A. și D. C. Sturdza, *o. c.*, III, p. 489.

ca un act de abdicare, el pleca de acolo ca să-şi caute primul adăpost, ca simplu particular, în mănăstirea Bistriţa, refăcută de dânsul[1].

Prin această înlăturare a oamenilor, — cerută, pentru Ştirbei, de Englesi, cari-l priviau ca legat de Austria[2] —, cari ţinuseră piept atâtor greutăţi, fără a se înjosi pe sine şi a primejdui ţara care li era încredinţată, *Poarta voise să afirme dreptul ei „suveran" de a face în ele tot ce nu-i fusese interzis absolut şi formal prin convenţiile care o înglobau în noua Europă, de care de fapt Turcii se simţiau legaţi aşa de puţin.* De altfel şi vechile moravuri rămăseseră: s'a păstrat actul prin care Panaite Balş recunoaşte că a dat Grecului Adosides, „secretar intim al lui Aalì-Paşa", pentru vărul său Toderiţă, 18.000 de galbeni, sumă care nu se va reclama de la această rudă, decât „dacă vărul mieu va fi numit Domn al Moldovei prin grija d-lui Adosides"[3].

Oricum, chestia românească era mutată astfel acasă. Emigraţii nu mai aveau glas: nici cei din Paris, nici cei din Turcia, între cari Eliad mergea în ura sa contra radicalilor aşa de departe, încât, în aceste momente, lăuda pe Mihai Sturdza pentru că „a avut şi curajul şi mijloacele să dea în cap celor ce au ieşit cu steagul din consulatul rusesc (!)"[4]; el lucra cu învierşunare pentru dărâmarea lui Ştirbei, urît de Turci ca om al Austriecilor[5].

Acum, printr'o serie de depeşe din Paris, Walewski comunica lui Thouvenel la Constantinopol că *în sistemul european al lui Napoleon întră unirea celor două ţări,* şi, foarte bine informat, până la întrebuinţarea de cuvinte româneşti, ca *moşneni,* fostul ministru la Atena, viitorul autor de publicaţii privitoare la misiunile sale, presinta tot felul de planuri asupra compunerii Divanurilor menite să-şi dea părerea asupra viitorului românesc[6], şi-l vedem propuind un singur Domn re-

[1] Wimpffen, *l. c.*

[2] D. A. şi D. C. Sturdza, III, pp. 491-2 (interpelare în Parlament, a lui Lord Lyndhurst).

[3] *Ibid.*, II, p. 1104, no. 501.

[4] Eliad, *o. c.*, p. 494.

[5] *Ibid.*, p. 495 şi urm. (convorbire cu Mohammed-Chibrizlì, care ţinea locul lui Aalì, plecat la Paris).

[6] D. A. şi D. C. Sturdza, *o. c.*, III, p. 436 şi urm.

presintat la Iași printr'un Caimacam[1]. Aceasta pe vremea când o broșură oficioasă franceză vorbia de Principate ca de „părțile aceluiași corp, națiа română", de o *Roumanie,* cu un singur șef, de nevoia la Dunăre a unui „popor organisat", atacând și centralismul, neadmisibil față de realități, al Turcilor și sistemul de evitare a greutăților al lui Fuad și îndărătnicia Austriecilor de a menținea ocupația[2]. *Dar Clarendon, menținând aprobarea sa principală, declara că e totuși legat de resistența turcească*[3].

Până la venirea comisarilor se produsese în Moldova ciocnirea între spiritul austrofil al lui Balș, atât de lăudat, cu toată complecta-i lipsă de valoare personală, de înfățișare și de prestigiu, și între puternicul grup, care va strânge mai întreaga țară în jurul său, al „naționalilor". Caimacamul căută să distrugă tot ce făcuse Ghica pentru a câștiga și măguli pe Francesi, dispărând astfel, odată cu libertatea presei, dăruită de Domnul demisionat, planurile de navigație pe Siretiu, pe Prut, al lui Magnan[4], dar și ruperea planului de bancă acordat Germanilor anti-austrieci[5]. Din cealaltă parte se serbătorise maiorul Filipescu, pe care Rușii fuseseră siliți să-l libereze; banchetul se dădu, și primul care vorbi fu Hatmanul însuși, Boldur-Lățescu; se auzi glasul lui Kogălniceanu, care-și ridică păharul pentru „realisarea unei dorințі care este astăzi în inima tuturor Românilor, gaj de glorie, de putere și de întemeierea existenței politice a Patriei, Unirea Principatelor", și celalt mare orator al Moldovei, Anastase Panu, îndemna, ca și un Vasile Sturdza printr'un act scris[6], la cea mai strânsă unire pentru atingerea acestui scop suprem, Dimitrie Ralet, care va sprijini causa și printr'un poem publicat românește la Bruxelles[7],

[1] *Ibid.,* p. 459.

[2] *Affaires d'Orient, Réorganisation des provinces danubiennes,* Paris 1856. In D. A. și D. C. Sturdza, *o. c.,* III, p. 114 și urm. Citat și un articol de la 1837 în *Revue des deux mondes.*

[3] *Ibid.,* pp. 524-5.

[4] V. și *ibid.,* p. 445, no. 523.

[5] V., *ibid.,* pp. 528-30 și Wimpffen, *o. c.*

[6] D. A. și D. C. Sturdza, *l. c.,* p. 439 și urm.

[7] *România după tratat.* Și în D. A. și D. C. Sturdza, III, p. 273 și urm

vorbia şi el, Ghica fiind încă în Scaun, ca ministru de Instrucţie[1]. Panu nu uită nici pe „Românii cari lipsesc în străinătate" şi cari „au suspinat împreună cu noi la toate nenorocirile noastre, au suferit împreună cu noi şi, neobosiţi apostoli ai binelui patriei, au pledat şi au apărat pretutindenea drepturile României", ca „apostoli ai naţionalităţii noastre"[2]. Şi Kogălniceanu se pleca, înduioşat, înaintea amintirii lui Nicolae Bălcescu, „marele istoric naţional"[3].

Aceasta ca prefaţă a constituirii, la 6 Iunie st. n., *a comitetului pentru unirea supt prinţ străin, din dinastie europeană, dar nu din ţările vecine*. El se declara pentru locotenenţa domnească a Regulamentului Organic şi contra Căimăcămiei care se aştepta. O comisiune compusă din C. Hurmuzachi, Kogălniceanu, Ralet, Rolla şi N. Suţu trebuia să se ocupe de redactarea unui memoriu asupra condiţiilor în care au a se alege Divanele. *Şi Muntenilor li se trimetea cel d'intâiu sol pentru unificarea silinţilor, în persoana lui Alecsandri*.

Cei d'intâiu înscrişi sânt, pe lângă cei de mai sus, bătrânul Ştefan Catargiu, a cărui viaţă ar merita o cercetare pentru cât a fost amestecat în afacerile publice, Petru Mavrogheni, apoi, dintre Ghiculeşti, mai vechi şi mai noi: Leon, Constantin, Iancu şi Alecu, Alecu Catargiu, Negri, Pisoschi şi, prin scrisoare, Gheorghe Sturdza[4]. Ei erau încurajaţi şi de omul de mare merit pe care Impăratul francez îl trimesese consul la Iaşi, cercetătorul antichităţilor asiriene Victor Place, care declarase de la început, fără reserve, că e pentru Unire[5]. Indată din toate colţurile ţării alergară adesiunile, cuprinzând şi boieri din marile familii: Cantacuzini, Mavrocordaţi, Roseteşti, şi intelectuali ca înţeleptul gânditor Ştefan Dăscălescu din Focşani, Gusti, A. Papadopol, fiu al unui ofiţer grec şi al unei fiice a lui Scarlat-Vodă Callimachi, poetul Sion, I. V. Adrian, dr. Apostoleanu, ofiţeri în funcţiune, ca Scheleti, Casimir,

[1] Mălinescu închină pentru aliaţi. Nu se uită Saint-Marc Girardin şi Quinet.

[2] D. A. şi D. C. Sturdza, *l. c.*, p. 500. *Ibid.* Scrisoarea către ei a lui D. Brătianu; *ibid.*, pp. 514-6. V. şi paginile următoare. Şi o poesie a lui Sion; p. 524, no. 542.

[3] *Ibid.*, p. 520 şi urm.

[4] *Ibid.*, p. 527.

[5] *Ibid.*, pp. 525-6. Consulul englez represinta punctul de vedere opus.

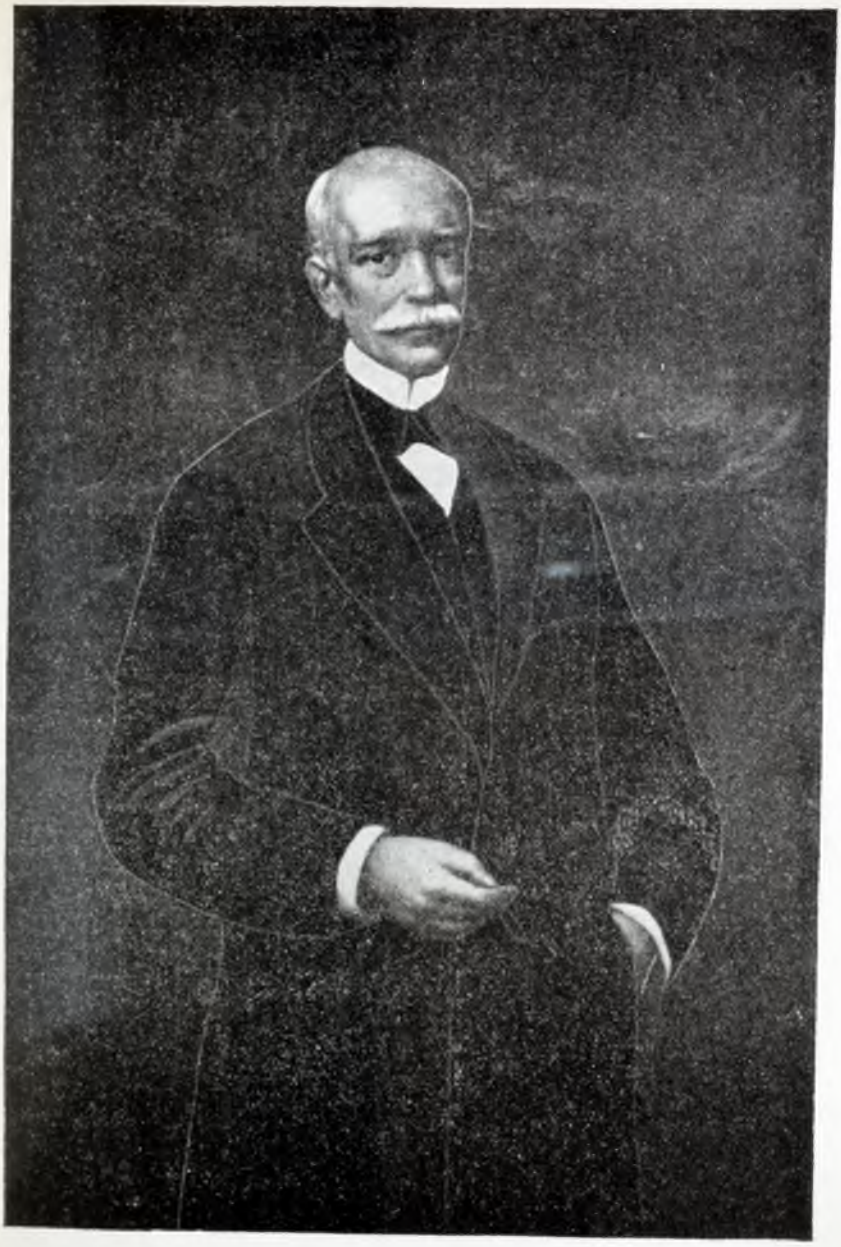

Vasile Alecsandri,
după portretul, mai târziu, de la Academia Română.

Bojincă, d-rul Fătu[1]. Incercarea de a înfățișa Porții întreaga mișcare ca o intrigă interesată nu reuși[2].

Dar o a doua adunare, la Mihai Cantacuzino Pașcanu, nu putu să fie ținută numai în margenile singurului program care se impunea pentru moment[3]. *Ceia ce e interesant în toate aceste manifestații e apariția, dacă nu a unei burghesii de afaceri, care nu se putuse forma, a unei clase de modești intelectuali, produs al noilor școli ale Regulamentului Organic. Ei, acești fii de părinți mai mult săraci, de cele mai multe ori fără ranguri, vor fi, sup' conducerea câtorva oameni cu spirit puternic, făuritorii Unirii, pe generoasa jertfă a Moldovei lor. Cu ei se unește și mai toată boierimea din provincie.* Ba vedem că se adaugă, supt conducerea învățatului egumen Dionisie, și călugării de la Neamț, cu profesorii școlii lor[4]. *Afară de câțiva creștini împământeniți și de vechii oaspeți ai Moldovei cari erau, ca la Focșani, Armenii*[5], *nu e niciun singur apel la acei străini de cari voise a se servi revoluția de la 1848.*

Se începeau și publicațiile. In numele clerului vorbia pentru Unire arhimandritul Neofit Scriban[6]. și-i răspundea, invocând trecutul moldovenesc, — va propune și o statuie care ar face din Ștefan-cel-Mare însuși adversarul Unirii[7]—, un Nicolae Istrati.

[1] *Ibid.*, pp. 531-2; pp. 542-3, 545 și urm.

[2] *Ibid.*, p. 541, no. 552.

[3] *Ibid.*, pp. 543-4.

[4] *Ibid.*, p. 550. Cf. Bănescu, *Starețul Neonil*, Vălenii-de-Munte, 1910. și Nistor, *o. c.*, pp. 662, 741-2, no. 534. O predică a arhimandritului Melhisedec Ștefănescu, rector al seminariului de la Huși; D. A. și D. C. Sturdza, *l. c.*, p. 620 și urm. Mitropolitul Sofronie Miclescu e arătat ca încă îndoielnic; *ibid.*, pp. 555-7. El se temea să nu fie supus șefului Bisericii vecine și întreba dacă prințul străin nu amenință ortodoxia.

[5] *Ibid.*, pp. 580-2.

[6] *Unirea și neunirea Principatelor române*, Iași 1856. In D. A. și D. C. Sturdza, *o. c.*, I, p. 1 și urm. El arăta că numai Românii uniți ar împiedeca pe Slavii din Nord de a veni către cei din Sud și că pentru Austria primejdia panslavistă întrece cu mult pe cea românească.

[7] *Despre cvestia zilei în Moldova*, Iași 1856; reprodusă în D. A. și D. C. Sturdza, *o. c.*, I, p. 126 și urm. Iașul ar ajunge un Hârlău. *Apoi despre puterea legislativă și privilegiile Principatelor moldo-române*; în D. A. și D. C. Sturdza, *o. c.*, II, p. 137 și urm.

Încă înainte de plecarea lui Ghica se schimbară prefecții cari nu erau siguri, și Domnul care pleca fu călduros și curagios serbătorit, cu orice risc, de „pârcălabul" de acolo, Alexandru, fiul lui Ioan Cuza și al Grecei Sultana, dintre fetele aduse de la Constantinopol de a doua soție a lui Mihai Sturdza[1]. *Steaua Dunării* lua asupră-și propaganda, și poesia dădea oda Unirii a lui Alecsandri:

Hai să dăm mână cu mână
Cei cu inima română,
Să jucăm hora frăției
Pe pământul României[2].

Dar nici în acest îndemn, nici în dialogul glumeț despre Unire, în care amestecă fără rost și fără gust figurile populare ale lui Păcală și Tândală[3], nu e nimic nici din spiritul ales al saloanelor care-l admirau pe poet, nici din săltărețul humor al poporului.

Resistența grupului „moldovenesc"[4] era sprijinită de consulul austriac Goedel de Lannoy și de atitudinea Guvernului otoman, mai ales după întoarcerea din Apus a lui Aalî-Pașa, care aflase că nu va fi o presiune pentru Unire din partea lui Clarendon și mai ales din partea Austriecilor, cum o spusese deschis Francisc-Iosif, *vorbind și de primejdia Unirii pentru păstrarea Ardealului și a Banatului*, și că resistența va fi chiar tolerată, cum îl asigurase Gorceacov, de Ruși[5].

Un articol, — e drept, desavuat de Fuad, — în *Journal de Constantinople*, făcând din Bogdan, fiul lui Ștefan-cel-Mare „un Pașă de a doua clasă, adecă beglerbeg *(sic)*, pentru servicii aduse Suveranului în campania contra Polonici", de-

[1] Slușanschi, *l. c.* (după însemnările lui Grenier). Cf. D. A. și D. C. Sturdza, *o. c.*, III, p. 559, no. 564.

[2] V. *ibid.*, p. 560, no. 564; p. 574.

[3] *Ibid.*, pp. 574-80. Alte versuri, de Donici, de un Teodor Porfiriu; *ibid.*, p. 613 și urm.

[4] Un Iancu Negură îi răspunde lui Istrati; *ibid.*, pp. 634-9. Alt răspuns e al lui Manolachi Cantacuzino; *ibid.*, pp. 657-60. Vehement, ca „renegat", Istrati e atacat de C. Hurmuzaki; *ibid.*, pp. 663-7.

[5] *Ibid.*, pp. 589, 604 și urm. Rușii fac să apară în ziarul *le Nord* lucrarea, plină de ascunsuri și cotituri, iscălită A. Sanejouand, *Les Principautés roumaines devant l'Europe;* reprodusă în D. A. și D. C. Sturdza, *o. c.*, III, p. 352 și urm.

clara țările românești provincii indubitabil „anexate"; recunoscându-se așa-zisele acte de închinare, ele erau presintate ca simple hatihumaiumuri [1]. Dacă e vorba de Unire, numai Poarta ar avea dreptul de a o hotărî, din suveranitatea-i deplină. Nu se poate însă „un Stat într'un Stat". *Și, dacă se întreabă acești Români, de ce nu și cele patru milioane supuse altor Puteri?* E vorba însă oare și de desmembrarea altor Imperii? Și, în Europa, unde s'ar opri astfel de consultații [2]?

Dar, și mai departe, manifestații personale pentru Unire au loc pe lângă acelea de grup. Vedem astfel pe Constantin Rosetti Tețcanu, care se va rosti mai târziu cu aceiași critică asupra stării de lucruri, declarând că se unește numai pentru că, prin declarațiile ce se strângeau pretutindeni, se vede că nu mai era vorba numai de un act al boierilor „pe cari în mari împrejurări naționale pune cel mai mic temeiu" [3].

In sfârșit glasuri străine se adăugiau: al vechiului prieten Vaillant, care-și amintia crezul [4], al tânărului Bataillard, arhivist-paleograf, care cunoscuse pe Bălcescu și pe fruntașii emigrației și care presinta o solidă operă de argumentație istorică [5], și, adăugia și o notă de adâncă simpatie și de puternică încredere în poporul românesc însuși [6].

In drumul spre București comisarul francez cercetase care e atmosfera la Viena, pe care o găsi hotărîtă la orice ca să împiedece Unirea [7]. Inainte de apariția lui și a tovarășilor lui, cu prilejul instalării Caimacamului în Iași, — Austriecii căutând să dea ceremoniei un cât mai mare prestigiu militar —, se adăugiseră la celelalte forme ale iluminației și embleme unioniste, și se dansa pe stradă hora Unirii [8].

[1] *Ibid.*, pp. 566-7.

[2] Și... deosebirile între Moldoveni și Munteni; *ibid.*, p. 570 și urm.

[3] *Ibid.*, p. 592.

[4] *Premier point de la question d'Orient, Les principautés de Valachie et Moldavie devant le Congrès;* și în D. A. și D. C. Sturdza, *o. c.*, III, p. 373 și urm.

[5] V. și *Le firman turc puor la convocation des Divans Ad hoc dans les Principautés du Danube,* Paris 1857; în culegerea citată, p. 341 și urm.

[6] *Ibid.*, p. 618-20.

[7] *Ibid.*, p. 689 și urm. Paar lăsase pe generalul Gablenz, amestecat și în afacerea băncii.

[8] *Ibid.*, pp. 672-4.

Dacă alcătuirea noului Ministeriu, cu Costin Catargiu, Scarlat Rosetti, Teodor Balş şi Alexandru C. Sturdza, arăta limpede că se va face tot ce se poate pentru a pune piedeci mişcării [1], între directori găsim, lângă Asachi şi Negruzzi, pe D. Corne [2] şi chiar pe Alecu Russo [3], şi Mitropolitul era câştigat de adversarii Unirii [4]. Se căpătă restabilirea censurii, şi Kogălniceanu opri deci foaia sa [5].

De altfel, trimesul turc Chiamil-bei avuse ordin *să limiteze rostul schimbărilor ce au a se înfăptui la o revizie pur şi exclusiv administrativă:* „Reglementul Organic are a se revisui spre a îmbunătăţi administraţia d'înăuntru a ţării şi a asigura îndemnarea şi fericirea populaţiilor" [6], adăugind *că nici vorbă nu poate fi de o acţiune autonomă:* „îmbunătăţirile din lăuntru care se vor desbate", — nu şi hotărî —, „se vor încuviinţa şi se vor pune în lucrare de Inalta Poartă" [7]. Totuşi Caimacamul Balş avu bunul simţ să nu iea prin cuvintele sale de răspuns nicio îndatorire politică [8] şi în „ofisul" său el asigura că „se va feri de orice inovaţie pripită" [9]. Unioniştii observară însă că măcar în traducerea românească firmanul primise pentru Sultan titulatura de „Suzeran", impusă de noua Europă [10]. La Bucureşti, discursul turcesc fu acelaşi, dar Caimacamul Alexandru Ghica vorbi, nu de Regulament, ci de *„instituţiile acestei ţări, consacrate de către ai săi glorioşi strămoşi"*. Şi nu uita să pomenească simpatia ce,

---

1 *Ibid.*, p. 674.

2 Corespondenţa lui cu N. Istrati; *ibid.*, p. 755, no. 644.

3 *Ibid.*, p. 700, no. 623.

4 *Ibid.*, pp. 745-6. Un Milo, unionist, la Constantinopol; *ibid.*, pp. 788-9. Kogălniceanu dă portretele noilor miniştri; Cretzianu, *o. c.*, II, p. 123 şi urm.: vechi prieteni ai Rusilor, luptători contra Aliaţilor, duşmani ai ţăranilor.

5 *Ibid.*, p. 839, no. 691.

6 Aşa şi în circulara lui Fuad către agenţii otomani; *ibid.*, pp. 729-33. *Ion Ghica era pentru numirea de Turci a Domnului; ibid.*, p. 736.

7 *Ibid.*, p. 691.

8 *Ibid.* Generalii austrieci trecură în revistă şi trupele moldoveneşti; *ibid.*, no. 695. Măsuri pentru iernarea Austriecilor; *ibid.*, pp. 805-6.

9 *Ibid.*, p. 699.

1 *Ibid.*

ca Domn, i-o arătaseră „locuitorii". El vorbia de „Augustii aliați" pe cari-i uitase Balș. In sfârșit el îndrăznia să spuie că „puterile sale le razimă în protecția M. S. Imperiale și *în dragostea concetățenilor săi*", ale căror *„drepturi se afirmă"*[1].

In aceste împrejurări întra în București, unde erau și Coronini[2] și comisarul turc Soliman-Pașa, la 17 Iulie, Talleyrand-Périgord, salutat supt Căimăcămia, care se va dovedi răpede favorabilă Unirii[3], a lui Alexandru Ghica, grăbit să declare că Unirea e „consacrată" de tratat, de către ziarul oficios frances din Capitala munteană. La o mare distanță de oraș, spune foaia, comisarul fu așteptat de sute de represintanți ai celor mai bune familii. Se îngădui celui primit cu flori să primească o deputație a numeroasei adunări, chemată într'o grădină, care-i arătă sentimentele de recunoștință pentru Impăratul Francesilor, în numele, nu al locuitorilor acestei țări singure, ci al patru milioane de Români. Și trimesul, călcând învoiala internațională, se arăta foarte bucuros că e chemat „să ajute la împlinirea marelui act care trebuie să fixeze viitorul Principatelor și să li asigure fericirea", nu fără a sublinia că Turcia trebuie să rămâie suzerana și să recomande cea mai desăvârșită liniște[4] Plecând la Constantinopol după această

---

[1] *Ibid.*, pp. 720-1. Nemulțămirea lui Chiamil; p. 756.

[2] Plecarea lui; *ibid.*, p. 737, no. 635. Marziani luă comanda generală.

[3] Dar ca miniștri bătrânul Constantin Cantacuzino și beizadeaua Costachi Ghica, apoi Costachi Bălăceanu lângă ultimul Fanariot, Sutachi, Crețulescu (v. și memoriul pentru unirea netedă și deplină, lăsat la Constantinopol de un Crețulescu, care se pare a fi acesta; *ibid.*, p. 725 și urm.), cu un necunoscut Clucer Dumitrescu ca Secretar de Stat. Dimitrie Ghica era Agă. Gheorghe Hagi-Tudorachi e întrebuințat în calitate de controlor, și oameni noi, din birocrație, figurează ca directori; *ibid.*, p. 701. Caracterisarea lui Alexandru Ghica, de Al. Paleologu; Cretzianu, *o. c.*, II, pp. 179-80. Plaginò și Gh. Știrbei trebuiră să plece; *ibid.*, pp. 713-4. Se scoaseră din armată toți membrii familiei Bibescu și prietenii ei; *ibid.*, pp. 818-9. Față de trimesul frances, Ghica se declara imparțial; *ibid.*, p. 713.

[4] Mai pe urmă va declara visitatorilor că nu poate *promite* nici el, nici chiar Impăratul, Unirea; *ibid.*, p. 714. Refusă și un banchet și o petiție; *ibid.*, p. 715. Dar primi de la negustori o adresă cu 200 de iscălituri; *ibid.*, pp. 715-6. Cea a Mitropolitului, din Buzău; *ibid.*, pp. 716-7.

primă visită, el trebuia să revie cu ceilalți membri ai comisiunii [1].

Până atunci se discutau în țară, mai ales în Moldova, condițiile în care erau să se facă alegerile pentru Divanuri [2], pe când D. Brătianu, la Paris, se va ocupa, într'o publicație anume [3], de circulara de la 31 Iulie a Porții. Sosit la Constantinopol, Richthofen, care va juca un rol important în politica germană, știa că regele Prusiei e pentru Unirea supt un prinț străin, dar el credea că pentru moment lupta trebuie dată numai pentru principiul Unirii [4]. Grecul care represinta Rusia se arăta nesigur și Guvernul lui însuși nu înțelegea decât să se folosească de împrejurările care se încurcau tot mai mult, pentru a reveni pe cât se poate la o mai bună situație internațională. Se ținea firește la scoaterea cât mai iute a intrușilor austrieci [5]. Și *Franța însăși ceru aceasta* [6].

Pentru a se ajunge la venirea formală a comisarilor, cari erau acum cu toții la Constantinopol, Poarta crezu că trebuie să afirme din nou drepturile Sultanului prin *redactarea firmanului pentru alegeri* [7].

In prima redacție, acest act fixa că există numai „privilegii speciale acordate *ab antiquo* de Poarta Otomană *fiecăreia*

[1] *Ibid.*, pp. 678-9. Raportul lui însuși; *ibid.*, p. 682 și urm. Fusese așezat în casa Ghiculeștilor. Dimitrie și Scarlat, dușmanii oamenilor de la 1848.

[2] Proiecte; *ibid.*, p. 738 și urm.

[3] *Lettre sur la circulaire de la Porte du 31 juillet 1836, relative à la réorganisation des Principautés; ibid.*, p. 758 și urm.

[4] *Ibid.*, pp. 773-4. V., pentru *hotărîrea Turcilor mai ales contra prințului străin*, *ibid.*, p. 775 și urm. Ei ar fi vrut, în casul cel mai rău, un Domn numit de dânșii; *ibid.*, p. 783. Campania din *Journal de Constantinople* o purta Ahmed-Vefic, fostul comisar în Principate, trecut apoi în Persia și care era socotit ca un viitor ministru de Externe; *ibid.*, p. 784. Aalî se apără că ar fi îndemnat de Austrieci, cari prin opoziția lor serveau de fapt Unirea; *ibid.*, p. 785 și urm. *Se știa că Anglia se clatină; ibid.*, pp. 790-1. La nota turcească se răspundea de Cavour că întâiu trebuie să se cunoască dorințile populației; *ibid.*, pp. 794-5. In același timp să se arăte Porții ce foloase pot ieși din *crearea Statului* în *„viața realității române“*.

[5] *Ibid.*, pp. 829-30. Dar v. *ibid.*, p. 831.

[6] *Ibid.*, pp. 832-3, 840-1.

[7] *Ibid.*, pp. 855-6 și urm.

din proviinciile Valahia și Moldova, care fac parte integrantă din Imperiul nostru". Se repeta că e vorba doar de a se revisui acele *„regulamente organice interioare ale fiecăreia dintre zisele provincii"*, fără a se indica prin nimic participarea Rusiei la acordarea și alcătuirea lor.

Reformele sînt acelea „de care fiecare provincie are nevoie separat", — deci se înlătură și unitatea de legislație a Regulamentului din 1834.

Tratatul din Paris era presintat, apoi, ca încheiat „între Guvernul mieu și înaltele Puteri europene" și se apăsa că el a „confirmat și consolidat" „drepturile sacre și *suzerane* (sau *suverane*) ale Porții". Se va aduna deci un Divan „special" „în fiecare din cele două provincii", în care nu există decât „clase de populație". O comisiune va fi „compusă dintr'un delegat numit de noi și din delegați trimeși de Inaltele Puteri contractante". Apoi va fi discuția între Poartă și aceste Puteri. In fine noul „regulament organic" va fi dat fiecăreia din cele două provincii printr'un „hati-humaium".

Pentru a se avea o adunare nesupusă ispitelor se prevede că această represintare pe clasă se va alcătui din aleși ai acelora cari au pământ (500 de fălci în district) sau proprietate în orașe, ori plătesc patenta de prima clasă, adăugându-se mai tărziu numai, supt anume presiuni, un număr de membri ai învățământului și de birocrați. In ce privește pe aleși, la boierii mari eligibili nu vor putea fi decât aceia al căror bunic cel puțin a fost tot boier. La aleșii țărani se prevede condiția de a fi moșneni și, dacă se poate, de a avea o proprietate cu venit de 350 de lei. Se cere de la toți membrii vrâsta de treizeci de ani. Se va discuta întâiu pe clase și apoi se va comunica resultatul Adunării generale, al cării president, — și chiar secretarii ei, — va fi numit de Caimacam. Se va lucra supt controlul comisarului turc, care va avea dreptul de a lua măsuri dacă se depășește competența Adunărilor (1-10 Septembre) [1].

[1] *Ibid.*, pp. 862-71; forma presintată comisarilor; *ibid.*, pp. 887-8. Observații lui Thouvenel; *ibid.*, p. 912 și urm. V. și *ibid.*, n-le următoare. Indată Walewski presintă observații cu privire la această limitare de competență; *ibid.*, pp. 874-5. Thouvenel despre firman; *ibid.*, p. 876 și urm. Audiența lui la Sultan, care dorise a-l vedea; *ibid.*, pp. 889-90.

Această formă fu supusă ambasadorilor[1], şi al Rusiei observa că nu se spune nimic de acea garanţie a Puterilor, pentru care, spunea el, Ţarul îşi retrăsese „aşa-zisul" protectorat. De altfel nu se făcură decât schimbări de stil. Dar în Novembre *Thouvenel se va uni cu Lobanov* ca să întrebe formal Poarta dacă au ori nu voie Divanurile să trateze despre „unirea teritorială şi administrativă a celor două Principate, dacă această unire e în dorinţile locuitorilor" şi dacă, având a se propune Congresului, ea s'ar împotrivi[2].

Austriecii nu plecaseră încă, şi Bulwer era de părere că s'ar putea merge şi aşa pentru a face cercetarea şi, după discutarea de Puteri, a resultatului, să se dea de comisari un program precis Divanurilor[3].

Până atunci Balş subscria oficial la statuia lui Ştefan-cel-Mare, începând prin a spune, în „ofisul" său, că e îndemnat de gândul *„păstrării Statului Moldovei*, cu religia părinţilor noştri, cu ale ei drepturi naţionale şi autonome[4]".

Noul Mare Vizir Reşid era, acum, peste opinia, aşa de favorabilă, din 1854, de aceiaşi părere în chestia Principatelor ca şi ireductibilul Aali. In zădar i se denunţa de un număr de boieri activitatea anti-unionistă a lui Balş, de şi se credea că noul regim ar fi dispus să-l înlăture[5]. Se vorbia totuşi de posibilitatea ca locul de Caimacam moldovean să fie dat tânărului Vogoridi, susţinut de tată şi de cumnat, Mihai Sturdza, care *ar fi urmărit situaţia, la care fusese invitat cândva, de Domn al ţărilor unite*[6]. Ceia ce nu împiedeca pe Balş de a jigni Divanul său, presidat de Vasile

[1] *Ibid.*, p. 916 şi urm.

[2] *Ibid.*, p. 924. V. şi *ibid*, n-l următor, şi pp. 944-5. Observaţiile lui Talleyrand; *ibid.*, p. 928.

[3] *Ibid.*, p. 877. Inştiinţarea turcească adresată lui Ghica pentru numirea comisarului turc; *ibid.*, p. 916, no. 729.

[4] *Ibid.*, pp. 891-2. Cf. Thouvenel, *o. c.*, p. 58 şi urm.

[5] V., pentru schimbare, Riker, *o. c.*, pp. 77-8. Cf., pentru acţiunea Caimacamilor, Thouvenel, *o. c.*, p. 71 şi urm.

[6] D. A. şi D. C. Sturdza, *l. c.*, pp. 947-8, 969 şi urm. Thouvenel ar fi fost *pentru Ştefan Catargiu; ibid.*, p. 971. Pe basa prevederii Regulamentului, el propunea un al treilea Caimacam pe lângă Vasile Sturdza, president al Divanului domnesc, unionist, pe Milo, ori Lăţescu şi Negri („ce dernier n'est pas fort, mais il est honnête"). Asupra venirii unui „călător" engles la Bucureşti şi la Constantinopol, condus de I. Filipescu, *ibid.*, pp. 972-3.

Sturdza și de a-i provoca demisia[1]. Mustrat de Place, el ajunse a primi observații serioase de la Poartă[2], dar aceasta nu-l împiedecă de a face din Nicolae Istrati, cel mai în vogă dintre campionii, sprijiniți de Austria, contra Unirii, ministrul Lucrărilor Publice[3].

Tineretul moldovean era întreg pentru Unire, și din el se recrutau cei mai harnici propagandiști. El trebuia lovit. Se suprimară clasele „universitare", de filosofie și de drept, apoi, la cea d'întâiu neînsemnată tulburare de ordine, profesorii trebuiră să plece și Academia fu închisă[4]. Aceiași soartă o avu și școala de preoți de la mănăstirea Neamțului. Se adause închiderea, prin ținuturi, a douăzeci și două de școli elementare[5]. Asachi publica *Istoria Moldovei*, — în care e criticată administrația lui Grigore Ghica, pomenindu-se și *Actele Oficiale*, tipărite de N. Istrati —, a Postelnicului Manolachi Drăghici, care, ca și traducătorul, din altă familie, Vasile Drăghici, fusese trimes pentru acțiunea anti-unionistă prin țară[6].

Anul 1856 se isprăvia în aceste împrejurări. Discuțiile la Constantinopol între ambasadori, îndată dominate de inteligentul și activul Thouvenel, ajunseseră în sfârșit la stabilirea formei definitive a firmanului pentru Divanurile ad hoc. Se înlăturase din preambul presintarea măsurilor de luat ca venind de la singura voință a Porții, puindu-se, din potrivă, ca factor decisiv Puterile, cu care Turcia se învoia numai, adăugind comisarul ei la cei numiți de dânsele. Nu mai era vorba de o „discuție între Poartă și Inaltele Puteri", nici de „hatihumaiumul" care singur putea să deie statutul unor „provincii", termin alături de care se punea acela de „Principate", de și fără altă designație. Se tăie și subliniarea care

---

[1] *Ibid.*, pp. 975-6.

[2] *Ibid.*, pp. 977-8. E înlocuit prin omul de rea faimă N. Cantacuzino: *ibid.*, p. 983, no. 76; p. 1008 și urm.

[3] *Ibid.*, p. 984, no. 771. Comitetul, presidat de Asachi, pentru statuia lui Ștefan-cel-Mare; *ibid.*, p. 985 și urm.

[4] *Ibid.*, p. 1009.

[5] *Ibid.*, p. 1010.

[6] V. Drăghici, *o. c.*, II, pp. 348-9, și D. A. și D. C. Sturdza, *o. c.*, III, p. 1025. Cu ei și un Mihai Gherghel, un Mihai Străjescu.

osebia noile regulamente după fiecare din zisele „provincii". Se prefăceau mult și condițiile corpului electoral, adăugindu-se amănunțite precisiuni în spirit francez. *Sătenii în genere vor alege prin comunele rurale, compuse din țărani clăcași, oricare ar fi clasa căreia-i aparțin proprietarii pământului*, și ei vor trimete doi delegați, în formele ca pentru Sfaturile lor comunale, și dintre ei se vor osebi delegații la Divan. *La represintanții orașelor se alipesc profesorii de Stat, „membrii Academiilor sau societăților literare și științifice organisate, ca medicii și oamenii de lege, având diplome regulate, inginerii civili și măsurătorii"*, cu condiție să aibă în rostul lor o vechime de trei ani. Se oprește orice amestec al Administrației, afară de paza bunei rânduieli, și se arată că „miniștrii, directorii de departamente și ispravnicii" nu pot candida. Presidarea va fi a Mitropolitului, vice-președinții și secretarii având a fi aleși, și principiul de alegere e introdus și în sinul comisiilor (4 Ianuar 1857)[1].

Dar, în așteptarea comisarilor, cari, chemați de Reșid-Pașa să asculte un act la care ar fi dorit, mai ales Bulwer, să fi colaborat[2], puteau acuma să-și îndeplinească misiunea, de și cei mai mulți credeau că, din causa ultimului termin al ocupației austriece[3], 30 Mart, pot face încă un drum la Viena, presența lor la noi fiind cerută doar în April[4], prigoana contra unioniștilor continua, pătimașă. Se opria orice manifestație, până și a portului românesc, se înlăturau din armată ofițerii bănuiți, un colonel Frunză, un maior Diamandescu, se arestau trimeșii comitetului de Unire, agenții puterii în uniformă mergeau să stoarcă iscălituri pe actele contra dorinții naționale[5].

Dar tabăra unionistă se forma ca un comitet electoral al Unirii, cuprinzând și pe bătrânul Gheorghe Sturdza, pe Ștefan

---

[1] *Ibid.*, p. 1023 și urm.

[2] *Ibid.*, pp. 1057 și urm., 1060 și urm. Bulwer avu o ceartă cu irascibilul Stratford Redcliffe. Forma în care e expediat firmanul: *ibid.*, p. 1049 și urm. Apreciarea acestei lucrări de Talleyrand; *ibid.*, p. 1039, no. 1043.

[3] In care servia acum Brâncoveanu Bibescu; *ibid.*, p. 1097. O scrisoare a lui, în Nistor, *o. c.*, pp. 325-6, no. 251.

[4] *Ibid.*, p. 1089 și urm.

[5] Faptele sânt semnalate în ediția franceză, de la Bruxelles, scoasă de N. Ionescu, a „Stelei Dunării"; *ibid.*, p. 1031 și urm.

Catargiu și, încolo, numai reformiști tineri: Petru Mavrogheni, Dimitrie Ralet, Dimitrie Cozadini, Constantin Hurmuzachi, Vasile Mălinescu, Rolla, Anastase Panu și Kogălniceanu [1]. Relații se și legaseră cu Muntenii, de la cari venise și un delegat, de și erau deosebiri esențiale între ei și Moldoveni pe multe chestiuni și, apoi, A. Gh. Golescu nu vedea bucuros pe țărani în Divan, ca unii cari n'ar fi în stare să înțeleagă rostul Unirii [2]; se credea că frații de peste Milcov, lucrați de Austrieci, cari, în Moldova, voiau să întrebuințeze și pe învățători [3], ar avea rele sentimente față de boieri [4]. La București influența lui Știrbei era încă puternică, și chiar a lui Bibescu, care, declarându-se și el, ca și fratele său, pentru Unire, ar fi voit să instaleze dinastia familiei sale, scoțând înainte pe tânărul Brâncoveanu, care, ofițer în armata împărătească, ar fi sprijinit și de Austrieci [5]. Tinerii munteni, ca și atâția alții din primele rânduri ale aristocrației moldovenești, cereau îndată, ca o garanție că alegerile vor fi libere, înlăturarea Caimacanului părtenitor [6].

Dar Balș se îmbolnăvi greu înainte de sfârșitul lunii Februar și el trecea puterile sale Sfatului Administrativ Extraordinar, în care la Culte era Panaite Balș, iar conducerea armatei fusese încredințată colonelului P. Scheletti [7]. Peste câteva zile el se stângea [8]. Dispărea astfel cea mai supusă unealtă a Austriei, de la care aștepta tronul celei mai umile vasalități [9]. Cel care-l înlocui, în ciuda petițiilor unioniste de a se reveni la Căimăcămia în trei, după Regulament [10], fu,

---

[1] *Ibid.*, pp. 1107-8.

[2] Cretzianu, *o. c.*, II, p. 142.

[3] Riker, *o. c.*, p. 72.

[4] Cretzianu, *o. c.*, II, p. 143.

[5] *Ibid*

[6] D. A. și D. C. Sturdza, *o. c.*, II, pp. 1139-42. V. și n-l următor; p. 1145 (sprijinirea cererii de către Place).

[7] *Ibid.*, p. 1161, no. 850. Demisia lui Istrati; *ibid.*, pp. 1132-3.

[8] *Ibid.*, p. 1164 și urm. Cumnatul văduvei era Alexandru Moruzi; *ibid.*, p. 1175. In comisia funerariilor, și C. Negruzzi; *ibid.*, p. 1176, no. 861.

[9] V. portretul lui de Kogălniceanu; Cretzianu, *o. c.*, II, pp. 114-5.

[10] Ștefan Catargiu era cât pe-aici să fie numit; D. A. și D. C. Sturdza, *o. c.*, IV, p. 32.

cu toată nulitatea sa ridiculă[1]. Vogoridi, un dușman căpătânos și cinic, cu toate asigurările false date în scris lui Place că e „pentru Unire cu prudență", dacă are șanse la Congres[2]. Turcii, căci acesta era al lor, nu al Austriecilor, credeau să poată zdrobi prin brutalitatea acestui om de puțină inteligență și cu totul străin de țară, de și născut la Iași și botezat la Sf. Sava[3], partidul Unirii[4].

Intreaga chestiune a viitorului Românilor, strânsă în jurul acestui singur punct, era să se decidă în Moldova anului 1857.

De și Clarendon se plângea că se tulbură Europa din causa „unei mici provincii barbare în capătul ei"[5], *opinia publică europeană nu mai trebuia solicitată decât după ce se vor cunoaște dorințile „Moldo-Valahilor" și va trebui deci ca Puterile ocrotitoare să iea o hotărîre cu privire la ele.*

Astfel în activitatea pribegilor, cu toate memoriile care treceau supt iscălitura lui Magheru, fu, câtva timp, o oprire. Aceasta, de și Dimitrie Brătianu continua să fie primit amabil de același Clarendon, care râdea cu dânsul de planul ambasadorului otoman la Londra, Musurûs-Pașa, care vrea separarea Românilor și pe Mihai Sturdza Domn în Moldova[6], și el legase relații și cu Bulwer[7], cu Crowe[8], cu Gladstone chiar, care se scusa că nu e deplin informat[9], — *un mare meeting*

[1] Portret de Crenier, în VI. I. Ghica, *Spicuiri istorice*, I, 1936, pp. 103-4.

[2] Riker, *o. c.*, p. 90; Thouvenel, *o. c.*, p. 84 și urm.; D. A. și D. C. Sturdza, *o. c.*, IV, p. 8, no. 371; pp. 36-7, 48, no. 497.

[3] *Ibid.*, pp. 55-6.

[4] *Ibid.*, p. 18 și urm. Capuchehaiaua țării, Fotiadi, îi era cumnat. p. 24. Place propusese pe Ștefan Catargiu, Mavrogheni și Vogoridi; *ibid.* Unii Turci vorbiseră și de Costin Catargiu și de Cuza, *ibid.* Candidați fuseseră Vasile Ghica, Al. Moruzi și chiar N. Istrati; *ibid.*, p. 6 și urm.

[5] Riker, *o. c.*, p. 118. Cf. *ibid.*, p. 128.

[6] Cretzianu, *o. c.*, II, p. 87. Corespondența la *Morning Post*; *ibid.* pp. 92, 187, nota 1. Incercări la *Examiner*, la *Star*; *ibid.*, pp. 116-8; pentru *The Post*, p. 137, no. CLXXXIX. Relații cu Otway; *ibid.*, pp. 117-8. Cf. și memoriul; *ibid.*, p. 120 și urm. Pentru *Daily News*, *ibid.*, p. 167.

[7] *Ibid.*, p. 102, no. CLXXIII.

[8] *Ibid.*, pp. 116-7.

[9] *Ibid.*, p. 128. V. și n-le următoare și p. 131 și urm.

Divanul ad-hoc muntean.

De ce nu s'a dat și Divanul ad-hoc moldovan
cu sătenii în frunte cu Ion Roată ?

se ținu în Octombre la Brighton[1], fiind invitat și Grigore Ghica[2] — iar Al. Golescu Negru văzuse la Turin pe Cavour[3]. Boerescu-și tipărise, cu o prefață a doctrinarului Royer-Collard, foarte favorabilă Românilor, studiul de o largă informație și de o strânsă argumentare cu privire la suveranitatea, continuu păstrată, a Românilor, dar într'o scrisoare către Eliad, căruia-i trimetea lucrarea, el își arăta părerea că nu trebuie a se mai vorbi, ca odinioară, și de „Basarabia și Bucovina[4].

Acțiunea în Paris, odată ce Napoleon menținea, morțiș, punctul său de vedere: neapărata Unire a Principatelor[5], nu mai era, de altfel, necesară, publicațiile care vor apărea în 1857 fiind mai mult în legătură cu noile împrejurări ce se vor crea în acest an, care părea hotărîtor. La Londra însă se pronunța tot mai mult, alături cu grija, esențială, de a nu se slăbi Turcia, în sfârșit pusă pe picioare și introdusă în „Europa" ca membru egal, *gelosia față de Franța napoleoniană*. Unul din corespondenții lui Dimitrie Brătianu, Crowe, o spune limpede, într'o scrisoare din Constantinopol, încă de la 8 Septembre: *„Lord de Redcliffe se teme de un Principat francez pe Dunăre ca Egiptul supt Ibrahim sau Said"*[6], acel Egipt pentru care, cu vre-o douăzeci de ani în urmă, antagonismul între Franța protectoare și Anglia dușmană era să aducă războiul european. Același observa că visita lui Talleyrand singur[7] la București și triumfala lui primire fusese una din

[1] *Ibid.*, pp. 170 și urm., 201-2. Răspunzând unei interpelări a lui Otway, Palmerston menționa cu laude pe D. Brătianu; *ibid.*, pp. 205-6.

[2] *Ibid.*, p. 174, no. CCII. Pentru succes, *ibid.*, pp. 175-6, și East, *o. c.*

[3] *Ibid.*, p. 119.

[4] Că ar fi renunțat la „autonomie" nu e de crezut; Eliad, *o. c.*, pp. 548-9. Cf. *ibid.*, pp. 553-4.

[5] V. Thouvenel, *o. c.*, p. 63.

[6] Cretzianu, *o. c.*, II, p. 144. — El încerca să convingă pe Stratford că *emigrații nu sânt niște tineri, ci oameni mai maturi decât reprezintanții din Iași și București ai aceleiași cause; ibid.*, p. 145. El observă că *la Constantinopol se lucra contra Unirii și de corespondentul ziarului* Times, *un Maghiar; ibid.*, p. 147. Cf. însă *ibid.*, p. 167.

[7] O scrisoare pentru Unire a lui, către D. Brătianu; *ibid.*, pp. 188-9

causele acestei stări de spirit[1]. Sprijinul dat de Francesi Rusiei în chestia hotarului basarabean, încurcat prin existența unui dublu termin geografic (Bolgrad) și a Insulei Șerpilor adăugi la temerile de viitor[2]. Încă în Septembre Colquhoun, vechiu adversar al Unirii, fusese înștiințat că aceasta e politica oficială englesă[3]. Când Napoleon făcu să se dea prin *Moniteur* asigurarea că se va face totuși Unirea, la Londra, neconsultată, fu un strigăt de indignare contra trufiei fostului aliat[4]. Și A. Gh. Golescu, recomandând un apel la opinia publică, avea un gest de indignare față de guvernul unei țări așa de puternice „care nu stă la gânduri să întindă o cursă unui biet popor mic ca al nostru numai dintr'o mișcare de ciudă, poate, contra guvernului francez"[5]. Un alt Engles, Hartman, care, din Constantinopol, venise la București, scrie lui Dimitrie Brătianu că Guvernul engles trebuie adus printr'o acțiune asupra opiniei publice, să-și modifice punctul de vedere[6]. Iar un N. Browne, care nu credea în posibilitatea momentană a Unirii, recomanda să se pregătească, prin mai bune instituții, o stare a sufletelor care, în câțiva ani, să poată aduce și unirea cu conaționalii din Austria[7].

La acest fatal antagonism, care va face să se verse atâta cerneală diplomatică și va clinti apoi pe Napoleon din prima lui poziție, care i se părea că nu mai poate fi susținută, contribuia esențial continua rivalitate, la Constantinopol, între ambițiosul Thouvenel, care izbutia să se impuie în primul loc, și între veșnic încăritul Stratford[8].

Zăbava, încurajatoare pentru dușmanii schimbării constituționale, durase așa de mult, încât în țară se crease o stare de spirit deosebit de nervoasă. Față de șovăirile care se cons-

[1] *Ibid.*, p. 189. Cf. și *ibid.*, pp. 162, 166-7, 172-3.
[2] *Ibid.*, pp. 162-3.
[3] Riker, *o. c.*, p. 73.
[4] Cretzianu, *o. c.*, II, pp. 189-90; Riker, *o. c.*, p. 85.
[5] Cretzianu, *o. c.*, p. 164. Rosetti contra lui; *ibid.*, p. 170, no. CXLIX.
[6] *Ibid.*, pp. 183-4.
[7] *Ibid.*, p. 186.
[8] *Ibid.*, p. 151. V. și observațiile d-lui Riker, *o. c.*, pp. 54-5, 60 și urm. Din această causă A. Gh. Golescu, care se afla la Constantinopol, considera, în această lună Septembre, situația ca pierdută: Cretzianu, *o. c.*, p. 157.

tatau din toate părțile, trebuia să se ajungă la convingerea, care s'a dovedit mântuitoare, că *soluția chestiei românești era în mânile poporului românesc el însuși,* împotriva vechii și nenorocitei tradiții de a se aștepta ceva de la bunăvoințile, prieteniile și interesele altora[1]. Dimitrie Brătianu, al cărui avânt după atâtea sforțări și desilusii nu slăbise, scria lui Kogălniceanu: „Ceia ce ni lipsește mai cu samă este tocmai ce ni se cere mai mult astăzi: piept. Să fim dar mai țanțoși, mai cu piept": la visita lui Crowe în Iași nu s'a ridicat măcar un pahar pentru Unire[2]. Și el stăruia, nu fără succes, pentru căpătarea dreptului de întoarcere al emigraților, care ar fi permis concentrarea la fața locului a forțelor naționale[3]. Dar, când, în primăvară, Dimitrie Brătianu, Nicolae și Ștefan Golescu, Rosetti apărură pe Dunăre, ei fură opriți la Rusciuc multe săptămâni, viind în zădar și la Galați[4].

Deci *fără dânșii, numai de cei din țară era să se poarte greaua luptă.*

Primit rău de la început[5], Vogoridi, sfătuit de rudele sale, — un frate era secretar al ambasadei otomane la Londra —, se desvălui îndată, fără acele metode de dibăcie care-i întreceau inteligența. El păstră „Ministeriul lui Gödel", consulul austriac, cu nescrupulosul Costin Catargiu în frunte, care declara că „să i se radă mustața" dacă iese vre-un singur unionist. Istrati-i fu sfetnic de la început[6]. I se ordonase de la Poartă să se ție strict de prescripțiile, une ori călcate de predecesorul său, ale Regulamentului[7] și de litera firmanului, iar, în secret, să nu se despartă de acești oameni[8].

De și la București se dăduse încă de la 10 Mart st. n. „ofisul" pentru chemarea Divanului[9], alegerile erau să fie încă

[1] Dar D. Brătianu, scriind lui Kogălniceanu, era îngrijorat că șefii mișcării moldovenești merg la moșie sau la băi; *ibid.*, p. 181, no. ccv.

[2] *Ibid.*, p. 193. El cerea la București o „cancelarie moldovenească" și la Iași una munteană; *ibid.*, p. 194. Cf. *ibid.*, pp. 203, 559.

[3] *Ibid.*, p. 196 și urm. Cf. și *ibid.*, pp. 177-81.

[4] *Ibid.*, p. 206 și urm.

[5] D. A. și D. C. Sturdza, *o. c.*, IV, p. 18, no. 878.

[6] *Ibid.*, p. 27, no. 884. Instrucții; *ibid.*, p. 76 și urm.

[7] *Ibid.*, p. 19.

[8] *Ibid.*, p. 131 și urm. Demisionase numai Alecu Sturdza.

[9] *Ibid.*, pp. 28-9, 34-5. Instrucții; *ibid.*, p. 76 și urm.

multă vreme zăbovite, permiţând unei diplomaţii la care prea adese ori ignoranţa se unia cu spiritul de intrigă, — biata „Europă" a lui Napoleon!, — să se încurce şi mai mult în firele pe care le ţesea neobosită. Anume nelămuriri în instrucţiile de la Constantinopol şi puţina înţelegere în a le interpreta aduse această întârziere, care îngădui celor două partide să se gătească de luptă.

Incă de când era la Iaşi Cabulî-Efendi, aducătorul noului firman, i se presintase un memoriu pentru Unire, arătând-o ca prielnică şi intereselor turceşti[1]. Şi, de la Bucureşti, după o Adunare îngăduită de Ghica, prin „Comitetele unite" se răspundea cu proclamarea (27 Mart) celor patru puncte: drepturile din capitulaţii, Unirea deplină, prinţ străin ereditar, din dinastie europeană, fără restricţii, moştenitorii având a fi crescuţi în ţară[2].

Comisarii sosiseră însă, — în timp ce plecau ultimii Austrieci. Pe tot parcursul, şi, mai târziu, până la Iaşi, visitat întâia oară, Talleyrand fu primit în aclamaţii pentru Franţa şi Napoleon[3]. Primirea oficială fu ca a unui Suveran[4]. Răspunzând adresei care i se înfăţişă, comisarul frances declară că ţine uşa deschisă pentru oricine; el se feri să vorbească de chestia în litigiu[5]. Aceasta pentru formă numai, căci, la 2 April, Napoleon scria pe margenea unui raport al lui Thouvenel: „A apăsa puternic pentru a obţinea concursul lui Reşid-Paşa pentru unire. A nu menaja nimic pentru a căpăta acest resultat"[6].

Cuvinte calde fură adresate Italianului Benzi, „represintant al unui guvern care ne-a învăţat cum o naţie de cinci

---

[1] *Ibid.*, p. 37 şi urm. V. şi apelul către ţară din n-le următoare.

[2] *Ibid.*, p. 50 şi urm.

[3] V. şi Riker, *o. c.* — Cf. Thouvenel, *o. c.*, p. 92 şi urm.

[4] D. A. şi D. C. Sturdza, *o. c.*, IV, p. 64 şi urm.

[5] *Ibid.*, pp. 73-4. Cf. şi *ibid.*, p. 125 (descrierea de dânsul a călătoriei). Alexandru Ghica mersese să visiteze el cel d'intâiu pe oaspete; *ibid.*, p. 127.

[6] Appuyer fortement pour obtenir le concours de Reschid-Pacha à l'union. Ne rien menager pour obtenir ce résultat; *ibid.*, p. 214, no. 977. Dar în scrisoarea lui Walewski către Talleyrand (18 April): „Nous ne voulons d'une opinion factice, pas plus en faveur que contre l'union"; *ibid.*, p. 360.

Anulŭ I. — 1857. № 2. Luni 1 Augustŭ.

ROMANULŬ

Va esi Lunia si Vineria séra. — Abonaţia pe un an 2 Galbeni, pre trei luni 1 Galbenŭ ši diumetate 1 Galbŭ. Locuitorii dinafara 20 parale Pirmatorul alariului Romanŭ ši Redactorŭ responditoriu C. A. Rosetti Tipografia F. Ont.

GIURNŬ POLITICŬ, COMERCIALŬ, LITERARIŬ.

(ARTICOLII TRIMIŞI ŞI NEPUBLICAŢI SE VOR ARDE)

ASĂSPRIMTI LI ASUPRI.

Amîndoue pilile date in Kimanpa Kumanelop de Impăratul Rumeyesum, cumi kapo kyeazpoin de neazpat a lo ustîma mai la sale in intindepoj ne spatu ca numai kŭ Franţa un Englitepa vsnt akum sălile in tote to estimpo de alegepile din Moldauia, ši sokŭ kŭ cestipea imprevesite dosru nsiepi mupi u oponenii din kestia alegepei sus a desaupsipui Hpinvanstelop ši din amîndoue estîpi de alegepe desupe supogalspitagnile alesegnilop din Moldauia". Lopolul Hainemsum eise inka, in limbagiul Rumeyesk, kŭ mai sucle numigelepoji nu sap ši imi dau nu ši unipa amîndoŭop nu vau ši gyrdeti a alesegni Românjie mai mi rekunoskind kŭ vel nsgiu in snepeyu vsnt nepogatsji in alegepile ve se fakaps in Pamuna de dinkolo de Milkov alipsimile zikand kŭ insumi nsiepoji, kŭnŭ nupoling nye dorlinguepoa lop

Dare Kuriosul Lopolul Hainemsum, ve snem mai imsimnat oonipa natsai este sa mik aptikol al nupolui The Times, kape dase ve spatu in kŭte-va limi onobpile de interesu ve kpede al kŭ as snele nsiepi in kestia Hpinvanstelop mi nengine nupe-kmu idea sa, kŭ asa dar ale apa interes a nedea Pamuna snitu mi ustepoliku kŭ as- mai- dase dinosul ingiqi mai lesne vrii, alipmanie ki aspoc kestipo agnlesne de insemnosti

Dupa kŭ kŭt de sumupa ne este lustu, kŭ kŭt de lesne asicui insinupe, kŭ afal de gpeu ne un ši kadepea de ne nom lsa limunge. Lumea cellorla d'ap ndea se gybeaska desial dinpeu, apoi- i a spanka assupra-ne, kand uni lsa- su- snase, sellop ve sin kŭ se ši askelte, kŭ dopim a zave in mopersal. Ilentpa ospisni kŭ mi nenipe domeni ndo mai upefspela mospteo de kŭt skamira.

Snipe a ne alipma ks nstepe, afal in okŭ nuspi kŭt mi in ui vellop se ne npinesk, ns ne e de ajuns namai amtenipea in snepunpa, ns ne este d'ajuns simupsea kape sinpa. Si ocmu nenoie ce kpupe nagionalŭ nekonsenitŭ ui enepunka, usemunede de nuisemen sirk mi pegelata apin kape se manifesta sinpa: ns ne e d'ajuns a ne pesimu nsanal in velle se stpeinŭ aupi fose nenipa noi, vi in famole nostipe. Nivi vel a tof nstepnik din repept ns ne ea spus de ns ne nom spita noi inmine. Ilsnŭ kand stpeinŭ se ne kezmaneska dpentsi? Ilsnŭ kand stpeinŭ se ne deu nstepen? Ilsnŭ kand stpeinŭ se ne adaks binele? Ilsnŭ kand stpeinŭ se ne dea libertate? Stpeinŭ se ne pegaleze spompetatea! Stpeinŭ se ne oppanisece fŭnangele! Stpeinŭ se ne inttnas komepgu! Stpeinŭ se ne deosoalte indasipia? Stpeinŭ se ne fakŭ dpsmapŭ! Stpeinŭ se ne fakŭ kankŭ! Stpeinŭ tot asi nof nimik. Ns, ŭnpilop asi de soim a ši, este de neazpat se penetsasi inupeasa ui in toate silele spmalespele kasinte a lŭ ansi nstpiat Pamun. Ilentpa a intpa in stanimipea dpentsilop nostipe se kade ka ši-kape se-ui adaks ŭnptivika sa de- neazpat sepaintenga el da apepe ka mintsina ui tpa- dupile sunt o oschipe pasa, in sentate, invenpa a'skimba kapastelop. Artel sves femee kŭ- mai malt de kŭt opi kape a isbi, m'a znsbla vsiegmui ne kelea sigtaiflop ka asecami nopolpe ilpeasa ks kape albina alcapei dzne flosl. inveuse akum dosnugui omenipea, mi vezi stimul vel mai ainsimante se mipedeva ŭpim in a- vesa laima, nuskeva kau- a zis, a kpede m'a mbi. Na- pe a kasi spa mai de kŭrte, sumai lasta sek-mai- ŭnpea lotdop pealtsaflop, ui adosa inima si vea ba- ka ai scoasa de istipe kpeia, spsia snepiugŭ a spe- ns inveuse eapie ks femee a nisa dase ŭpiupe- ui vei dintsi mami a'l si

Snipital el, fpeiu- area si fakŭ mi supeda- ui kpede ne spas nokŭ, natsia inima si istpo kpedingu- ui ka- ui ansi lstpe spe un anop, fikaupa din aspasa- fetsea, mai ks asemu nsiepi mi kapi ne intii natsenade in inimile omenflop, a ŭnipi vezkats stpaspdinapa ve to stpaspea fapalienie ŭ- upia banatsina un defe-ana si, a salte op apintp au simnia sepa le fetsea se fepi de dinua ka inkepape

Asdel da ni espasia simgapilop mupile ale sonemanka, se kade mai ks scemi ka ingellepepne ui opmonia se faka din nol an singep om apekam o opinina komana fase din nol an singep nonop. Tpebaie ka lumea se nsata kunsonite sellelei Pamuneei anipept inpa ne sasnimal sucsu din nupole sulep tpebaie ka tugi fii Pamunei se aiba su nomul sasnimal kape siegu si ui ustepea a da se fepi kopelapea sau mape nagionale, sopband ge kape in sumele lepei ale mopilei ceanuse.

Sesti msigi kapin se lase la sua owcanapul un zik a tpekat anal de kand ntepile tele mapi alle Esponei ŭnkeiapa tpaktatul de la Hapis mi d'asteei nsata akam nimik na fakapa nenipa nol.- Dap se ali este su an in singe sucs mosal de ns a khinge in singe onsi indicial? Mai bine ne sa fi de ne nom intpeha ne mal. mape fakal-an todeatsi ka se nsata sodea ipimuini ntsepilop Expopene ve upeq nament supe a ne assizapa ntsepea din afapa. Iolutsea ali fepiupea din lnipa? Mai bine se nŭ kiam k'ain lakpat de npisos de kŭt se ne kiam ka n'am lakpat indestul.

Ns kpedem ca nsteun nsne ap'o data o napisne ne kalles vea adeaupats, a tapiel ui a fepiupel nsata ns ne nom kominpe de panele depepnise ne-ui anasa salletal. Ili Pomunia a sust pinsi, adsnat in tpekat ui le ape anka. Atsi le tpekat kŭ ui in ui spesemi, de nom sepueta ningŭ nom nedea tutpiasa o panila adanka de slabisune ni de neipe. Pamuna a sust ui ape, ns nom sase totalŭ, ui tinse de o mape napite a kanoutinpei d'a dalsi ea apekam ui a kanoutinpei asrepti salle, ca a nepdri de mult timn ginta stopnika a suilkapil fimgei salle mopalo; u'a mai kastal se-mi konvenipe upinvinisi dpentsilai nagional ne'i ap ši dat la stanimipe dpentsi) mi konsinpepea denlina a ntsepii din lnipa, ui konuntupei nagionale.

Stapna de akam a ŭnpilop noastpe se deosebeante foapte malt de o Epanpel apekam epa nveasta tnuinte de zilele velle stpalnite din 1789 Este adeaspat kŭ Epaopa aucu nathe pelle din tapa se o minku, tnea epa o napa kŭ nisqu konventpata ni'aseu nepoie nsmai ka se-ui pefopina ntsepile ui se-mi sindevo genele din lnipa; ns ka toate avestea tot a tpebuit sa faka an akt upin kape s'apate spajmuinilop esistinpa su. Toate nopalo kape tpaesk astsai aš fakal sa dasna. Toate ka mi dsnse ns dosedit upin fanne kŭ aš usal ta-

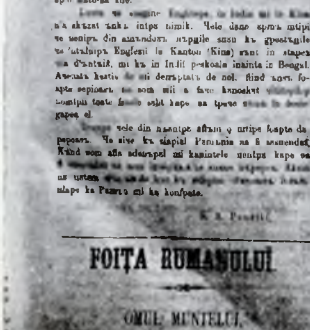

FOIŢA ROMANULUI

OMUL MUNTELUI.

« Românul » din 1857.

milioane de oameni poate prin loialitatea și energia sa să inspire încredere și respect tot așa ca și marile Puteri", și Benzi răspundea că e bucuros că, *„ieșit din aceiași rasă, primește cu mândrie numele de* frate", — în românește, — „ce-mi dați"[1]. Lui Savfet-Efendi, care va mai fi amestecat, cu aceiași dușmănie, în viața României, i se vorbia numai de credința față de „Maiestatea Sa Imperială Sultanul, gloriosul nostru suzeran"[2]. Lui Bulwer însă i se amintia, — ceia ce momentan nu era plăcut, — inițiativa engleză măcar pentru consultarea liberă a țării, și de la el, atât de doritor să se manifeste, se primia răspunsul că se poate avea încredere în Poartă, că favoarea ei trebuie răsplătită prin liniște și „virtuți care se așteaptă mai puțin de la ei", că inteligența, visibilă, are nevoie de călăuzirea experienței *„pentru a deosebi practica de teorie, posibilul de imposibil"*. Nu lipsiau laude pentru neamul din care se cobora comisarul, pentru „loaialitatea lui și reputația de francheță"[3]. Lui Liehmann de Palmerode, trimesul austriac, i se aminti numai datoria de nepărtenire; el refusă însă primirea adresei, ca unul care nu poate intra în legătură decât cu Divanurile ad hoc[4]. Se găsiră cuvinte calde și pentru Prusianul Richthofen[5]. Zăbovind pentru a fi cel din urmă, comisarul grec Basily fu primit și de supușii țării pe care o represinta, și de Greci, cari-i știau originea, și de Bulgari[6]. I se semnală, într'o adresă plină de recunoaștere pentru „binele ce s'a făcut" Românilor adesiunea la Unire a țării lui[7].

Campania electorală porni cu apelurile și îndatoririle răspândite de comitetul unionist din Moldova. De la București îi răspunse adresa pe care o iscăliau însă, în lipsa pribegilor, persoane de o mai mică importanță și notorietate: pe lângă C. A. Crețulescu, care va publica apoi și o Istorie a culturii

[1] *Ibid.*, p. 57.
[2] *Ibid.*, p. 58, no. 908.
[3] *Ibid.*, pp. 59-60.
[4] *Ibid.*, pp. 68-9, 248, no. 998.
[5] *Ibid.*, pp. 145-6.
[6] *Ibid.*, p. 211, no. 276; pp. 310-1. *Indreptăția întârzierea prin aceia că o parte din Turci erau încă la Dunăre; ibid.*, pp. 253-4.
[7] *Ibid.*, pp. 264-5.

umane[1], Alecu Golescu (Albu), un Filipescu, I. Bălăceanu[2], cu un C. Racoviță, pe lângă cari se adaugă, dintre tineri, P. Cernătescu, Costaforu, Predescu, Ioranu[3], arhitectul Al. Orăscu, câțiva negustori ș. a.[4]. Un apel unionist al proprietarilor[5] e iscălit de Constantin I. Filipescu, Em. Florescu și fiul Alexandru, Grigore N. Filipescu, un Bărcănescu, Barbu Belu și tânărul Barbu Catargiu.

De partea cealaltă, cum un grup muntean dăduse o lecție comitetului pentru statuia lui Ștefan-cel-Mare, trimețând, în numele comunității „de limbă, origine și naționalitate", o însemnată contribuție, N. Istrati înapoie suma, pretextând că nu s'a făcut încă socoteala cheltuielilor necesare[6].

Abusurile se produseră pretutindeni, de la falsificarea listelor electorale până la amestecul fățiș al administrației. Era vorba să se destituie prefectul de Covurluiu, care se declarase partisan al Unirii, și cel de Dorohoiu primi ordinul să meargă la consulul austriac ca să i se dea instrucții contra Unirii[7]. Se îngădui tipărirea unei foi evreiești, nu și a ziarelor *Zimbrul* și *Steaua Dunării*[8]. Plângeri fură adresate de la început comisarilor, cari, strict vorbind, nu puteau interveni, de și Vogoridi, pe care-l cercetă o comisiune, îi trimese la acești represintanți extraordinari ai Puterilor, între cari Talleyrand mustra pe șefii unioniștilor munteni pentru că introduceau în formula lor și punctul prințului străin[10].

Ele nu aduseră niciun resultat, Vogoridi răspunzând cândva lui Place că n'are de ce să se amestece în administrația inte-

---

[1] Un articol al lui, în ziarul *Concordia; ibid.*, p. 150 și urm.

[2] O scrisoare a lui; *ibid.*, pp. 157-8.

[3] Un articol al lui pentru Unire, în același ziar; *ibid.*, p. 120 și urm.

[4] *Ibid.*, pp. 104-5.

[5] *Ibid.*, p. 162 și urm.

[6] *Ibid.*, pp. 102-4.

[7] *Ibid.*, pp. 183-4. Circulara ipocrită a lui Catargiu pentru legalitate; *ibid.*, pp. 201-2.

[8] Se refusă un răspuns scris. Place observă că Muntenii au cinci foi; *ibid.*, p. 182.

[9] *Ibid.*, p. 165 și urm.

[10] *Ibid.*, p. 197 și urm. Talleyrand dădea crezare acusatorilor lui Ghica; *ibid.* Istoria acestor adunări, la care participară Barbu Belu, Bozianu, Costaforu, care avea direcția școlilor, D. Ghica; *ibid.*

rioară a țării[1]. Costin Catargiu își continua, astfel, opera. El mergea așa de departe încât ataca fățiș „urmările unei partide din acest Principat, care și-a însușit dreptul de a se constitui formal în comitet, a delibera asupra ființei politice a acestui Principat, a iscăli jurnale, a publica probleme și proclamații, litografiându-le": o astfel de acțiune neautorisată trebuie oprită de Administrație (15 April st. n.)[2]. Se arestă un profesor și un boier de a doua clasă[3]. Mai târziu casa lui Rosetti Tețcanu fu năvălită noaptea de o adevărată bandă.

Thouvenel căpătă de la Reșid o declarație că Poarta n'are nicio parte în ceia ce se face de Caimacam prin miniștrii ce și-a ales în toată libertatea[4]. Dar comisarul otoman își chema colegii pentru a li comunica adesiunea guvernului său la măsura contra comitetelor și în Muntenia[5]. Numai Divanurile ad hoc ar avea căderea să trateze despre afacerile politice, și se căpătă o părere pe care el o putea socoti favorabilă[6]. Agentul comercial trimes de Franța la Galați, contele de Brossard, considera chestia Unirii compromisă dacă nu se produce o intervenție din afară[7]. Totuși, prmiți de comisari, Kogălniceanu, Ralet și Alecsandri izbutiseră a exercita o influență asupra lor[8]. Se luă hotărîrea cercetării la fața locului.

Talleyrand călători în triumf, după demonstrațiile muntene, din oraș moldovenesc în oraș moldovenesc[9]. La Bacău trăsura lui fu deshămată și trasă de mulțime, cu ștreangurile tricolore naționale ale Unirii. Din ocalaltă parte, pe când

[1] *Ibid.*, pp. 233-5.

[2] *Ibid.*, pp. 215-6. Protestul Comitetului central; *ibid.*, pp. 279-81. V. și *ibid.*, pp. 486, 494 și urm.

[3] *Ibid.*, pp. 222 și urm., 245 și urm. Și la Roman; *ibid.*, pp. 255-6, 262-3.

[4] *Ibid.*, pp. 260-1.

[5] *Ibid.*, pp. 355-7.

[6] *Ibid.*, pp. 320-2.

[7] *Ibid.*, p. 315, no. 1046. Cf. raportul lui Talleyrand; *ibid.*, p. 330 și urm. Fratele din Londra al lui Vogoridi îi recomanda să nu se îndepărteze de sfaturile lui Gödel; *ibid.*, pp. 343-5: „Ce-ți pasă dacă oamenii pe cari ți-i recomandă consulul Austriei au moralitate sau sânt vițioși?!". *Prokesch-Osten scria de-a dreptul lui Vogoridi, încurajându-l; ibid.*, pp. 358-9.

[8] *Ibid.*, p. 331.

[9] *Ibid.*, pp. 350 și urm., 350, no. 1057; p. 403 și urm. Cf. Thouvenel, *o. c.*, p. 89 și urm.

Benzi era încunjurat de aceleași simpatii[1], datorite „fratelui" de cei ce au păstrat limba strămoșilor, și înlocuitorului lui Bulwer, bolnav, Stanley, i se arăta recunoștință[2]. Richthofen aflându-se între cunoscuți[3], Liehmann era primit mai mult de Evrei, iar „Arabul" trimes ca să întâmpine pe Savfet împărția de pe capra trăsurii lovituri de sabie celor ce aclamau pe Sultan[4]. Cum se arboraseră colorile Unirii, Caimacamul ordona arestarea cui va mai îndrăzni să le poarte[5]. Fotiade recomanda, cu acest prilej, lui Costin Catargiu politica „actelor fără zgomot"[6] Se urmăria de la Constantinopol visita quasi-oficială a Englesului Dalyell, bănuit că e pentru Unire[7]. Vogoridi era autorisat formal a opri reapariția foilor unioniste[8]. Mitropolitul Moldovei, care era oarecum „unionist", și de pe urma continuei rivalități cu episcopul de Huși, fratele lui N. Istrati, primi neîndreptățite observații, ca de la un șef ierarhic, de la Patriarhul constantinopolitan Chiril[9].

O schimbare se produse prin înlăturarea sălbateculuĭ apărător al unei cause pierdute, Costin Catargiu. Nu fără ca și Savfet să-și fi dat samă că prin apucăturile sale el deservește causa în serviciul căreia își pusese toată pasiunea și Talleyrand să fi amenințat cu plecarea[10], ministrul sprijinit până la capăt de Austrieci trebui să plece de pe urma hotărîrii energicei fiice a lui Conachi care, retrasă la țară, își amenințase soțul cu un divorț, care ar fi însemnat pentru dânsul întoarcerea

---

[1] *Ibid.*, pp. 431-2.

[2] *Ibid.*, pp. 405-6. Și adresă către Mitropolit; *ibid.*, p. 414, no. 1085; p. 433.

[3] *Ibid.*, p. 416, no. 1087. Cf. *ibid.*, p. 1019.

[4] *Ibid.*, pp. 388-90, 396-7, 431, no. 1093; pp. 471-2, 484. Dar v. și darea de samă din gazeta lui Asachi; *ibid.*, p. 405.

[5] *Ibid.*

[6] *Ibid.*, pp. 369-70.

[7] *Ibid.*, pp. 384-5.

[8] *Ibid.*, pp. 384-5.

[9] *Ibid.*, pp. 465-6. V. și *ibid.*, pp. 509 și urm., 519, no. 1140; a doua scrisoare, *ibid.*, p. 542. Se destitui pentru slăbiciune ministrul de Culte, Beldiman; *ibid.*, pp. 480-1, 506. E înlocuit cu Al. Sturdza. Costin Catargiu și ministrul de Finanțe erau iscăliți pe o petiție anti-unionistă către comisari; *ibid.*, p. 481. Și Secretarul de Stat, P. Balș; *ibid.*, p. 502.

[10] *Ibid.*, p. 505.

la sărăcia de la început[1]. Intre factorii cei mai harnici ai opiniei publice unioniste erau femeile din boierimea Moldovei; d-na Cantacuzino-Pașcanu din Roman, care găzduia pe Talleyrand, d-na Ruxanda Roznovanu, din Tutova, care intervenia personal pentru a opri abusurile[2]. Dar Vasile Ghica, înlocuitorul celui în sfârșit căzut, era socotit ca fiind o și mai sigură unealtă austriacă[3]. Bătrânul Vogoridi deplora plecarea lui Catargiu, care ar fi datorită speranțelor de Domnie[4].

De altfel comisarii ieșiseră cu totul din rolul și din prima lor atitudine. Dacă Talleyrand observa reserve, Liehmann, Stanley și, firește, Savfet se manifestau ca dușmani hotărîți ai Unirii[5]. Deci cel d'intăiu și cu el Benzi și Richthofen se declarau, în Maiu, gata de plecare[6]. „Alegerile făcute supt un astfel de regim", scria el, „nu pot să ofere nicio garanție[7]". Poarta, care-și schimbă ministrul de Externe, continua să ceară Puterilor dreptul de a trimete în Principatele care ar fi în plină tulburare trupe car să garanteze alegerile.

La trecerea prin Moldova răsăriteană comisarii favorabili Unirii fură primiți cu aceleași demonstrații pe care nimeni nu cuteza să le oprească[8]. La București, lipsa lui Savfet îi

---

[1] *Ibid.*, p. 479 și urm.

[2] *Ibid.*, p. 452, no. 1106.

[3] *Ibid.*, pp. 456-7. *Thouvenel protestă contra intenției de a scoate pe Mitropolit; ibid.*, pp. 552-3, 601 și urm. V. audiența lui la Marele Vizir pentru aceasta; *ibid.*, pp. 578 și urm., 603 și urm., 608 și urm., 617-8. Cu acest prilej presintă energic și alte cereri în legătură cu alegerile. Imediat Fotiadi înștiințează pe Vogoridi; *ibid.*, pp. 591-3. O lungă serie de stăruințe e în legătură cu rechemarea lui Savfet la București și împiedecarea ingerinților în Moldova. Neofit Scriban răspunde dovedind autocefalia Mitropoliei Moldovei; *ibid.*, p. 561 și urm. Raportul oficial contra lui Scriban; *ibid.*, p. 588 și urm. Pentru înlocuirea lui cu Vladimir Sohupan; *ibid.*, pp. 682-3. V. adresa Mitropolitului; *ibid.*, p. 697 și urm. Cf. *ibid.*, p. 704, no. 1231, pp. 718-9, 723-6, 729 și urm., 747-50, 787 și urm., 867 și urm.; V. pp. 1-2, 56-7.

[4] *Ibid.*, IV, pp. 513-4. Și Fotiadi și Prokesch; *ibid.*, p. 517.

[5] *Ibid.*, p. 504 și urm.

[6] *Ibid.*, pp. 505, 544, no. 1151.

[7] *Ibid.*, p. 538.

[8] *Ibid.*, p. 545 și urm. Savfet rămase; Liehmann plecă mai tărziu; *ibid.*, p. 571, no. 1165. Cererea funcționarilor anti-unioniști către primul; *ibid.*, pp. 572-4. Raportul lui Benzi; *ibid.*, p. 671 și urm.

împiedeca să lucreze[1]. Acțiunea contra lui Vogoridi se mutase la Constantinopol fără a se căpăta altceva decât circulări ipocrite[2]. Acolo se hotărî în Iunie adunarea conferinței care trebuia să decidă în sfârșit chemarea Divanurilor[3], și *din nou puterile interesate urmăriră osebirea între cele două țări*. Și, la București, în același scop, începeau și adunările comisarilor[4], Thouvenel declarând că nu s'ar putea avea relații cu Divanul fabricat de Vogoridi, pe care Austria-l decorase de curând cu Coroana de fier[5]. Se adăugiau nemulțămiri și cu Ghica, invitat în zădar de rudele și amicii pribegilor să îngăduie întoarcerea lor[6].

Contra listelor electorale din Moldova, făcute, după planul austriac, înainte de resolvirea unor întrebări din Muntenia, pentru a face atmosferă, produs al rafinării „fanariote", fu, de la început (Iunie), un singur strigăt[7]. *Acei cari lucraseră până atunci, în perfectă înțelegere între hotarele celei mai perfecte legalități se gândiau la arma supremă a răscoalei* [8]. Din 3.600 de preoți se trecuseră 205, din 2.000 de mari proprietari 350; din 20.000 de proprietari mici 2.264; din toți intelectualii se aleseseră 11; dintre proprietarii de case scăpaseră doar 598; dintre 1.200 de negustori și meșteșugari 1.190; dar se turnaseră, printr'o manevră, 167.222 țărani. Proporția între orașe lipsia cu totul[9]. De toți, abia 171.998 alegători[10]. La 20 Iunie o violentă protestație contra „grosolanei mistificații" era trimeasă comisarilor[11].

Deci la 30 ale lunii *comisarii Franciei, Prusiei, Rusiei* —, de și Gorceacov se plângea de ingerințe franceze, cât și de cele

---

[1] Sosirea lui Savfet; *ibid.*, p. 684.
[2] *Ibid.*, p. 671 și urm.
[3] *Ibid.*, p. 709 și urm.
[4] *Ibid.*, p. 720 și urm.
[5] *Ibid.*, p. 743, no. 1252; p. 753 și urm. Memoriul contra lui; *ibid.*, p. 805 și urm.
[6] *Ibid.*, pp. 754 și urm., 1000-10. Conflictul lui cu Spencer, ministrul Americei la Constantinopol; *ibid.*, p. 766.
[7] *Ibid.*, p. 857, no. 1298.
[8] *Ibid.*, p. 881 și urm.
[9] Pp. 882-3.
[10] *Ibid.*, p. 888, no. 1307. V. și Ubicini, în *Étoile du Danube*; *ibid.*, p. 967 și urm. Excluderea lui C. Hurmuzaki; *ibid.*, pp. 987-8.
[11] P. 904 și urm.

austriece — *și Sardinici declarau că, „emanație a Congresului", cred supt demnitatea lor a intra în relații cu Divanul ce s'ar alege, și la 7 Iulie Thouvenel arunca printr'o notă răspunderea asupra Porții* [1].

Față de această hotărîre, Austria arăta aplecare la unele concesii: în ce privește Unirea, admitea o „asimilare în administrație și legislatură", nu „sistem comun de apărare", dar „în înțelegere cu Poarta", și „unirea vamală" [2]. Totuși, în unire cu Stratford, se împiedecă o anchetă pe care Turcii erau gata s'o trimeată [3].

In ce privește pe aceștia, Reșid declara că nu se solidarisează cu Vogoridi, dar că pentru a lua vre-o măsură îi trebuie acea înțelegere între Puteri pe care o știa cu neputință [4].

Susținut puternic, Caimacamul moldovean continua liniștit politica sa, numind în comitetele de revisie persoanele care puteau să întărească listele falsificate [5]. Dintre toți dregătorii, numai Alexandru Cuza, în care Vogoridi văzuse un prieten și un sprijinitor, reprimindu-l în miliție ca sublocotenent, pentru a-l înainta în câteva luni până la gradul de maior [6] și adiutant al său, și dându-i administrația Covurluiului, cu amintirea participării la evenimentele din 1848, demisiona ca protestare contra „listelor schimonosite" și schimbărilor între funcționari, el însuși fiind trimes în misiune prin Basarabia pentru ca în lipsa lui să se poată săvârși toate călcările de lege [7]. El înainta comisarilor traducerea scrisorii sale [8]. Nu gâcia că prin acest act face cel d'intâiu pas către cea mai înaltă situație în Stat, la care în viața lui de tânăr nimic nu părea să-l poată indritui [9].

[1] *Ibid.*, pp. 963-4, 967, no. 1348. Aprobarea lui Walewski; *ibid.*, pp. 996-7.

[2] După inedit engles, Riker, *o c.*, p. 109.

[3] *Ibid.*, p. 117.

[4] D. A. și D. C. Sturdza, *o. c.*, V, p. 9. „Nous ferons quelque chose"; *ibid.*, p. 10.

[5] *Ibid.*, p. 38 și urm. V. Scrisoarea lui Fotiadi către Vogoridi; Thouvenel. *o. c.*, p. 113 și urm. Pentru atitudinile următoare ale Caimacamului, *ibid.*, p. 131 și urm.

[6] V. și D. A. și D. C. Sturdza, *l. c.*, p. 415, no. 1086. In ordine civilă avea titlul de Vornic.

[7] *Ibid.*, pp. 47-8.

[8] *Ibid.*, p. 50, no. 1435.

[9] Place îl judecă „unul din funcționarii cei mai capabili, cei mai

Alegerile din Moldova fură fixate pe ziua de 12 Iulie. Încă de'nainte, ţăranii fuseseră puşi, de formă, să „voteze" pe delegaţii lor[1]. Un ordin smuls Porţii impunea o zăbavă de cincisprezece zile[2], dar ambasadorii Puterilor duşmane Unirii cerură o conferinţă prealabilă, care neputându-se ţinea, prelungirea se reduse la o singură săptămână; pentru a reveni la primul termin, cu ordin la Iaşi să se revadă listele[3]. O intervenţie a Sultanului însuşi părea că ajută causa unioniştilor[4]. Dar se îngăduia vechii canoştinţi Sadâc-Paşa să vie în Moldova-de-jos pentru propagandă anti-unionistă[5]. Şi Stratford se proptia cu toată hotărîrea ca să apere pe falsificatorul din Iaşi. Thouvenel ajungea să întrebe la Paris dacă n'ar trebui să ceară un concediu până la schimbarea situaţiei în Moldova, ceia ce ar aduce căderea lui Reşid[6], şi i se telegrafiă să proteste contra alegerilor „care trebuie să fie privite ca atinse de nulitate"[7].

Dar Ghica se osebia tot mai mult de colegul său, restrângându-se deci numai asupra acestuia întreaga problemă românească. El deschidea, în sfârşit, porţile pribegilor. Ei îi erau, de altfel, necesari ca să resiste agitaţiilor pe care Bibescu, de mult întors, le făcea între marii proprietari[8]. Astfel întraseră acasă la ei Eliad, Tell, Magheru, Nicolae Golescu, Ştefan Golescu, C. A. Rosetti, D. Brătianu, Ioan Brătianu[9], Boliac, Paleologu, Constantin Bălcescu, arhimandritul Iosafat Snagoveanul[10].

Alegerile clerului moldovean ieşiră rău pentru Caimacam, care, supt cuvând că se gătesc tulburări, scoase armata în

---

cinstiţi şi mai energici din ţară". Vorbeşte de averea, de legăturile de familie ale lui; *ibid.*, pp. 53-4.

[1] *Ibid.*, p. 69 şi urm.

[2] *Ibid.*, pp. 70-1.

[3] *Ibid.*, p. 71, no. 1449; p. 84, no. 1454; pp. 87-8, 108, no. 1471; p. 111 şi urm.

[4] *Ibid.*, pp. 71-2 şi urm.

[5] *Ibid.*, pp. 109-10, 115 şi urm.

[6] *Ibid.*, p. 275, no. 1593.

[7] *Ibid.*, p. 286, no. 1599.

[8] *Ibid.*, IV, pp. 311, 317-20, 391.

[9] Articolul lui, în *l'Estafette*; *ibid.*, V.

[10] *Ibid.*, pp. 133-4.

stradă[1]. La celelalte categorii alegătorii răspunseră prin abțineri în masă[2].

Pe când în Comisiune se lupta cu Liehmann[3], Vogoridii, speriat, își dădu samă că a sărit peste cal.

Atunci căzu lovitura. Conform cu instrucțiile trimese de Walewski, *Thouvenel se presintă Sultanului și ceru anùlarea alegerilor.* In cuvinte aspre arăta că Marele Vizir și ministrul de Afaceri Străine au jignit pe Impăratul Francesilor prin acțiunea lor recentă de înșelare. Cu aceștia nu mai înțelege să aibă nimic a face și amintește tot odată datoria de recunoștință față de Napoleon[4].

Thouvenel prevedea amânarea Divanurilor și apelul la o nouă conferință ce s'ar ținea la Paris, dar și căderea lui Reșid[5], și în adevăr se vorbi în acest sens și ambasadorilor Rusiei și Sardiniei[6]. Se răspundea de la Paris cu autorisația ruperii legăturilor cu Poarta, care „violează tratatul de la Paris"[7]. Dar ambasadorul Franciei, cu toate că de la Paris îi veniau nu odată instrucții contradictorii, care-l puteau descuraja, era convins că „nu-l vor lăsa să plece"[8].

Inaintea acestei atitudini Poarta dădu înapoi, dar fără a consimți să primească *de plano* anularea cerută a alegerilor: se oferia să cheme la Constantinopol, pentru lămuriri, pe ambii (!) Caimacami, cari ar fi înlocuiți prin vechii în lipsa lor[9]. Mai era vorba de o scrisoare a Sultanului către cei patru Suverani[10]. Se ajunse a se crede într'un tratat secret,

[1] *Ibid.*, pp. 243-4.

[2] *Ibid.*, p. 289, no. 1598; pp. 326-9, 395-6. Lista aleșilor; *ibid.*, pp. 370-1.

[3] *Ibid.*, p. 378 și urm.

[4] *Ibid.*, pp. 297-8. V. Thouvenel, *o. c.*, p. 137 și urm., și amintirile d-nei Durand de Fontmagne (Drummond de Melfort), resumate de N. Iorga, în *Rev. hist. du S.-E. eur.*, 1938. Acolo, continuele ciocniri cu Stratford.

[5] D. A. și D. C. Sturdza, *l. c.*, p. 302, no. 1615. In acest timp Rușii se țineau la refusul de contact cu Divanurile; *ibid.*, pp. 302-3, 314-6.

[6] *Ibid.*, pp. 320-2; Thouvenel, *o. c.*, p. 141 și urm.

[7] D. A. și D. C. Sturdza, *l. c.*, p. 323, no. 1635.

[8] *Ibid.*, no. 1636.

[9] *Ibid.*, pp. 383-4.

[10] *Ibid.*, p. 388, no. 1658; pp. 389-90. In desacord cu ambasadorul său, Bulwer evita să se pronunțe (3 August).

contra Unirii, cu Austria și Anglia, și ambasadorul Țarului se temea serios de o întoarcere a Austriecilor în Principate[1]. In sfârșit, la aceste încercări de a se câștiga timpul se răspunse de Thouvenel cu anunțarea oficială a ruperii relațiilor[2].

Indată ambasadorul se și pregăti să se suie pe bordul vasului *Ajaccio*, când Sultanul însuși, întors dintr'o excursie, îi ieși, adânc mișcat, înainte. Aceasta nu aduse totuși hotărîrea. Turcii erau gata să sacrifice pe Reșid, — Mare Vizir va fi Mustafà-Pașa și Aalì la Afacerile Străine —, dacă Franța s'ar îndatori să aducă înaintea Divanurilor chestia Unirii[3]. Era, de fapt, propunerea care venia de la Londra[4].

Un ordin telegrafic de la Paris opri plecarea lui Thouvenel, căci Anglia izbutise să biruie punctul de vedere frances la întâlnirea de la Osborne (6-9 August) între Napoleon și regina Victoria, adecă, în adevăr, soțul ei, prințul Albert, care, criticând felul de a se rosti al lui Palmerston, lua asupră-și punctul de vedere al acestuia. De altfel, ideia, vagă, a prințului se lovia de nepotrivirea ce era de așteptat între sistemele de aplicat Principatelor: „confederație", guvernele separate și Sultan, preferind numai Sultanul și, „cândva, un monarh creștin"[5]. In ziua de 6 în fața Impăratului și a lui Walewski sta numai Clarendon[6], căruia i se adresase D. Brătianu încă la 27 Maiu în numele a „celor cinci milioane de Români"[7], și ministrul engles se gândia la organul plănuitei „confederații", fiind în fond pentru a se păstra o situație veche de „zece secole"[8]; o greșeală de invitație împiedecase presența

---

[1] *Ibid.*, p. 390, no. 1661.

[2] *Ibid.*, pp. 391, 393.

[3] *Ibid.*, p. 388, no. 1657; Thouvenel, *o. c.*, p. 141 și urm., și d-na de Fontmagne, *l. c.*

[4] D. A. și D. C. Sturdza, *o. c.*, p. 415, no. 1667.

[5] Harold Temperley, în *Cambridge Historical Journal*, V, n-l din 3 Octombre 1937, no. 1; traducere în *Rev. Ist.*, 1937, p. 333.

[6] V. Temperley, *ibid.*, n-le 7-9, *Four documents*.

[7] V. și Cretzianu, *o. c.*, la această dată de August.

[8] *Ibid.* N'am avut la îndemână biografia lui Clarendon de Makwell, *Life and letters of George William Frederik, fourth earl of Clarendon*. — Amănunte asupra întâlnirii, în East, *o. c.*, care dăduse însești actele, în *English Historical Review*, LXIII, pp. 409-12. Cf. și Riker, *o. c.*,

premierului engles, care se întâlni cu Napoleon, deosebit, a doua zi. De fapt, *ministrul de Externe engles voia fățișa părăsire a ideii Unirii, disolvarea Comisiunii internaționale și renunțarea la Divanele ad hoc, singur Congresul de pace având să decidă.*

In general, după mustrări reciproce pentru devierile de la pactul franco-engles către Rusia, de o parte, către Austria, de alta, se ajunse la ciocnirea între ideia Impăratului Francesilor că țările noastre unite supt un prinț străin ar fi o piedecă în fața planurilor rusești în Orient, oricât de puțin simpatică i-ar fi personal „banda" de la Constantinopol, și îndărătnica afirmare engleză că orice fărâmițare a unei Turcii concepute unitar ar deschide iar Rusiei calea spre Bosfor, cu toate că intenția fusese negată față de Napoleon de Marele Duce Constantin. Impăratul Francesilor ținea neapărat să nu aibă aierul că a consimțit la o înțelegere cu Anglia, a cării alianță o credea încă necesară, prin părăsirea hotărîrii sale pentru Unire, și aceasta numai ca să capete anularea, datorită prin el însuși, a listelor[1]. Dar punctațiile stabilite de partea engleză, admițând această anulare și repetând prevederile Congresului că rapoartele comisarilor și dorințile Divanurilor vor fi supuse unei cercetări internaționale la Paris, asigurau, după dorința prințului-consort, și suzeranitatea Sultanului, ca și ordinea interioară nouă, basată pe „privilegiile Principatelor". Se ajungea pentru aceasta la *vechea „propunere austriacă a instituțiilor organice similare și la „sistemul comun" supt două „guverne separate"*, menționându-se chiar uniunea vamală pe lângă unitatea de monedă și de tarif, cu un corolar judecătoresc și militar[2].

In realitate, Napoleon, cu toate îndreptările aduse protocolului discuțiilor de Persigny, ambasadorul frances, la Londra, era învins —, și Cowley, represintantul engles la Paris,

---

p. 130 și urm. V. și corespondența lui Thouvenel, *o. c.*, p. 149 și urm. Cf. și expunerea, impersonală, a lui D. A. Sturdza, atunci bolnav, în *Mem. Ac. Rom.*, seria a 3-a, XXXIV-V.

[1] Clarendon credea chiar că Napoleon, bucuros că scapă, ar fi foarte „culant" în ce privește revisia listelor.

[2] O formă, în Alice M. Carter, n-l precedent din revista de la Cambridge; românește, în *Rev. Ist.*, 1937, pp. 352-3.

spunea lui Clarendon, la 22 August: „d-voastră ați câștigat esențialul, în timp ce Franța luptă pentru o umbră“ [1]. Aceasta de și Walewski refusă să deie, prin semnătura sa, o valoare stringentă actului, și adevărata biruință era ca și la 1853, a stăruinții dibaciu strecurate de Buol.

Nici o parte, nici cealaltă nu erau sinceri. Anglia, ocupată cu strașnica răscoală din India, căuta tot așa de mult să scape din încurcătură ca și Napoleon, care vedea că nu poate clinti pe Turci. Informat secret că Franța a părăsit punctul ei de vedere în ce privește Unirea, pentru a obținea în schimb anularea alegerilor și asigurând că se va găsi mijlocul de a câștiga și Austria, ceia ce putea cuprinde ideia unei zăbăvi, îndărătnicul Stratford nu aștepta decât atâta, și el *semnala că, astfel, clausa despre Unire trebuind să fie secretă*, se prepară, prin câștigarea, fățișă, a anulării alegerilor, triumful lui Thouvenel. De la Londra se lăsa însă în sama lui calea de urmat. Abia la 16 August i se vorbia de o acțiune comună cu Viena, unde se cunoștea acuma, și se dădea în vileag, clausa secretă. Numai când un ordin formal nu-i mai îngădui să rămâie pe vechea lui linie, ambasadorul engles deslegă Poarta în chestia anulării alegerilor moldovenești.

In toată această urîtă afacere de bănuială reciprocă [2] și

---

[1] Temperley, *l. c.*, no. 6. Cf. *ibid*, n-le 2-5. In schimb, lord Malmesbury, care doria și independența moldo-valahă, era de părere că Palmerston a fost învins, *Mémoires d'un ancien ministre (1807-1869), par lord Malmesbury*, Paris 1885, pp. 247-8; cf. *ibid.*, p. 277.

[2] V. Thouvenel, *l. c.*, și amintirile d-nei de Fontmagne. — La Londra erau mulțămiți că un adaus, imprudent, al ambasadorului Persigny dă autenticitate unui act pe care, altfel, Walewski l-ar putea nega; Temperley, *l. c.*, no. 86. Și Clarendon îl declara „mincinos“; *ibid.*, no. 96. Și în adevăr acesta tăgăduia față de Cowley că s'ar fi renunțat la ceva; *ibid.*, no. 9 a. Oricum, el ar pune-o în legătură cu discuții *anterioare; ibid.*, no. 10 a. Clarendon invoca și declarațiile lui Napoleon față de regină și prințul Albert; *l. c.*, no. 10 b. Ambasadorului austriac la Paris, Hübner, i se spunea de Walewski că de fapt *se va hotărî în congres*, pe basa raportului comisarilor; *ibid.*, no. 11 a. Iar lui Thouvenel i se telegrafia, *la 8 încă*, astfel: „Guvernul engles sfătuiește Turcia să se plece *(déférer)* cererii noastre“; D. A. Sturdza și D. C. Sturdza, *l. c.*, p. 421, no. 1671. Până atunci „cea mai mare moderație și buretele peste trecut“; *ibid.*, p. 435, no. 1678. Cf. și *ibid.*, p. 464, no. 1694. — E un oarecare temeiu în plângerea lui Clarendon că nu se respectă de Walewski și chiar de

de încercare de a se înșela și întrece într'o chestiune care interesa viitorul întreg al unei națiuni nevinovate, asociații Franciei nu primiseră înștiințarea pe care guvernul englez o strecură îndată noilor săi asociați în politica Europei, la Viena, care se temea continuu de o acțiune separată franco-rusă, și dorea publicitatea clausei despre Unire. Napoleon observase totuși că, fără a întreba Rusia, Prusia și Sardinia, el n'are dreptul de a semna o înțelegere ca aceia de la Osborne. Iar în scrisoarea din 9 August încă, adresată lui Bourqeney, represintantul său la Viena, diplomația francesă încercase a-și menținea punctul de vedere, declarând că „*o largă uniune administrativă va putea să fie preferată unei uniri complecte*" și s'ar fi spus Englesilor că, „dacă Unirea complectă, și cu un prinț străin, combinație pe care o găsim mai bună, ar întâlni prea mari greutăți, (Impăratul) ar fi gata a-și modifica vederile, spre a evita un desacord cu aliații săi" [1].

Astfel se ajunse la declarația din 22 August a lui Stratford către Poartă și la consecința ei, care nu putea fi decât anularea alegerilor din Moldova [2].

Napoleon „o înțelegere de gentilomi". Dar Clarendon însuși comunicase lui Musurûs, ambasadorul turc la Londra, secretul pe care acesta-l da tot... secret, lui Aalî. Cum s'a ținut de acesta secretul, v. *ibid.*, p. 474, no. 1701. Ministrul Spaniei îl aducea, de la Aalî, lui Thouvenel; *ibid.*, pp. 480-1, cf. *ibid.*, pp. 435-6, 446-7 (noul sistem ar fi ca acela dintre Statele germane). Din partea lui, Aalî-Pașa se adresa ministrului Spaniei cu propunerea anulării, dacă o „cer și Franța și Anglia și dacă există o înțelegere prealabilă a Puterilor că se va înlătura Unirea; dar să nu plece Thouvenel; *ibid.*, pp. 434-5, 442 și urm., 475, no. 1704. El nu voià însă decisiunea ultimă a Congresului.— In Parlamentul englez Palmerston răspundea lui Disraeli, tăgăduind vre-o înțelegere asupra Unirii; *ibid.*, pp. 447-8; recunoștea însă că „erau incontestabil motive aparente de iregularitate nedovedită", așa că e „avantagios și pentru Poartă" a revisui, ceia ce ar admite și Austria, așa că „armonia" franco-engleză e neatinsă. Tot așa răspunsul la o interpelare în Camera Lorzilor; *ibid.*, pp. 461-2.

[1] Temperley, *l. c.*, no. 11 b.

[2] Pentru situația din Constantinopol sânt nouă și foarte juste observațiile lui Eliad, în *Scrisori din exil*, p. 583 și urm. El, care fusese și la Malta, pleca, prin Atena, în Apus, și era la Londra în Octombre; *ibid.*, p. 586 și urm. (și recomandarea, în *Times*, ca Domn, a ducelui portughes de Oporto; *ibid.*, p. 588). Cf. Thouvenel, *o. c.*, p. 156 și urm.

Dar cei ce se înțeleseseră la Osborne nu prevăzuseră că delegația Congresului va avea o altă bază peste care s'ar fi putut trece cum s'a și făcut, numai călcând în picioare principiul însuși al consultării „populațiilor", principiu scump Imperiului plebiscitar al lui Napoleon ca și opiniei englese, deprinsă de veacuri a privi ca legal numai ce iese din manifestarea liberă a voinței unei națiuni.

Căci, din momentul când Napoleon sacrificase pe Români necesităților alianței cu Anglia, rezolvirea chestiei naționale românești revenia Românilor înșii.

Deocamdată ziua lui Napoleon fu serbată la București și la Iași ca a unui statornic sprijinitor al Unirii, dar Talleyrand fu cu pază în răspuns[1]. Aproape în acest timp, Walewski declara lui Talleyrand că *însăși revisuirea va trebui făcută numai de formă, pentru prestigiu,* și cu noile Divanuri să se mântuie cât mai răpede, — opinia lor fiind acuma indiferentă. Comisiunea, tot așa de indiferentă, și-a întrecut, de altfel, atribuțiile, și se știe cine e vinovatul. Diplomația franceză *evita orice conflict* pe chestia intitulată ostentativ „moldo-valahă"[2]. Walewski se grăbia să scrie că nici plecarea lui Vogoridi nu mai e necesară[3]. Thouvenel însuși rămânea încremenit când i se ceti de ministrul Spaniei depeșile lui Musurus despre învoiala de la Osborne, și el primia expresia uimirii ambasadorului rus, în fond poate bucuros pentru că se vedea cât plătește patronagiul Franciei imperiale. Buteniev observa că nu două Puteri pot decide, dar Gorceacov era mulțămit[4] că i se dădea prilejul să declare că acțiunea la care se raliase Rusia nu privește Unirea[5]. Față de Englesi și Austrieci, ambasadorul Franciei trebui să se ție în ce numește el „un rol pasiv"[6]. El mărturisește cu părere de rău că tot Constantinopolul cu-

[1] D. A. și D. C. Sturdza, *l. c*, pp. 467-9, 470-3, 478-9, 487-90 (raport supărat al lui Basily, care arată că la zilele Suveranilor celorlalți comisari nu s'a făcut nimic). Comisarii, înduşmăniți, se certau pentru candidaturile la tronul muntean. Manifestații la Ploești și Câmpina; *ibid.*, pp. 548-9.

[2] *Ibid.*, pp. 475-6.

[3] *Ibid.*, p. 484, no. 1910.

[4] V. *ibid.*, pp. 551 și urm., 591, no. 1770.

[5] *Ibid.*, p. 491, no. 1715. Protestarea lui contra aliludinii lui Liehmann; *ibid.*, pp. 494-5 și urm.

[6] *Ibid.*, p. 483.

noaște acum o soluție de care „oamenii deștepți râd“ [1]. Încurajați, Turcii se gătiau chiar să răspundă că nu se pot anula alegerile decât după cererea *tuturor Puterilor* [2]. Și în adevăr aceasta fu motivarea anulării [3] (21 August), așa încât Walewski se tânguia liric de lipsa de inițiativă și onestitate a Porții! [4].

Se pot închipui speranțele anti-unioniștilor, al căror conducător, Nicolae Istrati, provoca printr'o broșură contra administrației lui Grigore Ghica, din nenorocire criticată și de Kogălniceanu [5], și el aduse sinuciderea acestuia, cu o explicație ultimă care chema pe vinovați „înaintea tribunalului lui Dumnezeu“: nobilul fost Domn nu putuse ajunge măcar până la Napoleon [6]...

Dar, când se află, totuși, de anulare, lumea românească, necunoscând partea așa-zisă „secretă“, fu în culmea bucuriei, cum o spune și Place [7]. Acesta însuși începea să-i găsească însușiri lui Vogoridi, pe care Thouvenel zădarnic îl tot dorise rechemat [8], și el se emoționa că miniștrii Caimacamului, înțeleși cu Gödel, vreau „să-l aresteze și să-l depuie“ [9]. Vogoridi înlătura de la Interne pe Vasile Ghica, încredințând Ministeriul colonelului P. Scheletti, alt anti-unionist [10].

Alegerea delegaților clerului dădu pe Filaret Scriban și pe nepotul Mitropolitului, Calinic Miclescu, egumen de Slatina, apoi pe Melhisedec și preotul Matcaș din Roman [11]. Celelalte alegeri urmară pe aceiași linie [12], dar ziarul oficios frances din Constantinopol avea dreptate să afirme: „Aceasta nu ni se pare că ar avea o mare însemnătate după înțelegerea ce s'a

[1] *Ibid.*, pp. 483-4.
[2] *Ibid.*, p. 484, no. 1709.
[3] *Ibid.*, p. 504, no. 1722, pp. 538-9. Walewski pretindea că succesul e deplin (!) și că în Principate trebuie revenit, acum, la „normal“; *ibid.*, pp. 491-2.
[4] *Ibid.*, pp. 492-3.
[5] V. pasagiul privitor la aceasta din cartea lui Manolachi Drăghici.
[6] D. A. și D. C. Sturdza, *o. c.*, p. 499 și urm.
[7] *Ibid.*, pp. 520 și urm., 555 și urm.
[8] *Ibid.*
[9] *Ibid.*, p. 562 și urm.
[10] *Ibid.*, p. 560, no. 1751; p. 616 și urm.
[11] *Ibid.*, pp. 571, 609-10.
[12] *Ibid.*, p. 583, no. 1764; p. 589, no. 1768.

stabilit la Osborne"[1], silind totuşi pe Thouvenel să declare, protestând, că „acordul nu există"[2].

Alegerile din Bucureşti se anunţaseră mai zgomotoase. Se presintase Nicolae Golescu, Rosetti, care făcea poesie politică, alături de visările filosofice ale lui I. Brătianu, în foaia pe care o intitula, ca un steag de unire: *Românul*, pe lângă Costaforu, Orăscu şi alţii[3]. Alî-Paşa era indignat că Alexandru Ghica permite o atmosferă revoluţionară[4], pe o vreme când Benzi declara că *el merge la Târgovişte ca să se închine în numele regelui ostaş înaintea moaştelor lui Mihai Viteazul, simbol al Unirii*[5]. Resultatul, după exemplul moldovenesc, fu, astfel, mai ales unionist[6], dar se aleseră şi foştii Domni şi chiar Solomon[7].

Până atunci comisarii, cari *nu-şi dădeau samă că peste dânşii s'au şi luat hotărîrile principale* —, Aalî admitea că se poate discuta şi în Congres[8] —, veniau la Iaşi pentru a-şi îndeplini şi ei forma[9]. Lui Bulwer, Kogălniceanu, neinformat, îi vorbia de „patria legalităţii şi a libertăţii", de regina „apărătoare a drepturilor seculare ale Principatelor" şi ale celor „cinci milioane de Români", şi-şi auzia, ca mijloc de potolire, că „tot viitorul unui popor nu se face într'o singură zi" şi că nu e bine „a merge prea iute", recurgând şi la fabula ieputelui şi a broaştei ţestoase; „nu vă pot promite că veţi căpăta tot ce doriţi"[10]. Din parte-i, Basily găsia momentul să vorbească de vechile îndatoriri venite de la Ţari şi afirma tare că nu se poate pune o limită atribuţiilor Divanului, care va sta gata să răspundă la orice întrebare a Comisarilor[11].

Aspectul deschiderii Adunării moldoveneşti, care, firesţe, nu

---

1 *Ibid.*, pp. 575-6.
2 *Ibid.*, p. 576, no. 1761.
3 V. *ibid.*, pp. 592-3.
4 *Ibid.*, p. 622.
5 *Ibid.*, pp. 577-8.
6 *Ibid.*, pp. 655-6, 674 şi urm.
7 V. şi *ibid.*, pp. 670 şi urm., 723 şi urm.
8 *Ibid.*, p. 663, no. 1794.
9 *Ibid.*, p. 649 şi urm.
10 *Ibid.*, pp. 652-4.
11 *Ibid.*, pp. 662-3.

știa, nici el, nimic din înțelegerea secretă de la Osborne, se făcu solemn, cu cele mai bune speranțe, Caimacamul fățărind cea mai deplină înțelegere cu alegii cari-i fuseseră impuși [1]. Bătrânul Mitropolit începu cu formula „Moldo-Românici" și cu mențiunea „Românilor", nu a Moldovenilor [2]. *Se strigă și „Trăiască autonomia!"*. Prin danțuri, prin panglici, prin iluminații, prin strigăte se cerea Unirea, pe care printr'o nouă declarație Poarta o răspingea hotărît [3], pe când Impăratul Francesilor admitea, după cererea austriacă, să nu se discute măcar în Comisiune votul eventual despre Unire și „guvern representativ" [4].

La 19 Octombre *două glasuri singure erau contra declarației de Unire supt Domn străin, din dinastii ne-vecine, numit de Congres, respectându-se legătura cu Poarta.*

Peste câteva zile după hotărîrea acestei Adunări, într'o atmosferă mai puțin caldă, începeau și discuțiile Divanului muntean [5]. Într'o unanimitate care cuprindea și pe Bibescu și Știrbei, se votau aceleași patru puncte [6].

Și dorința imensei majorități a Românilor găsia ecou în mai toată presa europeană, iar, la 16 Octombre, în Parlamentul englez, Gladstone făcea propunerea de a se arăta Coroanei *„puternica speranță a Camerei Comunelor că, în negociațiile următoare privitoare la această afacere se va face să apese, după cuviință, în cumpănă aceste dorinți pe care poporul Valahiei și al Moldovei le-a exprimat cândva prin organul representanților aleși potrivit cu tratatul"* [7].

Propunerea Unirii fusese făcută la Iași, de Kogălniceanu. Se amintia, pe lângă postulatul național, — al cărui aderent se arătase Napoleon —, și o întreagă stăruință românească de atâtea veacuri, în exercițiul de-a lungul timpurilor al dreptului de suveranitate, și prin tratatele ce s'au încheiat, căci legătura cu Imperiul Otoman însuși vine din dorința de „a păstra această

[1] *Ibid.*, p. 687 și urm.
[2] Protocoalele ședinților; *ibid.*, VI[1], p. 35.
[3] *Ibid.*, p. 724 și urm. Nouă circulară după votul celor patru puncte; *ibid.*, p. 741 și urm.
[4] *Ibid.*, p. 734 și urm.
[5] *Ibid.*, p. 714 și urm.
[6] *Ibid.*, p. 736 și urm.
[7] *Ibid.*, p. 726, no. 1821.

suveranitate", reservându-se explicit autonomia; și în urmă State europene au încheiat tratate cu țările românești, iar de la tratatul din Adrianopol înainte nu e nicio tăgadă a acestui drept, cum s'a adeverit și în ultimele acte ale diplomației, păstrându-se doar Porții ceia ce prevăd „capitulațiile", pe care ea nu le-a negat. Se încheia cu constatarea perfectei unități a neamului, în nume, limbă, lege, cultură, așezăminte, istorie și aspirații [1].

La început se căutase chiar legătura cu Divanul muntean [2]. Și acolo, la Iași, unde, în necunoștința lucrurilor, se votase și omagiul de recunoștință „puternicilor Suverani" ai tratatului [3], se propuse oprirea lucrărilor separate pentru ca asupra reformelor de introdus să discute Divanurile reunite, ceia ce s'ar fi cerut chiar de la București [4]. Dar o comisie de nouă fu aleasă totuși pentru pregătirea separată a modificărilor de cerut, pe când Muntenii se opriau după dorința oamenilor de la 1848, cari dominau Adunarea, la votarea punctelor principale și provocau astfel intervenția comisarilor, care nu duse la niciun efect [5]. Urmară lupte între radicali, de o parte, Tell și A. Golescu de alta [6], până ce, după o propunere neplăcută a lui Florescu, cei d'intâiu părăsiră în grup Adunarea [7]. Se luă vacanță până la 1-iu Februar. Știrbei și Bibescu se retrăgeau din Adunare [8].

Cu toată opunerea lui C. Hurmuzachi, care arăta că, *votând*

[1] Protocoalele, pp. 63-8. In sprijin vorbi, pe lângă Kogălniceanu însuși *(ibid.*, p. 75 și urm.). C. Hurmuzaki *(ibid*, pp. 68-74). Logofătul Al. Balș, „proprietar de 80 mii fălci, în Moldova, iubita sa patrie", obiectase în scris că prin Unire se pierd privilegii mai mari decât ale „învecinatului Prințipat" și se pregătesc lupte interne; *ibid.*, pp. 74-5. Locțiitorul episcopului de Roman se deszise, explicând că adesiunea sa la Unire o făcuse doar „între patru ochi"; *ibid.*, p. 75.

[2] Protocoalele, p. 62.

[3] *Ibid.*, p. 742, no. 1831. V. protocoalele, pp. 89-90 (propunere a lui Petru Brăescu).

[4] *Ibid.*, pp. 795-6, 807-8. Părerile lui Talleyrand; *ibid.*, pp. 797-8. El denunța teoriile „ca ale lui Proudhon", din noile scrieri ale lui Eliad; *ibid.*, p. 790.

[5] *Ibid.*, pp. 835-6.

[6] *Ibid.*, pp. 825-7.

[7] *Ibid.*, pp. 843-4.

[8] Un memoriu al primului (1856); *ibid.*, pp. 914-6; cf. Iorga, *Doc. Știrbei*, I.

ca pentru Moldova, punctele viitoarei organisări, Adunarea se îndepărtează de la concepția necesarei unități politice cu cealaltă țară, pe lângă faptul că se subordonează autonomia, din care ar ieși formele viitoare, hotărîrii Congresului [1], se votă, deci, acolo, la Iași, „religia de Stat, cu libertatea cultelor în mărginirea capitulațiilor", judecători inamovibili, un singur sinod [2] pentru ambele țări, organisarea puterii armate, cu interzicerea cetăților turcești, neutralitatea, egalitatea cetățenească și darea proporțională, libertățile personale, responsabilitatea ministerială, înlăturarea Senatului, separația Puterilor, desființarea capitulațiilor, represintarea la Poartă, fixarea internațională a hotarului, necontenit crâmpoțit de Austrieci, instrucția generală obligatorie și gratuită, recunoașterea cu sfințenie a proprietății, fixarea de Puteri a tributului, reclamarea Deltei: „Times" declară că e un „4 August român" [3]. Numai asupra cetățeniei de recunoscut la toți pământenii creștini [4] și asupra dreptului la pământ al țăranilor, și în această țară, mai generoasă, discuțiile fură lungi și aprinse.

Plângerea țăranilor vorbia de sarcinile grele căzând numai asupra lor, fără a uita „vânzarea" către „Jidovul orândariu, ca să ni sugă toată vlaga" prin „băutura scumpă și otrăvită", și robia la oștile străine. Și totuși ei țin întreaga țară: „toată bogăția, toată îmbielșugarea, brațele și sapele noastre o aduc. Câtu-i Dunărea de mare și de largă, curge râul sudorilor noastre, se duce peste mări și peste hotare, acolo se preface în râuri de aur și de argint și curg iarăși înapoi de se revarsă în țara noastră". Cele douăsprezece zile ale „pontului" sânt „ziua cât luna", fără a se observa serbătorile. Regulamentul e arătat ca originea răului: „Inainte de Reglement săteanul avea zece, cincisprezece și poate douăzeci de fălci, rădicam vite, ni prindeam nevoia și era și țara folosită, că cirezile cele multe care ieșiau din țară noi le creșteam. Cu Reglement munca ni s'a îngreunat, iar pământurile ni s'au micșorat. Ni s'au

[1] Protocoalele, pp. 90-2. El admitea doar fixarea unor „base". Manolachi Costachi, constatând aceste păreri, vorbia de fapt tot de „base".

[2] V. discursul lui Neofit Scriban; *ibid.*, pp. 102-7. Al lui Melhisedec; *ibid.*, pp. 155-7.

[3] Eliad, *Scrisori din exil*, p. 599.

[4] Protocoalele, p. 229 și urm.

dat numai câte patru fălci celor cu doi boi, celor fără de boi li s'au dat şi mai puţin". Aceasta pe lângă ce au luat „Domniile greceşti". *Ei cer,* cu legendarul Ioan Roată în frunte, *oprirea bătăii, suprimarea boilicurilor, havalelelor, capitaţiei, apoi: dregători de sat aleşi, răscumpărarea boierescului. Vreau dreptul la pământ până la două-treimi din moşie*[1].

Marii proprietari vorbiră de „comunism" şi, primind celelalte puncte, afirmară puternic dreptul de proprietate asupra moşiei întregi şi cerură învoiala liberă[2].

Proprietarii mici se ţineau la reforma din 1851, admiteau plata în bani a lucrului, dar opriau noi revendicaţii[3]. Un amendament al clericilor pornia de la existenţa la început a proprietăţii ţărăneşti libere[4].

Kogălniceanu nu apără cu prea multă putere pe ţărani[5], ci, vorbind de viitorul „regat al României", ceru amânarea. Apărarea o făcu însă, călduros, C. Bosie, de şi mare proprietar[6].

Divanul muntean, care salutase, provocând un mare entu-
1857 siasm, pe al Moldovei[7], fu închis la sfârşitul anului 1857

[1] *Ibid.*, pp. 342-6.

[2] *Ibid.*, p. 353 şi urm. Părerea lui C. Rosetti Teţcanu; pp. 361-2, 388 şi urm. Pentru un pamflet al lui supt Cuza-Vodă, v. Iorga, în *Mem. Ac. Rom.*, seria III, t. XIX (1937), p. 227 şi urm.; R. Rosetti, *ibid.*, p. 237 şi urm.

[3] Protocoalele citate, pp. 363-6. Urmează observaţiile lui Hurmuzaki.

[4] *Ibid.*, p. 369 şi urm. E remarcabil şi amendamentul Negri, pp. 385-7.

[5] *Ibid.*, p. 409 şi urm.

[6] *Ibid.*, p. 419 şi urm. Hurmuzachi e pentru marii proprietari, ca şi Miclescu. Se discută şi dreptul electoral ţărănesc în viitoarele Adunări; *ibid.*, p. 465 şi urm. V. şi *ibid.*, pp. 507 şi urm., 517 şi urm. Pentru oprirea invasiei evreieşti, *ibid.*, pp. 481-2. — Cf. Emerit, *Les paysans roumains depuis le traité d'Andrinople jusqu'à la libération des terres (1829-1864)*. Paris 1937, pp. 364-94.

[7] Protocoalele, pp. 312-3. Propunerea era a lui Rosetti; VI², pp. 632-4 (o alta; *ibid.*, pp. 180-1). E constatată de Al. G. Golescu, care cere revederea formei; *ibid.*, p. 35. El spune: „Dacă nu pot protesta contra necuviinţelor ce cuprinde adresa, în numele Adunării întregi, protestez cel puţin în numele unei minorităţi. Şi-mi dau demisia cu minoritatea, dacă Adunarea păşeşte pe astă cale şi va trimite o asemenea adresă din partea Adunării. (Zgomot mare în semn de nemulţămire din toate părţile.) Nu mai pot face parte dintr'o asemenea Adunare. (Desaprobări generale.))". Intervin Magheru şi N. Golescu, apoi I. Bră-

printr'un nou firman[1]. Inchiderea celui moldovenesc nu zăbovi: el singur își declarase misiunea isprăvită[2].

Intre acțiunea celor două societăți politice românești s'a putut vedea de la început o mare deosebire. Cea munteană discută principii abstracte, în dosul cărora sânt adesea interese personale și ea se lăsă târâtă la deslănțuirea pasiunilor, care se hrăniau din amintirile exilului, din regimul aspru al lui Știrbei și din contactul continuu cu aceia cari represintau în Apus democrația revoluționară roșie. La Moldoveni avem a face, afară chiar de temperamentul deosebit, cu oameni rămași în general acasă, fără suggestii străine, deprinși printr'o lungă și grea luptă a lucra solidar, cu avocați cari s'au formal supt influența normelor juridice și s'au deprins a descoperi partea vie a realităților, cu spirite care în genere au plecat de la cultura pe care o serviseră la activitatea politică în care aduceau însușirile de măsură, claritate și armonie căpătate dincolo. De aici o netăgăduită superioritate, care se va menținea. In Kogălniceanu, C. Hurmuzachi, Mălinescu, Manolachi Costachi, D. Miclescu se vădiseră, zi de zi, *dobateri* cari puteau să steie alături cu oricari din orice Parlament european.

Eliad, care rămăsese la Londra „pentru niște afaceri particulare, de interes literar[3]“, citează din conversația sa cu

---

tianu; „Discursul d-lui m'a înnecat în lacrimi și mă simț că nu pot vorbi“. Revine Golescu: „Imi pare foarte rău, d-lor, că m'am lăsat să mă aprinz atâta, să-mi puiu demisia înainte; însă astfel a fost simțimântul meu“; p. 67. Se credea de Bulwer că aceasta ar putea duce la disolvarea ambelor Divanuri; *ibid.*, p. 819, no. 1859. V. și *ibid.*, p. 830, no. 1871.

[1] D. A. și D. C. Sturdza, *o. c.*, V, p. 853, no. 1889. Protocoalele Divanului în vol. VI[2] al colecției. Intre chestiile discutate găsim (p. 27): „D. Chr. Tell se sculă și zise „că părerea d-sale este, dacă și Adunarea primește, ca în tribuna destinată pentru privitori să se reserve un loc și pentru doamne“. — Știrbei cere să i se îngăduie a pleca: „pătimaș fiind, precum e cunoscut de obște și, simțindu-mă de câteva zile mai întețit de boală, sânt silit, după hotărîrea doctorilor, a merge neapărat să petrec iarna într'o climă călduroasă“. Și N. Golescu se declara „bolnav tocmai în zilele cele mai prețioase ale vieții sale“; *ibid.*, p. 179.

[2] V. și protocoalele comisarilor la capătul volumului citat. Divanul muntean protestă contra disolvării; *ibid.*, p. 550.

[3] *Scrisori din exil*, p. 595, no. CLXXXVII. Va sta la Paris pe vre-

un ambasador la Constantinopol aceste cuvinte, dureros de adevărate: „Soarta ţărilor d-voastre este de mult decisă între monarhii înţeleşi; să nu vă faceţi ilusiuni. Aceşti comisari, aceste Divanuri, aceste întrebări sau adresări către dorinţile generale nu sânt decât *pro forma*[1]".

Procesele-verbale ale comisarilor arată în adevăr o completă abdicare de la rolul pe care crezuseră că-l pot juca. Ei primesc documentele pentru Congres şi adaugă observaţii critice care nu vor fi ţinute în samă, informaţii proprii care vor avea aceiaşi soartă[2]. Transmiseră doar un *memorandum* care putea servi de basă la Congres[3].

In ce priveşte propaganda în străinătate, nu numai că era acum inutilă, dar, cu prefacerea luptătorilor de odinioară, chiar a unui Dimitrie Brătianu, în politiciani „roşii", ocupaţi să combată în ţară pe vechii lor duşmani, nu era cine s'o ducă. Eliad, care-şi luă această sarcină, avea din nou dreptate când resuma ce se putea face, în aceste cuvinte, atât de deosebite de gestul, tonul şi stilul romantic de odinioară: „Să ni facem dar, cât putem, datoria din umbră, ca oameni obscuri şi necunoscuţi; căci, dacă din repausul isolării şi meditărilor se află câte un adevăr, acela, dat afară, pătrunde masele şi îşi dă mai curând sau mai târziu fructele sale". „Acum nu mai e timpul de polemice, a căror eră era până a nu începe târgul; acum e timpul de tăcere şi de acoperire." Şi el socotia terenul câştigat de la predica lui Lazăr până în momentul când „peste două milioane de oameni ţin fruntea sus mai cu mândrie decât Lazăr când se numesc Români"[4].

---

mea Congresului, aşteptând să fie consultat. El trimetea un memoriu al lui Mocquart, şeful cancelariei lui Napoleon; *ibid.*, pp. 598-9, 600-1, 611. Aprobând cele patru puncte, vede în răspingerea lor de Impăratul Francesilor o lipsă de „bună credinţă" din partea lui; *ibid.*, p. 603.

[1] *Ibid.*, p. 590.

[2] V. în colecţia Sturdza, partea ultimă a volumului VI[2].

[3] Benzi îl cere de la D. Brătianu, în Novembre; Cretzianu, *o. c.*, II, p. 217, no. CCXXVI.

[4] Eliad, *o. c.*, p. 606. V. şi *ibid.*, p. 607: „noi bine facem când acum vorbim între noi şi nu dăm nimic afară". — Era în legătură şi cu Dora d'Istria, fiica, de mare reputaţie literară, a lui Mihail Ghica, printr'o persoană căreia-i zicea familiar: „Elena"; *ibid.*, p. 610. Va ajunge numai în 1858 să revie la Bucureşti.

Totuși la 20 Ianuar 1858 membrii radicali din Divan rămași încă la București făceau din N. Golescu și Dimitrie Brătianu, unul fost vice-președinte, celalt fost secretar, delegați pentru a susținea drepturile „națiunii" oriunde în Apus"[1]. Dar, la Viena, Buol declara că-i primește numai dacă-i introduce ambasadorul Turciei[2]. Avea dreptate acel colaborator al ziarului *Journal des Débats* care începea astfel un articol: „Se pare că a fost, în ultimul războiu al Orientului, un mare eveniment militar și politic de care nimeni n'a vorbit...: cucerirea de Turcia a Principatelor române"[3].

Pentru tot ce s'a mai încercat până la redeschiderea ședinților Congresului, în vară, știrile lipsesc. In preajma hotărîrii însă delegații vor face, și ei fără succes, în opinia publică, dacă nu la diplomații și miniștrii, de mult înțeleși, o ultimă sforțare.

In Ianuar 1858, deschizându-se sesiunea legislativă, înainte de atentatul Orsini, gest deplorat de toți Românii, Napoleon, care se întâlnise cu Țarul la Stuttgart (Septembre), jenat de ce pregătia Principatelor, declara că „Franța, în politica ei desinteresată, a ocrotit totdeauna, *cât o angajau tratatele*, dorințile populațiilor *(sic)* care-și întorseseră privirile spre dânsa" și el vorbia de „spiritul de conciliație" care va însufleți noile desbateri ale Congresului[4]. Revenirea lui Aalî-Pașa, după moartea lui Reșid restaurat[5], dădea speranțe. Peste două luni, Thouvenel negocia însă cu Fuad, comisarul din 1848, revenit și el la guvern și pregătit pentru a represinta Turcia la Congres, asupra formei ce s'ar da acestor țări, făcând să se adopte titlul de „Provincii *(sic)* sau Principate Unite". Se admitea și o Adunare comună, dar Aalî nu voia cuvântul Senat, ci Divan, care, de altfel, s'ar convoca pe rând în cele două Capitale, dar cu atribuții legislative, nu și financiare, acestea privind un Consiliu anume, un Consiliu de Stat, cu membri munteni și moldoveni. Ambasadorul Franciei propunea și numirea celor doi Domni de către Poartă, pe o listă de trei candidați

[1] Cretzianu, *o. c.*, II, pp. 218-9.
[2] *Ibid.*, p. 219, no. CCXXIX.
[3] D. A. și D. C. Sturdza, *o. c.*, VII, p. 11.
[4] *Ibid.*, p. 41, no. 1993.
[5] V. Thouvenel, *o. c.*, p. 222 și urm.

aleşi[1]. Era momentul când nefolositoarea Comisie, primită odată cu atâta entusiasm, pleca de la Bucureşti[2].

Atunci, în aşteptarea şedinţilor care erau să se deschidă la Paris, Gladstone, rugat şi de delegaţii români, făcea interpelarea sa în Parlament, la 4 Maiu. El propunea o moţiune exprimând „tarea speranţă a Camerei Comunelor că în negociaţia ulterioară a acestei afaceri (a Principatelor Dunărene) *se va face a se cântări după dreptate dorinţile exprimate cândva prin organul representanţilor aleşi, după zisul tratat (de la Paris)*[3]. E vorba, spunea el, de „binele a milioane de suflete". *„Scopul moţiunii e să constate că această Cameră e favorabilă Unirii Principatelor Dunărene"*, cum o doresc ambele ţări, aducându-se ca dovadă însăşi menţiunea Regulamentul Organic. Chiar dacă dorinţa prinţului străin nu se primeşte, celelalte puncte pot fi menţinute. Altfel, va fi în Principate „un nesecat izvor de nelinişte pentru politica europeană", pe când aşa s'ar crea un Stat tampon între Rusia şi Turcia[4].

Intre sprijinitori erau, pe lângă Roebuck şi Deasy, lord John Russel şi lord Robert Cecil[5]. Dar, de şi Palmerston căzuse şi, în Cabinetul lui Derby, Externele le avea Malmesbury, care fusese pentru Unirea Principatelor într'un Stat independent, lord Fitzgerald, subsecretarul de Stat la Externe, fu foarte dur, criticând că pentru prima oară se aduce în Parlament o chestiune reservată unui Congres care stă să se adune. *Făţiş se spunea* că „Unirea înseamnă desmembrarea Imperiului turcesc", dar se întrebuinţa cuvântul de „populaţii româneşti". Deasy observa însă că Principatele n'au făcut parte niciodată din Imperiu, care n'ar fi desmembrat prin măsura propusă; pentru Roebuck aceste ţări represintă *„un popor liber, având o origine osebită: vechiul Imperiu roman"*. Palmerston interveni însă, obiectând că, dacă Principatele nu fac parte din Imperiu, de ce Gladstone a votat pentru războiu din causa ocupării lor de către Ruşi, căci în ele însele ele n'ar fi meritat o ase-

[1] D. A. şi D. C. Sturdza, *l. c.*, p. 86 şi urm. Dar în afară Poarta le va represinta. Cf. şi *ibid.*, p. 104 şi urm.

[2] *Ibid.*, pp. 136-7.

[3] *Ibid.*, p. 160 şi urm.

[4] *Ibid.*

[5] *Ibid.*, p. 161 şi urm.

menea decisiune"?. Şi, cu o deosebită rea credinţă, făcându-se a crede că prinţul străin nu poate fi desfăcut de chestia Unirii, el vedea într'însul un Rus sau un ocrotit rusesc (!); aşa ceva nu trebuie „populaţiilor moldo-valahe". Pentru Disraeli s'ar rupe „identitatea" politică existentă cu Franţa. Şi acesta lupta violent cu ideia „regatului fantastic" şi „fantoma de independenţă", de care nu vorbise Gladstone. Cu 178 de glasuri pentru, moţiunea întâmpină resistenţa a 292 altele [1].

La această dată din Maiu se cunoştea mai de mult şi la Iaşi sentinţa şi începeau ambiţiile candidaţilor [2]; consulul Franciei punea în primul loc, acoperindu-l cu laude meritate, pe Petru Mavrogheni, considerat chiar ca adevăratul şef al unioniştilor [3].

Începute încă de la sfârşitul lui Maiu, Adunările plenipotenţiarilor Congresului se zăboviră. Atmosfera de presă, cu articole în *Le Siècle*, de vechiul prieten Léon Plée, în *Revue des deux mondes*, la care se adaugă şi câte o broşură [4], era bună. Din pasiune contra Turciei, simpatiile ruseşti pentru Unire înviau, găsindu-şi rostirea şi în *Journal de St.-Pétersbourg* [5].

Revenind asupra îndatoririi luate faţă de Anglia, *Walewski vorbi, cel d'întâiu, hotărît pentru Unire, cu soluţia cea mai bună şi potrivită chiar cu tratatele*. Din partea engleză, se ceru părerea Turciei şi a Puterilor limitrofe. Dar Fuad răspunse că punctul de vedere al Guvernului său rămâne neschimbat: două ţări deosebite. Hübner, Austriacul, arătă că, având aceiaşi părere, nu crede măcar în sinceritatea dorinţilor exprimate.

---

[1] *Ibid.*, şi n-le următoare; şi p. 202 şi urm., 261-3

[2] *Ibid.*, p. 171 şi urm.; Thouvenel, *o. c.*, p. 171. Cf. *ibid.*, p. 250 şi urm. (raport consular din Bucureşti).

[3] D. A. şi D. C. Sturdza, *l. c.* După el Grigore Sturdza, întrebuinţat de Turci la fixarea graniţei basarabene, fiind în oastea lor Muhlis-Paşa (o petiţie pentru el; *ibid.*, pp. 231-2; cf. *ibid.*, p. 261, no. 2061). El se oferă lui Napoleon; *ibid.*, pp. 398-9. Apoi Mihai Sturdza, Lascar Cantacuzino, Teodor şi Alexandru Sturdza (Cocò); în fine Vogoridi şi N. Istrati; *ibid.*

[4] V. *L'empereur Napoléon III et les Principautés Roumaines*, 1858. V. aceiaşi colecţie, pp. 263-4. Cf. şi *L'Autriche et les Principautés Danubiennes*, Paris 1858 (mai ales asupra atitudinii Austriei faţă de jurisdicţia consulară).

[5] *Ibid.*, p. 226 şi urm.

Chiselev fu acela care vorbi în numele Rusiei, şi el nu lipsi să-şi înceapă dovedirea de la Regulamentul Organic[1].

Atunci Cowley, în înţelegere cu Clarendon şi Palmerston, alunecă spre formula mijlocie, care ar putea fi primită de toţi. Pe când Hatzfeld, reprezintând Prusia, doria o expunere istorică a legăturilor dintre Principate şi Imperiul Otoman, marchisul de Villamarina, în numele lui Cavour, se lăsa atras către soluţia austriacă a „aprecierii între toate aprecierile". Şi, în sfârşit, Walewski revenia la ideia că, în loc de a încerca să se majoreze, Puterile semnatare ale tratatului s'ar putea înţelege.

Nu se putea ajunge mai elegant la sacrificarea Unirii.

La 5 Iunie, Walewski venia deci cu punctele de la Osborne, subliniind că ele nu reprezintă părerea Franciei, ci vreau să servească numai necesităţii unei înţelegeri. Dar, Turcia abţinându-se la început, Austrieci şi Englesi opuneau şi acestui gest de conciliaţie concepţia unei simple revisuiri a Regulamentului, Hübner repetând că dorinţile exprimate de Divanuri nu reprezintă voinţa populaţiilor. El se arăta inconciliabil, şi Cowley adăugia, în ciuda înţelegerii din 1857, că în propunerea franceză e „un fel de Unire", de la care nu se poate pleca. Nici chiar Fuad nu era aşa de duşman propunerii de împăciuire, ceia ce făcea pe Walewski să aducă şi punctul prinţului străin, ca făcând parte din cea mai bună soluţie. Se produse o amânare pentru ca plenipotenţiarii Angliei şi Prusiei să poată cere instrucţii nouă.

Se câştigă, astfel, până la 10 ale lunii, atâta: că Anglia primia basa franceză, dar reservându-şi dreptul de a reveni la cealaltă. In faţa adesiunii prusiene, Austria-şi înceta opoziţia. Rusia singură rămânea la primul punct de vedere, pe deplin favorabil Românilor.

Dar şi acum Hübner, isolat, era contra titlului de „Provincii sau Principate-Unite", Anglia nefiind atât de îndărătnică[2]. Austriacul era şi contra Comitetului central de la Focşani. El refusa alipirea eventuală a steagurilor, propunând doar o „emblemă" comună, în care unii voiau să introducă

[1] V. scrisorile din Thouvenel, *o. c.*, p. 370 şi urm.

[2] *Ibid.*, p. 287: „Lord Malmesbury nous a fait savoir qu'il considérait la dénomination de *Principautés-Unies* comme une affaire réglée". Cf. *ibid.*, p. 275.

semiluna otomană[1]. Singură Anglia era pentru Domnia nu viageră, ci ereditară. Mai departe Fuad declară pentru întâia oară că Poarta recunoaşte autenticitatea actelor aduse înainte de Români asupra suprimării capitulaţiilor şi altor puncte, ca acela privitor la Dunăre. Părerile fură totuşi deosebite şi discuţiile lungi. Astfel se ajunse la impunerea prin înţelegere amicală a proiectului Thouvenel pe basa punctaţiei de la Osborne (19 August)[2].

Această nouă formă a ţărilor româneşti era să fie decretată de Turcii singuri prin hatişerif şi era să se numească pentru aplicarea pe teren cei trei Caimacami ai Regulamentului Organic[3].

Partidul naţional din Moldova avu prudenţa să primească o asemenea scădere a idealului de a cărui realisare se crezuse sigur[4]. Aceasta în momentul când se puneau în mişcare acţiunile pentru Domnie ale celor doi Sturdza, tatăl şi fiul[5], a lui Vogoridi[6].

Puterea trecu deci, pentru Muntenia, în mâinile bătrânului Manolachi Băleanu, a lui Ioan Manu şi a lui Ioan Filipescu, fiul lui Vulpe[7], iar pentru Moldova Caimacamii fură încercatul Ştefan Catargiu, unioniştii Vasile Sturdza şi Anastase Panu, din două generaţii deosebite.

Cu o astfel de Căimăcămie în Moldova numirile nu puteau să fie decât unioniste. Astfel de la început V. Alecsandri fu

---

[1] *Ibid.*, p. 273.

[2] Protocoalele şi în colecţia citată. V. şi circulara lui Walewski, *ibid.*, pp. 336-7.

[3] *Ibid.*, p. 569 şi urm.

[4] *Ibid.*, pp. 387-9. Place observa că nu fără primejdie Cei Şapte îşi bat joc de speranţele unui popor în suferinţă; Thouvenel, *o. c.*, p. 289. Béclard, consulul de la Bucureşti, prevedea „resignarea"; *ibid.*, p. 291.

[5] Apelul lui Mihai-Vodă; D. A. şi D. C. Sturdza, *l. c.*, pp. 474-5. Atacul „grigoriştilor" contra lui Vogoridi; *ibid.*, p. 588 şi urm. Adesiunea lui I. C. Brătianu; *ibid.*, p. 508 şi urm.

[6] *Ibid.*, p. 500 şi urm. V. şi *ibid.*, pp. 517-8.

[7] Caracterisarea lor în raportul, nu lipsit de ecoul mahalalei politice bucureştene, al lui Béclard; Thouvenel, *o. c.*, p. 301 şi urm. El vede în Alexandru Ghica, fostul Domn, un fiu de Albanes în fustanelă.

numit secretar de Stat provisoriu, Ioan Cantacuzino la Finanțe, Cuciureanu, fostul student în Apus[1], la Culte, Panaite Donici, inginer de formațiune nouă, la Lucrări Publice, iar Hatman al Miliției era însuși Alexandru Cuza, înaintat colonel[2]. Caimacamii își continuară funcțiile și ca miniștri sau ca președinte al Divanului, înlăturându-se foștii lor colegi, dar nu și directorii[3]. D. A. Sturdza, format solid în Germania, la Iena, unde, și cu studii teologice, căpătase iubire pentru istorie și numismatică, fu numit secretar al Căimăcămiei. Fotiadi era desărcinat de funcțiunile sale la Constantinopol[4]. Maiorul A. Catargiu, adiutant al Căimăcămiei, care demisionase într'o formă ofensătoare, era dat în judecată[5], pentru a fi apoi iertat pe temeiul că nu cunoștea datoria ce-i impune disciplina[6]. Nu numai că se îngădui reapariția *Zimbrului*, cu același Teodor Codrescu, adăugindu-i-se tânărul Vasile Alexandrescu, mai târziu Urechiă, dar titlul fu prefăcut în sensul Unirii, ca *Zimbrul* și *Vulturul*, și, în motivare, Alecsandri arăta, lăudând rolul Presei, că prin Convenție țările revin la vechea lor autonomie și măsura de libertate a tiparului luată de Grigore Ghica se restabilește[7]. Aceiași permisie se dădea doctorului Vârnav pentru publicația lui, *Timpul*[8]. *Steaua Dunării* reapărea în Novembre[9].

In același timp, se întra fățiș în luptă cu Goedel, care refusa hârtiile purtând frontispiciul „Principatele Unite ale Moldovei și Valahiei" sau „o emblemă analogă[10]. Agentul austriac aducea înainte, între altele, că el nu e acreditat nici măcar față de Comisiunea de la Focșani[11]. Totuși cei doi

[1] El nu primi: D. A. și D. C. Sturdza, *o. c.*, VII, p. 877; VIII, pp. 2-3.

[2] *Ibid.*, VII, p. 612.

[3] *Ibid.*, pp. 629-30. Încă o schimbare; *ibid.*, pp. 684-5 — Pentru moartea lui D. Ralet, *ibid.*, p. 714 și urm.

[4] *Ibid.*, p. 764, no. 2171.

[5] *Ibid.*, p. 779.

[6] *Ibid.*, pp. 843-4.

[7] *Ibid.*, pp. 620-1.

[8] *Ibid.*, pp. 622-3.

[9] *Ibid.*, p. 708 și urm.

[10] *Ibid.*, p. 679, no. 2146; pp. 698-9, 730-1.

[11] *Ibid.*, pp. 754-5. V. observațiile lui Place; *ibid.*, pp. 765-7. Pecetea cu titlul unionist al Căimăcămiei în literatură; *ibid.*, p.

Caimacami merseră mai departe, impunând formula și tribunalelor [1].

Dar bătrânul Catargiu întră imediat în conflict cu colegii săi, refusând să ia parte la lucrările lor [2]. El se adresa Marelui Vizir [3]: era bănuit că vrea Domnia [4]. Și înaintea lui Mihai Sturdza întors prin Galați pe un vas austriac ofițeri superiori se închinau ca pe vremea Domniei lui [5].

Pe de altă parte, ambasadorii Puterilor garante învinuiau pe cei doi Caimacami cari continuau să funcționeze că au călcat și prevederile Convenției și ale Regulamentului Organic, ca și datoriile de respect față de Poartă [6]. Afif-beiu, aducătorul firmanului de numire, care se veșnicia fără rost la Iași, ceti acest nou ordin, întovărășit de secretarul său grec, Adosidi, un vechiu dușman al unioniștilor; Ștefan Catargiu, present, plecă împreună cu Turcul când colegii săi cerură să delibereze, ca „guvernamânt național" asupra a ceia ce el însuși considera ca o „poruncă" [7]. Sturdza și Panu observau într'un proces-verbal că Afif vorbește de destituirea lor și de o intervenție militară [8]. Li se telegrafie de Fuad că trimesul are ordine care trebuie urmate [9], dar ei trecură, prin observații de formă, și asupra acestei intrusiuni. Răspunsul lui Sturdza și Panu fu că, în lipsa unei autorisații speciale, ce a făcut să cetească Afif-beiu nu e decât o „părere personală" [10]. Incercarea lui Catargiu de a înlătura pe directorul său, declarând

797. Ea n'a fost însă întrebuințată; *ibid.*, nota. Walewski găsia că titlul e legal; *ibid.*, p. 1011, no. 2238.

[1] *Ibid.*, p. 778, no. 2180.

[2] *Ibid.*, pp. 689 și urm., 722, no. 2158; p. 725 și urm.

[3] *Ibid.*, pp. 732-3. Răspunsul celorialți doi Caimacami; *ibid.*, pp. 747-9. Altă scrisoare a lui Catargiu; *ibid.*, pp. 759-61. Și alt răspuns, *ibid.*, pp. 768-70.

[4] *Ibid.*, p. 780 și urm.

[5] *Ibid.*, p. 754 și urm. Cf. *ibid.*, pp. 805 și urm., 851-2.

[6] *Ibid.*, p. 774 și urm.

[7] *Ibid.*, p. 787 și urm.

[8] *Ibid.*, pp. 826-7.

[9] *Ibid.*, p. 854 și urm. Cf. și *ibid.*, pp. 1006-7. V. și *ibid.*, pp. 1029-30. Place era îndemnat de Walewski să împace pe Caimacami; *ibid.*, p. 1009, no. 2236. El desaproba destituirea lui Fotiadi; *ibid.*, pp. 1010-1.

[10] *Ibid.*, p. 790.

că „toate lucrările Căimăcămiei" sînt anulate, nu reuși [1]. Se căută și gruparea funcționarilor în jurul grupului unionist [2]. Totul se termină totuși prin protestări de fidelitate ale celor atacați și printr'o telegramă amabilă a lui Fuad [3].

Astfel, Guvernul Moldovei arătase că nu se sperie. Ba *Caimacamii cerură chiar rechemarea lui Afif* [4]. Iar Ștefan Catargiu fu înlocuit de ministrul de Finanțe [5].

Din cealaltă parte se publică ziarul *Constituționalul*, partidul fiind intitulat „conservator-constituțional" [6]; o altă discuție e în *Patria* [7].

Dar candidaturile la Domnie aduceau spărturi în vechiul front, perfect unitar, din 1857. Cu Grigore Sturdza era un Alecu Mavrocordat, cel din 1848, un Dimitrie Cornea, un Dimitrie Miclescu și, pe lângă mulți și mărunți, chiar Costachi Hurmuzachi [8], iar, din străinătate, Vaillant [9].

La București Căimăcămia era însă hotărît conservatoare. Băleanu și Manu, care afirma că i s'a zvârlit pe ferești „un fel de bombă fulminantă, de sticlă" [10], se plângea că anume „tulburători" duc prea departe propaganda lor [11]. In jurul lor se strângeau, pe lângă Brăiloiu cel odată reformist, boieri tineri: un Constantin Fălcoianu, un Ioan Slătineanu, un Barbu Vlădoianu [12], un Barbu Catargiu [13], care-și încerca deosebitele

---

[1] *Ibid.*, pp. 791-2. Răspunsul celorlalți doi Caimacami; *ibid.*, p. 793.

[2] *Ibid.*, pp. 794-5, 846-7, 1161-2, 1230-1; VIII, pp. 24-5.

[3] *Ibid.*, p. 1033, no. 2250. Cf. și *ibid.*, pp. 1039-40. V. și *ibid.*, p. 1084 și urm. Adresa către consuli; *ibid.*, pp. 1172-3. Către Walewski; *ibid.*, pp. 1174-9. V. și *ibid.*, pp. 1127-8.

[4] *Ibid.*, p. 1240 și urm. Cf. și *ibid.*, pp. 1295-7, 1339 și urm. Plângeri contra lor; *ibid.*, VIII, pp. 2-3 și urm., 131-2.

[5] *Ibid.*, pp. 97 și urm., 115 și urm. Protest al consulului englez; pp. 123-5.

[6] *Ibid.*, p. 1013, no. 2240; pagina și n-l următor.

[7] *Ibid.*, VIII, p. 31 și urm.

[8] *Ibid.*, VII, pp. 1256-8.

[9] Profesia de credință a lui Grigore Sturdza; *ibid.*, pp. 1163-4.

[10] Rosetti recunoștea că era înuntru praf de pușcă și „pietricele"; *ibid.*, p. 879. Cf. și *ibid.*, pp. 938 și urm., 943.

[11] *Ibid.*, pp. 849-50.

[12] *Ibid.* Cf. *ibid.*, p. 859.

[13] Scrisoarea lui către Napoleon (contra lui Alexandru Ghica); *ibid.*, pp. 1382-9.

însușiri ca ministru de Finanțe. Din cealaltă tabără, Nicolae și Ștefan Golescu, D. Brătianu[1], I. Filipescu se plângeau de abusuri[2]. Ca ministru de Interne, Caimacamul Băleanu polemisa cu dânșii[3], pe când ministrul Justiției și Caimacam Ioan A. Filipescu se despărția de colegii săi[4].

---

[1] Scrisoare a lui către Napoleon (contra lui Știrbei); *ibid.*, pp. 1380-1. Primirea în audiență; *ibid.*, VIII p. 130, no. 2394. Cf. *ibid.*, p. 183, no. 2412.

[2] *Ibid.*, VII, pp. 1233-5. Măsuri contra presei; *ibid.*, VIII, p. 110 și urm.

[3] *Ibid.*, pp. 135-7. Răspuns la protestarea lui; *ibid.*, pp. 151-6.

[4] *Ibid.*, VII, pp. 1186-91.

CAPITOLUL XI.

Alegerea și instalarea Domnului român.

Adunarea menită să aleagă pe Domnul Moldovei se deschise la 28 Decembre 1858 st. v. Adresa e iscălită de Vasile Sturdza și Panu, cu adausul noului coleg I. A. Cantacuzino; o redactase Vasile Alecsandri, care iscălește ca Secretar de Stat: se spune cu mândrie că s'a recăpătat astfel dreptul de a legifera și că vor sta „represintanții nației în față cu persoana Domnului“ [1].

De la început se presintau nu mai puțin decât *treizeci și opt* de candidaturi domnești. Era și un fost Domn, Mihai-Vodă, apoi doi fii de Domn, fiul acestuia [2] și beizadeaua Costachi al lui Grigore Ghica, mai mulți membri ai familiilor Balș (Teodor, Grigore și Alecu), Catargiu (Ștefan, Costin, Lascar), Rosetti (Petrachi Bălănescu, Costachi Tețcanu), Sturdza (Alecu Al. C. și C. D.), Ghica (Vasile, Teodor, Răducanu, Scarlat), Cantacuzino (I. A.), Costachi (Manolachi, Grigore), Mavrocordat (Dimitrie, Nicu), și oameni ai spiritului: Kogălniceanu și Alecsandri [3]. Dar Kogălniceanu, gândindu-se la dorința de prinț străin, se retrăsese [4]. Iar la 16/28 se adause Alexandru Cuza [5].

---

[1] *Ibid.*, pp. 169-70.

[2] Asupra lui Grigore Sturdza va fi o discuție, răspingându-se. S'a discutat purtarea lui în 1848. Lascar Catargiu n'o uitase; *ibid.*, p. 304 și urm.

[3] *Ibid.*, pp. 179-80.

[4] *Ibid.*, pp. 286-7 (15 Ianuar).

[5] *Ibid.*, p. 321. Fusese trecut cu vederea; *ibid.*, p. 321. Pentru cariera lui v. și *ibid.*, IV, p. 155 (cadet, 15 Septembre 1837; demisie la 8 Februar 1840); V. p. 479 (president, director la Ministeriul de Interne).— Pentru presența în Ardeal, la 1848; Bariț, *Părți alese,*

Mitropolitul, în războiu cu Căimăcămia, se făcu bolnav pentru a nu presida Adunarea de a cării hotărîre era să atârne așa de mult soarta țării sale[1]; de altfel el declarase că nu va veni să o facă din causa „feluritelor abateri și violații a principiilor hotărîte prin convenția din 7/19 August[2]“.

In nesiguranța adâncă asupra resultatului votării[3], *Kogălniceanu făcu să se treacă în Adunare o nouă afirmare a dorinții de Unire completă, supt prinț străin, alesul din acest moment având datoria să ajute această realisare*[4]. Discutând lista civilă, el căută să pregătească și mai mult terenul, spuind că e potrivit pentru această *speță de interimat* „un cetățean bun Român, simplu și modest ca și țara noastră“, — ceia ce însemna excluderea lui Mihai Sturdza și a marilor boieri bogați[5]. Se mergea până acolo, pentru ca să se afirme caracterul „democratic“ al viitorului Domn, încât nu i se acorda, prealabil, decât o aripă din Palatul Administrativ și cinci ofițeri de suită[6].

II, p. 569. La 15 Mart 1857 Vornic; D. A. și D. C. Sturdza, *o. c.*, IV, p. 55; cf. *ibid.*, VII, la data de 14 Iunie 1856. V. și *ibid.*, VIII, p. 47. In Basarabia, pe vremea alegerilor; *ibid.*, IV, p. 733. In conflict cu unioniștii; *ibid.*, p. 808. Chemat la Agenție; *ibid.*, p. 812. Calificat de „dévoué au Caïmacam“; *ibid.*, V, p. 98. „Digne et honnête“; *ibid.*, p. 99. Cf. *ibid.*, pp. 105, 163 și urm., 382; VI[1], p. 22. La 14 Maiu colonel; *ibid.*, p. 173. Alegerea lui la Galați; *ibid.*, V, pp. 609-11. Ministru supt Vogoridi; *ibid.*, VII, pp. 610, 877; cf. și *ibid.*, p. 1256. Era și vice-președinte al Adunării. *Thouvenel scrie că avuse în gând a-l face Caimacam la moartea lui Balș*, *o. c.*, pp. 334-5.

[1] Unii candidați se retraseră, neavând vrâsta de treizeci și cinci de ani. Așa I. A. Cantacuzino și aprigul dușman al Unirii, Grigore Balș; *ibid.*, pp. 309-10. Renunță și Ștefan Catargiu; D. A. și D. C. Sturdza, *l. c.*, p. 321.

[2] *Ibid.*, p. 106, no. 2380; pp. 232-3. Cuza propuse ca o deputație să meargă să-l invite; *ibid.* Și Alecsandri era de această părere; *ibid.*, pp. 233-4. Sofronie era pentru admiterea, refusată de Adunare, a locotenenților de Scaun, numiți de el; *ibid.*, p. 237. El revine asupra chestiunii. Era vorba de Nectarie Hermeziu, anti-unionist, și de Calinic Miclescu; v. protestarea lor; *ibid.*, p. 238. Cf. atitudinea lui Manolachi Costachi; *ibid.*, p. 235.

[3] Vaillant, rămas credincios lui Grigore Sturdza, arată că partisanii lui Mihai-Vodă se unire cu naționalii; *ibid.*, IX, p. 293 și urm.

[4] *Ibid.*, pp. 306-7.

[5] *Ibid.*, p. 308.

[6] *Ibid.*, pp. 321-2. Un amendament semnat de M. Costachi, Rolla,

Peste două zile după înscrierea lui Cuza, Hatman al Moldovei, Nicolae Suțu destăinuia înțelegerea până atunci secretă, care resultase dintr'o votare „preparatorie" a partidului național[1], arătând că, bolnav, trebuie să voteze în scris, ceia ce nu i se îngădui, pentru noul candidat, care în Adunare făcuse numai câteva intervenții, împăciuitoare și de bun simț[2]. Sculându-se în picioare în această zi de 17 Ianuar st. n., Mitropolitul, pe care izbutiseră, în sfârșit, a-l aduce, rosti cuvintele: „Ziua pentru a se alege Domnul țării a sosit", și el înălța o rugăciune pentru alegerea aceluia „carele mai mult merită încredere obștească și ale căruia legături cu țara închezășluiesc mai mult priincioasele cugetări ale sale către compatrioți", — aceste cuvinte fiind salutate cu o întreită aclamație către dânsul. Cu gândul la „binele Principatelor Unite și viitorul nației române", se purcese la vot, cu sărutarea evlavioasă a Evangheliei și a Crucii, zicând „Jur, și Dumnezeu să-mi fie întru ajutor".

Se hotărîse votarea fățișă, și astfel, la capătul operației care era de mult pusă la cale, Mitropolitul însuși, amintindu-și de cuvintele sale din anul trecut: „unde este turma va fi și păstorul", votă și el pentru „domnul colonel Alexandru Cuza, Domnul Stăpânitor al Moldovei". Alesul întrunise toate cele patruzeci și opt de voturi afară de al său[3].

Simplu, dar adânc mișcător alesul, — al cărui nume va fi apropiat, de către Kogălniceanu, de al lui Alexandru-cel-Bun, — o frumoasă figură, rosti aceste cuvinte, ieșite din adâncul unei inimi a cării bogăție nu fusese încă știută: „Jur, în numele Preasfintei Treimi și în fața țării mele, că voiu păzi cu sfințenie drepturile și interesele Patriei, că voiu fi cre-

---

Alecsandri, Lascar Rosetti, C. Hurmuzaki, Lascar Catargiu, Al. Moruzi, Gh. Cuciureanu, Rosetti, Gh. Iamandi, Pisoschi, C. Miclescu, și Cuza, adăugia mulțămiri Puterilor garante; *ibid.*, pp. 316-7, 340 și urm. Moțiunea însăși, iscălită și de C. M. Ghica, D. Miclescu, un Iacovachi și un I. Gane; *ibid.*, pp. 314-6.

[1] Thouvenel, *o. c.*, pp. 333-4 (raportul lui Place din 25 Ianuar 1859). Actul din 3/15, prin care, în sala Museului se iea îndatorirea de a vota pe Cuza; D. A. și D. C. Sturdza, *o. c.*, IX, p. 463, no. 2785.

[2] *Ibid.*, pp. 341-2.

[3] V. rapoartele lui Place, și *ibid.*, IX, pp. 230 și urm., 212 și urm.

dincios Constituţiei, în textul şi în spiritul ei, că, în toată Domnia mea, voiu priveghia la respectarea legilor pentru toţi şi în toate, uitând toată prigonirea şi toată ura, iubind de o potrivă pe cei ce m'au iubit şi pe cei ce m'au urât, neavând înaintea ochilor miei decât binele şi fericirea naţiei române. Aşa Dumnezeu şi compatrioţii miei să-mi fie întru ajutor"[1].

Deocamdată, alegerea lui Alexandru Ioan Voevod fu primită de *Românul* lui Rosetti ca o hotărîre moldovenească potrivită cu sentimentele alesului[2]. El fu salutat telegrafic de Colegiul electoral bucureştean şi se pregăti un banchet pentru el. Acolo, în Bucureşti, alegerile, conduse de o Căimăcămie conservatoare, dădură mulţi membri din rândurile marii boierimi, care era despărţită printr'o prăpastie de zgomotoşii, fanaticii radicali, pe când în Moldova cel mai mare proprietar, Alecu Balş, votase pentru Cuza[3]. Intors din Apus, unde avuse strânse legături şi cu Benzi, — şi audienţă la Cavour[4] —, şi trecând pe la Berlin, unde-l primi prinţul Carol Anton de Hohenzollern, preşedinte al Consiliului prusian, *Dimitrie Brătianu putea să aducă de acolo sfaturi folositoare în momentul decisiv*[5].

Deschiderea acesteialte Adunări fu fixată la 22 Februar

---

[1] *Ibid.*, p. 340 şi urm. Proclamaţia, contrasemnată de Alecsandri, făgăduieşte că, aplicând Convenţia împreună cu „fratele nostru, Domnul din Valahia", Cuza va zidi pe observarea legilor o nouă eră; *ibid.*, pp. 353-4. Ordinul de zi către armată; *ibid.*, pp. 425-6. Primul Ministeriu cuprinde pe V. Sturdza, Manolachi Costachi, Lascar Rosetti, Rolla, V. Alecsandri, D. Miclescu şi Hatmanul, de origine armenească, C. Milicescu (Iulie); *ibid.*, pp. 475-6. Panait Donici e director; *ibid.*, p. 483. Se adauge apoi, Lascar Rosetti, bolnav, demisionând, tânărul conservator Grigore Balş, la Finanţe. Programul Ministeriului; *ibid.*, pp. 506-8. Kogălniceanu, nemulţămit de trecerea peste dânsul, provoacă însă demisia din Adunare a miniştrilor; v. şi *ibid.*, p. 533. El ataca şi pe Alecsandri: în scrisoarea de la 19 Februar către soţia sa, el vorbeşte de situaţia rea „din causa nehotărîrii Guvernului", cu hotărîri ce se schimbă de pe o zi pe alta şi nemulţămirea ce resultă de acolo; Iorga, *Mihail Kogălniceanu*, p. 171: „Nu ştiu în adevăr ce trebuie făcut pentru a guverna această Ţară".

[2] *Ibid.*, pp. 371-2.

[3] *Steaua Dunării* atacă pe Caimacamii din Bucureşti; *ibid.*, p. 458 şi urm.

[4] Cretzianu, *o. c.*, pp. 228-9.

[5] D. A. şi D. C. Sturdza, *o. c.*, VIII, p. 469, no. 2468.

st. v. Niciunul din candidați, Bibescu, Știrbei, apoi și Filipescu[1], ai conservatorilor, N. Golescu, al liberalilor, — aici nu se ceru înscrierea și verificarea —, n'aveau șanse de reușită în ciocnirea puternică a pasiunilor.

Domnul Moldovei se va impune astfel partidelor incapabile de a se înțelege asupra unui Muntean. Trebuia oare pentru aceasta o sfătuire secretă sau o lovitură de teatru, cum continuă a se crede, căutându-se acel căruia ar fi să i se atribuie meritul ideii sau acela, atât de dubios și de un așa de rău exemplu, cum se va vedea, pentru viitor: adunarea în jurul încăperilor de la Mitropolie a unor cete populare, din București sau din împrejurimi, cu amenințarea ce putea să vie de la asemenea elemente nepregătite și neînțelegătoare[2]?

Credem că nu. Încă din 16 ale lunii, cum *Steaua Dunării* denunțase un presupus complot prin care, cu ajutorul fostului său adiutant în timpul războiului Crimeii, Wierzbowski, devenit în turcire Murad-beiu[3], Grigore Sturdza ar fi fost să se proclame, în mijlocul unei revoluții țărănești, *„Domn României"*, cel învinuit de o asemenea acțiune, atât de nepotrivită cu caracterul său, explica, în numărul de la 16 al ziarului, cum că *„este cunoscut că, înainte de alegerea Domnului, s'a tratat, de public și de o mare parte din deputați, chestia de a se proclama Unirea Principatelor, instituindu-se un Guvern Provisoriu, care ar păși la Focșani spre a se întruni cu Guvernul ce s'ar numi și din Valahia pentru asemenea țel"*. Proiectul e, de fapt, cunoscut și de Place, care vorbește și de votarea unei noi legi electorale, pentru Adunarea comună[4]. El, Sturdza, declara că ar fi combătut ideia, arătând ce s'a petrecut, la 1846, în Galiția, „țară cu același regim de clase ca și Moldova". Și el adăugia această indicație, plină de înțeles: „Propunerea mea a fost că Adunarea... trebuie *să aleagă mai întâiu pe Domnitor, după Convenție, însă cu îndatorire ca acel Domnitor, împreună cu Adunarea, și în înțelegere cu*

---

[1] Riker, *o. c.*, pp. 202-3.

[2] *Ibid.*,

[3] Protestare a unui Polon, care-l taxează de renegat; D. A. și D. C. Sturdza, o. c., VIII, pp. 566-7. Vaillant asigură că era vorba de „vre-o treizeci de Poloni înrolați de unul din ei"; *ibid.*, IX, p. 298.

[4] *Ibid.*, pp. 217-9.

I. C. Brătianu.

Valahia, să proclame Unirea Principatelor", — *deci fără a se vorbi de un Domn acolo*. „De aceia am și declarat în Adunare *că nu voiu da votul meu decât acelui Domnitor carele va face Unirea Principatelor*". Mai mult, el se oferă lui Cuza pentru aceasta, „încredințându-l că *m'aș simți fericit să contribuez, cu orice sacrificiu, la această mare faptă națională, fiind gata a da tot concursul meu Domnitorului spre a fi ales Măria Sa și în Valahia*"[1].

E de observat apoi că solia moldovenească pentru a presinta alegerea Sultanului, compusă din C. Negri, N. Catargiu și Mavrichi, era la București încă de la 17 ianuar, serbătoriți printr'un banchet, la care vorbi și bătrânul C. Cantacuzino[2]. Gheorghe Sion era și dânsul acolo. Boliac se număra între primii câștigați, apoi I. Brătianu, D. Ghica, Bozianu[3].

In aceste condiții, în Adunarea, în care se zăboviră cu o zi lucrările, numărul „roșilor" era relativ mic. Intr'o atmosferă de intrigă și de conspirație, cu totul altfel decât la Iași, nu răsăriau nici programe, nici nume; nu se înjghebase nicio discuție. De o parte erau practicele „fanariote", de alta acelea ale cluburilor revoluționare din Paris și Londra. De o parte se produse, la 23, aducerea trupelor, de alta întețirea mulțimii[4]. Se iviră conflicte personale pe care protocolul le înregistrează fără a voi să le deslușească. Mulți, nevroind să se compromită, se absentară. Căimăcămia luă numai măsurile de împiedecare a unor tulburări ce ar sta să se producă[5]. Se zvonia, în adevăr, că zeci de mii de țărani, după amintirile de la 1848, stau să între în oraș, și că se vor aresta nu numai Rosetti, ci și Boerescu și chiar N. Golescu[6]. Partidul Ghica, represintat prin fostul Domn și prin beizadeaua Dimitrie, lupta zgomotos, apostrofând și pe Mitropolit, cu grupul lui Știrbei, al cărui fiu, Gheorghe, și rudă, colonelul Florescu, erau în Adunare. Se găsi forma pentru a eli-

---

[1] *Ibid.*, pp. 486-7, 490-1.
[2] *Ibid.*, pp. 495-6.
[3] *Ibid.*, IX, pp. 464-5. Cf. Ricker, *o. c.*, p. 203.
[4] D. A. și D. C. Sturdza, *l. c.*, p. 569, no. 2192
[5] *Ibid.*, pp 573-4.
[6] *Ibid.*, p. 579.

mina pe Alexandru-Vodă, pe Radu Golescu, pe Pleşoianu, pe Iancu Manu, Caimacamul, pe Barbu Belu şi pe Lenş. Treizeci de radicali, cu dărâmarea candidaturii lui Ghica, înfruntau acum pe treizeci şi trei de conservatori, împărţiţi între cei doi fraţi Bibeşti, foşti Domni [1].

Atunci, cu două zile înainte de alegere, Ion Brătianu s'ar fi înţeles cu şeful miliţiei, colonelul Vlădoianu, întrebuinţând mijlocirea colonelului Mavrocordat, pentru alegerea lui Cuza [2].

Oricum, a fost o primă zi urâtă, cu strigătele mulţimii, cu îngrămădirea ţăranilor, învăţaţi a cere Domn pe Golescu, şi cu discursurile, ca la 1848, ale lui I. Brătianu [3]. Se îndemnau soldaţii „a pune armele jos", dacă se alege Bibescu, şi, în Curtea acestuia de supt dealul Mitropoliei, odinioară locuinţa pregătită de Constantin-Vodă Brâncoveanu celui mai mare din fiii săi, „poporul", adus de agitatori, fremăta, pe când „roşii" erau gata să aleagă pe Nicolae Golescu si să facă „apelul la popor" pe numele lui. „Câţiva juni şcolari", — încă un ciudat amestec, de stil hotărît revoluţionar, — fac de gardă la poarta Adunării, controlând pe cine întră. O corespondenţă a *Stelei Dunării* dă aceste amănunte, a căror autenticitate nu se poate, din nenorocire, contesta [4].

In sfârşit, la 24, zi cu totul liniştită, ceia ce arată că se luaseră hotărîrile capabile de a împiedeca luptele în stradă ale coteriilor, Boerescu ceru o şedinţă secretă, în numele stângii, învitându-se şi ceilalţi. Apoi se făcu constituirea Adunării. Când Constantin Cantacuzino ceru imediata alegere a Domnului, adăugind că e un „câmp de alegere mai întins decât totdeauna, căci Convenţia nu mai face nicio osebire între Moldoveni şi Români" [5], se înţelege ce se putuse vorbi în şedinţă de taină.

De altfel, bucuros că a zdrobit candidaturile adversarilor

---

[1] *Ibid.*, pp. 580-1.

[2] *I. C. Brătianu, Acte şi constatări*, ed. G. Marinescu şi C. Grecescu, I², 1935, p. 102. şi confirmarea lui Vlădoianu, în *Trompeta Carpaţilor* din 13/25 Mart 1869. Opunerea lui Rosetti; *ibid.*, p. 110.

[3] *Ibid.*, pp. 584-5.

[4] D. A. şi D. C. Sturdza, *l. c.*, p. 608.

[5] V. raportul lui Béclard; *ibid.*, p. 273.

familiei sale, D. Ghica o anunţase imediat afară, provocând strigătele: „Cuza Domn, Ura, Cuza“ [1].

Atunci numai, în aceleaşi condiţii de evlavie ca şi în Moldova se votă, tot în unanimitate, dar „cu bilete“, Alexandru Ioan I-iu, salutat, seara, pe rând de I. Brătianu, Boerescu şi D. Ghica, care, presintând apoi ideia ca venind de la el în mijlocul tumultului din stradă în ziua precedentă [2], declară că, „atunci când s'a propus candidatura prinţului Alexandru Ioan I Cuza şi când s'a dovedit că această Unire ne asigură de un viitor ferice, îndată aceia ce se socotesc majoritate au primit această propunere cu o adevărată abnegare şi entusiasm [3]“. Doritorii de a aşeza pe Alexandru-Vodă celalt ca Domn aveau bucuria de a fi înlăturat pe adversarii statornici ai familiei lor, Bibeştii. Din partea acestora nu se rosti un singur cuvânt: ambii candidaţi erau absenţi [4]. Dar e drept că, a doua zi, Gheorghe Ştirbei va cere ca ziua de 24 Ianuar să fie serbătoare naţională [5].

---

[1] *Ibid.*, p. 609.

[2] *Ibid.*, p. 654.

[3] *Ibid.*, p. 592 şi urm. Pentru bibliografia de presă, Xenopol, *Domnia lui Cuza-Vodă*, I, Iaşi 1903, p. 50, nota 1.

[4] V. şi raportul consulului frances Béclard; D. A. şi D. C. Sturdza, *l. c.*, p. 262 şi urm.

[5] *Ibid.*, p. 638. Ziarul *Naţionalul* aşează, de altfel, printre vorbitorii entusiaşti de la 23 şi pe Gheorghe Ştirbei şi pe fiul lui Brâncoveanu (*ibid.*, p. 655), ceia ce nu se învedereză prin procesul-verbal. Dar aşa spune şi Béclard; *ibid.*, pp. 274-5.

CAPITOLUL XII.

Lupta pentru recunoaşterea Unirii.

Incă din ziua de 24 Ianuar 1859 Mitropolitul muntean Nifon înştiinţa telegrafic pe Alexandru Ioan I-iu, „Domn Moldovei şi Ţării-Româneşti“ de alegerea sa, „salutându-l cu respect şi amor“ [1].

Comisiunea ce se va alege pentru a duce Domnului votul Adunării cuprindea, pe lângă episcopul de Argeş, Climent, pe Nicolae Golescu, candidatul liberal, pe lângă moderaţii Scarlat Creţulescu, Alexandru Florescu şi Barbu Slătineanu [2], la cari se adause apoi N. Opran (înlocuind pe Golescu) şi Rosetti [3]. In sfârşit Cuza-Vodă trebuie să fi avut legăturile sale la Bucureşti, de vreme ce, de la început, el făcea din cel d'întâiu trimes către dânsul preşedintele Consiliului, cu Ioan A. Filipescu la Interne, adăugindu-se imediat Ioan, fiul de mare cuminţenie, al lui Constantin Cantacuzino, la Culte, apoi C. A. Creţulescu, priceputul Barbu Catargiu la Finanţe, Gr. Filipescu la Control şi la Externe D. Brătianu [4], generalul Barbu Vlădoianu rămânând în fruntea armatei.

E caracteristic că, în aceiaşi zi, o telegramă măestrit alcătuită, poate supt influenţa consulului Place, devenit, din acel moment, inspiratorul tainic al noului Domn, înştiinţa pe Impăratul Francesilor, care, în discursul său la deschiderea Parlamentului, considera soluţia Convenţiei ca definitivă, de a doua alegere a sa şi-i cerea sprijinul în numele naţiei al

---

[1] *Ibid.*, p. 604, no. 2199.

[2] *Ibid.*, p. 629.

[3] Discursul, foarte radical, al acestuia; *ibid.*, pp. 720-2. Primirea în Adunare; *ibid.*, pp. 726-8. El telegrafiază că Domnul e gata a se retrage pentru prinţul străin; *ibid.*, p. 748, no. 2536.

[4] *Ibid.*, pp. 687-8.

Alexandru Ioan I-iu.

cărui singur şef ajunsese[1]. *In aceiaşi zi se dădu răspunsul de acceptare*[2] „cu mândrie şi recunoştinţă", ceia ce excludea orice putinţă a unei lovituri de teatru.

In nota Domnului către Puterile garante, el se aşeza pe basa celor patru puncte, între care şi acela al prinţului străin şi, declarând că-şi păstrează vechiul crez, el adăugia: *„Lipsit de ambiţie personală şi nedorind alta decât binele ţării mele, aşa precum ea îl înţelege şi îl cere, nu am trebuinţă de a declara că voiu fi totdeauna gata de a mă întoarce la viaţa privată şi că nu voiu considera retragerea mea, ca un sacrificiu, dacă Marile Puteri, luând în băgare de samă dorinţile legitime ale unei naţii ce aspiră a se desvolta şi care vede înaintea sa deschizându-se calea unui nou viitor, ar consimţi, prin a lor hotărîre, o combinaţie ce, pentru această naţie, ar îndeplini toate speranţele ei"*[3].

Porţii i se comunică actul printr'un „arz-mahzar", al cărui titlu de implorare era aşa de puţin potrivit şi cu situaţia şi cu spiritul timpului[3]; se înlătură şi agentul muntean la Poartă, vechiul Aristarchi[4].

Foarte loaial, fostul general turc care era *Grigore Sturdza propuse imediat convocarea Adunărilor la Focşani*[5]. Propunerea, sprijinită de Panu şi de Kogălniceanu, se primi, şi, pentru a se pregăti întrunirea Adunărilor, aceştia din urmă, împreună cu I. A. Cantacuzino, P. Rosetti şi Al. Mavrocordat, se trimet la Bucureşti[6]. De acolo, N. Golescu cerea Domnului o patrie tare şi independentă"[7].

Primind deputaţia Bucureştenilor[8], Alexandru Ioan I-iu îi

---

[1] *Ibid.*, pp. 604-5. Prima telegramă, din 11, cu arătarea dorinţii de prinţ străin; *ibid.*, XI, pp. 259-1, 261.

[2] *Ibid.*, X, p. 628.

[3] *Ibid.*, pp. 639-40.

[4] *Ibid.*, p. 714, no. 2528. El refusă să plece; *ibid.*, p. 851, no. 2556.

[5] *Ibid.*, p. 699. Pentru motiv de boală, Barbu Ştirbei depune mandatul său; *ibid.*, p. 735. Discuţii la Iaşi asupra cheltuielilor; *ibid.*, p. 735.

[6] *Ibid.*, p. 699. Discuţii la Iaşi asupra cheltuielilor; *ibid.*, p. 759 şi urm.

[7] *Ibid.*, p. 791.

[8] Sfaturi ale lui V. Alecsandri pentru legăturile cu Muntenii. Xenopol, *o. c.*, II, pp. 283-5.

arăta mulțămirea sa de a putea cunoaște în Capitala celeilalte țări o burghesie românească, pe care în Iașul „copleșit de jiidovime" n'o poate găsi[1]. Primirea fu strălucită și încă odată, față de un entusiasm care nu găsia totdeauna cuvântul expresiv, Domnul fu, în scurtimea cuvântărilor sale, de un tact desăvârșit, ca și cum el ar fi fost descendentul unei lungi dinastii solid înrădăcinate[2]. Când i se înfățișă Regulamentul Organic pentru a presta jurământul după formula înaintașilor, el îl înlătură și, declarând că găsește în inima sa cuvintele potrivite, repetă formula rostită la Iași[3].

El era la București[4], când plecă la Constantinopol, care păstra o amenințătoare tăcere, deputații pentru anunțarea alegerii, în care, retrăgându-se D. Ghica, erau Ioan I. Filipescu, N. Rosetti și colonelul Ieronim[5]. Acolo, la București, primi el, prin D. A. Sturdza, un memoriu al lui I. Brătianu, *care de fapt îi cerea să se hotărască între sprijinul de către foștii emigrați și acea boierime pe care memoriul secret o presinta ca neîmpăcată cu actul de la 24 Ianuar și uneltind contra Domniei „efemere", la Constantinopol și între țărani*. Ar trebui „o soluție francă a acestei politice d'inuntru"; „grija noastră", se adăugia, „nu poate fi alta decât aceia dacă Măria Ta o să găsești puterile trebuincioase acolo unde poate le cauți". I se recomanda energic *„a alerga la sorginții vii ale nației, căci numai devotamentul și entusiasmul viitorului poate să dea oșteni și bani într'asemenea ocasii"*[6]. Pentru acela care voiă să înceapă cu concursul tuturora, cum o arătase alegerea miniștrilor săi, era, în mijlocul serbărilor care nu puteau ameți un spirit

[1] D. A. și D. C. Sturdza, *l. c.*, pp. 793-4. Intre deputați, un Penescu, un Disescu, un Nicolae Furcă, de sigur Ardelean.

[2] *Ibid.*, pp. 881, 888-9.

[3] *Ibid.*, pp. 992-3.

[4] Pentru călătoria acolo, cu miile de oameni ieșindu-i înainte, v. scrisoarea lui Marin Serghiescu către d-na Kogălniceanu, Buzău, 7 Februar st. v. 1859; în *Rev. Ist.*, III, pp. 142-3.

[5] D. A. și D. C. Sturdza, *l. c.*, p. 993. Discursul lui Kogălniceanu în Adunarea muntеană; *ibid.*, p. 1003 și urm. Răspunde Boerescu; *ibid.*, p. 1006 și urm. In acel moment I. Otetelișanu condamna și mișcarea din 1821 și cea din 1848; *ibid.*, pp. 1028-9. Gh. Știrbei se ridica împotriva spiritului de partid și cerea miniștrilor să vie în Adunare pentru a-și înfățișa programul; *ibid.*, p. 1089.

[6] *Ibid.*, p. 1130 și urm.

moldovenesc mai curând rece şi bine socotit, cea d'întâiu chemare la o realitate tristă pe care o ascunseseră, câteva zile, discursurile festive şi aclamaţiile.

Napoleon nu răspunsese direct aceluia a cărui situaţie trebuia încercată după Convenţie; el însărcină pe Walewski să o facă, şi acesta-şi arăta, alături cu satisfacţia pentru ce se întâmplase, *părerea de rău că Impăratul nu puluse da Românilor „instituţii mai conforme cu dorinţile sale"* [1]. Dar, când deputaţia munteană fusese primită solemn la Iaşi de Cuza, singurii consuli cari crezură că trebuie să asiste fură, pe lângă Place, al Rusiei, al Prusi i şi al Greciei [2]. Gorceacov i-ar fi recomandat Domnului o deosebită prudenţă.

De aceia el *se întoarse de la Bucureşti fără să fi dat urmare planului aclamat în Adunarea Moldovei: „proclamarea la Bucureşti"*, cum o spunea însuşi, *„a unirii complecte, cu toate urmările ei"* [3]. Rămase deci, cum sfătuia şi Walewski [4], şi cum i se spuse de Napoleon însuşi la Paris lui V. Alecsandri [5], să se aştepte adunarea, în Mart, a Conferinţei [6].

Hotărîrea era cu atât mai necesară, cu cât nicio aşteptare, — şi ele fuseseră aşa de mari! —, nu se îndeplinise. Nimeni nu ştia când se vor lua în sfârşit hotărîrile cu care alesul din Ianuar nu voise să riscе viitorul său şi al ţării care i se încredinţase. Pe chestia împrumutului moldovenesc de cinci milioane, care era cea d'intâiu dintre necesităţi, faţă de slaba administraţie financiară a Căimăcămiilor, Adunarea din Iaşi ridica obiecţia că după Convenţie ar trebui întrebată Comisia Centrală din Focşani pe care Cuza nu îndrăznise a o crea,

[1] *Ibid.*, IX, p. 283, no. 2704.

[2] *Ibid.*, p. 284.

[3] *Ibid.*, p. 288. Cf. Thouvenel, *Trois années*, pp. 338-40.

[4] Thouvenel îl considera ca partisan al Unirii; *o. c.*, p. 337.

[5] *Ibid.*, p. 292. Cf. V. Alecsandri, *Extras din istoria misiunilor mele politice* (întâiu în *Conv. Lit.*, XII), p. 41 şi urm. (şi ed. Al. Marcu, Craiova 1930). V. şi Xenopol, *Cuza-Vodă*, I, p. 58. Napoleon admise şi un agent al Principatelor Unite la Paris; *ibid.*, p. 64, no. 63. Cf., acum, N. Corivan, *La politica orientale di Napoleone III*, din *Cercetări istorice*, X-III, Iaşi 1937, p. 18 şi urm. V. şi acelaşi, *Politica secretă napoleoniană*, *ibid.*, VIII-IX; *Walewski, Napoleon al III-lea* şi *A. I. Cuza*, în aceiaşi revistă, VIII-IX, 1932-3, şi *Din activitatea emigranţilor români în Apus;* acelaşi, în *Rev. Ist.*, 1931.

[6] D. A. şi D. C. Sturdza, *l. c.*, p. 289, no. 2709.

așa nerecunoscut cum era[1]; D. Brătianu, care căpătă de la dânsul desființarea provisorie a censurii[2], nu putu să-l facă a iscăli disolvarea Adunării din București, care continua să fie sfâșiată de certe între grupări[3].

Dar convocarea, cerută insistent de Turci, a Conferinței zăbovi. La sfârșitul lui Mart st. v. Ștefan Golescu, căruia prințul Napoleon și Morny, pe lângă Talleyrand-Périgord, Poujade, Benedetti, îi arătaseră satisfacția pentru dubla alegere, spunea la Berlin, unde fu bine primit în lumea oficială, că alegerea lui Cuza va fi sprijinită la nevoie cu armele[4].

De fapt, Cuza însuși declara, la București[5], deschis, lui Colquhoun, repetând de două ori, că, *dacă Turcii intră în țară, el se va pune în fruntea a celor 40.000 de ostași pe cari-i poate strânge*[6]. Cu condiția de a nu se merge mai departe, și Englesii, de și Alecsandri fu primit numai ca particular de Malmesbury, care mustră pe Românii revoluționari, călcători ai Convenției[7], erau de părerea că nu se poate reveni asupra alegerii făcute. Ministrul engles asigura însă că Poarta ar trebui să fie „nebună" ca să refuse dubla alegere[9]. Oricum,

---

[1] *Ibid.*, IX, la această dată.

[2] Cretzianu, *o. c.*, II, pp. 231-2.

[3] D. A. și D. C. Sturdza, *o. c.*, IX, *passim*; Corivan, *o. c.*, p. 23.

[4] Cretzianu, *o. c.*, II, p. 233 și urm.

[5] Aici un complot al unor străini contra lui; Xenopol, *Cuza-Vodă*, I, pp. 71-2.

[6] Riker, *o. c.*, p. 213. După Alecsandri, în conversația cu Napoleon, doar 10.000, rău organisați și armați, dar, cu corpurile auxiliare, „25.000 de oameni purtători de arme"; *Conv. lit.*, XII, p. 45. Cf. Xenopol, *o. c.*, III, p. 259 și urm.; raportul către Domn; el vorbia de o situație ca în Suedo-Norvegia. Napoleon, care va fi știut ce era în Serbia, perfect pregătită pentru războiu, întreabă: „N'aveți fonduri de tunuri, fabrici de capsule și de praf". — N'avem nimic, Sire (!); *ibid.* Împăratul, aflând că nu e un singur tun, arătă că ar dărui două baterii, pe lângă 10.000 de puști; *ibid.* Cum i se vorbia de un împrumut de 6.000.000 de franci, se oferi să vorbească bancherilor pentru o sumă îndoită; admise și tineri Români la școlile de la Saumur și Metz; *ibid.*, p. 49. Ba chiar recunoscu și decorația ce ar funda Cuza; *ibid.*, p. 52. Întâlnire la Paris cu Chiselev; *ibid.*, pp. 154-5. Atitudinea acestuia, dubioasă; Thouvenel, *o. c.*, p. 336.

[7] *Conv. lit.*, XII, pp. 84-7. Isprăvi însă intitulând pe Cuza „prinț".

[8] V. Riker, *o. c.*, pp. 215-9.

[9] East, *o. c.*, p. 167. Alecsandri vede, pe lângă Malmesbury, pe

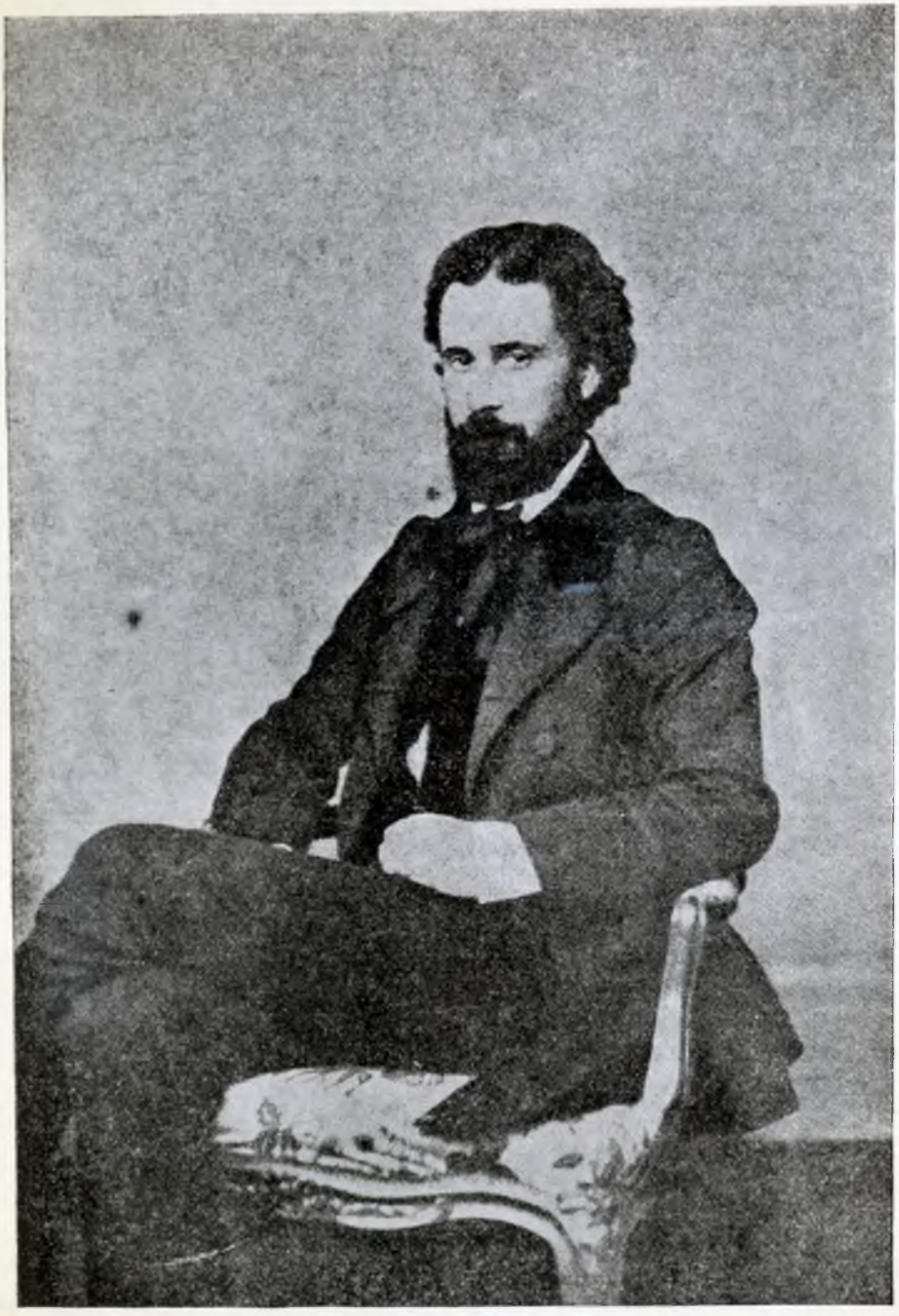

I. C. Brătianu tânăr.

Domnul căuta, pentru orice caz, să cumpere câteva zeci de mii de puşti în Apus [1]. El ar fi voit încă de atunci o misiune franceză care să-i reorganizeze armata, cerând pe generalul Dieu, cu un grup de ofiţeri din toate specialităţile [2].

Ceia ce întări situaţia României abia şi neîndestulător formată erau împrejurările din Italia, unde Napoleon va intra ca liberator în numele ideii naţionale care făcuse Unirea românească. El căuta un sprijin pretutindeni, până la revoluţionarii unguri, dintre cari generalul Klapka veni în Principate să discute cu Domnul, *care cerea concesii de autonomie comunală şi de comitet şi formaţiuni militare deosebite pentru Românii din Ardeal, chestia Unirii cu Ungaria având a fi resolvită de o Adunare a provinciei după rozboiu,* o alianţă, garantată de Sardinia, cu condiţia cedării Bucovinei pe basa unor concesii în folosul Românilor din Ardeal, în schimb pentru admiterea Principatelor ca basă pentru o ofensivă maghiară [3], ajungându-se şi la un proiect de tratat, valabil, firește, *mergând şi până la confederaţia ungaro-serbo-română,* numai în casul unei resistenţe austro-turceşti la alegerea din Ianuar-Februar [4].

In astfel de împrejurări, cum era limpede că nu se poate prevedea o apropiată adunare a Conferinţii, întreruptă, noul Domn nu mai stătu pe gânduri, după ce-şi asociase pe Ion Ghica, Muntean, dar fost profesor la Iaşi, ceia ce se uita, în Ministeriul din Ianuar, să înceapă alcătuirea Comisiunii mixte, „a treia

---

Clarendon şi John Russell; *Conv. lit.*, XII, p. 59. Dar cf. Corivan, *o. c.*, pp. 24-9 (Malmesbury pentru anularea alegerii din Bucureşti). De sigur că Malmesbury nu era, cum o arată şi Memoriile lui, un cap clar. Dar v. şi *ibid.*; pp. 36, 57, 63.

[1] Cretzianu, *o. c.*, II, pp. 236-7.

[2] *Ibid.*, pp. 238-9. Cf. şi ibid., p. 246. Cuvântarea lui Grigore Sturdza pentru armată, în *Monitoriul* pe 5 Maiu.

[3] V. *ibid.* şi pp. 313-4; Riker, *o. c.*, p. 265 şi urm.; Marcu, *o. c.*, p. 141 şi urm.; Gh. Brătianu, *Napoléon III et les nationalités,* Bucureşti 1934, Emerit, *Victor Place et la politique française à l'époque de l'Union,* Bucureşti 1931.

[4] V. Kossuth, *Schriften aus der Emigration,* II, p. 232 (de unde în Codrescu, *Uricariul,* XIII, p. 39). Şi Al. Marcu, *V. Alecsandri în Italia,* şi mai ales Corivan, *o. c.*, pp. 40 şi urm., 80 şi urm.; v. cu deosebire p. 86, nota 2. Apoi *ibid.*, p. 134 şi urm.

putere publică a Statului", și a Inaltei Curți judecătorești [1]. In același timp, pentru a afirma principiul Unirii, se schimbau trupe între amândouă țările [2].

Dar două crise ministeriale se produseră, în Moldova, unde atitudinea lui Mălinescu și Cozadini, dar și a lui Kogălniceanu însuși, nu era, încă în Mart, de loc loială față de Domn [3], și în Muntenia. Aici, Ministeriul D. Brătianu [4], răsturnat de conservatori, fu înlocuit prin al boierului cult, viitor autor al unui „Sumariu al istoriei universale a culturii", C. A. Crețulescu, cu tânărul I. Cantacuzino, Scarlat Fălcoianu, un Steriade luând interimatul Finanțelor. Ce preocupa mai ales pe Domn era însă manifestația militară care, în cas de strivire a Austriei, ar fi putut să-i deschidă întrarea în Ardeal, unde ostașii lui de la Furceni, lângă Ploești, erau așteptați cu nerăbdare [5].

Căci Napoleon făcuse pe Alecsandri să arăte pe hartă care sânt toate provinciile locuite de Români, și el nu uită nici pe cei de peste Dunăre, iar poetul visionar îi vorbi despre *„ce regat important ar constitui adevărata Românie, cu ale sale optsprezece milioane de Români, dacă Providența ar realisa visul și aspirațiile lor"* [6].

Adunarea Moldovei fu închisă după votul celor opt milioane pentru acel lagăr care nu se putuse strânge fără a sili pe unii din soldații moldoveni.

In mijlocul nemulțămirilor și îngrijorărilor însă, Conferința de la Paris se aduna la 7 April ca să audă plângerile Porții, susținute puternic de Austria, *dar celelalte Puteri primiră „faptul îndeplinit"*. Astfel, Poarta, *prin două firmane deosebite*, recunoștea, fără a părăsi opoziția de principiu, pe Cuza ca Domn de o parte și de alta a Milcovului, invitându-l, potrivit

---

[1] *Ibid.*, p. 266 și urm., scrisorile lui Docan, vărul lui Cuza.

[2] Asupra acțiunii lui pentru împrumut, v. Xenopol, *o. c.*, II, pp. 265-6.

[3] *Ibid.*, pp. 311-2.

[4] D. A. și D. C. Sturdza, *l. c.*, pp. 304-5 și raportul următor al lui Place.

[5] Și *ibid.*, pp. 314 și urm., 320-2.

[6] *Conv. lit.*, XII, p. 47. I se recomandase și lui *a nu merge mai departe pe calea Unirii; ibid.*, p. 48.

cu prevederile Convenţiei la Constantinopol pentru învestitură (31 Maiu) [1].

Până se ajunse acolo, Domnul abia ales avea să îndure de la Adunarea din Focşani, unde, între Moldoveni, şi Kogălniceanu şi Grigore Sturdza, de şi hotărîţi adversari între ei, reprezintau o continuă opoziţie, iar „boierii munteni", încurajaţi de preşedintele Radu Rosetti, ridicând necontenit chestia abdicării pentru prinţul străin, zguduiau situaţia şefului puterii executive, *presintând această Comisie Centrală ca principalul organ al Unirii* [2].

Astfel Cuza trebui să lucreze prin decrete ministeriale pentru reformele în sens liberal care erau absolut necesare în nouă atmosferă [3]. Incercările de a strânge pe toţi în jurul lui nu izbutiseră şi, cu totul străin de ideia sprijinirii vechilor privilegiaţi, necontenit loviţi de măsurile ce se luau în atâtea domenii, el nu înţelegea să se robească unei stângi, cu care în zilele de la Paris nu lucrase împreună şi care nu-i oferia nicio garanţie.

Purtă deci singur greaua sarcină a primelor reforme, săvârşite în ce priveşte capitulaţiile, lucrul la şosele sau răscumpărarea lui, agenţia lui Negri la Poartă, etc., în situaţia grea a unui şef de Stat încă nerecunoscut. Incurajat de atitudinea lui Napoleon, el trimese în Apus, pentru a câştiga alt sprijin decât recunoaşterea Conferinţei care nu putea să se adune din nou, pe D. Brătianu [4], apoi pe Ioan Brătianu: ambii trebuiau să vorbească la Paris de neînlăturabila nevoie a proclamării Unirii complete [5]. Această Unire, spunea deschis, el, care, după întâia experienţă cu oamenii, egoişti, intriganţi şi nepractici, li se simţia cu mult superior, în ciuda înfăţişării sale ironice şi desprețului pentru lucrul disciplinat şi migălos, nu e bine să se facă prin revoluţie şi s'a dovedit că nu se poate face pe căile parlamentare. Adresându-se către un

---

[1] V. Corivan, *o. c.*, pp. 121-2.

[2] Xenopol, *Cuza-Vodă*, I, p. 102 şi urm. Discuţia pentru Capitala Bucureşti, sprijinită de Kogălniceanu; *ibid.*, pp. 118-20.

[3] *Ibid.*, p. 120 şi urm.

[4] Cretzianu, *o. c.*, II, pp. 243-5.

[5] Riker, *o. c.*, p. 242.

Impărat, — îi vorbia de „România" ca de un lucru îndeplinit [1], — care începuse cu o lovitură de Stat, el punea în perspectivă, deci, o curagioasă dictatură pentru a face lucrul inevitabil, „cu discreție și fără zguduire" [2]. Nu primi aprobarea la care spera și acest refus i se comunică prin cei doi consuli [3].

Dar, în această atmosferă, a doua zi după marile discursuri festive și în același timp cu discuțiile fără sinceritate și fără folos de la Focșani, viața economică a țării însăși se paralisa în același timp când Statul, cu sau fără drept, impunea împrumuturi în interior și le cerșia în afară [4].

In sfârșit, la 6 Septembre Conferința, adunată la Paris, și nu la Constantinopol, cum ceruseră Turcii, cari continuau să ridice noi chestiuni în ce privește situația Principatelor, recunoștea pe Cuza, dar numai ca „hospodar al Moldovei și Valahiei [5]. Turciei i se promitea însă păstrarea neatinsă a Convenției, fără care vor interveni din nou, până la măsuri coercitive, Poarta și ambasadorii Puterilor, prin delegații lor [6]. Politica Angliei, care se învoise la această formulă, era acum condusă de vechiul prieten Russell. De *acuma înainte cel contra recunoașterii căruia se lucrase așa de mult putea vorbi și păși altfel.* El scria lui Napoleon că, astfel, „ultima formalitate, care reținea încă avântul Principatelor, pare a se fi îndeplinit" [7]. El crezu astfel, că poate tratà rece pe trimesul turc, interzicând în ambele Capitale orice ceremonie și *refusând umilitoarea sărutare a firmanului* [8].

Cuvintele spuse lui Tahir-beiu ca omagiu către Sultan, scurte și cuprinzătoare, sânt de fapt ca ale unui Suveran care se simte obligat numai să îndeplinească față de Poartă condițiile impuse de Europa garantă și ocrotitoare: „Presintați Maiestății Sale Sultanului" —, *care nu e măcar calificat de „suzeran"*,—

---

[1] *Ibid.*, p. 246.
[2] Riker, *o. c.*, p. 242, nota 2. O spune și lui Gödel; *ibid.*, p. 255.
[3] *Ibid.*, pp. 242-3.
[4] *Ibid.*, pp. 243-4.
[5] *Ibid.*, p. 247. Cf. Corivan, *l. c.*, p. 112.
[6] Riker, *o. c.*, p. 248.
[7] *Ibid.*, p. 249, nota 3.
[8] *Ibid.*, p. 250.

„omagiul celui mai adânc al meu respect şi asigurarea întregului meu zel pentru prosperitatea ţării" — *una singură* —; „asiguraţi de o potrivă pe Maiestatea Sa că Românii", — terminul cel nou —, „ştiu să fie credincioşi tratatelor", — şi nu Sultanului [1].

Nu se arătă de loc dispus să facă drumul la Constantinopol pentru o învestitură de care nu simţia nevoie. Dar, în acelaşi timp când disolva acel lagăr de la Furceni care era de fapt şi un răspuns la mişcările de trupe turceşti la Dunăre, de care vorbia zvonul public, impunea ordinea Bulgarilor din Basarabia, supăraţi de o recrutare contra privilegiilor ce avuseră supt Ruşi [2] şi reprima o mişcare la Craiova [3]. *Luând personal conducerea armatei,* Domnul se adresa către „Români", mulţămindu-li „pentru *patriotica lor purtare înainte de actul învestiturii,* atunci pe când ambiţiile personale cutezau încă a hrăni oarecare sperări deşerte", adăugind că „o naţie se măreşte şi se întăreşte atunci numai când ea are conştiinţa îndatoririlor sale către Patrie, către Guvern şi către legi", prin *înlăturarea luptelor de partid.* „Nu voim a vedea între Români nici partide, nici clase înduşmănite, ci numai fii ai aceleiaşi mame şi fraţi de acelaşi sânge". Nu uita, în iubirea sa, pe cei cari, „rătăciţi de patimi violente, se expun a fi înfrânaţi şi a cădea supt asprimea legilor". „Noi vom şti menţinea ordinea legală înnăuntru şi demnitatea naţională în afară [4]."

In Decembre, în sfârşit, Domnul declara că „epoca provisoriului şi a tulburărilor politice s'a închis", cu „sprijinul" Puterilor întâiu şi apoi al „Curţii suzerane", că trebuie să dispară „din câteva capete oarecare sperări şi visuri personale".

Deocamdată el, care schiţase în mesagiul acesta de la 18 Decombre, un întreg plan de reforme, şi financiare [5], se gândia să-şi facă Adunări mai ascultătoare şi să înfrâneze pe visătorii,

---

[1] *Monitorul Oficial al Ţării Româneşti,* 28 Septembre 1859; în Iorga, *Cuza-Vodă, Mesagii, proclamaţii, răspunsuri şi scrisori oficiale,* Vălenii-de-Munte 1910, p. 6, no. IV.

[2] Iorga, *o. c.,* pp. 8-9.

[3] Xenopol şi Riker, *ll. cc.*

[4] Iorga, *o. c.,* pp. 6-7.

[5] *Ibid.,* pp. 7-8. Contrasemnează V. Alecsandri. V. mai departe,

ideologii, oratorii, juriștii și intriganții de la Focșani, cari proclamau „România" și puneau în vedere o Adunare Națională. In cei mai ponderați oameni ai țărilor, Ion Ghica pentru Muntenia, Manolachi Costachi pentru Moldova, el găsise șefi de guvern pe cari se putea sprijini. E *vremea de lucru*, — acesta va fi și sensul adresei lui către cele două Parlamente, pentru moment fără valoare politică, și al aceleia către membrii Adunării comune, cărora li se amintia că fuseseră numiți pentru măsuri practice, nu pentru alcătuirea unei cutezătoare Constituții, care începea cu afirmația, nu fără intenție strecurată, a Domnului străin.

De și alegerile din Februar 1860 dădură Adunări și mai de dreapta, Domnul recurse la oameni de stânga pentru a conduce noile Ministerii: Kogălniceanu pentru Moldova și N. Golescu, mai târziu (abia în Iunie, după ce Tell spusese în Adunare că i s'a cerut să ajute o lovitură de Stat), pentru Muntenia. Făceau parte din Cabinetul muntean ambii Brătieni și Boerescu, Rosetti chiar, la Culte și Instrucție (31 Maiu st. v.) [1], Vlădoianu, I. I. Filipescu. Dar Guvernul va fi înlocuit peste puțin cu oameni moderați, între cari I. Em. Florescu, ginerele lui Bibescu [2].

Nu persoanele care se schimbaseră interesează însă, ci *acea acțiune personală a Domnului*, care era recomandată, cu adânc simț patriotic și o deplină corectitudine personală, de chiar D. Brătianu [3], tot mai mult deosebit de acea atmosferă de club în care rămăsese și I. Brătianu, dar mai ales, recomandându-se, mai mult și decât știința dreptului, care se poate dobândi cu vremea, „probitatea și onorabilitatea persoanei", de C. A. Rosetti [4]. In acel program din Decembre 1859, se află, în forme lapidare și planuri de reformă a Justiției, a Finanțelor, creând o singură Casă, a Ministeriului, promițând o Curte de Control, o Bancă de circulare, o Bancă fonciară, înlăturând ideia continuelor împrumuturi, puind apoi în perspectivă o operă

p. 353. V. și Filitti, *Un proiect inedit de Constituție al lui Cuza-Vodă;* Andrei Rădulescu, *Organisarea Statului în timpul Domniei lui Cuza-Vodă*, București 1932.

[1] Iorga, *o. c.*, p. 11 și urm.

[2] *Ibid.*, pp. 37-8.

[3] Riker, *o. c.*, pp. 256-7.

[4] Cretzianu, *o. c.*

de creaţiune tehnică, asemenea cu a lui Napoleon, „Oricum să fie", spunea el, al cărui glas îl simţim, şi nu al ministrului responsabil, „eu prefer zece greşeli cu bună credinţă decât o singură prevaricaţie". „Ne vom arăta fără milă pentru judecătorul care şi-ar călca sfinţenia datoriilor sale." Promitea introducerea procurorului, a judecătorului de pace, a grefierului păstrând sentinţile. Poliţiei nu i se va îngădui a lucra, afară de casuri de flagrant delict, fără mandat judecătoresc, şi se va introduce principiul lui *habeas corpus*. Nu era exclusă, de şi zăbovită, inamovibilitatea magistraţilor. In Administraţie erau să se creeze circumscripţii mai largi pentru a mări autoritatea, adăugindu-se silinţi *pentru a crea basa morală a comunei*[1]. Se prevedeau „Consiliile generale" pe judeţe şi, lângă ele, *„comisiuni agricole"*, care nu s'au alcătuit nici până astăzi. In materie de armată, Domnul preocupat de formarea cadrelor şi de înzestrarea tehnică, nu era de părere că ţara poate sprijini o puternică trupă permanentă.

In ce priveşte mijloacele de comunicaţie, a căror lipsă, în dauna agriculturii, e preţuită după cuviinţă, se recomandă o înţelegere cu *„companii puternice de capitalişti întreprinzători, gata de a veni la noi pentru a executa, într'un timp de cinci-şase ani, şi cu banii lor, toate podurile, canalurile şi drumurile ce ni sânt trebuincioase,* fiind plătite cu „o dobândă şi o amortisare regulată a sumelor întrebuinţate"; iar totul se va face „supt privegherea Statului". Participând la aceste lucrări, *se vor forma „arhitecţii, inginerii şi constructorii", în loc ca tineri să fie trimeşi pentru aceasta în străinătate.* Se va da astfel un impuls şi „industriei private", şi ea interesată în aceste mari lucrări. Se va răspândi prin exemplul lor „spiritul asocierii", şi în oraşe se vor face opere edilitare şi prin iniţiativa privată. Un cadastru trebuie să fie basa acestei vaste acţiuni. Căile Ferate ar veni numai să încunune ce s'ar fi făcut pentru drumurile deschise producţiei agricole. Şi până la putinţa începerii acestui nou capitol de muncă naţională să se pregătească exploatarea minelor de cărbuni şi de fier.

[1] Cf. proiectul de reorganisare comunală alcătuit de I. Ghica; după publicaţia însăşi, Iorga, în *Rev. Ist.*, XX, p. 209 şi urm.

In materie de învățământ, o condamnare hotărîtă, aspră, cade asupra tineretului: „De douăzeci și șapte de ani, de când există școlile noastre ele nu au realisat nicicum speranțele nației". *S'au pregătit doar tineri pentru „profesiile liberale"*, pe când de altceva era și este nevoie. Trebuie o *instrucție la nivelul tuturor claselor*. „Dacă o instrucție superioară, cuprinzând Facultățile de înalt învățământ, ni este folositoare, instrucția elementară și primară ni este neapărată spre a răspândi o viață nouă în toată țara." Ca să se ajungă la generalisarea cunoștinții de carte, *se prevede participarea elementului sătesc. Școala secundară nu trebuie să se întindă „cu profusie nesocotită"*. In genere, *totul să fie adus la cerințile adevărate ale nației:* „Nu mai puțin *aș voi ca sistemul total de învățătură să fie mai mult și mai special apropiat trebuinților și naturii Românilor, decât imitat fără nicio chibzuire din cutare sau cutare instituție străină*". Mai presus de „Facultățile de Științi, de Drept, de Medicină", *„starea de astăzi a României și viitorul ei cer numai decât o Facultate de știință economică"*, — era epoca lui Michel Chevalier în Franța, a lui Liszt, cu „economia națională", în Germania —, *„precum și o Facultate de știință agronomică, industrială și comercială"*. „Administratori, finanțiari, agricultori, industriali, comercianți, iată oamenii de cari avem mai multă trebuință." *„Un doctor de agronomie să ajungă în țară la aceiași considerare și (la aceleași) avantagii materiale, precum ar putea ajunge un doctor în litere."*

Căci, deocamdată, „cultura pământului este, pot zice, singura noastră industrie și singurul obiect de comerț la noi. „Pentru aceasta, *libertatea legăturilor organice se impune: „Guvernul să intervie cât se poate mai puțin în transacțiile particularilor". Altfel, „cetățenii... se obișnuiesc... a da toate pe socoteala Statului și a aștepta totul de la el"*. Pe când în schimbul liber se desvoltă și „iubirea de lucru" și „demnitatea personală, prin simțirea răspunderii". Numai „siguritatea și moralitatea transacțiilor" trebuie puse în sama Statului.

Domnul vrea un „sistem proteguitor", nici *„industrii artificiale, ce nu pot să se ție decât prin puterea unor legi speciale"*, din care, de fapt, nu folosesc decât doar „câțiva particulari".

„Statele care pătimesc de această rană nu știu cum să se desbere de ea.“ Nici „monopoluri“, nici „privilegii“ „Brevete de invenție“, de perfecționare sau de importație“, — atât. Dar Statul va ajuta lucrul minelor și va iniția *„înființarea de ateliere pentru construirea și dresul mașinilor agricole“*.

Munca e în legătură cu situația muncitorilor. Mai ales în agricultură. Oricare ar fi desbinările de azi între deosebitele interese, *„această chestie trebuie dar să fie hotărîtă, și va fi“*.

Totul însă pe basă de *„dreaptă despăgubire“*. Nu cu *„improvisație“*, ci chestia să fie „studiată afund, cu toată liniștea de care am fost lipsiți până acum din pricina preocupărilor politice“. „Combinarea ce se află acum“, — *în studiu încă din 1859!* —, va aduce mulțămire tuturor dorinților legitime“, *„legând pe toți cetățenii de pământul patriei prin aceleași legături de iubire și de interes“*. Până atunci „simțire părintească“ la proprietari, „îndeplinirea datoriilor“ la țărani!

Și iată în ce cuvinte Domnul de abia câteva luni amenință pe exploatatorii problemei sociale. „Dacă, până la promulgarea acestor măsuri, și în vremea aplicării lor, ar îndrăzni cineva să cerce a răspândi prin țară semințe de tulburări și de grijă, dacă ar cuteza a aținâ ura între proprietari și țărani, voiu privi fapta lui ca o crimă, și-l voiu pedepsi cu toată asprimea legilor. Un asemenea perturbator, îl voiu considera ca dușman al nației, și ca pe un dușman de nație îl voiu trata, prin organul Guvernului“.

Față de străini, o alusie la înlăturarea capitulațiilor, însă trebuie a se păstra „vechea ospeție românească“, „dar sfânt de la strămoși“.

Ministeriile se vor închide în statute sigure, cu *funcționari de carieră*, mai bine plătiți, observând „ierarhia și disciplina“.

Trecând la presă, Domnul constată că, dându-i-se libertatea pentru a colabora la opera de organisare, ea „nu a răspuns la toate așteptările sale“. Numai „atacuri personale“ și „porniri violente“, hrănind ura. Nu se poate îngădui însă ca „presa să devie, în mânile unor persoane, *un instrument de neordine și de desbinare între cetățeni*“.

Măreţul program, decât care n'a fost rostit altul, cu aceiaşi îndrăzneală cuminte şi curagioasă autoritate, se termină cu un călduros apel la unirea sufletească din partea acelui care, ales fără rival, n'are amintiri anterioare suirii sale pe tron. Cu laude pentru cei ce au înţeles, *creând puterea executivă, singura lor misiune, opera legislativă de până atunci fiind arătată ca o intrusiune, de care nu este a se ţinea samă,* el anunţa noile alegeri, din care pot ieşi şi aceleaşi persoane, dar pentru altă misiune: e vorba de „trebile şi, pot zice, de menagiul ţării noastre"[1].

Cei cari iscălesc acest mesagiu-program, căruia nu-i scăpa nicio chestiune şi dincolo de care nici astăzi, când, din nenorocire, nu toate ţintele au fost atinse măcar pe vechiul pământ al patriei libere, nu se pot întrevedea mai înţelepte deslegări, sânt Ion Ghica, Alecsandri, A. G. Golescu, I. Florescu, tânărul Gh. Creţeanu, Steriad, Domnul având curajul de a face *o singură disolvare a ambelor Adunări, cu contrasemnarea împreună a unor miniştri moldoveni şi munteni, şi încă un pas către Unirea deplină, ce i se refusa încă şi pe care era hotărît s'o ducă la capăt, contra oricui.*

Partea gânditorului economic care era Ghica s'ar putea recunoaşte; el era în stare să aducă şi acea neuitată operă pe care o îndeplinise, spre mulţămirea tuturora, şi a străinilor, ca guvernator, în insula Samos. Alecsandri, care nu era numai un poet, şi-a putut avea şi el partea. Idei de libertate puteau veni prin Golescu. *Dar de la un capăt la altul acest manifest naţional poartă pecetea Domnului.*

Astfel Cuza nu mai e, cum l-au presintat, fără dreptate şi fără pietate, şi cercetători străini mai noi, jucătorul de cărţi, „leneşul", „cinicul", ci, în ciuda unor aparenţe care mascau un suflet onest, nobil şi tare, el e în adevăr *Voevodul,* după vechea datină a lui Ştefan-cel-Mare. *In el se încorporează naţia, cu nevoile ei cele mai adânci şi aspiraţiile ei cele mai înalte.*

In timp ce arunca acest program, el răspundea Constituţiei ce i se trimetea de Adunarea de la Focşani, cu o amânare pe vremea când ea ar putea servi, pentru moment fiind

[1] Iorga, *Mesagii,* etc., pp. 11-33.

vorba de altceva decât de măreţe ideologii: de modesta faptă spornică a organisării, pe basele, care nu se pot schimba, ale Convenţiei. Un singur om contrasemnează: alt element de ponderaţie, Manolachi Costachi[1]. Despărţindu-se de miniştrii aceştia, Domnul li arăta recunoştinţa pentru „activitatea, experienţa, probitatea şi înţelepciunea“ lor[2].

In cuvintele rostite la Anul Nou, el credea, apoi, că poate spune: „timpul agitaţiilor va trece“[3]. Dar alegerile nu erau să-i dea dreptate. Aleşilor el li înfăţişa, totuşi, programul din Decembre 1859[4].

Pentru a-l aduce la executare Alexandru Ioan I-iu nu se putu sprijini nici pe cele două Adunări noi, care nu arătară nicio putere de iniţiativă. Ele aduceau necontenite crise ministeriale[5]. Pe chestia arestării lui Gheorghe Ştirbei, invinuit că ar fi atacat persoana şefului Statului, Ministeriul Ion Ghica trebuise să cadă supt votul de blam pentru care se unise întreaga opoziţie, câteva zile după ce, în April, Manolachi Costachi demisionase în Moldova, şi, acolo, după o încercare nereuşită cu moderaţii C. Hurmuzachi, P. Mavrogheni, Şt. Catargiu şi Lascar Cantacuzino, puterea fusese dată lui Kogălniceanu, care veni cu amicul său Cozadini, cu episcopul Melchisedec şi juristul Bojinca[6]; el pusese în programul său cele două chestii care preocupau pe Domn: cea ţărănească şi cea electorală, adăugind pe aceia, veche, a averii mănăstirilor închinate.

La Bucureşti se instalează, în schimb, un Ministeriu pur radical, cu N. Golescu, Brătienii, Boerescu, Rosetti, I. I. Filipescu. Dar încă de atunci gândul Domnului fu să scape de lanţurile pe care i le impusese această Convenţie care nici nu ieşise din voinţa poporului său. Un apel contra rebelei Comisii Centrale fu adresat deci, încă din Mart 1860, Sultanului. Se arăta cât de greu lucrează într'un oraş de provincie, fără opinie, fără presă,

---

[1] *Ibid.*, pp. 33-4.
[2] *Ibid.*, pp. 36-7.
[3] *Ibid.*, p. 35.
[4] *Ibid.*, pp. 35-6.
[5] Xenopol, *o. c.*, p. 151.
[6] *Ibid.*, pp. 149-50.

acest organism hibrid, lângă care era să se aşeze apoi şi Curtea de Casaţie. Măcar de s'ar muta în Bucureşti... Un memoriu plin de bun simţ politic tindea să arăte şi Puterilor că *Adunări alese cu un sufragiu aşa de restrâns şi trebuind să discute separat aceleaşi proiecte sânt un lucru absurd şi că deci Unirea completă se impune de la sine*[1].

Domnul crezu astfel că drumul la Constantinopol, pe care, pentru prestigiul lor, îl doriau Turcii noului regim, gata să aducă şi însemnate sacrificii, numai să se afirme nexul „Principatelor Unite" cu Imperiul Otoman, îi poate servi pentru aceasta, şi prin ce i-ar adăugi ca prestigiu condiţiile primirii lui.

Inainte de a pleca, el ţinu să ducă însă, fără a întreba pe nimeni, mai departe Unirea[2]. Incepu prin a face din I. Em. Florescu, care se dovedia un escelent organisator, un ministru de Război şi pentru Moldova. In acelaşi timp el anunţa unuia din consuli că va privi Bucureştii, unde concentra conducerea Poştii, Vămilor, Serviciului medical, drept principala sa Capitală şi în cale înştiinţa Comisia Centrală că în scurt timp nu va mai avea de lucru.

Cum Golescu se ciocnise în Adunare cu Barbu Catargiu şi nu fusese destul de sprijinit, cum I. Brătianu atacase public şi Austria, care ar fi intervenit contra admiterii unui deputat, şi chiar Poarta, el demisionase[3]. Atunci *lui Manolachi Costachi i se dădu presidenţia Ministeriului muntean*, care păstră pe Boierescu şi I. I. Filipescu, dar introduse pe Costaforu şi pe capabilul general Adrian, care e şi scriitor militar.

De şi totul era pregătit pentru călătorie încă din August, Cuza, care refusă o întâlnire cu Vizirul venit pe linia Dunării turceşti[4], ceru întâiu garanţii. Era bine înţeles că nu va aduce daruri, că va purta uniforma armatei sale, că va fi găzduit potrivit cu situaţia sa, că, de oare ce nu mai era de înmânat niciun firman, el va face numai visita de omagiu lui Abdul-Aziz, Sultanul în stil european, mândru de

[1] Riker, *o. c.*, pp. 295-300.
[2] *Ibid.*, p. 301 şi urm. Cf. *ibid.*, p. 260 şi urm.
[3] Xenopol, *o. c.*, p. 152 şi urm.
[4] *Ibid.*, pp. 157-8.

flota sa, de palatele sale făcute de arhitecţi şi decoratori apuseni, care va avea curajul a părăsi şi el, ca şi tatăl, Stambulul său, pentru a visita Expoziţia din Paris. In această stabilire de program Negri fusese ajutat de ambasada Franciei.

Declarând că merge la Constantinopol pentru „interesele româneşti", Stăpânitorul român plecă de la Sulina în Octombre[1], pe unul din vasele de război care erau mândria Sultanului. Ajuns înaintea cetăţii împărăteşti, de care erau legate atâtea amintiri ale neamului său, până la vechile umbre tutelare, bizantine şi romane, el fu primit în salve de tunuri şi trecu printre nizamii războiului Crimeii, cari-i presintară armele. In palatul bogatului Reşid, care-l lăsase stăpânului său, la Emirgian, de unde abia plecase Marele Duce Constantin, trimes de Ţar acolo şi pentru prestigiul numelui său, el fu ospătat, cu suita sa de şaizeci de persoane, între care şi ofiţeri, şi salutat de ambasadori, ca şi de Fuad, ministru de Externe. A doua zi, între aceiaşi gardă de soldaţi, el fu condus de Vizir la Sultan, care-l primi în picioare în mijlocul salonului, viind întru întâmpinarea lui, după care-l întrebă de sănătate. I se trimese o sabie de onoare. Când visită pe Vizir, musica turcească învăţase cântece româneşti. Se văzu chiar acest lucru rar pentru obiceiurile orientale: Sultanul asistând din loja sa la o represintaţie de teatru oferită oaspetelui[2].

După o conversaţie cu Domnul român, care câştigase până şi pe Ludolf, ambasadorul austriac[3], Bulwer, totuşi, pe vre-

---

[1] Decretul pentru exercitarea puterii supreme de miniştri, 26 Septembre st. n., în Iorga, *o. c.*, pp. 38-9.

[2] Bolintineanu, *Călătoria Domnului Principatelor Unite în Constantinopole*, 1860. Cf. Riker, *o. c.*, pp. 263-4, şi Xenopol, *o. c.*, I, pp. 157-60. Felicitările lui Mihail al Serbiei; R. Bossy, *Agenţia diplomatică a României în Belgrad şi legăturile politice româno-sârbe supt Cuza-Vodă*, în *Mem. Ac. Rom.*, seria a 3-a, XV, p. 27, no. II.. Răspunsul; *ibid.*, n-le III-IV. Doi ofiţeri sârbi la manevrele româneşti în 1863; *ibid.*, n-le VIII-IX. O invitaţie a lui Mihail la Ruginoasa în 1865; no. XXXV. Scrisoarea, din acelaşi an, prin care se trimete în Serbia locotenentul-colonel Herckt, director al Arsenalului; *ibid.*, n-le XXXVII-IX. Cf., pentru călătoria la Constantinopol, de acelaşi, *Agenţia diplomatică a României în Paris şi legăturile politice franco-române supt Cuza-Vodă*, Bucureşti 1931.

[3] Dar încă din Mart 1860, prin Protesch-Osten, Austria îşi schimbase complect atitudinea; Paul Henry, *L'abdication du prince Cuza*

muri, un aspru critic al lucrurilor românești, scria lui Russell, acum cu totul favorabil, că alesul din 1859 „e un om extraordinar *(above the common)* și cu o minte care se pare în stare să profite prin simț de răspundere și experiență“ [1].

La întoarcere, Cuza putea spune în salonul Palatului din Iași, de și vorbise la București de o „simplă visită de curtuasie“ [2], de izbânda realisată: „Va atârna numai de noi, de patriotismul, de prudența și de concordia noastră pentru ca în curând aspirațiunile noastre cele mai fierbinți să se realiseze și patria noastră să redobândească în Europa locul ce i se cuvine“ [3].

In situația pe care i-o dăduse ducerea la un așa de bun capăt al misiunii sale, Cuza ataca și problema bisericească, deschisă, supt anume influențe străine, de mai multă vreme, întrebuințându-se bătrânețele și slăbiciunile Mitropolitului Sofronie, supt care lucra grupul de călugări de la Neamț, cari-și aveau sucursala, cu același nume, în Basarabia. Șeful Bisericii moldovenești, acela care-i anunțase și binecuvântase Domnia, fu declarat, înaintea tuturor celor de față, cari tot mai mult ajungeau să înțeleagă că au un stăpân, ca „rău încunjurat, rău sfătuit... pe o cale nepotrivită, nici cu demnitatea Bisericii, nici cu interesele Statului“. „Revolta“ și „anarhia“, el, Domnul, nu le va tolera nici acolo. „Trebuie în viitor capetele cele mai îndărătnice să se supuie legii!“ E drept că Statul se amestecase în ce nu-l privia la mănăstiri, de altfel cu cele mai bune intenții, dar Mitropolitul lupta cu „cărți de afurisenie“ și sunare de clopote la sosirea cercetătorilor mireni; se refusa slujba pentru Domn și chiar primirea scrisorilor lui [4]. La București se vorbi, în Decembre, tot așa de tare, în chestia mișcărilor unelte la Ploești și la Craiova [5],

---

et l'avènement de la dynastie des Hohenzollern au trône de Roumanie, Paris 1930, p. 105, no. 1.

[1] Riker, *o. c.*, p. 303.

[2] *Monitorul* muntean, 18 Octombre.

[3] Iorga, *o. c.*, pp. 40-2. Urmează critica Justiției.

[4] *Ibid.*, pp. 40-8.

[5] *Ibid.*, pp. 49-50 (Turcii încercară a cere informații; Riker, *o. c.*, p. 305).

în același timp când, față de intenția lui Klapka de a începe revoluția ungurească de aici, Domnul proclama o neutralitate pe care va ști s'o apere [1]. Se atingea la București, cu prilejul Anului Nou, și nevoia de a se ocupa de chestia țărănească, adăugind însă că se așteaptă propunerile Adunării [2]. La Iași, tot atunci, se inaugura, cu pompă mare, Universitatea, în care domina spiritul exclusiv roman al lui Bărnuțiu [3].

Dar anul al treilea al acestei Domnii acum întemeiate nu putu da isprava așteptată din partea Adunărilor.

Disolvarea Adunării rebele din Muntenia și încercarea unui Ministeriu conservator cu Barbu Catargiu nu reușì (Februar 1861). Ministeriul Manolachi Costachi nu fu mai fericit. I se căutase pricină în anume călcări de lege, de către un corp politic care nu voia cu nicĭun chip să-l sufere: nu lipsia nici acusația că s'ar fi procedat cu brutalitate la potolirea mișcărilor din Craiova [4]. Un nou Ministeriu muntean amesteca, în Maiu, un singur Moldovean, Mălinescu, cu trei oameni de la 1848: Ștefan Golescu, Bolintineanu și Constantin Bălcescu, adăugindu-se „Fanariotul" Grigore Arghiropol [5]. Tot odată, în Moldova, Kogălniceanu trebuise să plece, pentru că, urmând direcția anticlericală, suspendase pe Mitropolit, mergând și până la arestarea lui [6]. Desbateri pătimașe, în care se introduseră și alte încălcări, tindeau la o dare în judecată. Și aceasta îngădui marelui orator să ridice din nou chestia sătească [7].

Inlocuitorul lui fù Anastasie Panu, ajutător loaial și spirit moderat, care se încunjură de până atunci nemulțămitul C. Hurmuzachi, de Mavrogheni, și el ținut la o parte, de Rolla, de Cuciureanu și de tânărul D. A. Sturdza, dar, în fața omului împăcării, Lascar Catargiu ridică public chestia ultimei do-

---

[1] Iorga, *l. c.*, pp. 51-3. V. mai sus.
[2] Iorga, *l. c.*, pp. 54-6.
[3] V. și *ibid.*, pp. 55-6.
[4] Xenopol, *l. c.*, pp. 185-8.
[5] Iorga, *o. c.*, pp. 59-60.
[6] Pentru greutățile lui, scrisoarea către soție; Iorga, *Mihail Kogălniceanu*, pp. 172-4.
[7] *Ibid.*, pp. 182-4.

rinți a Divanurilor ad hoc, adecă înlocuirea Domnului, aproape de capătul străduințiloг sale pentru bine, cu acel prinț străin pe care nimeni nu știa de unde să-l ieie, și cu un strigăt de triumf răspundeau din București și Barbu Catargiu și Gheorghe Știrbei. Trebui să se declare prin foaia oficială că Puterile nu admit acest punct[1]. Apoi, prin artificii de procedură, se împiedecă, la București ca și la Iași[2], repetarea unor astfel de ieșiri.

Dar Adunarea din Iași se gândia totuși, să se unească la Focșani cu noua Adunare munteană și pentru a discuta chestia rurală[3]. Intriga, supt masca ideologiei, nu se lăsa biruită. *Domnul însuși era să resolve însă, pe basa resultatelor de la Constantinopol, Unirea.*

Scriind și lui Napoleon după întorcerea aceasta de la Constantinopol[4], el ar fi vrut ca înlăturarea ultimelor piedeci în calea Unirii să fie luate într'o conferință europeană, dar el mărturisia lui Negri că, de oare ce ea zăbovește, țara o va face singură[5]. Se vorbia și de o nouă Comisiune europeană[6]. Nu-i lipsiau lui Cuza crisele de conștiință, și între aceia cari l-au sprijinit în mijlocul lor trebuie să se însemne înainte de toate Negri, prea puțin înțeles și prețuit de contemporani, care, la sfârșitul acestui an hotărîtor, 1861, scria amicului și acum Domnului său: „Alteța Voastră să nu se descurajeze și să nu vorbească de abdicare în niciun cas, căci ar fi din nenorocire a se pune totul în joc și a se părăsi țările noastre în sama a cine știe ce triste eventualități“[7]. „Lucrând altfel“,

[1] Xenopol, *l. c.*, p. 196 și urm. Bolintineanu, prin *Dâmbovița*, cerea ca o Constituantă să proclame Domnia ereditară în familia Cuza; *ibid.*, p. 199. Se organisau petiții populare pentru aceasta; *ibid.*, pp. 199-200.

[2] C. Negruzzi cerea Capitala la... Galați; *ibid.*, p. 211.

[3] Riker, *o. c.*, pp. 309-10.

[4] *Ibid.*, pp. 305-7.

[5] Henry, *o. c.*, pp. 105-6.

[6] *Ibid.*, p. 106.

[7] *Ibid.*, p. 107, no. 4. Nici să se vorbească, adauge el, de așa ceva nimănui; *ibid.*, n-l următor. Ziarul englez de la Constantinopol și anunțase abdicarea. Și Riker, *o. c.*, p. 311, nota 37. — Corespondența din Constantinopol a lui Negri n'a fost încă dată publicului, cu alte hârtii de la Doamna Elena, prin Teodor Rosetti, de d. A. C. Cuza.

adăugia el, „permiteți-mi să v'o spun ca amic sincer, veți avea grele socoteli de dat istoriei"[1]. Și represintantul țării la Constantinopol se bucura de tăcerea Porții la memoriul domnesc, pentru că i se părea că răspunsul ar duce la Conferință, iar Conferința ar împiedeca soluționarea chestiei românești prin voința însăși a Românilor. Era de părere ca, la deschiderea chiar a noii Adunări muntene, Domnul să facă proclamația Unirii pe basa memoriului, lămurind-o printr'un manifest public[2].

Dar, răspunsul turcesc viind în April 1862[3], în Iunie Aalì, care se gândise întâiu a retrage lui Cuza una din țări (!) ori a trimete un comisar[4], era acum pentru răspunsul favorabil pe care Cuza-l aștepta de atâta vreme. Se admitea că mecanismul stabilit de Convenție nu poate funcționa, că trebuie un singur Ministeriu și o singură Adunare, dar se introducea copilăreasca reservă că aceasta se admite numai pentru că s'a iertat a fi un singur Domn, iar pe urmă se va întoarce la vechiul sistem separat[5]. Gorceacov va arăta ce puțină basă poate avea această soluție[6]. Pentru Conferință, care s'ar ține la Paris, și Negri socotia că, în acest cas, Românii n'ar mai avea sprijinul de altă dată, Rusia fiind pentru prințul străin[7]. Dar Franța fu contra Conferinței și, de altfel, — Sardinia devenind regatul *încă nerecunoscut,* al Italiei —, lipsia unul dintre membri[8].

Până atunci un vot al Adunării moldovenești îndemna la fusiunea celor două corpuri legislative, dar Camera nouă, răspunzând la această dorință, lăsa ceasul la judecata Domnului.

In tot acest timp, greutăți mari se ridicau la București

1 Henry, *o. c.,* p. 108. no. 5.
2 *Ibid.,* no. 6.
3 Riker, *o. c.,* p. 310.
4 *Ibid.,* p. 312.
5 După *Documents diplomatiques,* pe 1861, ale Ministeriului de Externe frances; *ibid.,* p. 320.
6 *Ibid.,* pp. 321-2. Pentru scopurile *balcanice* pe care el voia să le urmărească la Conferință, și *ibid.,* p. 322. Și ideia rusească a Unirii provisorii „pe trei ani"; *ibid.,* p. 324.
7 Henry, *o. c.,* pp. 108-9.
8 Riker, *o. c.,* p. 321.

din partea conservatorilor sau, mai bine zis, a proprietarilor, cari, temându-se că Domnul urmărește reforma agrară în sens radical, făceau să se decidă, în acest moment chiar, că nu se poate fără votul Adunărilor ca un proiect electoral să fie presintat Puterilor[1]. Li se răspunse prin proiectul Steege, în Comisia Centrală, care, după îndemnul Domnului, aduse înainte *lărgirea dreptului electoral*[2]. Petiții în masă sosiau și la București. Se putea aduce deci, căderea Guvernului liberal din Muntenia, dar acțiunea lui Cuza contribui la crearea atmosferei de care el avea nevoie pentru desăvârșirea Unirii.

Noul Ministeriu avea în frunte pe sa, după refusul lui C. A. Crețulescu, pe D. Ghica[3], împotriva căruia boierimea nu putea să se ridice ca împotriva radicalilor pe cari izbutise a-i înlătura de la cârmă. Domnul înlăturase pentru moment chestia lărgirii dreptului electoral[4].

Se ajunse totuși la Conferință și anume, pentru a satisface pe Turci, chiar la Constantinopol (Septembre)[5]. Aici Aali făcu ultimele sale sforțări pentru a pregăti o viitoare rupere a Unirii și o intervenție militară în cas de nesupunere a „Principatelor“[6].

Se ajunse, și de pe urma somației lui Negri, care de-

---

[1] *Ibid.*, pp. 314-5. Austria susținea această opoziție; *ibid.*, pp. 324-5. Rusia privia chestia electorală din punctul ei de vedere, fiind contra radicalismului; *ibid.*, p. 328. Barbu Catargiu, căzut de la Guvern, cerea să se comunice Adunării corespondența Domnului cu Poarta; *ibid.*, p. 315.

[2] *Ibid.*, p. 316.

[3] Caracterisarea lui pasionată, de Panu; Xenopol, *o. c.*, I, pp. 292-4.

[4] Adresa către agenții în străinătate; *ibid.*, II, p. 295 și urm.

[5] *Ibid.*, p. 293.

[6] *Ibid.*, p. 327 și urm. (cu toate amănuntele). Fusese vorba, din partea Angliei și Rusiei, de instituirea unui Senat; *ibid.*, p. 299 și urm. Domnul observase că Românii n'au elementele sociale pe care o a doua Adunare s'ar putea sprijini. *Incă de atunci el era pentru Consiliul de Stat*, căruia i-ar reveni și „contenciosul administrativ“. Regulamentele s'ar elabora acolo, unde s'ar judeca și amendamentele legilor elaborate de Consiliu.

clară lui Aali-Paşa că altfel Domnul va proclama de la sine Unirea [1], la păstrarea, totuşi, a reservelor turceşti [2] în ce priveşte Unirea pe viaţă, cu menţiunea, prin notă separată şi expresă, a trimeterii unui delegat, împreună cu comisari ai Puterilor, pentru alegerea dublă, în caz de vacanţă, apoi menţinerea unor Consilii locale, rămânerea graniţii. *Dar punctul de căpetenie: desfiinţarea Ministerelor şi Adunărilor deosebite era câştigat.*

Astfel, în Octombre, la obişnuita recepţie, Domnul răspundea lui N. Golescu, care aducea dorinţele de Unire deplină ale Comisiei Centrale, că aceasta e şi dorinţa sa, cum a fost de la început, şi că acum chestiunea e în sama „Inaltei Curţi suzerane şi Marile Puteri garante". Când, deci, procesul, care durase atâta vreme, trezind atâtea interese, era câştigat, proclamaţia din 11/23 Decembre a lui Cuza, care declarase Porţii că mărgenirea Unirii la o viaţă pe care o putea tăia un atentat e pregătirea de pe acum a distrugerii actului şi, de fapt, împiedecarea oricării guvernări serioase [3], nu menţiona partea „Inaltei Porţi şi a Puterilor garante" decât după ce amintia că *„faptul măreţ, dorit de generaţiile trecute"*, a fost *„aclamat de Corpurile Legiuitoare", chemat cu căldură de el", pentru a fi apoi „recunoscut" de instanţa europeană şi „înscris în datoriile naţiilor* [4]*" şi el presinta fericitul resultat ca o operă a sa personală: „Alesul vostru vă dă astăzi o singură Românie"*. Aceasta totuşi, fără a tăgădui „ajutorul" ce a avut de la Comisia Centrală [5]. Firmanul însuşi, în care se vedeau mărgenirile acelea supărătoare, nu fu publicat decât cu o mare zăbavă, şi numai după insistenţa consulilor [6].

Pentru a se arăta că nicio acţiune de partid n'a contribuit la Unire şi că de acum înainte e de lucrat în acea bună înţelegere, sprijinită pe acel grup de liberali moderaţi,

---

[1] Xenopol, *l. c.*, p. 221, nota 85.

[2] Poarta ceruse şi oprirea creşterii puterii armate a Principatelor; raport al lui Negri, în Xenopol, *l. c.*, p. 220.

[3] *Ibid.*, pp. 221-2.

[4] Iorga, *o. c.*, p. 61, no. XXVIII.

[5] *Ibid.*, pp. 62-3.

[6] Riker, *o. c.*, pp. 343-6.

pe care-l doria de mult , Domnul putea pune supt această proclamație iscălitura acestor membri ai ultimelor Ministerii separate: pentru Muntenia, conservatorul moderat D. Ghica, Fanariotul Arsachi, A. Plagino, legat de familia Știrbei, Ion Ghica și neînsemnații N. A. Nicolescu și S. Fălcoianu, iar, pentru Moldova: A. C. Moruzi, de la Zvorâștea, om de la 1848, ca președinte al Consiliului după retragerea lui Panu [2], și boierii Cantacuzini, Ioan și Alexandru, apoi Ion Ghica și C. N. Suțu. Și, la 24 Ianuar st. v. 1862, a treia aniversare a alegerii sale, el putea să vorbească membrilor întruniți ai ambelor Adunări [3].

In acest discurs e un adevărat program. El începe prin *a opune Unirii condiționate și temporare, admise la Constantinopol, Unirea intangibilă:* „Nu mă îndoiesc, domnilor, că nici Inalta Poartă, nici Puterile garante nu vor cugeta a desființa în viitor Unirea ce au recunoscut-o atât de necesară pentru fericirea Principatelor", introducându-se „și în dreptul public european".

„Comuna conlucrare", spunea el, e, acum, o datorie pentru toți. „Desăvârșita securitate interioară" va ști s'o impuie el. Se va purcede la unirea administrativă, cu o descentralisare, pentru Moldova, mai ales. Din nou apare, împreună cu organisarea comunelor, cu Curtea de Casație și cea de Conturi, cu mențiunea celui „al treilea Corp ponderator" (Consiliul de Stat), cu unificarea legilor, chestia rurală. Iscălia însă ca ministru-președinte hotărîtul conservator Barbu Catargiu, care însă recunoscuse public că totul i se datorește Domnului [4], apoi Brăiloiu, Arsachi, Al. Moruzi, alt conservator, Gr. Balș, I. Ghica singur represintând pe liberali, în forma cea mai cumpănită.

Intre oamenii stângii, cari un singur moment se împărtășiseră de putere și cari erau strâns uniți în cluburile lor, susținând pe Domn numai pentru că „albii" lucrau continuu și vehement contra lui, noul Ministeriu, legat de un așa de

---

[1] Xenopol, *o. c.*, II, p. 297.
[2] *Ibid.*, I, p. 212.
[3] Iorga, *o. c.*, pp. 63-8.
[4] Xenopol, *l. c.*, pp. 224-5.

mare moment din viaţa naţiei, fu considerat ca o ofensă de nesuferit. Aceasta cu atât mai mult, cu cât Catargiu era hotărît să aducă înaintea unei Adunări de care dispunea absolut proiectul de reformă agrară pe care-l alcătuiseră de mult conservatorii din Comisia Centrală.

In sprijinul acestei concepţii el aducea mijloacele unui om de înaltă cultură, ale unui gânditor cumpănit, urmărind cu uşurinţă linia principală şi a celei mai grele argumentări, o desăvârşită onestitate de convingeri şi un talent cuceritor. Comparat cu toţi ceilalţi vorbitori munteni, era fără îndoială cel mai impresionant prin caracterul strâns legat al doctrinei sale, şi lui Kogălniceanu-i putea opune un caracter neînduplecat şi o viaţă privată care nu putea fi atinsă de nicio critică. Un om căruia atâta i-a lipsit pentru a face epocă în istoria veacului său: ori o adaptare la cerinţile imperioase ale vremii sale ori subordonarea puterilor sale acelui conducător al ţării care nu putea fi înlocuit în funcţiunea sa.

El predica în faţa unei demagogii de cluburi pornită la asalt şi prin mijloacele conspiraţiei respectul faţă de individualităţile superioare şi faţă de puternicul factor economic care e averea, supunerea în faţa ierarhiei indispensabile vieţii oricării societăţi. In chestia agrară, el relua moştenirea acelora cari susţineau menţinerea proprietăţii integrale, de drept roman, oricare i-ar fi originile şi oricare i-ar fi îndatoririle, impuse de condiţiile timpului.

Contra lui se ridicară, firește, manifestaţii ţărăneşti, ca aceia din Buzău, porniri către imediate schimbări în domeniul electoral, atacându-se regimul actual al celor „5.000 de proprietari mari", ca şi speranţele unei legi agrare larg favorabile ţăranilor. Se răspunse din parte-i, în mijlocul preocupaţiilor legislative mai mărunte, cu o îngustare a libertăţii presei, represintată acum prin mai multe organe, între care radicalul *Ţăranul Român*.

La 25 Maiu st. v. în sfârşit legea rurală fu luată în discuţie, pe basa cea mai îngustă stabilită de boierimea Regulamentului Organic: proprietarul nu datoreşte nimic ţăranului. De aceiaşi părere se declară D. Ghica, Radu Rosetti, fostul preşedinte al Comisiunii Centrale, şi chiar, dintre Moldoveni,

pe lângă Grigore Sturdza, a cărui atitudine era de aşteptat, Al. Moruzi, acel revoluţionar de la 1848.

In combaterea acestei concepţii Kogălniceanu întrebuinţă toate mijloacele convingerii unui suflet larg şi generos, ajutate de prestigiul obişnuitei oratorii cuceritoare. Preşedintele Consiliului le răspinse cu o rece siguranţă. Din partea naţionalilor moldoveni mai vorbi doar Grigore Cuza. Partea lor fusese acum îndeplinită.

„Roşii" munteni, trăind într'un oraş de populaţie săracă, gata oricând să fie pusă în mişcare, aveau vechea lor tactică, de care se folosiseră şi în alegerea din Ianuar 1859. Când i se ceru lui Barbu Catargiu, de represintanţii cluburilor, să îngăduie celebrarea aniversărei mişcării din 1848[1], care, de altfel, însemnase aşa de puţin în ce priveşte resolvirea chestiei proprietăţii, el refusă autorisarea. „Nu va îngădui slăbirea liniştii", preferând să se expuie morţii. Ea îl aştepta, prin glontele din mâni plătite, supt gangul Mitropoliei[2].

Numele ucigaşului, care ar fi fost un Ungur rătăcit la noi, nu merită însemnat pe paginile istoriei; s'a vorbit şi de doi intelectuali români ardeleni, nedeplin identificaţi, Dunca şi Grozescu. Nimeni nu a luat făţiş apărarea crimei. Incercarea ce s'a făcut de a arunca bănuieli, care s'au ridicat până sus, nu poate fi ţinută în samă nici faţă de prefectul de poliţie, N. Bibescu, care întovărăşia, în aceiaşi trăsură, pe ministru. Cât priveşte pe Domnul însuşi, care, când se adresase, în dorinţa de pacificare, luptătorului conservator, campionului boierimii muntene, îi cunoştea doar intenţiile şi nu-şi ascundea cuprinsul unui proiect care nu se alcătuise doar atunci de noul sfetnic, el găsi cuvinte nobile pentru a încerca să mângâie pe văduvă,

---

[1] Şi în August 1861 fusese vorba de o demonstraţie ţărănească înaintea palatului, cu „petiţia de la 11 Iunie în protap", şi se ieau măsuri militare, dar „Vodă, care râdea şi el de precauţiile boierilor, când a văzut că-i este palatul mai bine păzit, a ieşit călare, nepăzit de nimic, şi s'a preumblat după obiceiul său"; scrisoare a lui P. Orbescu, în Iorga, *Mihail Kogălniceanu*, p. 203.

[2] Cf. Al. Lapedatu, în *Mem. Ac. Rom.*, 1936. P. Orbescu arată că s'au cercetat serios la Poliţie procurorul Deşliu, dar *şi I. Ghica şi colonelul Adrian*, înlocuindu-se prefectul de poliţie cu R. Rosetti; Iorga, *Mihail Kogălniceanu*, p. 204.

calificând pe jertfa politică de „om de Stat eminent, ce a murit în serviciul ţării, martir al convingerilor sale şi *pentru apărarea principiului ordinii*[1]".

Se căută între conservatori un succesor al lui Catargiu, dar Dimitrie Ghica refusă o sarcină aşa de grea. Domnul se adresă atunci la d-rul N. Creţulescu: — până la întârziata numire a acestuia, interimatul fu încredinţat experientului dr. Arsachi, care refusă să rămâie, cum refusă să vie Alecu Catargiu, în a cărui loaialitate putea să se creadă —, şi acesta alcătui un Ministeriu a cărui lipsă de prestigiu desvelia pe şeful Statului. Era format din Teodor Ghica (Finanţe), Gheorghe Creţeanu (Culte), Al. Florescu, D. Corne, colonelul I. Ghica (Războiu), C. Cantacuzino, Basarabeanul (Externe), apoi şi un Catargiu (Control). Contra lui se începu deci o furioasă luptă de răsturnare: aceasta, a doua zi după aclamaţiile cu care fusese primită vestea mult aşteptatei Uniri şi după interpretarea pe care i-o dăduse Cuza, chemând în jurul său toate elementele capabile să consolideze un tron încă aşa de şubred.

Conservatorii, cari erau de fapt partidul pretendenţilor, cu Gheorghe Ştirbei şi Grigore Brâncoveanu în frunte, de şi ridicau necontenit chestia, care s'ar impune neapărat după Unire, a prinţului străin, erau furioşi că Domnul refusă să promulge defectuoasa lege rurală votată în Iunie[2]. Nu li ajungea participarea lui Cuza la durerea pentru pierderea aceluia care fusese şeful lor, cu neputinţă de înlocuit, — şi, de altminterea, ei nu arătau niciun zel pentru lămurirea crimei —; şi la închiderea sesiunii Domnul întrebuinţase cele mai călduroase cuvinte pentru a-şi arăta părerea de rău: „Împărtăşind de o potrivă cu domnia voastră sentimentele de o legitimă întristare ce aţi manifestat pentru pierderea omului de Stat

---

[1] *După un raport al consulului engles Green. Cuza punea în causă pe I. Brătianu ca autor moral al atentatului;* Riker, *o. c.*, p. 384. Cf. Hagi-Moscu, în *Rev. Ist.*, XI, p. 228.

[2] După P. Orbescu. „Vodă li-a zis (conservatorilor): „Aţi făcut acea lege; poftiţi acum de o şi executaţi. Ce? Vreţi să chem Ministeriul dintre liberali să v'o execute? Nu se va executa decât de dv., căci aceia nu o primesc. Dar vreţi armata? Nu ieau o astfel de răspundere pe capul mieu. Dv. trebuia să faceţi legi pe care ţara trebuie să le primească ca o binefacere, iar nu legi pentru care să se scalde în sânge"; Iorga, *Mihail Kogălniceanu*, pp. 23-4.

chemat de noi în capul Guvernului inaugurat în ziua de 24 Ianuarie, părerea noastră de rău este cu atât mai vie, cu cât deşertul ce el a lăsat încă nu este înlocuit“[1]. Nicio atitudine însă a Domnului, nicio concesie nu putea să biruie hotărîrea beizadelelor de a răsturna pe omul de o creştere inferioară pe care-l ridicase pe tron, un moment, o potrivire unică a împrejurărilor[2], şi nimeni nu putea convinge pe un Lascăr Catargiu, pe un Anastase Panu însuşi, cu toate demonstraţiile credinţii sfătuitoare pe care el le dăduse, că noua Românie trebuie să devie un apanagiu al familiei Cuza, devenită o dinastie. Neputând crea partidul moderat pe care-l dorise, Cuza nu mai găsia la nimeni un sprijin în adevăr prietenesc, fiind silit să se îndrepte pe rând la oamenii cari se ridicaseră contra lui, jignindu-l adânc. Ceasul lui Kogălniceanu va trebui să vie, din causa superiorităţii lui intelectuale şi înaltului ideal de dreptate socială pe care-l represinta, dar, pentru a înţelege starea lui de spirit faţă de prietenul de odinioară devenit Domnul, glorificat de el însuşi, al ţării, ajunge a receti scrisoarea-i intimă din Februar al acestui an 1862, în care arată cum el a răsturnat, prin interpelarea asupra şcolilor şi a veniturilor mănăstirilor închinate, Cabinetul vechiului său colaborator în mişcarea de la 1848, Alexandru Moruzi. Aceasta de şi-şi dădea samă de primejdiile situaţiei: „Starea ţării e foarte neliniştitoare. Camera e reacţionară şi toată ţara câtă nu e represintată, aproape

[1] Iorga, *Mesagii*, p. 71, no. XXXVI.

[2] V. cuvintele din 1861 ale lui D. Ghica, raportate de P. Orbescu, director în acelaşi an şi viitorul ministru în Cabinetul din 1863 al lui Kogălniceanu: „Dar până când va avea Camera atâta răbdare a suferi astfel Domnului?“; Iorga, *Mihail Kogălniceanu*, p. 197. Guvernul de atunci împăcase şi revolta ţăranilor de la Băileşti, moşia lui Gheorghe Ştirbei; *ibid.*, p. 198. E denunţat, ca agent al legăturilor cu consulii pentru răsturnarea Domnului, Barbu Belu, însuşi propunătorul moţiunii jignitoare din 1862; *ibid.*, p. 199. El ar fi spus: „Trebuie să-l răsturnăm; acum e rândul nostru a fi revoluţionari. Am pierdut toate ale noastre şi nu mai e de suferit“; *ibid.* Orbescu desvăluie şi legăturile lui Barbu Catargiu, socrul fostului consul frances la Bucureşti, acum mutat în Egipt, Béclard, cu Lüders; *ibid.* Raporturile cu consulii; ibid., pp. 200-1. Semnalează apoi triumful prin chemarea la Guvern a lui D. Ghica a „binişliilor, tombaterelor, putregaielor“; *ibid.*, p. 202.

revoluţionară.“ Recunoştea marele talent al lui Barbu Catargiu, dar era foarte aspru pentru colaboratorii lui, mai ales cei din Moldova, fiind sigur că Ministeriul în întregime n'are încrederea Domnului. „Ce va veni pe urmă, Dumnezeu ştie[1].“ In ce priveşte pe I. Brătianu şi Rosetti, nimic nu putea să mai apropie pe aceşti apărători ai vechilor idei revoluţionare de acela care vorbia la fiecare clipă de nevoia autorităţii şi de dreptul lui de a o impune[2].

Chemată în Novembre 1862 pentru votarea, în şedinţă extraordinară, a budgetului —, se lucra tot cu cel din 1860[3], — verificarea vechilor cheltuieli şi unificarea legislativă, Adunarea, întrând în Decembre în şedinţe ordinare[4], se arătă pornită la o necruţătoare luptă, nu contra inofensivului Nicolae Creţulescu, ci contra şefului însuşi al Statului , care ar avea datoria de a face loc prinţului străin, ceia ce se va cere şi de-a dreptul de la Impăratul Francesilor, ca de la un binefăcător şi permanent ocrotitor. Apărarea pe care o va face Kogălniceanu, cu lipsa de respect şi de tact care stătea în a spune tare că alesul din 1859 nu e o personalitate excepţională ca să i se ceară mai mult decât ce dă, dovedeşte cât de mult dispăruse înălţătoarea stare de spirit de la începutul Domniei alese[6].

Aceasta pe o vreme când acum sosiseră misiunile franceze cerute lui Napoleon pentru reorganisarea armatei şi punerea în ordine a finanţelor, pentru crearea de drumuri şi poduri[7]. Domnul, din parte-i, apăsa tot mai mult asupra

---

[1] *Ibid.*, pp. 174-5.

[2] V. Xenopol, *o. c.*, I, p. 267 şi urm.

[3] Iorga, *Mesagii*, etc., pp. 788-9.

[4] *Ibid.*, p. 80, no. XLI.

[5] Cf. felul cum el înţelegea situaţia creată prin uciderea lui Catargiu: „In urma unui trist eveniment, *luând însumi cârma guvernului*“; *ibid.*, p. 82.

[6] Xenopol, *o. c.*, I, p. 260: „Domnitorul e om, nimic mai mult decât om; nu are pretenţiunea de a fi un bărbat mare. Sămânţa bărbaţilor mari s'a pierdut de la Ştefan-cel-Mare şi Mihai Viteazul; acum se cultivă sămânţa gândacilor de mătasă (!)“. Cf. scrisoarea lui Kogălniceanu din 20 Ianuar 1863. El arată că se cerea prinţul străin cu siguranţa că el nu va fi primit de Puteri şi se va reveni deci la cele două Domnii osebite.

[7] Iorga, *Mesagii*, etc., pp. 82-3. Pentru unificarea Şcoliior militare;

sprijinului armatei, supusă direct autorității sale. Astfel cu prilejul discursurilor de la 1-iu Ianuar 1863: „M'am convins că, alături cu armata, sînt oameni devotați, activi, cari pricep ca și dînsa că Țara noastră are nevoie de ordine... Avem convicția cea mai adâncă, că fericirea Țării depinde în mare parte de armată. Numai prin asigurarea ordinii publice se va putea asigura desvoltarea instituțiilor noastre naționale“ [1].

Răspunsul veni peste câteva săptămâni cu prilejul răspunsului la Mesagiu, în Februar. El samănă cu vestita întâmpinare a liberalilor francesi contra Ministeriului Polignac, și de fapt contra lui Carol al X-lea, în 1830. La închinarea către Impăratul Francesilor se adauge critica aspră, brutală a unui întreg regim, supt care, — ca și cum vina ar fi fost a Domnului —, nimic nu s'ar fi făcut, și aceasta numai pentru că lipsește „sincera funcționare a mecanismului constituțional“, pe când „concursul oamenilor n'a putut lipsi Măriei Tale“, membrii celor șasesprezece Ministere ieșind din guvern fără folos, doar „lăsându-și reputația lui politică“. Se cere „Domnitorului“ să-și îndrepte ministrii pe căile cele bune.

Iscălesc, cu Panu în frunte, care alcătuise, după cât se pare, acest adânc jignitor rechisitoriu, pretendenții, câte un alt vechiu conservator, liberalii cu Ștefan Golescu, Ion Ghica, I. Brătianu și Rosetti [2]. In același timp umbla prin județe o petiție pentru prințul străin, de care vorbiseră în desbateri și D. Ghica și Grigore Sturdza [3].

La primirea deputației municipalităților, în aceiași lună, Cuza făcea deci alusie la zădărnicia „politicei“ și a „teoriilor constituționale“, pe când „interesele noastre materiale sânt adevăratele interese ale țării“. Arătând întregul său program în

ibid., pp. 77-8. Pentru grija de invalizi; *ibid.*, pp. 88-9. Alte legături cu armata; *ibid.*, pp. 89-91.

[1] *Ibid.*, pp. 82-3. Cuza introduce în Ministeriu, ca element militar de sprijin, pe Tell; Iorga, *Mihail Kogălniceanu*, pp. 175-6.

[2] Xenopol, *o. c.*; Riker, *o. c.*, p. 405 și urm.

[3] *Ibid.*, pp. 406-7. Prokesch-Osten propunea trimeterea unui comisar în Principate; *ibid.*, pp. 407-8. Și Negri denunța la Constantinopol pe cei douăzeci și șapte de pretendenți; *ibid.* Se hotărî să se comunice consulilor că ambasadorii desaprobă orice „atac asupra Constituției“, dar și orice jignire a Domnului; *ibid.*, p. 409. Consulii se declarară contra politicii acestuia; *ibid.*

această direcţie, el se scusa că „dificultăţile guvernamentale“ nu-i permit a merge mai răpede[1].

In Mart Kogălniceanu arăta, într'o scrisoare privată, *că sprijinul din afară a lipsit* şi deci Cuza va închide, când vrea, Adunarea, rămâind astfel biruitor împotriva celui mai furios din atacurile îndreptate contra lui[2]. Se refusase de Adunare budgetul, dar Domnul era hotărît să meargă înainte, declarând consulului austriac că nu-şi va părăsi datoria de a menţinea prestigiul autorităţii sale: „vor vedea ei de ajuns cu cine au a face“[3].

Deci, fără zăbavă, la 2/14 Mart, Domnul închidea această tulburată sesiune, dominată de ceia ce s'a numit „coaliţia monstruoasă“, arătând, cu o extraordinară răbdare şi cu un superior spirit de iertare a ofensivelor, ce a aşteptat de la Adunarea care-şi fixase ca scop dărâmarea tronului său: „activitatea şi silinţa domniilor voastre s'au pierdut în discuţii politice, în lupte de partide sau de persoane“, esceptând numai câteva spirite liniştite. Doar câteva legi s'au putut strecura, budgetul rămâind nevotat. In schimb s'au îndemnat la neascultare funcţionarii.

Vina o dădea el doar pe „neexperienţa noastră, nerăbdarea noastră, precipitarea adesea imprudentă a aspiraţiunilor noastre către progres“. In credinţa că nu se poate ajunge la un resultat, sesiunea nu mai e prelungită deci, lăsând pe fiecare să-şi examineze conştiinţa. Nu se uita să se adauge şi „simpatia din partea Augustei Curţi Suzerane şi înaltelor Porţi garante“[4].

In acest timp, — după ce Gheorghe Ştirbei mersese într'o misiune la Viena şi la Paris, fiind urmat de Panu, în toamnă —, se credea că „Bibesciştii urzesc lucruri urâte“ pentru deschiderea Adunării, hotărîtă să-şi continue lupta, şi că se vor

---

[1] Iorga, *Mesagii*, pp. 84-5. Cuza trimese în misiune secretă la Paris pe V. Alecsandri, care-i dădea samă, în Decembre 1863, de buna primire la Napoleon, cerând voie să meargă, pentru sănătate, în Egipt; Gh. T. Kirileanu, în *Rev. Ist.*, III. pp. 119-20.

[2] Iorga, *Mihail Kogălniceanu*, p. 177, no. XVII.

[3] Riker, *o. c.*, pp. 410-1.

[4] Iorga, *Mesagii*, etc., pp. 85-8. Se încercă de opositie refusul impositelor; Riker, *o. c.*, p. 112.

da în judecată Rosetti și Aricescu, „pentru scrieri incendiare și apologiste revoluțiilor“ [1].

Vara aduse și incidentul, în el însuși puțin însemnat, al micului grup armat al Polonului Miroslawski, care încercă să treacă în Rusia, pentru a inaugura revoluția, și care produse o ciocnire, la Costangalia, cu soldații români, urmând apoi liberarea prisonierilor [2]. Consulului rus, care nu era mulțămit cu atâta, Domnul îi răspunse, hotărît, că nu e „jandarmul Rusiei“ [3].

Se încercase, în Iunie, un nou Ministeriu, cu Cantacuzino din Moldova, dar acesta cerea ca armata, pe care se sprijinia Domnul, să fie la dispoziția Adunării. Cuprinderea în acest Cabinet al lui I. Brătianu fu răspinsă de consulul Franciei [4].

Un memoriu arăta că nu se poate lucra în actualele forme de Stat [5], constituționale, *cerându-se un Senat și un Consiliu de Stat, cu suspendarea pe cinci ani a Adunării. Națiia ar fi bucuroasă de o astfel de schimbare, și stăpânitorul cu prețul vieții o va face. Dacă nu i se îngăduie, e gata să abdice.*

Urmă, ca o necesitate, chemarea la putere, peste tot ce fusese până atunci, a lui Kogălniceanu, care, hotărît să curme abusurile administrative [6], aducea cu dânsul pe Bolintineanu, pe Steege, pe N. Rosetti Bălănescu, pe P. Orbescu și pe Ardeleanul, acum încetățenit în țară, unde începea tipărirea admirabilei sale colecții de izvoare apusene, *Tesaurul,* Papiu Ilarian, care, de alminterea, se va retrage, fiind înlocuit cu P. Orbescu [7].

Noul Ministeriu presintă totuși Adunării, al cării sincer președinte era acum înțeleptul adversar al birocrației și luptelor de partide, C. A. Crețulescu [8], proiectul de lege pentru secularisarea, pe basa de mult fixată, a averilor mănăstirești, ceia ce Domnul considera ca unul din „actele națio-

[1] Iorga, *Mihail Kogălniceanu,* pp. 394-5.

[2] Xenopol, *o. c.,* I; Riker, *o. c.,* pp. 413-5.

[3] *Ibid.,* p. 415, nota 4.

[4] *Ibid.,* pp. 416-7. N. Golescu pierdu situația de adiutant domnesc; *ibid.,* p. 417. *In acest timp Domnul încheiè contracte cu străinii pentru bancă și căi ferate; ibid.*

[5] Riker, *o. c.,* p. 418 și urm.

[6] Iorga, *Mihail Kogălniceanu,* pp. 176-7.

[7] Iorga, *Mesagii,* p. 106, no. LIV.

[8] V. Iouga, în *Mem. Ac. Rom.,* 1937, p. 227 și urm.

nale" care sânt chemate a întări ţara şi naţionalitatea noastră. Dorind ca această chestie să fie hotărîtă în cea mai mare grabă, el cerea deputaţilor să facă jertfa de a nu lua vacanţă pentru serbătorile Crăciunului[1]. Data aceasta, el birui pe îndărătnicii săi protivnici: ar fi fost şi greu ca o astfel de propunere să fie răspinsă (13/25 Decembre)[2]. Kogălniceanu căpătase unanimitatea. Călugării trebuiau să capete în schimb pentru proprietăţile lor 51.000.000 de piaştri, pe cari nu-i primiră. Refusul Turciei şi al Puterilor de a accepta soluţia era un act de simplă formalitate, guvernul engles singur manifestându-şi indignarea pentru această sechestrare. Hotărîrea unei conferinţi, la 28 Mai, fără urmări, fu ca veniturile să fie depuse la Constantinopol[3].

Situaţia Domnului era acum complect consolidată, faţă de situaţia din lăuntru ca şi faţă de necontenitul amestec al Suzeranului şi al protectorilor, cari, fără a se putea înţelege vre-odată între dânşii, nu pierdeau nicio ocasie de a se înfăţişa drept pedagogii diplomatici ai unei Domnii care-şi găsise acuma drumul, aşteptând, după proiectul frances din 1863, de a da Austriei „Principatele" în schimb pentru Galiţia întrată în Statul polon înviat ori şi pentru Veneţia, atribuite Italiei încă nedesăvârşite, noi idei de înstrăinare a unei naţii ajunse la o nouă treaptă a liberarii ei[4]. Credinţa unei armate pe care Londra o socotea „ridiculă", era desăvârşită, şi lagărul de la Cotroceni putuse fi un mijloc de a înfrâna ambiţiile răsturnătorilor. Pentru secularisare i se presintară lui Cuza felicitări de negustorii bucureşteni constituiţi în corp şi de deputaţii suburbiilor Capitalei, şi li se vorbi de „patriotismul şi spiritul de ordine al populaţiei Bucureştilor"[5]. Când, apoi, la 1-iu Ianuar 1864, se înfăţişă pentru obişnuitele omagii preşedintele Adunării, Domnul mărturisi că intenţia sa

[1] *Ibid.*, pp. 199-1.

[2] Pentru atitudinea lui Aali şi a ambasadorilor, Riker, *o. c.*, p. 430 şi urm.

[3] Riker, *o. c.*, p. 432 şi urm.

[4] Temperley and Lilian M. Penson, *Foundations of British foreign policy from Pitt (1792) to Salisbury*, Cambridge 1938, pp. 257-8, pentru planurile de schimb teritorial în dauna Principatelor; H. Sutherland Edwards, *Sir William White*, Londra 1902, p. 133.

[5] Iorga, *Mesagii*, pp. 192-3.

e de a resolvi îndată toate chestiunile în zăbavă: „Aceste felicitări îmi sânt scumpe; ele sânt de bun augur că anului în care întrăm România îi va datori organisaţiunea sa. Dacă această organisaţiune, după expresia d-voastră, va contribui a-mi face şi mie o pagină în Istoria Ţării, ea nu mai puţin va contribui întru a atrage asupra Adunării binecuvântările Naţiunii“ [1].

Cum nu se ajunsese până în Februar la votarea legilor financiare, sesiunea fu prelungită până la 3/15 Mart [2], apoi până la 1/14 April [3]. Aşa, nu fără a se fi primit împrumutul şi o concesie de cale ferată, *se ajunse la momentul, care trebuia să fie hotărîtor, al presintării noului proiect de lege rurală.*

Desvăluirea proiectului ca e făcea pe ţărani proprietari pe pământul care li fusese dat până atunci în folosinţă, dar lăsa proprietarului restul de două treimi în stăpînire deplină, de săi de tinereţă martur al reformei agrare din Prusia, adusăi de tinereţă martur al reformei agrare din Prusia, aducerea la îndeplinire a unui vechiu şi mare ideal; pentru Domn, în ciuda legendei create în jurul numelui său, era altceva sau, mai bine, şi altceva: prilejul bine venit pentru a realisa, potrivit cu simţul său de neapărată impunere a principiului de autoritate, vechiul său program de stăpînire de fapt, sprijinit pe altceva decât pe votul unei oligarhii electorale şi pe capriciile unor clanuri boiereşti şi unor cluburi de origine revoluţionară.

Mesagiul din 14/26 Mart 1864 arată că legea din 1863 n'a putut fi promulgată pentru că „nu corespundea la condiţiile de îmbunătăţire a soartei muncitorilor de pământ“, potrivit cu articolul 46 din Convenţie, care prevedea formal „îmbunătăţirea soartei ţăranilor“. Aduce deci înainte noua soluţie, ieşită din deliberările Consiliului de miniştri şi presintată de Kogălniceanu [4]. Proiectul fu imediat dat publicităţii. Pentru a se avea răgazul trebuitor desbaterilor, sesiunea Adunării e prelungită până la 1/14 Maiu [5].

[1] *Ibid.*, p. 104.
[2] *Ibid.*, p. 105, no. LIII.
[3] *Ibid.*, pp. 106-7.
[4] *Ibid.*, pp. 107-8.
[5] *Ibid.*, p. 108, no. LVII.

Se încercă, din partea apărătorilor vechii stări de lucruri, o mișcare defensivă prin votul de neîncredere dat Ministerului cu o mare majoritate (83 față de 36).

Kogălniceanu demisionă, dar Domnul răspinse demisia pe temeiul că votul de neîncredere fusese dat fără a se fi discutat proiectul de lege, cuprinzând, potrivit cu Convenția, soluția „pe care țara întreagă o așteaptă cu o legiuită nerăbdare", și adăugind, ceia ce era adevărat, că „aceasta e în însuși interesul asigurării proprietății funciare". Se supune, în același timp, Adunării oligarhice *proiectul de lege electorală*, tot așa prevăzut în Convenție și dorit de țară, ba chiar de însăși Adunarea. Prin el „România poate dobândi *o Adunare în care interesele tuturor claselor societății vor fi mai deplin represintate*". Meargă deputații de serbătorile „Invierii Mântuitorului Omenirii" acasă, vadă liniștea țării, — se zvonia de răscoala țăranilor și se cerea intervenția străină [1], — și să se întoarcă apoi pentru a discuta asupra reformei electorale [2]. La 2/14 Maiu, după o călătorie prin țară a Domnului, un nou mesagiu chema Adunarea în sesiune extraordinară pentru acest singur scop [3].

Prin glasul lui Vasile Boerescu, Adunarea, reservându-și părerea asupra proiectelor de lege, refusă să discute cu un Ministeriu în care nu putea să aibă încredere. Cum era de așteptat, Kogălniceanu avea decretul de disolvare, căruia-i dădu cetire. I se răspunse, după exemplul francez de la 1789, că deputații se declară în permanență. Dar și Kogălniceanu știa istoria: după exemplul lui Cromwell și al lui Bonaparte, el evacuă sala cu soldații [4].

Printr'o proclamație către „Români", Domnul, care nu uită să pomenească recunoscător și pe „Inalta Poartă, Augusta noastră Suzerană", și „Marile Puteri ale Europei", „augustii subscriitori ai tratatelor care au ridicat România", în legătură cu „instituțiile liberale și binefăcătoare" ce au dat ei țării prin

[1] Riker, *o. c.*, p. 111, după rapoarte consulare franceze și engleze.

[2] Iorga, *Mesagii*, etc., pp. 109-10. Se numise un nou ministru de Războiu, de care Cuza era sigur, generalul Savel Manu; *ibid.*, pp. 108-9.

[3] *Ibid.*, p. 111, no. LXI.

[4] Recomandarea de către N. Crețulescu a dictaturii, în Maiu 1863; Xenopol, *o. c.*, II, pp. 323-5. Cf. și scrisoarea din Botoșani către Baligot de Beyne, secretarul lui Cuza, a unui Sachetti; *ibid.*, pp. 327-30.

Convenție, arată ce statornică dușmănie a întâmpinat el în cei șase ani de Domnie dăruită de voința poporului său. Crede că „a dat nenumărate dovezi despre cel mai scrupulos al său respect pentru privilegiile parlamentare", — de și, adăugim, *Statul român nu era o monarhie parlamentară, resultată dintr'o lungă desvoltare constituțională* —, mergând până la necontenite concesii cu sacrificarea propriilor sale drepturi și a „unor prerogative suverane". Nu s'au ținut în samă lucrurile mari ce a reușit să îndeplinească. „Patimile vinovate" au stăpânit necurmat toată viața politică. Ele i-au adus lui, „alesul Românilor", numai „ultragiul și calomnia", pornite, contra „înțelepciunii unui număr de deputați", de la „o oligarhie turburătoare", paralisând orice acțiune de Stat. Un ultim apel, în vederea înfăptuirilor, privitoare la țărani, pe care le cer „marile principii de egalitate și de dreptate ale timpului nostru „a adus un vot de blam Ministeriului însărcinat cu această acțiune care, printr'o „lege de dreptate", aducea „realisarea speranțelor legitime ale celor trei milioane de țărani". El declară, trecând puțin asupra inițiativei lui Kogălniceanu, că acest proiect represintă „propria cugetare a Șefului Statului" pe care-l jignește acest vot. E adus deci să se adreseze țării, în conflictul pe care nu l-a voit, dându-i ei putința de a se manifesta în adevăr prin schimbarea legii electorale. Adunarea nu vrea să se ocupe de dânsa. Apelul la națiune se face deci prin plebiscit, înfățișându-se în forma unui proiect de Statut acea reformă electorală, de care singură pentru un moment este vorba.

Peste câteva zile, între 10 și 14 Maiu st. v., voturile culese în largul țării, în număr de 682.621, contra 6.307[1], supt supraveghierea Mitropolitului Primat, aprobau măsura revoluționară a Domnului. De ziua Doamnei Elena, el se adresa deci celor de față pentru a-și arăta mulțămirea: cu acest prilej amintia pe membrii vechi ai familiei sale, presintați ca uciși „pentru drepturile țării", și făgăduia să urmeze, cu prețul vieții, exemplul lor. Vorbind celui d'intâiu dintre arhierei, el își arăta o siguranță, care rămânea să fie verificată asupra faptului, că și Puterea Suzerană și cele protectoare vor recunoaște curagiosul act săvârșit, aprobând crearea noilor instituții, din-

[1] Consulul englez notă 52.520 sau chiar 70.220 de absenți; Riker, *o. c.*, p. 117 și nota 2.

tre care una, Consiliul de Stat, fusese votată, de altfel, de către Adunarea disolvată [1].

Pentru aceasta se făcu al doilea drum la Constantinopol, de unde venise numai prestarea formală a lui Aali-Paşa [2], jignit că nu se ceruse învoirea prealabilă: el tot nu se lăsă atras, după experienţa trecutului, de invitaţia lui Russell, revenit de la vechile simpatii pentru Români, de a face să între oştile otomane [3]. Acuma, Ruşii erau contra confiscatorului sacrileg al averilor mănăstireşti, şi din nou Austria se ridica duşmană, Prokesch-Osten fiind pentru trimeterea unui comisar al Porţii [4]. Singur ambasadorul frances, de Moustier, se declară pentru actul care imita pe acela prin care Ludovic-Napoleon devenise al treilea Impărat. Deci, supt influenţa lui, ambasadorii se uniră ca să declare că actele Domnului român erau admisibile, dar nu şi călcarea tratatelor [5]. Cuza fu, nu somat, ci invitat, prin consulul frances, din partea lui Moustier şi, prin represintantul său la Constantinopol, din partea lui Aalî, să vie pentru explicaţii [6], atunci când el însuşi, ca să evite un act de supunere, presinta ţării călătoria sa ca venind din proprie voinţă; refusând scrisoarea, ce i se cerea, că a călcat prevederile Convenţiei, el se învoi doar să declare că va zăbovi până la întorsul său aplicarea măsurilor pe care le avea în vedere pentru organisarea Statului [7].

La 2 Iunie st. n. se făcu plecarea. Fu primit în condiţii extraordinare, fiind găzduit într'unul din palatele imperiale, chioşcul de la Apele Dulci [8]. Audienţa la Sultan avu loc la 8, fiind condus prin poarta care nu se deschidea decât pentru acesta. Stătu pe canapea alături cu suzeranul său. Arătând motivele faptei sale, i se observă numai că sânt îndatoriri faţă de Puteri pe care Imperiul trebuie să le observe. Se vorbi şi de progresul armatei otomane [9]. Dar, la

1 Iorga, *Mesagii*, pp. 112-5.
2 *Ibid.*, pp. 116-20.
3 Riker, *o. c.*, p. 446.
4 *Ibid.*, p. 448.
5 *Ibid.*, p. 449.
6 *Ibid.*, pp. 450-1.
7 *Ibid.*
8 Henry, *L'abdication du prince Cuza*, p. 125, no. 20.
9 Raport al lui Moustier; Riker, *o. c.*, p. 453.

banchetul oferit de ambasadorul francez, cei mai mulți dintre colegii lui nu voiră să asiste, de și Aalì luă parte, ca și ambasadorul prusian.

Cum hotărîrea zăbovia, Cuza avu pe ambasadori în fața lui cu stăruințe, când amenință că pleacă fără să mai aștepte nimic. El lăsă doar să i se smulgă neînsemnate schimbări de amănunte în ce privește condițiile de alegere, regimul censitar fiind menținut[1]. In schimb se recunoscu dreptul de a publica, în lipsa Camerelor, decrete. Se dădu Statutului numirea eufemistică de „Act adițional la convenție", așa cum, odinioară, noua Constituție liberală a lui Napoleon I-iu la întoarcerea de la insula Elba fusese proclamată ca „Act adițional la Constituțiile Imperiului", cu *admiterea, de cea mai mare importanță, a complectei autonomii a țării, liberă să-și schimbe cum va voi legile de administrație internă*[2]. Domnul se folosi de aceasta explicând țării că modificările impuse pot fi schimbate de dânsa oricând.

La 2/14 Iulie se comunica prin proclamația lui că noile instituții au fost confirmate la Constantinopol, dar se presinta formula că, ducându-se acolo, „spre a întări autonomia țării prin o nouă înțelegere internațională", el a izbutit. Schimbările „le-a adoptat, *împreună* cu Inalta Poartă și cu adesiunea tuturor Puterilor garante", fără a se schimba sensul noilor așezăminte, care, cum s'a observat mai sus, fiind „provisorii", *pot fi revăzute chiar de viitoarele Corpuri Legiuitoare,* în prima lor sesiune. *„România numai de astăzi* reîntră în autonomia sa din lăuntru, *cuprinsă în vechile noastre capitulații, încheiate cu Inalta Poartă și garantate prin tratatul de Paris*[3].

Indată, pe când o comisiune lucra la legea rurală, din nenorocire fără a fi pregătit niciun material și a avea la îndemână mijloacele de executare pe teren, — căci și Kogălniceanu era din aceiași categorie a oamenilor cari cred că reformele se îndeplinesc prin ele însele —, se luau, de acela care era și ministru de Interne și de Agricultură și de Lucrări Publice, o serie de măsuri menite să facă impresie:

[1] *Ibid.*, pp. 454-5.
[2] *Ibid.*, pp. 455-6.
[3] Iorga, *Mesagii,* etc., pp. 120-3.

introducerea sistemului metric, crearea primei şcoli de comerţ, instalarea celor d'intâiu Camere de agricultură şi a celei de Mine, prefacerea Iaşului în „oraş franc şi intreposit comercial", inaugurarea expoziţiilor pe judeţe[1]. Se reglementau exproprierile[2]. Se va începe lucrul la noile Coduri după cele napoleoniene.

La 14/26 August legea rurală era gata. Sătenilor cari aveau acuma pământul ce li scăpase odată din mâni trebuia să li sune peste măsură de simpatic desfiinţarea clăcii: „claca (boierescul) este desfiinţată pentru de-a pururea", spunea proclamaţia domnească[3]. Proprietarii erau să fie despăgubiţi prin hârtii de Stat, a căror soartă se poate uşor înţelege. Cu avânt oratoric Kogălniceanu, al cărui stil se simte, arăta ţăranilor ce fericire-i aşteaptă[4], fără a se gândi că orice capital li lipsia, că n'aveau pe nimeni care să-i conducă şi că de la sine se impuneau împrumuturile cămătăreşti sau veşnica îndatorire la boieri, dintre care unii, ca d-nele Rückmann şi Bălcanu, se grăbiră, nu fără a-şi vedea interesul propriu, să delimiteze partea dată de ceia pe care o păstrau. Se dădea în sama unor oameni desorientaţi şi fără solidaritate, cărora erau să li cadă în parte cele mai rele terenuri, toate râpele şi sărăturile, fără măcar ca acest lot să fie apărat de fatala îmbucătăţire, şi nu folosia pentru moment promisiunea întemeierii de şcoli rurale, cu lauda emfatică a unei culturi care era să consiste din pure teorii, nefolositoare pentru felul lor de viaţă. Nu era necesar să li se recomande sătenilor buna rânduială: ei dovediseră şi în cele mai rele împrejurări că au instinctul păstrării ei.

O călătorie a lui Kogălniceanu până în fundul Olteniei, desfăşurându-se supt auspiciile forţii publice[5], căci ţărănimea nu înţelegea totuşi în de ajuns darul ce i se făcuse şi nu fusese deprinsă a-şi arăta sentimentele, contribui numai la răcirea relaţiilor primului ministru cu Domnul, care doria

---

1 *Ibid.*, p. 124.

2 *Ibid.*, p. 125.

3 *Questiunea proprietăţei din punctul de vedere al dreptului şi al situaţiunei, de un amic al ordinei*, Bucureşti 1864.

4 Iorga, *Mesagii*, pp. 126-8.

5 Xenopol, *o. c.*, I.

ca recunoștința să se îndrepte către dânsul personal[1]. N. Creţulescu se folosia de această nemulțămire pentru a-și pregăti propriul Ministeriu, și o împăcare între cei doi factori ai revoluției nu era să dureze multă vreme.

Noul Parlement, — în care nu lipsiau oameni de samă, dintre cei înaintați: Kogălniceanu, Tell, C. Hurmuzachi, dintre moderați: I. Strat, Steege, Teodor Balș, dintre conservatorii hotărîți: Catargiii, Ștefan și Costin, I. I. Filipescu, generalul Năsturel Herescu, contele Rosetti, Radu Rosetti, pe lângă o grămadă de representanți, total necunoscuți, ai noii clase mijlocii, dar Senatul cuprindea pe cei mai mulți membri ai vechii clase conducătoare[2], — care se deschise în Decembre, nu cuprindea pe vechii dușmani ai lui Cuza. Când îi saluta în mesagiul său[3], vorbind de „luptele de partid" și de „visurile unor ambițioși", de „facțiunile" care „își ridicaseră capul până la tron"[4], Domnul nu prevedea că *din noile Adunări încetul pe încetul îi va răsări aceiași opositie*. El se mândria cu înfăptuirile din ultimele șapte luni: instalarea Consiliilor comunale și județene, „descentralisatoare", decretarea codului penal, cu instituția, care era să funcționeze așa

---

[1] Aceste relații ajunseră așa de rele, încât Kogălniceanu trebui să primească această telegramă a cării ciornă, de mâna însăși a Domnului, s'a păstrat: „Am judecat totdeauna pe oameni după actele lor. Odată fixat aceasta, fă-ți deducțiile în consecință. Dacă ar fi părăsire și sacrificiu, te înșeli asupra victimei. Scandalul nu folosește mai niciodată până la capăt decât celor ce-l fac. Fii mai reflexiv și mai puțin pătimaș și mai ales mai circumspect în provocațiile d-tale. Știam că ai memorie. Îți amintești cronologia istorică. De ce uiți unele fapte recente? Intreabă pe Dimitrie Cozadini dacă am știut să tac și dacă nu știam să-ți țin sama de meritele reale, să fac parte slăbiciunilor și vicisitudinilor omenești. *De la suirea mea pe tron am ca regulă de purtare răbdarea și clemența*. Am avut totdeauna ca principiu să nu stigmatisez pe vinovați decât când nu puteam să-i readuc și să-i ridic din nou înaintea ochilor lor chiar. Crede totdeauna că nu voiu uita niciunul din serviciile d-tale fără să ai nevoie a mi le aminti"; Gh. T. Kirileanu, în *Rev. Ist.*, III, pp. 118-9.

[2] Xenopol, *o. c.*, II, pp. 6-7.

[3] E curios că el revine la titlul de „Principate Unite" alături de acela de „România". Președinte se numise C. Negri, apoi Al. Em. Florescu; Iorga, *Mesagii*, etc., pp. 146-7.

[4] *Ibid.*, pp. 129-30.

Doamna Elena Cuza.

de rău, a juraților, Codul civil, elaborat de Consiliul de Stat, cu căsătoria civilă, organisarea Bisericii, supt un singur Sinod, în care e represintată și noua episcopie de Ismail, favorurile acordate catolicilor și Evreilor, pregătindu-se „emanciparea Românilor de ritul israelit", odată aprig combătută de Kogălniceanu, — se admitea și proprietatea rurală a străinilor —, introducerea prin noua lege de învățământ a școlii de Stat, „obligatoare și gratuită", crearea Casei de consemnație, nouă lege a armatei, așa de credincioasă, împrumutul de 48 de milioane încheiat la Londra. Se promiteau drumuri, poduri, căi ferate, port la Marea Neagră (la Jibrieni). Se punea în perspectivă, când va deschide mâna întreagă, „libertăți mai largi".

O întreagă operă se pregătia care trebuia să puie pe altă basă finanțele. Inundația din București, în Mart, făcu pe Domn, care se întinse îndelung, în scrisoarea către președintele Consiliului, asupra acestei nenorociri, să se gândească la regularea cursului Dâmboviței.

In acest act el întrebuința față de Kogălniceanu, care nu era, de sigur, administratorul cel mai atent, în același timp când vorbia de cele aproape patruzeci de proiecte de lege pe care le avea gata, un ton deosebit de aspru[1]. Căderea celuia care, din prietenul ce fusese, devenise un rival putea să se prevadă. Urmașul ministrului căzut, ca formă, într'un conflict fără mare importanță, cu Consiliul de Stat fu jurisconsultul și omul de carte Constantin Bozianu, care nu aducea cu dânsul însă un deosebit prestigiu. Tot în Mart se încheie sesiunea Corpurilor Legiuitoare[2], dar pentru legi privitoare la justiție, la lucrări publice și la „stabilimente de credit" se deschise, în Maiu, o nouă sesiune, cu același președinte de Consiliu, având pe lângă el trei Moldoveni: Rosetti Bălănescu, Savel Manu și Ioan Strat, pe lângă reconciliatul muntean Gheorghe Vernescu, odată un așa de hotărît adversar[3]. Se aduse atunci Codul de justiție militară[4]. „Comisiunea Mixtă" creată de Statut începea să funcționeze[5].

[1] *Ibid.*, pp. 157-63.
[2] *Ibid.*, p. 165, no. LXXV.
[3] Era dintr'o familie de moșneni din județul Buzău.
[4] *Ibid.*, p. 168, no. LXXVIII.
[5] *Ibid.*, p. 171, no. LXXXIII.

Acusaţia adusă lui Cuza că, de un temperament lăsător şi, pe lângă aceasta, de mult bolnav de plămâni, se desinteresa de afacerile publice, retrăgându-se în Moldova, la moşia sa Ruginoasa, pentru săptămâni întregi, cade astfel. Rare ori în aşa de puţine luni s'au presintat atâtea măsuri tinzând la alcătuirea, care nu se putea zăbovi, a Statului celui nou.

Dar nici Ministeriul Bozianu, care nu se putea impune Parlamentului, nu avu dăinuire. La 14 Iunie st. v., el era înlocuit prin formaţiunea de oameni de încredere, — se vorbia tot mai mult de „camarila" alcătuită din „chelnerul" belgian Liebrecht, de fapt un om foarte capabil, şi de câţiva Moldoveni, — pe care o presida doctorul Nicolae Creţulescu. Retrăgându-se Bozianu, care păstrase cele trei locuri ale lui Kogălniceanu, a lui Voinescu şi lui Strat, Internele, Agricultura şi Lucrările Publice, Ministerele cele mai importante treceau asupra omului cu totul sigur, nepreţuit colaborator în organisarea armatei, care era generalul Ioan Em. Florescu. Alt grup de departamente, unind, curios, Cultele şi Instrucţia cu Justiţia, fu încredinţat interimar neînsemnatului până atunci Dimitrie Cariagdi [1].

După o mai lungă şedere la Ruginoasa a lui Cuza pentru îngrijirea sănătăţii prin iubirea Doamnei, pe care n'o putuseră îndepărta de dânsul legăturile, de multă vreme, cu văduva Maria Obrenovici, născută Costin Catargiu, care avea cu soţul ei, ofiţer în serviciul României, un fiu, Milan, menit să domnească în Serbia [2], se luă hotărîrea, în credinţa că nu este niciun motiv de nelinişte, a unei călătorii în Apus. Domnul mărturisia, — şi apropiatul sfârşit al vieţii lui va dovedi în de ajuns că avea dreptate, — că „şapte ani de muncă în interesul ţării, şapte ani de griji i-au zdruncinat într'atât sănătatea", de trebuie să caute alinarea la ţară. El se încredea în „simţul ordinii şi al înţelepciunii strămoşeşti", cerând „buna înţelegere" şi nu uita să ceară sătenilor, cari trecuseră

---

[1] *Ibid.*, pp. 169-70. V., pentru Florescu, generalul Rosetti, în *Mem. Ac. Rom.*, 1936.

[2] V. Lucia Borş, *Doamna Elena Cuza*, şi Iorga, *Scrisori de Doamne, passim*. Doamna stătuse mai mult timp la Paris, de unde a scris frumoasa scrisoare către Hermiona, fiica lui Asachi, ajunsă soţia lui Edgar Quinet.

printr'un an greu din causa executării defecluoase a legii agrare, care *nu prevedea nici dreptul la islaz, nici acela la pădure,* ca, *în muncă solidară,* „să nu mai piardă vremea cea folositoare pentru muncile câmpului". „Civilisaţia", spunea această frumoasă proclamaţie din 6/18 Iulie, „vine totdeauna cu spicul în mână, cu spicul carele este semnul cel mai doveditor al culturii şi al avuţiei unui popor[1]".

I se va răspunde prin tulburările puse la cale[2] de vechii revoluţionari, cari, pe o vreme când boierii se mulţămiau cu plângerile prin scrisori private, ca ale lui Dimitrie Ghica îndreptate către Panu[3], sau cu pârile la Paris ale unui Alexandru Mavrocordat şi Teodor Ghica[4], uneltiau în cluburi continuarea politicei de lovituri cu meşteşug pregătite, pe care o inauguraseră scenele din ajunul alegerii aceluia care, cu orice preţ şi *orice ar resulta pentru ţara care după dispariţia lui Cuza nu mai avea nimic legal asigurat,* trebuia înlăturat, prin asasinat sau, cum se va fi prevăzut încă de atunci, prin răpirea persoanei sale. Ioan Brătianu ştia că Domnul, care se sprijinia pe Napoleon al III-lea, nu putea să primească vre-odată ca sfetnic al său pe acela care fusese învinuit că a participat la o conspiraţie contra lui: Cuza însuşi i-o spunea lămurit lui Negri în 1863 încă[5]. Se câştigau, la Paris, vechi sprijinitori ai causei româneşti, ca Michelet şi Colson, ziare importante, ca *Le Siècle*[6]. In acelaşi timp se lucra şi la Constantinopol: cum era vorba de o decoraţie ce s'ar crea de Cuza, se credea la începutul acestui an că acesta se va proclama, de ziua alegerii duble, Suveran independent[7].

Tulburările din August n'avură de fapt importanţa care se doria de organisatorii ascunşi[8], cari se îngrijiseră şi de răspândirea unor veninoase şi aţâţătoare pamflete[9].

Intăiu câţiva Olteni vânzători de zarzavat, cărora li se

---

1 Iorga, *Mesagii,* etc., pp. 172-3.
2 V. Xenopol, *o. c.,* II, p. 35 şi urm.
3 *Ibid.,* p. 364 şi urm.
4 Henry, *L'abdication du prince Cuza,* p. 127, no. 23.
5 *Ibid.,* p. 110, no. 11.
6 *Ibid.,* p. 123, no. 24.
7 *Ibid.,* no. 25.
8 V. scrisoarea lui I. Brătianu, în Xenopol, *l. c.,* pp. 33-4.
9 *Ibid.,* pp. 36-7.

impunea să-şi facă gherete, manifestară contra Primăriei[1]. Apoi o mulţime cu beţe şi pietre porni din Piaţa Sf. Anton şi devastă Palatul municipal. Nu se vedea niciun conducător. Răspinşi în Piaţa Mare, răsculaţii se împotriviră, şi lupta ţinu trei ceasuri. Trebuiră, pe lângă focuri în aier, şarje de cavalerie, şi chiar se trase cu tunul asupra caselor unde se adăpostise, resistând şi mai departe, mulţimea, care lăsă pe teren şapte morţi.

Totuşi generalul Florescu puse să se aresteze I. Brătianu, care venise tocmai atunci la Bucureşti[1], în legătură cu învinuirile ce i se aduceau, — şi el publicase o ciudată scrisoare —, precum şi Rosetti, Golescu-Albu, Carada şi obscurul Serurie[2].

Dar oricum, îi trebuia opoziţiei liberale un răsunător protest pentru a se pune în mişcare toată străinătatea, care fu făcută să creadă că o cârmuire rea a ridicat contra ei toată lumea şi că România e în pragul unei adevărate revoluţii populare.

Astăzi, tot materialul diplomatic e cercetat şi se poate vedea ce zădărnicie, şi în informaţie şi în discuţii şi în măsuri, represinta diplomaţia europeană din acel moment, care se grăbi să vorbească din nou de necesitatea trimeterii la Bucureşti a unui comisar otoman. Rusia căuta de mult pricină Domnului, care se afla în cele mai rele legături cu consulul Offenberg, aplecat să reieie tradiţiile unui Rückmann şi Daşcov, dar scopul nu era decât să-l smulgă de la Franţa, cu care relaţiile nu mai erau aceleaşi şi, în acest moment chiar, consulul venia pentru sfaturi amicale în numele acelui nou ambasador al Ţarului la Constantinopol, Ignatiev, care era să joace un aşa de mare rol în chestia Orientului, bruscând-o pentru a se ajunge la o silnică lichidare[3], — şi i se răspundea că el, Domnul, nu e nici francofil, nici rusofil, ci *Ro-*

[1] Pentru întemniţarea acestuia, v. *Din corespondenţa familiei Ion C. Brătianu*, I, Bucureşti 1933, p. 21 şi urm. Fu reţinut la Prefectura Poliţiei şi la Casarma Pompierilor. Rosetti era la „arestul preventiv sau politic"; *ibid.*, p. 35. Fură arestaţi şi Radu Rosetti şi scriitorul Radu Ionescu.

[2] Scrisoarea lui Florescu către Baligot de Beyne; Xenopol, *o. c.*, p. 419 şi urm. Cf. *ibid.*, II, p. 32 şi urm.; Riker, *o. c.*

[3] Henry, *o. c.*, pp. 134-6.

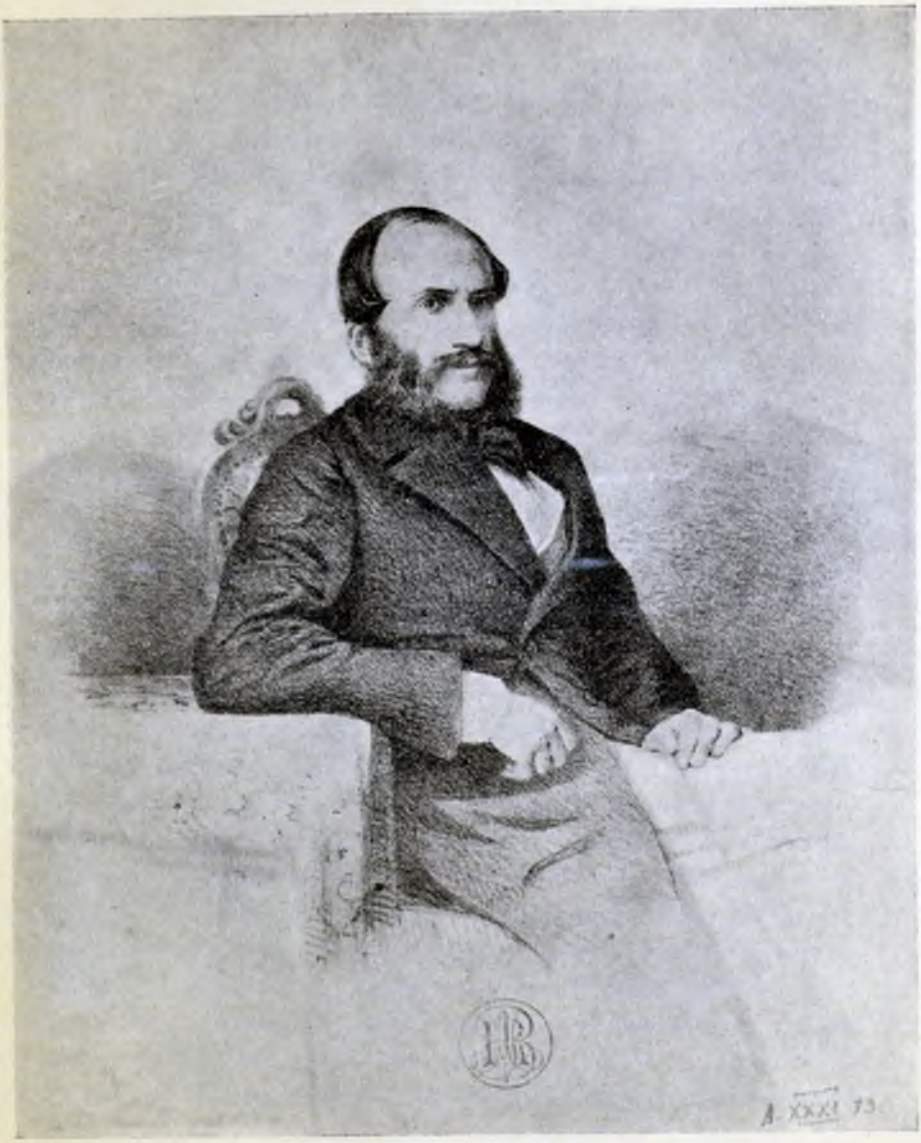

Barbu Catargiu.

mân[1]. Eden, reprezintând Austria, se socoti, pe dreptate, ofensat de o proclamaţie neroadă a Consiliului de miniştri, compus din patru persoane, dintre care una ad-interim, care acusa politica austriacă de a fi provocat tulburarea prin transmiterea unor pamflete revoluţionare venite din Elveţia. De mult Anglia lui Russell şi Palmerston privia, cu toate silinţile făcute une ori de ambasadorul la Constantinopol Bulwer, pe Domnul Românilor ca pe un evadat din legalitatea Convenţiei[2]. Napoleon însuşi se arătase neted nemulţămit de situaţia din România[3], şi Drouyn de Lhuys, revenit la putere, îşi retrăgea vechile simpatii[4]. Ştirile continuu defavorabile pe care le dădea bolnăviciosul consul de la Bucureşti, Tillos, şi şeful misiunii militare francese[5], puteau contribui la aceasta. Era vorba acum de o înţelegere, de altfel imposibilă, între Cabinete pentru a se îndrepta o situaţie pe care erau total incapabile s'o judece[6].

Domnul, care a putut culege şi personal unele impresii în timpul curei sale la Ems, nu aşteptase îndemnul telegrafic pe care Aali se crezu în drept s'i-l adreseze; el se grăbi să se întoarcă la Bucureşti, unde Florescu, despre ale cărui legături cu nemulţămiţii se vorbise[7], putea fi considerat ca suspect[8]. O proclamaţie liniştită, la 30 August st. v., vorbia numai de „reprobarea ţării", dar se arăta că nu se va ajunge la capăt prin „orice încercare de a răsturna instituţiile ţării": se acorda şi deplină amnistie pentru toate delictele politice.

Incă de la sfârşitul lui Septembre, când foaia oficială franceză îl atăcă violent de două ori, el crezuse că se poate adresa personal lui Napoleon, care nu primi cu plăcere această misivă. El nu stătu la îndoială să atingă acel proiect

---

[1] Consulul recomanda, ca mai bun ministru din vechile partide, pe un Otetelişanu.

[2] V. raportul din 1863 al lui I. Alecsandri, în Henry, *o. c.*, p. 115 şi urm.

[3] *Ibid.*, p. 112, no. 15.

[4] *Ibid.*, p. 129 şi urm.

[5] *Ibid.*, p. 140.

[6] *Ibid.*, p. 500.

[7] Riker, *l. c.*

[8] *Mesagii*, p. 174, no. LXXXVI.

pe care-l avea în adevăr Impăratul Francesilor, preocupat de a da Italiei Veneţia, de a dărui în schimb Austriei Principatele, cum s'a văzut la întrevederea lui la Salzburg cu Francisc-Iosif[1], această nenorocită ideie putând să explice schimbarea de atitudine a politicii francese; prin ce alta decât incapacitatea de a guverna a Domnului, aceia de a fi guvernată a ţării înseşi se putea îndreptăţi o astfel de odioasă propunere, care trimete la actele, reprobate de orice conştiinţă politică, de împărţire a Poloniei? Nu s'ar putea întâmpla, spune Cuza, ca „existenţa naţionalităţii româneşti independente să fie jertfită atâta timp cât glasul Impăratului Napoleon va fi preponderent în lume". Cu un gest cavaleresc, unit cu un înalt simţ al demnităţii sale, Domnul român adause că, dacă Impăratului i se pare că el, Cuza, n'ar putea stăpâni situaţia, dacă socoate că „România trebuie să fie încredinţată, fără pericol pentru autonomia ei, unor mâni mai dibace decât ale lui, *e gata a se coborî de pe tron*". Aceasta fără „descurajare" şi fără „frică". *„Voiu reintra bucuros în viaţa privată, părăsind un tron pe care nici nu l-am visat, nici nu l-am căutat, pe care nu l-am datorit decât stimei compatrioţilor miei şi pe care nu l-am primit din chiar întâia zi decât ca o grea sarcină"*[2].

Dar Franţa imperială, unde I. Brătianu se duse într'o misiune de propagandă, — pe când Domnul trimetea la Napoleon pe Alexandru Cantacuzino[3], — continua să încurajeze speranţele unui Nicolae Bibescu, fiul fostului Domn, care, ca şi fratele său, Gheorghe, luase serviciu în armata franceză şi se bucura de favoarea mareşalului Randon[4]. Aceasta cu toate asigurările ministeriale în celalt sens[5].

Din parte-i, Fuad, Marele Vizir, omul de la 1848, crezuse că trebuie să atragă atenţia Domnului, care trebuie să pedepsească pe autorii unor tulburări a căror causă „nu e cunoscută" Porţii, asupra datoriei ce o are de a împiedeca repetarea unor asemenea fapte. Răspunsul pe care-l primi Vizirul e fără îndoială cel mai frumos act de demnitate al celui care, obosit şi desgustat,

[1] Lamarmora, *Un pò più di luce*.
[2] Henry, *o. c.*, pp. 132-3; Bossy, *o. c.*
[3] Xenopol, *o. c.*, II, p. 58 şi nota 8.
[4] Henry, *o. c.*, pp. 143-4.
[5] *Ibid.*, pp. 145-6.

va repeta şi înaintea ţării că e gata să părăsească o situaţie în care fusese atât de puţin răsplătit pentru ostenelile şi izbânzile sale. El începea protestând contra comunicării şi tipăririi prealabile a scrisorii care avea aierul unei mustrări cu totul neacceptabilă. El amintia aceluia care fusese amestecat şi în toate negociaţiile din care ieşise noul Stat românesc că în Convenţie nu e nimic care să îngăduie o ingerinţă a Porţii în administraţia ţării, că o intervenţie e prevăzută doar pentru casul unei adevărate tulburări a ordinii, şi atuncea numai după o înţelegere cu Puterile garante. Niciun cas de acest fel nu s'a produs, şi nici nu s'a cerut acest asentiment. S'a inventat, — şi aşa şi era, — o revoluţie care nu existase şi s'a văzut în ea „o expresie brutală a unei nemulţămiri generale". O informaţie neîndestulătoare nu putea să îndreptăţească o desaprobare neîngăduită şi nemeritată. Oricând, se va proceda tot aşa de energic. Oricum, un amestec armat al Turcilor ar duce la „consecinţi în afară de orice prevedere omenească". Se repetau spusele de la Constantinopol cu privire la avantagiile unor legături ca acelea ale Domnilor de odinioară cu Sultani cari, „departe de a alătura Principatele la alte posesiuni ale lor, departe de a înăbuşi o naţionalitate care ar fi putut fi la discreţia puternicelor lor arme, au vrut, din potrivă, să-şi facă din ele un zid de apărare, să respecteze a lor independenţă interioară şi să întărească autonomia şi privilegiile *poporului român*". Şi, hotărît, el declara că se va opune la orice intervenţie cu forţa: *„Nu voiu avea niciodată neiertata slăbiciune de a lăsa Inaltei Porţi grija de a lua, în asemenea cas, măsurile concertate ce Convenţia îi impune. Eu înţeleg mai înalt şi mai cu demnitate datoriile mele."* Scrisoarea se termină însă prin cuvinte împăciuitoare [1].

Tot odată se proclama faţă de Patriarhul Ecumenic, care, tocmai atunci, protestase contra noilor legiuiri bisericeşti, că Biserica românească e stăpână acasă la dânsa [2].

Luând măsuri, prin statul de serviciu, pentru ca funcţionarii să-şi îndeplinească mai bine datoriile, Domnul anunţa,

[1] Iorga, *Mesagii*, etc., pp. 179-87.
[2] *Ibid.*, pp. 189-90.

în mesagiul de deschidere a noii sesiuni parlamentare că acordă, urmând exemplul lui Napoleon în perioada Imperiului liberal, dreptul de interpelare. Programul prevedea o lege a tocmelilor agricole, un cod rural și amintia decretarea codurilor și întemeiarea „Băncii de scont și de circulație". Se menționau lucrările de Cale Ferată între Galați și Tecuciu și isprăvirea studiilor pentru traseul București-Giurgiu, având a se începe în April clădirea Gării din București; se va face apoi legătura Capitalei cu Dunărea. Podurile de fier, încredințate Englesilor, sânt în lucru. Opera tehnică străină e primită în toată lumea și se amintește că în anul viitor se vor aduna popoarele la Exposiția din Paris. „Cartelul de extrădare" și convenția telegrafică cu Austria, cea, în pregătire, cu Rusia, ce , încheiată, cu Serbia, ca și convenția cu Rusia, și cu participarea Austriei, pentru navigația Prutului, — cu Poarta se va negocia pentru împărțirea insulelor Dunării, — afirmă dreptul României de a lua angajamente internaționale și Poșta română va începe serviciul Internațional. Nu se uita nici schimbul de scrisori cu Fuad.

In sfârșit, în legătură cu casul din August, Domnul rostia cuvintele de înaltă desinteresare prin care asigura că nu va căuta să domnească prin forță: „Fie în capul țării, fie alături cu d-voastră, eu voiu fi totdeauna cu țara pentru țară, fără altă țintă decât voința națională și marile interese ale României. Eu voiesc să fie bine știut că *niciodată persoana mea nu va fi o împiedecare la orice eveniment care ar permite a consolida edificiul politic la a cărui așezare am fost fericit a contribui*. In Alexandru Ioan I-iu, Domn al Românilor, Românii vor găsi totdeauna pe colonelul Cuza, pe acel colonel Cuza care a proclamat în Adunarea ad hoc și Camera electivă din Moldova marile principii ale regenerației României și care, fiind Domn al Moldovei, declara oficialmente Inaltelor Puteri garante, când primia și Coroana Valahiei, că el primește această îndoită alegere ca expresiunea neîndoielnică și statornică a voinții naționale pentru Unire, — însă *numai ca un deposit sacru*"[1].

Dar la 16 Ianuar 1866 cel ce vorbia astfel trebuia să constate

[1] *Ibid.*, pp. 187-97.

că în Adunarea electivă, al cării preşedinte, Manolachi Costachi însuşi, parafrasând declaraţia domnească privitoare la abdicare, adăusese părerea de rău că de la conducere s'au înlăturat veteranii luptei pentru Unire[1], s'a trecut peste drepturile ce i se cuvin, „ridicându-se chestiuni cu totul străine de desbaterile de care Adunarea era ocupată". Făcând aluzie la frasele despre alte posibilităţi în ce priveşte persoana Şefului Statului, el observă că nu se putea „face din exprimarea unor dorinţi obiect de discuţiune"[2].

Consulii vorbesc[3] de reaua stare a finanţelor, — dar noua Bancă înaintase 6.000.000 de lei[4] —, de neplata funcţionarilor, şi a armatei chiar, de greutatea de a găsi împrumutul salvator, şi pun aceste neajunsuri în sama lipsei de simţ practic al Domnului. A-l judeca numai astfel e a ignora întreaga mare operă pe care acela care nu era chemat ca să fie controlorul, contabilul şi garantul unei situaţii de mult deficitare o îndeplinise. Toate aceste invinuiri, pe care vechiul rival, lucrând pe supt mână, Ion Ghica, şi nepotul Doamnei Elena şi, mult timp, intimul Domnului, D. A. Sturdza, le vor ridica, în aspre acte de acusaţie, contra celui în sfârşit, după o luptă eroică, răpus, nu ating partea esenţială, rostul însuşi, dus fericit la capăt, al acestei Domnii. Din despreţ, iar nu din conştiinţa unor greşeli săvârşite şi care ar fi putut să se evite, nu li s'a dat niciun răspuns. Părerea cercetătorilor străini, cari judecă din punctul de vedere constituţional sau financiar, are, faţă de sensul acestei epopei naţionale care va ajunge o dramă şi va fi terminată printr'un act de urâtă trădare, aceiaşi valoare ca şi osânda moraliştilor cari, în ce priveşte legăturile cu d-na Obrenovici şi atitudinea lui Cuza faţă de cei doi copii născuţi din ele şi din cari, când ei fură recunoscuţi, nu fără învoirea Doamnei tuturor sacrificiilor şi devotamentelor, linguşitorii făceau moştenitori presumptivi ai tronului fără ereditate, se înfăţişau ca nişte censori ai moravurilor într'o societate ale cării preo-

[1] Xenopol, *o. c.*, II, p. 7. El fu înlăturat *ibid.*, p. 743, fiind înlocuit cu N. Catargiu.

[2] *Ibid.*, pp. 197-204.

[3] V. şi Henry, *o. c.*, p. 155.

[4] *Ibid.*, p. 160, no. 39. Cf. *ibid.*, p. 162.

cupări morale erau tocmai la nivelul acelora care pătează marea stăpânire a lui Napoleon al III-lea. De mult bolnav, foarte obosit, adăpat zilnic cu toate amărăciunile, rău servit de oameni manifest inferiori, acela care a rămas în amintirea recunoscătoare a urmaşilor: „Cuza-Vodă" nu arăta, cu tot gestul lui măreţ de personală desinteresare, prin nimic că ar fi avut în vedere, fără vre-o garanţie înăuntru şi siguranţă în afară, să lase tronul, pe care-l consolidase cât era cu putinţă, în sama valurilor furioase ale patimilor politice şi ameninţărilor, tot aşa de grele, din tulburele cer confus al diplomaţiei internaţionale.

Din potrivă, asigurările de stabilitate pe care le dase la Anul Nou erau întemeiate prin ultimele veşti din afară. Clarendon, venit din nou la Ministeriul de Externe engles, trimetea consulului Green instrucţia de a face pe Domn să ştie că, supt condiţia observării mai exacte a îndatoririlor internaţionale, el, şi el singur, va fi susţinut şi mai departe: în veşnica rivalitate cu Franţa napoleoniană, era un răspuns la planurile parisiene de restaurare a Bibeştilor[1]. De altfel şi cârtitorul Tillos amintia lui Drouyn de Lhuys că aceiaşi e linia de conduită care i s'a recomandat, ba încă subliniind că e vorba de o „energică" sprijinire şi contra revoluţionarilor şi contra pretendenţilor chiar[2]. Totuşi la intervenţia lui Green Cuza răspunse, plângându-se de lipsa unor ajutători mai buni, că el e gata să facă loc oricui ar putea să asigure mai bine situaţia[3].

Evident că şi din afară se urmărea faţă de dânsul o acţiune lipsită de onestitate. Altfel n'ar fi putut pomeni ambasadorul austriac la Londra de „un demers francez cu privire la prinţul Cuza şi *la înlocuirea lui eventuală*", *de la Viena arătându-se chiar dispoziţia unei înţelegeri şi cu Napoleon şi cu Anglia asupra întregii „chestiuni a Principatelor"*, *care se*

[1] Henry, *o. c.*, p. 150 şi urm.; Riker, *o. c.*

[2] Henry, *l. c.*

[3] *Ibid.*, p. 152. Şi Bolintineanu, în *Viaţa lui Cuza-Vodă*, p. 118, înseamnă rău efect făcut prin asemenea declaraţii asupra oamenilor politici, cari nu s'au mai simţit legaţi de un simplu provisorat. Cf. şi Xenopol, *o. c.*, II, pp. 57-8. V. şi declaraţia lui Cuza către Petre Grădişteanu că în adevăr abdicarea era ultimul punct de program; *ibid.*, p. 61, nota 10.

declarase astfel din nou deschisă[1], iar Clarendon vorbia brutal de „brigandul" care la Bucureşti urmăreşte independenţa ţării sale[2], adăugind îndată şi alte calificative care se sprijiniau pe tot felul de anecdote neverificate[3]. Aceasta ca să să ajungă şi de Austrieci la părerea că, pentru moment, Cuza trebuie tolerat şi sfătuit, căci *prinţul străin n'ar putea fi găsit cu învoirea tuturora.*

Dar în foile din Viena se însemna că Ion Brătianu a fost primit de Drouyn de Lhuys şi chiar de prinţul Napoleon, de mult dorit ca Domn român şi care făcuse şi o visită la Bucureşti[4], şi Domnul ştia de audienţa duşmanului său la ministrul de Externe al Franciei[5].

Fără a cunoaşte această acţiune de subminare lentă, el arăta dorinţa de a se discuta chestia, care *rămânea deci deschisă şi pentru dânsul*[6], dar, această dorinţă nefiind îndeplinită[7], se arăta în stare să păstreze ordinea, ca unul care nu se teme de duşmani pe cari-i dispreţuia[8].

De fapt se lucra pe ascuns pentru detronare, poate şi de teama ca din retragerea, frumos, dar imprudent, anunţată de Domn, să nu iasă candidatura rusească la tron sau succesul vre-unui pretendent din familiile ridicate de Regulamentul Organic. Astfel, prin acea declaraţie mai mult decât prin greşelile de guvernare, Cuza îşi periclitase stăpânirea.

Exploatându-se desordinea finanţelor, care, pentru o opinie publică veşnic bănuielnică şi urlătoare, era o „hoţie", cum o spuneau placardele ce răsăriau pe stradă, se pregătia o lovitură pentru chiar aniversarea a şaptea a lui 24

---

1 Henry, *o. c.*, p. 153, no. 31. Răspunsul lui Clarendon că nu se poate ajunge la o înţelegere europeană; *ibid.*, pp. 158-9.

2 *Ibid.*, pp. 165-6. In schimb se păstra sprijinul ambasadorului de Moustier; *ibid.*, pp. 166-7.

3 *Ibid.*, p. 153 şi urm.

4 *Ibid.*, p. 160, no. 39. V. şi Riker, *o. c.*, p. 405.

5 Henry, *o. c.*, pp. 169-70.

6 Neîncrederea lui Tillos, care nota felicitările presentate de Anul Nou şi pentru fiii lui Cuza; *ibid.*, pp. 159-60.

7 Tillos bănuia că el s'a înţeles cu Rusia pentru a se da succesiunea ducelui de Leuchtenberg, descendent al lui Eugeniu de Beauharnais şi ginere al lui Nicolae I-iu; *ibid.*, p. 153, no. 35.

8 *Ibid.*, p. 151 şi urm.

Ianuar[1]. Eden semnala Ministeriului existența comitetului secret care finanțase misiunea lui Ion Brătianu și care, în prevederile sale, ar fi mers și până la asasinatul care în adevăr era aproape să fie săvârșit, și el arăta că poliția lui Alexandru Beldiman, de o incapacitate absolută, crezuse că descopere în bătrânul și total inofensivul Eliad pe marele unelti-tor[2].

De fapt se știa în cercurile interesate că misiunea lui Ion Brătianu a reușit și că tronul României ar fi dispus a-l primi fratele regelui Belgiei, contele Filip de Flandra, de a cărui candidatură se vorbise serios înainte de alegerea din 1859[3]. Pe lângă această acțiune monarhică, de mult, încă din 1864, se afla în Apus, și în insula Guernesey, a exilului lui Victor Hugo[4], redactorul ziarului suprimat al lui Rosetti, *Românul*, Eugeniu Carada, care și cu alt prilej își va arăta marile însușiri de conspirator, dar el declara că nu înțelege ca amici de luptă decât „presa sau revoluția“[5].

Iar, în țară, încă din Iunie 1865, între Rosetti[6] și Panu, de o parte, D. Ghica, Brăiloiu și chiar Gheorghe Știrbei și Brâncoveanu, de alta, se luase îndatorirea de a se ține morți la alegerea prințului străin[7].

Pe când Domnul se gândia la un nou Ministeriu, de proprietari, nu fără aplecări către Rusia, — căci se vorbia de

---

[1] *Ibid.*, p. 168.

[2] *Ibid.*, și p. 160, no. 45. Planul de a ucide pe Cuza la balul din 8/20 Februar; Xenopol, *o. c.*, II, p. 81, după Memoriile lui Papadopol-Calimah, atunci ministru.

[3] V. și Henry, *o. c.*, p. 45 și urm. Am mai vorbit și aiurea de acest plan, — cred că după ediția franceză, tipărită în Belgia, de N. Ionescu, a *Stelei Dunării*.

[4] Xenopol, *o. c.*, I, p. 406, nota 88. Acolo era familia d-nei C. A. Rosetti, Grant.

[5] *Ibid.*, pp. 381 și urm., 408, no. 92.

[6] Scrisori ale lui contra plebiscitului, *ibid.*, II, p. 397 și urm.

[7] *Ibid.*, p. 79; D. A. Sturdza, *Treizeci de ani de Domnie ai regelui Carol I-iu*, I, p. XIV. Cf. *La vérité sur la Roumanie depuis la convention de 1858 jusqu'au coup d'État du 2 mai 1864*, în față cu *Le panslavisme, le prince Couza, la Roumanie et la Russie*, Paris 1866; N. Crețulescu, *11/23 Fevruarie 1866*; I. G. Valentineanu, *Alegerea, detronarea și moartea lui Cuza-Vodă*, 1898.

Vinovații răsturnării lui Cuza-Vodă.

Moruzi ca preşedinte —, vechea „coaliţie", care se menţinuse, adăugindu-i-se tânăra boierime întoarsă de la studii, care formase „Societatea Progresului"[1], căpăta aderenţi în armată, printre ofiţerii legaţi de politica liberală: colonelii Haralamb, D. Creţulescu, Berindei, I. Călinescu, Gheorghiu; căpitanii: Mălinescu, Lipoianu, Handoca, Costiescu, Candiano-Popescu[2], apoi căpitanul Constantin Pilat, ginerele lui Rosetti, şi maiorul Dimitrie Lecca, din Bacău. Se hotărî astfel năvălirea, noaptea, în Palatul Domnesc.

Amănuntele loviturii, desonorante şi în ea însăşi de un interes numai anecdotic, nu se vor putea fixa niciodată cu siguranţă[3]. Comandanţii gărzii din acea noapte de 11/23 Februar putură pătrunde până în odaia Domnului, a cărui uşă fu spartă. Găsind pe d-na Obrenovici, nici conspiratorii, nici el însuşi nu putură, ca oameni aparţinând unei societăţi de moravuri alese, să meargă până unde s'ar fi aruncat aceia cari de obiceiu săvârşesc astfel de fapte. Fără ameninţări, de şi ofiţerii erau firește armaţi şi, în alte împrejurări gata la orice, se ajunse, nu la iscălirea unui act adus din afară, ci a aceluia pe care, cu o mână sigură, calm şi desprețuitor, îl redactă Cuza însuşi. El fu apoi condus din Palat la Cotroceni, unde va sta ascuns mai multe ceasuri până la desăvârşirea actului de abdicare silită[4]. Acest caracter el nu voi, de altfel, să-l recunoască, sprijinindu-se pe repetatele sale declaraţii că vrea să facă loc prinţului străin; deosebirea, va spune el cu demnitate şi eleganţă, între el şi noii stăpâni ai situaţiei stă numai în alegerea momentului şi în metodă, — care, aceasta, atârnă de inteligenţă[5].

---

[1] Cu G. Gr. Cantacuzino, N. Blaramberg, Gr. şi Gh. Lahovari, Em. Creţulescu; Xenopol, *o. c.*, II, pp. 78-9

[2] *Ibid.*, p. 80.

[3] V. însă mărturisirile vânătorilor cum că au crezut că vin să aresteze „răufăcători" şi că n'au recunoscut în omul cu mantă care a ieşit din Palat pe Domn; Henry, *o. c.*, p. 280, no. 167.

[4] Xenopol, *o. c.* Ştiri noi, la Riker, *o. c.*, după declaraţia lui Cuza însuşi către ofiţerul austriac St. Pierre. Ce se povesteşte mai târziu e potrivit cu noile împrejurări. Am cunoscut în copilăria mea pe un Canari care mărturisia că el a condus pe Domn.

[5] Nur mit mehr Verstand als dies gegenwärtig geschieht. Ich habe geglaubt den günstigen Augenblick abwarten zu sollen; Henry, *o. c.*, p. 178. V. şi preţioasele ştiri din Kingston, *Monarchs I have met*, 1887. Cf. *Rev. Ist.*, XVI, p. 219 şi urm.

TABLA MATERIILOR

CARTEA I-a
Pregătirea Unirii Principatelor
(I – VI)

		Pagina
CAPITOLUL I.	— Spiritul nou in luptă cu protectoratul rusesc .	7
CAPITOLUL II.	— Spiritul vremii in literatura nouă . . .	40
CAPITOLUL III.	— O incercare de romantism politic . . .	66
CAPITOLUL IV.	— Spiritul nou de la 1840	85
CAPITOLUL V.	— Încercarea revoluţionară din 1848 . .	117
CAPITOLUL VI.	— Revoluţia românească în Ardeal . . .	185

CARTEA a II-a
Unirea
(VII – XII)

CAPITOLUL VII.	— Propaganda românească prin emigraţi . .	197
CAPITOLUL VIII.	— Problema românească adusă înaintea Europei .	237
CAPITOLUL IX.	— Chestia românească şi Puterile europene .	265
CAPITOLUL X.	— Unirea ţărilor libere prin Români . . .	282
CAPITOLUL XI.	— Alegerea şi instalarea Domnului român . .	336
CAPITOLUL XII.	— Lupta pentru recunoaşterea Unirii . . .	344

→ lipsesc: Divanul adhoc mold

Asaki C Negri

Conachi Cocuța Conachi-Vogoride

Al Russo

Steaua Dunării

G Bibescu (sânt însă cele 2 soți!)

greșeli de tipar g. 113, 264, 378, 375

Incurcătura 66

n'a avut la îndămâne 314

Lipsun: comp. secretă a lui Vogoridi

TABLA ILUSTRAȚIILOR

Fig. 1. — Adunarea munteană in 1831 8
„ 2. — Adunarea munteană a Regulamentului Organic (1837), după Raffet 16
„ 3. — Vasile Cârlova 40
„ 4. — Grigore Alexandrescu 44
„ 5. — C. Negruzzi 48
„ 6. — Gheorghe Barit 60
„ 7. — Doamna Zoe Bibescu 68
„ 8. — Doamna Maria Bibescu 80
„ 9. — Ioan Heliade Rădulescu 82
„ 10. — „Arhiva Românească“ a lui M. Kogălniceanu 90
„ 11. — „Dacia Literară“ a lui M. Kogălniceanu 96
„ 12. — Mihail Kogălniceanu tânăr 100
„ 13. — N. Bălcescu 106
„ 14. — „Magazinul Istoric“ al lui Laurian și Bălcescu . . . 110
„ 15. — Dimitrie Bolintineanu 112
„ 16. — August Treboniu Laurian 132
„ 17. — Simion Bărnuțiu 135
„ 18. — Frații Goleşti 152
„ 19 — Capii tineri ai mișcării revoluționare bucureștene din 1848 154
„ 20. — Generalul Cristian Tell 160
„ 21. — Barbu Dimitrie Știrbei 182
„ 22. — Andrei Şaguna 188
„ 23. — Grigore Alexandru Ghica 254
„ 24. — C. A. Rosetti ca ofițer 256
„ 25. — Vasile Alecsandri, după portretul, mai târziu, de la Academia Română 288
„ 26. — Divanul ad-hoc muntean 300
„ 27. — „Românul“ din 1857 304
„ 28. — I. C. Brătianu 340
„ 29. — Alexandru Ioan I-iu 344
„ 30. — I. C. Brătianu tânăr 348
„ 31. — Doamna Elena Cuza 384
„ 32. — Barbu Catargiu 388
„ 33. — Vinovații răsturnării lui Cuza Vodă 396

Cuza-Vodă 3 M-log 384

Conactoi 69

Mălinesc 125, 209, 63

Piatra Teiului 48

mine 73

Ale cu Rusu 114

plăiesc 125
Haugi

Călătoria lui Ghica în Italia (Cidu?)

Gh. T. Kirileanu la pag. 375 384

Așezământul tipografic
„Datina Românească"
Vălenii-de-Munte
(Prahova)

Prețul: 250 lei.